A Buk Tabu A Maulana Kunubu ma A Kalamana Kunubu

The New Testament in the Kuanua language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Kuanua long Niugini

THE BIBLE SOCIETY
PAPUA NEW GUINEA

A Buk Tabu A Maulana Kunubu ma A Kalamana Kunubu

The New Testament in the Kuanua language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Kuanua long Niugini

Translation by The Bible Society of Papua New Guinea

© 1882, 1983 The Bible Society of Papua New Guinea

Print publication, 1983 by The Bible Society of Papua New Guinea

Web version
© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

http://pngscriptures.org

www.ScriptureEarth.org

Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works)
http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *The Bible Society of Papua New Guinea* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long http://tokplesbaibel.org. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long

http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0.

Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Table of Contents

A Vunapaina
A Vunapaina . . . . . Vuna 1
A Niirop
A Niirop . . . . . Niir 83
Ure Ra Tarai Levi
A Tarai Levi . . . . . Levi 154
A Niluluk Ure Ra Tarai Israel
A Niluluk . . . . . Nilu 202
A Vavatang Na Vartuluai Mulai
A Vartuluai Mulai . . . . . Vart 272
A Buk Kai Iosua
Iosua . . . . . Iosu 335
A Buk Ure Ra Umana Tena Varkurai
A Umana Tena Varkurai . . . . . Vark 375
Rut
Rut . . . . . Rut 416
A Luaina Buk Ure Samuel
1 Samuel . . . . . 1 Sam 422
A Vauruana Buk Ure Samuel
2 Samuel . . . . . 2 Sam 473
A Luaina Buk Ure Ra Umana King
1 King . . . . . 1 King 517
A Vauruana Buk Ure Ra Umana King
2 King . . . . . 2 King 569
A Luaina Buk Na Tutumu Vakai
1 Tutumu Vakai . . . . . 1 Tutu 620
A Vauruana Buk Na Tutumu Vakai
2 Tutumu Vakai . . . . . 2 Tutu 668
Esra
Esra . . . . . Esra 727
Nekemia
Nekemia . . . . . Neke 744
Esta
Esta . . . . . Esta 769
Iob
Iob . . . . . Iob 782
A Umana Kakailai
A Umana Kakailai . . . . . Kak 841
A Umana Tinata Valavalar
Tinata Valavalar . . . . . Tina 1008
A Buk Kai Ra Tena Varvai
A Tena Varvai . . . . . Tena 1059
A Kakailai I Lia Ta Ra Lavur Kakailai
A Kakailai I Lia . . . . . Kakai 1072

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A Buk Kai Ra Propet Iesaia
Iesaia . . . . . Ies 1083
A Buk Kai Ra Propet Ieremia
Ieremia . . . . . Iere 1164
A Umana Kakailai Na Niligur
Niligur . . . . . Niligur 1253
A Buk Kai Ra Propet Esekiel
Esekiel . . . . . Esek 1264
Daniel
Daniel . . . . . Dan 1343
A Buk Kai Ra Propet Osea
Osea . . . . . Osea 1369
A Buk Kai Ra Propet Ioel
Ioel . . . . . Ioel 1381
A Buk Kai Ra Propet Amos
Amos . . . . . Amos 1386
A Buk Kai Ra Propet Obadia
Obadia . . . . . Obad 1396
A Buk Kai Ra Propet Iona
Iona . . . . . Iona 1398
A Buk Kai Ra Propet Mika
Mika . . . . . Mika 1402
A Buk Kai Ra Propet Nakum
Nakum . . . . . Nak 1410
A Buk Kai Ra Propet Kabakuk
Kabakuk . . . . . Kabak 1414
A Buk Kai Ra Propet Sepania
Sepania . . . . . Sep 1419
A Buk Kai Ra Propet Kagai
Kagai . . . . . Kagai 1423
A Buk Kai Ra Propet Sekaria
Sekaria . . . . . Sek 1426
A Buk Kai Ra Propet Malaki
Malaki . . . . . Mal 1440
A Bo Na Varvai Mataio I Ga Tumu Ia
Mataio . . . . . Mat 1445
A Bo Na Varvai Marko I Ga Tumu Ia
Marko . . . . . Mar 1502
A Bo Na Varvai Luka I Ga Tumu Ia
Luka . . . . . Luk 1537
A Bo Na Varvai Ioanes I Ga Tumu Ia
Ioanes . . . . . Ioa 1596
A Umana Papalum Kal Ra Umana Apostolo
Apostolo . . . . . Apos 1637
WA Buk Kai Paulo Ra Apostolo Tadav Ra Tarai Rom
Rom . . . . . Rom 1689

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A Luaina Buk Kai Paulo Ra Apostolo Tadav Ra Tarai Korinto
1 Korinto . . . . . 1 Kor 1714
A Vauruana Buk Kai Paulo Ra Apostolo Tadav Ra Tarai Korinto
2 Korinto . . . . . 2 Kor 1738
A Buk Kai Paulo Ra Apostolo Tadav Ra Tarai Galatia
Galatia . . . . . Gal 1753
A Buk Kai Paulo Ra Apostolo Tadav Ra Tarai Epeso
Epeso . . . . . Epe 1762
A Buk Kai Paulo Ra Apostolo Tadav Ra Tarai Pilipoi
Pilipoi . . . . . Plp 1770
A Buk Kai Paulo Ra Apostolo Tadav Ra Tarai Kolose
Kolose . . . . . Kol 1776
A Luaina Buk Kai Paulo Ra Apostolo Tadav Ra Tarai Tesalonika
1 Tesalonika . . . . . 1 Tes 1782
A Vauruana Buk Kai Paulo Ra Apostolo Tadav Ra Tarai Tesalonika
2 Tesalonika . . . . . 2 Tes 1787
A Luaina Buk Kai Paulo Ra Apostolo Tadav Timoteo
1 Timoteo . . . . . 1 Tim 1790
A Vauruana Buk Kai Paulo Ra Apostolo Tadav Timoteo
2 Timoteo . . . . . 2 Tim 1797
A Buk Kai Paulo Ra Apostolo Tadav Tito
Tito . . . . . Tit. 1802
A Buk Kai Paulo Ra Apostolo Tadav Pilemon
Pilemon . . . . . Plm 1805
A Buk Tadav Ra Tarai Ebraio
Ebraio . . . . . Ebr 1807
A Buk Kai Iakobo
Iakobo . . . . . Iak 1825
A Luaina Buk Kai Petero
1 Petero . . . . . 1 Pet 1831
A Vauruana Buk Kai Petero
2 Petero . . . . . 2 Pet 1838
A Luaina Buk Kai Ioanes
1 Ioanes . . . . . 1 Ioa 1843
A Vauruana Buk Kal Ioanes
2 Ioanes . . . . . 2 Ioa 1849
A Vautuluna Buk Kai Ioanes
3 Ioanes . . . . . 3 Ios. 1850
A Buk Kai Iudas
Iudas. . . . . Iud 1851
A Buk Na Vavaarikai Kai Ioanes
Vavaarikai . . . . . Vav 1853

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A BO NA VARVAI MATAIO I GA TUMU IA

Ra niluluk na vuna tarai kai Iesu Kristo
(Luk 3:23-38)

1 1 A buk ure ra tarai lualua kai Iesu Kristo, natu i David, nina ba natu
i Abaraam.
2 Abaraam i ga vangala Isak: Isak i ga vangala Iakob: Iakob i ga
vangala Iuda, ma diat bula dia barturana me; 3 Iuda i ga vangala Pares
ma Sara bula, na i dir Tamar; Pares i ga vangala Esrom; Esrom i ga
vangala Aram; 4 Aram i ga vangala Aminadab; Aminadab i ga vangala
Naason; Naason i ga vangala Salmon; 5 Salmon i ga vangala Boas, nana
Rakab; ma Boas i ga vangala Obed, nana Rut; Obed i ga vangala Iese;
6 ma Iese i ga vangala David ra king.
David i ga vangala Solomon, dir nana ma nam ra vavina dir ga taulai
lua pa ma Uria; 7 Solomon i ga vangala Rekoboam; Rekoboam i ga
vangala Abia; Abia i ga vangala Asa; 8 Asa i ga vangala Iosapat; Iosapat
i ga vangala Ioram; Ioram i ga vangala Usia; 9 Usia i ga vangala Iotam;
Iotam i ga vangala Akas; Akas i ga vangala Esekia; 10 Esekia i ga vangala
Manase; Manase i ga vangala Amon; Amon i ga vangala Iosia; 11 Iosia i
ga vangala Iekonia, ma diat bula dia barturana me, ta nam ra kilala di
ga kinim vakari pa diat i tana uro Babilon. 12 Ma namur ta ra varkinim
uro Babilon Iekonia i ga vangala Salatiel; Salatiel i ga vangala Serubabel;
13 Serubabel i ga vangala Abiud; Abiud i ga vangala Eliakim; Eliakim i ga
vangala Asor; 14 Asor i ga vangala Sadok; Sadok i ga vangala Akim; Akim
i ga vangala Eliud; 15 Eliud i ga vangala Eleasar; Eleasar i ga vangala
Matan; Matan i ga vangala Iakob; 16 Iakob i ga vangala Iosep ra tutana
kai Maria, nina i ga kava Iesu, di vatang ia ba Kristo
17 Damana a lavur taun tarai papa tai Abaraam tuk tar tai David a
vinun ma a ivat diat; ma papa tai David tuk ta ra varkinim uro Babilon a
vinun ma a ivat bula; ma papa ta ra varkinim uro Babilon tuk tai Kristo a
vinun ma a ivat bula.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Maria i kava Iesu Kristo
(Luk 2:1-7)

18 Di ga kava Iesu dari: Ba Iosep i ga vapopoe bat Maria, na i Iesu, ma
pa dir ki guvai boko, di nunure ba i kap bala ta ra Takodo na Tulungen.
19 Ma Iosep, kana tutana, a tena takodo, ma pa i mainge ba na po
vanavana, i nuk ia ba na vung ive vue. 20 Ba i nunuk boko ta go ra umana
magit, tika na angelo kai ra Luluai i tur kapet pa pirana ta ra ririvon ma i
biti: Iosep, natu i David, koko una laingane go ra vavina upi kaum taulai;
tago nam i kap bala pa ia i vuna ta ra Takodo na Tulungen. 21 Ma na kava
boko natuna, a tutana, ina una tar ra iangina ba Iesu; tago na valaun ra
taraina kan kadia lavur varpiam. 22 Ma go parika i dari upi na vardada
ma ra tinata kai ra Luluai tai ra propet, i ga biti:
23 "A inip na vavina na kap bala boko, ma na kava natuna a tutana.
Ma da tar ra iangina ba Emanuel;" a kukuraina dari: God pire dat.
24 Ma Iosep i tut kan kana nidiop, ma i pait nam ra angelo i ga ve tana,
ma i ben pa kana taulai pirana; 25 ma pa i la tana boko tuk ta ra bung ba
i kava ra bul tutana tana, ma i tar ra iangina ba Iesu.

A umana vaira maro ra matana taur

2 1 Ba di ga kava Iesu aro Beteleem ta ra gunan Iudaia ta nam ra kilala
ba Erodes i king tana, a umana tena kabinana maro ra matana taur
dia pot Ierusalem, 2 ma dia biti: Akave nam ra bul di ga kava ba na king
boko kai ra Iudaia? Tago ave tar gire kana tagul aro ra matana taur, ma
go ave pot upi avet a lotu tadav ia. 3 Ba Erodes, ra king, i valongore dari,
i purpuruan ra balana tana, ma ra tarai par Ierusalem bula. 4 Ma i oro
varurue ra umana tena tinabar ngalangala, ma ra lavur tena tutumu bula
kai ra tarai, ma i tir diat ba da kava Kristo ave? 5 Ma dia biti tana ba: Aro
Beteleem ta ra gunan Iudaia; tago ra propet i ga tumu ia dari:
6 "U Beteleem a gunan Iudaia,
U muka pa u ikilik ta ra gunagunan kai ra lavur luluai Iudaia,
Tago a Luluai na vana rikai tam,
Ma na balaure kaugu tarai Israel."
7 Ma Erodes i vartuluai ivai upi ra umana tena kabinana, ma i matoto
bulu pa, ba vingaia ra tagul i ga vana rikai. 8 Ma i tulue diat ura Beteleem
dari: Avat a vana, avat a matoto bulu pa ta ra kuramana; ma ba ava tar
tikan tadav ia, avat a ve mule iau, upi iau bula ina vana, ma ina lotu
tadav ia. 9 Ba dia tar valongore ra king dari, dia vana, ma nam ra tagul
dia ga gire aro ra matana taur, i lualua ta diat, ma i ki tur ta nam ra
kuramana i va tana. 10 Ba dia gire mule ra tagul, dia gugu na kaia tana.
11 Ma dia ruk na pal, dia gire ra bul ma nana bula, a iangina Maria, ma
dia va timtibum, dia lotu tadav ia, ma dia vaninare kadia vurvur magit,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma dia tabar ia me, a goled, ma ra bulit i ang na katkat, ma ra bira na
davai bula. 12 Ma dia ririvon ba God tigal bat diat, ba koko diat a talil
tadav Erodes; ma dia vana ta ra nga irai ta kadia gunan.

Dital lop uro Aigipto

13 Ba dia tar vana, Iosep i ririvon ba tika na angelo kai ra Luluai i tur
kapet pa pirana, i biti: Una tut, una agure nam dir nana, amutal a lop ura
Aigipto, amutal a ki abara tuk ta ra bung ba ina ve u boko; tago Erodes
na tikan upi ra bul upi na doka. 14 Ma i tut, i agure dir nana ta ra marum,
ma dital vana Aigipto; 15 ma dital ki abara tuk ta ra bung Erodes i mat
i tana, upi na vardada ma ra tinata lua kai ra Luluai tai ra propet, dari:
"Iau tar oro pa natugu mara Aigipto."

Di doko ra umana bul

16 Ba Erodes i gire ba ra umana tena kabinana dia tar piam ia, i kankan
muka, ma i vartuluai, ma dia doko ra umana bul tutana par dia ki
Beteleem, ma ta ra gunagunan maravai bula, diat ba i tar a urua kadia
kilala, ma diat bula di ga kava vamur diat, varogop ma ra kilala i ga
matoto bulu pa tana tai ra umana tena kabinana. 17 Damana i ot nagam
ra tinata i Ieremia ra propet i ga tatike, dari:

18 "Aro Rama di valongore ra nilai tikai.
A kunukula, ma ra ngala na tinangi bula;
Rakel i tangtangie ra umana natuna,
Ma di mama vamaram ia, tago dia tar papaniai."

Dital talil maro Aigipto

19 Ba Erodes i tar mat, Iosep i ririvon aro Aigipto, ba tika na angelo kai
ra Luluai i tur kapet pa pirana ma i biti: 20 Una tur, una agure nam dir
nana ta ra gunan Israel, tago diat dia ga mainge upi diat a doko ra bul
dia tar mat. 21 Ma i tut, i agure dir nana, ma dital vana ta ra gunan Israel.
22 Ba i valongore ba Arkelao i tar kia tamana ma i kure Iudaia, i burut
ba na vana tana; ma God i tigal ia ta ra ririvon, ma dital vana irai ta ra
gunan Galilaia, 23 ma dital vana ta ra pia na pal a iangina Nasaret, ma
dital ki ie upi na vardada ma ra tinata lua kai ra umana propet ba: "Da
vatang ia ba ra te Nasaret."

Ioanes a Tena Baptaiso i varvarvai
(Mar 1:1-8; Luk 3:1-18; Ioa 1:19-28)

3 1 Ta nam ra kilala Ioanes a Tena Baptaiso i pot, ma i varvai ara ra
bil Iudaia, i biti: 2 Avat a nukpuku, tago i maravai ka ra varkurai
marama ra bala na bakut. 3 Ia go ba Iesaia ra propet i ga varvai tana dari:
"A nilai tikai i oraoro ta ra bil ba:

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Avat a mal are ra nga kai ra Luluai,
Avat a pait kodo kana lavur nga."
4 Ioanes i mal ma ra ivu na kamel, ma i vi pit ma ra pal a bulumakau, ma
i enen ra kubau ma ra polo na livur mara ra pui. 5 Ma ra tarai marama
Ierusalem ma Iudaia par, ma diat bula maro ra gunagunan maravai
Iordan, dia vana ba tadav ia; 6 ma i baptaiso diat ta ra tava Iordan ba
dia tata kapa ta kadia lavur varpiam. 7 Ba i gire mangoro na Parisaio ma
mangoro na Sadukaio bula dia pot upi kana baptaiso i tatike ta diat: Avat
a umana natu i ra vui, to ia i ga vaale avat upi avat a lop kan ra kankan
namur? 8 Avat a vuai ra vuai vavat ba na topa ra nukpuku, 9 ma koko avat
a nuk ia ta ra bala i vavat ba avat a biti dari: Ave tamana ma Abaraam,
tago iau tatike ta vavat ba, God i pait valar pa ia upi na vangala ra
umana bul mur tai Abaraam ta go ra umana vat. 10 Ma go muka di tar
vung ra pem pire ra lavur vuna davai, ma ra davai par ba pa i vuai ra
bo na vuaina, da mut vue ma da vue tar ia ta ra iap. 11 A dovotina iau
baptaiso avat ma ra tava ka ta ra nukpuku, ma nina ba na mur iau, pa
iau ko upi ina kap ra pal a kauna ka; nina na baptaiso avat ma ra Takodo
na Tulungen ma ra iap; 12 ma i vatur kana vuavue vit, ma na vagomgom
muka kana vuvuvung na vit ma na vung varurue ra vit ta kana pal na.
vuvuvung, ma na tuntun ra palina ta ra iap, ba pa da pun ia muka.

Ioanes i baptaiso Iesu
(Mar 1:9-11; Luk 3:21-22)

13 Ma Iesu i vana marama Galilaia ta ra Iordan tadav Ioanes upi Ioanes
na baptaisoa. 14 Ma Ioanes i tigal bat ia, i biti: I topa iau ba una baptaiso
iau, ma dave go u vana piragu? 15 Ma Iesu i biti tana: Una nur vue gori,
tago i topa dat ba dat a pait ot pa ra lavur mangamangana takodo parika.
Ma i ga pait ia. 16 Ba di tar baptaiso Iesu i tutua vuavuai kan ra tava ma
ra bakut i tapre tadav ia, ma i gire ra Tulungea i God i vana ba da ra uka,
ma i ki tana; 17 ma ra nilai tikai marama ra bala na bakut i biti dari: Go
Natugu, a bul na vakak, nina iau gugu muka tana.

Satan i valar Iesu
(Mar 1:12-13; Luk 4:1-13)

4 1 Ma ra Tulungen i ga agure pa Iesu urama ra bil upi Satan na valar ia.
2 Ba i tar vevel a ivat na vinun na bung na keake ma ra ivat na vinun
na bung na marum bula, i mulmulum nagam. 3 Ma ra tena vavagu i tadav
ia, ma i biti tana: Ba u natu i God, una kure go ra umana vat upi diat a gem
uka. 4 Ma i biti tana: Di ga tumu ia ba: "A tarai pa dia laun ta ra gem uka,
dia laun ta ra pakapakana tinata par i arikai ta ra ngie i God." 5 Ma Satan
i agure ta ra gomgom na pia na pal, ma i vaki ia liu ta ra bur na pal na
vartabar ma i biti tana: 6 Ba u natu i God, una pil ba; tago di ga tumu ia dari:

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Na tul tar kana umana angelo upi diat a balaure u,
Ma diat a puak vatur u ma ra lima i diat,
Kan una tuke ra kaum ta ra vat."
7 Ma Iesu i biti tana: Di ga tumu ia dari bula: "Koko una valar ra Luluai
kaum God." 8 Tikai mulai, Satan i agure ta ra luana ta i manga tuluai
urama, ma i ve tar ia ra lavur kiki na varkurai ta ra gunagunan ra pia
tana ma kadia minamar bula, 9 ma i biti tana: Nam parika ina tabar iu
me, ona una va timtibum ma una lotu tadav iau. 10 Ma Iesu i biti tana:
Satan, una vana ka, tago di ga tumu ia dari: "Una lotu tadav ra Luluai
kaum God, ma una torom tana ka." 11 Ma Satan i vana kan ia, ma ra
umana angelo dia pot pirana, ma dia torom maravut ia.

Iesu i tur pa kana papalum aro Galilaia
(Mar 1:14-15; Luk 4:14-15)

12 Ba Iesu i valongore ba dia tar kinim varuk Ioanes ta ra pal na
banubat, i vana mulai Galilaia; 13 ma i mareng mara Nasaret urama
Kapernaum, a gunan ra valian livuan ta ra ura langun Sebulon ma
Naptali, ma i ki tana, 14 Upi na ot ra tinata kai Iesaia ra propet dari:
15 "A gunan Sebulon ma ra gunan Naptali
Ma maravai ra valian, ma ta ra papar a Iordan maro iat,
Ma Galilaia bula kai ra umana Tematana,
16 A tarai nina dia ga ki ta ra bobotoi, dia ga gire ra ngala na kapa,
Ma ra kapa i ga vana rikai ta diat ta ra gunan na minat, ma ta diat
bula ta ra malur na minat."
17 Papa nam ra kilala Iesu i varvai tavuna, ma i biti: Avat a nukpuku, tago
ra varkurai ra bala na bakut i maravai ka.

Iesu i oro pa ra ivat na tena vinoara
(Mar 1:16-20; Luk 5:1-11)

18 Ba i vaval Galilaia i gire ra ura barturana, Simon, a iangina bula
Petero, ma Andreas, dir turana, dir vung ra ubene na ta, tago dir a ura
tena vinoara. 19 Ma i biti ta dir: Amur a mur iau, ma ina mal pa amur upi
amur a ura tena vinoara na tarai. 20 Ma dir tut vuavuai kan ra ubene ma
dir mur ia. 21 Ba i vana pa mulai, ta ra ivu barturana bula, Iakobo natu i
Sebedaio, ma Ioanes, dital ma Sebedaio tama i dir, dital ki ra mon, dital
uma ra ubene, ma i oro pa dir; 22 ma dir tut vuavuai kan ra mon ma tama
i dir, ma dir mur ia.

Iesu i varvartovo, i varvai, ma i valagar ra tarai
(Luk 6:17-19)

23 Ma Iesu i vana vurvurbit Galilaia parika ma i varvartovo ta kadia
umana pal na lotu, ma i varveai ta ra bo na varvai ure ra varkurai,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma i valagar ra tarai ta ra lavur enana ngunungut ma ra lavur enana
minait bula. 24 Ma ra varvai ure i vana uraure Siria parika; ma dia kap
diat parika dia mait tadav ia, diat ba ra lavur mangana minait ma ra
ngunungut i tup diat, ma diat ba ra tabaran i ovai ta diat ma ra umana
lunga, ma ra umana kakak bula, ma i valaun diat par. 25 Ma ra kor na
tarai maro Galilaia ma Dekapolis, ma Ierusalem, ma Iudaia ma ta ra
papar a Iordan dia mur ia.

Iesu i varvai arama ra luana

5 1 Ba i gire ra kor na tarai, i tutua urama ra luana, ma ba i ga ki ra
pia, kana tarai na vartovo dia tadav ia, 2 ma i varvarvai, i tovo diat
dari:

A dovot na varvadoan
(Luk 6:20-23)

3 Diat ba i luveana ra tulungea i diat, dia ti doan, tago kadiat boko ra
varkurai ra bala na bakut.
4 Diat dia ki na niligur, dia ti doan, tago da ga vamaram boko diat.
5 Diat ba i madu ra maukua i diat, dia ti doan, tago kadiat boko ra
rakarakan a gunagunan.
6 Diat dia mulmulum ma dia mar bula upi ra mangamangana takodo,
dia ti doan, tago diat a maur boko.
7 Diat dia varmari, dia ti doan, tago da ga mari diat boko.
8 Diat ba i gomgom ra bala i diat, dia ti doan, tago diat a gire boko
God.
9 Diat dia papait ra malmal, dia ti doan, tago da ga vatang diat ba ra
umana natu i God.
10 Diat di ga vakaina diat ta ra mangamangana takodo, dia ti doan,
tago kadiat ra varkurai ra bala na bakut.
11 Ba ra tarai dia vul i avat, ma dia vakaina avat, ma dia vaongo pa
avat ma ra lavur mangamangana varpiam, ure ke iau, ava ti doan. 12 Avat
a gugu, ma avat a ga muka; tago na ngala kavava vapuak arama ra bala
na bakut; tago damana bula di ga vakaina ra umana propet dia ga laun
lua ta vavat.

A solt ma ra kapa
(Mar 9:50; Luk 14:34-35)

13 Avat ra solt ure ra gunagunan parika; ma ba ra mapak i ra solt i
panie da vamapak davatane mule? Pa i topa ga ta magit, da vue ke, ma
ra tarai diat a ruarua ia ka. 14 Avat ra kapa ure ra rakarakan a gunagunan
parika. Da ive davatane ra gunan ba i ki ra ul a luana? 15 A tarai pa
dia valiting ra lamp upi da tuba ma ra valavalar na kon, di vung ia ta

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

kana tutur iat, ma i vakapa are diat par ta ra pal. 16 Damana bula avat a
valiting kavava kapa ta ra mata i ra tarai, upi diat a gire kavava lavur bo
na papalum, ma diat a pite pa Tama i vavat arama ra bala na bakut.

A vartovo ure ra tinata na varkurai

17 Koko ava nuk ia ba iau ga vana rikai upi ina vamutue ra tinata na
varkurai ma ra vartovo kai ra umana propet; pa iau ga vana rikai, upi
ina vamutue vue, iau ga vana rikai ka, upi ina pait ot pa ia muka. 18 A
dovotina go iau tatike ta vavat: A bakut ma ra rakarakan a gunagunan
parika na ga panie, ma pa na panie ta tika na matana buk ik, ba ta
vakilangina ik ika ta ra tinata na varkurai, da pait ot pa ia parika. 19 Ba ta
tikai na piam tika na vartuluai ikilik, ma na tovo ra tarai damana bula,
da vatang ia ba ra ikikilik muka ta ra varkurai ra bala na bakut; ma nina
ba na pait diat parika ma na tovo tar diat ta ra tarai, ia da vatang ia ba
ra ngala ta ra varkurai ra bala na bakut. 20 Tago iau tatike ta vavat: Ona
kavava mangamangana takodo pa i boina ta nina kai ra lavur tena tutumu
ma ra lavur Parisaio, pa avat a olo muka ta ra varkurai ra bala na bakut.

A vartovo ure ra kankan

21 Ava ga valongore ba di ga tatike amana iat tadav ra tarai lualua ba:
Koko da doko ta tikai ma nina ba na doko ta tikai da kure. 22 Ma go iau
tatike ta vavat: Ba tikai i kankanuane vakuku turana da kure bula; ma
ba tikai na vatang ia tai turana ba: U a Lunga! da kure ta ra ngala na
varkurai; ma nina ba i biti dari: U a papaua na tena varpiam! boina ba
na burut ta ra tavul a iap. 23 Ba u vana ma kaum tinabar ta ra uguugu na
vartabar, ma u nuk pa ta magit tana ba turam i takun iu me, 24 una nur
vue kaum tinabar ta ra uguugu na vartabar, ma una vana upi amur a
varmaram lua ma turam, ma namur una lilikun ma una vartabar ma kaum
tinabar. 25 Amur a varmaram lulut na nina i takun iu ona amur varait
boko, kan na tul tar iu ta ra tena varkurai, ma ra tena varkurai na tul tar
iu ta kana tultul upi na vue varuk u ta ra pal na banubat. 26 A dovot go iau
tatike tam, ba pa una bali vapar boko ra mani, pa una irop mulai.

A vartovo ure ra nipo

27 Ava ga valongore di ga tatike dari ba: Koko u po; 28 ma go iau tatike
ta vavat: Ba tikai i gire ra vavina, ma ra balana i kaina upi ia, i tar po me
ta ra balana. 29 Ba ra kiau na matam ta ra papar a lima tuna i varara u,
una luak vue, boina ba ta ik a ngungu ka tam na virua, ma koko da vue
vaba ra kidoloina pakam ura geena.[a] 30 Ba ra limam tuna i varara u, una

---

[a] **5.29** Geena ia ra ngala na tavul a puputa, maravai Ierusalem, ma ra iap i ga ioaio vatikai tana. A tarai Iudaia dia ga valarue ra ruarua na tulungen me.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

poko kutu vue; tago i boina ba ta ngungu ka tam na virua, ma koko da
vue vaba ra kidoloina pakam ura geena.

A vartovo ure ra kutu varbean
(Mat 19:9; Mar 10:11-12; Luk 16:18)

31 Di ga tatike bula: Ba tikai i vungue kana vavina, na tul tar ra buk na
pala varbean tana; 32 ma go iau tatike ta vavat: Ona ra vavina pa i ga po,
ma kana tutana i vungue, ia iat i vuna pi ra vavina na po, ma nina ba na
ben ra vavina di vue damana, i po bula me.

A vartovo ure ra umana vavalima

33 Ava ga valongore bula ba di ga tatike tai ra tarai lualua ba: Koko u
vavalima vavaongo, una pait ot pa ia ta ra Luluai nam parika u vavalima
tana. 34 Ma iau tatike ta vavat ba: Koko muka ra vavalima; koko avat a
vatang ra bala na bakut tana, tago a kiki kai God nam; 35 ma koko avat
a vatang ra rakarakan a gunagunan tana, tago a ruarua na kauna nam;
ma koko avat a vatang Ierusalem tana, tago nam a pia na pal kai ra ngala
na King. 36 Ma koko una vatang ra ulum tana, tago una pukue davatane
pa ta kopono pepe na ulum upi na pua bar, ba upi na korong bar. 37 Boina
ba kavava tinata na dari ka: Maia, Maia, Pata, Pata. Tago ona ra tinata i
ngala ta go i vuna ga ta ra tena kaina.

A vartovo ure ra balbali
(Luk 6:29-30)

38 Ava ga valongore bula ba di ga tatike dari: Da bali ra kiau na mata
i tikai ma ra kiau na mata i ta ra tikai, ma da bali ra palangie i tikai ma
ra palangie i ta ra tikai. 39 Go iau tatike ta vavat dari: Koko ava bali ra
mangamangana varpiam; ba tikai i par ra pagupagu na ngiem una pukue
tar ra pagupagu na ngiem tadav ia. 40 Ba tikai i mainge pi na kap u ta ra
varkurai upi kaum kolot una tul tar kaum olovoi bula tana. 41 Ba ta tikai
i kure vovo pa u upi amur a varait me tika na kilomita ma ngungu (tika
na mail), amur a varagur me ta utul a kilomita (a ura mail). 42 Una tabar
nam i lul u, ma koko una lingan kan nam ba na kail iu.

A varmari tadav ra umana ebar
(Luk 6:27-28,32-36)

43 Ava ga valongore bula ba di ga tatike dari: Una mari talaim ma
una milmilikuane kaum ebar; 44 ma go iau tatike ta vavat: Avat a mari
kavava umana ebar, [avat a tata vadoane diat dia tata kakaina ure avat,
avat a pait ra boina pire diat dia milikuane avat,] ma avat a araring ure
diat dia vakaina avat [ma dia vamalari avat]; 45 upi avat a umana natu i
Tama i vavat arama ra bala na bakut. Tago i tul vaarike tar kana matana

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

keake tadav diat dia kaina ma tadav diat bula dia takodo ma i tulue bula
ra bata tadav diat dia takodo ma tadav diat bula ba pa dia ko. 46 Ona
ava mari ka diat dia mari avat, ava ra vapuak avat a vatur vake tana?
A umana tena balabalaure totokom dia pait ia bula damana. 47 Ona ava
oro varvagai ma ra tara na tura i vavat ika, avat a boina dave tana ta go
diat? A umana Tematana dia papait ia bula damana. 48 Boina ba avat a ko
kakit, varogop Tama i vavat arama ra bala na bakut i ko kakit.

A vartovo ure ra vartabar

6 1 Avat a balabalaure avat kan avat a pait kavava mangamangana
takodo upi ra tarai diat a gire; ba damana, pa kavava ta vapuak tai
Tama i vavat arama ra bala na bakut.
2 Ba u vartabar, koko da vu ra tavur lua tam, da ra umana tena lotu
vavaongo dia papait ia ta ra lavur pal na lotu ma ra lavur nga, upi ra tarai
diat a pite pa diat. A dovot go iau tatike ta vavat, ba nam uka kadia vapuak.
3 Ba u vartabar, koko ra mairam na nunure nam ra limam tuna i pait ia; 4 Upi
una vartabar ivai, ma Tamam i giragire ra magit i tur ivai, na vapuak iu.

A vartovo ure ra niaring
(Luk 11:2-4)

5 Ba ava araring, koko ava da ra lavur tena lotu vavaongo, tago dia mainge
tuna ba diat a tur ta ra lavur pal na lotu iat, ma ta ra lavur nga varkuvakuvo,
upi ra tarai diat a gire diat. A dovot go iau tatike ta vavat, ba nam uka kadia
vapuak. 6 U, ba u araring, una ruk ta ra pakana pal ara iat, ma una banu
bat ra matakilalat, ma una aring Tamam i ki ivai, ma Tamam i giragire
nam di pait ive, na vapuak iu. 7 Ba ava araring, koko ava vakuku ka tana,
da ra umana Tematana, tago dia nuk ia ba da valongore diat, ba dia tatike
ra lolovina tinata. 8 Koko ava vardada ma diat, tago Tama i vavat ra bala
na bakut i nunure ra magit par i topa avat, ba pa ava aring ia boko. 9 Avat a
araring dari: Tama i vevet arama ra bala na bakut, boina ba da ru ra iangim.
Boina ba na vut kaum varkurai. 10 Boina ba da toratorom tam ra pia, varogop
dia toratorom tam arama ra bala na bakut. 11 A bung gori una tabar i avet ma
aveve nian. 12 Una re vue kaveve nilala, varogop ave tar re vue ka diat dia
ga Iala pa ta vevet. 13 Koko da ben avet ta ra varilam, una valaun avet kan ra
tena kaina. [Tago kaum muka ra varkurai, ma ra dekdek, ma ra variru, pa
na mutu. Amen.] 14 Tago ba ava re vue ra nirara kai ra tarai, Tama i vavat ra
bala na bakut bula na re vue kavavat. 15 Ba pa ava re vue ra lavur nirara kai
ra tarai, Tama i vavat bula pa na re vue kavava lavur nirara.

A vartovo ure ra vinevel

16 Go bula, ona ava vevel, koko i tanguvian ra mata i vavat, da diat a
umana tena lotu vavaongo, dia vaenana pa ra mata i diat, upi ra tarai

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

diat a gire, ba dia vevel. A dovot go iau tatike ta vavat, ba nam uka kadia
vapuak. 17 Ma u, ba u vevel, una ku ra ulum, ma una puk ra matam, 18 upi
koko ra tarai diat a nunure ba u vevel, ia kaka Tamam na nunure, nina i
kiki ivai, ma Tamam i giragire ra magit i tur ivai, na vapuak iu.

A tabarikik arama ra bala na bakut
(Luk 12:33-34)

19 Koko avat a lu varurue ra tabarikik ati ra pia, tago ra vui ikik ma ra
kubur dir a enen ia ka ma ra lavur tena nilong diat a lolobong, ma diat a
loalong ika tana; 20 avat a lu varurue kavava tabarikik upi kavavat arama
ra bala na bakut; ra vui ikik ma ra kubur pa dia enen ia ie, ma ra lavur
tena nilong pa dia lolobong ma loalong ie; 21 tago a balam na kiki ta nam
ra gunan kaum vuvuvung i va tana.

A lamp ure ra paka i dat
(Luk 11:34-36)

22 A kiau na mata i dat ia ra lamp ure ra paka i dat; ba ra kiau na
matam i dovot, a pakam parika na buka ma ra kapa. 23 Ba ra kiau na
matam i kaina, a pakam parika na buka ma ra bobotoi. Ba nam ra kapa i
ki tam, i bobotoi ka, a ngala muka ra bobotoi nam.

God ma ra tabarikik
(Luk 16:13; 12:22-31)

24 Pa ta na torom ta ra ivu luluai, na milmilikuane tikai ta dir ma na
mari ta ra tikai, ba na torom tai tikai ma na piam ta ra tikai ta dir. I
dekdek upi avat a torom tai God ma tai ra tabarikik bula. 25 Kari iau tatike
ta vavat dari: Koko ava ngarao ure kavava nilaun, ba ava avat a en ia, ba
ava avat a mome; ma koko ava ngarao ure ra paka i vavat, ba ava avat a
mong me. A nilaun vang pa i ngala ta ra nian? Ma pa i ngala vang ra paka
i vavat ta ra mal? 26 Avat a gire ra lavur beo liuliu, pa dia vauma, pa dia
ingate vit, ma pa dia varurue ta magit ta ra umana pal na vuvuvung, ma
Tama i vavat arama ra bala na bakut i tabar diat; ma pa ava manga boina
ta ni diat laka? 27 To ia ta vavat, ba i manga nuknuk ure ma ra ningarao
na valolokon ik ika kana nilaun? 28 Ma dave ava ngarao upi ra mal? Avat
a nuk pa ra lavur vaigoara ra pupui, dia tavua dave? Pa dia papalum ma
pa dia viri mal; 29 ma iau tatike ta vavat, ba Solomon ta kana minamar par
pa i mong da tikai ta diat. 30 Ba God i vamong ra vura ra pupui dari, nina
i tavua gori ma ningene di voto ra ubu me, pa na vamong pa avat laka? I
ikilik muka kavava nurnur. 31 Koko avat a ngarao dari: Ava dat a en ia, ba
ava dat a mome; ba ava muka dat a mong me? 32 Tago a umana Tematana
dia anan dari ure go ra lavur magit: tago Tama i vavat arama ra bala na
bakut i nunure ba ava ko iba upi go ra lavur magit. 33 Avat a anan lua upi

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

kana varkurai ma kana mangamangana takodo bula, ma da tul tar bula go
ra lavur magit ta vavat. 34 Koko avat a ngarao ure ningene, tago ningene
na ngarao upi kana. A ningarao ure ra kopono bung i topa ia iat.

A varvarkurai ure ra umana enana
(Luk 6:37-38,41-42)

7 1 Koko avat a varvarkurai, kan da kure avat. 2 A varkurai nam ava
varkurai me, da kure avat bula me; ma ra valavalar nam ava valavalar
me, da valavalar balbali ta vavat me. 3 Dave u gire ra mumut ik ta ra kiau
na mata i turam, ma pa u nuk pa ra davai ta ta ra kiau na matam iat?
4 Una tatike dave tai turam ba: Ina tikir vue nam ra mumut ik ta ra kiau na
matam; ma nam boko ra davai ta ta ra kiau na matam iat. 5 U a vaongo, una
tikir value vue nam ra davai ta ta ra kiau na matam, upi una gigira bulu,
ma namur una ga tikir vue nam ra mumut ik ta ra kiau na mata i turam.
6 Koko avat a tabar ra umana pap ma ra magit i gomgom, ma koko avat
a vue tar kavava kiau na kalagi ta ra umana boroi, kan diat a ruarua ia
ka ma ra kau i diat, ma diat a pipit likun ma diat a karat avat.

Araring, tikatikan, pipidil
(Luk 11:9-13)

7 Avat a araring, ma da tabar avat; avat a tikatikan, ma avat a na tadav
ia; avat a pipidil, ma da papa are avat; 8 tago diat dia araring, da tabar
vapar diat; ma nam i tikatikan, na na tadav ia, ma nam i pipidil da papa
are. 9 To ia ta vavat ba natuna i lul ra gem tana, na tabar ia ka ma ra vat?
10 Ba ona i lul ra en tana, na tabar ia ka ma ra vui? 11 Ona avat, a kaina
tarai, ava vala tabar ra umana natu i vavat ma ra umana bo na magit, a
dovotina Tama i vavat arama ra bala na bakut na manga tabar muka diat,
dia lul ia, ma ra umana bo na magit bula. 12 A mangamangana par ava
mainge ba ra tarai diat a papait ia ta vavat, nam bula avat a papait ia ta
diat; go ra tinata na varkurai iat ma ra vartovo kai ra umana propet.

A mataniolo i irivo
(Luk 13:24)

13 Avat a olo ta ra mataniolo i irivo, tago i tababa ra mataniolo ma i
tababa bula ra nga i vana ta ra vinirua, ma mangoro diat dia vanavana
tana. 14 Ma i irivo ra mataniolo ma i varvaim ra nga, nam i vana ta ra
nilaun, ma ra paupau ka diat dia tikan tadav ia.

A davai ma ra vuaina tana
(Luk 6:43-44)

15 Avat a balaure avat ta ra umana propet vavaongo, dia mong ma ra
ivuna sip ma ra bala i diat i da ra umana leing na pap, a umana tena

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

varkarat. 16 Avat a gire ilam diat ta ra vuai diat. Da git pa ra vuai na vain
ta ra kait laka? Ba ra lovo ta ra kada laka? 17 A lavur bo na davai dia vuai
ra bo na vuai diat, ma ra lavur kaina davai dia vuai ra kaina vuai diat.
18 I dekdek upi ra bo na davai na vuai ra kaina vuaina, ma a kaina davai
pa na vuai ra bo na vuaina. 19 A davai par ba pa dia vuai ra bo na vuai
diat da mut vue diat, ma da vaulung ra iap me. 20 Damana avat a gire
ilam diat ta ra vuai diat.

Pa iau tia nunure avat
(Luk 13:25-27)

21 Nam diat dia vatang iau ba: Luluai, Luluai, pa diat a olo par ta ra
varkurai marama ra bala na bakut; ia kaka nina ba i papait muka ra
nuknuk i Tamagu arama ra bala na bakut. 22 Mangoro diat a biti tagu
ta nam ra bung ba: Luluai, Luluai, dave, pa ave ga varvai ma ra iangim
laka? Ma pa ave ga okole vue mangoro na tabaran ma ra iangim laka?
Ma pa ave ga pait mangoro na dekdek na papalum ma ra iangim? 23 Ma
ina tatike ta diat ba: Pa iau tia nunure avat, avat a vana kan iau, a umana
tena varpiam avat.

A ura tena pait pal
(Luk 6:47-49)

24 Diat par dia valongore go kaugu lavur tinata ma dia torom bula
tana, dia varogop ma ra tena kabinana, i ga page kana pal ta ra ul a vat;
25 ma ra bata i bura, ma ra lovon i alir tar tana, ma ra lavur ubar dia
vuvu tadav ia ma pa i tarip; tago i tur ta ra ul a vat. 26 Ma diat par dia
valongore go kaugu tinata, ma pa dia torom tana, dia varogop ma ra
lunga, i ga page ke kana pal ta ra veo; 27 ma ra bata i bura, ma ra lovon i
alir tar tana, ma ra lavur ubar dia vuvu tadav ia, ma i tarip, ma i ngala
muka kana tinarip.

A varkurai kai Iesu

28 Ba Iesu i tar tatike vapar go ra tinata, a kor na tarai dia kaian ta
kana vartovo; 29 tago i tovo diat da tikai i vatur vake ra varkurai, ma pa i
varogop kadia umana tena tutumu.

Iesu i vagomgom pa ra vukavuka
(Mar 1:40-45; Luk 5:12-16)

8 1 Ba i ga tar vana ba marama ra luana, a ngala na kor na tarai dia
mur ia. 2 Ma tika na vukavuka i vut, ma i va timtibum tadav ia, ma i
biti: Luluai, ba u mainge upi una vagomgom iau, una pait ia ka. 3 Ma Iesu
i tulue ra limana ma i bili ia, ma i tatike: Iau mainge, una gomgom uka.
Ma ra vukavuka i gomgom lulut. 4 Ma Iesu i tatike tana: Koko una ve ta

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tikai tana, una vana, una ve pa iu tai ra tena tinabar, ma una tul tar nam
ra tinabar Moses i ga vatang ia upi ra vakilang ta diat.

Iesu i valagar pa ra tultul kai ra luluai na vinarubu
(Luk 7:1-10)

5 Ba i tar olo Kapernaum, tika na luluai na vinarubu i tadav ia, ma i lul
ia dari: 6 Luluai, kaugu tultul i vava na pal, i mait ma ra kekebau, i tup
ia muka. 7 Iesu i tatike tana ba: Ina vana, ma ina valagar ia. 8 A luluai
na vinarubu i biti tana: Luluai, pa iau ko upi una ruk ta ra kubagu, una
tatike ke ra tinata, ma kaugu tultul na laun. 9 Tago iau a tutana, di ga
tul tar ra varkurai tagu ure ra tarai na vinarubu, ma ona iau tatike tai
ta tikai: Una vana, i vana ka; ba tai ta ra tikai: Una mai, i vut uka; ba
tai kaugu tultul: Una pait go, i pait ia ka. 10 Ba Iesu i valongore, i kaian
tana, ma i biti ta diat, dia mur ia: A dovot go iau tatike ta vavat: Pa iau
ga na tadav ta ngala na nurnur dari pire ra tarai Israel. 11 Ma iau tatike
ta vavat, ba mangoro diat a vut maro ra mata na taubar ma maro ra
mata na labur, ma diat a ki varurung ma Abaraam ma Isak ma Iakob ta
ra varkurai arama ra bala na bakut; 12 ma da vue vaba ra umana natu
i ra varkurai iat ta ra ngala na bobotoi: diat a tangtangi tana ma diat a
vangvangi ra palangie i diat. 13 Ma Iesu i tatike tai ra luluai na vinarubu:
Una vana, da pait nam u tar nurnur upi ia. Ma kana tultul i tar lagar ta
nam ra pakana bung.

Iesu i valagar pa mangoro na minait
(Mar 1:29-34; Luk 4:38-41)

14 Ba Iesu i tar vut ta ra kuba i Petero i gire nimu i Petero i mait, i
vava ma ra minait, i malamalapang. 15 Ma i bili ra limana, ma i par ra
malamalapang, ma i tur, ma i kudakudar ta diat. 16 Ba i ravian dia ben
mangoro tadav ia ba ra umana tabaran dia ovai ta diat; ma i okole vue ra
umana tabaran ma ra tinata ka, ma i valagar pa diat par dia mait. 17 Upi
na vardada ma nam Iesaia ra propet i ga tatike value, dari: la iat i ga kap
kada lavur binilua, ma i ga puak pa kada lavur minait.

Diat nina ba dia mainge pi diat a mur Iesu
(Luk 9:57-62)

18 Ba Iesu i gire ra ngala na kor na tarai dia tur kikil ia, i ga ve kana
tarai na vartovo upi diat a vana tai ta ra papar. 19 Ma tika na tena tutumu
i vut, ma i tatike tana: Luluai, ina murmur u ta ra gunagunan una
vanavana tana. 20 Ma Iesu i tatike tana: A lavur leing na pap tikatikai
kadia tung, ma ra lavur beo liuliu tikatikai kadia po, ma Natu i ra tutana
pa ta kubana muka pi na vadiop ra uluna tana. 21 Ma ta ra tikai ta diat
kana tarai na vartovo, i tatike tana: Luluai, una tul tar iau ba ina vana

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ka boko, upi ina punang value kapi tamagu. 22 Ma Iesu i biti tana: Una
mur iau, ma una nur vue ra lavur minat pi diat iat, diat a punang ra livur
minat i diat.

Iesu i tigal ra vuvu ma ra ta ma i malila muka
(Mar 4:35-41; Luk 8:22-25)

23 Ba i tar koa ta ra mon, kana tarai na vartovo dia mur ia. 24 Ma ara
ra ul a tava kikil a vuvu ta i tut, ma ra bobol i kokoa ta ra mon, i to na
buka; ma Iesu i diop uka. 25 Ma dia tadav ia, ma dia vangun ia, dia biti:
Luluai, una valaun dat, tago da to na virua. 26 Ma i biti ta diat: Dave go
ava burut? I ikikilik kavava nurnur. Ma i tut: ma i tigal ra vuvu ma ra ta,
ma i malila muka. 27 Ma ra tarai dia kaian tana, dia biti: A tutana ava go,
upi ra vuvu ma ra ta dir torom tana?

Iesu i vairop ra umana tabaran kan ra ivu tutana
(Mar 5:1-20; Luk 8:26-39)

28 Ba i tar pukai tai ta ra papar ta ra gunan kai ra Gadarene dital
varkuvo tana ma ra ivu tutana ba ra umana tabaran dia ovai ta dir, dir
ga vana rikai ta ra umana babang na minat, dir ngangal na kaia, pa ta
na i vana ta nam ra nga, ba na pakit dir. 29 Ma dir ga oraoro dari: U Natu
i God, datal a dave ma u? U tar pot bar upi una vakadik amir ba pa ta
boko ra kilalana? 30 Ma ra ngala na kikil na boroi dia iaian maravai.
31 Ma ra umana tabaran dia lul ia dari: Ona una okole vue avet, una tulue
avet tar ta go ra kikil na boroi. 32 Ma i biti ta diat: Avat a vana. Ma dia
irop, ma dia ovai tai ra umana boroi; ma ra umana boroi parika dia lop
ba ta ra odo na tava kikil, ma dia virua par tana. 33 Ma diat dia ga vague
diat, dia lop ma dia olo ta ra pia na pal, ma dia varvai ta ra lavur magit
parika i ga tadav nam dir ba ra umana tabaran dia ga ovovai ta dir. 34 Ma
ra tarai par ta nam ra pia na pal, dia vana tadav ia, dia totongo upi Iesu;
ba dia gire, dia lul ia ba na vana kan kadia langun.

Iesu i valagar pa ra kakak
(Mar 2:1-12; Luk 5:17-26)

9 1 I koa mulai ta ra mon, ma i bolo me, ma i vana ta kana gunan iat.
2 Ma dia kap tika na kakak tadav ia ta ra vava. Ma Iesu i gire kadia
nurnur, ma i biti tai ra kakak: Natugu, una gugu, di tar re vue kaum
lavur varpiam. 3 Ma ta umana tena tutumu dia nuk ia ta ra bala i diat
dari: Go ra tutana i vul God. 4 Iesu i nunure ra nuknuk i diat, ma i biti;
Dave go ava nuknuk ra kaina ta ra bala i vavat? 5 Nuve pa i dekdek, ba
ina tatike: Di tar re vue kaum lavur varpiam, ba dari: Una tut, ma una
vana? 6 Ma upi avat a nunure ba di ga tul. tar Natu i ra tutana upi na rere
vue ra lavur varpiam ati ra pia (i tatike tai nina i mait ma ra kakak): Una

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tut, ma una puak kaum vava, ma una vana ra kubam. 7 Ma i tut ma i vana
ra kubana. 8 Ba ra kor dia gire, dia burut, ma dia pite pa God, tago i tar
tul tar ra dekdek dari tai ra tarai.

Iesu i oro pa Mataio
(Mar 2:13-17; Luk 5:27-32)

9 Ba Iesu i vana kan nam ra gunan. i gire tika na tutana a iangina
Mataio, i kiki ta ra pal na totokom, ma i biti tana: Una mur iau. Ma i tut,
i mur ia.
10 Ba i ki na pal ta ra nian, mangoro na tena balabalaure totokom, ma
mangoro na tena varpiam dia vut, ma dia ki varurung ma Iesu ma kana
tarai na vartovo. 11 Ba ra umana Parisaio dia gire, dia tir kana tarai na
vartovo ba: Dave kavava luluai dia ian ma ra umana tena balabalaure
totokom ma ra umana tena varpiam? 12 Ba i valongore, i biti: A tena
valagar pa i topa diat dia laun boina, i topa diat dia mait. 13 Avat a vana,
avat a vartovo upi ra kukurai go ra tinata: Iau mainge ke ra varmari,
pa iau mainge ra tinabar. Tago pa iau vut upi ina oro pa ra umana tena
takodo, upi ra umana tena varpiam iat.

A tinir ure ra vinevel
(Mar 2:18-22; Luk 5:33-39)

14 A tarai na vartovo kai Ioanes dia vut tadav ia, ma dia tir ia: Dave
avet ma ra umana Parisaio ave vala vevel, ma kaum tarai na vartovo
pata? 15 Ma Iesu i tatike ta diat: A umana talai ra taulai kalama diat a ki
na niligur dave ba ra taulai kalama i kiki boko pire diat? Tuka boko ba
di tar tak vue ra taulai kalama kan diat, diat a vevel muka. 16 Pa ta tikai
na ingit tar ra pakana kalamana mal ta ra maulana mal, kan nam i ingit
bonot ia me na rada vakakaina muka. 17 Ma pa ta tikai na lolonge tar ta
kalamana vain ta ra umana maulana paura, kan diat a tarada ma ra vain
na talingir, ma ra paura na tukum; da lolonge tar ra kalamana vain ta ra
kalamana paura, ma dir par dir a boina.

A natu i Iairo ma ra vavina nina i ga bili ra ngu na mal kai Iesu
(Mar 5:21-43; Luk 8:40-56)

18 Ba i tatike dari ta diat, tika na tena kukure pal na lotu i vut ma i lotu
tadav ia, ma i biti: Natugu, a vavina, i kabur mat ika, boina ba una vana,
una vung ra ura limam tana, ma na laun mulai. 19 Iesu i tut, diat ma
kana tarai na vartovo, ma dia mur ia. 20 Ma tika na vavina i ga mait ma
ra gap a vinun ma a ivu kilala, i vut mur ia, ma i bili ra ngu i kana mal;
21 tago i nuk ia ra balana: Ba ina bili ka kana mal, ina lagar tana. 22 Ma
Iesu i tur tapuku, ma i gire, ma i biti: Natugu, una gugu, kaum nurnur i
tar valaun u. Ma ra vavina i oton ta nam ra pakana bung. 23 Ba Iesu i pot

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ta ra kuba i ra tena kukure pal na lotu, i gire ra tarai dia vuvu kaur, ma
dia ururung, 24 ma i tatike: Avat a tur ar, tago ra vavina pa i mat, i diop
uka; ma dia nongone ke. 25 Ba di tar tul vairop vue ra kor, i ruk tadav ia,
ma i vatur ra limana; ma ra vavina i tut. 26 Go i rararang tana ta nam ra
gunagunan par.

Iesu i vanana pa ra ura pula

27 Ba Iesu i vana kan nam ra gunan, a ura pula dir mur ia, ma dir
oraoro dari: U natu i David, una mari amir. 28 Ba i tar ruk na pal, a ura
pula dir ruk mur ia ma Iesu i biti ta dir: Ea, amur nurnur tagu ba ina
pait go ba pata? Dir biti tana: Maia, Luluai. 29 Ma i bili ra kiau na mata
i dir, ma i tatike: Da pait ia ta mumur varogop ma kamumur nurnur.
30 Ma ra mata i dir i tapala. Ma Iesu i tigal muka dir ba koko ta tikai na
nunure. 31 Ma dir ga vana, dir ga varvarvai ka tana, ma i rarang ta nam
ra gunagunan par.

Iesu i pala ra karamea i ra bombom

32 Ba dia irop, di ben tikai tadav ia, i bombom ma ra tabaran i ovai
tana. 33 Ma ba i tar okole vue ra tabaran, nina ra bombom i tata muka;
ma ra kor na tarai dia kaian tana, dia biti: I telek ba dia gire ra dari
ati Israel. 34 A Parisaio dia tatike: I okole vue ra umana tabaran ma ra
dekdek i ra luluai kai ra lavur tabaran.

Iesu i mari ra tarai

35 Ma Iesu i vana vurvurbit ta kadia gunagunan, ma ta kadia lavur
pia na pal, ma i varvartovo ta kadia lavur pal na lotu, i varvai ta ra bo
na varvai ure ra varkurai, ma i valagar ra lavur enana malapang, ma
ra lavur mangana minait 36 Ba i gire ra lavur kor na tarai, i mari muka
diat, tago i tangau ra paka i diat, ma dia varbabaiai da ra umana sip ba
pa kadiat ta tena balabalaure. 37 Ma i tatike tai kana tarai na vartovo: A
dovotina, a matuka na magit ta ra uma i tup ia, ma pa i manga ra umana
tena ongor tana. 38 Avat a lul ra Luluai na uma ba na tulue ta umana tena
ongor ta kana nidodoko.

A vinun ma a ivut na apostolo kai Iesu
(Mar 3:13-19; Luk 6:12-16)

10 1 Ma i oro pa kana vinun ma a ivu tarai na vartovo tadav ia, ma
i tul tar ra varkurai ta diat ure ra lavur dur na tabaran upi diat a
okokole vue diat, ma upi diat a valagar ra lavur enana malapang, ma ra
lavur mangana minait.
2 Go ra iang i ra vinun ma a ivu apostolo: Simon i lua, a iangina bula
Petero, ma Andreas, dir turana; Iakobo natu i Sebedaio ma Ioanes, dir

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

turana; 3 Pilipo ma Batolomaio; Tomas ma Mataio, ra tena balabalaure
totokom; Iakobo natu i Alpaio ma Tadaio; 4 Simon ra Lup Vararak ma
Iudas Iskariot; nam ba na vagu tar Iesu.

Iesu i tulue ra vinun ma a ivut
(Mar 6:7-13; Luk 9:1-6)

5 Go ra vinun ma a ivut Iesu i ga tulue diat, ma i tovo diat dari: Koko
avat a vana tai ta nga kai ra umana Tematana, ma koko avat a olo tai ta
pia na pal kai ra Samaria, 6 avat a vana tadav ra lavur sip dia rara kan
ra kuba i Israel. 7 Ba ava vanavana, avat a varvai dari: A varkurai ra bala
na bakut i maravai ka. 8 Avat a valagar ra lavur minait, avat a valaun
ra umana minat, avat a vagomgom ra lavur vukavuka, avat a okole vue
ra lavur tabaran; di ga tabar vakuku avat, ma avat a vartabar vakuku.
9 Koko avat a kap ta goled, ba ta silva, ba ta mani ikilik ta kavava
popopoi. 10 Koko ta rat ure kavava vinavana; koko ta ivu olovoi, koko avat
a kap ta pal a kau, ma koko ta buka; i kat ba da vabongon ra tena ongor
ma ra ana. 11 Ba ava olo tai ta pia na pal, ba tai ta gunan, avat a tikan
upi nina i ko, ma avat a ki pirana tuk ta ra bung ba avat a vana kan nam
ra gunan tana. 12 Ba ava ruk na pal, avat a vatatabai diat. 13 Ba nam ra
pal i ko, avat a tul tar kavava malmal tana, ba pata, avat a tak vue kan
ia. 14 Ba tikai i okole vue avat ma pa i valongore kavava tinata, ba avat a
vana kan nam ra pal ba kan nam ra gunan, avat a piar vue ra tobon ta ra
kau i vavat. 15 A dovot go iau tatike ta vavat ba: Ra ura gunan Sodom ma
Gomora pa dir a manga kaina ta ra bung na varkurai da nam ra pia na
pal.

Ta umana mangana varmonong
(Mar 13:9-13; Luk 21:12-17)

16 Go iau tulue avat da ra lavur sip pire ra lavur leing na pap; boina
ba avat a minana da ra umana vui, ma avat a maram da ra umana uka.
17 Avat a balaure avat ta ra tarai, tago diat a kinim tar avat ta ra umana
kivung na varkurai, ma diat a virit avat ta kadia umana pal na lotu;
18 maia, ma diat a alal pa avat tadav ra umana ngala na luluai ma tadav
ra umana king ure iau, upi avat a varvai pire diat ma tadav ra lavur
Tematana bula. 19 Ba dia tar kinim tar avat, koko avat a ngarao ba avat
a tata dave, ba ava avat a tatike: tago ta nam ra bung da tovo avat ma ra
tinata nina avat a tatike. 20 Tago vakir avat iat, avat a tata, a Tulungea
i Tama i vavat iat na tata ta vavat. 21 Tikai na tul tar turana upi na
virua, ma ra tutana na tul tar natuna; ma ra umana bul diat a tut ure
tama i diat, ma na i diat, upi da doko vue diat. 22 Ma ra tarai par diat a
milmilikuane avat ta ra iangigu, ma da valaun muka nam i tur padikat
tuk ta ra mutuaina. 23 Ba diat a vakaina avat tai tika na pia na pal, avat a

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

lop tar tai ta ra tikai; tago a dovotina iau tatike ta vavat, ba pa avat a ti
vana boko ta ra lavur pia na pal par Israel, ma Natu i ra tutana i tar pot.
24 Pa ta tutana na vartovo i ngala tai nina i tova, pa ta tultul i lualua ta kana
luluai. 25 I topa ia ba ra tutana na vartovo dir a vardada ma kana tena vartovo,
ba ra tultul dir a vardada ma kana luluai. Ba di tar vatang tar Beelsebul[b] ta ra
luluai na pal, diat a manga vatang tar ia muka ta diat dia ki ra kubana.

Una burutue God
(Luk 12:2-7)

26 Koko avat a burutue diat; tago a magit par di tar tuba na tur kapa
boko, ma nam di tar ive, da vaarike boko. 27 Nina iau tar varve avat i tana
ta ra bobotoi, avat a tatike ta ra kapa; ma nam di tar vamaianao tar ia ta
vavat, avat a varvai tana ta ra ulul a pal. 28 Ma koko avat a burutue diat dia
dokodoko ra palapaka ka, ma dia mama doko ra tulungen: Avat a burut tai
nina i dokodoko ra palapaka ma ra tulungen bula ara geena. 29 Di ivivure a
evevu levon upi ra kopono toea kaka vang? Ma pa ta tikai i bura ra pia, ba
Tama i vavat pa i gire. 30 Di tar luk vapar ra lavur pepe na ulu i vavat. 31 Io,
koko avat a burut, tago ava ti boina kakit ta diat ra mangoro na levon.

Nam i tata kapa ure Iesu ma nam i pue vue Iesu
(Luk 12:8-9)

32 Diat par dia kale pa iau ta ra mata i ra tarai, iau bula ina kale pa diat ta ra
mata i Tamagu i ki ra bala na bakut. 33 Ma diat par dia pue vue iau ta ra mata
i ra tarai, iau bula ina pue vue diat ta ra mata i Tamagu i ki ra bala na bakut.

Vakir a kini na malmal ia kaka ra pakat
(Luk 12:51-53; 14:26-27)

34 Koko avat a nuk ia ba iau tar pot upi ina vaki ra malmal ra pia, pa iau
pot upi ina vaki ra malmal, a pakat iat. 35 Iau tar pot upi ina vabat vue ra
tutana kan tamana, ma ra vavina kan nana, ma ra ura vavina dir enana, dir
a varbaiai. 36 Diat dia ki ra kuba i tikai, diat ika kana umana ebar. 37 Nam
i manga mari tamana ba nana tagu, pa i topa iau; ma nam i manga mari
natuna ba a bul tutana ba a vavina tagu, pa i topa iau. 38 Nina ba pa i puak
pa kana bolo upi na mur iau me, pa i topa iau. 39 Nina i mari vake kana
nilaun, na virua, ma nam i tar virua ure iau, na laun.

A umana mangana vapuak
(Mar 9:41)

40 Nina i kapupi avat, i kapupi iau, ma nina i kapupi iau, i kapupi bula
nam i ga tulue iau Uti. 41 Nina i kapupi ra propet, tago ia ra propet, da

---

[b] **10.25** Beelsebul, a kukuraina “A Luluai na ul a buta”; a Iudaia dia ga vaiang Satan me.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vapuak ia da ra propet; ma nina i kapupi ra tena takodo, tago ia ra tena
takodo, da vapuak ia da ra tena takodo. 42 Nina i vamomo tikai ta diat go
ra umana ikikilik ma ra kopono la na tava madoldol tuna ka, tago ia ra
bul vartovo, a dovotina go iau tatike ta vavat, ba da vapuak ia muka.

Ta umana bul na vartovo kai Ioanes ra Tena Baptaiso
(Luk 7:18-35)

11 1 Ba Iesu i tar tatike vapar go kana lavur vartuluai tai kana vinun
ma a ivu bul na vartovo, i vana kan nam ra gunan upi na vartovo
ma upi na varvai ta kadia lavur pia na pal.
2 Ba Ioanes i kiki ta ra pal na banubat, i valongore ure ra lavur
papalum kai Iesu, ma i tulue kana tarai na vartovo upi diat a tir ia dari:
3 U nina laka ba na vut, ba kan avet a nuknuk ung upi ta ra tikai boko?
4 Ma Iesu i tatike ta diat: Avat a vana, avat a ve Ioanes ra lavur magit ava
valongore, ma ava gire bula: 5 ba ra umana pula dia nana mulai, a umana
peu dia vanavana mamal mulai, a umana vukavuka dia gomgom mulai, a
umana vaut dia valongor mulai, di valaun ra umana minat ma di varve ra
bo na varvai tai ra lavur luveana. 6 Ma nina ba pa i tutukai ure ta magit
tagu, i ti doan muka.
7 Ma ba go diat dia vana, Iesu i biti tai ra kor na tarai ure Ioanes,
dari: Ava ga vana uria ra pupui upi avat a gire ra ava? A vuvur bar i
malmaliara ta ra vuvu? 8 Ava ga vana oai upi avat a gire ra ava? A tutana
bar i mong ma ra mal kumau? Diat dia mal ma ra mal kumau dia kiki
ta ra kubakuba i ra umana king. 9 Ava ga vana oai upi ra ava? Upi avat
a gire ra propet? Maia; iau tatike ta vavat, a ngala iat muka ta ra lavur
propet. 10 Ia go di ga tutumu ure dari:

"Iau tulue kaugu tultul na lua tam,
Na mal are kaum nga na lua tam."

11 A dovot go iau tatike ta vavat: Ta diat par ra vaden di ga kava diat
pa ta i ngala tai Ioanes a Tena Baptaiso; ma nina i ikilik ta ra varkurai
ra bala na bakut i ngala ta dir ma Ioanes. 12 Papa ra kilala i Ioanes a
Tena Baptaiso, a niongor i topa ra varkurai marama ra bala na bakut,
ma nina i ongaongor, na vatur vake. 13 Tago a lavur propet ma ra tinata
na varkurai bula dia ga tata na propet ma i tuk tai Ioanes. 14 Ma ona
ava mainge upi avat a kapupi ia, Elias muka go, nina di biti ba na vut.
15 Nina ba ra talingana, boina ba na valongor. 16 Ava bar ina valarue go ra
taun tarai me? Dia vardada ma ra umana bul dia kiki ta ra umana tavul
a bung ma dia oraoro tadav ra umana talai diat dari: 17 Ave tar vuvu
ra dedede ma pa ava malagene tana, ave tar kukula ma ra tinangi ma
pa ava tangtangi maravut. 18 Tago Ioanes pa i ga pot ma ra nian ma ra
nimomo, ma dia biti ke ure ba: A tabaran i ovai tana. 19 Natu i ra tutana i
ga pot, ma i iaian ma i momamomo, ma dia biti ke ure ba: Go ra tutana a

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

lup nian, ma ra lup mome vain bula ma ra talai ra lavur tena balabalaure
totokom ma ra lavur tena varpiam bula. A kabinana i po boabo ta ra
lavur natuna.

A umana pia na pal nina pa ta tena nurnur ta diat
(Luk 10:13-15)

20 Ma i bor vatavuna ra lavur pia na pal nam i tar pait kana mangoro
na dekdek na papalum ta diat, tago pa dia nukpuku. 21 Na kaina tam
Korasin, na kaina tam Betsaida bula, tago gala ra lavur dekdek pa
papalum di ga pait ia ta mumur; gala di ga pait ia aro Tiro ma Sidon, gala
diat a ti nukpuku amana iat, ma diat a tar ki bula ma ra mal na tabun
ma diat a tar vung ra kabu na iap. 22 A dovot go iau tatike ta mumur ba:
Ta ra bung na varkurai pa na tup Tiro ma Sidon da amur. 23 Ma u bula
Kapernaum, u malamala luluai tuk ta ra bakut laka? Una irop ura ta ra
ruarua na tulungen tago ra lavur dekdek na papalum di ga pait ia tam,
gala di ga pait ia Sodom, gala i tur boko gori. 24 A dovot go iau tatike
tam: Ta ra bung na varkurai pa na tup Sodom da u.

Avat a mai tadav iau upi ra ningo
(Luk 10:21-22)

25 Ta nam ra bung Iesu i tatike: Iau pite pa u Tama, a Luluai ra bala
na bakut ma ra pia bula, tago u tar ive ra lavur magit go kan ra lavur
tena kabinana, ma kan ra lavur mototono bula, ma u vaarike ke diat tai
ra lavur kuramana. 26 Maia pa, Tama, tago u ga manane muka damana.
27 Tamagu i ga tul tar ra lavur magit par tagu; pa ta i nunure Natuna,
Tama ka; ma pa ta bula i nunure Tama, Natuna ka ma nam bula ba
Natuna i ling na vaarike tar ia tana. 28 Avat par, ava udauda ma ava kap
ra mamat na kinakap, avat a mai tadav iau, ma ina vango avat. 29 Avat a
puak pa kaugu kip, ma avat a vartovo tagu; tago i madu ra balagu ma i
vovovon bula; ma ra tulungea i vavat na ngo muka. 30 Tago kaugu kip i ki
tatamie, ma kaugu kinakap i papa.

Tika na tinir ure ra Bung Sabat
(Mar 2:23-28; Luk 6:1-5)

12 1 Ta nam ra kilala Iesu i vanavana alalu ta ra umauma na kon ta
ra Bung Sabat; ma kana tarai na vartovo dia mulmulum ma dia
vura doko pa ta umana kon ma dia en ia. 2 Ba ra umana Parisaio dia gire,
dia tatike tana: Kaum tarai na vartovo dia pait ra mangamangana pa i
ko ta ra Bung Sabat. 3 Ma i tatike ta diat: Dave, pa ava ga luk boko nam
David i ga pait ia ba i mulmulum ma diat bula dia varagur me? 4 Ba i ga
ruk ta ra pal kai God, ma i ga en ra gem na ginigira, nina i tabu ba na en
ia, ma i tabu bula ta diat dia varait me, adiat ika ra umana tena tinabar?

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

5 Ma pa ava ga luk ia bula ta ra tinata na varkurai ba ra umana tena
tinabar ta ra Bungbung Sabat ta ra pal na vartabar dia papalum taun ra
Bung Sabat ma pa dia kaina tana? 6 Go iau tatike ta vavat: Tikai go kari
i ngala ta dir ma ra pal na vartabar. 7 Gala ava tar nunure ra tinata dari:
Iau mainge ra varmari, ma vakir ra tinabar, gala pa avat a takun diat pa
dia kaina. 8 Tago Natu i ra tutana ia ra luluai i ra Bung Sabat.

A tutana nina i li ra limana
(Mar 3:1-6; Luk 6:6-11)

9 Ma i vana kan diat ma i ruk ta kadia pal na lotu; 10 ma tika na tutana
tana i li ra limana. Ma dia tir Iesu dari: I takodo ba da valagar ta ra Bung
Sabat ba pata? upi diat a vartakun ure. 11 Ma i tatike ta diat: To ia ta
vavat ba kana ta kopono sip, ma i bura ta ra tung ta ra Bung Sabat, ma
pa na vatur ia ma pa na puak vaarike pa mule? 12 A tutana iat i boina ta
go ra sip. Damana i takodo ba da pait ra bo na mangamangana mutu ta
ra Bung Sabat. 13 Ma i biti tai ra tutana: Una tulae ra limam. Ma i tulue
kodoa, ma i tar ung mulai da ta ra tikai. 14 A umana Parisaio dia irop, ma
dia tir vargiliane diat upi da doko davatane?

A tultul nina ba God i ga pilak pa ia

15 Iesu i nunure, ma i vana kan nam ra pal, ma mangoro dia mur ia ma
i valagar pa diat par, 16 ma i tigal diat, ba koko diat a varvarveai tana,
17 upi na ot muka ra tinata kai Iesaia ra propet, dari:

18 "Go kaugu tultul iau tar pilak pa ia;
Ia kaugu bul na vakak, a balagu i gugu tana;
Ina vaki ra Tulungeagu tana,
Ma na ve tar ra varkurai takodo tai ra lavur Tematana.
19 Pa na vartoto, pa na kukula,
Ma pa ta na valongore ra nilaina ta ra lavur nga.
20 Pa na pit ra vuvur i talikun,
Ma pa na pun ra vinau na lamp ba i mi boko,
Tuk ta nam ra kilala ba i ga tul vaarike ra varkurai upi na vatur ra
niongor.
21 A lavur Tematana diat a nurnur ta ra iangina."

Iesu dir ma Beelsebul
(Mar 3:20-30; Luk 11:14-23)

22 Dia ben tikai tadav ia ba ra tabaran i ovai tana, ma i pula, ma i
bombom bula, ma i valagar pa ia, ma ra bombom i tata mulai, ma i nana
bula. 23 Ma ra kor na tarai dia kaian tana, ma dia titir ba: Go bar natu
i David? 24 Ba ra umana Parisaio dia valongore, dia biti: Go ra tutana i
okole vue ra lavur tabaran ma ra dekdek tai Beelsebul, a luluai kai ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

lavur tabaran. 25 Ma i nunure ra nuknuk i diat, ma i biti ta diat: A lavur
vuna gunan ba dia varubu vargil mulai ka, diat a tamtavul uka, ma ra
lavur pia na pal ba ra lavur gunan dia varubu vargil mulai ka, pa diat
a tur tukum. 26 Ba Satan na okole vue Satan, i varubu mulai ka me, ma
kana varkurai na tur dave? 27 Ba iau okole vue ra umana tabaran ma ra
dekdek i Beelsebul, a umana natu i vavat dia okole vue diat ma ra dekdek
kai ia? Go diat dia kure avat. 28 Ba iau okole vue ra umana tabaran ma
ra Tulungea i God, ava nunure tana ba ra varkurai kai God i tar vut pire
vavat. 29 Ta tikai na ruk dave ta ra kuba i ra tena ongor, ma na vakaina
kana vurvur magit ona pa i vi value? Ma ona i tar vi value, na vakaina
muka ra kubana. 30 Nam ba pa i maravut iau, i tur bat ika iau, ma nam
ba pa i varurue maravut iau, i imimire vue kan iau. 31 Ma iau tatike ta
vavat: Da re vue ra lavur varpiam par kai ra tarai, ma ra varvul bula;
ma ra varvul ure ra Takodo na Tulungen pa da re vue muka. 32 Ba tikai
na tatike ta kaina tinata ure Natu i ra tutana, da re vue; ia kaka ba tikai
na tatike ta kaina tinata ure ra Takodo na Tulungen, pa da re vue ta ra
nilaun ra pia, ma pa da re vue bula ta ra nilaun namur.

A davai ma ra vuaina tana
(Luk 6:43-45)

33 Ba avat a vaume ra bo na davai, ma ra vuaina na boina bula; ba avat
a vaume ra kaina davai ma ra vuaina na kaina bula; tago di vakilang ra
davai ma ra vuaina. 34 Avat a umana natu i ra umana vui, avat a umana
kaina, avat a tatike davatane ra bo na tinata? Tago ra ngie i dat i tatike
nam ra bala i dat i buka me. 35 A bo na tutana i kap vaarike ra bo na
magit ta kana bo na vuvuvung, ma ra kaina tutana i kap vaarike ra
kaina magit ta kana kaina vuvuvung. 36 Ma go iau tatike ta vavat ba ra
pakapakana tinata vakuku par a tarai dia tatike, da tir boko diat tana
ta ra bung na varkurai. 37 Tago kaum tinata iat na valangalanga u, ba na
takun ot pa u.

A nilul upi ra magit na padapada varvo
(Mar 8:11-12; Luk 11:29-32)

38 Ta ra umana tena tutumu, ma ta ra umana Parisaio dia tatike tana: Tena
Vartovo, una pait ta vakilang upi avet a gire. 39 Ma i tatike ta diat: A kaina
taun tarai ma ra tarai na vaongo, diat ika dia nuk upi ra vakilang, ma pa da
ve tar ta vakilang ta diat, Iona ra propet, ia kaka ra vakilang; 40 Iona i ga va
a utul a bung na keake ma a utul a bung na marum bula ta ra bala i ra en
ta, damana bula Natu i ra tutana na va a utul a bung na keake ma a utul a
bung na marum ta ra bala na pia. 41 A tarai Nineve diat a tur varurung ta ra
varkurai ma go ra taun tarai ma diat a kure vakaina, tago dia ga nukpuku ta
ra varvai kai Iona, ma tikai i ngala tai Iona go kari. 42 A tadar na vavina maro

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra matana taubar na tur varurung ta ra varkurai ma go ra taun tarai ma na
kure vakaina, tago i ga vut maro ra ngu na gunagunan iat upi na valongore ra
kabinana kai Solomon; ma tika.i i ngala tai Solomon go kari.

Ra tabaran i talil
(Luk 11:24-26)

43 A tabaran ba i tar irop tai tikai i vanavana ta ra gunagunan pa ta tava
tana, i tikan upi ta gunan ba na ngo tana, ma pa ta; 44 ma i biti: Ina talil
mulai tadav nina ra kubagu iau ga mareng kan ia; ba i tar pot i tana, i gire
i langalanga, di ga arupe ma di ga mar ia. 45 Ma i agure pa ra lavurua na
tabaran bula, dia manga kaina, ma dia ruk par, ma dia ki tana; ma nam ra
tutana i manga kaina namur, ma lua pata. Damana bula go ra kaina taun tarai.

Na i Iesu ma ra umana turana
(Mar 3:31-35; Luk 8:19-21)

46 Ba i tatata boko dari tai ra kor na tarai, nana ma ra umana turana
dia pot, dia turtur ra pia, dia nuk upi ia, upi diat a tata me. [47 Ma tikai
i biti tana: Ea, nam ma ra umana turam go dia turtur ra pia, dia nuk up
u, pi avat a tata.] 48 Ma i biti tai nina i tar ve: la nagu? To ia ra umana
turagu? 49 Ma i tu tar kana tarai na vartovo ma i biti: Gire go nagu ma ra
umana turagu. 50 Tago diat par dia murmur ra nuknuk i Tamagu arama
ra bala na bakut, diat a tara na turagu ma ra tara na taigu ma nagu.

A tinata valavalar ure ra tena vinauma
(Mar 4:1-9; Luk 8:4-8)

13 1 Ta nam ra bung Iesu i irop kan ra pal, ma i ki ra valian. 2 Ma a ngala
na kor na tarai dia kor tadav ia, ma i koa ta ra mon, i ki tana ma ra
kor na tarai dia turtur ra valian. 3 Ma i tatike mangoro na magit ta diat ma ra
vartovo valavalar dari: A tena vinauma i vana oai upi na vauma, 4 ba i vauma,
ta umana pat na davai dia bura ra papar a nga, ma ra umana beo dia pukai ki
tana, ma dia en vue; 5 ma ta ra umana dia bura ta ra pia na vat, ma pa i manga
kadia pia; ma dia gol vuavuai, tago pa i manga ra pia tana; 6 ba ra keake i tar
vana rikai dia makuk, ma tago pa ta okor i diat, dia maranga kakit. 7 Ma ta
ra umana bula dia bura livuan ta ra kait, ma ra kait i tavua ma i arung bat
diat. 8 Ma ta ra umana bula dia bura ta ra bo na pia ma dia vuai,. ta umana a
marmar, ta ra umana a laplaptikai na vinun, ma ta ra umana a ututul a vinun.
9 Nina ba ra talingana, boina ba na valavalongor.

Iesu i tata ma ra tinata valavalar pire ra tarai par
(Mar 4:10-12; Luk 8:9-10)

10 Ma ra tarai na vartovo dia vana pirana ma dia tir ia: Dave u varvai
ta diat ma ra tinata valavalar? 11 Ma i tatike bali diat dari: Di ga tul tar

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

avat upi avat a matoto pa ta ra lavur mangamangana i tur ivai kai ra
varkurai ra bala na bakut, ma pa di tul tar ia ta diat. 12 Tago da tabar
nina i vuvuvung upi na peal kana, ma nina ba pa i vuvuvung da tak vue
kana ikikilik kan ia. 13 la go ra vuna iau varvarve go diat ma ra tinata
valavalar; tago dia nana ma pa dia gigira, ma dia valavalongor ma pa dia
valongore, ma pa dia matoto bula. 14 Da pait ot pa ra tinata lua kai Iesaia
ra propet ta diat dari:

"Ba ava valavalongor, avat a valongore, ma pa avat a matoto muka;
Ba ava nana, avat a gire, ma pa avat a gire ilam ia muka;
15 Tago ra bala i go ra tarai i tar tabonot,
Ma ra talinga i diat i papaua,
Ma dia tar vapula ra mata i diat;
Kan diat a gigira ilam ma ra mata i diat;
Ma diat a valongore ma ra talinga i diat,
Ma diat a matoto ma ra bala i diat,
Ma ina valagar pa diat."

16 A mata i vavat i ti doan, tago i gigira ma ra talinga i vavat bula tago i
valavalongor. 17 A dovot go iau tatike ta vavat ba mangoro na propet, ma
mangoro na tena takodo dia ga mainge upi diat a gire go ra lavur magit
ava gire, ma pa dia ga gire, ma dia ga mainge upi diat a valongore ra
lavur tinata ava valongore, ma pa dia ga valongore.

Iesu i tata kapa ure ra tinata valavalar ure ra tena vinauma
(Mar 4:13-20; Luk 8:11-15)

18 Avat a valongore ra tinata valavalar ure ra tena vinauma. 19 Ba ta
tikai i valongore ra tinata ure ra varkurai, ma pa i matoto tana, a tena
kaina i vut ma i ra vue nam di tar vaume ta ra balana. Dari nam di ga
vaume ta ra papar a nga. 20 Nam di ga vaume ta ra pia na vat, nina ba ta
tikai i valongore ra tinata, ma i nurnur ma ra gugu lulut i tana; 21 ma pa
i okor ta ra balana ma pa i tur vatikai; ba ra kinadik ma ra milmilikuan
i vut ta ra tinata, i tutukai vuavuai tana. 22 Ma nam di ga vaume livuan
ta ra kait, nina ba i valongore ra tinata, ma ra balaguan ra pia, ma ra
vaongo na tabarikik i kor vue ra tinata, ma pa i vuai. 23 Ma go di ga
vaume ta ra bo na pia, nina ba i valongore ra tinata, ma i matoto tana,
ma i vuai ra vuaina; ta umana a marmar, ma ta ra umana a laplaptikai
na vinun, ma ta ra umana bula a ututul a vinun.

A tinata valavalar ure ra umana kaina davai

24 Tikai bula ra tinata valavalar i ga tovo diat me, dari: A varkurai
marama ra bala na bakut dir vardada ma ra tutana i ga vaume kana
pia ma ra bo na pat na kon; 25 ba ra tarai dia diop, kana ebar i vut ma
i vaume ra kaina davai livuan ta ra bo na kon, ma i vana mulai. 26 Ba i

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tar mapina ma i vuai, di gire ilam ra kaina davai. 27 Ma ra umana tultul
kai nina kana ra uma, dia vut, ma dia tatike tana: Luluai, pa u ga vaume
laka ra bo na kon ta kaum pia? Ma mave go ra kaina davai? 28 I biti ta
diat dari: A ebar i ga pait go. Ma ra umana tultul dia tir ia: U mainge
laka ba avet a rubat vapar vue? 29 I biti: Pata, kan avat a rubat varurue
dir ra kaina davai ma ra bo na kon. 30 Avat a nur vue ka boko dir upi ra
nidodoko; ta ra kilala na nidodoko ina biti tai ra umana tena nidodoko:
Avat a varurue value ra kaina davai, avat a vin ia upi da tun ia, ma avat a
varurue ra kon tuna ta kaugu pal na vuvuvung.

A tinata valavalar ure ra pat i ra mastad
(Mar 4:30-32; Luk 13:18-19)

31 Tikai bula ra tinata valavalar i ga tovo diat me dari: A varkurai
marama ra bala na bakut dir vardada ma ra pat i ra mastad,[c] nina ba tika
na tutana i ga.kap ia, ma i vaume ta kana uma; 32 go i ikikilik ta ra lavur
pat i ra davai parika; ba i tavua, i ngala ta ra lavur davai na vinauma par,
ma ba i tar matukana davai, a lavur beo liuliu dia pukapukai tana ma dia
rakan tana.

A tinata valavalar ure ra leven
(Luk 13:20-21)

33 Tikai bula ra tinata valavalar i ve diat i tana, dari: A varkurai
marama ra bala na bakut, dir vardada ma ra leven nam ba ra vavina i
ga vatur ia, ma i poto ive ma ra utul a valavalar na plaua, ma a ik boko i
leven parika.

Iesu i ga tatike ta ra tinata valavalar
(Mar 4:33-34)

34 Go ra lavur vartovo Iesu i ga tatike ta ra tinata valavalar tadav ra kor
na tarai; ma pa i ga tatike mule ta magit, a tinata valavalar parika; 35 upi
na da ra tinata kai ra propet dari:

> "Ina tata ma ra tinata valavalar,
> Ina tatike ra lavur magit i ga ki ivai papa amana ba di ga vaki
> vatavuna ra rakarakan a gunagunan parika."

Iesu i tata kapa ure ra tinata valavalar ure ra umana kaina davai

36 Ma i vana kan ra kor na tarai, ma i ruk na pal, ma kana tarai na
vartovo dia ruk mur ia, ma dia tatike tana: Una pala ia ta vevet ra tinata
valavalar ure ra kaina davai ta ra uma. 37 Ma i biti ta diat: Nina ba i
vaume ra kon tuna, Natu i ra tutana nam: 38 a rakarakan a gunagunan

---

[c] **13.31** A davai nina i manga ikilik ra patina, ia kaka a davaina iat i ngala.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

parika nam ra uma; a kon tuna, a lavur natu i ra varkurai nam; ma ra
kaina davai, a lavur natu i ra tena kaina; 39 a ebar i ga vaume diat, Satan
nam; a kilala na nidodoko a mutuai ra rakarakan a gunagunan nam;
ma ra umana tena nidodoko, a umana angelo nam. 40 Da di varurue ra
lavur kaina davai upi da tun vue ta ra iap, damana bula ta ra mutuai ra
rakarakan a gunagunan. 41 Natu i ra tutana na tulue kana umana angelo,
ma diat a varurue vue ra lavur magit ta kana varkurai ba ra tarai dia
tukatuke diat tana, ma diat bula dia pait ra varpiam, 42 ma diat a vue
diat ta ra tung na iap; da tangtangi ma da vangvangia ra palangia tana.
43 Ma ra umana tena takodo diat a pupua muka da ra matana keake ta ra
varkurai kai Tama i diat. Nina ba ra talingana, boina ba na valongor.

A tinata valavalar ure ra bo na magit di ga ive ra pia na uma

44 A varkurai marama ra bala na bakut dir vardada ma ra bo na magit di
ga ive ra pia na uma; ma tika na tutana i ga na tadav ia, ma i ive mule, ma i
vana ma ra gugu, ma i ivure kana tabarikik par, ma i kul pa nam ra pia.

A tinata valavalar ure ra kiau na kalagi

45 A varkurai marama ra bala na bakut dir vardada bula ma ra tutana, a
tena kunukul, i tikatikan upi ra umana bo na kiau na kalagi; 46 ba i tar tikan
tadav tikai i ngatngat ra mataina, i ivure kana tabarikik par, ma i kul pa ia.

A tinata valavalar ure ra ubene

47 A varkurai marama ra bala na bakut dir vardada bula ma ra ubene,
di tar vung ia na ta, ma i voare pa ra lavur mangamangana en; 48 ba i tar
buka, di al pupule ura ra valian, ma dia ki ra veo; dia poe ra lavur boina ta
ra umana rat, ma ra lavur kaina dia vue. 49 Na damana bula ta ra mutuai
ra rakarakan a gunagunan, a lavur angelo diat a vut ma diat a pilak vue ra
lavur tena varpiam kan ra lavur tena takodo, 50 ma diat a vue diat ta ra tung
na iap; diat a tangtangi ma diat a vangvangia ra palangie i diat i tana.

Ta umana kalamana dovot na tinata ma ta umana maulana dovot na tinata

51 Dave, ava tar matote go ra lavur vartovo, ba pata? Ma dia tatike:
Maia. 52 Ma i tatike ta diat: A lavur tena tutumu dia tar vartovo ta ra
varkurai marama ra bala na bakut, dia vardada ma ra tutana, kana ra
pal, ma i vairop ra lavur magit ta kana vuvuvung, ta umana kalamana,
ma ta ra umana maulana.

Di ga okole vue Iesu aro Nasaret
(Mar 6:1-6; Luk 4:16-30)

53 Ba Iesu i tar tatike vapar go ra lavur tinata valavalar, i vana kan nam
ra pal. 54 Ma i vana ta kana gunan, i tovo diat ta kadia pal na lotu, ma dia

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

kaian tana, dia biti: Go ra tutana i kabinana mamave? Mamave bula go
ra lavur dekdek na papalum i papait ia? 55 Go laka natu i ra tena madaka
ta ra davai? Ma Maria bar ra iang i nana ma ra umana turana, Iakobo ma
Iosep, ma Simon, ma Iudas laka? 56 Ma ra umana taina bula diat par go
kari pire dat. Mamave kana lavur dari? 57 Ma dia tabunua tana. Ma Iesu
i biti ta diat: Di ruru ra propet, ia kaka ta kana gunan ma ta ra kubana
bula pata. 58 Ma pa i pait ta mangoro na dekdek na papalum abara, tago
pa dia nurnur.

Ioanes ra Tena Baptaiso i mat
(Mar 6:14-29; Luk 9:7-9)

14 1 Ta nam ra kilala Erodes ra luluai i valongore ra tinata ure Iesu,
2 ma i tatike tai kana umana tultul: Go Ioanes ra Tena Baptaiso, i
tar laun mulai kan ra minat, ma damana go ra lavur dekdek tana. 3 Tago
Erodes i tar kinim pa Ioanes ma i tar vi ia, ma i tar varuk ia ta ra pal
na banubat ure Erodia, a taulai kai turana Pilipo. 4 Tago Ioanes i ga biti
tana ba: Pa i ko ba una ben ia. 5 Ba Erodes i ga mainge na doko Ioanes, i
burutue ra kor na tarai, tago dia ga kapupi ia ba ia ra propet. 6 Ta ra bung
ba di nuk uraure pa nam ra bung di ga kava Erodes tana, a vavina, natu
i Erodia, i malagene pire diat, ma i vagugu Erodes. 7 Ma i vatading ia ma
ra vavalima ba na tabar ia ma ra magit ba na vatang upi ia. 8 Ma i tatike
ra tinata nana i tovo value me, dari: Una tul tar ra lor i Ioanes ra Tena
Baptaiso tagu ta ra la. 9 Ma ra king i tabun ra balana tana; ma tago kana
vavalima, ma tago diat bula dia ki me ta ra nian, i kure tar ia ka; 10 i
vartuluai upi ia, ma di kutu ra inoa i Ioanes ta ra pal na banubat. 11 Ma
di kap ra lorina ta ra la ma di tul tar ia tai ra vavina, ma i kap ia tadav
nana. 12 Ma kana tarai na vartovo dia pot, ma dia puak pa ra tomono ma
dia punang ia, ma dia vana ma dia ve Iesu.

Iesu i tabar ra ilima na arip na marmar na tarai ma ra gem
(Mar 6:30-44; Luk 9:10-17; Ioa 6:1-14)

13 Ba Iesu i valongore, i vana kan nam ra gunan ta ra mon ta ra pakana
pui irai, ma ba ra kor na tarai dia valongore dia val mur ia kan ra lavur
pia na pal. 14 Ba i irop ma i gire ra ngala na kor na tarai, i mari muka
diat, ma i valagar pa kadia lavur minait. 15 Ba i tar talvivi kana tarai na
vartovo dia tadav ia, dia biti: Go a pui, ma i tar bolo ra pakana bung, una
tulue go ra kor upi diat a vana ta ra gunagunan, diat a kukul adiat. 16 Iesu
i biti ta diat: Diat a vana upi ra ava? Avat a tabar diat. 17 Ma dia biti tana:
A ilima ka ra gem ma ra ivut uka ra en ave vung ia. 18 Ma i biti: Avat a
kap ia tadav iau. 19 Ma i tulue ra kor na tarai ba diat a ki ra vura, ma i
vatur ra ilima na gem ma ra ivu en, ma i tadarake ra bakut, ma i lotu
pa ure, ma i tabik tar ra gem tai kana tarai na vartovo, ma dia tabar ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

kor na tarai me. 20 Dia tar ian par tana ma dia tar maur, ma dia vangan
vabuka ra vinun ma ra ivu rat ma ra tagigina dia tar ian valili ia. 21 A
ilima na arip na marmar na tarai dia ga ian ma ra vaden ma ra umana
bul bula.

Iesu i vana ra ul a tava kikil
(Mar 6:45-52; Ioa 6:15-21)

22 Ma i vovo lolole vue kana tarai na vartovo ta ra mon upi diat a lua
ura ta ra papar, ma pi ia iat na tulue ra tarai. 23 Ba i tar tulue ra kor na
tarai i tutua urama ra luana upi na araring irai papa; ba i tar talvivi i
kiki varkolono. 24 A mon i vanavana ara na ta iat ma ra bobol i tup ia, ma
ra vuvu i tur maro lua. 25 Ta ra ivat na pakana varkia na monamono ra
marum Iesu i vana ra ul a tava kikil tadav diat. 26 Ba ra tarai na vartovo
dia gire i vana ra ul a tava, dia purpuruan, dia tatike: Go a ninana ka,
ma dia kukula ma ra bunurut. 27 Iesu i tatike lulut ta diat dari: Avat a
nurnur, iau kaka go, koko avat a burut. 28 Petero i biti tana: Luluai, ba u
nam, una tul tar iau ba ina vana tadav u ta ra ul a tava. 29 Ma i biti: Una
mai. Petero i irop ta ra mon ma i vana ra ul a tava upi na vana tadav
Iesu. 30 Ba i gire ra vuvu, i ururian, ma ba i to na dudu, i oro dari: Luluai,
una valaun iau. 31 Iesu i tulue vuavue ra limana, i vatur vake, ma i biti:
I ikikilik kaum nurnur: u ururian ta ra ava? 32 Ba dir koa ta ra mon, a
vuvu i par. 33 Ma diat dia ki ra mon, dia lotu tadav ia, ma dia biti tana: A
dovotina, u Natu i God.

Iesu i valagar pa ra umana minait aro Genesaret
(Mar 6:53-56)

34 Dia pukai ta ra papar a tava kikil ta ra gunan Genesaret. 35 Ba
ra tarai ta nam ra gunan dia gire ilam ia, dia vartuluai ta ra lavur
gunagunan vurvurbit upi ra lavur minait, dia kap diat tadav ia; 36 ma
dia lul ia ba diat a bili kana ngu na mal; ma diat par dia bili ia, dia lagar
muka tana.

Ra vartovo kai ra umana patuana
(Mar 7:1-13)

15 1 Ta ra umana Parisaio ma ta ra umana tena tutumu marama
Ierusalem dia tadav Iesu, ma.dia tatike dari: 2 Dave kaum tarai na
vartovo dia piam ra vartovo kai ra lavur patuana? Tago ba dia ian, pa dia gi
value ra lima i diat. 3 Ma i biti ta diat: Dave avat bula, ava piam ra vartuluai kai
God upi avat a mur kavava vartovo? 4 Tago God i ga biti dari: Una ru tamam
ma nam; go bula: Ba ta tikai i tata kaina ure tamana ba nana, na virua muka.
5 Ma avat, ava biti: Ba ta tikai na tatike tai tamana ba nana dari: Nam ba una
vatur vake tagu, di tar tabar God me; (ma damana pa i maravut tamana ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

nana me). 6 Pa i ru tamana. Ava tar pait vakuku ra tinata kai God upi kavava
vartovo. 7 Avat a umana vaongo; a dovot Iesaia i ga tatike value ure avat dari:
8 "Go ra tarai dia ru iau ma ra ngie i diat,
Ma pa dia nuk pa iau ta ra bala i diat.
9 Dia vole kadia lotu tagu,
Tago kadia vartovo dia vartovo me a tinata ka kai ra tarai."

Ra umana mangana nina dia vakaina ta tikai
(Mar 7:14-23)

10 Ma i oro pa ra tarai, ma i biti ta diat: Avat a valongore ma avat a matoto.
11 Nam di poe ta ra ngie i tikai pa i vakaina, nam iat i irop ta ra ngiene, i
vakaina. 12 A tarai na vartovo dia tadav ia, ma dia biti: U nunure laka ba ra
umana Parisaio dia tabunu tam ta go ra tinata? 13 I biti ta diat: Da rubat vue
boko ra davai par ba Tamagu arama ra bala na bakut pa i ga vaume. 14 Avat
a nur vue diat; go a umana raprap dia pula; ma ba ra pula i ben ra pula, dir
par dir bura ta ra tung. 15 Petero i biti tana: Una vateten avet ta nam ra tinata
valavalar. 16 Ma i biti: Avat bula vang pa ava matoto boko? 17 Pa ava nunure
ba nam par di poe ta ra ngie i tikai, i vana ta ra balana, ma i ba vue? 18 Ma ra
lavur tinata i vana rikai ta ra ngie i tikai i vuna ta ra balana, ma nam muka
i vakaina. 19 A lavur kaina nuknuk, a lavur vardodoko, a lavur nipo, a lavur
ungaunga, a lavur nilong, a lavur vaongo na varvai, ma ra lavur varvul; 20 go
diat dia vakaina ra tarai; ba dia ian ma ra lima i diat ba pa di gi value, nam pa
i vakaina ra tarai.

Ra nurnur kai ra vavina
(Mar 7:24-30)

21 Iesu i vana kan nam ra gunan ma i vana ta ra gunagunan Tiro ma Sidon.
22 Ma tika na vavina Kanaan maro ta nam ra langlangun, i pot, ma i oraoro
dari: Luluai, Natu i David, una mari iau muka, natugu, a vavina, a tabaran i
ovai tana ma i vakaina tuna. 23 Ma pa i vatang ta ik a tinata tana. Kana tarai
na vartovo dia tadav ia, dia lul ia dari: Una pala vue tago i tangtangi murmur
dat. 24 Ma i biti ta diat: Di ga tulue iau uti tadav uka ra lavur sip dia rara kan ra
kuba i Israel. 25 A vavina i tadav ia muka, ma i lotu tadav ia, i biti: Luluai, una
maravut iau. 26 Ma i biti tana: Pa i ko ba da tabar ra umana pap ma ra gem ai
ra umana bul. 27 Ma i biti: A dovotina, Luluai, go bula, a umana pap dia enen
ra lavur tagigina i burabura ta ra vuvuvung na nian kai kadia luluai. 28 Ma Iesu
i tatike tana: la An, i ngala muka kaum nurnur, nam u mainge, da pait ia tam.
Ma natuna i oton ta nam ra pakana bung.

Iesu i valagar pa ra kor na tarai

29 Ma Iesu i vana kan nam ra gunan ma i vana maravai ta ra tava
Galilaia, i tutua urama ra luana, ma i ki ra pia tana. 30 Ma ra tarai dia

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

koakor tadav ia ma ra lavur peu, ma ra lavur pula, ma ra lavur bombom,
ma ra lavur kok, ma mangoro bula, ma dia vung kapi diat pire ra kakene,
ma i valagar pa diat. 31 Ma ra kor dia kakaian tana, ba dia gire ra lavur
bombom dia tata, ma ra lavur kok i takodo ra paka i diat, ma ra lavur
peu dia vana kodo, ma, ra lavur pula dia nana; ma dia pite pa ra God kai
ra Israel.

Iesu i tabar ra ivat na arip na marmar na tarai ma ra gem
(Mar 8:1-10)

32 Ma Iesu i oro pa kana tarai na vartovo tadav ia, ma i biti: Iau mari
muka go ra kor na tarai, tago dia tar ki pa ra utul a bung piragu, ma pa
dia en ta magit, ma pa iau mainge ba ina tul vue diat ma ra mulmulum,
kan diat a matmat vanavana nangananga. 33 A tarai na vartovo dia biti
tana: Go a pui ka, avet a vila pa ta mangoro na gem ave upi avet a tabar
vamaur pa go ra kor na tarai me? 34 Iesu i tir diat: Aivia ra gem ava vung
ia? Dia biti: A lavurua ka ma ra paupau en ik. 35 Ma i tulue ra kor na tarai
upi diat a ki ra pia; 36 ma i vatur ra lavurua na gem ma ra umana en ma i
pite varpa tana, ma i tabik tar ia tai ra tarai na vartovo, ma dia tabar ra
tarai me. 37 Ma diat par dia ian tana, ma dia maur; ma di vangan vabuka
ra lavurua na rat ma ra tagigina dia ian valili ia. 38 Diat dia tar ian, a ivat
na arip na marmar na tarai, ma ra vaden ma ra umana bul bula. 39 Ma
i tulue ra kor na tarai, ma i koa ta ra mon, ma i vana ta ra langlangun
Magadan.

A nilul upi ra magit na padapada varvo
(Mar 8:11-13; Luk 12:54-56)

16 1 A Parisaio ma ra Sadukaio dia vut, dia valavalar ia, dia ting pa
ia ba na ve tar ta vakilang ta diat marama ra bala na bakut. 2 I
biti ta diat dari: Ba i ravian ava biti: Pa na bata, tago ra bakut i rai. 3 Ma
ba i malana ava biti: Na bata gori, tago ra bakut i rai ma namur i kukut
bula. Ava tar matote ra vakilang na bakut, ma pa ava gire ilam ra lavur
vakilang ta go ra kilakilala. 4 A kaina taun tarai go, a tarai na vaongo,
dia anan upi ra vakilang ma pa o ve tar ta vakilang ta diat, ia kaka ra
vakilang i Iona. Dia varbaiai. ma i vana kan nam ra gunan.

A leven kai ra umana Parisaio ma ra umana Sadukaio
(Mar 8:14-21)

5 A tarai na vartovo dia pukai ta ra papar a tava ma dia ga valubane
ra gem, pa dia kap ta na. 6 Iesu i biti ta diat: Avat a nuk pa ra leven kai
ra lavur Parisaio ma ra lavur Sadukaio bula, ma avat a burutue. 7 Ma dia
tatata irai tana, dia biti: Tago pa da ga kap ta gem. 8 Iesu i nunure, ma i
biti: I ikikilik ika kavava nurnur, dave go ava tatata ivai tago pa ava kap

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ta gem? 9 Pa ava nukure boko? Pa ava kodop laka ra ilima na gem ai ra
ilima na arip na marmar na tarai, ma aivia ra rat ava ga vangan vabuka
pa ia tana? 10 Ma ra lavurua na gem bula ai ra ivat na arip na marmar,
ma aivia ra rat ava ga vangan vabuka pa ia tana? 11 Dave go pa ava nuk
pa ia, ba pa iau ga tatike nam ta vavat ure ra gem? Avat a burutue ke ra
leven kai ra lavur Parisaio ma ra lavur Sadukaio bula. 12 Ma dia nunure
muka ba pa i tigal diat ta ra leven na gem, ta ra vartovo iat kai ra lavur
Parisaio ma ra lavur Sadukaio bula.

Petero i vavaarikai ure Iesu
(Mar 8:27-30; Luk 9:18-21)

13 Ba Iesu i ga tar pot ta ra gunagunan Kaisaria Pilipo, i tir kana tarai
na vartovo dari: Ava ra tarai dia tatike ure Natu i ra tutana, ba to ia?
14 Ma dia tatike: Ta umana dia biti ba Ioanes ra Tena Baptaiso, ta ra
umana ba Elias, ta ra umana bula ba Ieremia, ba kan ta tikai ta diat ra
umana propet. 15 I biti ta diat: Ma avat bula ava biti ba iau to ia? 16 Simon
Petero i biti: U ra Kristo, Natu i ra God a launa. 17 Iesu i biti tana: Simon,
natu i Iona, u ti doan tago pa u matoto pa dari tai ra tarai, tai Tamagu
iat i ki ra bala na bakut. 18 Ma iau bula iau tatike tam ba: U Petero, ma
ina page kaugu ekelesia ta go ra ngala na vat; ma ra lavur mataniolo ta
ra ruarua na tulungen pa diat a uvia pa ia. 19 Ina tul tar ra umana ki tam
ai ra varkurai ra bala na bakut; ma nam par ba u vi ia ra pia, da vi ia
bula arama ra bala na bakut, ma nam par u pala ia ra pia, da pala ia bula
arama ra bala na bakut. 20 Ma i tigal ra tarai na vartovo ba koko diat a ve
ta tikai ba ia ra Kristo.

Iesu i varvai ure ra varvakadik ma kana minat
(Mar 8:31–9:1; Luk 9:22-27)

21 Papa ta nam ra bung Iesu i vaarike vatavuna kana vinavana urama
Ierusalem tai kana tarai na vartovo, ma ba ra lavur patuana, ma ra lavur
tena tinabar ngalangala ma ra lavur tena tutumu, diat a vakadik ia ma ta
mangoro na mangamangana, da doka, ma na laun mulai ta ra vautuluna
bung. 22 Ma Petero i vatur ia ma i vura pit ia dari: Luluai, koko muka
go, koko da pait go muka tam. 23 Ma i tur tapuku ma i biti tai Petero:
Una vana namur tagu Satan, u a tukatukai piragu, pa u nuk pa ra lavur
mangamangana kai God, a lavur mangamangana ka kai ra tarai. 24 Ma
Iesu i biti tai kana tarai na vartovo: Ba tikai i mainge pi na murmur
iau, na nuk vue ia iat mulai, na puak kana bolo ma na murmur iau me.
25 Tago ba tikai i vavaale bat kana nilaun na virua, ma nina ba pa i nuk
pa kana nilaun ure iau, na laun muka. 26 Tago na topa tikai dave ona i
kale pa ra rakarakan a gunagunan parika ma i vole vue ra tulungeana
tana? Ba na kul kia ra tulungeana ma ra ava? 27 Tago Natu i ra tutana na

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vut ma ra minamar kai Tamana, diat ma kana umana angelo, ma na bali
ra lavur papalum kai ra tarai par tikatikai. 28 A dovotina go iau tatike
ta vavat: Ta umana ta vavat, ava tur ati gori, avat a gire boko Natu i ra
tutana ba na vut ta kana varkurai, ba pa ava ti mat boko.

A ninana ta ra ul a luana
(Mar 9:2-13; Luk 9:28-36)

17 1 Ba i par laptikai na bung i ting pa Petero ma Iakobo, ma Ioanes,
dir turana, ma i agure vaire dital urama ra luana i manga
tuluai, 2 ma i ria ra pakana ta ra mata i dital, ma ra matana i pupua da
ra matana keake, ma kana lavur mal dia pua da ra kapa. 3 Ma Moses ma
Elias dir tur pa pire diat, ma dital tata me. 4 Ma Petero i biti tai Iesu:
Luluai, boina muka go da ki ati, ona u mainge, ina pait ra utul a pal na
turturup ati, tikai pi kaum, tikai pi kai Moses, ma tikai pi kai Elias. 5 Ba i
tatata boko, a bakut i kapa i vamalur pa diat, ma ra nilai tikai tana i biti:
Go Natugu, a bul na vakak, iau ti gugu muka tana, avat a valongore. 6 Ba
ra utul a bul na vartovo dital valongore, dital burut muka, ma dital bura
palar uro ra pia. 7 Iesu i vana tadav dital, i bili dital ma i biti: Amutal a
tut, ma koko amutal a burut. 8 Ba dital tadaraka, pa dital gire ta na, Iesu
ka.

9 Ba dia vanavana ba ta ra luana, Iesu i tigal dital dari: Koko amutal a
ve ta tikai ta go ra magit amutal tar gire tuk tar ta ra bung ba Natu i ra
tutana i laun mulai kan ra minat. 10 Ma kana a utul a bul na vartovo dital
tir ia dari: Ba damana, dave ra umana tena tutumu dia tatike ba Elias na
vana rikai lua? 11 Ma i biti: A dovotina ba Elias na pot ma na mal mule
ra lavur magit par. 12 Ma iau tatike ta vavat: Elias i ga tar pot ma pa dia
nunure ilam ia, dia pait nam ra magit i tana dia mainge. 13 Ma ra utul a
bul na vartovo dital nunure nagam ba i tata ta dital ure Ioanes ra Tena
Baptaiso.

Iesu i vairop ra tabaran kan ra bul tutana
(Mar 9:14-29; Luk 9:37-43a)

14 Ba dia tadav ra kor na tarai, tika na tutana i tadav ia, ma i va
timtibum, ma i biti: 15 Luluai, una mari natugu, a tutana, tago i matmat
vakaian, ma i tup ia ra kinadik, ma i vala bura ta ra iap ma ta ra tava
bula. 16 Iau ga ben ia tadav kaum tarai na vartovo ma dia mama valagar
pa ia. 17 Iesu i biti: Avat ra taun tarai pa ava nurnur ma ava ti gegagege!
Aivia ra kilakilala ina ki pire vavat? Aivia ra kilakilala ina ungung pa
avat? Avat a ben ia uti tadav iau. 18 Ma i bor vue ra tabaran, ma i vana
kan ia, ma ra bul i oton ta nam iat ra pakana bung. 19 A tarai na vartovo
dia tadav Iesu irai, ma dia tir ia: Ma dave avet, ave mama okole vue?
20 Ma i biti ta diat: Tago i ikikilik kavava nurnur; a dovot go iau tatike ta

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vavat: Ona kavava nurnur i ngala da ra pat i ra mastad ik, avat a tatike ta
go ra luana: Una kakari pa mamati uro; ma na kakari ka, ma pa ta magit
na dekdek ta vavat. [21 la kaka, pa ta magit a mangamangana dari na irop
tana, ta ra niaring ma ra vinevel ika.]

Iesu i varvai mulai ure kana minat
(Mar 9:30-32; Luk 9:43b-45)

22 Ba dia ki boko Galilaia, Iesu i biti ta diat: Da tul tar boko Natu i ra
tutana ta ra lima i ra tarai, 23 diat a doka ma ta ra vautuluna bung na
laun mulai. Ma i tabun muka ra bala i diat tana.

A totokom ure ra pal na vartabar

24 Ba dia pot Kapernaum, diat dia varurue ra totokom ure ra pal na
vartabar, dia tadav Petero ma dia tatike: Dave, kavava tena vartovo i vue
ra totokom ure ra pal na vartabar ba pata? 25 Ma i biti: Maia. Ba i tar ruk
na pal Iesu i tata lua tana, i biti: Simon, ava u nuk ia, a lavur king ra pia
dia vatur vake ra totokom ma ra vapuak tai ia, tai ra lavur natu i diat, ba
tai ra lavur vaira? 26 Ma i biti: Tai ra lavur vaira. Iesu i biti tana: Damana
a lavur natu i diat dia langalanga. 27 Ia kaka, kan dat a varara diat, una
vana na ta, una il ma nina ra en u il value pa ia, una pagal ra ngiene, ma
una na tadav ra mani tana; una tak pa ia, ma una totokom me ure dor
parika.

To ia ra ngala ta diat?
(Mar 9:33-37; Luk 9:46-48)

18 1 Ta nam iat ra pakana bung, a tarai na vartovo dia tadav Iesu,
dia tir ia: To ia i ngala ta ra varkurai marama ra bala na bakut?
2 Ma i oro pa ra bul ikilik tadav ia, ma i vaki ia livuan ta diat, ma i biti:
3 A dovot go iau tatike ta vavat: Gala pa ava nukpuku upi avat a vardada
ma ra umana bul ikilik, gala pa avat a olo ta ra varkurai ra bala na bakut.
4 Nina ba i vamadu pa ia mulai upi na da go ra bul ikilik, ia ka i ngala ta ra
varkurai ra bala na bakut. 5 Ma nina ba na onge tika na bul ikilik dari ta
ra iangigu, i onge iau bula, 6 ma nina i varara tikai ta diat a umana ikikilik
dari dia nurnur tagu, i topa ia ba da kun tar ra vat na niudu ta ra inoana,
ma da vue vadudu ia ta ra marumien na ta. 7 Na kaina ra rakarakan a
gunagunan ta ra lavur tukatukai; a lavur vuna dari dia poapot iat, ma
nina ra tutana dia pot i tana na kaina tuna. 8 Ba tika na limam, ba tika na
kakim i varara u, una kutu pa ia, ma una vue; i boina tam ona una ruk ta
ra nilaun ba u tomo ba u kakak, ma koko da vue u ma ra ura limam par
ba ra ura kakim par ta ra iap i birao tukum. 9 Ba tika na kiau na matam i
varara u una luak pa ia, ma una vue; i boina ba u ruk ta ra nilaun ma ta
kopono kiau na matam ma koko da vue u ma dir par ta ra tavul a iap.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A tinata valavalar ure ra sip i ga rara
(Luk 15:3-7)

10 Koko ava milikuane tikai ta go ra umana ikikilik, tago iau varvo
avat, ba kadia umana angelo dia giragire vatikene pa ra mata i Tamagu
arama ra bala na bakut. [11 Tago Natu i ra tutana i tar vut upi na valaun
diat dia tar rara.] 12 Ava ava nuk ia? Ba tika na tutana kana ra mar na sip,
ma ra kopono ko ta diat i rara, pa na vana laka kan ra lavuvat na vinun
ma lavuvat, ma na vana ra lualuana, na tikatikan upi nam i rara? 13 Ba
i gire tadav mule, a dovot iau tatike ta vavat, na lia kana gugu tana ta
diat ra lavuvat na vinun ma lavuvat pa dia ga rara. 14 Damana bula, Tama
i vavat arama ra bala na bakut, pa i mainge ba ta kopono ko ta go ra
umana ikilik na virua.

Ona turam i rara

15 Ba turam i tar rara, una vana tadav ia, ma una pit varkolona ure ona
amur uka; ba i valongore u, io, u tar mal pa turam. 16 Ba pa i valongore
u, una agure ta ra tikai ba ra ivut tadav ia, upi ra lavur tinata na kapa ta
ra ngie i dir ba ra ngie i dital. 17 Ona pa i valongore dir, una ve ra kivung
tana; ona pa i valongore ra kivung bula, boina ba na da ra tematana ba
ra tena balabalaure totokom piram.

A vinivi ma ra papala

18 Nam par ava vi ia ra pia, da vi ia bula arama ra bala na bakut, ma
nam par ava pala ia ra pia, da pala ia bula arama ra bala na bakut.
19 Go bula iau.tatike ta vavat, ba ta ivut ta vavat ra pia dir mulaot ure
ta mangana magit dir aring upi ia, Tamagu arama ra bala na bakut na
pait ia ta dir. 20 Ba ta ivut ba ta utul dital ki varurung ta ra iangigu, iau
kivung maravut dital.

A tinata valavalar ure ra tultul nina pa i nur vue ra dinau

21 Petero i tadav ia ma i biti: Luluai, aivia ra pakana turagu na rara
piragu ma ina nuk vue? A lavurua bar? 22 Iesu i biti tana: Pa iau tatike
tam ba a lavurua ka; iau tatike ba a lavurua na vinun na lamlavurua.
23 A varkurai ra bala na bakut dir vardada ma tika na king i tir kana
umana tultul. 24 Ba dia vura na vartir, di ben tikai tadav ia nina i ga la
pa ra vinun na arip na marmar na talant.[d] 25 Ma tago pa kana ta magit
pi na bali ia me, kana luluai i kure ba da ivure, ma kana taulai bula ma
ra umana natuna, ma kana magit par upi da bali ia me. 26 Nam ra tultul

---

[d] **18.24** A talant. i da ra mamat i tika na beg na braun rais; ba di valar ra silva ba ra goled me i da ra valavalar na mani.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

i bura ra pia ma i va timtibum pirana, ma i biti: Luluai, una ungung ka
boko iau ma ina bali ia parika tam. 27 Ma ra luluai kai nam ra tultul i
mari ia ma i pala vue, ma i biti ba kana ka nam i ga la pa ia. 28 Ma nam
ra tultul i irop, ma i tadav tikai bula ra tultul ba i ga la pa ra mar na
denaria[e] tana, ma i kinim pa ia ma i vatur ra kongkongina, ma i biti: Una
bali nam u ga kail pa ia tagu. 29 Ma nam ra tultul i va timtibum, ma i lul
ia dari: Una ungung ka boko iau ma ina ga bali ia tam. 30 Ma i ole, ma i
vana ma i varuk ia ta ra pal na banubat upi na bali vapar nam i ga la pa
ia. 31 Ba diat ta ra umana tultul bula dia gire go di tar pait ia, i manga
tabun ra bala i diat i tana, ma dia vana, dia ve kadia luluai ta nam parika
di ga pait ia. 32 Kana luluai i vartuluai upi ia, ma i biti tana: U a kaina
tultul, iau ga nur vue nam par u ga la pa ia tagu, tago u ga lul iau; 33 ma
dave pa u mari nam ta ra tultul da iau ga mari u? 34 Ma kana luluai i
kankan, ma i tul tar ia tai ra umana tena varvakadik tuk ta nam ra bung
ba na bali vapar nam i ga la pa ia. 35 Damana bula Tamagu arama ra bala
na bakut na pait ia ta vavat ona avat par tikatikai pa ava nuk vue ara iat
ta ra bala i vavat a mangamangana nirara par kai ra lavur tura i vavat.

Iesu i biti ba koko ta tikai na kutu varbean
(Mar 10:1-12)

19 1 Ma ba Iesu i tar tatike vapar go ra tinata, i vana marama
Galilaia, ma i vana ta ra langun Iudaia ta ra papar a Iordan aro
iat; 2 ma a ngala na kor na tarai dia mur ia: ma i valagar pa diat abara.
3 Ma ta ra umana Parisaio dia tadav ia, dia valavalar ia, dia tir ia
dari: I takodo bar ba ra tutana na vungue kana vavina ta ra magit par?
4 I tatike bali diat dari: Dave, pa ava ga luk ia boko dari, ba nam i ga
vaki dir, i ga vaki dir ta ra vunapaina iat dari, a tutana ma ra vavina,
5 ma i ga tatike: Kari go a tutana na vana kan tamana ma nana, ma na
ki tukum pire kana vavina, ma dir parika dir tikai ka? 6 Pa dir a ivut
mulai, dir tikai ka. Nam dir ba God i vi guve dir. galiaka ta tutana na
varbaiane dir. 7 Dia biti tana: Dave, Moses i ga kure ba da tumu ra buk na
pala varbean upi da vungue ra vavina? 8 I biti ta diat: Moses i ga nur vue
avat ba avat a vungue kavava vaden, tago ra bala i vavat i leo, ma papa
amana ra vunapaina pa di pait ia. 9 Iau biti ta vavat: Ona tikai i vungue
kana vavina ba pa i ga po, ma i ben ta ra tikai, i po muka; ma nina i ben
nam di ga vungue damana, i po bula. 10 A tarai na vartovo dia tatike
tana: Ba dari ra varkurai ure ra tutana ma kana vavina, pa i manga topa
ia ra varbean. 11 I biti ta diat: Nam ra tinata pa i topa ra tarai par, i topa
diat ika ba di tar pilak tar ia ta diat. 12 Ta umana tarai pa i topa diat ra
varbean; ta umana di ga kava diat damana papa ta ra bala i na i diat;

---

[e] **18.28** A denaria ia ra vapuak kai tika na tena papalum ure ti ka na bung.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ta ra umana, a tarai di ga pait ia ta diat; ma ta ra umana bula, diat iat
dia ga pait ia ta diat mulai upi ra varkurai ra bala na bakut. Nina ba na
kapupi valar pa ra magit dari, boina ba na kapupi ia.

Iesu i vadoane ra umana bul ikilik
(Mar 10:13-16; Luk 18:15-17)

13 Dia ben ra umana bul tadav ia upi na vung ra ura limana ta diat ma
na araring; ma kana tarai na vartovo dia tigal diat. 14 Iesu i biti: Avat a
nur vue ra umana bul ikilik upi diat a tadav iau, koko ava tigal bat diat:
tago ra varkurai ra bala na bakut kadiat dia dari. 15 Ba i tar vung ra ura
limana ta diat, i vana kan nam ra gunan.

Ra uviana na tutana
(Mar 10:17-31; Luk 18:18-30)

16 Io, tikai i tadav ia, i tatike: Tena Vartovo, ava bar ra bo na magit
ina pait ia upi kaugu ra nilaun ba pa na mutu? 17 Ma i biti tana: Dave go
u tir iau upi nam i boina? A kopono ko i boina: ba u mainge una olo ta
ra nilaun, una torom ta ra lavur vartuluai. 18 Ma i tir ia ba: Nuve? Iesu i
biti: Koko u vardodoko, Koko u po, Koko u long, Koko u varvai vavaongo,
19 Una ru tamam ma nam; ma: Una mari talaim da u mari mule u. 20 A
barmana i tatike tana: Go parika iau ga toratorom tana; ava iau iba boko
upi ia? 21 Iesu i biti tana: Ba u mainge upi una ko kakit, una vana, una
ivure kaum vurvur magit parika, ma una tabar ra lavur luveana me, ma
kaum boko ra bo na vuvuvung arama ra bala na bakut; ma una mai, una
mur iau. 22 Ba ra barmana i valongore go ra tinata, i tabun, tago i manga
muka kana tabarikik.
23 Iesu i biti tai kana tarai na vartovo: A dovot go iau tatike ta vavat, ba i
papait na dekdek muka upi ta tika na uviana na olo ta ra varkurai ra bala na
bakut. 24 Iau tatike bula ta vavat: A niolo kai ra uviana ta ra varkurai kai God
i manga dekdek ta dir ma ra nidolo kai ra kamel ta ra matana ingingit. 25 Ba
ra tarai na vartovo dia valongore, dia kaian mat i tana, dia tatike: Ba damana,
ia da valaun ia? 26 Iesu i bobobe diat, ma i biti: A tarai pa diat a pait valar pa
ia. Ma God i pait valar pa ra lavur magit parika. 27 Petero i biti tana: Ave ga
* vana kan ra vurvur magit par, ma ave mur u; ava bar boko kavevet? 28 Iesu
i biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Ba di mal mule ra lavur magit
parika, ma Natu i ra tutana i ki ta kana kiki na minamar, avat ava tar murmur
iau, avat a ki ta ra vinun ma ra ivu kiki na king, ma avat a kure ra vinun ma
a ivu vuna tarai Israel. 29 Ma diat par, tikatikai, dia ga tar vana kan ra umana
pal, ba ra umana tura i diat, ba ra umana tai diat, ba ra umana tama i diat, ba
ra umana na i diat, ba ra umana natu i diat, ba ra gunagunan, upi ra iangigu,
da tabar diat ma ra marmar tana, ma diat a kale pa ra nilaun tukum bula.
30 Ma mangoro dia lua diat a kabila murmur, ma diat dia murmur diat a lua.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A umana tena papalum ta ra uma na vain

20 1 A varkurai marama ra bala na bakut dir varogop ma tika na tena
kukure pal, i irop amana ra kavunvun upi na ting pa ta umana tena
papalum ta kana uma na vain. 2 Ba dia tar kubu ma ta umana tena papalum
ba tikatika na denaria ure tikatika na bung, i tulue diat ta kana uma na vain.
3 Ma ta ra lavuvat na pakana bung, i irop mulai, ma i gire ta umana dia turtur
vakuku ka ta ra tavul a bung; 4 ma i tatike ta diat: Avat bula, avat a vana ta
kaugu uma na vain, ma ina vapuak avat ma ra magit i topa ia. Ma dia vana.
5 Damana bula i pait ia ta ra keke tur, ma ta ra utul a pakana bung ta ra
ravian bula. 6 Ta ra ilima na pakana bung ta ra ravian i irop mulai, ma i gire
ta ra umana dia turtur uka, ma i biti ta diat: Dave avat go ra bung parika, ava
turtur vakuku ka ati, pa ta papalum? 7 Dia biti tana: Tago pa ta i ting pa avet.
Ma i biti ta diat: Avat a vana bula ta kaugu uma na vain. 8 Ba i tar ravian, a
tena kukure pal, kana ra uma na vain, i tatike ta kana tultul: Una oro pa ra
lavur tena papalum, una vapuak diat; una vapuak value diat dia ga murmur,
ma una vapuak vamur diat dia ga lua. 9 Ba nina diat di ga ting pa diat ta ra
ilima na pakana bung, dia pot, dia alube pa tikatika na denaria. 10 Ba nina
diat dia ga lua dia pot, dia nuk ia ba diat a alube pa ta ngala; ma pata, diat
bula dia alube pa tikatikai ka ra denaria. 11 Ba dia tar alube pa ia, dia tata
na urur ure ra tena kukure pal, dia biti: 12 Diat go dia tar papalum a kopono
ko ra pakana bung, u tar vapuak diat da avet, ma i ga tup avet ra mamat na
papalum ma ra lapap bula. 13 Ma i tatike tai tikai ta diat: Talaigu, vakir iau
vakaina u, pa dor ga kubu laka upi tika na denaria? 14 Una vatur vake nam
kaum, ma una vana; iau iat iau nuk ia ba ina vapuak diat dia ga pot mur da iu,
u ga lua. 15 Pa i ko laka ba ina kure kaugu da iau mainge? U varngu vang tago
iau pait ra varmari? 16 Damana diat dia ga murmur diat a lua, ma diat dia ga
lua diat a murmur.

Ra vautuluna tinata kai Iesu ure kana minat
(Mar 10:32-34; Luk 18:31-34)

17 Ba Iesu i vanavana boko Ierusalem, i agure vaire pa kana a vinun
ma a ivu bul na vartovo, ma i tatike ta diat na nga dari: 18 Ea, go da vana
urama Ierusalem, ma da tul tar Natu i ra tutana tai ra umana tena tinabar
ngalangala ma ra umana tena tutumu, ma diat a kure upi na virua, 19 ma diat
a tul tar ia tai ra umana Tematana upi diat a kulume, ma diat a virit ia, ma
diat a ot ia ta ra bolo: ma ta ra vautuluna bung na laun mulai.

A nilul kai tina i Ioanes ma Iakobo
(Mar 10:35-45)

20 Na i diat a umana natu i Sebedaio i tadav ia ma ra ura natuna, i bura
rururu pirana ma i lul tika na magit i tana. 21 Ma Iesu i biti tana: Ava u

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

mainge? Ma i tatike tana: Una kure ba go ra ura natugu, a ura tutana,
dir a ki ta kaum kiki na minamar, tikai ta ra limam tuna, ma ta ra tikai
ta ra mairam. 22 Iesu i tatike bali ia dari: Pa amutal nunure go amutal lul
ia. Dave, na tale amur vang upi amur a momo ta ra la ba ina momo boko
tana? Dir biti tana: Maia, na tale amir. 23 I biti ta dir: A dovot, amur a
momo boko tana; ma ba amur a ki ta ra limagu tuna, ma ta ra mairagu,
vakir kaugu upi ina tul tar ia, kadiat iat Tamagu i ga vaninare upi diat.
24 Ba ra vinun dia valongore, dia kankan ure ra ura barturana. 25 Iesu
i oro pa diat ma i biti: Ava nunure ba ra umana tena varkurai kai ra
lavur Tematana dia papait na lululuai na kaia ta diat; ma kadia umana
ngalangala dia kukure mat diat. 26 Koko avat a damana: nina mainge
upi na ngala ta vavat, nam kavava tultul uka; 27 ma nina i mainge upi na
lualua ta vavat, kavava vilavilau ka; 28 da Natu i ra tutana pa i ga vana
rikai upi da toratorom tana, upi ia iat na toratorom, ma upi na tul tar
kana nilaun upi ra varkul ure ra mangoro.

Iesu i vanana pa ra ura pula
(Mar 10:46-52; Luk 18:35-43)

29 Ba dia irop marama Ieriko, a ngala na kor na tarai dia mur ia. 30 Ma
ra ivu tutana dir pula dir ki ra papar a nga; ba dir valongore ba Iesu i
vana alalu, dir oraoro dari: Luluai, natu i David, una mari amir. 31 Ma
ra tarai dia tigal dir upi dir a ki mut uka; ma dir manga oraoro ko, dari:
Luluai, natu i David, una mari amir. 32 Iesu i tur pit, ma i oro pa dir, ma
i tatike: Ava amur mainge ba ina pait ia ta mumur? 33 Dir tatike tana:
Luluai, ba na tapala ra mata i mimir. 34 Iesu i mari dir, ma i bili ra mata i
dir ma dir nana vuavuai, ma dir mur ia.

Iesu i olo Ierusalem ma ra pite varpa
(Mar 11:1-11; Luk 19:28-40; Ioa 12:12-19)

21 1 Ma ba dia maravai Ierusalem, ma dia tar vut Betpage pire ra
luana na Oliva, Iesu i tulue ra ivu bul na vartovo, 2 i biti ta dir
dari: Amur a vana ta ra pia na pal na lua ta mumur, ma amur a tadav
uka tika na as di tar veva, dir ma ra natina, amur a pala pa dir, ma amur
a ben dir tadav iau. 3 Ba ta tikai i tir amur tana, amur a biti: A Luluai i
mainge dir: ma na tul tar ika dir. 4 Io, go di tar pait ia upi na da ra tinata
ra propet i ga tatike ba:

5 "Avat a ve natu i Sion, a vavina:
Gire kaum king go i vana piram,
A tena madu i ki ra as,
Ma ra nat na as bula."

6 A ura bul na vartovo dir vana, ma dir pait ia da nam Iesu i ga ve dir;
7 dir ben pa ra as, ma ra natina bula, ma dia pale kadia umana mal tana,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma Iesu i ki tana. 8 Mangoro ta ra kor na tarai dia pale kadia umana mal
na nga, ma ta ra umana dia mut ra turu ra umana davai ma dia vuavue
na nga. 9 Ma ra kor na tarai dia lua tana, ma diat bula dia mur ia, dia
vura oraoro dari: Osana tadav Natu i David, da pite pa go i vana rikai ma
ra iang i ra Luluai; Osana urama muka. 10 Ba i tar olo Ierusalem, a tarai
par ta nam ra pia na pal dia vana varpilapila ma dia vartir ba: To ia go?
11 Ma ra kor na tarai dia biti: Go ra propet, Iesu marama Nasaret ta ra
gunan Galilaia.

Iesu i olo ra pal na vartabar
(Mar 11:15-19; Luk 19:45-48; Ioa 2:13-22)

12 Ma Iesu i olo ra pal na vartabar kai God ma i okole vue diat par dia
ivura, ma diat dia kukul ta ra pal na vartabar, ma i vue pukue vue ra lavur
vuvuvung kai ra lavur tena piapie mani, ma ra umana kiki kadiat dia ivure
ra umana uka; 13 ma i biti ta diat: Di ga tumu ia: Da vatang kaugu pal ba
ra pal na niaring, ma ava tar pukue upi na da ra babang kai ra umana tena
nilong. 14 Ma ra umana pula ma ra umana buka dia tadav ia ta ra pal na
vartabar ma i valagar pa diat. 15 Ba ra umana tena tinabar ngalangala, ma
ra umana tena tutumu dia gire go ra lavur enana magit i pait ia, ma dia
gire bula ra umana bul dia oraoro ta ra pal na vartabar dari: Osana tadav
Natu i David, dia kankan, 16 ma dia biti tana: U valongore vang go kadia
tinata? Iesu i biti ta diat: Maia, ma pa ava ga luk ia dari vang: Ta ra ngie i
ra umana bul ma ra umana kuramana u tar mal ot pa ra pite varpa? 17 Ma i
vana kan diat, i irop kan ra pia na pal, i vana uro Betania ma i va ie.

Iesu i tata ure ra lovo
(Mar 11:12-14,20-24)

18 Ta ra malana ba i talil ta ra pia na pal, i mulmulum. 19 Ma i gire ra
lovo ta ra papar a nga, i tadav ia, ma pa ta vuaina tana, a mapmapina ka;
ma i tatike tana: Papa gori ma tukum koko una vuai mulai. Ma nam ra
lovo i maranga vuavuai. 20 Ba ra tarai na vartovo dia gire, dia kaian tana,
ma dia tir ia: A lovo i maranga lulut dave? 21 Iesu i tata bali diat dari: A
dovot go iau tatike ta vavat: Ba ava nurnur uka, ma pa ava nuknuk lalar
mulai, pa avat a pait ika go di tar pait ia ta ra lovo, ia kaka avat a tatike
bula ta go ra luana: Una tarubat, ma una bura ura na ta, ma da pait ia ka.
22 Ma ra magit par ava lul ia ta ra niaring ma ra nurnur, avat a vatur vake
muka.

Ra tinir ure ra varkurai kai Iesu
(Mar 11:27-33; Luk 20:1-8)

23 Ba i tar olo ta ra pal na vartabar, a umana tena tinabar ngalangala
ma ra umana patuana kai ra tarai dia tadav ia ba i varvartovo, ma dia tir

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ia: U pait go ra lavur magit ta ra varkurai ava? Ba to ia i ga tul tar go ra
varkurai tam? 24 Iesu i tatike bali diat, dari: A kopono magit iau bula ina
tir avat i tana, ma ona ava bali iau, ina ve avat ta ra varkurai iau papait
go ra lavur magit i tana. 25 Mamave ra baptaiso kai Ioanes? Marama
ra bala na bakut, ba tai ra tarai? Dia tata irai dari: Ona dat a biti ba:
Marama ra bala na bakut, na tir dat: Ona damana, dave pa ava ga nurnur
tana? 26 Ona dat a biti ba: Tai ra tarai, da burutue ra kor na tarai, tago
diat par dia kapupi Ioanes ba ia ra propet. 27 Ma dia biti tai Iesu dari: Pa
ave nunure. Ma i biti ta diat: Iau bula pa ina ve avat ta ra varkurai iau
papait go ra lavur magit tana.

A tinata valavalar ure ra ura bul

28 Ava ava nuk ia: Tika na tutana, a ivu natuna, a ura tutana; ma i
tadav tikai, ma i biti: Natugu, una vana ma una papalum gori ta ra uma.
29 Ma i tatike: Iau pa ina vana; ma i nukpuku namur ma i vana. 30 Ma i
tadav ta ra tikai, ma i tatike damana bula tana, ma ra bul i biti: Maia,
tama, ina vana; ma pata, pa i vana. 31 Nuve ta dir i murmur ra nuknuk
i tamana? Dia biti: A luaina. Iesu i biti ta diat: A dovot go iau tatike a
vavat, ba ra umana tena balabalaure totokom ma ra umana igoro na
vavina, diat a olo lua ta vavat ta ra varkurai kai God. 32 Tago Ioanes i
tadav avat ta ra nga na mangamangana takodo, ma pa ava ga nurnur
tana; a umana tena balabalaure totokom ma ra umana igoro na vavina
dia ga nurnur tana, ma avat ba ava tar gire, pa ava nukpuku bula namur
upi avat a nurnur tana.

A tinata valavalar ure ra umana tena papalum (a ra uma na vain)
(Mar 12:1-12; Luk 20:9-19)

33 Avat a valongore tikai bula ra tinata valavalar: Tika na tena kukure
pal i ga vaume ra uma na vain, ma i ga liplip bat ia, ma i ga kal ra tung
na vain tana, ma i ga pait ra pal na minakila tana, ma i tul tar ia, tai ta
umana tarai na vinauma, ma i vana kan nam ra gunan. 34 Ba i maravai
ra e na vunuai, i tulue kana umana tultul tadav ra tarai na vinauma upi
na kap ra vuaina. 35 A tarai na vinauma dia vatur kana umana tultul,
dia kita tikai, dia doko ta ra tikai, ma ta ra tikai bula dia tupar ia. 36 Ma
i tulue mule ta ra umana tultul, dia manga ta nina diat dia lua, ma dia
pait ia damana bula ta diat. 37 I tul vamur vue natuna tadav diat, ma i
biti: Diat a ru natugu. 38 A tarai na vinauma, ba dia gire natuna dia tata
ivai pa dari: Go ra bul mur tana, uti dat a doka, upi dat ika, dat a tur kia
la. 39 Ma dia vatur ia, dia al vaire pa ia kan ra uma na vain, ma dia doka.
40 Ona ra luluai, kana nam ra uma na vain, na pot, ava na pait ia tai nam
ra tarai na vinauma? 41 Dia tatike tana: Na ubu vamalari nam ra kaina
tarai, ma na tul tar ra uma na vain tai ta ra enana tarai na vinauma nina

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

diat ba diat a tul tar tana ra vuaina ta kana e. 42 Iesu i tatike ta diat: Pa
ava ga luk ia boko ta ra Buk Tabu dari:
"Nam ra vat ba ra umana tena pait pal dia pilak vue,
Nam uka di tar pait ra ul a ngu na pal me;
Go tai ra Luluai, ma ra mata i dat i manamanane muka."
43 Go iau tatike ta vavat: Da tak vue ra varkurai kai God kan avat ma da
tul tar ia tai ra tarai ba na vuai rikai ra vuaina. [44 Nina i bura ta go ra vat
na ti tagigi, ma nina ba go na bura taun ia na taimirai da ra tobon,] 45 Ba
ra umana tena tinabar ma ra umana Parisaio dia valongore kana tinata
valavalar dia nunure ba i tatike ke ure diat. 46 Ma ba dia mainge upi diat a
kinim ia, dia burutue ra tarai, tago dia kapupi ia ba ia ra propet.

A tinata valavalar ure ra lukara na varbean
(Luk 14:15-24)

22 1 Iesu i tur pa mule ra tinata valavalar, ma i tatike ta diat: 2 A
varkurai marama ra bala na bakut dir vardada ma tika na king,
i pait ra lukara na varbean kai natuna, a tutana, 3 ma i tulue kana umana
tultul upi diat a agur pa diat di ga ting diat ta ra lukara na varbean, ma
dia ole ra vinavana. 4 I tulue mule kana ta ra umana tultul dari: Avat a ve
diat di ga ting diat, ba iau tar mal ot pa ra nian, iau tar doko kaugu umana
bulumakau ma ra umana monoina vavaguai, ma di tar vaninare ra magit
par, avat a mai tadav ra lukara na varbean. 5 Ma dia nur vue ke, dia vana
ka, tikai tadav kana uma, ta ra tikai tadav kana kunukul; 6 ma ta umana
dia kinim pa ra umana tultul, dia vakaina diat, ma dia doko diat. 7 A king
i kankan tana, ma i tulue kana umana loko na tarai na vinarubu dia ubu
doko vue nam ra umana tena vardodoko, ma dia tun vue kadia pia na pal.
8 Namur i tatike tai kana umana tultul: Di tar vaninare ra varbean ma diat
nam di ga ting pa diat pa dia ga ko. 9 Avat a vana ta ra lavur nga varkuvo,
ma diat par, ava varkuvo ma diat, avat a ting pa diat uti ta ra lukara na
varbean. 10 Nam ra umana tultul dia vana ta ra lavur nga, ma dia ben
varurue diat, a umana kaina ma ra umana boina, ma ra lukara na varbean
i kor ma ra tarai. 11 Ba ra king i ruk upi na gire ra tarai, i na tadav tika na
tutana pa kana ta mal na varbean; 12 ma i biti tana: Talaigu, dave u ga ruk
uti ba pa kaum ta mal na varbean? Ma i ki mut uka. 13 A king i biti tai ra
umana tultul: Avat a vi ra ura limana ma ra ura kakene, ma avat a vue
vaba ia ta ra ngala na bobotoi: nam di tangtangi tana ma di vangvangia ra
palangia tana. 14 Tago di ting pa mangoro ma di pilak pa ra paupau ka.

A tinir ure ra totokom
(Mar 12:13-17; Luk 20:20-26)

15 A umana Parisaio dia vana irai ma dia varpit pa upi diat a vagu pa ia
ta kana tinata. 16 Ma dia tulue kadia ta ra umana tarai na vartovo tadav

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ia ma ra umana talai Erodes ma dia biti tana: Tena vartovo, ave nunure
ba u a dovot; ma kaum vartovo ta ra mangamangana kai God i dovot
bula, ma pa u nuk pa ta tikai, tago a tarai dia varogop par piram. 17 Una
ve avet, ava u nuk ia? I takodo ba da tul tar ra totokom tai ra Kaisar
ba pata? 18 Iesu i nunure ra bala i diat i kaina, ma i biti: Avat a umana
vaongo, dave ava valar iau? 19 Avat a ve tar ra pakana mani na totokom
tagu. Ma dia kap tika na denaria tadav ia. 20 I tir diat: A malalar i to ia
tana, ma kai ia bula ra tutumu tana? 21 Dia biti ba: Kai ra Kaisar. Ma i biti
ta diat: Avat a tul tar tai ra Kaisar ra lavur magit kai ra Kaisar ma avat
a tul tar tai God bula ra magit par kai God. 22 Ba dia valongore nam dia
kakaian tana, ma dia vana ka kan ia.

A tinir ure ra tinut mulai kan ra minat
(Mar 12:18-27; Luk 20:27-40)

23 Ta nam ra bung ta umana Sadukaio, diat dia pue ra nilaun mulai, dia
tadav ia, dia tir ia, dari: 24 Tena Vartovo, Moses i ga tatike: Ba ra tutana
i mat, ma pa ta natuna, turana na ben kana vavina, ma na vangala ta
umana bul upi kai turana nina i ga mat. 25 A lavurua na barturana dia ga
ki pire vevet; a luaina i taulai, ma i mat, ma tago pa ta natuna, turana,
a vaivutuna, i ben pa kana taulai; 26 ma damana bula ra vautuluna, ma
i tuk ta ra valavuruana. 27 Ma ra vavina i mat mur ta diat par. 28 Ta ra
nilaun mulai, kai ia ta diat ra lavurua nam ra vavina? Tago diat par dia
ga taulai me. 29 Iesu i biti ta diat: Ava rara, tago pa ava nunure ra Buk
Tabu ma ra dekdek i God bula. 30 Ta ra nilaun mulai pa dia taulai, ma
pa dia tulatulai ta ra tinaulai, dia vardada ka ma ra lavur angelo arama
ra bala na bakut. 31 Ma pa ava ga luk vang boko nam God i ga tatike
ta vavat ure ra nilaun mulai kai ra lavur minat, dari: 32 Iau ra God kai
Abaraam, ma ra God kai Isak, ma ra God kai Iakob? God vakir a God kai
ra lavur minat, kai ra lavur launa iat. 33 Ba ra kor na tarai dia valongore
go, dia manane kana vartovo.

A ngala na vartuluai
(Mar 12:28-34; Luk 10:25-28)

34 Ba ra umana Parisaio dia valongore ba i tar tata vamut ra umana
Sadukaio, dia kor varurung. 35 Ma tikai ta diat, a tena kabinana ta ra
varkurai, i valar ia ma ra tinir dari: 36 Tena Vartovo, nuve i ngala ta ra
lavur vartuluai ta ra tinata na varkurai? 37 Ma i biti tana: Una mari ra
Luluai kaum God ma ra balam parika, ma ra tulungeam parika, ma ra
nuknukim parika. 38 Go ia ra ngala, ma go ia ra luaina vartuluai. 39 Ma go
tikai bula dir vardada me: Una mari talaim da u mari mule u. 40 A tinata
na varkurai par ma ra lavur vartovo kai ra umana propet i vuna ta go ra
ivu vartuluai.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A tinir ure Kristo
(Mar 12:35-37; Luk 20:41-44)

41 Io, ba ra lavur Parisaio dia ki varurung dari, Iesu i tir diat: 42 Ava ava
nuk ia ure ra Kristo? Ba natu ia? Dia tatike tana: Natu i David. 43 I biti ta
diat: Ba damana, dave David i vatang ia ta ra Tulungen ba Luluai? Tago i
biti:
44 "A Luluai i tatike tai kaugu Luluai,
Una ki ta ra limagu tuna,
Tuk ta nam ra bung ba ina vung vaba kaum lavur ebar ta ra vavai
na kakim."
45 Ona David i vatang ia Luluai, dir tamana dave? 46 Ma pa ta i nunure ta
pakana tinata ba na bali ia me: ma papa ta nam ra bung, pa ta i tadav ia
mulai ma ra tinir.

Iesu i takun ra umana Parisaio ma ra umana tena tutumu
(Mar 12:38-39; Luk 11:43,46; 20:45-46)

23 1 Iesu i tatike tadav ra kor na tarai ma tadav kana tarai na
vartovo bula, dari: 2 A lavur tena tutumu ma ra lavur Parisaio dia
ki ta ra kiki kai Moses; 3 a magit par dia tulue avat i tana, avat a pait ia,
ma avat a torom tana; ma koko avat a murmur kadia mangamangana tago
dia tatike ke ma pa dia pait ia. 4 Dia vi ra lavur kinakap dia mamat ma i
tup diat dia kakap, ma dia puak tar ia ta ra ul a vara i ra tarai, ma diat pa
diat a maravut ma ta kopono kaka na lima i diat ika. 5 Kadia papalum par
dia pait ia upi ra tarai diat a gire diat; dia pait vatababa pa kadia mapina
buk na kodakodop, dia pait vangala pa ra umana ngu u kadia mal, 6 dia
mainge ra kiki na luluai ta ra lavur lukara ma ra umana kiki na lua ta
ra lavur pal na lotu, 7 ma ra oro varvagai ta ra lavur tavul a bung, ma ba
ra tarai diat a vatang diat ma ra tena vartovo. 8 Ma koko da vatang avat
ma ra tena vartovo, tago a kopono ko kavava tena vartovo, ma avat, ava
barturana par. 9 Ma koko ava vatang ta tutana ra pia ba tama i vavat,
tago a kopono ko tama i vavat, nam arama ra bala na bakut; 10 ma koko
da vatang avat ma ra luluai, tago a kopono ko kavava Luluai, nina Kristo.
11 Ma nam i ngala ta vavat, kavava tultul uka. 12 Ma nam i vangala pa
mule, da vaikilik pa ia; ma nina i vaikilik pa mule, da vangala pa ia.

Iesu i tata kaina ure kadia mangamangana vavaongo
(Mar 12:40; Luk 11:39-42,44,52; 20:47)

13 Na kaina ta vavat a umana tena tutumu, ma ra umana Parisaio, avat
a umana vaongo, tago ava banubat vue ra tarai ta ra varkurai marama
ra bala na bakut; avat pa ava olo tana, ma pa ava nur tar diat dia ling na
ruk upi diat a ruk muka.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

14 Na kaina ta vavat a umana tena tutumu, ma ra umana Parisaio, avat
a umana vaongo, tago ava en vue ra kubakuba i ra umana ua na vavina,
ma ava pait ra umana lolovina niaring upi ava malamala tena takodo.
Kari na manga ngala ra varvakadik pire vavat.
15 Na kaina ta vavat a umana tena tutumu ma ra umana Parisaio, avat
a umana vaongo, tago ava valivute ra ta ma ra rakarakan a gunagunan
upi avat a vo pa ta tikai ba na ki maravut avat; ma ba i tar ongo, ava tar
pukue pa ia pi na manga natu i geena ta vavat.
16 Na kaina ta vavat, avat a umana pula na raprap, tago ava tatike: Ba
tikai i vavalima ta ra goled ta ra pal na vartabar, i dekdek muka nam.
17 Avat a umana lunga, ava pula; nuve i ngala ta dir, a goled ba ra pal na
vartabar, nina i tar vagomgom ra goled? 18 Ava biti bula: Ba tikai i vavalima
ta ra uguugu na vartabar, a magit vakuku nam, ma ba tikai i vavalima ta
ra vartabar i ki tana, i dekdek muka nam. 19 A umana pula, nuve i ngala? A
vartabar ba ra uguugu na vartabar, nina i vagomgom ra vartabar? 20 Nina i
vavalima ta ra uguugu na vartabar, i vavalima bula ta nam parika i ki tana.
21 Ma nina i vavalima ta ra pal na vartabar, i vavalima bula tai nina i.kiki
tana. 22 Ma nina i vavalima ta ra bala na bakut, i vavalima bula ta ra kiki
kai God, ma i vavalima bula tai nina i ki tana.
23 Na kaina ta vavat a umana tena tutumu, ma ra umana Parisaio a umana
vaongo: tago ava tul tar tikatika na pakana ta ra vinvinun na mint, ma ra dil,
ma ra kumin,[f] ma pa ava pait ra lavur magit i ngala ta ni diat ta ra tinata na
varkurai, a mangamangana takodo, a varmari, ma ra nurnur; i boina ba ava
tar pait go diat, ma koko avat a pait lake bula nam diat. 24 Avat a umana pula
na raprap, ava turube vue ra namu, ma ava konom pa ra kamel.
25 Na kaina ta vavat a umana tena tutumu, ma ra umana Parisaio, a
umana vaongo, tago ava dur ra muru na la ma ra muru na kadui bula, ma
ra bala i dir boko i buka ma ra varvaur, ma ra kaina mamainga. 26 U a
pula na Parisaio, una dur value ra bala na la ma ra bala na kadui, upi na
gomgom bula ra muru i dir.
27 Na kaina ta vavat a umana tena tutumu ma ra umana Parisaio, a umana
vaongo, tago ava vardada ma ra umana babang di tar kola, di gire ra muru
i diat i boina, ma ra bala i diat i buka ma ra ur na minat ma ra lavur dur.
28 Damana bula avat, a tarai dia gire ra paka i vavat da ra umana tena
takodo, ma ra bala i vavat boko i buka ma ra vaongo ma ra varpiam.

Iesu i tata kapa ure ra balbali
(Luk 11:47-51)

29 Na kaina ta vavat a umana tena tutumu, ma ra umana Parisaio, a
umana vaongo, tago ava pait ra umana babang kai ra lavur propet, ma

---

[f] **23.23** A mint, a dil ma a kumin, a umana igir nina di nangnangine.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ava mar ra lavur tung na minat kai ra umana tena takodo, 30 ma ava
tatike: Gala ave ga laun amana ta ra kilala kai ra umana tama i vevet,
gala pa ave ga maravut diat ta ra gapu i ra lavur propet. 31 Dari ava
varvai ta vavat mulai, ba avat a umana natu i diat dia ga doko ra umana
propet. 32 Avat a vabuka muka ra valavalar kai ra umana tama i vavat.
33 Avat a umana vui, avat a umana natu i ra vui, avat a laun dave ta ra
varkurai geena? 34 Go iau tulue ra umana propet tadav avat ma ra umana
tena kabinana, ma ra umana tena tutumu; avat a doko ta umana, ma avat
a ot ta ra umana ta ra bolo, ma ta ra umana bula avat a virit diat ta ra
umana pal na lotu, ma avat a korot diat kan ra lavur pia na pal vanavana;
35 upi na ki ta vavat a gapu i ra lavur tena takodo par nina i ga talingir
ta ra rakarakan a gunagunan, di ga tur pa ia ma ra gapu i Abel a tena
takodo, tuk tar ta ra gapu i Sakarias natu i Barakias, nina ava ga doka
livuan ta ra pal tabu ma ra uguugu na vatabar. 36 A dovot go iau tatike ta
vavat: Go ra magit parika na ki ta go ra taun tarai.

Iesu i mari Ierusalem
(Luk 13:34-35)

37 Ierusalem, Ierusalem, u, u ga doko ra umana propet, u, u ga tupar
diat, di ga tulue diat tadav u! Aivia ra bung iau ga mainge upi ina agure
varurue ra lavur natum da ra kakaruk i agure varurue ra lavur natnatina
ta ra vavai na bebeana, ma ava ol ika! 38 Kavava pal na lingling ika.
39 Tago iau tatike ta vavat: Pa avat a gire mule iau papa gori ma tuk tar ta
ra bung ba avat a biti tana: I ti doan nam i pot ma ra iang i ra Luluai.

Iesu i biti ba da nila vue ra pal na vartabar
(Mar 13:1-2; Luk 21:5-6)

24 1 Iesu i irop kan ra pal na vartabar, ma i vana ta kana nga, ma
kana tarai na vartovo dia tadav ia upi diat a ve tar ra palpal na
vartabar tana. 2 Ma i biti ta diat: Avat a gire go ra lavur magit, a dovot go
iau ve avat, pa ta vat dir a va vartaun tana, da re vapar vue.

A umana purpuruan ma ra umana varmonong
(Mar 13:3-13; Luk 21:7-19)

3 Ba i kiki ta ra luana na Oliva, a tarai na vartovo dia tadav varkolona,
dia tatike: Una ve avet ba vingaia go ra lavur magit diat a vana rikai?
Ma ava ra vakilang ure kaum vinavana mulai uti, ma ure ra mutuai
ra rakarakan a gunagunan? 4 Ma Iesu i tatike bali diat dari. Avat a
varbalaurai, kan ta tikai na varara avat. 5 Tago mangoro diat a vana
rikai ma ra iangigu, diat a tatike dari: Iau ra Kristo, ma diat a varara
ta mangoro. 6 Ma avat a valongore boko ure ra umana vinarubu ma ra
tinata na vinarubu, ma koko avat a ngarao tana, tago i topa ia dari: ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra mutuaina pata boko. 7 Tago tika na vuna gunan na tut ure ta ra vuna
gunan, ma tika na varkurai ure ta ra varkurai; ma ra umana mulmulum,
ma ra umana guria ta ra gunagunan. 8 Da tur pa ra kinadik ma go ra
lavur magit. 9 Diat a tul tar avat upi ra kinadik, ma diat a doko avat, ma
ra lavur vuna tarai diat a milmilikuane avat ta ra iangigu. 10 Ma mangoro
diat a tutukai ma diat a tul vargiliane tar diat, ma diat a milmilikuane
vargiliane diat. 11 Ma mangoro na propet vavaongo diat a vana rikai,
ma diat a varara ta mengoro. 12 Ma tago ra lavur varpiam na peal, a
varmari kai ta mangoro na madoldol mulai. 13 Ma nina i tur padikat tuk
ta ra mutuaina, da ga valaun ia. 14 Ma da varve go ra bo na varvai ta ra
rakarakan a gunagunan mutu upi ra vakilang tadav ra lavur vuna tarai,
ma ra mutuaina na pot muka.

A magit i milmilikuan
(Mar 13:14-23; Luk 21:20-24)

15 Ba va gire ra magit i milmilikuan kai ra kamara i tur ta ra pal tabu,
nina Daniel ra propet i ga varvai lua tana (nina i luluk, boina ba na
matoto), 16 boina ba diat dia ki Iudaia diat a lop urama ra lualuana; 17 ma
nina i ki ra ul a pal, koko na irop upi ta vurvur magit i va na pal; 18 ma
nina i ki ra uma, koko na talil upi kana olovoi. 19 Na kaina ta diat dia
kap bala, ma ta diat bula dia vau ra bul ta nam ra e. 20 A vat a araring
upi koko avat a lop ta ra kilala na mudian, ma koko ta ra Bung Sabat;
21 tago na tup ia ra kinadik, pa ta i vardada me papa amana ra vunapai
ra rakarakan a gunagunan ma tuk ta ra bung gori, ma namur bula pata.
22 Gala pa da vaikilik pa nam ra kilala, gala pa ta muka na laun; ia kaka
da ga vaikilik pa ia upi diat di ga pilak pa diat. 23 Io, ba ta tikai i tatike.
ta vavat ba; Go ra Kristo, ba: Nam, koko ava kapupi ia, 24 Tago ra umana
Kristo vavaongo, ma ra umana propet vavaongo diat a tur rikai, ma diat
a ve tar ra umana ngala na vakilang ma ra umana dekdek upi da varara
ta mangoro, ma da valavalar diat bula di ga pilak pa diat. 25 Go iau tar
varve value avat. 26 Ba dia tatike ta vavat ba i ki ra pupui, koko avat a
kapupi ia. 27 A meme i pala ia ta ra matana taubar ma diat aro ra matana
labur dia gire; damana bula ra vinavana mulai uti kai Natu i ra tutana.
28 A lavur kotkot dia vut varurung ta nam ra gunan a minat i va tana.

Natu i ra tutana na pot
(Mar 13:24-27; Luk 21:25-28)

29 Ma ba i tar par ra kinadik ta nam ra umana bung, a matana keake
na bobotoi, a gai pa na pupua, a lavur tagul diat a burabura marama ra
bakut, ma ra lavur dekdek ta ra bakut na dadadar; 30 ma namur na vana
rikai ra vakilang i Natu i ra tutana ta ra bakut, ma na tabun tuna ra
bala i diat ra lavur vuna tarai par ra pia ma diat a gire Natu i ra tutana

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

na vana rikai ta ra lavur bakut, ma ra dekdek ma ra ngala na minamar.
31 Ma na tulue kana umana angelo, ma ra tavur na tangi mat, ma diat a
agure varurue diat i ga pilak pa diat ta ra ivat na matana vuvu, maro ta
tikai na ngu na bakut ma tuk tai ta ra tikai.

A vartovo valavalar kai ra lovo
(Mar 13:28-31; Luk 21:29-33)

32 Avat a valongore ra vartovo valavalar kai ra lovo; ba ra ingaingarina
i papait na gol, ma i mapmapina nagam, ava nunure ba ra e na
malamalapang i maravai; 33 damana bula ba ava gire go ra lavur magit
avat a nunure ba i maravai, i tur ta ra umana mataniolo. 34 A dovot go
iau tatike ta vavat: Go ra taun tarai pa na ga panie boko tuk ta nam ba
di pait ot pa go ra lavur magit parika. 35 A lavur bakut ma ra rakarakan a
gunagunan na panie, ma kaugu lavur tinata pa na panie muka.

Pa ta i nunure nam ra bung ba ra pakana bung
(Mar 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36)

36 Pa ta i nunure nam ra bung ba nam ra pakana bung, a lavur angelo
ra bala na bakut pata, ma Natuna pata, ia kaka Tama. 37 A vinavana
mulai uti kai Natu i ra tutana na vardada ma ra kilala i Noa. 38 Ta
nam ra kilala ba pata boko ra lovon ta, dia iaian, dia momamomo, dia
varvarbean, ma dia tulatulai ta ra varbean, tuk ta nam ra bung ba Noa
i koa ta ra parau ta tana. 39 Ma dia ngulngul tuk ta ra bung nam ba ra
lovon ta i vana rikai muka ma i kap vue diat mutu; damana bula ra
vinavana mulai uti kai Natu i ra tutana. 40 Ta nam ra kilala a ivu tutana
dir a ki ra pui, da vatur vake tikai, ma da nur vue ta ra tikai, 41 a ivu
vavina dir a udu kon ma ra uduudu ta, da vatur vake tikai ma ta ra
tikai da nur vue. 42 Avat a varbalaurai, tago pa ava nunure ra bung ba
kavava Luluai na pot i tana. 43 Ava nunure go, gala ra luluai na pal i ga
tar nunure ra pakana marum ba ra tena nilong na vut i tana gala na
babalaurai, pa na nur vue ra kubana upi da lobong ia. 44 Damana bula
avat a vaninara, tago Natu i ra tutana na vana rikai ta ra pakana bung ba
pa ava nuk pa ia tana.

A dovot na tultul ma nam pa i dovot
(Luk 12:41-48)

45 Ia ra tultul i dovot ma i kabinana bula, kana luluai i tar tul tar ia
upi na kure ra kubana ma na tibatibe diat i tana ma ra adia magit ta
ra kilalana? 46 Nam ra tultul i ti doan ba kana luluai i pot babare ba i
papait ia damana. 47 A dovot go iau tatike ta vavat, na tul tar ia pi na
kure kana tabarikik parika. 48 Gala nam ra tultul i nuk ia ta ra balana
dari: Kaugu luluai na vavuan; 49 ma i kitakita ra umana tultul, ma i iaian,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma i momamomo varurung ma ra umana tena nimomo; 50 a luluai kai
nam ra tultul na pot ta ra bung ba pa i nuk pa ia tana, ma ta ra pakana
bung ba pa i nunure, 51 ma na kutu varbaiane ma na tul tar ia upi kana
tiniba varurung ma ra lavur tena lotu vavaongo; da tangtangi ma da
vangvangia ra palangia tana.

A tinata valavalar ure ra vinun na inip na vavina

25 1 Ta nam ra bung, a varkurai marama ra bala na bakut na
vardada ma ra vinun na inip na vavina, dia vatur kadia umana
lamp, ma dia vana, dia totongo upi ra taulai kalama. 2 A ilima ta diat
dia lunga, ma ta ra ilima dia kabinana. 3 Tago diat dia lunga, ba dia kap
kadia umana lamp, pa dia kap bula ta dangi; 4 diat dia kabinana dia kap
kadia umana lamp ma ra dangi bula ta kadia umana la. 5 Ba ra taulai
kalama i vavuan dia mata vava, ma dia diop par. 6 Ma ta ra mutumut na
marum di oraoro dari: Arua, a taulai kalama go kari! Avat a mai, avat a
barat ia. 7 A umana inip na vavina par dia tut, ma dia mal kadia umana
lamp. 8 A umana lunga dia biti tai ra umana kabinana: Avat a tabar avet
ma ta ik a dangi, tago kaveve umana lamp dia to na, mat. 9 A umana
kabinana dia biti: Pata, kan pa na topa dat parika, avat a vana tadav
diat dia ivura, avat a kukul pa kavavat. 10 Ba dia vana upi diat a kukul,
a taulai kalama i pot ma diat dia tar vaninara dia olo me ta ra lukara na
varbean; ma di banubat ra matakilalat. 11 Ta ra ilima na inip na vavina
dia pot mur, ma dia biti dari: Luluai, Luluai, una papa are avet. 12 Ma i
tatike ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat ba pa iau nunure avat. 13 Io,
avat a varbalaurai, tago pa ava nunure ra bung ba ra pakana bung.

A tinata valavalar ure ra utul a tultul
(Luk 19:11-27)

14 Dir vardada bula ma ra tutana ba na vana ta ra gunan vailik, ma i
oro pa kana lavur tultul, ma i vaba kana lavur tabarikik ta diat. 15 I vaba
ra ilima na talant tai tikai, ma ra ivut tai ta ra tikai, ma ra kopono tai
ta ra tikai bula; tadav dital tikatikai vardada ma kadital kabinana; ma i
vana ta kana vinavana. 16 Nam i tar vatur vake ra ilima na talant i vana
lulut, ma i kukul me, ma i pie pa bula ta ra ilima. 17 Damana bula nam i
tar vatur vake ra ivut, i pie pa bula ta ra ivut. 18 Ma nam i tar vatur vake
ra kopono ko, i vana, ma i kal ra tung, ma i punang ive tana ra mani kai
kana luluai. 19 Ba ra luluai kai nam ra umana tultul i tar vavuan. i pot ma
i tir diat. 20 Ma nam i ga vatur vake ra ilima na talant i vana tadav ia, ma
i kap guve ma ta ra ilima na talant bula, ma i tatike: Luluai, u ga vaba
ra ilima na talant tagu, go iau tar pie pa ta ra ilima bula. 21 Kana luluai
i tatike tana: I boina muka, u a dovotina, u a bo na tultul; u tar dovot
ta go ra paupau magit, ina tul tar iu ba una kure ta mangoro; una olo ta

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra gugu kai kaum luluai. 22 Ma nam i ga vatur vake ra ivu talant i vana
tadav ia ma i biti: Luluai, u ga vaba ra ivu talant tagu, go iau tar pie pa
ta ivut bula. 23 Kana luluai i biti tana: I boina muka, u a dovotina, u a bo
na tultul; u tar dovot ta go ra paupau magit, ina tul tar iu ba una kure ta
mangoro; una olo ta ra gugu kai kaum luluai. 24 Ma nam i ga vatur vake
ra kopono talant i vana tadav ia ma i biti: Luluai, iau tar nunure u ba u
a tena langodo; u ingate nam pa u ga vaume, ma u varurue nam pa u ga
imire; 25 ma iau ga burut, iau ga vana, iau ga punang ive kaum talant ra
pia; go, kaum muka mulai. 26 Kana luluai i biti tana: U a kaina tultul, u
a tabauma, u tar nunure ba iau ingate nam ba pa iau ga vaume, ma iau
varurue nam pa iau ga imire; 27 dave pa u ga tul tar kaugu mani ta diat
dia piapie mani, upi ba iau pot ina alube pa kaugu, ma ra vavatur bula
tana. 28 Avat a tak vue ra talant kan go, ma avat a tul tar ia tai nam kana
ra vinun na talant. 29 Tago nina ba i vuvuvung, da tabar mule upi na
vung ta ngala, ma nina ba pa i vuvuvung, da tak vue kana ikilik kan ia.
30 Ma avat a vue vaba go ra tultul na niiba ta ra bobotoi; da tangtangi,
ma da vangvangia ra palangia tana.

A mutuaina varkurai

31 Ba Natu i ra tutana na pot ma kana minamar, diat ma kana lavur
angelo, na ki ta kana kiki na minamar; 32 ma ra lavur vuna tarai ta ra
rakarakan a gunagunan diat a kor varurung ta ra matana; ma na tibe
varbaiane diat, da ra tena balabalaure sip i tibe varbaiane ra lavur sip
kan ra lavur me; 33 ma na vaki ra lavur sip ta ra limana tuna, ma ra lavur
me ta ra mairana. 34 Ma ra king na biti ta diat ta ra limana tuna: Avat a
mai, Tamagu i ga vadoane avat, avat a kale pa ra varkurai di ga vaninare
amana ra vunapai ra rakarakan a gunagunan upi kavavat; 35 tago iau ga
mulmulum ma ava ga tabar iau; iau ga mar, ma ava ga vamomo iau; iau
ga vaira, ma ava ga ben varuk iau; 36 pa kaugu ta mal, ma ava ga vamong
iau; iau ga ki ra pal na banubat, ma ava ga tadav iau tana. 37 Ma ra umana
tena takodo diat a tir ia: Luluai, vingaia ave ga gire u ba u mulmulum
ma ave ga tabar u, ba u ga mar, ma ave ga vamomo u? 38 Vingaia u ga
vaira ma ave ga ben varuk u, ba pa kaum ta mal, ma ave ga vamong u?
39 Vingaia ave ga gire u, u mait, ba u ki ta ra pal na banubat, ma ave ga
tadav u? 40 Ma ra king na biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat, ba
ava ga pait ia tai ta tikai ta go diat a lavur turagu, ta nina bar i ikikilik ta
diat, ava ga pait ia tagu. 41 Ma na biti ta diat ta ra mairana: Avat a lavur
bilak avat a vana kan iau ura ta ra iap ba pa da pun ia, nam di ga mal pa
ia upi Satan ma kana lavur angelo; 42 tago iau ga mulmulum, ma pa ava
ga tabar iau; iau ga mar ma pa ava ga vamomo iau; 43 iau ga vaira, ma pa
ava ga ben varuk iau; pa kaugu ta mal, ma pa ava ga vamong iau; iau ga
mait, ma iau ki ta ra pal na banubat, ma pa ava ga laume iau. 44 Ma diat

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

bula diat a tir ia: Luluai, vingaia ave ga gire u ba u mulmulum, ba u mar,
ba u vaira, ba pa kaum ta mal, ba u mait, ba u ki ta ra pal na banubat,
ma pa ave ga torom maravut u tana? 45 Ma na biti ta diat: A dovot go iau
tatike ta vavat: Tago pa ava ga pait ia tai ta tikai ta go ra umana ikikilik,
pa ava ga pait ia tagu. 46 Ma diat go diat a vana ta ra balbali ba pa na
mutu; ma ra lavur tena takodo diat a vana ta ra nilaun ba pa na mutu.

Dia tatata guvai upi diat a vagu pa Iesu
(Mar 14:1-2; Luk 22:1-2; Ioa 11:45-53)

26 1 Ba Iesu i tar tatike vue go ra lavur tinata i biti tai kana tarai na
vartovo: 2 ava nunure ba i tar par a ura bung da tur pa ra lukara
na bolo lake, ma da tul tar Natu i ra tutana upi da ot ia ta ra bolo. 3 Ma
ra lavur tena tinabar ngalangala ma ra lavur patuana kai ra tarai dia
ki varurung ta ra balana gunan kai ra tena tinabar i lualua, a iangina
Kaiapas; 4 ma dia tatata guvai upi diat a vagu pa Iesu, ma da doka. 5 Dia
biti ba: Koko ta ra lukara, kan ra tarai diat a urung.

Ra vavina i lingire ra varku ta ra ulu i Iesu
(Mar 14:3-9; Ioa 12:1-8)

6 Ba Iesu i ki Betania, ta ra kuba i Simon ra vukavuka, 7 tika na vavina
i tadav ia ma ra pal a tava na varku i ngatngat muka, ma i lingire ta ra
uluna ba i kiki ta ra nian. 8 Ba ra tarai na vartovo dia gire, dia kankan, dia
vartir ba: Di vole go upi ra ava? 9 Ta ra ava pa di ga ivure go upi ta ngala
na mani, upi da tabar ra lavur luveana me? 10 Iesu i nunure, ma i biti ta
diat: Dave ava anan ta go ra vavina? A bo na magit i tar pait ia tagu. 11 A
lavur luveana diat a ki vatikai pire vavat, ma iau pa ina ki vatikai pire
vavat. 12 Go i tar lingire go ra varku ta ra pakagu upi na vaninare iau upi
ra pupunang. 13 A dovot go iau tatike ta vavat: A gunagunan par ta ra
rakarakan a gunagunan ba da pait go ra bo na varvai tana, da varveai
bula tana ta ra magit go ra vavina i tar pait ia upi na tur na aim.

Iudas i mulaot upi na Vagu Pa Iesu
(Mar 14:10-11; Luk 22:3-6)

14 Tikai ta diat ra vinun ma a ivut, a iangina Iudas Iskariot, i vana tadav
ra umana tena tinabar ngalangala, 15 ma i biti: Ba ina vagu tar ia ta vavat,
ava avat a vapuak iau me? Ma dia valar tar ra utul a vinun na pakana
silva. 16 Ma papa ta nam ra bung i kiki pa ia upi na vagu tar ia ta diat.

Iesu diat ma kana tarai na vartovo dia en ra magit na bolo lake
(Mar 14:12-21; Luk 22:7-14,21-23; Ioa 13:21-30)

17 Ta ra luaina bung ta ra e na gem ba pa i leven, a tarai na vartovo
dia tadav Iesu, dia tir ia dari: U mainge ba avet a mal pa ra am magit na

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

bolo lake ave? 18 I biti: Avat a vana ta ra pia na pal, ma avat a biti tai nam
ra tutana nina ba avat a varkuvo me, dari: A Tena Vartovo i biti: Kaugu
bung i maravai ka; avet ma kaugu tarai na vartovo avet a ian ra bolo lake
ta ra kubam. 19 A tarai na vartovo dia mur nam ra tinata kai Iesu, ma dia
vaninare ra bolo lake. 20 Ma ta ra ravian diat ma kana a vinun ma a ivu
tarai na vartovo dia kiki ta ra nian; 21 ba dia iaian boko, i biti: A dovot go
iau tatike ta vavat, ba tikai ta vavat na vagu tar iau. 22 Ma i manga tabun
ra bala i diat i tana, ma diat par tikatikai dia tir ia dari: Luluai, iau laka?
23 Ma i biti ta diat: Nina ba amir, amir a tatak varurung ta ra la, na vagu
tar iau. 24 Natu i ra tutana na virua da di ga tumu value ure; ma na kaina
nam ra tutana i vagu tar Natu i ra tutana; gala na boina ta nam ra tutana
gala pa di ga kava. 25 Iudas, nina ba na vagu tar ia, i tir ia ba: Tena
Vartovo, iau laka? Ma i biti tana: Io, u iat, u ti tatike muka.

A nian kai ra Luluai
(Mar 14:22-26; Luk 22:14-20; 1 Kor 11:23-25)

26 Ba dia iaian boko, Iesu i vatur ra gem, i lotu pa ure, ma i tabik ia,
ma i tabar ra tarai na vartovo me, ma i biti: Go a pakagu, avat a vatur
pa ia ma avat a en ia. 27 Ma i vatur ra la, ma i pite varpa ure ma i tul tar
ia ta diat, i biti: Avat a momo par tana; 28 go a gapugu kai ra kalamana
kunubu nina i talingir upi ra mangoro, upi na re vue ra lavur varpiam.
29 Iau tatike ta vavat, ba pa ina momo mulai ta ra vuai na vain papa gori
ma tuk tar ta ra bung ba dat a mome ra kalamana ta ra varkurai kai
Tamagu.
30 Ba di tar kaile vue ra kakailai, dia vana irai ta ra luana na Oliva.

Iesu i tata na lua ba Petero na pue vue
(Mar 14:27-31; Luk 22:31-34; Ioa 13:36-38)

31 Ma Iesu i biti ta diat: Go ra marum avat par avat a tabunuane iau
boko, tago di ga tumu ia dari: Ina kita ra tena balabalaure sip, ma ra kikil
na sip diat a varbaiai vurvurbit. 32 Ba di tar vatut mule iau, ina lua ta
vavat urama Galilaia. 33 Petero i biti tana: Ba diat par diat a tabunuane
u, iau pata muka. 34 Iesu i biti tana: A dovot go iau tatike tam, ba go ra
marum, ona ra loko pa i riki boko, una vautul a pue vue iau. 35 Petero i
biti tana: Ba dor par dor a virua, pa ina pue vue u. A tarai na vartovo par
dia biti bula damana.

Iesu i araring ta ra uma Getsemane
(Mar 14:32-42; Luk 22:39-46)

36 Iesu ma diat dia vut ta ra pakana pia a iangina Getsemane, ma i biti tai
kana tarai na vartovo: Avat a ki ati ma iau ubara, ina araring. 37 Ma i agure
Petero ma ra ura natu i Sebedaio, ma i vura na tabun ra balana ma i ururian

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

muka. 38 Ma i biti ta dital: A tulungeagu i tabun muka da na mat, amutal a ki
ati, amutal a mono maravut iau. 39 Ma i vana na lua ra ik, i bura timtibum,
ma i araring dari: Tamagu, ba i topa ia, da tak vue go ra la kan iau; ma koko
da pait nam iau mainge, nam muka ba u iat u mainge. 40 Ma i talil tadav
ra utul a bul na vartovo, i babare dital, dital va mat, ma i tir Petero: Na tup
amutal laka ma amutal a mono maravut iau a kopono ko ra pakana bung?
41 Amutal a mono, ma amutal a araring kan da valam pa amutal; a tulungen
iat i ongo, ma ra palapaka i bilua. 42 Ma i vaurua ma ra vinavana kan dital,
ma i araring dari: Tamagu, ona i dekdek upi da tak vue go kan iau, ma ba i
topa ia ba ina mome ke, boina da pait nam u mainge. 43 I talil mulai i babare
dital, dital va mat mulai, tago dital mata vava. 44 Ma i vana mulai kan dital,
i vana, ma i vautul a araring, ma i vatang mule nam ra tinata i ga tatike lua.
45 Ma i vana mulai tadav ra utul a bul na vartovo, ma i biti ta dital: Amutal
a va mat muka, amutal a ngo pa, i maravai ra pakana bung upi da vagu tar
Natu i ra tutana ta ra lima i ra umana tena varpiam. 46 Amutal a tut, dat a
vana, i maravai nam ba na vagu tar iau.

Di vagu pa Iesu
(Mar 14:43-50; Luk 22:47-53; Ioa 18:3-12)

47 Ba i tatata boko, Iudas, tikai ta diat ra vinun ma a ivut, i pot, diat ma ra
kor na tarai, dia kapkap ra umana pakat ma ra umana ram tai ra umana tena
tinabar ngalangala ma ra umana patuana kai ra tarai. 48 Nam i vagu tar ia i ga
ve tar kana ta vakilang ta diat dari: Nina ba iau galum ia, ia muka nam, avat a
kinim ia. 49 Ma i tadav muka Iesu, ma i tata pa ia dari: Tatabai, Tena Vartovo!
ma i galum ia. 50 Iesu i biti tana: Talaigu, una pait muka nam u ti vana uti upi
ia. Ma dia tadav ia, dia kinim pa ia ma dia vatur ia. 51 Tikai ta diat dia varagur
ma Iesu i kodo ra limana, ma i ele pa kana pakat, ma i kita kutu vue ra talinga
i ra tultul kai ra tena tinabar i lualua. 52 Iesu i biti tana: Una vung mule kaum
pakat ta kana vuvuvung, tago diat par dia papakat, diat a virua ma ra pakat.
53 U nuk ia vang i dekdek piragu upi ina lul Tamagu, ma go ko na tulue ra
vinun ma a ivu loko na angelo piragu? 54 Gala damana, da pait ot pa davatane
ra umana tinata ta ra Buk Tabu nina i biti ba i mamat ba na dari? 55 Ta nam ra
pakana bung Iesu i tatike tai ra kor na tarai dari: Ava tar vut vang upi avat a
kinim iau ma ava kapkap ra umana pakat ma ra umana ram da ava vana upi
ra tena nilong? Ma ra bungbung parika iau ga kiki ta ra pal na vartabar, iau
vartovo, ma pa ava ga kinim iau. 56 Da pait vapar go upi na ot ra lavur tutumu
kai ra umana propet. Ma ra tarai na vartovo. par dia vana kan ia, dia lop.

Iesu i tur ta ra mata i ra umana tena kivung
(Mar 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Ioa 18:13-14,19-24)

57 Diat dia tar kinim pa Iesu, dia ben ia ta ra kuba i Kaiapas ra tena
tinabar i lualua, nam ra lavur tena tutumu ma ra lavur patuana dia kivung

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tana. 58 Petero i murmur mara iat, tuk ta ra bala na gunan kai ra tena
tinabar i lualua, ma i olo tana, ma dia kiki ma ra umana tultul upi na gire
ba ava da pait ia tana. 59 A umana tena tinabar ngalangala ma diat par ta
ra kivung, dia nuknuk upi ta varveai vavaongo ure Iesu, upi da doka; 60 ma
pata; ma a dovotina, mangoro na tena varveai vavaongo dia vana rikai. A
ivut dir ga mur, 61 dir biti: Go ra tutana i ga biti dari: Ina re vue go ra pal na
vartabar kai God. ma ina pait mule tai ta utul a bung. 62 Ma ra tena tinabar i
lualua i tur ma i tatike tana: Pa una tata laka? Ava go dia varvai tana ure u?
63 Ma Iesu i ki mut uka. A tena tinabar i lualua i tatike tana: Iau vavalima pa
iu tai ra God i laun, ba una varve avet ba u ra Kristo, Natu i God, ba pata?
64 Iesu i biti tana: Maia, damana u tar tatike, ma go iau tatike tam: Papa
gori avat a gire Natu i ra tutana i kiki ta ra lime tuna ra ongor ma na vut ta
ra lavur bakut. 65 Ma ra tena tinabar i lualua i rada kana umana mal, ma i
tatike: Go i tar vul God; ta ra ava dat a nuk upi ta ra umana mulai upi diat a
varveai tana? Go da tar valongore ra varvul; 66 ava ava nuk ia? Ma dia bali
ia dari: I topa ia ba na virua. 67 Ma dia gami ra matana, ma dia tibul ia; ma
ta umana dia par ia ma ra lapar a lima i diat, 68 ma dia biti: U Kristo, una
varvai na propet ta vevet ba, to ia i tar par iu?

Petero i pue vue Iesu
(Mar 14:66-72; Luk 22:56-62; Ioa 18:15-18,25-27)

69 Ma Petero i ki boko ra balana gunan, ma ra vavina i tadav ia, i tatike: U
bula amur ma Iesu a te Galilaia. 70 Ma i varpuai ta ra mata i diat par, i biti: pa
iau nunure kaum tinata. 71 Ba i tar irop ta ra mata palpal, ta ra tika na vavina
i gire, ma i tatike ta diat dia tur abara: Go ra tutana bula dir ma Iesu ra te
Nasaret. 72 Ma i varpuai mulai, ma i vavalima tana, i biti: Pa iau nunure go
ra tutana. 73 Ma ra ik boko, diat dia turtur abara dia tadav Petero, dia tatike
tana: A dovotina, u bula avat, tago ave nunure ilam u ta kaum tinata. 74 Ma i
tata kakaina, ma i vavalima, i biti: Pa iau nunure nam ra tutana. Ma ra loko
i riki muka. 75 Ma Petero i nuk pa ra tinata kai Iesu dari: Ba ra loko pa i riki
boko, una vautul a pue vue iau. Ma i irop, ma i tangi mat.

Di ben pa Iesu ina di tul tar ia tal Pilato
(Mar 15:1; Luk 23:1-2; Ioa 18:28-32)

27 1 Ba i tar malana, a umana tena tinabar ngalangala par, ma ra lavur
patuana kai ra tarai dia tatata guvai ure Iesu upi da doka; 2 dia vi ia,
dia ben vaboloa ma dia tul tar ia tai Pilato ra tena varkurai na gunan.

Iudas i mat
(Apos 1:18-19)

3 Ba Iudas, nam i ga vagu tar ia, i gire ba di tar kure vakaina Iesu, i
nukpuku, ma i vamule nam ra utul a vinun na pakana silva tai ra umana

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tena tinabar ngalangala ma ra umana patuana, [4] ma i biti: Iau tar pait ra
varpiam, tago iau tar vagu tar ra takodo na gap. Ma dia biti tana: Avet
ave diva? U iat. [5] Ma i vue ra lavur pakana silva ta ra pal i gomgom, ma
i vana ka; i vana irai, ma i al vatokobe mule. [6] A umana tena tinabar
dia tak pa ra lavur pakana silva, dia tatike: Pa i ko ba da vung go ta ra
vuvuvung na mani, tago a matai ra gap. [7] Ma dia tata guvai tana, ma dia
kul pa ra gunan kai ra tena pait la, upi da punapunang a umana vaira
na minat i tana. [8] Ma di vatang tar ra iang i nam ra gunan ba: A pia na
gap; ma damana boko tuk gori. [9] Damana di ga pait ot pa nam Ieremia
ra propet i ga tatike value dari: "Ma di tak pa ra utul a vinun na pakana
silva nam ra mataina di ga toa ure nina i ngatngat, da ta umana natu i
Israel dia ga to ra mataina, [10] ma di tul tar ia upi ra gunan kai ra tena
pait la, da ra Luluai i ga tul tar ia tagu."

Pilato i titir Iesu
(Mar 15:2-5; Luk 23:3-5; Ioa 18:33-38)

[11] Iesu i tur ta ra mata i ra tena varkurai na gunan; ma ra tena varkurai
na gunan i tir ia: U a King kai ra Iudaia vang? Iesu i biti tana: U, u tatike
ra dovotina. [12] Ba ra umana tena tinabar ma ra umana patuana dia takun
ia, pa i tata. [13] Ma Pilato i biti tana: Pa u valongore vang ba aivia ra magit
go dia takun iu me? [14] Ma pa i tata bali ia ma ta ik a tinata, pata tuna; ma
ra tena varkurai na gunan i kaian muka tana.

Di varkurai ba Iesu na mat
(Mar 15:6-15; Luk 23:13-25; Ioa 18:39–19:16)

[15] Ta ra lukara a tena varkurai na gunan i papapala vue tana tadav ra
tarai tikai ta diat di ga banu bat diat, nina ba diat iat dia vatang upi ia;
damana kana mangamangana iat. [16] Ta nam ra kilala di ga banu bat tikai
i rararang, a iangina Barabas. [17] Ba ra tarai dia kor varurung Pilato i tir
diat: To ia ava mainge ba ina pala tar ia tadav avat? Barabas bar, ba Iesu,
di vatang ia bula ba Kristo? [18] Tago i nunure ba dia tar kinim tar ia ta ra
varngu ka. [19] Ba i ki boko ta ra kiki na varkurai kana taulai i vartuluai
tadav ia dari: Koko una pait ta magit ta nam ra tena takodo, tago iau
tar kairane mangoro na magit i tana gori ta ra ririvon ure. [20] A umana
tena tinabar ma ra umana patuana dia ununue ra kor na tarai upi diat
a vatang upi Barabas, ma upi da doko vue Iesu. [21] Ma ra tena varkurai
na gunan i tir diat: Nuve ta dir ina pala vue tadav avat? Ma dia biti:
Barabas. [22] Pilato i tir diat: Ma ava ina pait ia tai Iesu nina di vatang ia
bula ba Kristo? Diat par dia biti tana: Da ot ia ta ra bolo. [23] Ma i tir diat:
Dave, ava ra varpiam i ga pait ia? Ma dia oraoro mat dari: Da ot ia ta ra
bolo. [24] Ba Pilato i gire ba pa i pait valar pa ta magit bat ia, ma dia to na
ururung tana, i tak pa ra tava ma i gi pa ra ura limana me ta ra mata i

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra kor na tarai, ma i biti: Iau ti langalanga ta ra gapu i go ra tena takodo:
avat iat. 25 Ma ra tarai par dia tatike: Maia, a gapuna na ki ta vevet ma ta
ra lavur natu i vevet bula. 26 Ma i pala vue Barabas tadav diat; i virit pa
Iesu, ma i tul tar ia upi da ot ia ta ra bolo.

A na vinarubu dia kulume Iesu
(Mar 15:16-20; Ioa 19:2-3)

27 A umana tena vinarubu kai ra tena varkurai na gunan dia ben Iesu
ta ra ngungu pal kai ra tena varkurai na gunan, ma dia varurue kadia
loko na tarai mutu tadav ia. 28 Dia pala vue kana mal, ma dia ule ra mal
meme una. 29 Ma dia vi puar ia ma ra kait di ga vir ia, ma dia vung ra
vuvur ta ra limana tuna, dia va timtibum pirana, ma dia kulume ma ra
tinata dari: Tatabai! U ra King kai ra Iudaia! 30 Ma dia nami ia, ma dia
tak pa ra vuvur ma dia kita ra uluna me. 31 Ba dia tar kulume pa ia, dia
pala vue mule ra mal kan ia, ma dia ule tar mule kana umana mal tana,
ma dia ben vaire upi da ot ia ta ra bolo.

Di ot Iesu ta ra bolo
(Mar 15:21-32; Luk 23:26-43; Ioa 19:17-27)

32 Ba dia irop dia gire tadav tikai ra te Kirene, a iangina Simon, dia vo
pa ia ba na puak kana bolo. 33 Ba dia pot ta ra gunan a iangina Golgota,
a kukurai nam ra iangina ba: A pia na lor, 34 dia vamoma ma ra vain di
ga pota ma ra tava na kat; ba i tar dum kilang ia, i ole ba na mome. 35 Ba
dia tar ot pa ia ta ra bolo, dia tibe kana umana mal ta diat mulai, ma dia
ilailam tana; 36 ma dia kiki ma dia giragire ke. 37 Arama liu ta ra uluna
dia vatur ra tinata di ga takun ia me dari: Go Iesu ra King kai ra Iudaia.
38 Ma dia ot varurue dital ma ra ivu tena nilong ta ra utul a bolo, tikai ta
ra limana tuna, ma ta ra tikai ta ra mairana. 39 Ma diat dia pakit ia, dia
kulume ma dia loe ra ulu i diat, ma dia biti: 40 U vang, una re vue ra pal na
vartabar ma una pait mule ta ra utul a bung uka, go una valaun u mulai;
ba u Natu i God, una irop kan ra bolo. 41 Damana bula ra umana tena
tinabar ngalangala ma ra umana tena tutumu, ma ra umana patuana, dia
kulume bula, dia biti: I tar valaun ra umana enana; 42 ma pa i tale upi na
valaun ia iat mulai. Go ra King Israel, ba na irop kan ra bolo dat a nurnur
tana. 43 Go i nurnur tai God, gala i mainge, boina ba na valaun ia gori,
tago i ga tatike: Iau Natu i God. 44 Ma ra ura tena nilong bula, di tar ot
varurue dital me ta ra utul a bolo, dir kulume bula ma go ra tinata.

Iesu i mat
(Mar 15:33-41; Luk 23:44-49; Ioa 19:28-30)

45 A gunagunan parika i bobotoi, papa ra keke tur tuk ta ra utul a pakana
bung ta ra ravian. 46 Ta ra utul a pakana bung, Iesu i manga oro dari: Eli, Eli,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

lema sabaktani? a kukuraina: Kaugu God, kaugu God, ta ra ava u tar vana kan
iau? 47 Ta ra umana ta diat dia tur maravai, ba dia valongore dia biti: Go ra
tutana i kakail pa Elias. 48 Ma tikai ta diat i vutvut lulut, i tak pa ra mamakai i
vabilim ia ma ra vain manmanin, i vung ia ta ra vuvur ma i tulue tar ia tana upi
na mome. 49 Ta ra umana dia biti tana: Koko, dat, a gire ba Elias na vut upi na
valaun ia. 50 Ma Iesu i manga oraoro mulai, ma i vungue ra tulungeana. 51 Ma ra
mal na rurua kutu ta ra pal na vartabar i tarada kakit, papa marama liu ma tuk
ta ra pia; ma ra gunan i guria; ma ra lavur vat i tapuar; 52 a lavur tung na minat
dia tapapa, ma mangoro na minat i ra umana tena gomgom, dia ga vala va mat,
dia tut mulai; 53 ma ba Iesu i tar laun mulai, dia vana rikai kan ra umana tung na
minat, dia olo ta ra gomgom na pia na pal, ma dia tur kapet rikai pire mangoro.
54 Ba ra luluai na vinarubu ma diat dia ki me upi diat a balaure Iesu, dia gire ra
guria, ma ra lavur magit di tar pait ia, dia burut na kaia, dia tatike: A dovotina,
go Natu i God. 55 Ma mangoro na vavina, diat dia ga mur Iesu marama Galilaia
vanavana, dia giragire go maro vailik; 56 diat ma Maria Magdalene, ma Maria na
i Iakobo, ma Ioses, ma na i ra umana natu i Sebedaio bula.

Di vadiop Iesu ta ra babang na minat
(Mar 15:42-47; Luk 23:50-56; Ioa 19:38-42)

57 Ba i ravian, tika na tadar, a te Arimataia, a iangina Iosep, a tutana na
vartovo kai Iesu, 58 i vana tadav Pilato ma i lul pa ra minat i Iesu tana. Pilato
i vartuluai upi da tul tar ia tana. 59 Iosep i kap ra minatina, ma i pulu ia ma ra
gomgom na mal kumau; 60 ma i vadiop ia ta kana kalamana babang na minat, di
ga mut ia ta ra papar a vat; ma i pul bat ra matana ma ra ngir na vat, ma i vana
kan ia. 61 Maria Magdalene ma Maria bula dir kiki pire ra babang na minat.

A umana monamono ta ra babang na minat

62 Ba i ningene, a kubak i ra Vaninara, a umana tena tinabar ngalangala ma
ra umana Parisaio dia vana varurung pire Pilato. 63 Dia biti: Luluai, ave nuk pa
ra tinata kai go ra tena vaongo ba i ga laun boko dari: Ba na par ta utul a bung
ina laun mulai. 64 Una vartuluai upi da vadekdek bat ra babang na minat ma
na tuk tar ta ra vautuluna bung, kan kana tarai na vartovo diat a vut, diat a
long pa ia. ma diat a biti tai ra tarai ba: I tar laun mulai kan ra minat; ma go ra
vaongo i mur na manga ngala ta nina lua. 65 Pilato i tatike ta diat: Go, a umana
monamono, avat a vana ma diat, avat a vadekdek bulu bat ia. 66 Ma dia vana,
dia vadekdek bat ra babang na minat, dia vakilang bat ra vat ma ra bulit, ma ra
umana monamono dia maravut diat.

A tinut mulai
(Mar 16:1-10; Luk 24:1-12; Ioa 20:1-10)

28 1 Ba i to na par ra Bung Sabat ma i papait na lar ta ra luaina
bung ta ra vik, Maria Magdalene, ma Maria bula dir pot upi dir

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

a gire ra babang na minat. 2 Ma i guria na kaia, tago tika na angelo kai
ra Luluai i vana ba marama ra bala na bakut, ma i pul vue ra vat ma i
ki tana. 3 Di gire da ra meme, ma kana mal i pua da ra buabuai na ta; 4 a
umana monamono dia burut i tana, ma dia dadadar, ma dia vardada ma
ra umana minat. 5 A angelo i biti tai ra ura vavina: Koko amur a burut,
tago iau nunure ba amur tikan upi Iesu, nina di ga ot ia ta ra bolo. 6 Pa
i bang ati, tago i tar laun mulai da i ga tatike. Amur a mai, amur a gire
nam ra Luluai i ga va tana. 7 Ma amur a vana lulut mulai, amur a ve kana
tarai na vartovo ba i tar laun mulai kan ra minat, ma go i lua ta vavat
urama Galilaia; avat a gire abara; go iau tar ve amur. 8 Dir vana lulut
kan ra babang na minat, dir burut ma dir gugu bula, ma dir vutvut ma
ra tinata tadav kana tarai na vartovo. 9 Ba dir vanavana, Iesu i barat dir,
i tatike: Amur a gugu. Dir tadav ia, dir vatur ra kauna, ma dir lotu tana.
10 Ma Iesu i biti ta dir: Koko amur a burut; amur a vana, amur a varve ra
tara na turagu ba diat a vana urama Galilaia, diat a gire iau ie.

A umana monamono dia varvai ure ta umana magit

11 Ba dir vanavana boko, ta umana monamono dia vut ta ra pia na pal,
dia varve ra umana tena tinabar ngalangala ta go ra lavur magit. 12 Ba
diat ma ra umana patuana dia ki varurung, dia tata guvai tana, ma dia
tul tar ra ngala na mani tai ra tarai na vinarubu, 13 dia biti: Avat a biti ba
kana tarai na vartovo dia ga pot ra marum ba ava va mat, ma dia long pa
ia. 14 Ma ona ra tena varkurai na gunan i valongore dari, avet a tigal bat
ia, ma avet a valangalanga avat. 15 Dia vatur vake ra mani, ma dia pait
nam ra magit di ga vateten tar ia ta diat; ma nam ra tinata i vana uraurai
pire ra tarai Iudaia, ma i tuk ta ra bung gori.

Iesu i tur na vevei pire kana tarai na vartovo
(Mar 16:14-18; Luk 24:36-49; Ioa 20:19-23; Apos 1:6-8)

16 Ma ra vinun ma tika na tarai na vartovo dia vana urama Galilaia
ta nam ra luana Iesu i ga ve diat i tana. 17 Ba dia gire, dia lotu tadav ia;
ma ta umana pa dia nurnur. 18 Iesu i tadav diat, ma i biti ta diat dari: A
varkurai di tar tul vapar tar ia tagu arama ra bala na bakut ma ra pia
bula. 19 Avat a vana, avat a valotu ra tarai ta ra lavur vuna gunan mutu,
avat a baptaiso diat ta ra iang i Tama, ma Natuna, ma ra Takodo na
Tulungen; 20 avat a tovo diat ba diat a torom ta nam parika iau ga tulue
avat me; ma iau ina ki vatikai pire vavat tuk ta ra mutuai ra rakarakan a
gunagunan parika.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A BO NA VARVAI MARKO I GA TUMU IA

Ioanes ra Tena Baptaiso i varvai
(Mat 3:1-12; Luk 3:1-18; Ioa 1:19-28)

1 1 Go ra turpa i ra bo na varvai ure Iesu Kristo, Natu i God. 2 Da di ga
tumu ia ta ra buk kai Iesaia ra propet dari:
"Go iau tulue kaugu tultul na lua tam,
Na mal are kaum nga;
3 A nilai tikai i oraoro ra bil dari:
Avat a mal pa ra nga kai ra Luluai,
Avat a pait kodo kana lavur nga."
4 Ioanes i ga vut, i ga babaptaiso ara ra bil, ma i ga varvai ure ra
baptaiso ta ra nukpuku upi da re vue ra lavur varpiam. 5 Ma ra tarai
ta ra gunagunan Iudaia par ma Ierusalem bula, dia vana ba tadav ia,
ma i baptaiso diat ta ra tava Iordan, ba dia tata kapa ta kadia varpiam.
6 Ioanes i mal ma ra ivu na kamel ma i vi pit ma ra pal a bulumakau, ma
i enen ra kubau ma ra polo na livur mara ra pui. 7 I varvai dari: Tikai i
dekdek ta mimir na murmur iau, ma pa iau ko upi ina va timtibum ma
ina pala ra kuara ai ra pal a kauna. 8 Iau baptaiso avat ma ra tava ka, ma
nam na baptaiso avat ma ra Takodo na Tulungen.

Ioanes i baptaiso Iesu ma Satan i valam pa ia
(Mat 3:13–4:11; Luk 3:21-22; 4:1-13)

9 Ta nam ra kilala Iesu i pot marama Nasaret, a pia na pal tai Galilaia,
ma Ioanes i baptaisoa ta ra tava Iordan. 10 Ba i tutua kan ra tava, i gire
lolole ra bakut i tapre, ma ra Tulungen i vana ba tana da ra uka; 11 ma ra
nilai tikai marama ra bala na bakut, dari: U Natugu, a bul na vakak, iau
gugu muka tam.
12 A Tulungen i tulue lulut ura ra bil. 13 Ma i ki ra bil a ivat na vinun
na bung ma Satan i valavalam ia; dia ki ma ra lavur leing; ma ra umana
angelo dia toratorom tana.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Iesu oro pa ra ivat na tena vinoara
(Mat 4:12-22; Luk 4:14-15; 5:1-11)

14 Ba di tar kinim tar Ioanes, Iesu i pot Galilaia, i varvai ta ra bo na
varvai kai God, i biti dari: 15 I tar ot ra kilala, ma ra varkurai kai God i
maravai, avat a nukpuku, ma avat a nurnur ta ra bo na varvai.
16 Ba i vaval Galilaia, i gire Simon ma Andreas dir turana, dir vuvung
ra ubene na ta; tago dir a ura tena vinoara. 17 Iesu i biti ta dir: Amur a
mur iau, ma ina mal pa amur upi.amur a ura tena vovore tarai. 18 Dir
tut lulut kan ra lavur ubene, ma dir mur ia. 19 Ba i tar vaval mulai ra
ik, i gire Iakobo, natu i Sebedaio, ma Ioanes dir turana, dir ki ra mon,
dir uma ra lavur ubene. 20 I oro lulut pa dir, ma dir vana kan tama i dir
Sebedaio ta ra mon, diat ma ra umana tultul di kulkul diat, ma dir mur
ia.

Ra tutana ba ra tabaran i ovai tana
(Luk 4:31-37)

21 Ma dia vana Kapernaum, ma ta ra Bung Sabat i ruk ta ra pal na
lotu ma i vartovo; 22 dia manane kana vartovo, tago i tovo diat da tika
na luluai, pa i da ra umana tena tutumu. 23 Tika na tutana, ba ra dur na
tabaran i ga ovai tana, i ki ta kadia pal na lotu, ma i oraoro dari: 24 U
Iesu ra te Nasaret? Dor a dave ma u? U tar vut laka upi una ubu vue avet?
Iau nunure u, u a tena gomgom kai God. 25 Iesu i tigal ia, i biti: Una ki
mut, ma una irop kan ia. 26 Ma ra tabaran i vadadar ia ma i kukukula
mat, ma i irop kan ia. 27 Ma diat par dia kakaian muka tana, ma dia tir
vargiliane diat dari: Ava go? A kalamana vartovo! I kukure ra umana
tabaran bula, ma i tultulue diat, ma dia toratorom tana. 28 Ma ra varvai
ure i vana vurkikil lulut ta ra gunagunan Galilaia parika.

Iesu i valagar pa ra mangoro na minait
(Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)

29 Ba dia irop kan ra pal na lotu, dia vana vuavue ta ra kuba i dir
Simon ma Andreas, dia varagur ma Iakobo ma Ioanes. 30 Nimu i Simon
i va ma ra minait, i malamalapang, ma dia ve lolole pa Iesu ure; 31 ma i
tadav ia, i vatur ra limana, ma i al vatut ia; a minait i vana vuavue kan
ia, ma i kudakudar ure diat.
32 Ba i ravian ma ra keake i vana ba, dia kap ra lavur minait par tadav
ia, ma diat bula ba ra umana tabaran dia ovai ta diat. 33 A tarai par ta
nam ra pia na pal dia kor ta ra banbanu. 34 Ma i valagar pa ra mangoro
ta diat dia mait ma ra lavur enana minait, ma i okole vue mangoro na
tabaran; pa i nur tar ia ta diat ra umana tabaran upi diat a tata, tago dia
nunure.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Iesu i varvai aro Galilaia
(Luk 4:42-44)

35 Ma ta ra malana ikilik, ba pa i keake boko, i tut ma i irop, i vana ra
pupui, ma i araring abara. 36 Simon ma diat dia ga varait me, dia mur ia;
37 ba dia tar tikan tadav ia, dia tatike tana dari: A tarai par dia nuk up u.
38 I biti ta diat: Dat a vana tai ta ra umana gunan maravai upi ina varvai
ta diat bula, tago iau tar vana rikai upi nam iat. 39 Ma i vana ta kadia
umana pal na lotu Galilaia parika, i varvarvai, ma i okole vue ra lavur
tabaran.

Iesu i vagomgom ra vukavuka
(Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)

40 Tika na vukavuka i tadav ia, i lul ia, i va timtibum pirana, ma i biti:
Ona u mainge, pa i dekdek piram upi una vagomgom iau. 41 Ma i mari
ia, i tulue ra limana, i bili ia, ma i tatike tana: Iau mainge; una gomgom
uka. 42 Ma ra vukavuka i par lulut kan ia, ma i gomgom uka. 43 Ma i
manga tigal ia ma i tul vairop ia muka, 44 ma i biti tana: Koko una tatike
ta ik a tinata tai ta tikai, una vana ka, una ve pa iu tai ra tena tinabar,
ina una tul tar ure kaum varvagomgom nam ra umana magit Moses i ga
vatang ia upi ra vakilang ta diat. 45 Ma i irop, ma i manga varvarvai tana,
ma i kap ra tinata vurvurbit; ma Iesu pa i vana kapa mulai tai ta pia na
pal, i vanavana ra gunagunan na pui ka; ma dia tadatadav ia mara ra
gunagunan par.

Iesu i valagar pa ra kakak
(Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)

2 1 Ba i par ra umana bung, i olo mulai Kapernaum, ma dia valongore
ba i ki na pal. 2 Ma mangoro dia kor varurung, ma pa ta maup mulai
ba diat a tur tana, pire ra banbanu bula pata; ma i tatike ra tinata ta diat.
3 Ma dia pot ma ra tutana i mait ma ra kakak, a ivat diat dia puak pa ia.
4 Ba dia mama vana maravai tadav ia me, tago ra kor, dia tatik ra ul a
pal i ki tana; ba dia tar tatik ia, dia valure vaba ra vava ra kakak i vava
tana. 5 Ba Iesu i gire kadia nurnur, i tatike tai ra kakak: Natugu, di tar re
vue kaum lavur varpiam. 6 Ta umana tena tutumu dia ki ie, ma dia nunuk
ta ra bala i diat dari: 7 Dave go ra tutana i tatike dari? I varvul; to ia na
re vue ra lavur varpiam? God ika. 8 Iesu i nunure lulut ta ra tulungeana
ba dia nunuk dari ta ra bala i diat, ma i tatike ta diat: Dave ava nuknuk
go ra lavur magit ta ra bala i vavat? 9 Nuve pa i dekdek, ba da tatike tai
go ra kakak ba: Di tar re vue kaum lavur varpiam, ba dari: Una tut, una
puak pa kaum vava, ma una vana ka? 10 Ma upi avat a nunure ba Natu
i ra tutana i rere vue ra lavur varpiam ati ra pia (i tatike tai nina i mait

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma ra kakak): 11 Iau tatike tam: Una tut, una puak pa kaum vava, ma una
vana ra kubam. 12 Ma i tut, ma i puak vuavue pa kana vava, ma i irop ta
ra mata i diat parika; dia kakaian tana ma dia pite pa God, dia tatike: I
telek ave gire ra dari.

Iesu i oro pa Levi
(Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)

13 I irop mulai ura ra valian, ma ra kor na tarai dia pot pirana, ma i
tovo diat. 14 Ba i vanavana, i gire Levi, natu i Alpaio, i kiki ta ra pal na
totokom, ma i tatike tana: Una mur iau. Ma i tut, ma i mur ia. 15 Namur,
ba i ki ta ra nian ta kana pal, mangoro na tena balabalaure totokom,
ma mangoro na tena varpiam dia ki varurung ma Iesu ma kana tarai
na vartovo, tago mangoro diat, ma dia murmur ia. 16 Ba ra umana tena
tutumu kai ra umana Parisaio dia gire ba dia ian varurung ma ra umana
tena varpiam ma ra umana tena balabalaure totokom, dia biti tai kana
tarai na vartovo: Dave, dia ian varurung ma ra umana tena balabalaure
totokom ma ra umana tena varpiam? 17 Ba Iesu i valongore, i biti ta diat:
A tena valagar pa i topa diat dia laun, i topa diat dia mait; pa iau vut upi
ina oro pa ra lavur tena takodo, a lavur tena varpiam iat.

A tinir ure ra vinevel
(Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)

18 A tarai na vartovo kai Ioanes ma ra lavur Parisaio dia vevel; ma dia
tadav ia, dia biti tana: Dave ra tarai na vartovo kai Ioanes ma ra tarai na
vartovo kai ra lavur Parisaio dia vevel ma kaum tarai na vartovo pata?
19 Iesu i tatike ta diat: A umana talai ra taulai kalama diat a vevel dave
ba ra taulai kalama i ki boko pire diat? A bungbung ba ra taulai kalama
i ki pire diat, pa dia vevel. 20 A e na vut boko ba da tak vue tana ra taulai
kalama kan diat, ta nam ra bung diat a vevel muka. 21 Pa ta i ingit tar ra
pakana kalamana mal ta ra maulana mal, kan nam i ingit bonot ia me
na rada ia ka, a kalamana na rada ra maulana, ma na rada vangala ka
ra mata. 22 Ma pa ta tutana i lolonge tar ra kalamana vain ta ra maulana
paura, kan ra vain na rada ra paura, ma ra vain na talingir, ma ra paura
bula, na kaina; di lolonge tar ra kalamana vain ta ra kalamana paura.

A tinir ure ra Bung Sabat
(Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)

23 Ba i vanavana alalu ta ra umauma na kon ta ra Bung Sabat, kana
tarai na vartovo dia vura doko vanavana pa ta umana vuai na kon. 24 A
umana Parisaio dia tatike tana: Dave, dia pait go pa i takodo ta ra Bung
Sabat? 25 I tatike ta diat: Pa ava luk boko vang nam David i ga pait ia ba
i mulmulum, ma diat bula dia ga varagur me? 26 Ba i ga ruk ta ra pal kai

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

God, ba Abiata i ga tena tinabar lualua, ma i ga en ra gem na ginigira,
nina di vatabu ia, ma a umana tena tinabar ika dia en ia, ma i tabar diat
bula me dia varait me. 27 Ma i tatike ta diat: Di ga mal tar ra Bung Sabat
upi kai ra tarai, vakir a tarai upi ra Bung Sabat; 28 damana Natu i ra
tutana ia ra luluai i ra Bung Sabat bula.

Ra tutana i li ra limana
(Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)

3 1 Ma i ruk mulai na pal na lotu ma tika na tutana tana i li ra limana.
2 Ma dia kiki ue ba na valagar pa ia ta ra Bung Sabat, ba pata, upi
diat a takun ia me. 3 Ma i tatike tai ra tutana i li ra limana: Una tur
rikai. 4 Ma i tir diat: I takodo ta ra Bung Sabat, ba da pait ra boina, ba
da pait ra kaina, upi da valavalaun ba upi da vardodoko? Ma dia ki mut
uka. 5 I bobabobo vurvurbit ma ra kankan ure diat; ma i tabun ra balana
ure diat, tago i leo ra bala i diat, ma i tatike tai ra tutana: Una tulue ra
limam; ma i tulue, ma ra limana i ung mulai. 6 A umana Parisaio dia
irop, ma dia varpit vuavuai ma ra umana talai Erodes ure, upi da doko
davatane.

Ra kor maravai ra tava kikil

7 Iesu diat ma kana tarai na vartovo dia irop mulai ura ra valian, ma ra
ngala na kor marama Galilaia dia mur ia; 8 ma mara Iudaia ma Ierusalem,
ma Idumaia ma ra papar Iordan maro iat, ma marama Tiro ma Sidon
bula, a ngala na kor diat, ba dia valongore ra lavur ngala na magit i tar
pait ia, dia pot tadav ia. 9 Ma i ve kana tarai na vartovo ba ra mon ik na
boko pa ia, tago ra kor, kan diat a kor bat ia; 10 tago i tar valagar pa ra
mangoro, ma diat par dia kaina ma ra minait dia kor tadav ia upi diat
a bili ia. 11 Ba ra lavur dur na tabaran dia gire, dia bura timtibum ta ra
luaina matana, ma dia oraoro dari: U Natu i God. 12 Ma i manga pit diat
ba koko diat a ve tar ia.

Iesu i pilak pa ra vinun ma a ivu apostolo
(Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)

13 Ma i tutua urama ra luana, ma i oro pilak pa diat nam i mainge
diat, ma dia tadav ia. 14 Ma i tibe ra vinun ma a ivut, upi diat a varagur
me ma upi na tulue diat upi diat a varvai, 15 ma upi diat a kure ra
umana tabaran, diat a okole vue diat. 16 Tai Simon i tar ra iangina bula
ba Petero; 17 tai Iakobo natu i Sebedaio, ma tai Ioanes bula, dir turana,
i tar mule ra iang i dir ba Boanerges, a kukuraina ba ra ura natu i ra
pangpagur; 18 Andreas, ma Pilipo, ma Batolomaio, ma Mataio, ma Tomas,
ma Iakobo, natu i Alpaio, ma Tadaio, ma Simon a Lup Vararak, 19 ma
Iudas Iskariot nina ba na vagu tar ia.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Iesu dir ma Beelsebul
(Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

Ma i ruk na pal. 20 Ma ra ngala na tarai dia kor varurue mulai muka,
ma i dekdek upi diat a ian. 21 Ba ra umana talaina dia valongore, dia vana
rikai upi diat a kinim ia, tago dia biti dari: I tar lunga. 22 A umana tena
tutumu dia pot marama Ierusalem, dia biti dari: Dir ma Beelsebul,[a] ma
i okole vue ra umana tabaran tai ra luluai kai ra lavur tabaran. 23 Ma i
oro pa diat tadav ia, ma i tatike ra umana tinata valavalar dari: Satan na
okole davatane vue Satan? 24 Ba tika na vuna gunan i varubu mulai ka
me, nam ra vuna gunan na tur dave? 25 Ma ra pal ba di varubu ma diat
mulai ka tana, nam ra pal pa na tur vatikai. 26 Ba Satan i tut na vinarubu
ure mule ke ma i ubu mule ke, pa na tur vatikai, na ti mutu. 27 Ma pa ta
na ruk ra kuba i ra tena ongor ma na vakaina kana lavur magit; ia kaka
na vi value ra tena ongor ma namur na vakaina ra kubana. 28 A dovot go
iau tatike ta vavat: Da re vue ra lavur varpiam mutu kai ra lavur natu i
ra tarai, ma kadia lavur varvul bula, dia ga varvul me; 29 ia kaka ba tikai
na vul ra Takodo na Tulungen, nam pa da re vue muka, i kaina ka, ma ra
varpiam i tur tukum; 30 tago dia ga tatike ba ra tabaran i ki tana.

Na i Iesu ma ra umana turana
(Mat 12:46-50; Luk 8:19-21)

31 Ma nana ma ra umana turana dia pot, ma dia turtur ra pia ma dia
vartuluai upi ia. 32 Ma ra kor na tarai dia ki kikil ia, ma dia biti tana
dari: Tinam ma ra umana turam abara ra pia dia nuk up u. 33 I tir diat: Ia
tinagu ma to ia ra umana turagu? 34 Ma i bobobe diat par dia ki kikil ia,
ma i biti. dari: Go tinagu ma ra umana turagu. 35 Tago nina i murmur ra
nuknuk i God nam turagu, ma taigu, ma tinagu.

A tinata valavalar ure ra tena vinauma
(Mat 13:1-9; Luk 8:4-8)

4 1 I tur pa mule ra vartovo ra valian, ma ra ngala na kor na tarai
dia tadav ia; i koa ta ra mon i boko na ta, ma ra kor na tarai par
dia turtur ra valian. 2 Ma mangoro na magit i tovo tar ia ta diat ma ra
tinata valavalar; i tatike dari ta kana vartovo: 3 Avat a valongore; a tena
vinauma i vana oai upi na vauma; 4 ba i vauma vanavana, ta umana pat
na davai dia bura tar ta ra papar a nga, ma ra umana beo dia pukai ki
tana, dia ian vue. 5 Ma ta ra umana dia bura tar ta ra pia na vat, ma pa i
manga kadia pia; ma dia gol vuavuai, tago pa i manga kadia pia; 6 ba ra
keake i tar vana rikai dia makuk; ma tago pa ta okor i diat, dia maranga

---

[a] **3.22** Beelsebul, a kukuraina “A Luluai na ul a buta”; a Iudaia di ga vaiang Satan me.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

kakit. 7 Ma ta ra umana bula dia bura tar livuan ta ra kait, ma ra kait i
tavua ma i arung bat diat, ma pa dia vuai. 8 Ma ta ra umana dia bura tar
ta ra bo na pia, ma dia vuai, dia tavua, ma dia ngala vanavana; dia vuai
ta umana a ututul a vinun, ta ra umana a laplaptikai na vinun, ma ta ra
umana a marmar. 9 Ma i tatike: Nina ba ta talingana upi na valongor me,
boina ba na valongore.

Iesu i tata ma ra tinata valavalar pire ra tarai par
(Mat 13:10-17; Luk 8:9-10)

10 Ba i ki varkolono, diat dia ki maravai pirana ma ra vinum ma a ivut
bula, dia tir ia ure ra umana tinata valavalar. 11 Ma i biti ta diat: Di ga tul
tar avat upi avat a matoto pa ta ra lavur mangamangana kai ra varkurai
kai God, nina dia tur ivai; ma ta diat dia ki irai, da varve ra lavur magit
par ta ra tinata valavalar ta diat, 12 upi diat a nana ma diat a gire, ma pa
diat a nunure, ma diat a valavalongor ma pa diat a valongor ilam, ma pa
diat a matoto; kan diat a lilikun mulai, ma da re vue ta diat.

Iesu i tata kapa ure ra tinata valavalar ure ra tena vinauma
(Mat 13:18-23; Luk 8:11-15)

13 Ma i tir diat: Pa ava nunure go ra tinata valavalar? Avat a nunure
davatane ra lavur tinata valavalar par? 14 A tena vinauma i vaume ra
tinata. 15 Ma go diat ta ra papar a nga, ba di tar vaume ra tinata ma ba
dia tar valongore, Satan i vut vuavuai, ma i tak vue ra tinata di ga vaume
ta ra bala i diat. 16 Dari bula go diat di tar vaume ta ra pia na vat, diat, ba
dia tar valongore ra tinata, dia nurnur ma ra gugu lulut i tana, 17 ma pa
ta okorina ta diat, pa i tur vailik, ba ra kinadik ba ra milmilikuan i vut
ta ra tinata dia tutukai vuavuai. 18 Ta ra umana diat di tar vaume livuan
ta ra kait, diat dia tar valongore ra tinata, 19 ma ra balaguan ra pia, ma
ra vaongo na tabarikik ma ra mamainga upi ra lavur enana magit i ruk
ta diat ma i kor vue ra tinata, ma pa i vuai. 20 Diat nam di ga vaume ta
ra bo na pia; diat, dia valongore ra tinata ma dia kapupi ia, ma dia vuai,
ta umana ra ututul a vinun, ta ra umana laplaptikai na vinun, ma ta ra
umana bula a marmar.

Ra lamp ta ra vavai na vava
(Luk 8:16-18)

21 Ma i biti ta diat: Di kap ra lamp laka upi na tur ta ra vavai na
valavalar na kon, ba ta ra vavai na vava vang ma pata ta kana turtur
iat? 22 Tago pa di ga ive ta magit ba pa da vaarike boko; ma di ga ive ra
magit par upi da vaarike boko. 23 Nina ba ra talingana upi na valongor
me, boina ba na valongore. 24 Ma i tatike ta diat: Avat a nuk pa nam ava
valavalongore; nam ra valavalar ava valavalar me, da valavalar balbali

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

me ta vavat, ma da vangala pa ia bula. 25 Tago da tabar mule nam i
vuvuvung; ma tai nam ba pa i vuvuvung, da tak vue kana ikikilik kan ia.

A tinata valavalar ure ra pat i ra davai i tavua

26 Ma i biti: A varkurai kai God dir vardada ma ra tutana i vue tar ra
pat na davai ta ra pia; 27 ma i diadiop ma i tavangun ra marum ma ra
keake ma ra pat na davai i gol ma i tavua, ma pa i nunure ba i tavua
dave. 28 A pia iat, i vatavua ra davai; a mapina i lua ma ra uruna i
murmur, ma ra vuaina i murmur kakit. 29 Ba ra vuaina i matuka, i doko
pa ia, tago ra e na nidodoko i tar vut.

A tinata valavalar ure ra pat i ra mastad
(Mat 13:31-32,34; Luk 13:18-19)

30 Ma i biti dari: Dat a valarue ra varkurai kai God ma ra ava, ba ava
ra tinata valavalar dat a tatike ure? 31 Dir vardada ma ra pat. na mastad;[b]
ba di vaume ta ra pia, i ikikilik ta ra lavur pat na davai ta ra rakarakan
a gunagunan, 32 ma ba di tar vaume, ma i tar tavua, i ngala ta ra lavur
davai na vinauma par, ma i vung ra ngala na ingarina varbabaiai, ma ra
lavur beo liuliu dia rakan ta ra maluruna.
33 Ma i tatike tar ra tinata ta diat ma mangoro na vartovo valavalar da
i topa kadia kabinana; 34 ma pa i ga varvai ma ta enana tinata, a tinata
valavalar parika; ma ba dia ki irai i pala ra lavur magit ta diat kana tarai
na vartovo.

Iesu i tigal ra ta ma ra vuvu
(Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)

35 Ta nam ra bung ba i tar ravian, i tatike ta diat: Dat a vana ta ra papar
maro. 36 Ma dia vana kan ra kor na tarai, ma dia koa me ta ra mon; ma i vana
damana ka. Ma ta ra umana mon dia vartulai me. 37 Ma ra vuvu ta i tut, ma
ra bobol i kokoa ta ra mon, i to na buka me. 38 Ma ia iat i va mat namur ta ra
ulaulalang, ma dia vangun ia, dia tatike tana: Tena Vartovo, go da virua, pa
u ngarao tana laka? 39 Ma i tavangun, i tigal ra vuvu, ma i biti ta ra ta: Koko,
una ngo ko! Ma ra vuvu i ngo, ma ra ta i malila mat. 40 I tatike ta diat: Ava
burut na dave? Pa kavavat ta nurnur boko vang? 41 Ma dia burut na kaia, ma
dia tir vargiliane diat ba: To ia muka go, a vuvu ma ra ta dir toratorom tana?

Iesu i valaun pa ra tutana a umana tabaran dia ovai tana
(Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)

5 1 Dia pukai aro tai ta ra papar ta ra tava kikil, ta ra gunan kai ra
Gerasene. 2 Ba i tar pil kan ra mon dir varkuvo ma tika na tutana

---

[b] **4.31** A mastad, a davai nina i manga ikilik ra patina, ia kaka a davaina iat i ngala.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

maro ra umana babang na minat ba ra dur na tabaran i ovai tana, 3 ma
ra umana babang na minat a kubana; pa ta na vi ia, a palariam pa i topa
ia; 4 tago di ga vala vi ia ma ra umana palariam na keke ma ra umana
vinau na palariam, ma i ga al kutu ra umana vinau na palariam, ma i ga
bubur gigi ra umana palariam na keke; ma pa ta tutana i dekdek upi na
vamaram ia. 5 Ma i kukula vatikai ra keake ma ra marum ta ra umana
babang na minat, ma ta ra lavur luana bula, ma i pokopoko mule ma
ra umana vat. 6 Ba i gire Iesu maro vailik, i vutvut ma i va timtibum
pirana, 7 ma i oraoro ma ra ngala na nilaina dari: Dor dave ma u Iesu, u
Natu i ra God Liu Muka? Iau lulul pa iu ba una vavalima tai God ba koko
una vakadik iau. 8 Ma i biti tana: U a tabaran, una irop kan ra tutana.
9 Ma i tir ia bula: To ia ra iangim? Ma i biti tana: A iangigu A Loko tago
mangoro avet. 10 Ma i manga lul ia ba koko na tulue vakakit diat kan nam
ra gunan. 11 Tika na ngala na kikil na boroi dia iaian abara ta ra papar a
luana. 12 Ma dia lul ia dari: Una tulue avet ta ra kikil na boroi, upi avet a
ovai ta diat. 13 Ma i tul tar ia ta diat. Ma ra umana tabaran dia irop ma
dia ovai ta ra umana boroi; ma ra kikil na boroi dia vila ba ta ra kokopo
uro ta ra tava kikil a ura arip na marmar bar diat, ma dia kongo par
tana. 14 Diat dia ga balaure diat dia lop, dia varvai tana ta ra pia na pal
ma ta ra gunagunan bula. Ma ra tarai dia vana tadav ia upi diat a gire
ra magit di tar pait ia. 15 Dia vana tadav Iesu, ma dia gire bula nam ba
amana ra umana tabaran dia ga ovai tana, a loko diat, ma go i mal ma
i minana mulai; ma dia burut i tana. 16 Ma diat dia ga gire, dia ve diat
nam parika ure nina ba amana ra umana tabaran dia ga ovai tana, ma
ure ra umana boroi bula. 17 Ma dia tur pa ra nilul ba na vana kan kadia
langun. 18 Ba Iesu i koa ta ra mon, nina ba ra umana tabaran dia ga ovai
tana, i lul ia ba diat a varait. 19 Ma pa i mulaot, i tatike tana: Una vana ra
kubam tadav ra umana niurum, una ve diat ta go ra lavur ngala na magit
ra Luluai i tar pait ia tam. ma ba i ga mari u. 20 Ma i vana, ma i varvai
vanavana aro Dekapolis ta go ra ngala na magit Iesu i ga pait ia tana; ma
ra tarai par dia kakaian tana.

Natu i Iairo ma ra vavina i ga bili ra ngu na mal kai Iesu
(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)

21 Ba Iesu i tar bolo mulai ta ra mon ta ra papar maro, a ngala na kor
na tarai dia tadav ia; ma i ki ra valian. 22 Ma tika na tena kukure pal na
lotu, a iangina Iairo, i vut; ba i gire, i va timtibum pire ra kauna, 23 ma i
manga lul ia, i biti: Natugu, a vavina ik, i to na mat, iau aring u ba una
vana ma una palagur ia ma ra ura limam upi na oton, ma na laun. 24 Ma
dir vana me, ma ra ngala na kor na tarai dia mur ia, ma dia kor bat ia.
25 Ma tika na vavina i ga gapgap a vinun ma a ivu kilala, 26 i ga kairane
ra mangoro na kinadik ta ra mangoro na tena valagar, ma i ga vapar vue

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

nam parika i ga vung ia, ma pa i lagar ta ik, i kaina vanavana ka, 27 ma
ba i tar valongore mangoro na tinata ure Iesu, i vut mur ia livuan ta ra
kor, ma i bili kana mal. 28 Tago i nuk ia: Ba ina bili ka kana mal, ina lagar
tana. 29 Ma ra matana gap, i ga gapgap tana, i ge muka, ma i kairane ta
ra pakana ba kana minait i tar panie. 30 Ma ba Iesu i nunure ta ra balana
ba ra dekdekina i tar vana kariu, i tur tapuku livuan ta ra kor, ma i titir
ba: Ia nam i tar bili kaugu mal? 31 Kana tarai na vartovo dia tatike tana:
U gire go ra kor na tarai dia koakor piram, ma dave go u titir ba: Ia i bili
iau? 32 Ma i gigira vurvurbit upi nina i pait ia. 33 Ma ra vavina i burut,
ma i dadadar, tago i nunure nam Iesu i pait ia tana; ma i tadav ia, i va
timtibum pirana ma i ve ra dovotina parika. 34 Ma i tatike tana: Natugu,
kaum nurnur i tar valaun u; una vana ma ra malmal, ma una oton kakit
kan kaum minait.

35 Ba i tatata boko, ta umana dia pot maro ra kuba i ra tena kukure pal
na lotu, dia biti dari: Natum i tar mat, dave u vabalaguan vake mule ra
Tena Vartovo? 36 Iesu pa i kapupi nam ra tinata, i biti tai ra tena kukure pal
na lotu: Koko u burut, una nurnur uka. 37 Pa i ongo pa ta tikai ba na mur ia,
dital ika Petero, ma Iakobo ma Ioanes dir turana. 38 Dia pot ta ra kuba i ra
tena kukure pal na lotu ma i valongore ra ururung, a tinangi ma ra ngala
na kunukula. 39 Ba i tar ruk, i biti ta diat: Ta ra ava go ava urung ma ava
tangtangi? A bul pa i ti mat, i va mat ika. 40 Ma dia nongone ke. I tul vairop
vue diat par, ma i agure tama i ra bul ma nana, ma dital dital ga varait
me; ma dia ruk tadav ra bul. 41 Ma i vatur ra lima i ra bul, i biti tana: Talita
kumi! go ra kukurai nam ra tinata: Taigik, iau tatike tam, una tut. 42 Ma ra
vavina ik i tut lulut ma i vanavana, tago i tar a vinun ma a ivut kana kilala,
ma dia kakaian mat i tana. 43 Ma i manga tigal diat ba koko ta tikai na
nunure go; ma i vartuluai upi da tabar ia ma ta magit ba na en ia.

Di ga okole vue Iesu aro Nasaret
(Mat 13:53-58; Luk 4:16-30)

6 1 Ma i vana kan nam ra gunan, ma i vana ta kana gunan iat, ma
kana tarai na vartovo dia mur ia. 2 Ta ra Bung Sabat i tur pa ra
vartovo ta ra pal na lotu, ma mangoro ba dia valongore, dia kaian tana,
dia biti: Go ra tutana i nunure davatane go ra umana magit? A kabinana
ava go dia ga tul tar ia tai go ra tutana? Ma dave ra umana dekdek na
papalum dari i papait ia ma ra limana? 3 Vakir nina ra tena madaka ta ra
davai vang, natu i Maria, ma pa dia turana vang ma Iakobo, ma Ioses ma
Iudas ma Simon? Ma ra umana taina pa dia ki vang ati pire dat? Ma dia
tabunua tana. 4 Iesu i biti ta diat: Di ruru ra propet, ma ta kana gunan
iat pata, ma pire ra barniuruna pata, ma ta ra kubana bula pata. 5 Ma i
mama pait ta dekdek na vakilang abara; ia kaka i vung ra limana tai ta
umana minait, ma i valagar pa diat. 6 Ma i kaian tago pa dia nurnur.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A vartuluai kai Iesu pire ra vinun ma a ivu tarai na vartovo
(Mat 10:5-15; Luk 9:1-6)

Ma i vana vurvurbit, i varvartovo ta ra gunagunan.
7 Ma i oro pa ra vinun ma ra ivut tadav ia, ma i tulue diat a evevut; i tul
tar ra varkurai ta diat ure ra lavur tabaran; 8 ma i tigal diat ba koko diat
a kap ta magit ure kadia vinavana, ia kaka ra buka; koko ra gem, koko ra
rat, koko ra mani ta kadia popopoi; 9 ba diat a vana ka ma ra palakau i
diat; ma i biti: Koko ava ule tar ta ivu mal. 10 Ma i biti bula ta diat: Ba ava
ruk tai ta pal, avat a kiki vatikai tana tuk ta ra bung ava vana kan nam
ra gunan tana. 11 Ba tika na gunan i okole vue avat, ba pa na valongore
kavava tinata, ba ava vana kan nam ra gunan, avat a piar vue ra tobon
kan ra vavai na kau i vavat, upi ra vakilang ure diat. 12 Ma dia vana oai,
dia varvarvai ba ra tarai diat a nukpuku. 13 Dia okole vue mangoro na
tabaran, ma dia tap mangoro dia mait ma ra dangi, ma dia valagar diat.

Ioanes ra Tena Baptaiso i mat
(Mat 14:1-12; Luk 9:7-9)

14 Ma Erodes ra king i valongore go, tago ra iangina i po vanavana, ma
i biti: Ioanes ra Tena Baptaiso i laun mulai kan ra minat, ma damana i
pait go ra lavur dekdek na papalum tana. 15 Ta ra umana dia biti ba: Go
Elias, ma ta ra umana bula dia biti ba: A propet, da tikai ta diat a umana
propet. 16 Ba Erodes i valongore ure i biti ba: Go Ioanes, nina iau ga kutu
vue ra uluna, i laun mulai. 17 Tago Erodes iat i ga vartuluai, ma di ga
kinim pa Ioanes, ma di ga vi ia ta ra pal na banubat ure Erodias, ra taulai
kai turana Pilipo, tago i ga ben ia. 18 Tago Ioanes i ga biti tai Erodes ba:
Pa i ko ba una ben ra taulai kai turam. 19 Ma Erodias i kankan tana, i
mainge na doka, ma i mama pait ia, 20 tago Erodes i ru Ioanes, tago i
nunure ba ra tena takodo, ma ra tena gomgom, ma i balabalaure; ma ba
i valavalongore i nunuk urur tana; ma i gugu upi na valongore Ioanes.
21 Ba i vut ra bo na bung, nam ba Erodes i pait ra lukara tana upi kana
lavur luluai ma kana umana luluai na vinarubu, ma ra umana uvuviana
Galilaia, upi diat a nuk pa ra bung di ga kava tana, 22 natu i Erodias, a
vavina, i pot ma i malagene papa, i vagugu Erodes ma diat bula dia ki
me ta ra nian; ma ra king i biti tai ra vavina: Una lul iau upi ra magit u
mainge, ma ina tabar u me! 23 Ma i vavalima tana dari: A magit par u lul
iau upi ia, ina tabar u me, ma kan na vardada ma ra papar ta ra gunan
ba iau varkurai tana. 24 Ma i irop, i tir nana ba: Ava ina lul ia? Ma i biti
tana: A lor i Ioanes ra Tena Baptaiso. 25 I ruk lulut muka tadav ra king,
ma i lul ia dari: Iau mainge ba go una tabar iau ma ra lor i Ioanes ra Tena
Baptaiso tai ta la. 26 Ma ra king i tabun muka ra balana tana, ma ure ke
kana vavalima, ma ure ke diat dia ki me ta ra nian, pa i mainge ba na

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

muie. 27 Ma i tulue vuavue tika na tena vinarubu ta diat kana loko na
monamono, ma i tul tar ia ba na kap. ra lorina; i irop, i kutu pa ra lorina
ta ra pal na banubat, 28 i kap ia ta ra la, ma i tul tar ia tai ra vavina, ma
ra vavina i kap ia tadav nana. 29 Ba kana tarai na vartovo dia valongore,
dia vut dia puak pa ra tomono, ma dia vung ia ta ra babang na minat.

Iesu i tabar ra ilima na arip na marmar na tarai ma ra gem
(Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Ioa 6:1-14)

30 Ma ra umana apostolo dia vana varurung pire Iesu, dia ve ta ra lavur
magit par dia ga pait ia, ma nam par dia ga vartovo me. 31 Ma i biti ta
diat: Avat a mai, dat a vana irai ra pupui, avat a ngo papa. Tago mangoro
dia poapot, ma pa dia langalanga upi diat a ian. 32 Ma dia bolo ma ra
mon ura ta ra pakana pui irai. 33 A tarai dia gire vue diat, ma mangoro
dia nunure, ma dia vutvut guvai kan ra lavur pia na pal, ma dia pot lua
ta diat. 34 Ba i vana rikai i gire ra ngala na kor, ma i mari diat, tago dia
vardada ma ra umana sip pa kadiat ta tena balabalaure; ma i tur pa ia pi
na tovo diat ma mangoro na magit. 35 Ba ra keake i ki ria, kana tarai na
vartovo dia tadav ia, dia biti dari: Go a pui ka, ma ra keake i ki ria, 36 una
tulue diat ta ra gunagunan vurkikil ma ta ra umana pia na pal upi diat a
kukul adiat ta magit. 37 I tatike bali diat dari: Avat iat, avat a tabar diat.
Dia biti tana: Avet a vana bar, avet a kul pa adiat ta magit ma ra ivu mar
na denaria[c] laka? 38 Ma i tir diat: Aivia gem ava vung ia? Avat a vana
ma avat a gire. Ma ba dia tar matoto tana dia biti: A ilima, ma ra ivu en.
39 Ma i vartuluai ba diat a ki togo par ta ra lubang na vura. 40 Ma dia ki
ngaina, ta umana a marmar ma ta ra umana a ililima na vinun. 41 Ma i
vatur ra ilima na gem ma ra ivu en, i tadarake ra bakut, i pite varpa, ma i
tabik ra gem, ma i tul tar ia tai ra tarai na vartovo upi diat a vung ia pire
diat; ma i tibe diat par ma ra ivu en. 42 Ma dia ian par ma dia maur. 43 Ma
dia vangan vabuka ra vinun ma a ivu rat ma ra tagigi na gem, ma ra en
bula. 44 A ilima na arip na marmar na tarai diat dia ga en ra umana gem.

Iesu i vana ta ra ul a tava kikil
(Mat 14:22-33; Ioa 6:15-21)

45 Ma i vovo lolole pa kana tarai na vartovo, upi diat a koa ta ra mon
ma upi diat a lua uro Betsaida, tai ta ra papar iat, ma ia iat i ki boko
upi na tul vue ra tarai. 46 Ba dia tar varbaiai, i tutua urama ra luana upi
na araring. 47 Ba i tar ravian tuna, a mon i vanavana ara iat ta ra tava
kikil, ma i ki varkolono ra valian. 48 Ba i gire ra vinalu i tup diat, tago i
vuvu maro lua ta diat, i vana ta ra ul a tava kikil tadav diat ta ra ivat na
pakana varkia na monamono ra marum, ma i mainge ba na pakit diat;

---

[c] **6.37** A denaria ia ra vapuak kai tika na tena papalum ure tika na bung.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

49 ba dia gire i vanavana ta ra ul a tava kikil, dia biti ba ra ninana ka, ma
dia kukukula; 50 tago diat par dia gire, ma dia purpuruan tana. Ma i tata
lulut pa diat, i biti ta diat: Avat a nurnur, iau kaka go, koko ava burut. 51 I
koa ta diat ta ra mon, ma ra vuvu i ngo ko, ma dia kakaian muka tana;
52 tago pa dia ga matoto bulu ure ra umana gem, i ga leo ko ra bala i diat.

Iesu i valagar ra umana minait aro Genesaret
(Mat 14:34-36)

53 Ba dia tar bolo dia pukai ta ra gunan Genesaret ma dia veve ra mon
ra valian. 54 Ba dia tar irop kan ra mon, a tarai dia nunure muka, 55 ma
dia vila vurvurbit ta ra gunagunan, dia puak pa ra lavur minait ta kadia
lavur vava, upi nam ra gunan dia valongore i ki tana. 56 Ba i olo ta ra
gunan ik, ba tai ta ngala na pia na pal, ba tai ta ra gunan, dia vung ra
lavur minait ta ra umana tavul a bung, ma dia lul ia ba diat a bili ka
kana ngu na mal; ma diat par dia bili ia, dia lagar tana.

A vartovo kai ra umana patuana
(Mat 15:1-9)

7 1 A umana Parisaio ma ta umana tena tutumu marama Ierusalem
dia vana guvai tadav ia, 2 ma dia tar gire ta umana ta kana tarai
na vartovo dia iaian vakuku ma ra dur na lima i diat ba pa di ga puk
diat. 3 Tago ra lavur Parisaio ma ra tarai Iudaia par pa dia ian, ona pa
dia gi bulu value ra lima i diat, tago dia tatabai ta ra tinata kai ra lavur
patuana; 4 ma ona dia pot maro ra tavul a bung, dia gumu lua, namur dia
ian; ma mangoro na mangamangana bula dia papait vake, a dur la ma ra
dur kabala ma ra dur la na palariam. 5 A umana Parisaio ma ra umana
tena tutumu dia tir ia: Ta ra ava kaum tarai na vartovo pa dia murmur
ra tinata kai ra lavur patuana; dia ian ika ma ra dur na lima i diat? 6 Ma
i biti ta diat: A dovotina ra tinata lua kai Iesaia ure avat a umana tena
vaongo, da di ga tumu ia dari:

"Go ra tarai dia ru iau ma ra ngie i diat
Ma ra bala i diat i vailik kan iau.

7 Dia vole kadia lotu tagu, dia vartovo ko ma ra vartuluai kai ra tarai."
8 Ava vana kan ra vartuluai kai God ma ava nuknuk pa ra tinata kai ra
tarai. 9 Ma i biti ta diat: A dovotina muka ava piam ra vartuluai kai God
upi avat a murmur ta kavava varvai. 10 Tago Moses i ga biti dari: Una
ru tamam ma nam; go bula: Nina i tata kaina ure tamana ba nana na
virua muka; 11 ma avat ava biti: Ba ra tutana na biti tai tamana ba nana
dari: Nam ba una vatur vake tagu i tar Korban, a kukuraina, ba di tar
tabar God me, 12 pa ava nur vue mule upi na pait ta magit ba na maravut
tamana ba nana me; 13 damana kavava tinata ava varvartovo me, i pait
vakuku pa ra tinata kai God, ma mangoro na magit dari ava papait ia.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A umana magit nina dia vakaina ta tikai
(Mat 15:10-20)

14 Ma i oro pa mule ra kor na tarai tadav ia, i biti ta diat: Avat par
avat a valongore iau, ma avat a matoto; 15 a magit ba na ruk tai tikai
pa na vakaina, a lavur magit i irop pa tai tikai i vakaina. [16 Nina ba ta
talingana upi na valongor me, boina ba na valongore.] 17 Ba i tar ruk na
pal kan ra kor na tarai, kana tarai na vartovo dia tir ia ure go ra tinata
valavalar. 18 Ma i tatike ta diat: Avat bula, ava ti ngulngul dari vang? Pa
ava nunure laka ba nam parika i ruk tai ta tikai pa i vakaina? 19 Tago pa
i vana ta ra tulungeana, i vana ka ta ra balana ma i irop mulai ta ra niba.
I tatike ra tinata dari upi na vaboina ra nian par. 20 I biti bula: Nam i irop
pa tai ta tikai, ia kaka i vakaina. 21 Tago a lavur dari dia irop kan ra bala
i ra tarai: A lavur kaina ninunuk, a lavur ungaunga, a lavur nilong, a
lavur vardodoko, 22 a lavur nipo, a lavur varbat, a lavur mangamangana
kaina, a lavur vaongo, a lavur nunuk na varvol, ma ra kaina kiau na
mata, a varvul, a kolakolo, ma ra mangamangana lunga; 23 go parika dia
vuna ta ra bala i ra tarai, ma dia vakaina ra tarai.

A nurnur kai ra vavina
(Mat 15:21-28)

24 Ma i tut, i vana kan nam ra gunan upi ra langun Tiro ma Sidon, ma
i ruk tai tika na pal, ma pa i mainge ba ta tikai na nunure; ma di mama
vapidik ia. 25 Tika na vavina, a tabaran i ovai tai natuna ik, a vavina, i
valongore ure, ma i vut lulut, ma i va timtibum pire ra kakene. 26 Nam
ra vavina a te Elas, ta ra vuna tarai Siropoiniki, i lul ia ba na okole vue
ra tabaran kan natuna. 27 Ma i biti tana: Da tabar vamaur pa ra umana
bul lua, tago pa i ko ba da tak vue ra gem ai ra umana bul ma da vue
tar ia tai ra umana pap. 28 Ma i biti tana: A dovotina, Luluai, go bula ba
ra umana pap ta ra vavai na vuvuvung na nian, dia iaian ra lavur tagigi
na nian tai ra umana bul. 29 I biti tana: Ure go kaum tinata, una vana, a
tabaran i tar irop kan natum. 30 Ma i talil ta ra kubana, ma i gire tadav ra
bul, i diop ta ra vava ma ra tabaran i tar irop kan ia.

Iesu i valagar pa ra tutana i vaut ma i bombom

31 I vana mulai kan ra langun Tiro ma i vana alalu Sidon tadav ra tava
kikil Galilaia, ma i vana gil ta ra langun Dekapolis. 32 Ma dia ben tikai
i vaut tadav ia, ma tika na magit i tur bat ra nilaina. ma dia lul ia ba
na vung ra limana tana. 33 Ma i ben vaire pa ia kan ra kor na tarai ma
i valonge ra kaka na limana ta ra talingana, ma i gagami ma i bili ra
karameana me. 34 Ma i tadarake ra bakut ma i mamadang, ma i biti tana:
Epata, a kukuraina ba: Una tapapa. 35 Ma ra talingana i kapa, ma nam

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

i vivi ra karameana i tapala, ma i tata mamal. 36 Ma i tigal diat ba koko
diat a ve ta tikai tana; ia kaka ba i manga tigal diat, dia manga varvarvai
ka tana. 37 Dia kakaian kakit i tana, dia biti dari: I pait mal ra lavur magit
parika, i mal ra umana vaut upi diat a valongor, ma ra umana bombom
upi diat a tata.

Iesu i tabar ra ivat na arip na marmar na tarai ma ra gem
(Mat 15:32-39)

8 1 Ta nam ra e, ba ra tarai dia kor mat, ma pa ta magit upi diat a en
ia, i oro pa kana tarai na vartovo, ma i tatike ta diat: 2 Iau mari go
ra tarai, tago dia tar ki pa ra utul a bung piragu, ma pa adiat ta magit;
3 ma ba ina tulue diat ta ra kubakuba i diat ma ra mulmulum, diat a
matmat vanavana nangananga; tago ta umana dia tar vana uti maro
vailik. 4 Kana tarai na vartovo dia tatike tana: Mamave ra gem ati ra pui
ba da tabar vamaur pa go ra tarai me? 5 I tir diat: Aivia ra gem ava vung
ia? Dia biti ba: A lavurua. 6 Ma i vartuluai ba ra kor na tarai diat a ki ra
pia; ma i vatur ra lavurua na gem, i pite varpa tana, i tabik ia, ma i tul
tar ia tai kana tarai na vartovo upi diat a tabar diat me; ma dia vung
kapi ia pire ra kor na tarai. 7 Dia kap ra paupau en ik bula, ma i lotu pa
tana, ma i tul tar ia upi da tabar bula diat me. 8 Dia ian ma dia maur,
ma dia vangan lavurua na rat ma ra tagigi na gem dia tar en valili ia.
9 A ivat na arip na marmar diat, ma i tul vue diat. 10 Ma diat ma kana
tarai na vartovo dia koa lulut ta ra mon, ma dia vana ta ra langlangun
Dalmanuta.

A umana Parisaio dia lul Iesu upi na pait ta vakilang
(Mat 16:1-4)

11 A umana Parisaio dia vana rikai ma dia vartir me, dia mainge ba
na pait ta vakilang marama ra bala na bakut, dia valavalar ia ka. 12 I
mamadang muka ta ra tulungeana, ma i biti dari: Go ra taun tarai i
anan upi ra vakilang dave? A dovot go iau tatike ta vavat: Pa da ve tar ta
vakilang ta go ra taun tarai. 13 Ma i vana kan diat, i koa mulai ta ra mon,
ma vana tai ta ra papar.

Ra leven kai ra umana Parisaio ma kai Erodes
(Mat 16:5-12)

14 Dia ga valubane ra gem, pa dia kap ta na; a kopono ko dia kap ia ta
ra mon. 15 Ma i vaale diat dari: Avat a nuk pa ia, ma avat a balaure avat
ta ra leven kai ra lavur Parisaio, ma ra leven bula kai Erodes. 16 Ma dia
biti vargil dari: Tago pa ada ta gem. 17 Iesu i nunure, ma i tatike ta diat:
Dave ava nuknuk dari tago pa avava ta gem? Pa ava matoto boko? Dave
i leo ra bala i vavat? 18 A kiau na mata i vavat nam, ma pa ava gigigira

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

me? Ma ra talinga i vavat nam ma pa ava valongor me? Ma pa ava nuk pa
mule? 19 Ba iau ga tabik ra ilima na gem tai ra ilima na arip na marmar
na tarai, aivia ra rat ava ga vangan vabuka pa ia ma ra tagigina? Dia
biti tana ba: A vinun ma a ivut. 20 Ma ba ra lavurua tai ra ivat na arip na
marmar, aivia ra rat ava ga vangan vabuka pa ia ma ra tagigina? Di biti
tana ba: A lavurua. 21 Ma i biti ta diat: Dave, pa ava ti matoto boko?

Iesu i vanana pa ra pula aro Betsaida

22 Ma dia pot Betsaida, ma di ben ra pula tadav ia, ma dia lul ia ba na
bili ia. 23 Ma i vatur ra lima i ra pula ma i ben ia kan ra pia na pal; ba i
tar gami ra matana, i vung ra ura limana tana, ma i tir ia: U gire ta magit
vang? 24 Ma i idok, ma i biti: Iau gire ra tarai, iau gire diat da ra umana
davai dia vanavana. 25 Ma i vung mule ra ura limana ta ra matana; ma
i bobabobo ma i mata lagar ra matana mulai, ma i gire bulu ra lavur
magit. 26 Ma i tulue ta ra kubana, i biti: Koko una olo ta ra pia na pal.

Petero i tata kapa ure Iesu
(Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)

27 Iesu ma kana tarai na vartovo dia vana ta ra lavur pia na pal Kaisaria
Pilipo, ma i tir kana tarai na vartovo na.nga dari: A tarai dia biti ba iau
to ia? 28 Dia biti ba: Ioanes, ra Tena Baptaiso, ma ta ra umana ba Elias;
ma ta ra umana bula ba tikai ta diat a umana. propet. 29 Ma i tir diat: Ma
avat, ava biti ba iau to ia? Petero i biti tana: U ra Kristo. 30 Ma i tigal diat
ba koko dia varve ta tikai tana.

Iesu i varvai ure ra varvakadik ma kana minat
(Mat 16:21-28; Luk 9:22-27)

31 I tur pa ra varvai ta diat dari ba: Da vakadik Natu i ra tutana ma
ta mangoro na mangamangana, ma ra lavur patuana ma ra lavur tena
tinabar ngalangala, ma ra lavur tena tutumu diat a pue vue, ma da doka,
ma ba i par ta utul a bung na laun mulai. 32 I tatike vakapa go ra tinata.
Ma Petero i vatur ia. ma i pit vatavuna pa ia. 33 Ma i tur tapuku, i bobobe
ra tarai na vartovo, ma i pit Petero dari: Satan, una vana ra murugu,
tago pa u nuk pa ra lavur mangamangana kai God, u nuk pa ka ra lavur
mangamangana kai ra tarai.
34 Ma i oro pa ra kor na tarai, ma kana tarai na vartovo bula, ma i
biti ta diat: Ba tikai i mainge na murmur iau, na nuk vue ia iat mulai,
na puak pa kana bolo ma na murmur iau me. 35 Tago ba tikai i vavaale
bat kana nilaun na virua; ma nina ba pa i nuk pa kana nilaun ure iau,
ma ure ra bo na varvai bula, na laun muka. 36 Tago na topa ra ava ba
tikai na kale pa ra rakarakan a gunagunan parika, ma na vole vue ra
tulungeana tana? 37 Tago tikai na kul kia ra tulungeana ma ra ava? 38 Ba

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tikai i vavirvir ure iau ma ure kaugu lavur tinata pire go ra taun tarai na
vaongo ma ra taun tarai na varpiam, Natu i ra tutana ba i pot ma kana
umana angelo ma ra minamar kai Tamana, na vavirvir vue bula.
9 1 Ma i biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat ba: Ta umana ta diat
dia turtur ati, pa diat a mat tuk ta ra bung ba diat a gire ra varkurai
kai God i pot ma ra dekdek.

Iria ra paka i Iesu
(Mat 17:1-13; Luk 9:28-36)

2 Ba i tar par laptikai na bung, Iesu i ting pa Petero ma Iakobo ma
Ioanes ma i agure vaire pa dital urama ra luana i manga tuluai; ma i ria
ra pakana ta ra mata i dital; 3 ma kana lavur mal dia bagabagele, dia
pua mat, ma pa ta tena vagomgom mal ra pia na pait vapua pa ia dari.
4 Elias dir ma Moses dir tur pa pire diat. ma dital tata ma Iesu. 5 Petero
i biti tai Iesu: Tena Vartovo, i boina upi dat a ki ati, dat a pait ta utul a
pal na turturup, tikai kaum, tikai kai Moses, ma tikai kai Elias. 6 Ma pa
i nunure ba ava na tatike, tago dital burut na kaia. 7 Ma tika na bakut i
vana rikai ma i vamalur taun diat. ma ra nilai tikai ta ra bakut i biti dari:
Go Natugu, a bul na vakak; avat a valongore. 8 Ba dital gigira vurvurbit,
pa dital gire mule ta tikai, Iesu ka i ki pire dital.
9 Ba dia vanavana ba ta ra luana, Iesu i tigal dital ba koko dital a ve
ta tikai ta go ra lavur magit dital tar gire tuk ta nam ra bung ba Natu i
ra tutana na laun mulai kan ra minat. 10 Ma dital mur go ra tinata ma
dital tir vargiliane dital, ba ava ra kukurai ra nilaun mulai kan ra minat.
11 Ma dital tir ia dari: Dave ra lavur tena tutumu dia biti ba Elias na vut
lua? 12 Ma i tatike ta dital: A dovotina ba Elias na vut lua ma na vamule
pa ra lavur magit par; ma dave laka di ga tumu ia ure Natu i ra tutana
ba da vakadik ia ma ta mangoro na mangamangana, ma da pait vakuku
ia tana? 13 Ma go iau ve avat ba Elias i ga tar vut, ma dia ga pait ia tana
nam parika dia ga mainge, da nam di ga tumu ia ure.

Iesu i vairop ra tabaran kan ra bul tutana
(Mat 17:14-21; Luk 9:37-43a)

14 Ba dia tadav ra tarai na vartovo, dia gire tadav ra kor na tarai bula
dia tur kikil diat, ma dia vartir ma ra umana tena tutumu. 15 Ba ra kor
na tarai par dia gire dia kaian muka tana, ma dia vutvut tadav ia, ma
dia vage pa ia. 16 Ma i tir diat: Ava go ava vartir tana? 17 Ma tikai ta diat
ra tarai i biti tana: Tena Vartovo, iau ga ben natugu, a tutana, up u; a
tabaran i bombom i ovai tana; 18 ma ba i ub ia, i vue tar ia ra pia, ma
i buabuai ra ngiene, ma i vangvangi ra pal a ngiene ma i palaur bula
tana, ma iau ga biti tai kaum tarai na vartovo ba diat a okole vue ma pa
i tale diat. 19 Ma i tatike bali diat dari: Avat a taun tarai pa ava nurnur,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

aivia ra kilakilala ina ki pire vavat? Aivia ra kilakilala ina ungung pa
avat? Da ben ia piragu. 20 Ma dia ben ia pirana, ina ba i gire a tabaran
i ubu vapurpuruan ia muka, i bura ra pia i tapukpuku, ma i buabuai ra
ngiene. 21 Ma i tir tamana dari ba: Papa vingaia go i ubub ia? Ma i biti:
Papa amana ba i ga bul boko. 22 Ma mangoro na bung i vue tar ia ta ra
iap ma ta ra tava bula upi na doka; ba una pait valar pa ta magit i tana,
una mari amir ma una maravut amir. 23 Iesu i biti tana: U iat; da pait ra
lavur magit parika tai nina i nurnur. 24 Ma tama i ra bul i tangi lulut, ma
i biti: Ioi, iau nurnur; una maravut ra niiba tagu upi ra nurnur. 25 Ba Iesu
i gire ba ra ngala na tarai dia vutvut varurung, i tigal vue ra tabaran, i
biti tana: U a tabaran, u bombom ma u vaut, iau vartuluai ba una irop
kan ia, ma koko u ovai mulai tana. 26 Ba i tar kukula pa, ma ba i tar ubu
vapurpuruan pa ia, i irop muka; ma ra bul i da ra minat; ma mangoro dia
biti ba i tar Mat. 27 Ma Iesu i vatur ra limana, ma i vatur pa ia; ma i tut.
28 Ba dia ruk na pal, kana tarai na vartovo dia tir ive dari: Dave avet, ave
mama okole vue? 29 I biti ta diat: Pa ta magit a mangamangana dari na
irop tana, ia kaka ta ra niaring.

Iesu i varvai mulai ure kana minat
(Mat 17:22-23; Luk 9:43b-45)

30 Ma dia vana kan nam ra gunan, dia vana alalu Galilaia, ma pa i
mainge ta tikai na nunure. 31 Tago i tovotovo kana tarai na vartovo dari:
Da tul tar Natu i ra tutana ta ra lima i ra tarai, ma diat a doka; ma ba di
tar doka, na laun mulai ba i par ta utul a bung. 32 Ma pa dia nunure go ra
tinata, ma dia burut upi diat a tir ia.

To ia i ngala ta diat?
(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)

33 Ma dia pot Kapernaum; ba dia ki na pal, i tir diat ba: Ava nam ava
ga vartoto tana na nga? 34 Ma dia ki mut uka, tago dia vartoto na nga ba
to ia ta diat i ngala. 35 Ma i ki ma i oro pa ra vinun ma a ivut, ma i biti
ta diat: Ba tikai i mainge pi na lua na murmur uka, na tultul pire vavat
parika. 36 Ma i vatur ra bul ik, ma i vaki ia livuan ta diat, ma i puak pa
mule, ma i biti ta diat: 37 Ba tikai i onge ta bul ik dari ta ra iangigu, i
onge iau bula; ma ba tikai i onge iau, pa i onge ke iau, i onge nina iat, i
ga tulue iau uti.

Nina ba pa i tur bat dat, i maravut uka dat
(Luk 9:49-50)

38 Ioanes i tatike tana: Tena Vartovo, ave ga gire tadav tikai i okokole
vue ra umana tabaran ma ra iangim, ma ave ga tigal ia, tago pa i
murmur dat. 39 Iesu i biti: Koko da tigal ia, tago pa ta na pait ra dekdek

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

na magit ta ra iangigu, ma na vatang ta kaina tinata ure iau lulut. 40 Tago
nina ba pa i tur bat dat, i maravut uka dat. 41 Ma nina i tabar avat ma ra
la na tava na nimomo, tago avat kai Kristo, a dovot go iau tatike ta vavat,
pa na iba upi kana vapuak.

A varilam upi ra varpiam
(Mat 18:6-9; Luk 17:1-2)

42 Ma nina i varara ta tikai ta go ra umana ikikilik dia nurnur tagu,
gala na boina ba di kun tar ra ngala na vat na niudu ta ra inoana, ma da
vue vadudu ia na ta. 43 Ba tika na limam i varara u, una kutu vue; i boina
una olo ta ra nilaun a tomo, ma koko da vue u ma ra ivu limam par ura
geena[d] ta ra iap ba pa da pun ia. 44 [Kadia kalolo pa na mat i tana, ma
pa ta na pun ra iap tana.] 45 Ba tika na kakim i varara u, una kutu vue,
i boina una olo ta ra nilaun a tomo, ma koko da vue u ma ra ivu kakim
par ura geena. 46 [Kadia kalolo pa na mat i tana, ma pa ta na pun ra iap
tana.] 47 Ba tika na kiau na matam i varara u, una luak vue; i boina una
olo ta ra varkurai kai God ma ra kopono kiau na matam, ma koko da
vue u ma ra ivu kiau na matam par ura geena. 48 "Kadia kalolo pa na
mat i tana, ma pa ta na pun ra iap tana." 49 Tago da vamapak ra tarai
par tikatikai ma ra iap. 50 A solt i boina; ma ba ra mapakina i panie, da
vamapak davatane mule? Boina ba ra solt na ki ta vavat, ma avat a ki na
malmal vargil.

Iesu i biti ba koko ta tikai na kutu varbean
(Mat 19:1-12; Luk 16:18)

10 1 Ma i tut ma i vana ta ra langun Iudaia ma ta ra papar Iordan
maro; ma ra tarai dia kor mulai tadav ia; ma i tovo mule diat da
kana mangamangana iat. 2 A umana Parisaio dia tadav ia, ma dia tir ia: I
takodo bar ba ta tutana na vung vue kana vavina? Dia valar ia ka. 3 Ma i
tir diat: Ava ra varkurai Moses i ga tul tar ia ta vavat? 4 Ma dia biti, Moses
i nur tar ia ba da tumu ra buk na pala varbean, upi da vungue. 5 Iesu i
biti ta diat: I ga tumu go ra vartuluai, tago i leo ra bala i vavat. 6 Ma papa
amana ra turpaina vavaki, i ga vaki dir upi a tutana ma upi a vavina.
7 Kari a tutana na vana kan tamana ma nana, ma na ki tukum pire kana
vavina; 8 ma dir par, dir tikai ka upi koko dir a ivut mulai, dir tikai ka.
9 Nam ba God i kubu guve, galiaka ta tutana na pala ia. 10 Kana tarai na
vartovo dia tir mule na pal ta go ra magit. 11 Ma i tatike ta diat: Ba tikai i
vungue kana vavina, ma i taule ta ra tikai, dir po muka; 12 ba ra vavina i
vungue kana tutana, ma dir taulai ma ta ra tikai, ia bula i po muka.

---

[d] **9.43** Geena, ia ra ngala na tavul a puputa, maravai Ierusalem, ma ra iap i ga ioaio vatikai tana. A tarai Iudaia dia ga valarue ra ruarua na tulungen me.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Iesu i vadoane ra umana bul ikilik
(Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)

13 Dia kap ra umana bul ikilik tadav ia upi na bili diat, ma ra tarai na
vartovo dia tigal diat. 14 Ba Iesu i gire, i kankan ma i biti ta diat: Avat a
nur vue ra umana bul ikilik upi diat a tadav iau; koko ava tigal bat diat,
tago kadiat dia dari ra varkurai kai God. 15 A dovot go iau tatike ta vavat
ba: Nina ba pa i kapupi ra varkurai kai God da ra bul ikilik pa na olo
muka tana. 16 Ma i puak pa diat, ma i tata vadoane diat, ma i palagur diat
ma ra ura limana.

Ra uviana na tutana
(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)

17 Ba i vanavana mulai na nga, tikai i vutvut tadav ia, i va timtibum
pirana, ma i tir ia dari: Bo na Tena Vartovo, ava ina pait ia upi kaugu ra
nilaun tukum? 18 Iesu i biti tana: Dave u vatang iau ba iau boina? Pa ta
i boina, ia kaka God. 19 U nunure ra lavur vartuluai: Koko u vardodoko;
Koko u po; Koko u long; Koko u varvai vavaongo; Koko u vatatanur ta
magit kai ta tikai; Una ru tamam ma nam. 20 Ma i tatike tana: Tena
Vartovo, go parika iau ga toratorom tana papa amana ba iau ga bul.
21 Iesu i giragire ma i mari ia, ma i biti tana: A kopono magit boko u iba
upi ia; una vana, una ivure kaum parika, ma una tabar ra umana luveana
me, ma kaum boko ra bo na vuvuvung ra bala na bakut, ma una mai, una
mur iau. 22 Ba i valongore go, i mata bibian, ma i tabun mat ra balana
tana, tago i manga muka kana tabarikik.
23 Iesu i gigira vurvurbit, ma i tatike ta kana tarai na vartovo dari: I
papait na dekdek tuna pire diat dia uviana upi diat a olo ta ra varkurai
kai God. 24 Ma ra tarai na vartovo dia kaian ta go kana tinata. Iesu i tatike
mule ta diat dari: A umana natugu, i dekdek tuna pire diat dia nurnur ta ra
tabarikik upi diat a olo ta ra varkurai kai God. 25 A niolo kai ra uviana ta
ra varkurai kai God i manga dekdek ta dir ma ra nidolo kai ra kamel ta ra
mata na ingingit. 26 Ma dia kakaian mat, ma dia tatike tana: Ba damana, ia
vang da valaun ia? 27 Iesu i bobobe diat ma i biti: A tarai pa dia pait valar
pa ia, ia kaka God, tago God i pait valar pa ra lavur magit parika. 28 Petero
i tatike tana dari: Ave ga vana kan ra lavur magit parika, ma ave murmur
u. 29 Iesu i biti: A dovot go iau tatike ta vavat: Ba tikai i ga vana kan ta pal,
ba kan ra umana turana, ba ra umana taina, ba nana, ba tamana, ba ra
umana natuna, ba kan kana gunan upi iau, ba upi ra bo na varvai, 30 ta go
ra nilaun da tul tar ra mar na pal tana ma ra mar na turana, ma ra mar na
taina, ma ra mar na nana, ma ra mar na natuna, ma ra mar na gunan, ma
ra kinadik bula, ma ra nilaun tukum namur. 31 Ma mangoro dia lua, diat a
kabila murmur, ma diat dia murmur, diat a kabila lua.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Ra vautuluna tinata kai Iesu ure kana minat
(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)

32 Dia vanavana boko na nga urama Ierusalem, ma Iesu i lualua ta diat,
ma dia kakaian, ma diat dia murmur dia burut. Ma i ben vaire pa mule
ra vinun ma a ivut, ma i ve diat ta ra lavur magit ba na tup ia boko, dari:
33 Go da vana urama Ierusalem, ma da tul tar Natu i ra tutana ta diat
a umana tena tinabar ngalangala ma ra umana tena tutumu; ma diat a
kure tar ia upi na virua, ma diat a tul tar ia tai ra umana Tematana; 34 ma
diat a kulume, ma diat a gami ia, ma diat a virit ia, ma diat a doka, ma
ona na par ta utul a bung na laun mulai.

A nilul kai Iakobo dir ma Ioanes
(Mat 20:20-28)

35 Iakobo ma Ioanes, a ura natu i Sebedaio, dir tadav ia, dir biti tana
dari: Tena Vartovo, amir mainge ba una pait tar ia ta mimir nina ra magit
ba amir a lul upi ia. 36 Ma i tir dir ba: Ava amur mainge ba ina pait ia
ta mumur? 37 Dir biti tana: Una tul tar amir ba amir a ki piram ta kaum
minamar, tikai ta ra limam tuna, ma ta ra tikai ta ra mairam. 38 Iesu i
biti ta dir: Pa amur nunure ra magit go amur lul ia. Dave, na tale amur
upi amur a momo ta ra la ba ina momo tana, ba da baptaiso amur vang
ma ra baptaiso ba da baptaiso iau me? 39 Ma dir biti tana: Maia. Iesu i
tatike ta dir: Ioi, a la ina momo tana, amur bula amur a momo boko tana;
ma ra baptaiso di baptaiso iau tana, da baptaiso amur bula tana; 40 ia
kaka ra kini ta ra limagu tuna, ba ta ra mairagu, vakir kaugu upi ina tul
tar ia; kadiat iat di ga vaninare upi diat.* 41 Ba ra vinun dia valongore,
dia kankan ure Iakobo ma Ioanes. 42 Ma Iesu i oro pa diat pirana, ma i
tatike ta diat: Ava nunure ba diat di vatang diat tena varkurai ta diat ra
lavur vuna tarai, dia manga papait na luluai ta diat, ma kadia umana
ngalangala dia kure vamat diat. 43 Ma pa i damana pire vavat; nina i
mainge na ngala ta vavat, na tultul uka pire vavat, 44 ma nina i mainge
na lualua ta vavat, na vilavilau pire vavat parika. 45 Tago Natu i ra tutana
pa i ga pot upi da toratorom tana, i ga pot upi ia iat na toratorom ma upi
na tul tar kana nilaun upi ra varkul ure ta mangoro.

Iesu i vanana pa Batimaio
(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)

46 Ma diat pot aro Ieriko; ma ba diat ma kana tarai na vartovo ma ra
kor na tarai bula, dia vanavana oai maro Ieriko, natu i Timaio, a iangina
Batimaio, a tena nilul i pula, i kiki ra papar a nga. 47 Ba i valongore ba go
Iesu ra te Nasaret, i oraoro, i biti dari: Iesu, u natu i David, una mari iau.
48 Ma mangoro dia tigal ia ba na ki mut uka; ma i manga oraoro ko: U

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

natu i David una mari iau. 49 Iesu i tur uka, ma i biti: Avat a oro pa ia. Ma
dia oro pa ra pula, dia biti tana: Una gugu, una tut, i oro pa u. 50 Ma i vue
kana olovoi, ma i pil, ma i tadav Iesu. 51 Ma Iesu i tir ia: Ava u mainge ba
ina pait ia tam? A pula i tatike tana: Luluai, ba ina nana mulai. 52 Iesu i
biti tana: Una vana ka, kaum nurnur i tar valaun u. Ma i nana vuavuai
mulai, ma i mur ia na nga.

Iesu i olo Ierusalem
(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Ioa 12:12-19)

11 1 Ba dia maravai Ierusalem ma Betpage ma Betania, pire ra luana
na Oliva, i tulue ra ivut ta kana tarai na vartovo, 2 ma i tatike ta
dir: Amur a vana ta ra pia na pal nam lua ta murmur, ma ba amur a olo
tana, amur a tadav ta nat na as di tar veva, ma pa ta i ga ki boko tana,
amur a pala ia, ma amur a ben ia uti. 3 Ba tikai i tir amur ba: Dave amur
pait go? amur a biti: Beaka a Luluai i mainge; ma na tul vuavue tar ia
uti mulai. 4 Ma dir vana, dir tadav ra nat na as, di ga veva na nga pire ra
banbanu; ma dir pala ia. 5 Ta umana ta diat dia turtur abara dia tir dir
dari: Ava go amur pait ia, tago amur pala ra nat na as? 6 Dir ve diat ta
nam ra tinata Iesu i ga tatike; ma dia nur vue dital me. 7 Dir ben ra nat
na as tadav Iesu, ma dia pale kadia umana mal tana, ma i ki tana. 8 Ma
mangoro dia pale kadia umana mal na nga, ma ta ra umana dia mut ra
umana tura davai na pui ma dia vuavue na nga. 9 Ma diat dia lua, ma diat
dia murmur dia oraoro dari: Osana! Da pite pa go i ti vut ta ra iang i ra
Luluai! 10 Da pite pa go ra varkurai i vut, a varkurai kai tama i dat David!
Osana urama muka!
11 Ma i olo Ierusalem ma i ruk na pal na vartabar, ma ba i tar gire pa
ra lavur magit par, diat ma ra vinun ma ra ivut dia vana Betania, tago i
ravian tuna.

Iesu i tata ure ra lovo
(Mat 21:18-19)

12 Ma ta ra bung i mur, ba dia tar vana maro Betania, i mulmulum.
13 Ma i gire ra lovo maro vailik, i mapmapina, ma i vana upi na tikan upi
ta magit i tana; ba i tadav ia, i gire ra mapmapina ka, tago pata boko ra e
na lovo. 14 Ma i tatike tana: Papa gori ma vatikai namur pa ta na en mule
ra vuaim. Ma kana tarai na vartovo dia valongore.

Iesu i olo ra pal na vartabar
(Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Ioa 2:13-22)

15 Dia pot Ierusalem, ma i ruk ta ra pal na vartabar, i okole vue diat dia ivura,
ma diat bula dia kukul ta ra pal na vartabar, ma i vue pukue ra lavur vuvuvung
kai ra lavur tena piapie mani, ma ra lavur kiki kadiat dia ivivure ra umana uka;

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

16 ma pa i mulote tar ta tikai ba na vana alalu ma ra la ta ra pal na vartabar.
17 Ma i vartovo, i biti ta diat: Pa di ga tumu ia dari: Da vatang kaugu pal ba a pal
na niaring ure ra lavur vuna tarai parika? Ma ava tar pait pukue upi ra babang
kai ra umana tena nilong. 18 A umana tena tinabar ngalangala, ma ra umana
tena tutumu bula dia valongore, ma dia nununuk ba diat a doko davatane bar;
tago dia burut i tana, tago a tarai par dia kakaian ta kana vartovo.
19 Ta ra ravian a bungbung parika i vana oai kan ra pia na pal.

A vartovo ta ra lovo
(Mat 21:20-22)

20 Ba dia bolo ra malana, dia gire ra lovo i tar maranga papa mara ra
okokorina. 21 Petero i nuk pa ia, ma i biti tana: Tena Vartovo, una gire ra lovo nam
u ga bor ia, i tar maranga muka. 22 Ma Iesu i tatike bali diat dari: Avat a nurnur
tai God. 23 A dovot go iau tatike ta vavat: Ba tikai na tatike tai go ra luana: Una
tarubat, ma una bura ba ura na ta, ma pa i nuknuk lalar mulai ta ra balana, i
nurnur uka ba da pait muka nam i tar tatike, da pait ia ka. 24 Ma go iau tatike ta
vavat: A magit parika ava lulul upi ia ta ra niaring, avat a nurnur uka ba ava tar
vatur vake, ma avat a vatur vake muka. 25 Ma ona ava tur na niaring, ma ava
nuk pa ta magit tikai i ga pait varara ta vavat, avat a nuk vakakit vue, upi Tama i
vavat arama ra bala na bakut na nuk vakakit vue kavava lavur nirara bula. [26 Ma
ona pa ava nuk vakakit vue ra lavur varpiam kai ra umana enana, Tama i vavat
arama ra bala na bakut pa na nuk vakakit vue bula kavava lavur varpiam.]

Ra tinir ure ra varkurai kai Iesu
(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)

27 Ma dia vut mulai Ierusalem, ba i vanavana ta ra pal na vartabar, a umana
tena tinabar ngalangala, ma ra umana tena tutumu, ma ra umana patuana dia
tadav ia; 28 ma dia biti tana: U pait go ra lavur magit ta ra varkurai ava? Ba to ia
i ga tul tar go ra varkurai tam upi una pait go ra lavur magit? 29 Iesu i biti ta diat:
Iau bula ina tir avat ma go ra kopono tinir, ma ba ava bali ia, iau bula ina varve
avat ta ra varkurai iau papait go ra lavur magit i tana. 30 Mamave ra baptaiso kai
Ioanes? Marama ra bala na bakut ba tai ta tarai? Avat a ve iau. 31 Ma dia tata ivai
pa dari: Ona dat a biti ba: Marama ra bala na bakut, na biti ta dat: Ta ra ava pa
ava ga nurnur tana? 32 Ba dat a biti ba: Tai ra tarai; — dia burutue ra tarai, tago
diat par dia kapupi Ioanes ba ia ra propet. 33 Ma dia tatike bali Iesu ba: Pa ave
nunure. Ma Iesu i biti ta diat dari: Iau bula pa ina varve avat ta ra varkurai iau
papait go ra lavur magit i tana.

A tinata valavalar ure ra umana tena papalum ta ra uma na vain
(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

12 1 Ma i tovo diat ma ra tinata valavalar: A tutana i ga vaume ra
uma na vain, ma i ga liplip bat ia, ma i ga kal ra tung na vain

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tana, ma i ga pait ra pal na minakila tana, ma i tul tar ia tai ta umana
tarai na vinauma, ma i vana tai ta ra gunan. 2 Ta ra e na vunuai i tulue
ra tultul tadav ra tarai na vinauma upi ta umana vuai ra uma. 3 Ma dia
vatur ia, dia kita ia ka, ma dia tul vue tuna ka. 4 Ma i tulue mule ta ra
tultul tadav diat; ma dia ubu vakinkin ra uluna, ma dia vakaina. 5 Ma
i tulue ta ra tikai; ma dia doka; ma i tulue ra mangoro; dia kita ta ra
umana, ma dia doko ta ra umana. 6 Ma tikai boko pirana, natuna, a bul
na vakak, ma i tulue nam bula tadav diat, i biti: Diat a ru natugu. 7 Nam
ra tarai na vinauma dia tata ivai pa dari: Go ra bul mur tana; uti, dat a
doka, upi kadat ika ra tabarikik. 8 Ma dia vatur ia, dia doka, ma dia al
vaire vue kan ra uma. 9 Ava ra luluai kana nam ra uma na pait ia? Na pot
ma na doko vue ra tarai na vinauma, ma na tul tar ra uma ta ra umana
enana. 10 Pa ava ga luk laka ra Buk Tabu dari:

"Nam ra vat ba ra umana tena pait pal dia tar pilak vue,
Nam uka di tar pait ra ul a ngu na pal me:
11 Go tai ra Luluai ma ra mata i dat i manamanane muka."

12 Ma dia mainge diat a kinim ia, ma dia burut uka ta ra kor na tarai;
tago dia nunure ba i tar tatike go ra tinata valavalar ure ke diat; ma dia
tut kan ia, ma dia vana ka.

A tinir ure ra totokom
(Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)

13 Dia tulue ta ra umana Parisaio, ma ta ra umana talai Erodes tadav
ia upi diat a vagu pa ia ma ra tinata. 14 Ba dia vut, dia tatike tana: Tena
Vartovo, ave nunure ba u a dovot, ma pa u nuk pa ta tikai, tago a tarai
dia varogop par piram, u vateten tar ra nga kai God ma ra dovotina.
Dave, i takodo ba da tar ra totokom tai ra Kaisar ba pata? 15 Avet a tar ia
laka, ba koko avet a tar ia? Ma i nunure kadia vaongo, ma i tir diat: Dave
go ava valar iau? Uti tika na denaria, ina gire. 16 Ma dia kap tar ia. I tir
diat: A malalar i to ia go tana? Ma kai ia go ra tutumu bula tana? Ma dia
biti tana ba: Kai ra Kaisar. 17 Iesu i biti ta diat: Avat a tul tar tai ra Kaisar
a magit par kai ra Kaisar; ma avat a tul tar tai God bula ra magit par kai
God. Ma dia kakaian muka tana.

A tinir ure ra tinut mulai kan ra minat
(Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)

18 Ma ta ra umana Sadukaio, nina diat dia pue ra nilaun mulai, dia tadav
ia, ma dia tir ia: 19 Tena Vartovo, Moses i ga tumu tar ia ta vevet dari: Ba
ra tutana i mat kan kana taulai, ma pa ta natuna, turana na ben kana
vavina, ma na vangala ta umana natuna upi kai turana. 20 A lavurua na
barturana; a luaina i ga ben kana vavina, ma i mat, ma pa ta natuna; 21 ma
ra vauruana i ben ia, ma ia bula i mat, ma pa ta natuna; damana bula ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vautuluna, 22 ma diat par ra lavurua, pa ta natu i diat. Ma ra vavina i ga
mat mur ta diat. 23 Ta ra nilaun mulai, kai ia ta diat nam ra vavina? Tago
ra lavurua par dia ga taulai me. 24 Iesu i biti ta diat: Go laka ra vuna ava
rara tana, ta ni pa ava nunure ra Buk Tabu ma ra dekdek i God? 25 Ba
dia laun mulai kan ra minat, pa dia varbean, ma pa dia tulatulai ta ra
varbean, dia vardada ma ra lavur angelo arama ra bala na bakut. 26 Ma
ure ra lavur minat, ba dia laun mulai, pa ava ga luk ia boko vang ta ra buk
kai Moses ta ra pakana ure ra Davai, ba God i ga tatike tana dari:
"Iau a God kai Abaraam ma ra God kai Isak, ma ra God kai Iakob"?
27 God, vakir a God kai ra lavur minat, kai ra lavur launa iat; ava rara
muka.

A ngala na vartuluai
(Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)

28 Tikai ta diat a umana tena tutumu i pot, i valongore diat dia vartir me,
ma i nunure ba Iesu i tar bali mal diat, ma i tir ia: Nuve i ngala ta ra lavur
vartuluai parika? 29 Iesu i biti: Go ra ngala: "Avat a Israel, avat a valongore,
ra Luluai kada God, ra Luluai i tikai ka, 30 ma una mari ra Luluai kaum God
ma ra balam parika, ma ra tulungeam parika, ma ra nuknukim parika, ma
ra dekdekim parika." 31 Ma go a vauruana: "Una mari talaim da u mari
mule u." Pa ta vartuluai i ngala ta go dir. 32 A tena tutumu i biti tana: A
dovotina, Tena Vartovo, i boina kaum tinata, ba ia tikai ka, ma pa ta mulai,
ia kaka; 33 ma ba da mari ia ma ra bala i dat parika, ma ra nuknuk i dat
parika, ma ra dekdek i dat parika, ma ba da mari ra talai dat da da mari
mule dat, go i ngala ta ra lavur vartabar ma ra lavur tinabar par di tuntun
tar diat. 34 Ba Iesu i gire i tata na kabinana, i tatike tana: U, pa u vailik kan
ra varkurai kai God. Ma namur pa ta mulai i tadav ia ma ra tinir.

A tinir ure Kristo
(Mat 22:41-46; Luk 20:41-44)

35 Ma ba Iesu i vartovo ta ra pal na vartabar, i biti: Dave ra lavur
Parisaio dia biti ba ra Kristo natu i David? 36 David iat i ga tatike ta ra
Takodo na Tulungen dari:
"Ra Luluai i ga tatike tai kaugu Luluai:
Una ki ta ra limagu tuna.
Ma ina vadiop kaum lavur ebar upi ra ruarua na kakim."
37 David i vatang ia Luluai; ma dir tamana dave?

Iesu i tigal diat ure ra umana tena tutumu
(Mat 23:1-36; Luk 20:45-47)

Ma ra kor na tarai dia mainge tuna kana varvai. 38 Ba i vartovo, i tatike
dari: Avat a nuk pa ra lavur tena tutumu dia mainge diat a vanavana ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra lolovina mal ma upi da vatatabe diat ta ra lavur tavul a bung, 39 ma
dia mainge ra umana kiki lua ta ra lavur pal na lotu, ma ra umana kiki
na luluai ta ra lavur lukara; 40 dia vapar ra tabarikik kai ra lavur ua na
vavina, ma dia vaongo ma ra umana niaring lolovina; na tup go diat ra
varkurai.

A vartabar kai ra ua na vavina
(Luk 21:1-4)

41 Ma i ki maro ta ra vuvung na mani, ma i gire ra tarai dia vuavue tar
ra mani tana; ma mangoro na uviana dia vue tar ra ngala na mani tana.
42 Tika na ua na vavina, a luveana, i vut ma i vue tar ra ivu mani ik tana,
dir vardada ma ra toea. 43 Ma i oro pa kana tarai na vartovo pirana, ma i
biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Go ra ua na vavina, a luveana,
i tar vue tar ra ngala ta go diat par dia tar vuvuai tar ta ra vuvuvung na
mani; 44 tago diat par dia tar vuvuai tar ta nina i tur valala ta kadia mani
ma go ra luveana i tar vue vapar tar nina ba na topa kana kini.

Iesu i biti ba da nila vue ra pal na vartabar
(Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)

13 1 Ba i irop kan ra pal na vartabar, tikai ta diat kana tarai na
vartovo i tatike tana: Tena Vartovo, una gire go ra umana
mangamangana vat; ma go ra mangamangana palpal bula! 2 Ma Iesu i biti
tana: U gire go ra umana ngala na palpal? A ik boko pa ta ivu vat dir a va
vartaun tana. da re vapar vue.

A umana purpuruan ma ra umana varmonong
(Mat 24:3-14; Luk 21:7-19)

3 Ba i kiki ta ra luana na Oliva, Petero ma Iakobo ma Ioanes ma
Andreas dia tir vaire dari: 4 Una ve avet ba vingaia go ra lavur magit?
Ma ava ra vakilang ba na maravai ra bung da pait go ra lavur magit
tana? 5 Iesu i biti ta diat: Avat a varbalaurai, kan ta tikai na varara avat.
6 Mangoro diat a vut ma ra iangigu, diat a biti: Iau ia muka, ma diat a
varara ta mangoro. 7 Ba ava valongore ure ra umana vinarubu, koko ava
ngarao tana, tago i topa ia dari; ma ra mutuaina pata boko. 8 Tago tika
na vuna tarai na tut ure ta ra vuna tarai, ma tika na vuna gunan ure ta
ra vuna gunan; ma ra umana guria diat a tup ra umana gunan, ma ra
umana mulmulum bula; da tur pa ra kinadik ma go ra lavur magit.
9 Avat a nuk pa avat mulai, tago diat a kinim tar avat ta ra umana
kivung na varkurai; ma diat a virit avat ta ra lavur pal na lotu, ma avat a
tur ta ra luaina mata i ra umana luluai na gunan ma ra umana king, ure
ra iangigu, ma upi ra varvai ta diat. 10 Da varvai lua ma ra bo na varvai
pire ra lavur vuna tarai mutu. 11 Ba di ben avat upi ra varkurai, ma ai tul

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tar avat, koko avat a ngarao ba ava avat a tatike; avat a tatike ke nam da
vanuk tar ia ta vavat ta nam ra pakana bung; tago vakir avat ava tata, a
Takodo na Tulungen iat. 12 Ma tikai na tul tar turana upi na virua: ma ra
tutana na tul tar natuna; ma ra umana bul diat a tut ure tama i diat ma
na i diat, upi da doko vue diat. 13 Ma ra tarai par diat a milmilikuane avat
ta ra iangigu; ma nina i tur padikat tuk ta ra mutuaina, da valaun ia.

A magit i milmilikuan
(Mat 24:15-28; Luk 21:20-24)

14 Ma ba ava gire ra magit i milmilikuan ta ra nila i tur ta nam ba pa
i ko ba na tur tana (nina i luk go boina ba na matoto tana), boina ba
diat, dia ki Iudaia, diat a lop urama ra lualuana; 15 ma nina i ki ra ul
a pal koko na vana ba, ma na ruk upi na kap vairop ta magit mara na
pal; 16 ma nina i ki ra pui, koko na talil upi kana mal na tubatuba. 17 Na
kaina ta diat dia kap bala ma ta diat bula dia vau ra bul ta nam ra e.
18 Avat a araring upi koko na dari ta ra kilala na mudian. 19 Tago na tup
ia ra kinadik ta nam ra e, pa ta i varogop me papa amana ta ra vunapai
ra vavaki, ba God i ga vavaki, tuk tar gori, ma namur bula pata. 20 Gala
ra Luluai pa i ga kutu pit pa ra kilala, gala pa ta muka na laun, ma i
ga rurup ia ure diat i ga pilak pa diat. 21 Ma ba tikai na tatike ta vavat
ba: Go ra Kristo, ba Nam, koko ava kapupi ia; 22 tago ta umana Kristo
vavaongo, ma ta umana propet vavaongo diat a vana rikai, diat a ve tar
ta umana vakilang ma ta umana papalum na kinaian upi diat a varara
valar diat di ga pilak pa diat. 23 Avat a nuk pa ia; go iau tar ve value avat
ta ra lavur magit par.

Natu i ra tutana na pot
(Mat 24:29-31; Luk 21:25-28)

24 Ta nam ra kilala, ba i par nam ra kinadik, a matana keake na
bobotoi, ma ra gai pa na pupua, 25 ma ra lavur tagul diat a burabura
marama ra bakut, ma ra umana dekdek ta ra bakut diat a dadadar. 26 Ta
nam ra kilala diat a gire Natu i ra tutana i vut ta ra lavur bakut ma ra
ngala na dekdek ma ra minamar bula. 27 Ma na tulue ra lavur angelo, ma
na varurue kana tarai, nina i ga pilak pa diat ta ra ivat na matana vuvu,
maro ra ngu na rakarakan a gunagunan tuk ta ra ngu na bakut.

Ra vartovo valavalar kai ra lovo
(Mat 24:32-35; Luk 21:29-33)

28 Avat a valongore ra vartovo valavalar ure ra lovo: Ba ra ingaingarina
i to na gol, ma i tar mapmapina nagam, ava nunure ba ra kilala na
malamalapang i maravai; 29 ma avat bula, ba ava gire go ra lavur magit,
avat a nunure ba i ki maravai, pire ra umana mataniolo iat. 30 A dovot go

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

iau tatike ta vavat ba: Go ra taun tarai pa na ga panie, ba pa di ga pait
ot pa boko go ra lavur magit parika. 31 A lavur bakut ma ra rakarakan a
gunagunan bula na ga panie, ma kaugu lavur tinata pa na ga panie.

Pa ta i nunure ra bung ba ra pakana bung
(Mat 24:36-44)

32 Ma pa ta i nunure nam ra bung ba ra pakana bung, a lavur angelo ra
bala na bakut pata, ma Natuna pata, ia kaka Tama. 33 Avat a nuk pa ia, avat a
varbalaurai, ma avat a araring, tago pa ava nunure nam ra e. 34 Da ra tutana i
ga vana kan ra kubana, i ga tul tar ra varkurai tai kana umana tultul, ma i tibe
ra papalum ta diat par tikatikai, ma i ve ra tena balabalaure banbanu ba na
mono, ma i vana tai ta ra vuna gunan. 35 Avat a mono, tago pa ava nunure ba
vingaia ra Luluai na pal na pot, ba ta ra ravian, ba ta ra mutumut, ba ra loko i
riki, ba ta ra malana; 36 kan na pot vakaian, ma na gire tadav avat ava va mat
ika. 37 Ma go iau tatike ta vavat parika: Avat a mono.

Dia tatata guvai upi diat a vagu pa Iesu
(Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Ioa 11:45-53)

14 1 Ba i par a ivu bung mulai di tur pa ra lukara na bolo lake ma ra gem
ba pa i leven; ma ra umana tena tutumu dia varpit upi diat a vagu pa ia,
ma upi diat a doka; 2 ma dia tatike: Koko ta ra lukara, kan ra tarai diat a urung.

Ra vavina i lingire ra varku ta ra ulu i Iesu
(Mat 26:6-13; Ioa 12:1-8)

3 Ma ba i ki ta ra nian aro Betania ta ra kuba i Simon, ra vukavuka, tika na
vavina i tadav ia ma ra pal a tava nina a varku i ki tana, i ngatngat muka; ma i
pamar ra pal a tava, ma i lingire ra varku ta ra uluna. 4 Ta ra umana dia kankan
tana, dia biti dari: Ta ra ava di vole ra varku dari? 5 Dave pa di ga ivure go ra
varku upi ta utul a mar na denaria upi da tabar ra umana luveana me? Ma dia
tata mukumuk ure nam ra vavina. 6 Iesu i biti: Avat a nur vue; ta ra ava ava
vatakunuane? A bo na papalum i tar pait ia tagu. 7 Tago a lavur luveana dia ki
vatikai pire vavat, ba ava mainge avat a pait ra boina ta diat, avat a pait ia ka,
ma iau, pa ina ki vatikai pire vavat. 8 I tar pait valar pa nam ra magit i topa ia
ba na pait ia; i tar tap value kapi ra pakagu upi ra pupunang. 9 A dovot go iau
tatike ta vavat: A.gunan par da varve ra bo na varvai tana ta ra rakarakan a
gunagunan parika, da varvai bula tana ure go ra magit go ra vavina i tar pait ia,
upi na tur na aim.

Iudas i mulaot upi na vagu pa Iesu
(Mat 26:14-16; Luk 22:3-6)

10 Tikai ta diat ra vinun ma a ivut, Iudas Iskariot, i vana tadav ra
umana tena tinabar ngalangala upi na tul tar ia ta diat. 11 Ba dia

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

valongore, dia gugu tana, ma dia vatading ia ma ra mani. Ma i nununuk ba na vagu mal davatane tar ia ta diat.

Iesu diat ma kana tarai na vartovo dia en ra magit na bolo lake
(Mat 26:17-25; Luk 22:7-14,21-23; Ioa 13:21-30)

12 Ma ta ra luaina bung ta ra e na gem ba pa i leven, ba dia tul tar ra
magit na bolo lake tana, kana tarai na vartovo dia tir ia: U mainge ba
avet a vana uve, upi avet a mal pa am magit na bolo lake tana? 13 I tulue
ra ivut ta diat kana tarai na vartovo, i tatike ta dir dari, Amur a olo ta
ra pia na pal, ma amutal a varkuvo ma ra tutana i kapkap ra la na tava,
ma amur a mur ia; 14 ba i olo tai ta pal, amur a tatike tai ra luluai i nam
ra pal, dari: A Tena Vartovo i biti ba: Akave ra pal na vaira, ba avet ma
kaugu tarai na vartovo avet a en ra magit na bolo lake tana? 15 Ma ia iat
na ve tar ta mumur ra ngala na pakana pal liu, di tar vangan ia, ma di tar
mal ia; amur a mal pa ra adat i tana. 16 A ura tutana na vartovo dir vana,
ma dir olo ta ra pia na pal, ma dir gire tadav nam parika i ga tatike; ma
dir vaninare ra magit na bolo lake.
17 Ba i ravian, i pot, diat ma ra vinun ma a ivut. 18 Ba dia kiki ma dia
iaian, Iesu i biti: A dovot go iau tatike ta vavat: Tikai ta vavat na vagu tar
iau, nina ba amir a ian me. 19 I vura tabun ra bala i diat par, ma dia tir
ia tikatikai ba: Iau laka? 20 I biti ta diat: Tikai ta vavat a vinun ma a ivut,
nina ba amir, amir a tatak ta ra la. 21 Tago Natu i ra tutana na virua da di
ga tar tumu i ure; ma na kaina tai nina i vagu tar Natu i ra tutana; gala
na boina ta nam ra tutana, gala pa di ga kava.

A nian kai ra Luluai
(Mat 26:26-30; Luk 22:14-20; 1 Kor 11:23-25)

22 Ba dia iaian boko, i vatur ra gem, i lotu pa ure ma i tabik ia. ma i tul
tar ia ta diat, ma i tatike: Avat a vatur go; go a pakagu. 23 Ma i vatur ra
la, ma ba i tar pite varpa, i tul tar ia ta diat, ma dia momo par tana. 24 Ma
i biti ta diat: Go a gapugu kai ra kunubu, i talingir ure ra mangoro. 25 A
dovot go iau tatike ta vavat: Pa ina mome mule ta vuai na vain tuk tar ta
nam ra bung ba ina mome ra kalamana ta ra varkurai kai God.
26 Ba dia tar kaile vapar vue ra kakailai na pite varpa, dia vana oai ta
ra luana na Oliva.

Iesu i tata lua ba Petero na pue vue
(Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Ioa 13:36-38)

27 Iesu i tatike ta diat: Avat par avat a tabunuane boko iau; tago di ga
tumu ia: “Ina kita ra tena balabalaure sip ma ra lavur sip diat a varbaiai
vurvurbit.” 28 Ba di tar vatut pa mule iau kan ra minat, ina lualua ta
vavat urama Galilaia. 29 Petero i tatike tana: Ba dia tabunu par, iau pata.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

30 Iesu i biti tana: A dovot go iau tatike tam, ba gori, go i marum, ba
ra loko pa i vautul a riki boko, una vautul a pue vue iau. 31 Ma i tatike
vangangal go ra tinata: Ba dor a virua varurung, pa ina pue vue u. Ma
diat par dia biti bula damana.

Iesu i araring ta ra uma Getsemane
(Mat 26:36-46; Luk 22:39-46)

32 Dia pot ta ra gunan a iangina Getsemane; ma i tatike tai kana
tarai na vartovo: Avat a ki ati, ba ina araring pa. 33 Ma i agure Petero
ma Iakobo ma Ioanes, ma i tur pa ra kinaian ma i tup ia ra purpuruan
pirana. 34 Ma i tatike ta dital: A tulungeagu i tabun muka da na mat,
amutal a ki ati, amutal a mono. 35 Ma i vana na lua ra ik, ma i va
timtibum ra pia, ma i araring ba ona na topa ia, go ra pakana bung
na vana kan ia. 36 Ma i biti: Aba, Tama, u pait valar pa ra lavur magit
parika, una tak vue go ra la kan iau; ma koko da pait nam ba iau mainge,
da pait ika nam ba u mainge. 37 Ma i vut mulai, i gire tadav dital, dital va
mat ika, ma i tatike tai Petero: Simon, u va mat vang? Dave pa u mono
maravut iau ta kopono pakana bung uka? 38 Amutal a mono ma amutal
a araring kan da valam pa amutal; a tulungen i ongo, ia ka ra palapaka
i malmalu. 39 Ma i vana mulai, ma i araring, i tatike mule nam ra tinata.
40 I pot mulai, ma i gire tadav dital, dital va mat mulai, tago i matmat
ra mata i dital; ma pa dital nunure ba ava dital a tatike tana. 41 Ma i pot
ra vautuluna pakana, ma i tatike ta dital: Amutal a va mat boko, amutal
a ngo pa, i topa ia, ra pakana bung i tar vut; di tar vagu tar Natu i ra
tutana ta ra lima i ra umana tena varpiam. 42 Amutal a tut, dat a vana, i
maravai nam ba na vagu tar iau.

Di vagu pa Iesu
(Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Ioa 18:3-12)

43 Ba i tatata boko, Iudas, tikai ta diat ra vinun ma a ivut, i pot, diat
ma ra kor na tarai dia kapkap ra umana pakat ma ra umana ram tai ra
umana tena tinabar ngalangala ma ra umana patuana. 44 Nam i tar vagu
tar ia, i tar ve tar ana vakilang ta diat dari: Nina ba ina galum ia, ia
muka, avat a kinim ia, ma avat a ben vaire pa ia, avat a balaure mal ia.
45 Ba i tar pot, i tadav vuavue, ma i biti ba: Tena Vartovo, ma i manga
galum ia. 46 Ma dia vatur ia, ma dia kinim vake. 47 Ma tikai ta diat dia
tur maravai, i ele pa kana pakat, ma i kita ra tultul kai ra tena tinabar
i lualua, ma i kutu vue ra talingana. 48 Ma Iesu i tatike ta diat: Ava ti
vana uti da upi ra tena nilong, ava kapkap ra umana pakat ma ra umana
ram upi avat a kinim iau laka? 49 A bungbung parika da ga ki na pal na
vartabar, ma iau ga varvartovo, ma pa ava ga kinim iau; di pait go upi da
pait ot pa ra Buk Tabu. 50 Ma ra taraina dia vana par kan ia, dia lop.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

51 Ma tika na barmana i mur ia, i vavauluvai ma ra mal kumau; ma dia
kinim ia; 52 ma i vungue ra mal kumau, i lop damana ka.

Iesu i tur ta ra mata i ra umana tena kivung
(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Ioa 18:13-14,19-24)

53 Dia ben pa Iesu tadav ra tena tinabar i lualua; ma ra lavur tena tinabar
ngalangala, ma ra lavur patuana, ma ra lavur tena tutumu dia vana varurung.
54 Petero i ga murmur ara iat, ma i olo ta ra gunan kai ra tena tinabar i lualua,
ma dia kiki ma ra umana tultul, i madir ta ra viro na iap. 55 A lavur tena
tinabar ngalangala, ma ra kivung par dia nuknuk upi ta varvai ure Iesu, upi
da doka. 56 Mangoro dia varvai vavaongo ure ma pa i vardada kadia varvai.
57 Ta umana dia tur dia varvai vavaongo ure dari: 58 Ave ga valongore i tatike
dari: Ina re vue go ra pal na vartabar di ga pait ia ma ra lima i ra tarai, ma ina
pait pa mule ta tikai tai ra utul a bung uka, ma pa ta lima na maravut i tana.
59 Ma kadia umana varvai pa dia vardada bula. 60 A tena tinabar i lualua i tur
livuan ta diat, ma i tir Iesu dari: Dave, pa kaum ta tinata na balbali? 61 Ma;,
ki mut uka, pa i vue ta tinata. Ma ra tena tinabar i lualua i tir mule: U laka ra
Kristo, Natu i Nina i ti Doan Muka? 62 Iesu i tatike: Iau muka nam, ma avat
a gire boko Natu i ra tutana i kiki ta ra lima tuna i ra dekdek, ma na vut ma
ra lavur bakut liuliu. 63 A tena tinabar i lualua i rada kana umana mal, ma i
tatike: Da mainge mule ra umana tena varvai upi ra ava? 64 Ava tar valongore
ra varvul, ava ava nuk ia? Ma diat par dia kure ba i topa ia pi na virua. 65 Ma
ta ra umana dia gami ia ma dia pulu ra matana, dia par ia, ma dia biti tana:
Una varvai na propet; ma ra umana tultul, ba dia vatur pa mule, dia tibul ia.

Petero i pue vue Iesu
(Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Ioa 18:15-18,25-27)

66 Ba Petero i ki ara ra pia, a vavina, a tultul kai ra tena tinabar i lualua, i
pot; 67 ba i gire Petero i manmadir, i bobobe, ma i biti: U bula avat ma Iesu
ra te Nasaret. 68 Ma i varpuai, i biti: Pa iau nunure, ma pa iau nunure kaum
tinata; ma i irop ura ra mata palpal; ma ra loko i riki muka. 69 Ma ra vavina
i gire mule, ma i ve diat dia tur pirana, dari: Go bula diat. 70 Ma i varpuai
mulai. Ma ra ik boko, diat dia tur maravai, dia tatike tai Petero: A dovotina u
bula avat; tago u a te Galilaia. 71 Ma i varvul, ma i vavalima ba: Pa iau nunure
go ra tutana ava varvai tana. 72 Ma ra loko i vaura riki muka. Ma Petero i nuk
pa ra tinata ba Iesu i ga tatike tana: Ba ra loko pa i ti vaura riki, una vautul a
pue vue iau. Ba i nuknuk tana, i tangi muka.

Iesu i tur ta ra mata i Pilato
(Mat 27:2,11-14; Luk 23:1-5; Ioa 18:28-38)

15 1 Ba ra malana, a umana tena tinabar ngalangala ma ra umana
tena tutumu ma ra kivung par, dia tata guvai, dia vi Iesu, ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

dia kap ia, ma dia tul tar ia tai Pilato. 2 Pilato i tir ia: U laka ra King kai
ra Iudaia? Ma i tatike bali ia dari: U iat, u tar tatike. 3 Ma ra lavur tena
tinabar ngalangala dia takun ia ma ta mangoro na mangamangana.
4 Pilato i tir ia mulai, dari: Vakir kaum ta tinata na balbali? Una
valongore, aivia go ra mangamangana dia takun u me? 5 Iesu pa i vue ta
ik a tinata; ma Pilato i kaian tana.

Di varkurai ba Iesu na mat
(Mat 27:15-26; Luk 23:13-25; Ioa 18:39–19:16)

6 Ta ra lukara i palapala vue tana tadav diat tikai ta diat, di ga banubat
diat, nina iat dia vatang upi ia. 7 Ma tikai, a iangina Barabas, di ga vi
ia varurung ma diat, dia ga tut na vinarubu na varpiam, ma dia ga
vardodoko ta ra vinarubu. 8 A kor na tarai dia vana pirana, ma dia lul ia,
ba na pait nam ra magit i papait vatikene. 9 Pilato i tir diat: Ava mainge
laka ba ina pala tar ra King kai ra Iudaia ta vavat? 10 Tago i nunure ba ra
lavur tena tinabar ngalangala dia tar vi tar ia ta ra varngu ka. 11 Ma ra
lavur tena tinabar ngalangala dia ununue ra kor na tarai upi da pala tar
Barabas tadav diat. 12 Pilato i tir mule diat: Ava ina pait ia tai nina ava
vatang ia ba ra King kai ra Iudaia? 13 Ma dia oraoro mulai dari: Da ot ia
ta ra bolo. 14 Pilato i tir mule diat: Dave, ava ra varpiam i tar pait ia? Ma
dia oraoro mat dari: Da ot ia ta ra bolo. 15 Pilato i mainge na vamaram ra
tarai, ma i pala vue Barabas tadav diat, ma ba i tar virit kapi Iesu, i tul
tar ia upi da ot ia ta ra bolo.

A tarai na vinarubu dia kulume Iesu
(Mat 27:27-31; Ioa 19:2-3)

16 Ma ra umana tena vinarubu dia ben tar ia ta ra ngungu pal kai ra
tena varkurai na gunan, ma dia oro varurue kadia loko na tarai par. 17 Ma
dia ule tar ra mal meme tana, ma dia vipuar ia ma ra kait dia ga vir ia;
18 ma dia vatatabai pa ia dari: U nam? U ra King kai ra Iudaia? 19 Ma dia
kita ra uluna ma ra vuvur ma dia nami ia, ma dia va timtibum, dia lotu
tadav ia. 20 Ba dia tar kulume pa ia, dia. pala vue ra mal meme, ma dia
ule tar mule kana umana mal. Ma dia ben vairop ia upi da ot ia ta ra
bolo.

Di ot Iesu ta ra bolo
(Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Ioa 19:17-27)

21 Tikai i vanavana pakit, a iangina Simon, a te Kirene, i vana maro ra
gunan na uma, tama i dir Alekandro ma Rupus, ma dia vo pa ia pi diat,
upi na puak kana bolo. 22 Dia agure ta ra gunan, a iangina Golgota, a
kukurai ra iang i nam ba: A pia na lor. 23 Ma dia tul tar ra vain tana di ga
pota ma ra bira na davai, ma i vue ke. 24 Ma dia ot ia ta ra bolo, ma dia

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tibe kana umana mal ma dia ilailam upi diat, ba nuve tikatikai na kap
ia. 25 I tar lavuvat na pakana bung, ba dia ot ia ta ra bolo. 26 Di tumu ra
tinata na vartakun arama liu dari: Go Iesu ra King kai ra Iudaia. 27 Dia ot
varurue dital ma ra ivu tena nilong tai ta ra ivu bolo, tikai ta ra limana
tuna, ma ta ra tikai ta ra mairana. [28 Ma dari di ga pait ot pa ra tutumu
na Buk Tabu nina i biti: "Di ga luk guve ma ra umana tena varpiam."]
29 Ma diat dia vanavana pakit ia, dia kulkulume baie, ma dia loe ra ulu i
diat, ma dia tatike: U, u re vue ra pal na vartabar, ma una pait pa mule
tai ta ra utul a bung uka, 30 go una valaun mule u, ma una irop kan ra
bolo. 31 Damana bula ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana
tena tutumu dia varkulumai tana, dia biti vargil ta diat: I tar valaun ra
umana enana; pa i tale ba na valaun mule. 32 Boina ba ra Kristo, a King
kai ra Israel, na irop kan ra bolo, upi dat a gire, ma dat a nurnur tana. Ma
dir bula, di ga ot varurue dital tai ta ra ivu bolo, dir bor ia.

Iesu i mat
(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Ioa 19:28-30)

33 Ba i tar keke tur, a gunagunan parika i bobotoi tuk ta ra utul a
pakana bung. 34 Ma ta ra utul a pakana bung, Iesu i manga oro dari ma
ra ngala na nilaina: Eloi, Eloi, lama sabaktani, a kukurai nam ra tinata:
Kaugu God, kaugu God, dave u vana kan iau? 35 Ta umana ta diat dia tur
maravai, ba dia valongore dia biti: Go i oro Elias. 36 Ma tikai i vutvut,
i vabilim ra mamakai ma ra vain manmanin, ma i vung ia ta ra vuvur,
ma i tulue tar ia upi na mome, ma i tatike: Tuka; dat a gire kan Elias na
vut upi na puak vairop ia. 37 Ma Iesu i manga kukula, ma i vungue ra
tulungeana. 38 Ma ra mal na rurua kutu ta ra pal na vartabar i tarada
kakit, i tur pa ia arama liu ma i tuk ura ra pia. 39 Ba ra luluai na tarai
na vinarubu, nina i tur pirana, i gire i vungue ra tulungeana damana, i
tatike: A dovotina, go Natu i God. 40 Ta ra umana vavina bula dia giragire
maro vailik, Maria Magdalene, ma Maria na i Iakobo ikilik ma Ioses,
ma Salome bula diat; 41 go diat dia ga mur ia, ba i ki Galilaia, ma dia ga
toratorom tana; ma mangoro na vavina bula, dia ga varagur me urama
Ierusalem, diat.

Di vadiop Iesu ta ra babang na minat
(Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Ioa 19:38-42)

42 Ba i ravian, tago a Vaninara, a bung i vut lua ta ra Bung Sabat,
43 Iosep a te Arimataia, a luluai di manga ru ia, i nurnur bula upi ra
varkurai kai God, i vana pire Pilato, ma i lul pa ra minat i Iesu. 44 Pilato
i kaian ba i matoto ba i tar mat, ma i oro pa ra luluai i ra tarai na
vinarubu, i tir ia ba i tar mat amana ba pata? 45 Ba i tar matoto pa tai go
ra luluai, i tul tar ra minatina tai Iosep. 46 Ma i kap ra mal kumau, i puak

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vairop ia, ma i pulu ia ma ra mal kumau, ma i vadiop ia ta ra babang na
minat, di ga kala ia ta ra papar a vat; ma i pul bat ra matana ma ra vat i
ta. 47 Ma Maria Magdalene, ma Maria, na i Ioses, dir gire go di vadiop ia
tana.

A tinut mulai
(Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Ioa 20:1-10)

16 1 Ba i par ra Bung Sabat, Maria Magdalene, ma Maria, na i
Iakobo, ma Salome, dital kul pa ra umana varku i ang na vuvuvul
upi dital a dang ia me. 2 Amana ra kavunvun ta ra luaina bung ta ra vik
dital vana, ma dital pot ta ra babang na minat ba ra keake i tar vana
rikai. 3 Ma dital tir vargiliane boko dital dari: Ia na pul vue nam ra vat i
ta ta ra matana babang na minat? 4 Ma ba dital tonok, dital gire ba di tar
pul vue ra vat i ta, tago a ngir. 5 Ba dital ruk ta ra babang na minat, dital
gire tika na barmana, i ki ta ra papar a lima tuna, i mong ma ra mal pua,
ma dital burut i tana. 6 Ma i tatike ta dital: Koko amutal a burut; amutal
nuk upi Iesu ra te Nasaret, nina di ga ot ia ta ra bolo; i tar laun mulai;
pa i bang ati; gire, go kana vava di ga vadiop ia tana. 7 Amutal a vana,
amutal a ve kana tarai na vartovo ma Petero ba i lualua pa avat urama
Galilaia; avat a gire abara, da ania i ga ve avat. 8 Ma dital lop kan ra
babang na minat, tago i tup dital ra dadadar ma ra bunurut; ma pa dital
tata pa ta tikai, tago dital burut.
TAI TA UMANA TUTUMU LUA DI GA VAPAR VUE DARI

Iesu i tur na vevei pire Maria Magdalene
(Mat 28:9-10; Ioa 20:11-18)

9 [Ba i tar laun mulai amana ra kavunvun ra luaina bung ta ra vik, i
tur kapet rikai lua pire Maria Magdalene, nina i ga okole vue ra lavurua
na tabaran kan ia. 10 Ma Maria i vana, i ve diat dia ga varait me, tago dia
lingligur ma dia tangtangi upi ia. 11 Ba dia valongore ba i tar laun mulai,
ma ba Maria i tar gire, pa dia nurnur.

Iesu i tur na vevei pire ra ivut
(Luk 24:13-35)

12 Ba i par go ra lavur magit, i tur na vevei pire ra ivut ta diat ba dir
vanavana na nga ta ra gunagunan ma i enana ra pakana. 13 Ma dir vana,
dir ve diat par; ma pa dia ga nurnur ta dir.

Iesu i tur na vevei pire ra vinun ma tikai
(Mat 28:16-20; Luk 24:36-49; Ioa 20:19-23; Apos 1:6-8)

14 Namur, i tur na vevei pire ra vinun ma tikai iat, ba dia kiki ta ra
nian, ma i bor diat, tago pa dia ga nurnur, ma tago i leo ra bala i diat,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tago pa dia ga nurnur ta diat dia ga gire ba i tar laun mulai. **15** Ma i tatike
ta diat: Avat a vana ta ra rakarakan a gunagunan parika, avat a varve
ra bo na varvai tadav ra tarai parika. **16** Da valaun nina i nurnur ma di
baptaisoa, ma da kure bali nam ba pa i nurnur. **17** Go ra umana vakilang
diat a murmur diat dia nurnur: Diat a okole vue ra umana tabaran ma ra
iangigu; diat a tata ma ra umana enana tinata; **18** diat a vatur ra umana
vui, ma ba dia mome ra taring, pa na vakaina diat muka, diat a vung ra
lima i diat ta ra umana minait, ma diat a lagar tana.

Iesu i tutua urama ra bala na bakut
(Luk 24:50-53; Apos 1:9-11)

19 Ba ra Luluai Iesu i tar tata kakapi ta diat, i tutua urama ra bala na
bakut, ma i ki ta ra lima tuna tai God. **20** Ma dia vana, dia varvarvai
vurvurbit, ma ra Luluai i papalum maravut diat, ma i vadovot ra tinata
ma ra umana vakilang dia murmur tana. Amen.]

TAI TA RA UMANA TUTUMU LUA DI GA VAPAR VUE DARI
e

---

[e] **16.20** [9] A utul a vavina dital vana pire Petero ma ra umana talaina, ma dital ve tar ta diat ra ik a varvai ure ra lavur magit ba di tar ve dital ure. [10] Namur ta go, Iesu iat i tulue vurvurbit diat ma ra varvai i gomgom ma i laun pa na mutu, ure ra varvalaun, papa ra mata na taur ma tuk ta ra mata na taoai.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A BO NA VARVAI LUKA I GA TUMU IA

A tinata lua

1 [1] Tago mangoro dia tar tumu ra varvai ure ra lavur magit di kapupi
ia pire dat, [2] da diat dia ga gigira papa ra vunapaina ma dia ga
tultul ta ra tinata, dia ga tul tar diat ta vevet, [3] damana iau ga nuk ia ba
i boina ba iau bula ina tumu mal tar ia tam, Teopilo ra luluai, tago iau
ga vakilang vanavana ra nga i ra lavur magit par papa amana, [4] Upi una
nunure ra dovotina ure ra lavur magit di ga tovo u tana.

Di vaarike ba Elisabet na kava Ioanes

[5] Ta ra kilala kai Erodes, a King kai ra Iudaia, tika na tena tinabar i
ki abara a iangina Sakaria, a vuna tena tinabar Abia; ma kana taulai a
iangina Elisabet, a bul mur tai Aron. [6] Dir a ura tena takodo ta ra mata
i God, dir murmur bulu ra lavur vartuluai par ma ra lavur varkurai
bula, kai ra Luluai. [7] Ma pa ta natu i dir, tago Elisabet i biu, ma dir a ura
patuana.

[8] Io, ba i papait boko ra papalum kai ra tena tinabar ta ra mata i
God, ta ra e na papalum kai kana vuna tarai, [9] ma varogop ma ra
mangamangana iat ta ra papalum kai ra tena tinabar, kana ra tiniba pi
na ruk ta ra pal na vartabar kai ra Luluai upi na tun ra magit i ang na
katkat. [10] Ma ra kor na tarai par dia araring ra pia ta ra pakana bung di
tuntun ra magit i ang na katkat tana. [11] Ma tika na angelo kai ra Luluai
i tur pa pirana ta ra papar a lima tuna ta ra uguugu na magit i ang na
katkat. [12] Ba Sakaria i gire, i lavur nuknuk tana, ma i burut muka. [13] Ma
ra angelo i tatike tana: Sakaria, koko una burut, di tar valongore kaum
niaring, ma kaum taulai, Elisabet, na kava natum, ma una tar ra iangina
ba Ioanes. [14] Una ga ma una gugu boko; ma mangoro bula diat a gugu
tago da kava. [15] Tago na ngala ta ra mata i ra Luluai, pa na mome ra
vain ba ra tava i dekdek, ma na buka ma ra Takodo na Tulungen papa
ta ra bala i nana. [16] Ma na ben vatalil mangoro na natu i Israel tadav ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Luluai kadia God. 17 Na lua tana ma ra mangamangana kai Elias, ma ta
ra dekdekina bula; na vamaram tar ra bala i ra umana patuana tadav ra
umana natu i diat; ma na ben ra lavur tena niol tadap ra kabinana kai ra
lavur tena takodo, upi na mal pa ra tarai kai ra Luluai. 18 Sakaria i tir ra
angelo: Ava laka ra magit ina nunure go tana? Tago iau a patuana, ma i
manga muka ra kilala kai kaugu taulai. 19 Ma ra angelo i tatike tana: Iau
Gabriel, iau vala turtur ta ra mata i God; di ga tulue iau upi ina ve u, ma
upi ina kap go ra bo na varvai piram. 20 Io, pa una tata muka, una papaua
ka tuk ta nam ra bung da pait ot pa go ra lavur magit tana, tago pa u
nurnur ta kaugu tinata, nina da pait ot pa ia boko ta kana kilala. 21 Ma
ra tarai dia ungung pa Sakaria, dia kakaian tago i ki vailik ta ra pal na
vartabar. 22 Ba i tar irop, i mama tata pa diat; dia nunure ba i tar gire ra
ninana ta ra pal na vartabar; ma i tututu ka ta diat, ma i bombom uka.
23 Ba i tar par kana e na balaguan, i talil mulai ra kubana.

24 Ta nam ra e, Elisabet, kana taulai, i lalau pa ra bul, ma i paraparau
ra ilima na gai, i tatike: 25 Ra Luluai i tar pait ra dari tagu ta nam ra e
i gire ung iau tana, upi na tak vue kan iau nam ra magit iau kaina tana
pire ra tarai.

Di vaarike ba Maria na kava Iesu

26 Ba i tar laptikai kana gai God i tulue ra angelo Gabriel ta ra pia na
pal Galilaia, a iangina Nasaret, 27 tadav ra inip na vavina, nina Iosep, a
bul mur tai David, i ga vapopoe bat ia; a iang i nam ra inip na vavina
Maria. 28 I ruk pirana, ma i tatike: Una gugu, u ti doan muka, ra Luluai
i ki piram. 29 Ma i manga lavur nuknuk ta go ra tinata, ma i nuknuk ra
balana ba ra varvagai ava go? 30 Ma ra angelo i tatike tana: Maria, koko
una burut, tago God i gugu muka tam. 31 Valongore! Una lalau pa ra
bul, una kava natum, a tutana, ma una tar ra iangina ba Iesu. 32 Ma na
rararang, ma da vatang ia ba Natu i ra Ngala Muka; ma ra Luluai God na
tul tar tana ra kiki na king kai tamana David; 33 na kure vatikene ra kuba
i Iakob; kana varkurai pa na ga mutu. 34 Maria i biti tai ra angelo: Na dave
go, tago pa amir la ma ta tutana? 35 A angelo i tatike tana: A Takodo na
Tulungen na ki tam, ma ra dekdek i ra Ngala Muka na vamalur u, ma da
vatang nam ba una kava boko ba ra tena gomgom, Natu i God. 36 Ma gire,
niurum Elisabet, ia ra tubuan na vavina, ma di ga vatang ia ma ra biu, ma
go i tar lalau pa bula ra bul, a tutana, ma i tar laptikai kana gai. 37 Tago
pa ta tinata kai God ba na bilua. 38 Maria i tatike: Iau go kari iau a tultul
kai ra Luluai, da pait ia tagi da kaum tinata. Ma ra angelo i vana kan ia.

Maria i vage pa Elisabet

39 Ta nam ra e, Maria i tut, ma i vana lulut ta ra gunan i lualuana ta ra pia na
pal kai Iuda; 40 ma i ruk ta ra kuba i Sakaria ma i vage pa Elisabet. 41 Ba Elisabet

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

i valongore ra tinata na varvagai kai Maria, a bul i ruarua ra balana; ma
Elisabet i buka ma ra Takodo na Tulungen; 42 ma i manga tatike dari: U kaka, u
ti doan ta diat ra vaden par, ma na doan bula nam una kava boko. 43 Ma ia laka
iau, upi na i kaugu Luluai na vana piragu? 44 Ba iau valongore ra nilaim ta ra
varvagai, a bul i gugu, ma i ruarua ra balagu. 45 Ma nina i tar nurnur, i ti doan,
tago da pait ot pa nam ra lavur magit ra Luluai i ga tatike tana.

46 Ma Maria i tatike:
A tulungeagu i pite pa ra Luluai.
47 A tulungeagu i gugu tai God, kaugu Tena Valaun.
48 Tago i tar gire ung kana tultul na vavina vakuku; tago papa gori ra
lavur taun tarai diat a vatang iau ba iau doan.
49 Tago nina i dekdek muka, i tar pait kapi ra umana ngala na magit i
tagu; ma i gomgom ra iangina.
50 Ma kana varmari i tadav ra lavur taun tarai mutu, dia ru ia.
51 I ga ve tar ra ongor ma ra limana; i tar re varbaiane diat dia
kolakolo ma ra nuknuk i ra bala i diat.
52 I tar vairop vue ra umana king, ma i tar vangala ra umana luveana.
53 I tar tabar vamaur pa diat dia mulmulum ma ta bo na magit; ma i
tar tul vamulmulum vue ra umana tadar.
54 I tar maravut kana tultul Israel, upi na kodop ra varmari,
55 (Da i ga tatike tai kada tarai lualua) tadav Abaraam, ma ra lavur bul
mur vatikai tana.
56 Ma Maria i ki pirana da ra utul a gai, ma i talil mulai ta ra kubana.

Elisabet i kava Ioanes ra Tena Baptaiso

57 Ma ra bung kai Elisabet i vut ba na kakava tana, ma i kava ra bul tutana.
58 Ma ra lavur talaina ma ra umana niuruna dia valongore ba ra Luluai i tar
manga mari ia, ma dia gugu varurung me. 59 Ba i tar lavutul kana bung, dia
vaninara ba diat a poko kikil ra bul, ma dia mainge upi diat a tar ra iang i
tamana tana ba Sakaria. 60 Ma nana i pue, i biti: Koko; a iangina ka Ioanes.
61 Dia biti tana: Pa ta niurum i kap nam ra iang. 62 Ma dia tir tamana, dia tutu
ia ka, ba ava i mainge da vatang ia. 63 Ma i tutu upi ta pal a davai, ma i tumu
ia tana dari: A iangina Ioanes. Ma dia kaian par tana. 64 Ma i tak vuavue ra
ngiene, ma i tapala ra karameana, ma i tata muka, i pite pa God. 65 Ma diat
par dia ki maravai, dia burut muka; ma go ra lavur tinata i po vanavana ta
ra gunagunan par Iudaia, nina i lualuana. 66 Ma diat par dia valongore, dia
nuknuk vake ta ra bala i diat, dia biti: A mangamangana bul ava go? Tago ra
lima i ra Luluai i ga maravut ia.

Sakaria i varvai na propet

67 Ma tamana, Sakaria, i buka ma ra Takodo na Tulungen, ma i varvai
na propet dari:

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

68 Da pite pa ra Luluai, ra God kai Israel; tago i tar tadap ra taraina,
ma i tar pait kapi kadia varvalaun.
69 Ma i tar vatur ra dekdek i kada varvalaun ta ra kuba i kana tultul
David,
70 (Da i ga tatike ma ra ngie i kana lavur propet papa ra vunapai ra
rakarakan a gunagunan),
71 A varvalaun kan kada lavur ebar, ma kan ra lima i diat bula dia
milmilikuane dat;
72 Upi na vaarike ra varmari tadav kada lavur lualua, ma upi na nuk pa
kana gomgom na kunubu;
73 Ma kana tinata bula i ga vavalima me tai tama i dat Abaraam.
74 Ba na valaun dat kan ra lima i kada lavur ebar, upi dat a toratorom
tana, ma koko dat a burut;
75 Dat a torom ta ra luaina matana ma ra gomgom, ma ra
mangamangana takodo ta kada nilaun par.
76 Ma da vatang u natugu, ba u a propet kai ra Ngala Muka;
Tago una lualua ta ra Luluai, una mal are kana lavur nga;
77 Upi da vamototone kana tarai ta ra varvalaun, ma ta ra punpun vue
ai kadia lavur varpiam,
78 Ta go ra ngala na varmari kai kada God, a lar marama na vana rikai
ta dat i tana.
79 Na rarao taun diat dia kiki ta ra bobotoi, ma ta ra malur na minat
bula, upi na vateten ra kau i dat ta ra nga na malmal.
80 Ma ra bul i taiak ra pakana, ma i dekdek vanavana ra tulungeana, ma i
kiki ra pupui tuk ta nam ra bung ba na tur rikai tana pire ra tarai Israel.

Maria i kava Iesu
(Mat 1:18-25)

2 1 Ta nam ra kilala Kaisar Augusto i kure upi da tumu ra iang i ra tarai
ta ra rakarakan a gunagunan parika. 2 Go ia ra luaina tutumu ma di
pait ia ba Kirinio i kure Siria. 3 Ma ra tarai par dia vana ta kadia lavur pia na
pal upi da tumu ra iang i diat. 4 Iosep bula i vana marama Nasaret, a pia na
pal Galilaia, ura Iudaia ta ra pia na pal kai David, a iangina Beteleem, tago
ia ra te ra kuba i David, ma kana vuna tarai kai David bula; 5 upi da tumu ra
iangina, ma ra iang i Maria bula, nina i ga vapopoe bat ia, ma i tanan. 6 Ba
dir ki, i ot ra bung ba na kakava tana. 7 Ma i kava ra luaina natuna, a tutana,
ma i pulu ia ma ra umana mal kai ra kuramana, ma i vadiop ia ta ra dum na
nian kai ra vavaguai, tago di tar kor vue dital ta ra pal na vavagil.

A umana tena balabalaure sip ma ra umana angelo

8 Ta umana tena balabalaure sip dia mono bat kadia kikil na sip ra
marum ara ra pui maravai ta nam ra gunan. 9 Ma ra angelo kai ra Luluai

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

i tur pa pire diat, ma ra minamar kai ra Luluai i rarao kikil diat, ma dia
burut muka. 10 A angelo i tatike ta diat: Koko avat a burut, tago iau pot
ma ra bo na varvai na gugu muka ba na tadav ra lavur tarai par; 11 tago
gori di tar kava kavava Tena Valaun, nina ba Kristo, ra Luluai, ta ra
pia na pal kai David. 12 Ma avat a vakilang ia dari: Avat a gire tadav ra
kuramana di ga pulu ia ma ra umana mal kai ra kuramana, ma i vava ta
ra dum na nian kai ra vavaguai. 13 Ma mangoro na te ra bala na bakut dia
pot vakaian maravut nam ra angelo, dia pite pa God, ma dia tatike:

14 A pite varpa urama muka pire God,
Ma ra malmal ta ra rakarakan a gunagunan parika pire nam ra tarai
dia varmaram me.

15 Ba ra umana angelo dia tar vana kan diat urama ra bala na bakut, a
umana tena balabalaure sip dia biti: Go dat a vana Beteleem, dat a gire
nam ra magit di tar pait ia, a Luluai i tar ve dat i tana. 16 Ma dia vana
lulut, dia gire tadav Maria ma Iosep ma ra kuramana, ma i vava ta ra
dum na nian kai ra vavaguai. 17 Ba dia gire, dia vaarike ra tinata di ga
tatike ure go ra bul. 18 Ma diat par dia valongore, dia kakaian ta ra lavur
tinata ra umana tena balabalaure sip dia varvai tana. 19 Ma Maria i kodop
vake go ra lavur tinata, ma i nuknuk ia ta ra balana. 20 A umana tena
balabalaure sip dia talil, dia pite pa God ma dia ru ia ta ra lavur magit
dia tar valongore, ma dia tar gire bula, da nina di ga ve diat i tana.

Di vaiang Iesu

21 Ba i par ra lavutul na bung upi da poko kikil ia, dia vaiang tar ra
iangina ba Iesu, da ra angelo i ga vatang tar ia ba pa di ga ti lalau pa ia
boko.

Di tul tar Iesu tai ra Luluai

22 Ba i tar par ra lavur bung na varvagomgom ure dir, da ra varkurai
kai Moses, dir kap ia urama Ierusalem, upi dir a tul tar ia tai ra Luluai,
23 (da di ga tumu ia ta ra varkurai kai ra Luluai: Da vatang ra lavur bul
tutana par ba di turpi ma diat, ba ra umana gomgom pire ra Luluai),
24 ma dir vartabar da ra tinata ta ra varkurai kai ra Luluai ma ra ivu uka,
ba ra ivu nat na balu. 25 Tika na tutana i ki Ierusalem, a iangina Simeon,
a tena takodo, ma ra tena variru bula, ma i kiki ung upi ra varmaram kai
ra Israel; ma ra Takodo na Tulungen i ki tana. 26 A Takodo na Tulungen i
ga vamatotone, ba pa na mat boko, na gire value ra Kristo kai ra Luluai.
27 Ma i ruk ma ra Tulungen ta ra pal na vartabar, ma ba dir taulai dir pot
ma ra kuramana Iesu, upi dir a pait nina ra mangamangana tana da ra
varkurai, 28 i puak pa ia, i pite pa God, ma i tatike:

29 Luluai, go una pala vue kaum tultul,
Upi na vana ma ra varmaram, da kaum tinata:

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

30 Tago ra ura kiau na matagu dir tar gire kaum varvalaun,
31 Nina u tar mal pa ia ta ra mata i ra lavur vuna tarai par;
32 A kapa upi na vateten ra lavur Tematana, ma upi ra minamar bula
kai kaum tarai Israel.
33 Tamana ma nana dir kaian ta go ra lavur tinata dari ure; 34 ma Simeon
i tata vadoane dir, ma i tatike tai nana, Maria: Di ga vaki go ra bul upi
mangoro na tarai Israel diat a bura tana, ma mangoro diat a tut rikai
tana; ma upi ra vakilang da varpuai tana; 35 maia, ma ra pakat na go
ra tulungeam; upi ra lavur ninunuk ta ra bala i ta mangoro na po rikai.
36 Ma tikai bula, ra iangina Ana, a propet, natu i Panuel, ta ra vuna tarai
Aser, (go ra vavina i manga tubuan, dir ga ki ma kana tutana ra lavurua
na kilala papa ta kadir varbean, 37 ma i ga ua ta ra lavutul na vinun
ma a ivat na kilakilala,) ma pa i vana kan ra pal na vartabar, i lolotu,
ma i vevavevel, ma i araring a bungbung na keake ma ra bungbung na
marum. 38 Ta nam ra pakana bung i ruk, ma i pite pa God, ma i varvai
ure ra bul ta diat par dia kiki ung pa ra varvalaun kai Ierusalem.

Dital talil mulai Nasaret

39 Ma ba dital tar pait ot pa ra lavur magit parika da ra varkurai kai ra
Luluai, dital talil mulai Galilaia ta kadir pia na pal Nasaret.
40 Ma ra bul i ga taiak vanavana ma i ga patuan vanavana bula, ma i ga
buka. vanavana ma ra kabinana, ma ra varmari kai God i ga ki tana.

Iesu i ki ta ra pal na vartabar

41 Ta ra kilakilala par tamana ma nana dir vanavana urama Ierusalem ta
ra lukara na bolo lake. 42 Ba i tar a vinun ma a ivut kana kilala, dital vana
urama, da ra mangamangana i ra lukara; 43 ba dia tar ki vue ra bungbunguna,
dia talil, ma ra bul, Iesu, i ki vavakai ka Ierusalem, ma tamana ma nana pa
dir nunure; 44 dir nuk ia, ba dia varagur ma ra tarai, ma dir vana pa tika na
bung; dir tikatikan upi ia pire ra umana niuru i dital ma ra umana talai dital;
45 ba dir mama gire upi ia, dir talil mulai Ierusalem, dir tikatikan upi ia. 46 Ma
ba dir tar tikan pa ra utul a bung, dir na tadav ia ta ra pal na vartabar, dia ki
ma ra umana tena vartovo, i valavalongore diat, ma i titir diat; 47 ma diat par
dia valongore, dia kaian ta kana kabinana ma ta kana tinata bula. 48 Ba dir
gire tadav ia, dir kaian, ma nana i tatike tana: Natugu, dave u tar pait ia dari
ta mimir? Amir ma tamam, amir tar tikatikan up u, ma i tar tabun ra bala i
mimir tam. 49 Ma i tatike ta dir: Amur tikatikan upi iau dave? Pa amur nunure
vang ba i topa iau, ba ina balaguan ta ra papalum kai Tamagu? 50 Ma pa dir
matoto ta go kana tinata. 51 Ma dital irop, dital vana Nasaret, ma i toratorom
ta dir; ma nana i kodop vake go ra lavur tinata ta ra balana.
52 Iesu i kabinana vanavana, ma i taiak vanavana, ma ra varmari kai
God ma kai ra tarai bula i ngala vanavana pirana.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Ioanes ra Tena Baptaiso i varvai
(Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Ioa 1:19-28)

3 1 Ba Kaisar Tiberio i tar varkurai a vinun ma a ilima na kilala, ma
Pontio Pilato i tena varkurai na gunan aro Iudaia, ma Erodes i
luluai aro Galilaia, ma turana Pilipo i luluai ta ra gunagunan Ituraia ma
Trakoniti, ma Lisanio ia ra luluai Abilene, 2 ma ba Anas ma Kaiapas dir
ra ura tena tinabar lualua, a tinata kai God i tadav Ioanes, natu i Sakaria
ara ra bil. 3 Ma i vana ta ra gunagunan par maravai Iordan, i varvarvai ta
ra baptaiso na nukpuku upi ra punpun vue ai ra lavur varpiam, 4 da di ga
tumu ia ta ra buk na tinata kai Iesaia ra propet, dari:

"A nilai tikai i oraoro ara ra bil ba:
Avat a mal are ra nga kai ra Luluai,
Avat a pait kodo kana lavur nga.
5 Da punang ra lavur male par,
Ma da ap ra lavur lualuana par,
A magit i gegagege na takodo,
Ma nina i tung pitipit na tamataman;
6 Ma ra lavur tarai ta ra rakarakan a gunagunan parika diat a gire ra
varvalaun kai God."

7 I tatike dari tai ra lavur kor dia vanavana tadav ia upi na baptaiso
diat: Avat a umana bul mur ta ra umana vui, to ia i ga vaale avat upi avat
a lop kan ra kankan namur? 8 Avat a vuai ra vuai vavat ba na topa ra
nukpuku, ma koko avat a nuk ia ta ra bala i vavat dari: Ave tamana ma
Abaraam; tago iau tatike ta vavat ba, God na vangala ra umana bul mur
tai Abaraam ta go ra lavur vat. 9 Ma go muka di tar vung ra pem pire ra
lavur vuna davai, ma ra davai par, ba pa i vuai ra bo na vuaina, da mut
vue, ma da vue ta ra iap. 10 Ma ra kor na tarai dia tir ia: Ava avet a pait
ia? 11 Ma i tatike ta diat: Nina ba kana ra ivu olovoi, na tul tar ta tikai tai
nina ba pa kana ta na; damana bula ra magit na nian. 12 Ma ta umana
tena balabalaure totokom dia pot upi ra baptaiso, ma dia biti tana: Tena
Vartovo, ava avet a pait ia? 13 Ma i tatike ta diat: Koko avat a.vaongo
ure ra totokom upi na ngala tai nina di ga kure tar ia ta vavat. 14 Ma ra
umana tena vinarubu dia tir ia: Ma avet, ava avet a pait ia? Ma i biti ta
diat: Koko avat a vakaina ta tikai; koko avat a vartakun vavaongo; avat a
lagar ta kavava vapuak.

15 Ma tago ra tarai dia nuknuk ung pa ra Kristo, ma ra tarai par dia
nununuk ta ra bala i diat ure Ioanes, ba ia ra Kristo bar, 16 Ioanes i tatike
ta diat par: Iau baptaiso avat ma ra tava ka, ma tikai na murmur boko, i
dekdek ta mimir, ma iau, pa iau ko upi ina pala ra kuara na pal a kauna,
nina na baptaiso avat ma ra Takodo na Tulungen, ma ra iap. 17 Ma i vatur
kana vuavue vit, ma na vagomgom muka kana vuvuvung na vit, ma na

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vung varurue ra vit ta kana pal na vuvuvung ma na tun vue ra palina ma
ra iap ba pa da pun ia muka.
18 Ma mangoro bula ra tinata na vargat i varve ra bo na varvai me ta
diat. 19 Ma tago i pit Erodes ra luluai ure Erodias, ra taulai kai turana,
ma ure ra lavur varpiam i ga pait ia, 20 Erodes i varuk Ioanes ta ra pal na
banubat ma i ga vot mule kana mangamangana me.

Ioanes i baptaiso Iesu
(Mat 3:13-17; Mar 1:9-11)

21 Ba di tar baptaiso ra tarai par, di tar baptaiso Iesu bula, ma ba i
araring, a bakut i taprei, 22 ma ra Takodo na Tulungen i vana ba taun ia,
ma i vung ra pal a pakana da ra uka, ma ra nilai tikai i arikai marama ra
bala na bakut dari: U natugu, a bul na vakak, iau gugu muka tam.

Ra niluluk na vuna tarai kai Iesu
(Mat 1:1-17)

23 Ba Iesu i tur pa ra vartovo, i ga laun vue ra utul a vinun na kilakilala
bar, ma ia natu i Iosep (di biti ka damana) natu i Eli, 24 natu i Matat,
natu i Levi, natu i Melki, natu i Iana, natu i Iosep, 25 natu i Matatio,
natu i Amos, natu i Naum, natu i Esli, natu i Nagai, 26 natu i Mat, natu i
Matatio, natu i Semei, natu i Iosek, natu i Ioda, 27 natu i Ioanan, natu i
Resa, natu i Serubabel, natu i Salatiel, natu i Neri, 28 natu i Melki, natu
i Adi, natu i Kosam, natu i Elmadam, natu i Er, 29 natu i Iosua, natu i
Elieser, natu i Iorim, natu i Matat, natu i Levi, 30 natu i Simeon, natu i
Iuda, natu i Iosep, natu i Ionam, natu i Eliakim, 31 natu i Melea, natu
i Mena, natu i Matata, natu i Natan, natu i David, 32 natu i Iese, natu i
Obed, natu i Boas, natu i Sala, natu i Nason, 33 natu i Aminadab, natu
i Admin, natu i Ami, natu i Esrom, natu i Pares, natu i Iuda, 34 natu i
Iakob, natu i Isak, natu i Abaraam, natu i Tara, natu i Nakor, 35 natu i
Seruk, natu i Raga, natu i Pelek, natu i Eber, natu i Sala, 36 natu i Kainan,
natu i Apakad, natu i Sem, natu i Noa, natu i Lamek, 37 natu i Matusala,
natu i Enok, natu i Iared, natu i Maleleel, natu i Kainan, 38 natu i Enos,
natu i Set, natu i Adam, natu i God.

Satan i valar Iesu
(Mat 4:1-11; Mar 1:12-13)

4 1 Iesu i buka ma ra Takodo na Tulungen, ma i talil maro ra Iordan,
ma ra Tulungen i agure ura ra bil, 2 i ki tana a ivat na vinun na
bung, ma Satan i valavalam ia. Pa i en ta magit ta nam ra lavur bung;
ma ba dia tar par, i mulmulum muka. 3 Ma Satan i tatike tana: Ba u natu
i God, una kure go ra vat upi na gem. 4 Iesu i biti tana: Di ga tumu ia ba:
“A tarai pa dia laun ta ra kinanang na gem uka.” 5 Ma i agure urama, i

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ve tar tana ra lavur kiki na varkurai ta ra rakarakan a gunagunan parika
ta ra ik a ngungu pakana bung uka. 6 Ma Satan i tatike tana: Ina tabar
iu ma go ra varkurai parika ma ra minamar bula tana, tago di ga tul tar
ia tagu, ma ina tabar nina me ba iau mainge. 7 Ona una lotu tagu, kaum
parika. 8 Iesu i biti tana: Di ga tumu ia: "Una lotu tadav ra Luluai kaum
God, ma una torom tana ka." 9 Ma i agure urama Ierusalem, ma i vaki ia
liu ta ra bur na pal na vartabar, ma i biti tana: Ba u natu i God, una pil
ba mamati; 10 tago di ga tumu ia:

"Na tul tar kana umana angelo tam, diat a balaure u. 11 Ma go bula:
"Diat a puak vatur u ma ra lima i diat, kan una tuke ra kaum ta ra
vat."

12 Iesu i tatike tana: Di ga tatike: "Koko una valar ra tuluai kaum God."
13 Ba Satan i tar valam ia ma ra lavur varilam parika i vana papa kan
ia.

Iesu i tur pa kana papalum aro Galilaia
(Mat 4:12-17; Mar 1:14-15)

14 Iesu i talil ma ra dekdek i ra Tulungen urama Galilaia, ma i rarang
vanavana ta ra lavur gunagunan. 15 Ma i vartovo ta kadia lavur pal na
lotu, ma diat par dia pite pa ia.

Di okole vue Iesu aro Nasaret
(Mat 13:53-58; Mar 6:1-6)

16 Ma i pot Nasaret, nam i ga tavua tana; i ruk ta ra pal na lotu ta ra
Bung Sabat, da kana mangamangana iat, ma i tur upi na luluk. 17 Ma di
tul tar tana ra buk kai ra propet Iesaia. Ma i pelegi ra buk, ma i na tadav
ra pakana di ga tumu ia tana dari:

18 "A Tulungea i ra Luluai i ki tagu,
Tago i tar tap iau upi ina varve ra bo na varvai tadav ra lavur
luveana;
I tar tulue iau upi ina varvai dari: Da papa vue diat di ga banubat
diat,
Ma ra lavur pula diat a nana mulai;
Upi ina pala vue diat dia dala,
19 Ma upi ina varvai ure ra e na varvalaun kai ra Luluai."

20 Ma i paum ra buk, i tul tar ia mulai tai ra tultul, ma i ki ra pia, ma
ra tarai par ta ra pal na lotu dia bobobe. 21 Ma i tatike ta diat: Gori di tar
pait ot pa go ra tutumu ta ra talinga i vavat. 22 Ma dia mulaot par tana,
ma dia kaian ta ra ko na tinata i tatike; ma dia titir ure ba: Go laka natu i
Iosep? 23 Ma i tatike ta diat: Kan avat a tatike go ra tinata valavalar tagu:
Tena valagar, una valagar iu mulai; nam par ave valongore ba u ga pait
ia arama Kapernaum, una pait ia bula ati ta kaum gunan iat. 24 Ma i biti:

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A dovot go iau tatike ta vavat: Pa ta propet ba di ru ia ta kana gunan.
25 A dovot go iau tatike ta vavat ba: Mangoro na ua na vavina dia ga ki
Israel ta ra kilala i Elias, ba di babat ra lavur bakut a utul a kilala ma ra
laptikai na gai, ma ra ngala na mulmulum i tup ra gunagunan parika;
26 ma pa di ga tulue Elias tadav diat, tadav uka ra ua na vavina ta ra pia
na pal Sarepta ta ra gunan Sidon. 27 Ma mangoro na vukavuka dia ga ki
Israel ta ra kilala kai Elisa ra propet, ma pa di vagomgom ta na ta diat, ia
kaka Naaman a te Siria. 28 Ma diat par dia ki ra pal na lotu, dia kankan
ba dia valongore go ra lavur tinata; 29 ma dia tut, ma dia okole vue kan
kadia pia na pal, ma dia ben ia ta ra papar a tavarat ta nam ra luana di
ga pait kadia pia na pal tana, upi diat a vue valilie vaba ia. 30 Ma i vana
ka livuan kan diat.

Ra tutana ba ra tabaran i ovai tana
(Mar 1:21-28)

31 Ma i vana Kapernaum, a pia na pal Galilaia. Ma i tovo diat ta ra Bung
Sabat 32 ma dia kaian ta kana vartovo, tago kana tinata i dekdek. 33 Tika
na tutana ta ra pal na lotu, a dur na tabaran i ovai tana, ma i oraoro mat
dari: 34 Dor dave ma u, u Iesu a te Nasaret? U tar vut laka upi una ubu vue
avet? Iau nunure u, u a Tena Gomgom kai God. 35 Iesu i bor bat ia, i biti:
Una ki mut, ma una irop kan ia. Ba ra tabaran i tar pul vabura vue uro ra
pia livuan ta diat, i irop kan ia, ma pa i ga vakaina. 36 Ma i tup diat par
ra bunurut, ma dia titir vargiliane diat dari: A tinata ava go? Tago i kure
vadekdek ra umana dur na tabaran, ma i tulue diat ma dia irop uka. 37 Ma
ra varvai ure i vana vurvurbit ta ra lavur gunagunan.

Iesu i valagar pa mangoro na minait
(Mat 8:14-17; Mar 1:29-34)

38 Ma i tut, i vana kan ra pal na lotu, i ruk ta ra kuba i Simon. Ma
nimu i Simon i tup ia muka ra malamalapang, ma dia lul ia ure. 39 I tur
pa pirana, ma i tigal ra malamalapang, ma i oton muka; ma i tut, ma i
kudakudar ta diat.
40 Ba ra keake i vana ba, diat par ba ra umana niuru i diat dia mait ma
ra. lavur mangamangana minait, dia kap diat pirana, ma i vung ra ura
limana ta diat par, ma i valagar diat parika. 41 Ma ra umana tabaran dia
irop kan ra mangoro, ma dia oro dari: U Natu i God. Ma i bor bat diat, pa
i nur tar diat upi diat a tata, tago dia nunure ba ia ra Kristo.

Iesu i varvai ta ra lavur pal na lotu Galilaia
(Mar 1:35-39)

42 Ba i tar keake, i irop, ma i vana ta ra pakana pui, ma ra kor na
tarai dia tikan mur ia, ma dia tadav ia upi diat a tigal vake, pi koko na

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vana kan diat. 43 Ma i biti ta diat: Ina varve ra lavur bo na varvai ure ra
varkurai kai God ta ra lavur enana pia na pal bula; ure go di ga tulue iau.
44 Ma i varvai ta ra lavur pal na lotu Galilaia.

Iesu i oro pa ra umana bul vartovo
(Mat 4:18-22; Mar 1:16-20)

5 1 Ba ra tarai dia kor varkamkamir bat ia, ma dia valongore ra tinata
kai God tana, i turtur ra valian ta ra tava kikil Genesaret; 2 ma i gire
ra ura mon dir boko maravai ra valian, a umana tena vinoara dia ga vana
kan dir, dia puk kadia umana ubene. 3 Ma i koa tai tikai ta dir ra ura mon,
nina kai Simon, ma i biti ba da ule ukara ra ik kan ra valian. Ma i kiki
tana, i tovo ra kor na tarai. 4 Ba i tar par kana tinata, i tatike tai Simon:
Avat a vana ukara ra lamanana ma avat a vung kavava umana ubene upi
ta en. 5 Simon i biti tana: Tena Vartovo, ave tar ongor vatikai ra marum,
ma pa ave voare pa ta ikilik; ia kaka, ta go kaum tinata ka ina vung mule
ra umana ubene. 6 Ba dia tar vung ia, dia voare pa mangoro, na en tuna,
ma kadia umana ubene i tarada; 7 ma dia kaluve ra umana talai diat tai ta
ra mon upi diat a maravut. Ma dia tadav diat, ma dia vabuka ra ura mon
parika, ma dir to na dudu. 8 Ba Simon Petero i gire, i va timtibum maravai
ta ra ura malmalikun na kak i Iesu, ma i biti: Luluai, una vana kan iau,
tago iau a tena varpiam. 9 Tago i kaian, ma diat bula dia ki me, ta nam ra
gogor na en ta, dia tar voare pa ia; 10 damana bula Iakobo ma Ioanes, a ura
natu i Sebedaio, dital varbete ma Simon. Iesu i biti tai Simon: Koko una
burut; papa gori una voare pa ra tarai. 11 Ba dia tar value vaur ra ura mon,
dia vana kan kadiat parika, ma dia mur ia.

Iesu i vagomgom ra vukavuka
(Mat 8:1-4; Mar 1:40-45)

12 Ba i ki tai tika na pia na pal, tika na tutana ba ra vukavuka i
vartamtabirit tana, i ki tana; ba i gire Iesu, i va timtibum pirana, ma i lul ia
dari: Luluai, ba u mainge una vagomgom iau, una pait ia ka. 13 Ma i tulue
ra limana, ma i tatike: Iau mainge; una gomgom uka. Ma ra vukavuka i par
lulut kan.ia. 14 Ma i tigal ia ba koko na ve ta tikai: Una vana, una ve pa iu tai
ra tena tinabar, ma una tul tar nam ra magit Moses i ga vatang upi ia, ure
kaum varvagomgom upi ra vakilang ta diat. 15 A varvai ure go i manga po
uraure; ma mangoro na kor na tarai dia vana varurung upi diat a valongore,
ma upi da valagar kadia lavur minait. 16 Ma i vana irai ra pupui, i araring.

Iesu i valagar ra kakak
(Mat 9:1-8; Mar 2:1-12)

17 Ma ta tikai ta nam ra umana bung i varvartovo, ma ta ra umana
Parisaio ma ta ra umana tena vartovo ta ra varkurai dia ki pirana, dia

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tar vut maro ra gunagunan parika Galilaia, ma Iudaia, ma Ierusalem ma
ra dekdek i ra Luluai i ki tana upi na valavalagar. 18 Ma ra tarai dia puak
pa ra vava ma tikai ra tutana i kakak i va tana, ma dia mainge upi diat
a ruk me, upi diat a vadiop ia pirana. 19 Ba dia mama ruk me, tago ra
kor na tarai, dia kao urama ra ul a pal, dia tatik ia, ma dia valure vaba
ia ma ra vava livuan, ta ra mata i Iesu. 20 Ba i gire kadia nurnur, i tatike:
To An, di tar re vue kaum lavur varpiam. 21 Ma ra umana tena tutumu
ma ra umana Parisaio dia nununuk, ma dia biti: To ia go i varvul? To ia
na re vue ra lavur varpiam, ia kaka God? 22 Iesu i nunure ra nuknuk i
diat, ma i tir diat: Ava nam ava nuknuk ia ta ra bala i vavat? 23 Nuve pa i
dekdek? Ba da tatike: Di tar re vue kaum lavur varpiam ba dari: Una tut,
una vana ka? 24 Ma upi avat a nunure ba Natu i ra tutana i rere vue ra
lavur varpiam ati ra pia (i tatike tai nina i mait ma ra kakak): Iau tatike
tam: Una tut, una puak pa kaum vava, ma una vana ra kubam. 25 Ma i tut
vuavuai ta ra mata i diat par, i puak pa nam i ga vava tana, ma i vana ra
kubana, ma i pite vanavana pa God. 26 Ma dia manga kaian par tana, ma
dia pite pa God, ma i tup diat ra bunurut, dia tatike: Gori da tar gire ra
lavur enana magit.

Iesu i oro pa Levi
(Mat 9:9-13; Mar 2:13-17)

27 Ba i par go ra lavur magit i vana ma i gire tadav ra tena balabalaure
totokom, a iangina Levi, i kiki ta ra pal na totokom, ma i biti tana: Una
mur iau. 28 Ma i tut kan kana lavur magit parika, ma i mur ia. 29 Ma Levi
i mal pa ra ngala na lukara ure ta ra kubana; ma mangoro muka na tena
balabalaure totokom dia ki me ta ra nian. 30 A umana Parisaio, ma kadia
umana tena tutumu, dia tata mukumuk ure kana tarai na vartovo, dia
biti: Dave ava ian ma ava momo varurung ma ra umana tena balabalaure
totokom ma ra umana tena varpiam? 31 Iesu i biti ta diat: Diat dia laun pa
dia kaina upi ra tena valagar, diat ika dia mait. 32 Pa iau pot upi ina oro
pa ra lavur tena takodo, ia kaka ra lavur tena varpiam iat, ta ra nukpuku.

A tinir ure ra vinevel
(Mat 9:14-17; Mar 2:18-22)

33 Ma dia tatike tana: A tarai na vartovo kai Ioanes dia vala vevel, ma
dia vala araring; damana bula diat kai ra lavur Parisaio; ma kaum dia
iaian ma dia momamomo. 34 Iesu i tatike ta diat: A umana talai ra taulai
kalama diat a vevel dave ba ra taulai kalama i ki boko pire diat? 35 A
kilala na vut boko ba di tar tak vue ra taulai kalama kan diat; ta nam ra
kilala diat a vevel muka. 36 Ma i tatike bula ra tinata valavalar ta diat:
Pa ta i arik kutu vue ta ik kan ra kalamana mal upi na ingit tar ia ta ra
maulana mal; kan na arik vakaina ra kalamana, ma ra pakana kalamana

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

pa na topa bula ra maulana. 37 Ma pa ta i lolonge tar ra kalamana vain
ta ra maulana paura, kan ra kalamana vain na rada ra paura, ma na
talingir, ma ra paura bula na kaina. 38 Da lolonge tar ra kalamana vain
ta ra kalamana paura. 39 Pa ta tutana ba i tar mome ra maulana vain, na
mainge ra kalamana; tago na biti: A maulana iat i boina.

A tinir ure ra Bung Sabat
(Mat 12:1-8; Mar 2:23-28)

6 1 Ba i vanavana alalu ta ra uma na kon ta ra Bung Sabat, kana tarai
na vartovo dia doko pa ta umana vo na kon, dia gigie ma ra lima i
diat, ma dia en ia. 2 Ta ra umana Parisaio dia tatike tana: Dave ava pait
nam ba pa i ko ta ra Bung Sabat? 3 Iesu i tatike ta diat: Pa ava luk boko
vang nam David i ga pait ia ba i mulmulum, ma diat bula dia ga varagur
me? 4 Ba i ga ruk ta ra pal kai God, i tak pa ra gem na ginigira, i iaian
tana, ma i tabar diat bula dia varagur me; nina i tabu ba da en ia, adiat
ika ra umana tena tinabar. 5 Ma i biti ta diat: Natu i ra tutana ia ra luluai
i ra Bung Sabat.

Ra tutana i li ra limana
(Mat 12:9-14; Mar 3:1-6)

6 Tai tikai bula ra Bung Sabat, i ruk ta ra pal na lotu ma i vartovo; ma
tika na tutana i ki tana, i li ra limana tuna. 7 Ma ra umana tena tutumu
ma ra umana Parisaio dia kiki ue pa ia ba na valagar bar ta ra Bung
Sabat, ba pata, upi diat a takun ia me. 8 Ma i nunure ra nuknuk i diat, ma
i tatike tai ra tutana i li ra limana: Una tut, una tur rikai abara livuan.
Ma i tut, ma i tur rikai. 9 Iesu i tatike ta diat: Iau tir avat: I takodo ta ra
Bung Sabat, ba da pait ra boina ba da pait ra varpiam? Upi da varvalaun
ba upi da vardodoko? 10 Ma i bobobe vurbingitane diat par, ma i tatike tai
nina i li ra limana: Una tulue ra limam; ma i tulue, ma ra limana i ung
mulai. 11 Ma dia buka ma ra mangamangana lunga; ma dia tata guvai, ba
ava diat a pait ia tai Iesu.

Iesu i pilak pa ra vinun ma a ivut na apostolo
(Mat 10:1-4; Mar 3:13-19)

12 Ta nam ra e i tutua urama ra luana upi na araring, ma ra marum
par i ki vatikai ta ra niaring tadav God. 13 Ba i tar keake i oro pa
kana tarai na vartovo, ma i pilak pa ra vinun ma a ivut ta diat, ma i
vatang tar diat ba ra umana apostolo: 14 Simon, i vatang tar ra iangina
bula ba Petero, ma Andreas, dir turana, Iakobo ma Ioanes, Pilipo ma
Batolomaio. 15 Mataio ma Tomas, Iakobo, natu i Alpaio ma Simon, di
vatang ia ba ra Lup Vararak, 16 Iudas, natu i Iakobo, ma Iudas Iskariot, a
tena vavagu.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Iesu i tovo ra tarai ma i valagar diat
(Mat 4:23-25)

17 Ma dia irop varurung me, ma dia tur ta ra pakana gunan i
tamataman, ma mangoro kana tarai na vartovo, ma mangoro na tarai
maro Iudaia parika ma Ierusalem, ma ra valvalian Tiro ma Sidon, 18 dia
vut upi diat a valongore, ma upi da valagar pa kadia lavur minait; ma di
valagar pa diat par dia kaina ma ra umana tabaran. 19 Ma ra kor na tarai
par dia mainge ba diat a bili ia; tago ra dekdek i vana rikai tana, ma i
valagar diat par.

A gugu ma ra niligur
(Mat 5:1-12)

20 Ma i bobobe kana tarai na vartovo, ma i tatike: Avat a lavur
luveana, ava ti doan, tago kavavat boko ra varkurai kai God! 21 Avat
ava mulmulum gori, ava ti doan; tago avat a maur boko. Avat ava tangi
gori, ava ti doan; tago avat a nongon boko! 22 Ava ti doan ba ra tarai dia
milmilikuane avat, ma ba dia turtur irai kan avat, ma ba dia kaba avat,
ma ba dia vul ra iang i vavat da ra kaina ta, ure ra iangigu parika! 23 Avat
a ga ta nam ra bung, ma avat a pil ma ra gugu, tago na ngala kavava
vapuak arama ra bala na bakut; tago kadia tarai lualua dia ga pait ia
bula damana tai ra lavur propet. 24 Na kaina ta vavat ava uviana, tago
ava tar kale pa kavava gugu! 25 Na kaina ta vavat ava ti maur gori, avat
a mulmulum boko! Na kaina ta vavat ava nonganongon gori, tago avat a
tabun, ma avat a tangi boko! 26 Na kaina ta vavat ba ra tarai par dia pite
pa avat! Tago damana bula kadia tarai lualua dia ga pait ia tai ra lavur
propet vavaongo.

A varmari pire ra umana ebar
(Mat 5:38-48; 7:12a)

27 Iau tatike ta vavat ava valavalongor: Avat a mari kavava lavur ebar,
avat a pait ra boina ta diat dia milikuane avat. 28 Avat a tata vadoane diat
dia vul avat, ma avat a araring ure diat dia vakaina avat. 29 Ma nina i par
tika na pagupagu na ngiem, una tul tar ta ra tikai bula; koko u muie vake
kaum kolot tai nina i ra pa kaum olovoi bula. 30 Una tabar diat par dia lul
u, ma koko u titir upi kaum vurvur magit tai nina i tar tak pa ia. 31 Ma ra
magit par ava mainge ba ra.tarai diat a pait ia ta vavat, avat bula avat a
papait ia ta diat. 32 Ba ava mari diat ika dia mari avat, ta ra ava da pite pa
avat? Tago ra lavur tena varpiam dia mari vargilgiliane diat bula. 33 Ba
ava pait ra boina tadav diat ika dia pait ra boina ta vavat ta ra ava da pite
pa avat? A umana tena varpiam bula dia papait damana. 34 Ma ona dia
kail i avat, ma ava kapupi diat ba diat a bali ia mulai, ta ra ava da pite pa

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

avat? A umana tena varpiam bula dia ongo ta ra tarai na varpiam upi ra
balbali mulai. 35 Avat a mari kavava umana ebar; avat a pait ra boina ta
diat; avat a ongo ba dia kail i avat, avat a nurnur uka; ma kavava vapuak
na ngala, ma avat a umana natu i ra Ngala Muka; tago i mari diat bula
pa dia pite pa ia, ma ra lavur tena varpiam. 36 Avat a varmari, da Tama i
vavat i varmari.

Koko ava varkurai
(Mat 7:1-5)

37 Koko ava varkurai, ma pa da kure avat; koko ava vartakun, ma pa da
takun avat; avat a papapala vue, ma da pala vue avat; 38 avat a vartabar,
ma da tabar avat ma ra bo na valavalar, da taun tar ia tana, da guaguan
ia, ma na buka lake ta ra bala i vavat. Tago nam ra valavalar ava
valavalar me, da valar balbali mulai me ta vavat.
39 Ma i tatike bula ra tinata valavalar ta diat dari: A pula na ben
davatane ra pula? Pa dir a bura par vang ta ra tung? 40 A tutana na
vartovo pa i ngala ta dir ma kana tena vartovo; ma nina i tar ot kana
vartovo, nam na vardada ka ma kana tena vartovo. 41 Dave u gire ra
mumut ik ta ra kiau na mata i turam, ma pa u nuk pa ra pakana davai
ta ta ra kiau na matam iat? 42 Ma una tatike dave tai turam ba: Turagu,
ina tikir vue nam ra mumut ik ta ra kiau na matam, ma pa u gire nam
ra pakana davai ta ta ra kiau na matam iat? U vaongo, una ele value vue
nam ra davai ta ta ra kiau na matam, ma una nana bulu, upi una tikir
vue ra mumut ik ta ra kiau na mata i turam.

A davai ma ra vuaina tana
(Mat 7:16-20; 12:33-35)

43 Pa ta bo na davai ba na kaina ra vuaina; ma pa ta kaina davai ba na
boina ra vuaina. 44 Da vakilang ra davai par ta ra vuai diat. Tago a tarai
pa dia git pa ra lovo ta ra kait, ba ra vuai na vain ta ra davai vakuku. 45 A
bo na tutana i vaarike ra bo na magit ta ra bo na vuvuvung ta ra balana;
ma ra kaina tutana i vaarike ra kaina magit ta ra kaina vuvuvung; tago
ra ngiene i tatike nam ra balana i buka me.

A ura tena pait pal
(Mat 7:24-27)

46 Dave ava vatang iau ba: Luluai, Luluai, ma pa ava pait nam ra lavur
magit iau tatike? 47 Nina i tadav iau, ma i valongore kaugu tinata, ma
i torom tana, ina ve tar ia ta vavat nam ra magit ba dir a vardada me:
48 dir a vardada ma ra tutana i pait ra pal, i kalie ura iat, i page ta ra
ul a vat; ma ba ra lovon i ngala, a polo i alir tar ta ra pal ma i mama
vamaliara, tago di ga page bulu ia. 49 Ma ia nam i valongore ma pa i

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

torom tana, dir a vardada ma ra tutana i pait ra pal ta ra pia ruprup, ma ra lovon i alir tar tana, ma i tarip vuavuai, ma ra tinarip kai nam ra pal i ngala muka.

Iesu i valagar ra tultul kai tika na luluai na vinarubu, a te Rom
(Mat 8:5-13)

7 1 Ba i tar tatike vapar vue go ra lavur tinata ta ra talinga i ra tarai, i olo Kapernaum.
2 Ma ra tultul kai tika na luluai na vinarubu i mait, i to na mat; ma kana luluai i mari ia. 3 Ba i valongore ure Iesu, i tulue ta ra umana patuana Iudaia tadav ia upi diat a lul ia ba na vana ma na valagar kana tultul. 4 Ba dia pot pire Iesu, dia lul vovo pa ia dari: I topa ia ba una pait go ure; 5 tago i mari kaveve vuna tarai, ma ia kaka i ga pait kaveve pal na lotu. 6 Ma Iesu i mur diat. Ba i maravai ra pal, a luluai na vinarubu i tulue ta ra umana talaina tadav ia ma ra tinata dari: Luluai, koko u balaguan tana, tago pa iau ko upi una ruk ra kubagu, 7 ma pa iau ga nuk ia ba iau ko upi ina tadav u; una tatike ke ta tinata ma kaugu tultul na lagar. 8 Tago iau a tutana bula, nina iau ki ra vavai ra varkurai, ma di ga tul tar ra varkurai tagu ure ta tarai na vinarubu; ba iau tatike tai tikai: Una vana, i vana ka; ma tai ta ra tikai: Una mai, i vut uka; ma tai kaugu tultul: Una pait go, i pait ia ka. 9 Ba Iesu i valongore go ra tinata, i kaian tana, ma i tur tapuku, ma i tatike tai ra tarai dia mur ia: Iau tatike ta vavat, pa iau ga na tadav ra nurnur pire ra tarai Israel i ngala dari. 10 Ma diat di ga tulue diat, dia talil tadav ra pal, ma dia gire ra tultul i tar lagar.

Iesu i vatut pa mule natu i ra ua na vavina

11 Pa i vavuan namur, i olo ta ra pia na pal Nain, kana tarai na vartovo ma ra kor na tarai bula dia varagur me. 12 Ba i maravai ra mataniolo ta ra pia na pal, dia kip voe ra minat i tikai, a kopono ko natu i ra ua na vavina, ma mangoro na tarai mara ra pia na pal dia varagur me. 13 Ba ra Luluai i gire ra vavina, i mari ia, ma i tatike tana: Koko una tangi. 14 Ma i vana maravai, i bili ra po na kurit; ma diat dia puak ia dia turtur uka. Ma i tatike: U, a barmana, iau tatike tam ba, una tut! 15 Ma nam i ga tar mat, i ki, ma i tata. Ma i tul tar ia tai nana. 16 Ma ra tarai dia burut par, ma dia pite pa God, dia tatike: A ngala na propet i tar vana rikai pire dat; ma God i tar tadav ra taraina. 17 Ma go ra varvai ure i vana uraure Iudaia parika ma ra gunagunan par dia tur kikilane.

A tarai na vartovo kai Ioanes ra Tena Baptaiso
(Mat 11:2-19)

18 A tarai na vartovo kai Ioanes dia ve Ioanes ta go ra lavur magit par.
19 Ma Ioanes i oro pa ra ivu tutana ta kana tarai na vartovo, ma i tulue

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

dir tadav ra Luluai upi dir a tir ia: U nina laka ba na vut, ba kan avet
a nuknuk ung upi ta ra tikai boko? 20 Ba dir tar vut pirana, dir tatike:
Ioanes, ra Tena Baptaiso, i tulue amir, ba amir a tir u ba: U nina laka
ba na vut, ba kan avet a nuknuk ung upi ta ra tikai boko? 21 Ta nam ra
pakana bung i valagar mangoro kan kadia lavur ngunungut ma ra lavur
minait, ma kan ra lavur tabaran, ma i vanana pa mangoro na pula.
22 Ma i biti ta dir: Amur a vana mulai, amur a ve Ioanes ta go ra lavur
magit amur tar gire, ma amur tar valongore bula: Ba ra umana pula dia
nana mulai, a umana vukavuka dia gomgom mulai, a umana vaut dia
valongor, di valaun mule ra umana minat, ma di ve ra bo na varvai ta
diat ra lavur luveana. 23 Ma i ti doan muka nina ba pa i tutukai ure ta
magit i tagu.

24 Ba ra ura tultul kai Ioanes dir tar vana, i tatike tai ra kor na tarai ure
Ioanes dari: Ava ga vana uria ra pui upi avat a gire ra ava? A vuvur bar
i malmaliara ta ra vuvu? 25 Ava ga vana upi avat a gire ra ava? A tutana
bar i mong ma ra mal kumau? Diat dia mong ma ra ngatngat na mal, ma
dia doan ma ra lavur bobo na magit, dia ki ra kubakuba i ra umana king.
26 Ava ga vana upi avat a gire ra ava? A propet laka? Maia, iau tatike ta
vavat, a ngala iat muka ta diat ra lavur propet. 27 Ia go di ga tutumu ure
dari:

"Iau tulue kaugu tultul na lua tam,
Na mal are kaum nga na lua tam."

28 Iau tatike ta vavat: Ta diat par ra vaden dia ga kava diat, pa ta i ngala
ta diat ma Ioanes, ma nina i ikilik ta ra varkurai kai God, i ngala ta
dir. 29 Ma ra tarai par ba dia valongore, ma ra umana tena balabalaure
totokom bula, dia mulaot tai God, tago di ga baptaiso diat ma ra baptaiso
kai Ioanes. 30 Ma ra lavur Parisaio ma ra umana melemuna ta ra varkurai
dia vue ra vartovo kai God, ma pa dia baptaiso tana. 31 Ava bar ina
valarue ra tarai me ta go ra taun tarai? Dia vardada ma ra ava? 32 Dia
vardada ma ra umana bul dia oraoro vargil dari: Ave tar vuvu ra dedede,
ma pa ava malagene tana, ave tar kukula ma ra tinangi ma pa ava tangi
maravut. 33 Tago Ioanes ra Tena Baptaiso i ga vut ma pa i ga enen ra gem,
ma pa i ga momome ra vain; ma ava tatike ure ba: A tabaran i ovai tana.
34 Natu i ra tutana i ga vut, ma i ga ian ma i ga momo, ma ava tatike:
Go ra tutana a lup nian, ma a lup mome vain bula, ma ra talai ra lavur
tena balabalaure totokom, ma ra lavur tena varpiam bula. 35 Ia kaka, a
minatoto i po boabo ta ra lavur natuna.

Iesu i ki ta ra kuba i Simon ra Parisaio

36 Tika na Parisaio i ting pa ia upi dir a ian me. Ma i ruk ra kuba i ra
Parisaio ma i ki ta ra nian. 37 Ma tika na vavina ta nam ra pia na pal, a
tena varpiam, i nunure ba Iesu i ki ta ra nian ta ra kuba i ra Parisaio, ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

i ruk ma ra pal a tava na varku. 38 Ma i tur namur tana pire ra ura kauna,
i tangtangi, i puk ra ura kauna ma ra lur na matana, i u dir ma ra pepe
na uluna, ma i manga galum ra ura kauna, ma i tap dir ma ra varku. 39 Ba
nina ra Parisaio i ga ting pa ia, i gire, i nuk ia ta ra balana dari: Gala go
ra tutana ra propet tuna, gala na nunure ra maukua i go ra vavina i bili
ia, ba ra tena varpiam. 40 Iesu i tatike bali ia tana: Simon, iau mainge
ina ve u tai tika na magit. Ma i biti: Tena Vartovo, una tata ka. 41 A ivut
dir ga kail pa ra mani pire ra tena piapie mani, tikai i kail pa ra ilima na
mar na denaria[a] tana, ma ta ra tikai a ilima na vinun uka. 42 Ma tago pa
ta magit ba dir a bali mule me, i tabar ika dir me. Nuve ta dir na manga
mari ia? 43 Simon i biti: Iau nuk ia ba nam di ga tabar ia ma ra mangoro.
Ma i tatike tana: A dovot kaum nuknuk. 44 Ma i lingan tadav ra vavina,
ma i biti tai Simon: U gire laka go ra vavina? Iau ga ruk ta go ra kubam,
pa u tul tar ta tava tagu ure ra ura kaugu, ma go i tar pukpuk ra ura
kaugu ma ra lur na matana, ma i tar u dir ma ra pepe na uluna. 45 Pa u ga
galum iau, ma go, papa ra pakana ba iau ga ruk, pa i ngo ma ra galum ra
ura kaugu. 46 Pa u ga ku ra ulugu ma ra dangi, go i tar tap ra ura kaugu
ma ra varku. 47 Kari iau tatike tam: Tago di tar re vue kana mangoro na
varpiam, i tar manga kana varmari; ma ta nina di re vue ra ikilik, i ikilik
bula kana varmari. 48 Ma i biti tai ra vavina: Di tar re vue kaum lavur
varpiam. 49 Ma diat dia ki me ta ra nian, dia tir vargiliane diat: To ia
go ba i rere vue ra lavur varpiam bula? 50 Ma i biti tai ra vavina: Kaum
nurnur i tar valaun u, una vana ma ra malmal.

Ra vaden dia varagur ma Iesu

8 1 Pa i vavuan namur, ma i vana vurvurbit ta ra lavur pia na pal,
ma ra lavur gunan, i varvarvai, ma i kapkap ra bo na varvai ure ra
varkurai kai God tadav diat; dia varagur ma ra vinun ma a ivut, 2 ma ta
umana vavina bula, nina i tar valagar diat kan ra umana tabaran, ma
kan ra umana minait, Maria, a iangina bula Magdalene, nina ra lavurua
na tabaran dia ga irop kan ia, 3 ma Ioana ra taulai kai Kusa, a tultul na
tabarikik kai Erodes, ma Susana, ma mangoro bula dia maramaravut diat
ma kadia vuvuvung.

A tinata valavalar ure ra tena vinauma
(Mat 13:1-9; Mar 4:1-9)

4 Ba ra ngala na tarai maro ta ra lavur pia na pal par dia kor tadav ia, i
tatike ra vartovo valavalar dari: 5 A tena vinauma i irop pa upi na vaume
ra pat i ra davai; ba i vauma vanavana, ta umana dia bura tar ta ra papar
a nga, ma di ruarua diat, ma ra umana beo liuliu dia en vue diat. 6 Ma

---

[a] **7.41** A denaria ia ra vapuak kai tika na tena papalum ure tika na bung.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ta umana bula dia bura tar ta ra vat, ma ba dia gol dia makuk mulai,
tago pa i pia polapolo. 7 Ma ta ra umana bula dia bura tar livuan ta ra
kura kait, ma ra kait i tavua varurung ma diat, ma i arung bat diat. 8 Ma
ta ra umana bula dia bura tar ta ra bo na pia, dia tavua ma dia vuai a
marmar. Ba i tar tatike go ra lavur tinata i biti: Nina ba ra talingana upi
na valongor me, boina ba na valongore.

Iesu i tata ma ra tinata valavalar pire ra tarai par
(Mat 13:10-17; Mar 4:10-12)

9 Ma kana tarai na vartovo dia tir ia upi ra kukurai go ra tinata
valavalar. 10 Ma i tatike ta diat: Di ga tul tar avat upi avat a matoto pa ta
ra lavur mangamangana i tur ivai ta ra varkurai kai God; ma tai ra lavur
enana ta ra vartovo valavalar ika; upi diat a nana ma pa diat a gire, ma
diat a valavalongor ma pa diat a matoto.

Iesu i tata kapa ure ra tinata valavalar ure ra tena vinauma
(Mat 13:18-23; Mar 4:13-20)

11 Go ra vartovo valavalar i dari: A pat i ra davai, ia ra tinata kai God.
12 Diat ta ra papar a nga, diat ba dia tar valongore, ma Satan i pot, ma
i tak vue ra tinata kan ra bala i diat, upi koko diat a nurnur, ma koko
da valaun diat. 13 Ma nina diat ta ra vat, diat ba dia tar valongore, dia
kapupi ra tinata ma ra gugu, ma pa ta okor i diat, pa dia nurnur vavuan,
ta ra kilala na varilam dia bura ka. 14 Ma nina i ga bura tar livuan ta ra
kura kait, diat dia tar valongore, ma ba dia vana, a lavur balaguan, ma ra
lavur tabarikik, ma ra lavur nilibur ra pia, dia arung bat ia, ma pa i vuai
bulu. 15 Ma nina ta ra bo na pia, nina diat ba dia valongore ra tinata ma
ra bala i diat i boina ma i dovot bula, ma dia vatur vadekdek vake, ma
dia vuai ma ra kini vamadudur.

Ra lamp na vavai ta ra la
(Mar 4:21-25)

16 Pa ta na ba i tar valiting ra lamp na tuba ma ra la, ba na vung ia ta
ra vavai na vava; na vung ia ta kana turtur iat, upi diat dia ruk, diat a
gire ra kapana. 17 Tago pa ta magit di ga ive pa da vaarike boko; ma pa
ta magit di vapidik ia, ba pa da nunure boko, ma na kapa. 18 Io, avat a
balaure upi avat a valongor bulu; tago da tabar mule nam i vuvuvung, ma
nina ba pa i vuvuvung, da tak vue tana nam ra ikilik i nuk ia ba kana.

Na i Iesu ma ra umana turana
(Mat 12:46-50; Mar 3:31-35)

19 Ma nana, ma ra umana turana dia pot pirana, ma dia mama tadav ia
ta ra kor. 20 Ma di ve ba: Nam ma ra umana turam go dia turtur ra pia,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

dia nuknuk up u. 21 Ma i biti ta diat: Nagu ma ra umana turagu go diat,
dia valongore ra tinata kai God, ma dia torom tana.

Iesu i tigal ra vuvu ma ra ta ma i malila muka
(Mat 8:23-27; Mar 4:35-41)

22 Ma ta tika na bung i koa ta ra mon, diat ma kana tarai na vartovo,
ma i tatike ta diat: Dat a vana uro tai ta ra papar a tava kikil; ma dia ulai
pa. 23 Ba dia vanavana ma ra sel, i va mat, ma ra vuvu ta i tut ta ra tava
kikil, ma ra mon i to na buka ma ra tava, ma i maravai ba diat a virua.
24 Ma dia tadav ia, dia vangun ia ma dia biti tana: Tena Vartovo, Tena
Vartovo, da virua! Ma ba i tavangun, i tigal ra vuvu ma ra karangap i ra
tava, ma dir ngo, ma i malila muka. 25 I tir diat: Akave kavava nurnur?
Dia burburut uka, ma dia kaian, dia tir vargiliane diat: To ia go, i kure ra
vuvu ma ra tava ma dir torom tana?

Iesu i vairop ra umana tabaran
(Mat 8:28-34; Mar 5:1-20)

26 Ma dia pukai ta ra gunan kai ra Gerasene, i maravai Galilaia. 27 Ba i
tar irop ura ra valian, dir varkuvo ma tika na tutana ta nam ra pia na pal
a umana tabaran dia ovai tana, ma papa vailik pa i ga mong ma ra mal,
ma pa i ga ki tai ta pal, ta ra umana babang na minat ika. 28 Ba i gire Iesu
i kukukula, i bura palar pirana, ma i manga tatike: Dor dave ma u, Iesu,
Natu i ra God i Ngala Muka? Iau lul vovo pa u ba koko una vakadik iau.
29 Tago i tar tulue ra tabaran ba na irop kan ra tutana. Tago i ga ti ubu
pa ia vailik, ma dia balabalaure bat ia, dia ga vi ia ma ra umana vinau
na palariam, ma ra umana palariam na keke, ma i al kutu ra lavur vivi
par, ma ra tabaran i vo pa ia uro ra pupui. 30 Iesu i tir ia: To ia ra iangim?
Ma i tatike ba: A Loko; tago mangoro na tabaran dia ovai tana. 31 Ma
dia lul ia, ba koko na tulue diat uro ta ra ngala na tung. 32 Io, a ngala na
kikil na boroi dia iaian ta ra luana, ma dia lul ia ba na tulue diat ba diat
a ovai ta diat. Ma i tulue diat. 33 Ma ra umana tabaran dia irop kan ra
tutana, ma dia ovai tai ra umana boroi; ma ra umana boroi dia vila ba ta
ra papar a kokopo uro ta ra tava kikil ma dia kongo par. 34 Ba diat dia ga
balaure diat, dia gire go, dia lop, dia varvai tana ta ra pia na pal ma ta ra
gunagunan. 35 Ma dia vana upi diat a gire go di tar pait ia, ma dia tadav
Iesu, ma dia gire tadav ra tutana ra umana tabaran dia ga irop kan ia, i
kiki, i mong, ma i minana mulai, i ki pire ra ura kau i Iesu; ma dia burut.
36 Ma diat dia ga gire, dia ve diat ba di tar valagar nina ba ra umana
tabaran dia ga ovai tana. 37 Ma ra tarai par ta ra lavur gunagunan kai ra
Gerasene dia lul ia ba na vana kan diat; tago i tup diat ra bunurut; ma i
koa ta ra mon ma i talil. 38 Ma ra tutana ba ra umana tabaran dia ga irop
kan ia, i lul ia ba dir a varagur me; ma i tulue ke ma ra tinata dari: 39 Una

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

talil ra kubam, una varvai ta go ra umana ngala pa magit God i tar pait
ia tam. Ma i vana, i varvarvai ta ra pia na pal par ure ra umana ngala na
magit Iesu i tar pait ia tana.

Natu i Iairo ma ra vavina i ga bili ra mal kai Iesu
(Mat 9:18-26; Mar 5:21-43)

40 Ba Iesu i talil, a kor na tarai dia vage pa ia, tago diat par dia kiki pa
ia. 41 Ma tika na tutana, a iangina Iairo, ra tena kukure pal na lotu, i vut,
ma i va timtibum pire ra ura kau i Iesu, i lul ia ba na vana ra kubana;
42 tago a vavina ik, ia kaka ra kopono natuna, a vinun ma ra ivut bar
kana kilala, i vava, i to na mat. Ba i vana, a kor na tarai dia kor bat ia.
43 Ma tika na vavina i ga gapgap a vinun ma ra ivu kilala, ma i tar
vapar vue kana tabarikik tai ra umana tena valagar, ma di maina valagar
ia, go i pot namur tana, 44 ma i bili ra ngu i kana mal, ma ra vinavana
na gap i ngo muka. 45 Ma Iesu i titir dari: Ia nam i tar bili iau? Ba dia
tar varpuai, Petero ma diat bula dia tur me, dia biti: Tena Vartovo, go ra
ngala na tarai dia koakor, ma dia kor bat iu. 46 Iesu i biti: Tikai i tar bili
iau, tago iau nunure ba ra dekdekigu i tar vana kan iau: 47 Ba ra. vavina
i gire ba i tar po rikai, vut, i dadadar, i va timtibum pirana, ma i ve ta
ra mata i ra tarai par ra vuna i ga bili ia tana, ma ba i tar lagar vuavuai
tana. 48 Ma i biti tana: Natugu, kaum nurnur i tar valagar pa u; una vana
ma ra malmal.
49 Ba i tata boko, tikai i vut maro ra kuba i ra tena kukure pal na lotu,
i tatike: Natum i tar mat, koko una vabalaguan mule ra Tena Vartovo.
50 Iesu i valongore, ma i tatike: Koko una burut, una nurnur uka ma da
valaun ia mulai. 51 Ba i pot ta ra pal, pa i nur pa ta tikai ba dir a ruk me,
ia kaka Petero, ma Ioanes, ma Iakobo, ma ra tama i ra vavina ik, ma
nana bula. 52 Ma dia tangi par, dia tangie; ma i biti: Koko avat a tangi,
tago pa i ti mat, i va mat ika. 53 Ma dia nongone ke tago dia nunure ba i
tar mat. 54 Ma i vatur ra limana ma i oro dari: Vavina ik, una tut. 55 Ma
ra tulungeana i lilikun, ma i tut muka; ma Iesu i vartuluai upi ra ana ta
magit ba na en ia. 56 Tamana ma nana dir kaian tana; ma i tigal dir, ba
koko dir a ve ta tikai ta go di tar pait ia.

A vartuluai kai Iesu pire ra vinun ma a ivut na tarai na vartovo
(Mat 10:5-15; Mar 6:7-13)

9 1 Ma i oro varurue pa ra vinun ma a ivut, ma i tul tar ra dekdek
ma ra varkurai ta diat ure ra lavur tabaran ma upi diat a valagar
ra umana minait. 2 Ma i tulue diat ba diat a varvarvai ta ra varkurai kai
God, ma diat a valagar ra lavur minait. 3 Ma i biti ta diat: Koko avat a kap
ta magit ure kavava vinavana, koko ra buka, koko ra rat, koko ra gem,
koko ra mani, ma koko ra ivu olovoi. 4 Ba ava ruk tai ta pal, avat a kiki

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vatikai tana, ma avat a vana mulai kan ia. 5 Ma diat par pa dia kapupi
avat, ba ava vana mulai kan kadia pia na pal, avat a piar vue ra tobon
ta ra kau i vavat upi ra vakilang ta diat. 6 Ma dia vana vurvurbit ta ra
lavur gunagunan, dia varvai ta ra bo na varvai, ma dia valavalagar ta ra
gunagunan par.

Erodes i purpuruan
(Mat 14:1-12; Mar 6:14-29)

7 Ba Erodes, ra luluai, i valongore go parika di tar pait ia, i lavur
nuknuk tana, tago ta umana dia biti ba Ioanes i tar laun mulai kan ra
minat; 8 ma ta ra umana dia biti ba Elias i tar vut; ma ta ra umana bula
dia biti ba tikai ta diat a umana propet amana tana i tar laun mulai.
9 Erodes i biti dari: Iau ga kutu vue ra ulu i Ioanes; ma to ia go iau
valongore ra dari ure? Ma i nuk upi ia upi na gire.

Iesu i tabar ra ilima na arip na marmar
(Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Ioa 6:1-14)

10 Ba ra umana apostolo dia tar talil, dia ve ta ra lavur magit dia
ga pait ia. Ma i agure diat, ma dia vana irai ta ra pia na pal a iangina
Betsaida. 11 A kor na tarai dia nunure, ma dia mur ia; ma i vage pa diat,
ma i tata ta diat ure ra varkurai kai God, ma i valagar pa diat dia mait.
12 Ba i ravian vanavana, ra vinun ma a ivut dia tadav ia, dia tatike: Una
tulue go ra kor na tarai upi diat a vana ta ra umana pia na pal ma ta ra
gunagunan vurvurbit, diat a va ma diat a kakap pa ra nian, tago da ki ati
ra pui. 13 I biti ta diat: Avat iat, avat a tabar diat. Ma dia biti: Ave vung a
ilima ka ra gem ma ra ivu en; kan avet a vana, avet a kul pa ta magit upi
na topa go ra tarai par. 14 A ilima na arip na marmar na tarai bar diat.
I tatike ta kana tarai na vartovo: Avat a tulue diat upi diat a kiki togo,
ba na ililima na vinun. 15 Dia pait ia, ma dia ki ra pia par. 16 Ma i vatur
ra ilima na gem ma ra ivu en, i tadarake ra bakut, i pite varpa ure, ma i
tabik ia; ma i tul tar ia tai ra tarai na vartovo upi diat a vuvung vanavana
pire ra kor na tarai. 17 Dia ian, ma dia maur par; ma dia vangan ra vinun
ma a ivu rat ma ra tagigina, dia ga en valili ia.

Petero i tata kapa ure Iesu
(Mat 16:13-19; Mar 8:27-29)

18 Ma ba i araring varkolono, a tara na vartovo dia tadav ia, ma i tir
diat dari A tarai dia biti ba iau to ia laka? 19 Ma dia tatike tana ba: Ioanes
ra Tena Baptaiso; ma ta ra umana ba Elias; ma ta ra umana bula ba tikai
ta diat a umana propet amana tana, ba i tar laun mulai. 20 Ma i biti ta
diat: Ma ga avat bula, ava biti ba iau to ia laka? Petero i tatike tana: U a
Kristo kai God.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Iesu i varvai ure ra varvakadik ma kana minat
(Mat 16:20-28; Mar 8:30–9:1)

21 Ma i tigal diat, ma i vartuluai upi koko diat a ve ta tikai tana; 22 i
biti: Natu i ra tutana na kairane mangoro na mangamangana, ma ra
lavur patuana, ma ra lavur tena tinabar, ma ra lavur tena tutumu diat a
pue vue, ma da doka, ma ba na par ta utul a bung na laun mulai. 23 Ma
i tatike ta diat par: Ba tikai i mainge upi na mur iau, na nuk vue ia iat
mulai, na puak pa kana bolo ra bungbung par ma na murmur iau me.
24 Tago ba tikai i mari vake kana nilaun na virua, ma nina ba pa i nuk
pa kana nilaun ure iau na laun muka. 25 Tago na vadongone davatane ta
tikai, ba na kale pa ra rakarakan a gunagunan parika ma na vole vue
ra tulungeana tana? 26 Ba tikai i vavirvir tagu ba ta kaugu lavur tinata,
Natu i ra tutana bula na vavirvir tana ba na pot ta kana minamar, ma ta
ra minamar bula kai Tamana, diat ma kana umana angelo. 27 A dovotina
go iau tatike ta vavat: Ta umana ta vavat go ava turtur ati, avat a gire ra
varkurai kai God ba pa ava ti mat boko.

A ninana ta ra luana
(Mat 17:1-8; Mar 9:2-8)

28 Ba ra lavutul na bung bar i tar taun vue go ra tinata, i agure Petero
ma Ioanes ma Iakobo, ma dia tutua urama ra luana upi ra niaring. 29 Ba
i araring, i enana ra mangana na matana, ma kana lavur mal i pua ma
i bagabagele. 30 Ma ra ivu tutana, Moses ma Elias, dital tata me, 31 dir
pot ma ra minamar, ma dital tata ure kana minat ba na tadav ia arama
Ierusalem. 32 Petero dital i mamat ra mata i dital. Ba dital tar tavangun
muka, dital gire kana minamar, ma ra ivu tutana bula dir tur pirana.
33 Ma ba dir vana kan ia, Petero i biti tai Iesu: Luluai, i boina upi dat
a ki ati, dat a pait ta utul a pal na turturup ati, tikai kaum, tikai kai
Moses, ma tikai kai Elias; ma pa i nunure go kana tinata. 34 Ma ba i tatike
boko go ra tinata, a bakut i vamalur taun diat, ma dital burut ba i pula
pa dital. 35 Ma ra nilai tikai ta ra bakut dari: Go Natugu, kaugu bul na
vakak: avat a valongore. 36 Ba i par ra nilaina, Iesu i ki varkolono. Ma
dital ki mut uka tana, ma ta nam ra kilala pa dital ve ta tikai ta go ra
lavur magit dital ga gire.

Iesu i vairop ra tabaran kan ra bul tutana
(Mat 17:14-18; Mar 9:14-27)

37 Ma ta ra bung namur ba dia tar vila ba marama ra luana, a kor na tarai dia
tadav ia. 38 Ma tika na tutana ta ra kor i oro dari: Tena Vartovo, iau lul u ba una
gire ung natugu, a tutana, tago ia kaka ra kopono natugu; 39 ma a tabaran i ub ia,
ma i kukukula vakaian, ma i ubu vapurpuruan ia upi na buabuai ra ngiene ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

pa i mainge ba na vana kan ia, i ubu vadala pa ia muka. 40 Iau ga lul kaum tarai
na vartovo ba diat a okole vue, ma dia mama pait ia. 41 Ma Iesu i biti: Avat a taun
tarai pa ava nurnur, ma ava ti tamtavun; aivia boko ra kilakilala ina ki pire vavat,
ma ina ungung pa avat laka? Una ben natum Uti. 42 Ma ba i vanavana pirana, a
tabaran i pul vabura vue uro ra pia ma i ubu vapurpuruan ia muka. Iesu i tigal ra
dur na tabaran, i valagar pa ra bul, ma i tul tar ia mulai tai tamana. 43 Ma diat par
dia manane muka ra ngala na dekdek i God.

Iesu i varvai mulai ure kana minat
(Mat 17:22-23; Mar 9:30-32)

Ba diat par dia kakaian boko ta ra lavur magit par i tar pait ia, i tatike
tai kana tarai na vartovo dari: 44 Boina ba go ra tinata na ruk ta ra
talinga i vavat, ba da tul tar Natu i ra tutana ta ra lima i ra tarai. 45 Ma
pa dia nunure go ra tinata, di ive kan diat, upi koko diat a nunure ilam
ia; ma dia burut ba diat a tir ia ta go ra tinata.

To ia i ngala ta diat?
(Mat 18:1-5; Mar 9:33-37)

46 Ma dia vartovo vargil ba nuve ta diat na manga ngala. 47 Ba Iesu i
gire ra nuknuk i ra bala i diat, i vatur ra bul ik, ma i vaki ia pirana, 48 ma
i tatike ta diat: Nina ba na onge go ra bul ik ta ra iangigu, na onge iau
bula; ma nina i onge iau i onge bula nina i ga tulue iau uti; tago nina i
ikilik ta vavat parika, ia ra ngala tuna.

Nina ba pa i tur bat avat i maravut uka avat
(Mar 9:38-40)

49 Ioanes i tatike tana: Luluai, ave ga gire tadav tikai i okokole vue ra umana
tabaran ma ra iangim, ma ave tigal ia, tago pa i murmur dat. 50 Iesu i tatike tana:
Koko da tigal ia, tago nina ba pa i tur bat avat, i maravut uka avat.

A tarai Samaria pa dia mainge Iesu

51 Ba i tar maravai ra e ba da kap ia urama, i lingan vatikai upi Ierusalem, 52 ma i
tulue ta umana tultul, upi diat a lualua tana, ma dia vana, dia olo tai tika na gunan
kai ra Samaria, upi diat a vaninara upi ia. 53 Ma pa dia mainge tago i lingan upi
Ierusalem. 54 Ba kana ura tutana na vartovo, Iakobo ma Ioanes, dir gire go, dir tir
ia: Luluai, u mainge laka ba amir a oro pa ra iap marama ra bakut, ba na vaimur
vue diat? 55 Ma i tur tapuku, ma i pit dir. 56 Ma dia vana kan nam tai ta ra gunan.

Diat nina dia mainge pi diat a mur Iesu
(Mat 8:19-22)

57 Ba dia vanavana na nga, tika na tutana i biti tana: Ina mur u ta ra
lavur pakana ba una vana tana. 58 Iesu i tatike tana: A lavur leing na pap

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tikatikai kadia tung, ma ra lavur beo liuliu tikatikai kadia po, ma Natu i
ra tutana pa ta kubana muka, ba na vadiop ra uluna tana. 59 Ma i tatike
tai ta ra tikai: Una mur iau. Ma i biti: Luluai, una tul tar iau ba ina vana
ka boko, ina punang value tamagu. 60 Ma i biti tana: Una nur vue ra lavur
minat ba diat a punang kadia lavur minat, ma una vana, una varvai
vurvurbit ure ra varkurai kai God. 61 Ta ra tikai bula i biti tana: Luluai,
iau bula ina mur u; ma una tul tar iau ba ina vana, avet a varboboi tar
ma diat dia ki ra kubagu. 62 Iesu i biti tana: Ba tikai i vatur ra ipipuk ma i
lingan murmur, nam pa i topa muka ra varkurai kai God.

Iesu i tulue ra lavurua na vinun na tarai

10 1 Ba i par go ra lavur magit, a Luluai i togoe ra lavurua na vinun na
enana tarai, ma i tulue diat a evevut, ba diat a lua tana ta ra lavur
pia na pal, ma ta ra lavur gunan ba ia bula na vana boko tana. 2 Ma i tatike
ta diat: A vuai ra uma i matuka, i tup ia, ma pa i manga ra umana tena
ongor tana, avat a lul ra Luluai na uma, ba na tulue ra umana tena ongor
ta kana nidodoko. 3 Avat a vana, go iau tulue avat da ra umana nat na sip
pire ra umana leing na pap. 4 Koko avat a kap ta popopoi, ba ta rat, ba ra
palakau; ma koko avat a oro varvagai ma ta tikai na nga. 5 Ba ava ruk tai ta
pal, avat a tatike value: A malmal tadav go ra pal. 6 Ba ta natu i ra malmal
tana, kavava malmal na ki tana; ba pata, na lilikun ta vavat. 7 Ma avat a kiki
vatikai ta nam uka ra pal, avat a ian ma avat a momo nam ra magit di tabar
avat me; tago i kat ba da vabongon ra tena papalum ma ra ana. Koko avat a
vanavana vurvurbit ta ra palpal. 8 Ba avat a olo tai ta pia na pal, ma dia ben
varuk avat, avat a iaian ta nam dia tabar avat me; 9 avat a valagar ra lavur
minait i tana, ma avat a tatike ta diat: A varkurai kai God i ti maravai ta
vavat! 10 Ba avat a olo tai tika na pia na pal, ma pa dia ben varuk avat, avat
a irop ta ra umana nga tana, ma avat a tatike: 11 A tobon bula ta kavava pia
na pal, i petep ta ra kau i vevet, ave piar tar ia ta vavat; ma.avat a nunure
ke ba ra varkurai kai God i maravai. 12 Iau tatike ta vavat, ba Sodom pa na
manga kaina ta ra bung na varkurai ta dir ma nam ra pia na pal.

A umana pia na pal nina pa ta tena nurnur ta diat
(Mat 11:20-24)

13 Na kaina tam Korasin, na kaina tam Betsaida bula, tago ra lavur
dekdek iau ga pait ia ta mumur; gala di ga pait ia aro Tiro ma Sidon,
gala diat a ti nukpuku amana iat, diat a ti mong ma ra mal na tabun ma
diat a ti kiki ta ra kabu na iap. 14 Tiro ma Sidon pa dir a manga kaina ta
ra varkurai da amur. 15 Ma u bula Kapernaum, una malamala luluai tuk
ta ra bakut laka? Da vairop iu ura ta ra ruarua na tulungen. 16 Nina i
valongore avat, i valongore iau bula; ma nina i piam vue avat, i piam vue
iau bula, ma nina i piam vue iau, i piam vue bula nina i ga tulue iau uti.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Ra lavurua na vinun dia talil

17 Ma ra lavurua na vinun dia talil mulai ma ra gugu, dia tatike: Luluai,
a lavur tabaran bula dia ongo ta vevet ta ra iangim. 18 Ma i biti ta diat:
Iau ga gire Satan i bura ba marama ra bala na bakut da ra meme. 19 Iau
tar tul tar ra varkurai ta vavat upi avat a ruarua ra umana vui ma ra
umana kokopagapagen bula, ma ure ra lavur dekdek i ra ebar, ma pa
ta magit muka na vakaina avat. 20 Ma koko avat a gugu tago ra lavur
tabaran dia ongo ta vavat, avat a gugu, tago di ga tumu ra iang i vavat
arama ra bala na bakut.

Iesu i gugu
(Mat 11:25-27; 13:16-17)

21 Ta nam ra pakana bung i gugu ta ra Takodo na Tulungen, ma i tatike:
Tama, u ra Luluai ra bala na bakut ma ta ra rakarakan a gunagunan
parika bula, iau pite pa u, tago u ga ive go ra lavur magit kan ra lavur
tena kabinana, ma kan ra lavur tena minatoto bula, ma u tar vaarike tai
ra lavur kuramana ka; maia pa, Tama; tago u ga manane muka damana.
22 Tamagu i ga tul tar ra lavur magit par tagu; pa ta i nunure Natuna,
Tama ka; ma pa ta bula i nunure Tama, Natuna ka, ma nina bula ba
Natuna i mainge upi na vaarike tar ia tana. 23 Ma i tur tapuku tadav kana
tarai na vartovo, ma i ve varkolono diat ba: Diat ba ra kiau na mata i
diat i gire nam ava giragire dia ti doan! 24 Tago iau tatike ta vavat ba:
Mangoro na propet ma mangoro na king dia ga mainge upi diat a gire ra
lavur magit ava giragire, ma pa dia ga gire; ma dia ga mainge upi diat a
valongore ra lavur magit ava valavalongore, ma pa dia valongore.

A tinata valavalar ure ra bo na te Samaria

25 Ma tika na tena kabinana ta ra varkurai i tur ma i valar ia, i biti
tana: Tena Vartovo, ava ina pait ia, upi kaugu ra nilaun tukum? 26 Ma
i biti tana: Ava di ga tumu ia ta ra tinata na varkurai? Ava u luk ia
tana? 27 Ma i tatike bali ia dari: “Una mari ra Luluai kaum God ma ra
balam parika, ma ra tulungeam parika, ma ra dekdekim parika, ma ra
nuknukim parika; ma una mari talaim da u mari mule u.” 28 Iesu i biti
tana: I takodo kaum tinata, una pait muka nam, ma una laun tana. 29 Ma
i mainge ba na vuavue pila bat mule, ma i tir Iesu ba: la ra talaigu?
30 Iesu i tatike tana: Tika na tutana i vanavana marama Ierusalem ura
Ieriko; ma i vana taun ta umana tena nilong, dia pala vue kana lavur
mal, dia kita ia, ma dia vana kan ia, ma i to na mat. 31 Ma tika na tena
tinabar i vanavana ba ta nam ra nga; ba i gire, i bolo akit ia ka tai ra
papar. 32 Damana bula tika na tutana ta ra vuna tarai Levi, ba i tadav
ia, i gire ke, ma i bolo akit ia ka tai ra papar. 33 Ma tika na te Samaria

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ba i vanavana, i pot abara; ma ba i gire, i mari ia muka; 34 ma i tadav
ia, i pulu ra umana baba tana, ma i lolonge tar ra dangi ma ra vain
tana, i vakoa ta kana vavaguai, ma i kap ia ta ra pal na vavagil, ma i
balabalaure. 35 Ma ta ra bung i mur tana, i pong pa ra ivu denaria, i tul
tar ia tai nina kana ra pal, ma i biti: Una balaure; ma ba ta magit bula
una tabar ia me, ba iau talil ina bali ia tam. 36 Nuve ta go dital u nuk
ia ba dir talaina ma nina i ga vana taun ra umana tena nilong? 37 Ma i
tatike tana: Nina i ga mari ia. Ma Iesu i biti tana: Una vana, una pait ia
damana.

Iesu i ki ta ra kuba i Maria ma Mata

38 Ba dia vanavana mulai, i olo tai tika na pia na pal; ma tika na
vavina, a iangina Mata, i ben varuk ia ta ra kubana. 39 Ma tanavavina,
a iangina Maria, i ki pire ra ura kau i Iesu, i valavalongore kana tinata.
40 Mata i tup ia ra varvakai, ma i tadav ia, ma i biti: Luluai, pa una nuk
pa tanavavigu, tago i tar nur vue iau, ma iau varvakai varkolono? Una
tulue ba na maravut iau. 41 A Luluai i biti tana: Mata, Mata, u ngarao ma
u varvakai bula ma ra mangoro na magit! 42 A kopono ko ra magit da iba
upi ia; ma Maria i tar pilak pa ra bo na mangamangana, ma pa ta muka
na tak vue kan ia.

A vartovo kai Iesu ure ra niaring
(Mat 6:9-13; 7:7-11)

11 1 Ba i tar araring papa tai tika na gunan, tikai ta kana tarai na
vartovo i lul ia dari: Luluai, una tovo avet ta ra niaring, da Ioanes
bula i ga tovo kana tarai na vartovo. 2 Ma i biti ta diat: Ba ava araring,
avat a tatike dari: Tama i vevet, boina ba da ru ra iangim. Boina ba kaum
varkurai na vut. 3 Una tabar avet a bungbung par ma ra aveve nian.
4 Ma una re vue kaveve lavur varpiam; tago avet bula, ave rere vue nam
parika di pait ia ta vevet. Ma koko una ben avet ta ra varilam.
5 Ma i tir diat: I ta vavat ba na vana tadav talaina ra mutumut ma na
tatike tana: Talaigu, iau kail u upi ta utul a gem; 6 tago ta ra talaigu i tar
pot piragu ta kana vinavana, ma pa iau vung ta magit ba ina tabar ia me;
7 ma nina ara na pal na biti: Koko una vabalaguan iau; go di tar banu bat ra
pal, ma ra umana natugu bula go ave va, iau pa ina irop upi ina takan tar ia
tam? 8 Iau tatike ta vavat: A dovotina i ol ba na irop ma na takan tar ia tai
talaina, ma tago i vovo pa ia na irop, ma na takan tar nam parika i mainge.
9 Go iau tatike ta vavat: Avat a araring, ma da tabar avat; avat a tikatikan,
ma avat a na tadav ia; avat a pipidil, ma da papa are avat. 10 Tago diat dia
araring, da tabar diat par tikatikai; ma nam i pipidil, da papa are. 11 To ia ta
vavat ba natuna na lul ra gem tana, na tabar ia ma ra vat ika? Ba na lul ia
upi ta en ma na tabar ia ma ra vui ka? 12 Ba na lul ia upi ta kiau, ma na tabar

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ia ma ra kokopagapagen ika? 13 Ba avat a lavur kaina, ava nunure ra bo
na vartabar tai ra lavur natu i vavat, a dovotina muka ba Tama i vavat i ki
arama ra bala na bakut, na tul tar ra Takodo na Tulungen ta diat dia lul ia.

Iesu dir ma Beelsebul
(Mat 12:22-30; Mar 3:20-27)

14 Ma i okole vue ra tabaran i bombom. Ba ra tabaran i tar irop, a
tutana i ga bombom i tata mulai, ma ra kor na tarai dia kakaian tana.
15 Ma ta ra umana dia tatike: I okole vue ra lavur tabaran ma ra dekdek
i Beelsebul,[b] a luluai kai ra lavur tabaran. 16 Ta ra umana bula dia valam
ia, dia lul ia upi ta vakilang marama ra bala na bakut. 17 Ma i nunure
ra nuknuk i diat, ma i tatike ta diat: A lavur vuna gunan ba dia varubu
vargil ma diat mulai ke, diat a tamtavul uka; ma ra pal ba dia varubu ma
diat mulai ke tana, na tarip. 18 Ma ba Satan i varubu mule ke me, kana
varkurai na tur dave? Tago ava biti ba iau okole vue ra lavur tabaran ma
ra dekdek i Beelsebul. 19 Ona iau okole vue ra lavur tabaran ma ra dekdek
i Beelsebul, a umana natu i vavat dia okokole vue diat ma ra dekdek i to
ia? Go diat ika, diat a kure avat. 20 Ba iau okole vue ra lavur tabaran ma
ra kaka na lima i God, ava nunure tana ba ra varkurai kai God i tar vut
pire vavat. 21 Ba ra tena ongor i tar vargal muka ma i balaure ra kubana,
kana vurvur magit i va bulu; 22 ma ba ta ra tikai, a dekdek iat, i pot tadav
ia, ma i uvia pa ia, i ra vue kana lavur vargal i ga nurnur tana, ma i tibe
kana vurvur magit. 23 Nina ba pa i tur maravut iau, i tur bat ika iau, ma
nam ba pa i varurue maravut iau, i imimire vue ke.

Ra tabaran i talil
(Mat 12:43-45)

24 Ba ra dur na tabaran i irop kan ra tutana, i vanavana alalu ta ra
gunagunan pata tava tana, i tikan upi ta gunan ba na ngo tana; ma
tago pa i na tadav ta na, i biti: Ina talil mulai tadav nina ra kubagu iau
ga mareng kan ia. 25 Ba i vut i tana, i gire ba di ga arupe, ma di ga mar
ia. 26 Ma i vana, ma i agure pa ta ra lavurua na tabaran bula, nina dia
manga kaina ta diat; ma dia ruk par, ma dia ki tana; ma nam ra tutana i
manga kaina namur, ma ania lua pata.

A dovot na gugu

27 Ba i tatike boko go ra lavur tinata, tika na vavina ta ra kor i manga
biti tana: I ti doan muka nam ra tatal na bul di ga kava u tana, ma ra ura
u bula u ga u tana. 28 Ma i biti: A dovot go bula, ba diat, dia valongore ra
tinata kai God ma dia torom bula tana dia ti manga doan tana.

---

[b] **11.15** Beelsebul, a kukuraina “A Luluai na ul a buta”; a Iudaia dia ga vaiang Satan me.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A nilul upi ra magit na padapada varvo
(Mat 12:38-42)

29 Ba ra lavur tarai dia tar kor varurung pirana, i tatike: Go ra taun
tarai a taun tarai na varpiam; i nuk upi ta vakilang, ma pa da ve tar
ta vakilang tana, ia kaka ra vakilang i Iona. 30 Tago da amana Iona a
vakilang tadav ra tarai Nineve, damana bula Natu i ra tutana a vakilang
tadav go ra taun tarai. 31 A tadar vavina maro ra matana taubar na tur
varurung ta ra varkurai ma go ra taun tarai, ma na kure vakaina; tago
i ga pot mara ra gunagunan vailik iat upi na valongore ra kabinana kai
Solomon, ma go tikai i ngala tai Solomon go kari. 32 A tarai Nineve diat a
tur varurung ta ra varkurai ma go ra taun tarai, ma diat a kure vakaina;
tago dia ga nukpuku ta ra varvai kai Iona; ma go tikai i ngala tai Iona go
kari.

Ra lamp ure ra paka i dat
(Mat 5:15; 6:22-23)

33 Ba ta tikai na valiting ra lamp, pa na vung ia ta ra tung na pal, ma
pa na tuba ma ra valavalar na kon, na vung ia ta kana turtur iat, upi
diat dia ruk, diat a gire ra kapa. 34 A kiau na matam ia ra lamp ure ra
pakam; ba ra kiau na matam i dovot, a pakam par na buka ma ra kapa;
ba i kaina, ra pakam bula na buka ma ra bobotoi. 35 Damana una balaure
upi koko ra kapa i ki tam na bobotoi ka. 36 Ba ra pakam par i buka ma ra
kapa, ma pata ik tana i bobotoi, na buka parika ma ra kapa, da ra ngala
na talapar i ra lamp na vakapa u.

Iesu i takun ra umana Parisaio ma ra umana tena tutumu
(Mat 23:1-36; Mar 12:38-40)

37 Ba i tatata boko, tika na Parisaio i ting pa ia ba dir a ian me, ma i
ruk, i ki pire ra nian. 38 Ba ra Parisaio i gire, i kaian tana, tago pa i vargi
lua upi ra nian. 39 Ma ra Luluai i tatike tana: A dovotina avat a lavur
Parisaio ava dur ra muru i ra la ma ra muru i ra kadui bula; ma ra bala
i vavat i buka ma ra nilong ma ra lavur varpiam. 40 Avat a umana lunga,
pa i dari laka ba tikai ka i ga pait ra tamuru i ra umana magit ma ra
bala i diat bula? 41 Avat a vartabar ika ma nam ra lavur magit ta ra bala i
vavat, ma ra lavur magit par na gomgom ta vavat.
42 Na kaina ta vavat ra lavur Parisaio, tago ava tul tar tikatika na
pakana ta ra vinvinun ure ra davai i ang na vuvuvul, ma ra lavur nat na
davai na vinauma par, ma ava pait lake ra mangamangana takodo ma ra
varmari kai God! I boina tuna ba ava tar pait go, ma koko ava tar pait
valubane nam! 43 Na kaina ta vavat a umana Parisaio, tago ava mainge
ra umana kiki na lua ta ra lavur pal na lotu, ma ra nioro varvagai ta ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

lavur tavul a bung. 44 Na kaina ta vavat, tago ava vardada ma ra umana
tung na minat pa di gire, ma ra tarai dia vanavana taun ia ma pa dia
nunure!
45 Ma tikai ta diat a umana tena kabinana ta ra varkurai i biti tana:
Tena Vartovo, ona u tatike ra dari, u vul avet bula. 46 Ma i biti: Na kaina
ta vavat a lavur tena kabinana ta ra varkurai bula, tago ava puak tar ra
umana kinakap i tup ra tarai dia kapkap diat, ma avat, pa ava bili diat
ma ta kopono kaka na lima i vavat ika! 47 Na kaina ta vavat, tago ava
pait ra umana babang na minat i ra umana propet, ma ra umana tama i
vavat, dia ga doko diat! 48 Dari ava varvai ma ava mulaot bula ta ra lavur
papalum kai ra umana tama i vavat; tago dia ga doko diat, ma avat, ava
pait ra babang na minat i diat. 49 Damana bula ra minatoto kai God, i ga
tatike: Ina tulue ra umana propet ma ra umana apostolo tadav diat, diat a
doko ta ra umana, ma ta ra umana diat a vakadik diat, 50 upi da tir pa ra
gapu i ra lavur propet parika, i ga talingir papa ra vunapai ra rakarakan
a gunagunan, ta go ra taun tarai; 51 da tur pa la ma ra gapu i Abel ma tuk
tar ra gapu i Sakaria, nam i ga virua livuan ta ra uguugu na vartabar ma
ra pal tabu; ioi, iau tatike ta vavat, da tir pa ia tai go ra taun tarai. 52 Na
kaina ta vavat a lavur tena kabinana ta ra varkurai, tago ava ga tak vue
ra ki ure ra kabinana! Avat iat pa ava ga ruk ma ava ga tur bat ika diat,
dia ga mainge ra niruk.
53 Ba i irop kan nam ra pal, a umana tena tutumu, ma ra umana
Parisaio dia tut ma ra kankan ure, ma dia vovo pa ia upi na varvai tai ta
mangoro na magit; 54 ma dia kiki ue upi ta tinata ta ra ngiene upi diat a
takun ia me.

Iesu i vaale diat ure ra tinata na vaongo
(Mat 10:26-27)

12 1 Ma ba mangoro na arip na marmar na tarai dia tar koakor
varurung, ma dia kamir vargilgiliane diat, i biti tadav kana
tarai na vartovo: Avat a balaure value pa avat kan ra leven kai ra lavur
Parisaio, tago ra vaongo ko. 2 Ma pa ta magit di ga tuba ba pa da vaarike
boko; ma pa ta magit di ga ive ba pa da nunure boko. 3 Ma nam parika
ava ga tatike ta ra bobotoi, da valongore boko ta ra kapa; ma nam ava
ga varmaianao me ta ra pakana pal ara iat, da varvarvai tana ta ra lavur
ulaul a pal.

Una burutue to ia?
(Mat 10:28-31)

4 Iau tatike ta vavat, a umana talaigu: Koko avat a burutue diat dia
dokodoko ra paka i vavat, ma ba di tar pait ia, pa dia nunure ba ava
bula diat a pait ia. 5 Go iau vaale avat ta nina ba avat a burut tana: Avat

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

a burut ta nam ba kana ra dekdek upi na vuavue tar bula ra tulungea
i vavat ura geena[c] ba i tar vardodoko; ioi, avat a burut muka tana. 6 Di
kulkul pa ra ililima na levon ma ra ura toea ka laka? Ma pa di valubane
ta tikai ta diat ta ra mata i God. 7 Di ga tar luk vapar ra lavur pepe na ulu
i vavat. Koko avat a burut, tago avat ava ngatngat ta ra mangoro na levon.

Nam i tata kapa ure Iesu ma nam i pue vue Iesu
(Mat 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 Ma nam i tata kapa ta ra mata i ra tarai ure iau, Natu i ra tutana na
kale pa ia ta ra mata i ra lavur angelo kai God. 9 Ma nam i pue vue iau ta
ra mata i ra tarai, da pue vue bula ta ra mata i ra lavur angelo kai God.
10 Ma nina i tatike ta kaina tinata ure Natu i ra tutana, da re vue boko
tana; ma nina i vul ra Takodo na Tulungen pa da re vue muka tana. 11 Ba
dia ben avat ta ra mata i ra kiki na varkurai ta ra umana pal na lotu ma
ta ra mata i ra lavur luluai, koko avat a ngarao, ba avat a tata dave, ba
ava avat a tatike; 12 tago ra Takodo na Tulungen na tovo tar ia ta vavat ta
nam ra pakana bung nam ra magit i topa avat upi avat a tatike.

A tinata valavalar ure ra lunga na uviana

13 Ma tikai ta ra kor i biti tana: Tena Vartovo, una tata pa turagu ba na
tibe varbaiane amir ma kamimir tabarikik. 14 Ma i biti tana: To An, to ia
i ga tibe iau upi iau a tena varkurai, ba ra tena tiniba ta mumur? 15 Ma
i biti ta diat: Avat a nuk pa ia, ma avat a balaure avat kan ra puruai na
bala; tago ra nilaun kai tikai pa i vuna ta kana peal magit. 16 Ma i tatike
ra tinata valavalar ta diat, dari: A umauma kai tika na uviana i vuai mat;
17 ma i nuk ia ra balana dari; Ava ina pait ia, tago pa ta pal ba ina vung
ra lavur vuai kaugu uma tana? 18 Ma i biti: Ina pait go, ina re vue kaugu
umana pal na vuvuvung, ma ina pait mule ta umana ngala iat, ma ina
vung kaugu kon ma kaugu tabarikik tana. 19 Ma ina biti ta ra tulungeagu
dari: Tulungeagu, mangoro kaum tabarikik ure ta mangoro na kilala;
una ngo, una ian, una momo, ma una gugu. 20 Ma God i tatike tana: U a
lunga, go ra marum da tak vue ra tulungeam tam, ma kai ia laka nam ra
lavur magit u ga mal varurue? 21 Damana nam i vuvuvung upi kana ka,
ma pa i uviana pire God.

Nurnur tai God
(Mat 6:25-34)

22 Ma i biti tai kana tarai na vartovo: Go iau tatike ta vavat ba koko avat a
ngarao upi ra nilaun, ba ava avat a en ia; ba ure ra paka i vavat, ba ava avat

---

[c] **12.5** Geena ia ra ngala na tavul a puputa maravai Ierusalem ma ra iap i ga ioaio vatikai tana. A tarai Iudaia dia ga valarue ra ruarua na tulungen me.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

a mong me. 23 Tago a nilaun i ngala ta dir ma ra nian, ma ra paka i vavat i
ngala ta dir ma ra mal. 24 Avat a nuk pa ra umana kotkot; pa dia vavauma,
pa dia ingaingata, pa kadiat ta pal na vuvuvung, ba ta pal na nian; ma God
i tabatabar diat; ma pa ava ti boina vang ta ni ra umana beo? 25 To ia ta
vavat ba i ngarao, na valolovina ik ika kana nilaun? 26 Ba ava mama pait
nam i ikilik, avat a ngarao dave ure nam i ngala? 27 Avat a nuk pa ra umana
vaigoara, dia tavua dave? Pa dia papalum, pa dia viri mal; ma go iau varve
avat, ba Solomon ta kana minamar par pa i mong da tikai ta go diat. 28 Ba
God i mal ra vura ra pupui dari, nina i tavua gori, ma ningene di voto ra ubu
me, pa na vamong pa avat laka? I ikilik muka kavava nurnur. 29 Koko avat a
anan ba ava avat a en ia, ba ava avat a mome, ma koko avat a lavur nuknuk.
30 Tago ra tarai vakuku ta ra rakarakan a gunagunan dia anan upi go ra
lavur magit; ma Tama i vavat i nunure go ra lavur magit ava iba up ia. 31 Avat
a anan upi kana varkurai, ma na tul tar bula go ra lavur magit ta vavat.

A tabarikik arama ra bala na bakut
(Mat 6:19-21)

32 Avat a kikil na sip ik; koko ava burut; tago Tama i vavat i gugu upi
na tabar avat ma ra varkurai. 33 Avat a ivure kavava tabarikik, ma avat
a vartabar me; avat a mal ra umana popopoi upi kavavat ba pa diat a
maulana, a vuvuvung arama ra bala na bakut ba pa na panie, ma pa
ta tena nilong na vana maravai pirana, ma pa ta vui ikik na vakaina.
34 Tago a nuknukim na kiki ta nam ra gunan kaum tabarikik i tur tana.

Ra tultul i ki na vaninara

35 Avat a vi pit ra livua i vavat, ma avat a vabirao kavava umana
lamp; 36 ma avat a vardada ma ra tarai dia nuknuk upi kadia luluai ba
na talil kan ra lukara na varbean, upi, ba i vut ma i pipidil, da papa are
vuavue. 37 Nam ra lavur tultul ba ra luluai i vut, ma i gire tadav diat dia
monamono, dia ti doan; a dovot go iau tatike ta vavat, ba ia iat na vi pit
ma na tul tar ia ta diat upi diat a ki ta ra nian, ma na pot ma na torom
ta diat tana. 38 Ba na vut ta ra vauruana pakana varkia na nimono, ba ta
ra vautuluna, ma na gire tadav diat damana, nam ra umana tultul dia ti
doan. 39 Avat a nunure go: Gala ra luluai na pal i tar nunure ra pakana
marum a tena nilong na vut tana, gala na balabalaure, pa na nur vue ra
kubana upi da lobong ia. 40 Avat bula, avat a ki na vaninara; tago Natu i
ra tutana na vut ta ra pakana bung ba pa ava nuk pa ia tana.

A dovot na tultul ma nam pa i dovot
(Mat 24:45-51)

41 Petero i tir ia: Luluai, u tatike go ra tinata valavalar ta vevet ika,
ba tadav ra tarai par laka? 42 A Luluai i tatike: To ia ra tultul i dovot

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma i kabinana bula, upi kana luluai na tibe ba na kure ra kubana, ma
na tibatibe diat tana ma kadia tiniba na nian ta ra kilalana? 43 Nam ra
tultul i ti doan ba kana luluai i vut, ma i gire babare i papait ia damana.
44 A dovot go iau tatike ta vavat, na tul tar ia ba na kure kana tabarikik
parika. 45 Gala nam ra tultul na nuk ia ra balana dari: Kaugu luluai na
vavuan, ma i kitakita ra tarai na tultul ma ra umana tultul na vavina
bula, ma i iaian, ma i momamomo, ma i longlong tana; 46 a luluai kai
nam ra tultul na pot ta ra bung ba pa i nuk pa ia ma ta ra pakana
bung ba pa i nunure, ma na manga virit ia, ma na tibe tar kana balbali
varurung ma diat ba pa dia nurnur.
47 Nam ra tultul ba i tar nunure ra nuknuk i kana luluai, ma pa i
vaninara tana, ma pa i murmur kana nuknuk, da manga kita ia; 48 ma
nam i ngulngul, ma i pait ika ra lavur mangamangana i topa ia ba da kita
ia tana, da kita ia ikilik ika. Ma tai nina di ga tibe ma ra ngala, da nuk
upi ra ngala tana; ma tai nina di nur tar ra peal, da titir boko upi ra peal
bula.

Iesu ia ra vuna ta ra varngangar
(Mat 10:34-36)

49 Iau tar vut upi ina vue tar ra iap ta ra rakarakan a gunagunan
parika; ma iau mainge muka upi na io. 50 Kaugu tika na baptaiso boko
da baptaiso iau me, ma iau kaina upi na par. 51 Koko avat a nuk ia ba iau
tar pot upi ra malmal ra pia. Iau tatike ta vavat: Pata, upi ra varngangar
iat; 52 tago papa go a ilima tai tika na pal diat a tur varbaiai, a utul dia
varngangar ma ra ivut, ma ra ivut dia varngangar ma ra utul. 53 Diat a
tur varbaiai, a tutana na tut ure natuna, ma a bul na tut ure tamana;
a vavina ure natuna a vavina, ma ra bul vavina ure nana, ma ra enana
vavina na tut ure ra enana vavina.

A kabinana ure ra e
(Mat 16:2-3)

54 Ma i tatike tai ra kor na tarai bula: Ba ava gire ra bakut i tut ta ra
matana labur, ava tatike vuavue ba: I maravai ba na bata; ma a dovotina.
55 Ba ava gire i taubar, ava tatike: Na tup ia ra keake; ma a dovotina.
56 Avat a umana tena vaongo, ava kabinana upi avat a kure ra mata i ra
gunagunan ma ra bakut, ma dave pa ava kabinana upi avat a kure go ra
kilala?

Una vovo pa kaum ebar
(Mat 5:25-26)

57 Ma avat iat, ta ra ava pa ava kure ra mangamangana takodo? 58 Ba
amur vanavana boko ma kaum ebar tadav ra tena varkurai, una vovo

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

pa ia na nga upi una langalanga kan ia; kan na al pa u tadav ra tena
varkurai, ma ra tena varkurai na tul tar u tai ra tultul, ma ra tultul na
vue varuk u ta ra pal na banubat. 59 Go iau tatike tam: Pa una irop muka
tana, ona pa u bali vapar ra lavur toea parika.

Una vana kan ra kaina mangamangana kan una mat

13 1 Ta nam ra e, ta umana dia vana pirana ma dia varve ure nam
ra tarai Galilaia ba Pilato i ga ubu poto ra gapu i diat ma kadia
umana tinabar. 2 Ma i tatike bali diat dari: Ava nuk ia laka ba nam ra
tarai Galilaia a umana tena varpiam iat ta diat a Galilaia parika, tago
ra dari i ga ubu diat? 3 Iau tatike ta vavat ba: Pata; ma gala avat, pa ava
nukpuku, avat a virua par bula damana. 4 Ba nam ra vinun ma lavutul ba
ra pal vartaun Siloam i ga tarip taun diat ma i ga doko diat, ava nuk ia
laka ba diat ra umana tena varpiam ta diat ra tarai par dia ki Ierusalem?
5 Iau tatike ta vavat ba: Pata; ma gala avat, pa ava nukpuku, avat a virua
par bula damana.

A tinata valavalar ure ra lovo nina pa ta vuaina tana

6 Ma i tatike go ra tinata valavalar; Tika na tutana i ga vaume ra lovo
ta kana uma na vain, ma i tadav ia, i nuk upi ta vuaina tana; ma pata.
7 Ma i tatike tai ra tena malmal uma: Go ra utul a kilala iau mama tikan
upi ta vuaina ta go ra lovo; una mut vue! Dave go i tur bat ra uma? 8 Ma i
tatike bali ia dari: Luluai, una nur vue go ra kilala bula, upi ina kal kikil
ia, ma ina pupunang tar tana; 9 ma ari ona na vuai namur, i boina; ma
ona pata, io, una mut vue muka.

Iesu i valagar pa ra vavina i talikun ra pakana ta ra Bung Sabat

10 Ma i vartovo tai tika na pal na lotu ta ra Bung Sabat. 11 Ma tika na
vavina i ki tana, a tabaran na binilua i ga ovai tana a vinun ma lavutul
na kilakilala, ma i talikun ra. pakana, ma i mama al kodoa. 12 Ma Iesu
i gire, i ora, ma i tatike tana: Ia An, u ti oton kan kaum minait. 13 Ma
i vung ra ura limana tana, ma i tur takodo vuavue, ma i pite pa God.
14 Ma ra tena kukure pal na lotu i kankan, tago Iesu i tar valagar ta ra
Bung Sabat, ma i biti tai ra tarai: A laptikai na bung upi ra tarai diat
a papalum tana; avat a vana uti tana, upi da valagar pa avat, ma koko
ta ra Bung Sabat. 15 Ma ra Luluai i tatike tana: Avat a umana vaongo,
avat par tikatikai, pa ava pala vue kavava bulumakau, ba kavava as kan
ra kubana, ma ava agure laka ta ra Bung Sabat tadav ra tava? 16 Go ra
vavina a bul mur tai Abaraam, ma Satan i ga vi ia ra vinun ma lavutul na
kilakilala, ma ta ra ava pa da pala vue go ra vivi kan ia ta ra Bung Sabat?
17 Ba i tatike go ra lavur tinata, diat par dia vartoto me, dia vavirvir; ma
ra kor na tarai dia gugu ta go ra lavur bo na magit par i tar pait ia.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A tinata valavalar ure ra pat na mastad
(Mat 13:31-32; Mar 4:30-32)

18 Ma i biti: A varkurai kai God dir vardada ma ra ava? Ava ina valarue
me? 19 Dir vardada ma ra pat i ra mastad,[d] tika na tutana i kap ia, ma i
vaume ta kana uma; ma i tavua, ma i ngala na davai; ma ra lavur beo
liuliu dia ra.kan ta ra ingaingarina.

A tinata valavalar ure ra leven
(Mat 13:33)

20 Ma i biti mulai: Ava ina valarue ra varkurai kai God me? 21 Dir
vardada ma ra leven nina tika na vavina i ga vatur ia, ma i poto ive ma
ra utul a valavalar na plaua, ma ra ik boko i leven parika.

Ra mataniolo i irivo
(Mat 7:13-14,21-23)

22 Ma i alalu ta ra lavur pia na pal, ma ta ra lavur gunagunan, i vartovo
vanavana, ma i vana tuk tar urama Ierusalem. 23 Ma tikai i tir ia: Luluai,
a paupau ka laka diat da ga valaun diat? Ma i biti ta diat: 24 Avat a ongor
upi avat a olo ta ra mataniolo i irivo, tago iau tatike ta vavat, mangoro
boko diat a valar ra niruk tana, ma pata. 25 Ba ra luluai na pal i tar tut,
ma i tar banu ra matakilalat, ma ava turtur ra pia, ma ava pipidil ta ra
banbanu ma ava biti dari: Luluai, una papa are avet; na biti ke ta vavat
dari: Pa iau nunure avat ba avat mamave; 26 ma avat a tur pa ra tinata
dari: Ave ga ian ma ave ga momo ta ra luaina matam, ma u ga vartovo
ta kaveve lavur nga; 27 ma na biti: Iau varve avat, ba pa iau nunure avat
ba avat mamave; avat a umana tena pait ra kaina magit par, avat a vana
kan iau. 28 A tinangi boko ma ra vangvangia palangia, ba avat a gire
Abaraam, Isak ma Iakob ma ra lavur propet par ta ra varkurai kai God,
ma avat, di okole vue ka avat. 29 Ma diat a vut maro ra matana taur ma ra
taoai ma ra labur ma ra taubar ma diat a ki ta ra varkurai kai God. 30 Ma
ta umana dia murmur, diat a lua, ma ta ra umana dia lua, diat a murmur
uka.

Iesu i mari Ierusalem
(Mat 23:37-39)

31 Ta nam ra pakana bung iat ta ra umana Parisaio dia vut, dia biti
tana: Una irop, ma una vana; tago Erodes i mainge upi na doko u. 32 Ma
i tatike ta diat: Avat a vana, avat a ve nam ra leing na pap ba: Go iau
valavalagar gori ma ningene; ma oari ina ngo. 33 Ma ina vanavana gori

---

[d] **13.19** A mastad, a davai nina i manga ikilik ra patina, ia kaka ra davaina iat i ngala.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma ningene ma oari bula, upi koko ra propet na virua tai ta ra gunan
irai, aro Ierusalem iat. 34 Ierusalem, Ierusalem, nam i dokodoko ra lavur
propet, ma i tupatupar diat, dia tultulue diat tadav ia! Aivia ra bung iau
ga mainge ba ina varurue ra lavur natum, da ra kakaruk i varurue ra
lavur natnatina ta ra vavai na bebeana, ma ava ol ika. 35 Gire! A kuba i
vavat i tur vakuku ka pire vavat; ma iau tatike ta vavat: Pa avat a gire
mule iau tuk ta ra bung ba avat a biti tana dari: Da pite pa nina i pot ma
ra iang i ra Luluai.

Iesu i valagar pa tika na minait

14 1 Ma ba i ruk ta ra kuba i tika na luluai ta diat a umana Parisaio
ta ra Bung Sabat, upi na en ra gem, dia kiki ue ke. 2 Ma tika na
tutana i mait i polo ra pakapakana, ma i ki maro lua tana. 3 Iesu i tir ra
umana tena kabinana ta ra varkurai ma ra umana Parisaio dari: I takodo
ba da valagar ta ra Bung Sabat ba pata? 4 Ma dia ki mut uka. Ma i vatur
ia, i valagar pa ia, ma i tul vue. 5 Ma i biti ta diat: To ia ta vavat ba kana
as ba kana bulumakau i bura ta ra tung ta ra Bung Sabat, ma pa na al
vatutua lulut pa ia laka? 6 Ma pa i tale diat upi diat a bali mule go ra
lavur tinata.

A madu na bala ma ra varmari pire ra vaira

7 Ba i gire diat di ga ting pa diat, dia pilak pa ra umana kiki na lua, i
tatike ra tinata valavalar ta diat, dari: 8 Ba tikai i ting pa u ta ra lukara na
varbean, koko una ki ta ra kiki na lua; kan i tar ting pa tikai bula i ngala
ta mumur, 9 ma nam i ga ting pa amur na pot ma na biti tam: Una ki are
go ra tutana; ma una vana na vavirvir upi ra kiki namur. 10 Ba di tar ting
pa u, una vana ma una ki ta ra kiki i mur kakit, ma ba nina i ga ting pa
u i pot, na biti tam: Talaigu, una mai, una ki rikai na lua; ma diat par
ava ki varurung ma diat ta ra nian, diat a ru u. 11 Tago nina i vangala pa
mule, da vaikilik pa ia, ma nina i vaikilik pa mule, da vangala pa ia.
12 Ma i biti bula tai nina i ga ting pa ia: Ba u mal pa ra nian na keake
ba ra nian na ravian, koko una ting pa ra lavur talaim, ma ra lavur
turam, ma ra lavur niurum, ma ra lavur tadar tana, kan diat a ting pa u
bula ma diat a bali ia tam. 13 Ba u mal pa ra lukara, una ting pa ra lavur
luveana, ma ra lavur kakak, ma ra lavur kekebau, ma ra lavur pula; 14 ma
una doan; tago vakir kadiat ta magit upi diat a bali ia me tam; da bali ia
tam ta ra nilaun mulai kai ra lavur tena takodo.

A tinata valavalar ure ra ngala na lukara
(Mat 22:1-10)

15 Tikai ta diat dia ki me ta ra nian, ba i valongore go ra lavur tinata,
i tatike: Nina ba na en ra gem boko ta ra varkurai kai God, i ti doan.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

16 Ma Iesu i biti tana: Tika na tutana i mal pa ra ngala na nian ma i ting
pa mangoro tana; 17 ta ra pakana bung na nian i tulue kana tultul upi na
ve diat, di ga ting pa diat, ba: Avat a mai; tago di tar vaninare ra lavur
magit par. 18 Ma diat par dia vura tata bat diat. A luaina i biti tana: Iau
tar kul pa ra pakana pia, ma ina vana, ina gire muka; iau lul u ba da nur
vue iau. 19 Ma tikai bula i biti: Iau tar kul ra ilima na uraura bulumakau,
ma ina vana, ina valar diat; iau lul u ba da nur vue iau. 20 Ma ta ra tikai
bula i biti: Amir tar taulai ma tika na vavina, ma i dekdek upi ina vana.
21 Ma ra tultul i vana, ma i ve kana luluai ta go ra lavur tinata. Ma ra
luluai na pal i kankan ma i biti tai kana tultul: Una vana lulut ta ra lavur
nga, ma ta ra lavur nga ikik ta ra pia na pal, ma una ben pa ra umana
kakak, ma ra umana pula, ma ra umana kekebau. 22 Ma ra tultul i biti:
Luluai, di tar pait nam parika u vartuluai upi ia, ma pa i kor boko. 23 Ma
ra luluai i biti tai ra tultul: Una vana ta ra lavur nga tur, ma ta ra lavur
nga na umauma, una vo pa diat, upi diat a ruk upi kaugu pal na kor.
24 Tago iau tatike ta vavat: Koko ta tikai ta diat, di ga ting pa diat, na ian
kilang kaugu nian.

Ra tarai na vartovo diat a vungue kadia tabarikik parika
(Mat 10:37-38)

25 Ma a ngala na kor na tarai dia varagur me; ma i tur tapuku ma i
tatike ta diat: 26 Ba tikai i tadav iau ma pa i milikuane tamana, ma nana,
ma kana taulai ma ra umana natuna, ma ra umana turana, ma ra umana
taina, io, ma kana nilaun bula, vakir kaugu tutana na vartovo. 27 Nina ba
pa i puak pa kana bolo ma pa i murmur iau me, vakir kaugu tutana na
vartovo. 28 Tago to ia ta vavat ona i mainge upi na pait ra pal vartaun, ba
pa na ki boko upi na luk value pa ra mataina, pi na matoto ba na pait ot
pa ia ba pata? 29 Kan ba i tar pait ra vunapaina, ma i mama pait ot pa ia,
ma diat par dia gire, diat a kulume tana, diat a biti: 30 Go ra tutana i tar
pait ra vunapaina, ma i mama pait ot pa ia. 31 Ba to ia ra king, ba i vana
oai upi ra vinarubu ma ta ra king, ba pa na ki boko upi na nuknuk lua
ba ra vinun na arip na marmar na tarai na topa bar ra ura vinun na arip
na marmar na tarai kai nina i tut na vinarubu ure? 32 Kan ba nina ta ra
tikai i vailik boko kan ia, na tulue tadav ia ma na lul pa ra malmal tana.
33 Damana ba tikai ta vavat pa i vungue kana tabarikik parika, vakir
kaugu tutana na vartovo.

Ra solt nina pa i topa ta magit
(Mat 5:13; Mar 9:50)

34 A solt i boina; ma gala ra mapak i ra solt i panie, da vamapak mule
ma ra ava? 35 Pa i topa ra pia, ma pa i topa ra ul a puputa, da vue ke.
Nina ba ra talingana upi na valongor me, boina ba na valongore.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A sip i ga rara
(Mat 18:12-14)

15 1 Ma ra lavur tena varurue totokom ma ra lavur tena varpiam
par dia tadav ia upi diat a valongore. 2 Ma ra umana Parisaio ma
ra umana tena tutumu dia tata mukumuk ure, dia biti: Go ra tutana dia
varmaram ma ra lavur tena varpiam, ma dia ian me.
3 Ma i tatike go ra tinata valavalar ta diat, dari: 4 To ia ta vavat ba kana
ra mar na sip, ma tikai i rara, ma pa na vana kan ra lavuvat na vinun
ma lavuvat aria ra pui, ma na mur nina i rara, tuk ta nam ra bung ba
na tikan tadav ia mulai? 5 Ba na ga tikan tadav ia, na puak vakoa ta ra
ulavarana, ma na gugu. 6 Ma ba i pot ra kubana, na oro pa ra umana
niuruna ma ra umana talaina, ma na biti ta diat: Dat a gugu tago iau tar
tikan tadav kaugu sip i ga rara. 7 Iau tatike ta vavat, ba damana bula na
lia ra gugu tuna arama ra bala na bakut ure tika na tena varpiam i tar
nukpuku, ta diat ra lavuvat na vinun ma lavuvat na tena takodo, nina ba
pa dia kaina upi ra nukpuku.

A pakana mani i rara

8 Ba nuve ra vavina ba kana ra vinun na pakana mani, ma ba i varara
vue tikai, ba pa na valiting ra lamp laka, ma na arupe ra pal, na tikatikan
muka upi na tikan tadav ia? 9 Ba i tar tikan tadav ia, na oro pa ra umana
niuruna ma ra umana talaina, ma na biti: Dat a gugu, tago iau tar tikan
tadav nina ra pakana iau ga varara vue. 10 Damana bula, iau tatike ta
vavat, a gugu pire ra umana angelo kai God ure tika na tena varpiam i
nukpuku.

A bul i ga rara

11 Ma i biti dari: Tika na tutana a ivu natuna, a ura tutana, 12 ma ra
muruna ta dir i biti tai tamana: Tama, una takan tar kaugu tiniba ta
kaum tabarikik. Ma i tibe dir ma kana tabarikik par. 13 Ma pa i vavuan
ra bung, ba nam ra muruna i vung varurue kana tabarikik parika, ma
i vana me ta ra gunan vailik ma i vole vue kana tabarikik par abara ta
kana mangamangana vovoloi. 14 Ma ba i tar vole vue parika, a ngala na
mulmulum i tup nam ra gunan; ma i mulmulum nagam. 15 Ma i vana, i
ki pire tikai ta nam ra gunan; ma nina i ki pirana, i tulue ta kana umana
gunan pi na tabatabar ra umana boroi. 16 Ma i anan upi na maur ma ra
lavur pal i ra magit a umana boroi dia en ia, ma pa ta i tabar ia. 17 Ba i
minana mulai, i biti: Aivia ra tultul kai tamagu, i kulkul diat, dia maur
ma ra gem, ma dia en valili ia, ma go iau mat ati ma ra mulmulum!
18 Iau ina tut, ma ina vana tadav tamagu ma ina biti tana: Tama, iau ga
papait ra varpiam pire ra bala na bakut ma piram bula; 19 pa iau ko upi

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

da vatang mule iau ba natum; una togue iau da tikai ta diat kaum umana
tultul u kulkul uka diat. 20 Ma i tut, i vana tadav tamana. Ba i vailik ka
boko, tamana i gire, ma i mari ia, i vutvut tadav ia, i tal pa ra inoana,
ma i manga galum ia. 21 Ma natuna i biti tana: Tama, iau ga papait ra
varpiam pire ra bala na bakut ma piram bula; ma pa iau ko upi da vatang
mule iau ba natum. 22 Ma tamana i tatike tai kana umana tultul: Avat a
kap lulut ra mal uti, nina i boina kakit, ma avat a ule tar ia tana; avat
a ule ra domol ta ra limana, ma ra ura pal a kau ta ra ura kauna; 23 ma
avat a kap ra monoina nat na bulumakau uti, da doka, dat a ian ma dat a
gugu. 24 Tago natugu go i ga mat, ma go i laun mulai; i ga rara, ma go i
vana rikai mulai. Ma dia vura gugu. 25 Ma natuna, ra luaina, i ki na uma;
ma ba i maravai ta ra pal, i valongore ra kaur ma ra malagene. 26 Ma i
oro pa tika na tultul, i tir ia ure go ra lavur magit. 27 Ma i tatike tana:
Turam i tar pot, ma tamam i tar doko ra monoina nat na bulumakau
ure, tago i gire mule, ma i laun bulu. 28 Ma i kankan, i ole ra niruk;
ma tamana i irop tadav ia, i tingting pa ia. 29 Ma i biti tai tamana:
Go mangoro na kilala iau ga toratorom tam, ma pa iau ga piam kaum
vartuluai; ma pa u tabar iau ma ta nat na me ke, upi avet a gugu me ma
ra umana talaigu. 30 Ba go natum i vut, nina i ga vole kaum tabarikik
ta ra umana igoro na vavina, u doko ra monoina nat na bulumakau ure.
31 Ma i biti tana: Natugu, u ki vatikai piragu, ma kaugu tabarikik parika
kaum uka. 32 I kat ba da gugu ma da ga, tago go turam i ga mat, ma go i
laun mulai; i ga rara, ma go di tar tikan tadav mule.

A tultul i kabinana

16 1 Ma i tatike bula tai ra tarai na vartovo: Tika na tadar na tutana
kana tika na tultul na tabarikik, ma di takun ia tana ba i vole
kana tabarikik. 2 Ma i oro pa ia, ma i biti tana: Ava go iau valongore ure
u? Una vaarike kaum papalum, tago pa una tultul na tabarikik mulai.
3 Ma ra tultul na tabarikik i nuk ia ra balana: Ava ina pait ia, tago kaugu
luluai i tak vue go ra papalum kan iau? Pa iau dekdek upi ina ipuk; ma
iau vavirvir ba ina lulul. 4 Iau nunure nam ina pait ia, upi ba di tar okole
vue iau kan go ra papalum, diat a vango iau ta ra kubakuba i diat. 5 Ma
i oro tikatikai pa diat par dia ga la pa ra magit kai kana luluai, ma i
tir ra luaina: Aivia u ga la pa ia tai kaugu luluai? 6 Ma i biti: A mar na
valavalar na dangi. Ma i biti tana: Una vatur kaum buk, una ki, ma una
tumu lulut i tana ba ra ilima na vinun uka. 7 Ma i tir ta ra tikai: Aivia u
ga la pa ia? Ma i biti: A mar na valavalar na vit. Ma i biti tana: Una vatur
kaum buk, ma una tumu tana ba ra lavutul na vinun uka. 8 Ma ra luluai i
pite pa go ra tultul na tabarikik nina pa i ga takodo, tago i tar papait na
kabinana damana; tago ra umana natu i go ra e dia lia ma ra kabinana ta
kadia tataun ta diat ra lavur natu i ra kapa. 9 Iau tatike ta vavat: Avat a

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vamaram pa ta umana talai vavat ma ra tabarikik kai ra mangamangana
pa i takodo, upi ba i tar par da vango pa avat ta ra palpal i tur tukum.
10 Nina i dovot ta ra magit i ikilik ika, i dovot bula ta ra ngala na magit,
ma nina ba pa i dovot ta ra ikikilik, pa i dovot ta ra ngala. 11 Ona pa ava
ga dovot ta ra tabarikik pa i takodo, ia laka na nur tar ia ta vavat nam
i dovot? 12 Ba pa ava ga dovot ta nam kai ta ra tikai, ia laka na tabar
avat ma kavavat? 13 Pa ta tultul ba na torom tai ta ivu luluai; tago na
milikuane tikai, ma na mari ta ra tikai; ba na murmur tikai, ma na piam
ta ra tikai. Avat a torom dave tai God ma ta ra tabarikik bula?

Ta umana tinata kai Iesu
(Mat 11:12-13; 5:31-32; Mar 10:11-12)

14 Ma ra umana Parisaio, a umana tena mari mani, dia valongore go ra
lavur tinata; ma dia kulume tana. 15 Ma i biti ta diat: Avat, ava vatakodo
avat ta ra mata i ra tarai; ma God i nunure ra bala i vavat; tago nina ra
magit a tarai dia pite pa ia, i milmilikuan ta ra mata i God. 16 A tinata
na varkurai ma ra vartovo kai ra lavur propet dia tuk tar tai Ioanes; ma
papa nam ra kilala di varve ra bo na varvai ure ra varkurai kai God, ma
ra tarai par dia olo ma ra ongor tana. 17 Pa i dekdek upi ra bala na bakut
ma ra rakarakan a gunagunan na panie, ma pa ta ngungu matana buk
na panie ta ra tinata na varkurai. 18 Nina i vungue kana vavina, ma i ben
ta ra tikai i po, ma nina i ben ta vavina ba kana tutana i tar vungue, i po
bula.

Lasaro dir ma ra uviana

19 Tika na uviana, i mong ma ra mal meme ma ra bo na mal kumau,
ma i lukara a bungbung parika; 20 ma di vadiop tika na tena nilul, a
iangina Lasaro, pire kana mataniolo, i manmanua ra pakapakana, 21 ma
i mainge na en ra tagigi na nian i burabura kan ra vuvuvung na nian
kai ra uviana; io, ma ra umana pap dia damdam ra manuana. 22 Tuka
boko, a tena nilul i mat, ma ra umana angelo dia puak pa ia urama ta ra
bongobongo i Abaraam; ma ra uviana i mat bula, ma di punang ia. 23 Ma
ara ra ruarua na tulungen i tadaraka, tago i kankadik, ma i gire Abaraam
aro vailik, ma Lasaro ta ra bongobongo i Abaraam. 24 Ma i oraoro dari:
Tama, Abaraam, una mari iau, una tulue Lasaro upi na tuk pa ta ik a tava
ma ra ngu na kaka na limana, ma na vamadoldol ra karameagu me, tago
iau kankadik ta go ra birao. 25 Abaraam i biti: Natugu, una nuk pa ia, ba
u ga laun boko u ga alube pa kaum lavur bo na magit, ma damana bula
Lasaro a lavur kaina magit; ma go di mal ia ati, ma u, u kankadik. 26 Go
bula, tika na ngala na male livuan ta dat, upi koko diat a bolo mamati
pire vavat, ma pa ta bula na bolo maro uti pire vevet. 27 Ma i biti: Tama,
iau lul ba una tulue ta ra kuba i tamagu, 28 tago a ilima na turagu, ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

na tigal diat kan diat bula, diat a vana uti ta go ra kinadik. 29 Abaraam
i biti: A buk kai Moses ma ra lavur propet i tur pire diat; boina ba diat
a valongore diat. 30 Ma i biti: Pata, tama Abaraam; ba tikai na tadav
diat kan ra minat, diat a nukpuku muka. 31 Ma i biti tana: On.a pa dia
valongore Moses ma ra lavur propet, pa diat a kapupi bula ba tikai ta diat
ra umana minat na tut rikai.

A kaina mangamangana
(Mat 18:6-7,21-22; Mar 9:42)

17 1 Ma i biti tai kana.tarai na vartovo: Di mama tur bat ra lavur
tukatukai upi koko dia vana rikai, ma na kaina tai nina dia vana
rikai tana! 2 Gala na boina gala di ga kun tar ra vat na niudu ta ra inoana,
ma gala di ga vue vadudu ia na ta, upi koko na varara tikai ta diat ra
umana ikilik dari. 3 Avat a balaure avat! Ba turam i pait ra varpiam, una
pit ia; ma ba i nukpuku, una nur vue muka. 4 Ba i pait ra varpiam tam
a lavurua na pakana tai tika na bung, ma i lingan piram a lavurua na
pakana bula ma ra tinata dari: Iau nukpuku, una nur vue muka.

A nurnur

5 Ma ra umana apostolo dia tatike tai ra Luluai: Una vangala kaveve
nurnur. 6 Ma ra Luluai tatike: Ona kavava nurnur i da ra ikilik na pat i ra
davai, ma avat a tatike tai go ra davai, a lovo, dari: Una tarubat, ma una
tur ara na ta! na torom ta vavat.

A papalum kai ra tultul

7 To ia ta vavat laka ba kana tultul i tar ipuk, ba i tar balaure ra umana
sip, na tatike tana, ba i vut maro ra uma: Uti muka, una ki, ma una ian;
8 ma pa na biti dari laka: Una mal pa agu magit, ma una vi pit, una torom
pa tagu ba ina ian pa, ma ina momo pa; ma namur boko una ian, ma una
momo? 9 Dave na pite pa laka nam ra tultul, tago i tar pait ra lavur magit
i ga tul tar ia tana? 10 Damana avat bula, ba ava tar pait vapar nam di ga
tul tar ia ta vavat, avat a tatike: Avet a umana tultul na niiba, ave ga pait
kaveve papalum uka.

Iesu i vagomgom pa ra vinun na vukavuka

11 Ba dia vanavana na nga urama Ierusalem, i vanavana livuan Samaria
ma Galilaia. 12 Ma ba i olo tai tika na pia na pal, dia varkuvo ma ra vinun
na tarai dia vukavuka, ma dia tur maro vailik; 13 ma dia manga oro
dari: Iesu, Luluai, una mari avet. 14 Ba i gire diat, i tatike ta diat: Avat a
vana, avat a ve kapi avat tai ra umana tena tinabar. Ba dia vanavana, dia
gomgom uka. 15 Ma tikai ta diat, ba i gire i tar lagar, i talil, ma i pite pa
God ma ra ngala na nilaina, 16 ma i va timtibum pire ra ura kauna, ma i

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

pite pa ia; ma ia ra te Samaria. 17 Iesu i tir ia: Pa di vagomgom avat ava
vavinun laka? Akave ra lavuvat? 18 Pa ta laka i talil upi na pite pa God, ia
kaka go ra vaira? 19 Ma i tatike tana: Una tut, ma una vana; kaum nurnur
i tar valaun u.

Ra e na varkurai kai God na pot
(Mat 24:23-28,37-47)

20 Ba ra umana Parisaio dia tir ia ba vingaia ra varkurai kai God na
vut, i tatike bali diat dari: A varkurai kai God pa i vut ma ra ginigira upi
ia; 21 ma pa da biti ba: Go kari! ba: Nam! Tago ra varkurai kai God i ki
livuan ta vavat.
22 Ma i tatike tai ra tarai na vartovo: A e na vut boko ba avat a mainge
upi avat a gire tika na bung kai Natu i ra tutana, ma pa avat a gire. 23 Ma
diat a tatike ta vavat ba: Nam! ba: Go kari! Koko avat a vana, koko avat
a murmur tana. 24 Tago dir vardada ma ra meme; ba i pala ia aro ta ra
papar a vavai na bakut i vakapa are ta ra papar a vavai na bakut bula;
damana bula Natu i ra tutana ta kana bung. 25 Ma na kadik lua ma ra
mangoro na mangamangana, ma go ra taun tarai na pue vue. 26 Da nam
ta ra kilala i Noa, damana bula ta ra kilala i Natu i ra tutana. 27 Dia ga
iaian, dia ga momamomo, dia ga varvarbean, ma dia ga tulatulai ta ra
varbean tuk ta nam ra bung ba Noa i koa ta ra parau ta tana, ma ra lovon
ta i pot ma dia virua parika tana. 28 Damana bula ta ra kilala i Lot: dia ga
iaian, dia ga momamomo, dia ga kukul, ma dia ga ivura, dia ga vauma,
ma dia ga papait pal, 29 ma ta ra. bung Lot i irop kan Sodom, a iap ma ra
pakar i bura marama ra bakut, ma dia virua parika tana; 30 na damana
bula ta ra kilala ba da vaarike Natu i ra tutana tana. 31 Ta nam ra kilala,
koko nina i ki ra ul a pal na irop upi kana tabarikik ara ra bala na pal,
upi na vairop ia; ma ba tikai i ki ra uma, koko muka na talil. 32 Avat a
nuk pa ra taulai kai Lot. 33 Nina i mainge na valaun mule, na virua; ma
nina ba pa i nuk pa kana nilaun, na laun muka. 34 Iau tatike ta vavat:
Ta nam ra marum, a ivu tutana dir a va tai tika na vava; da vatur vake
tikai, ma ta ra tikai da nur vue. 35 A ivu vavina dir a uduudu varurung;
da vatur vake tikai, ma ta ra tikai na ki ke. [36 A ivu tutana dir a ki ta ra
uma; da vatur vake tikai, ma ta ra tikai da nur vue.] 37 Ma dia tir ia dari:
Luluai, akave? Ma i tatike ta diat: A umana kotkot dia pot varurung ta
nam ra gunan a minat i va tana.

A tinata valavalar ure ra ua na vavina ma ra tena varkurai

18 1 Ma i tatike ra tinata valavalar ta diat upi na tovo diat, ba i topa
ra tarai upi diat a araring milat ma koko diat a talanguan. 2 I biti:
Tika na tena varkurai i ga ki tai tika na pia na pal, pa i ru God, ma pa i
nuk pa ra tarai. 3 Ma tika na ua na vavina bula ta nam ra pia na pal, ma i

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vala vana tadav ia, i lul ia dari: Una obo iau ta kaugu ebar. 4 Ma lua boko
i ole; ma namur i nuk ia ra balana dari: Pa iau ru God, ma pa iau nuk pa
ra tarai, 5 ia kaka, tago go ra ua na vavina i vovo vatalanguane iau, ina
oba ka, kan na vatalanguane iau ma kana vinavana milat. 6 Ma ra Luluai
i biti: Avat a valongore go ra tinata kai ra kaina tena varkurai. 7 Ma God
bar, pa na obo laka ra taraina, diat, dia tangi tadav ia ra marum ma ra
keake bula, nina diat, i ungung vovovon pa diat? 8 Iau tatike ta vavat, na
obo lulut pa diat. la kaka, ba Natu i ra tutana i pot na gire tadav bar ta
nurnur ra pia?

A tinata valavalar ure ra Parisaio ma ra tena varurue totokom

9 Ma i tatike bula go ra tinata valavalar tadav diat dia nurnur ta diat
mule, ba ra umana tena takodo diat, ma dia pidimuane ra tarai par. 10 A
ivu tutana dir vana urama ra pal na vartabar upi ra niaring; tikai ta
dir a Parisaio, ma ta ra tikai a tena varurue totokom. 11 A Parisaio i tur
ma i araring ta ra balana dari: God, iau pite pa u tago pa ave vardada
ma ra tarai par, a lavur tena varvaur, a lavur tena vaongo, a lavur tena
nipo diat, ma pa amir varogop bula ma go ra tena varurue totokom.
12 Iau vevevut ma ra vinavel a vikvik par; iau vartabar ma tikatikai ta ra
vinvinun iau vatur vake. 13 Ma ra tena varurue totokom i tur ara vailik,
i ruva ba na tadarake ra bakut, i tibul ra bongobongono, ma i biti: God,
una mari ka iau, iau a tena varpiam. 14 Iau tatike ta vavat: Go ra tutana i
talil ra kubana, a tena takodo, ma ta ra tikai pata; tago nina i vangala pa
mule, da vaikilik pa ia; ma nina i vaikilik pa mule, da vangala pa ia.

Iesu i vadoane ra umana bul ikilik
(Mat 19:13-15; Mar 10:13-16)

15 Ma dia kap ra umana kuramana tadav ia, upi na bili diat; ba kana
tarai na vartovo dia gire, dia tigal diat. 16 Ma Iesu i oro pa diat pirana,
ma i biti: Avat a nur vue ra umana bul ikilik upi diat a tadav iau, ma
koko avat a tigal diat, tago kadiat dia dari ra varkurai kai God. 17 A dovot
go iau tatike ta vavat: Nina ba pa i kapupi ra varkurai kai God da ra bul
ikilik, pa na olo muka tana.

Ra uviana na tutana
(Mat 19:16-30; Mar 10:17-31)

18 Tika na tena varkurai i tir ia: Bo na Tena Vartovo, ava ina pait ia upi
kaugu ra nilaun tukum? 19 Iesu i tatike tana: Dave u vatang iau ba iau
boina? Pa ta i boina, ia kaka God. 20 U nunure ra lavur vartuluai: Koko
una po, Koko una vardodoko, Koko una long, Koko una varvai vavaongo,
Una ru tamam ma nam. 21 Ma i biti: Go parika iau tar toratorom tana
papa amana ba iau ga bul. 22 Ba Iesu i valongore, i biti tana: A kopono

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

magit boko u iba upi ia; una ivure kaum vurvur magit parika, ma una
tibe ra lavur luveana me, ma kaum boko ra bo na vuvuvung ra bala na
bakut; ma una mai, una mur iau. 23 Ba i valongore go ra tinata i tabun
muka ra balana tana, tago i manga uviana. 24 Ba Iesu i gire, i biti: I papait
na dekdek muka upi ta tika na uviana na olo ta ra varkurai kai God!
25 Tago a niolo kai ra uviana ta ra varkurai kai God i manga dekdek ta dir
ma ra nidolo kai ra kamel ta ra matana ingingit. 26 Ma diat dia valongore
dia tatike: Ari ona damana, ia da valaun ia? 27 Ma i biti: A magit i dekdek
pire ra tarai, God i pait valar pa ia. 28 Ma Petero i biti: Ave ga vana kan
kaveve vurvur magit ma ave murmur u. 29 Ma i biti ta diat: A dovot go
iau tatike ta vavat: Pa ta i ga vana kan ra pal, ba kan kana vavina ba ra
umana turana, ba nana, ba tamana, ba ra umana natuna, ure ra varkurai
kai God, 30 ba pa na vatur vake ra mangoro iat ta go ra nilaun ma namur
ra nilaun tukum.

Ra vautuluna tinata kai Iesu ure kana minat
(Mat 20:17-19; Mar 10:32-34)

31 Ma i agure vaire pa ra vinun ma a ivut, ma i biti ta diat: Go da vana
urama Ierusalem, ma da pait nina ra lavur magit par ra umana propet
dia ga tumu ia ure Natu i ra tutana. 32 Tago da tul tar ia tai ra lavur
Tematana, ma da kulume, ma da vakaina muka, ma da nami ia; 33 diat
a virit ia, ma diat a doka; ma ta ra vautuluna bung na laun mulai. 34 Ma
pa dia matoto ta go ra magit; ma di ive go ra tinata kan diat, ma pa dia
nukure ra kukurai ra lavur magit di ga tatike.

Iesu i vanana pa ra pula
(Mat 20:29-34; Mar 10:46-52)

35 Ba i maravai Ieriko, tika na pula i ki ra papar a nga, i lulul; 36 ba i
valongore ra kor dia vanavana, i titir ba ava go. 37 Ma dia ve ba Iesu ra
te Nasaret i vanavana pakit. 38 Ma i oraoro dari: Iesu, u natu i David,
una mari iau. 39 Ma diat dia lualua, dia tigal ia ba na ki mut uka; ma i
manga oraoro ka dari: U natu i David, una mari iau. 40 Ma Iesu i tur, ma i
vartuluai ba da ben ia pirana; ma ba i vana maravai pirana, i tir ia: 41 Ava
u mainge ba ina pait ia tam? Ma i tatike: Luluai, ba ina nana mulai. 42 Ma
Iesu i biti tana: Una nana muka, kaum nurnur i tar valaun u. 43 Ma i nana
vuavuai mulai, ma i mur ia, ma i pite pa God; ma ra tarai par bula ba dia
gire, dia pite pa God.

Iesu dir ma Sakaio

19 1 Ma i olo Ieriko, ma i vanavana alalu. 2 Ma tika na tutana i ki ie,
a iangina Sakaio, a luluai kai ra umana tena varurue totokom,
ma i uviana. 3 Ma i mainge na gire Iesu ba to ia; ma i mama gire, tago a

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

kor, ma ia ra tok na tutana. 4 Ma i vila lua, i koe ra davai, a lovo, upi na
gire, tago ba na bolo ta nam ra nga. 5 Ba Iesu i pot abara i tadaraka, ma i
tatike tana: Sakaio, una lulut, una irop, tago ina ki ta ra kubam gori. 6 Ma
i irop lulut, ma i agure pa ia ma ra gugu. 7 Ba dia gire, dia tata mukumuk
par, dia biti: Go i vana, upi dir a ki ma ra tutana, a tena varpiam. 8 Ma
Sakaio i tur, ma i tatike tai ra Luluai: Go, Luluai, tika na papar ta kaugu
lavur tabarikik iau tabar ra lavur luveana me; ma ba iau ga vo pa ta
magit pa i dovot tai ta tikai, ina bali ia ma ra ivat. 9 Ma Iesu i tatike
tana: Gori ra varvalaun i tadav go ra pal, tago ia bula a natu i Abaraam.
10 Tago Natu i ra tutana i ga vana rikai upi na tikan upi nina i rara ma upi
na valaun ia bula.

A tinata valavalar ure ra mamat na mani
(Mat 25:14-30)

11 Ba dia valavalongore go ra lavur tinata, i tatike bula ra tinata
valavalar, tago i maravai Ierusalem, ma tago dia biti ba ra varkurai kai
God na arikai vuavuai. 12 Io, i biti dari: Tika na luluai i vana ta ra gunan
vailik, upi na kale pa kana varkurai, ma na talil mulai. 13 Ma i oro pa
kana vinun na tultul, ma i tul tar ra vinun na mamat na mani ma i tatike
ta diat: Avat a kukul me tuk ta ra bung ba ina lilikun mulai tana. 14 Ma
ra tarai ta kana pia na pal dia milmilikuane, ma dia tulue ta umana upi
diat a mur ia, dia tatike: Pa ave mainge go ra tutana pi na kure avet. 15 Ba
i tar kale pa ra varkurai, ma i tar talil mulai, i vartuluai ba da oro pa
nina ra umana tultul i ga tul tar ra mani ta diat, upi na matoto ba ava i
tur ta kadia vapipiai. 16 Ma ra luaina i vana pirana, i biti: Luluai, kaum
mani i tar vinun tana. 17 Ma i biti tana: Boina muka, u a bo na tultul;
tago u ga dovot ta ra ikilik muka, una kure ra vinun na pia na pal. 18 Ma
ra vauruana i tadav ia, i biti: Luluai, kaum mani i tar ilima tana. 19 Ma i
biti bula tana: U bula, una kure ra ilima na pia na pal. 20 Ma tikai bula
i tadav ia, i biti: Luluai, go kaum mani mulai, iau ga pulu mal ia ma ra
mal; 21 tago iau ga burut i tam, tago u a dekdek na tutana; u tak pa nam
pa u ga vung ia, ma u ingate nam pa u ga vaume. 22 Ma i biti tana: U a
kaina tultul, ina kure u ta kaum tinata iat. U tar nunure ba iau a dekdek
na tutana, iau tak pa nam pa iau ga vung ia, ma iau ingate nam pa iau ga
vaume; 23 dave pa u ga tul tar kaugu mani ta diat dia piapie mani, upi ba
iau pot, ina ga vatur vake, ma ra vavatur bula tana? 24 Ma i tatike ta diat
dia tur pirana: Avat a tak vue nam ra mani kan ia, ma avat a tul tar ia tai
nina i vung ra vinun. 25 Ma dia biti tana: Luluai, i tar vinun kana mani.
26 Iau tatike ta vavat: Nina i vuvuvung, da tabar ia mulai; ma nina ba pa i
vuvuvung, da tak vue kana ikilik kan ia. 27 Ma avat a vila pa nam kaugu
umana ebar pa dia ga mainge ba ina kure diat, ma avat a doko diat ati
piragu.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Iesu i olo Ierusalem
(Mat 21:1-11; Mar 11:1-11; Ioa 12:12-19)

28 Ba i tar tatike vue go ra tinata, i lualua mulai urama Ierusalem.
29 Ma ba i maravai Betpage ma Betania, pire ra luana, nam di vatang
ia ba a luana na Oliva, i tulue ra ivu tutana na vartovo, i biti: 30 Amur a
vana ta nam ra pia na pal na lua ta mumur, ma ba amur a olo tana, amur
a tadav uka ra nat na as di tar veva, ma pa ta i ga ki boko tana, amur a
pala ia, ma amur a ben ia uti. 31 Ba tikai i tir amur ba: Dave amur pala ia?
amur a biti dari: Beaka ra Luluai i mainge. 32 Ma dir nam, i tulue dir, dir
vana ma dir gire tadav nina ra magit i ga tatike ta dir. 33 Ba dir palapala
ra nat na as, diat ba kadiat, dia tir dir: Dave go amur pala pa ra nat na
as? 34 Dir biti: Beaka ra Luluai i mainge. 35 Ma dir ben ia tadav Iesu; ma
dia pale kadia umana mal ta ra nat na as, ma dia vaki Iesu tana. 36 Ba i
vanavana, dia palapale kadia lavur mal na nga. 37 Ma ba i tar maravai
pire ra vanavana ba ta ra luana na Oliva, a lavur tarai na vartovo par dia
gugu ma dia pite pa God ma ra ngala na nilai diat ta ra lavur dekdek na
papalum, dia tar gire; dia biti: 38 I ti doan nina ra King i vut ma ra iang
i ra Luluai; a malmal arama ra bala na bakut, ma ra pite varpa urama
muka! 39 Ta ra umana Parisaio ta ra kor dia biti tana: Tena Vartovo, una
tigal kaum tarai na vartovo. 40 Ma i tatike bali diat dari: Iau ve avat, ona
go diat diat a tur mut, a lavur vat diat a oraoro.

Iesu i tangie Ierusalem

41 Ma ba i maravai, i gire ra pia na pal, ma i tangie, i biti: 42 Gala u bula
u tar nunure ta go ra bung, a lavur magit dia topa ra malmal! Ma go, dia
ki ivai kan ra matam. 43 Ta e na pot boko, ba kaum lavur ebar diat a liplip
bat iu, ma diat a tur kikil iu, ma diat a tur bat iu ta ra lavur papar. 44 Ma
diat a vue pukue u ra pia, ma ra lavur natum bula dia ki tam; ma pa diat
a nur vue ta ura vat upi dir a va vartaun tam, tago pa u ga nunure ilam
ra bo na e ba di vana piram tana.

Iesu i olo ra pal na vartabar
(Mat 21:12-17; Mar 11:15-19; Ioa 2:13-22)

45 Ma i ruk ta ra pal na vartabar, i okole vue diat dia ivivura tana. 46 I
biti ta diat: Di ga tumu ia dari: “Kaugu pal a pal na niaring.” Ma ava tar
pukue upi na da ra babang kai ra umana tena nilong.
47 Ma i varvartovo ta ra pal na vartabar ra bungbung parika. Ma ra
umana tena tinabar ngalangala, ma ra umana tena tutumu, ma ra umana
luluai kai ra tarai, dia mainge ba diat a doka; 48 ma dia mama nuk upi
ta magit ba diat a pait ia; tago ra tarai dia kor tadav ia, ma dia vala
valongore.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A tinir ure ra varkurai kai Iesu
(Mat 21:23-27; Mar 11:27-33)

20 1 Tika na bung ta nam ra e, i tovo ra tarai ta ra pal na vartabar,
ma i varvai ma ra bo na varvai; ma ra umana tena tinabar
ngalangala, ma ra umana tena tutumu, ma ra umana patuana dia tadav
ia; 2 ma dia biti tana: Una ve avet ta ra varkurai u pait go ra lavur magit
i tana, ba to ia i ga tul tar go ra varkurai tam? 3 Ma i tatike bali diat dari:
Iau bula go, ina tir avat tai tika na magit, ma avat a ve iau: 4 Mamave ra
baptaiso kai Ioanes, marama ra bala na bakut, ba tai ra tarai? 5 Ma dia
biti vargil ivai dari: Ona dat a biti ba: Marama ra bala na bakut, na biti:
Ba damana, dave pa ava ga nurnur tana? 6 Ba ona dat a biti ba: Tai ra
tarai, a tarai par diat a tupar dat; tago dia kapupi Ioanes ba ia ra propet.
7 Ma dia bali ia ka, ba pa dia nunure ba mamave. 8 Iesu i biti ta diat: Iau
bula, pa ina ve avat ta ra varkurai iau papait go ra lavur magit i tana.

A tinata valavalar ure ra umana tena papalum ta ra uma na vain
(Mat 21:33-46; Mar 12:1-12)

9 Ma i tatike go ra tinata valavalar tai ra tarai: Tika na tutana i vaume
ra uma na vain, ma i tul tar ia tai ra tarai na vinauma, ma i vana tai ta
ra vuna gunan upi na ki vavuan tana. 10 Ma ta ra e na vunuai i tulue tika
na tultul tadav ra tarai na vinauma, upi diat a tul tar ta umana vuai na
uma tana; ma ra tarai na vinauma dia kita ia, ma dia tul tuna vue ke.
11 Ma i tulue ta ra tultul; ma dia kita ia bula, ma dia vakaina, ma dia tul
tuna vue ke. 12 Ma i tulue ta ra tikai bula; ma dia kita vakinkin ia, ma dia
okole vue. 13 Ma ra luluai na uma i biti: Ava ina pait ia? Ina tulue natugu,
a bul na vakak, upi diat a ru ia bar. 14 Ba ra tarai na vinauma dia gire, dia
biti vargil dari: Go ra bul mur tana; dat a doka, upi kadat ika ra vurvur
magit. 15 Ma dia okole vue kan ra uma ma dia doka. Ava ra luluai na uma
na pait ia ta diat? 16 Na vut ma na doko vue nam ra tarai na vinauma,
ma na tul tar ra uma tai ta umana enana. Ba dia valongore go dia tatike:
Koko muka. 17 Ma i bobobe diat, ma i biti: Ava go di ga tumu ia?
"Nina ra vat ba ra umana tena pait pal dia tar pilak vue,
Nam muka di tar pait ra ul a ngu na pal me."
18 Ma nina i bura ta go ra vat na ti tagigi, ma nina ba go na bura taun ia,
na taimirai da ra tobon.

A tinir ure ra totokom
(Mat 22:15-22; Mar 12:13-17)

19 Ma ra umana tena tutumu, ma ra umana tena tinabar, dia mainge
ba diat a kinim ia ta nam ra pakana bung, ma dia burut uka ta ra tarai;
tago dia nunure ba i tar tatike go ra tinata valavalar ure diat. 20 Ma dia

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

kiki ue pa ia ma dia tulue ta umana kilao dia vaongo ba ra umana tena
takodo diat, upi diat a vagu pa ia ta kana tinata, ma diat a tul tar ia ta
ra varkurai ma ta ra dekdek i ra tena varkurai na gunan. 21 Ma dia tir
ia dari: Tena Vartovo, ave nunure ba i takodo kaum tinata ma kaum
vartovo, ma pa u nuk pa ta tikai, u varvai ma ra dovotina ure ra nga kai
God. 22 I takodo ba avet a tul tar ra totokom tai ra Kaisar ba pata? 23 Ma
i nunure kadia vaongo, ma i biti ta diat: 24 Avat, a ve tar tika na denaria
tagu. A malalar i to ia tana? Ma kai ia bula ra tutumu tana? Ma dia biti:
Kai ra Kaisar. 25 I biti ta diat: Avat a tul tar tai ra Kaisar ra lavur magit
kai ra Kaisar, ma avat a tul tar tai God ra lavur magit kai God. 26 Ma dia
mama vagu pa ia ta nam ra tinata ta ra mata i ra tarai; ma dia kaian ta
kana tinata na balbali, ma dia ki mut uka.

A tinir ure ra tinut mulai kan ra minat
(Mat 22:23-33; Mar 12:18-27)

27 Ma ta ra umana ta diat ra Sadukaio, diat dia varpuai ta ra nilaun
mulai, dia tadav ia; ma dia tir ia dari: 28 Tena Vartovo, Moses i ga tumu
tar ia ta dat, ba ra tutana i mat kan kana taulai, ma pa ta natuna, turana
na ben kana vavina, ma na vangala ta umana bul upi kai turana. 29 Io,
a lavurua na tutana dia turana; a luaina i ben pa ra vavina, ma i mat,
ma pa ta natuna; 30 ma ra vauruana damana, ma ra vautuluna bula;
31 damana bula diat par ra lavurua dia mat, ma pa ta natu i diat. 32 Ma
ra vavina i mat mur ta diat. 33 Ta ra nilaun mulai, kai ia ta diat nam ra
vavina? Tago ra lavurua par dia ga taulai me. 34 Iesu i tatike ta diat: A
tarai ra pia dia varvarbean, ma dia tulatulai ta ra varbean; 35 ma diat
da kure boko ba na topa diat nam ra nilaun ma ra nilaun mulai kan ra
minat, pa dia taulai, ma pa dia tulatulai ta ra tinaulai; 36 tago pa diat a
mat mulai; tago dia vardada ma ra umana angelo; diat a umana natu i
God, ma ra umana natu i ra nilaun mulai. 37 Ma ra lavur minat dia laun
mulai, da Moses i ga vaarike ure ra Davai, ba i ga vatang ra Luluai dari:
A God kai Abaraam, ma ra God kai Isak, ma ra God kai Iakob. 38 God,
vakir a God kai ra umana minat, kai ra umana launa iat; tago dia laun
par ta ra matana. 39 Ma ta umana tena tutumu dia tatike: Tena Vartovo, i
boina kaum tinata. 40 Tago pa dia valar mule ma ta tinir.

A tinir ure Kristo
(Mat 22:41-46; Mar 12:35-37)

41 Ma i biti ta diat: Dia biti dave ba ra Kristo ia ra natu i David? 42 Tago
David iat i tatike ta ra buk na Kakailai dari:
"Ra Luluai i tatike tai kaugu Luluai:
Una ki ta ra limagu tuna,
43 Tuk tar ina vadiop kaum lavur ebar upi a ruarua na kakim."

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

44 David i vatang ia ba Luluai, ma dir tamana dave?

Iesu i vale diat ure ra umana tena tutumu
(Mat 23:1-36; Mar 12:38-40)

45 Ma ra tarai par dia valongore i tatike tai kana tarai na vartovo dari:
46 Avat a nuk pa ra umana tena tutumu, dia mainge ba diat a vanavana
ma ra umana lolovina mal, ma dia mainge ra nioro varvagai ta ra lavur
tavul a bung, dia mainge ra lavur kiki na luluai ta ra umana pal na
lotu, ma ra umana kiki ara na lua ta ra umana lukara; 47 dia ian vapar
ra tabarikik kai ra umana ua na vavina, ma dia vaongo ma ra umana
niaring lolovina; na manga tup go diat ra varkurai na balbali.

Ra vartabar kai ra ua na vavina
(Mar 12:41-44)

21 1 Ma i idok, ma i gire ra umana uviana dia vuavue kadia vartabar
ta ra vuvuvung na mani. 2 Ma i gire bula tika na ua na vavina i
luveana, ma i vue tar ra ivu toea ka tana. 3 Ma i biti: A dovot go iau tatike
ta vavat: Go ra ua na vavina i luveana i vue tar ra ngala ta ni diat par;
4 tago diat par go dia tar vuvuai maravut ra vartabar ta nina ka, dia luk
pirane vue; ma go ta kana niiba i vue vapar tar kana tabarikik.

Iesu i biti ba da nila vue ra pal na vartabar
(Mat 24:1-2; Mar 13:1-2)

5 Ma ba ta umana dia tata ure ra pal na vartabar, ma ba di tar mar ia
ma ra lavur bo na vat ma ra lavur magit na vartabar, i biti: 6 Ure go ra
lavur magit ava giragire, a kilala na vut boko ba pa ta ivu vat dir a va
vartaun ati, da vue pukue vapar vue.

A umana purpuruan ma ra umana varmonong
(Mat 24:3-14; Mar 13:3-13)

7 Ma dia tir ia dari: Tena Vartovo, da pait ia vingaia go ra lavur magit?
Ma ava ra vakilang ba go ra lavur magit i maravai? 8 Ma i biti: Avat a
varbalaurai kan da varara avat; tago mangoro diat a vut ma ra iangigu,
diat a tatike: Iau ia muka; ma dari: A kilala i tar maravai., Koko ava
murmur diat. 9 Ba ava valongore ure ra umana vinarubu ma ra umana
varvareo, koko avat a burut; tago i topa ia ba go ra lavur magit na pot
lua; ma ra mutuaina pa na lulut.
10 Ma i biti ta diat: Tika na vuna gunan na tut ure ta ra vuna gunan,
ma tika na varkurai ure ta ra varkurai; 11 ma ra umana ngala na guria,
ma ra umana mulmulum ma ra umana enana minait ta ra gunagunan;
ma ra umana mangamangana bunurut, ma ra umana ngala na vakilang
marama ra bakut. 12 Ma lua boko ta go ra lavur magit diat a kinim avat,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

diat a vakadik avat, ma diat a kinim tar avat ta ra umana pal na lotu ma
ta ra umana pal na banubat, ma diat a al pa avat tadav ra umana king
ma ra umana tena varkurai na gunan ure ra iangigu. 13 Na topa avat
upi ra varvai. 14 Avat a nuk pa ia ta ra bala i vavat, ba koko ava nunuk
lua ba ava avat a tatike; 15 tago iau, ina tul tar ia ta ra ngie i vavat, ma
ra kabinana bula ba kavava lavur ebar par pa diat a bali ia, ma pa diat
a pue vue. 16 A umana tavu i vavat, ma ra umana tura i vavat, ma ra
umana niuru i vavat, ma ra umana talai vavat, diat a tul tar avat ta diat;
ma diat a doko ta umana ta vavat. 17 Ma ra tarai par diat a. milmilikuane
avat ure ra iangigu. 18 Ma pa ta pepe na ulu i vavat na virua. 19 Kavava
mangamangana vovovon na valaun ra tulungea i vavat.

Iesu i biti ba da nila vue Ierusalem
(Mat 24:15-21; Mar 13:14-19)

20 Ba ava gire ra umana loko na tarai na vinarubu dia tur kikil
Ierusalem, avat a nunure ba i maravai ba da nila vue. 21 Boina ba diat dia
ki Iudaia, diat a lop urama ra lualuana; ma boina ba diat dia ki limlivuan
ta ra pia na pal, diat a irop; ma koko diat, dia ki ra pupui, diat a olo
tana. 22 Tago go ra kilala, a kilala na balbali upi da pait ot pa tana nam
parika di ga tumu ia. 23 Na kaina ta diat dia kap bala, ma ta diat bula
dia vau ra bul ta nam ra kilala! Tago na malari muka ra gunagunan, ma
ra kankan na tup go ra tarai. 24 Diat a virua ta ra pakat na vinarubu ma
da ben vavilavilau pa diat ta ra lavur vuna gunan parika; ma ra umana
Tematana diat a ruarua taun Ierusalem tuk ta ra mutuai ra kilakilala kai
ra umana Tematana.

Natu i ra tutana na pot
(Mat 24:29-31; Mar 13:24-27)

25 Ma da pait ra umana vakilang arama ta ra matana keake, ma ta ra
gai, ma ta ra umana tagul; ma ra lavur vuna gunan ra pia diat a kaina
ta ra purpuruan ure ra rurunga na ta ma ra umana bobol; 26 a tarai diat
a mat ma ra bunurut ma ra ninunuk upi ra lavur magit ba na ubu ra
rakarakan a gunagunan, tago ra lavur mangamangana ta ra bakut na
dadadar. 27 Ma diat a gire Natu i ra tutana i vana rikai ta ra bakut ma ra
dekdek ma ra ngala na minamar. 28 Ba go ra lavur magit i vura na vut,
avat a tadaraka, ma avat a idaidok; tago i maravai ka kavava varvalaun.

A tinata valavalar ure ra lovo
(Mat 24:32-35; Mar 13:28-31)

29 Ma i tatike ra tinata valavalar ta diat dari: Avat a nuk pa ra lovo ma
ra lavur davai par; 30 ba dia vura na gol, ava gire, ma avat iat, ava nunure
ba ra kilala na malamalapang i maravai. 31 Damana bula, ba ava gire go

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra lavur magit, avat a nunure ba ra varkurai kai God i maravai ka. 32 A
dovot go iau tatike ta vavat. Go ra taun tarai pa na panie, ba pa da pait ot
pa boko go ra lavur magit. 33 A bakut ma ra rakarakan a gunagunan na
panie boko ma kaugu lavur tinata pa na panie muka.

Avat a balaure avat

34 Avat a balaure avat, kan ra bala i vavat na mamat ma ra ngala na
nian ma ra nimomo, ma ra balaguan ta ra nilaun ra pia, ma nam ra bung
na pot vakaian tadav avat da ra kun; 35 tago na pot damana pire diat par
dia ki ta ra rakarakan a gunagunan parika. 36 Avat a varbalaurai ta ra
kilakilala parika; avat a araring upi avat a ongor ma upi avat a laun kan
go ra lavur magit par ba diat a pot boko, ma avat a tur ta ra mata i ra
Natu i ra tutana.
37 Ma i vartovo ra bungbung parika ta ra pal na vartabar, ma ra
bungbung na marum i irop, ma i ki ta ra luana, a iangina a luana na
Oliva. 38 Ma ra tarai par dia pot pirana ra kavunvun iat ta ra pal na
vartabar upi diat a valongore.

Dia tata guvai upi diat a vagu pa Iesu
(Mat 26:1-5; Mar 14:1-2; Ioa 11:45-53)

22 1 Io, i maravai ra lukara na gem ba pa i leven, di vatang ia ba ra
lukara na bolo lake. 2 Ma ra umana tena tinabar, ma ra umana
tena tutumu, dia nuknuk upi ta mangana nga ba na virua tana; tago dia
burutue ra tarai.

Iudas i mulaot upi na vagu pa Iesu
(Mat 26:14-16; Mar 14:10-11)

3 Ma Satan i ovai tai Iudas, a iangina bula ba Iskariot, tikai ta diat ra
vinun ma a ivut. 4 Ma i vana tadav ra umana tena tinabar ma ra umana
luluai na vinarubu, ma dia tata me ba na vagu davatane tar ia ta diat?
5 Ma dia gugu, ma dia kubu ba diat a kul ia ma ra mani. 6 Ma i mulaot,
ma i kiki pa ia upi na noe ive tar ia ta diat ba pa ta kor na tarai.

Iesu diat ma kana tarai na vartovo dia en ra magit na bolo lake
(Mat 26:17-25; Mar 14:12-21; Ioa 13:21-30)

7 A bung na gem ba pa i leven i vut ba di tul tar ra bolo lake tana. 8 Ma
i tulue Petero ma Ioanes dari: Amur a vana, amur a vaninare ra magit
na bolo lake upi dat a en ia. 9 Ma dir tir ia: U mainge ba amir a vaninare
ave? 10 I biti ta dir: Ba amur tar olo ta ra pia na pal, amutal a varkuvo
ma ra tutana i kapkap ra la na tava; amur a mur ia ta ra pal i ruk tana.
11 Amur a biti tai ra luluai na pal dari: A Tena Vartovo i tir iu ba: Akave
kaum pal na vaira ba avet ma kaugu tarai na vartovo avet a en ra magit

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

na bolo lake tana? 12 Ma na ve tar ta mumur ra ngala na pakana pal liu
di tar vangan ia; amur a vaninare tana. 13 Ma dir vana, ma dir gire tadav
nam par i ga tatike, ma dir mal pa ra magit na bolo lake.

A nian kai ra Luluai
(Mat 26:26-30; Mar 14:22-26; 1 Kor 11:23-25)

14 Ba ra pakana bung i vut, diat ma ra tarai na vartovo dia ki. 15 Ma i
biti ta diat: Iau ga mamainge muka ba dat a en go ra magit na bolo lake
ba pa di vakadik iau boko; 16 tago iau tatike ta vavat: Pa ina en mule tuk
ta nam ba da pait ot pa ia ta ra varkurai kai God.
17 Ma i vatur tika na momamomo ma ba i tar pite varpa, i biti: Avat
a vatur go, ma avat a tibe avat me; 18 tago iau tatike ta vavat, ba pa ina
mome mule ra vuai na vain papa gori, ma na tuk tar ta ra bung ba na pot
i tana ra varkurai kai God. 19 Ma i vatur ra gem, ma ba i tar pite varpa,
i tabik ia, i tabar diat me, ma i tatike: Go ra pakagu. [Di tul tar ia ure
avat; avat a papait. go, ma avat a matamatane upi iau me. 20 Damana
bula ra momamomo, ba i tar par ra nian, ma i tatike: Go ra momamomo
a kalamana kunubu ta ra gapugu nina i talingir ure avat.] 21 Ma ra lima i
nam i vagu tar iau, go kari ta go ra vuvuvung na nian. 22 A dovot ba Natu
i ra tutana na vana da di ga kure; ma na kaina tai nina ra tutana i vagu
tar ia. 23 Ma dia varvartir vargil ba to ia ta diat na pait go ra magit.

A vartoto vargil ure to ia ta diat i ngala

24 Dia vartoto vargil bula ba to ia ta diat i ngala kakit. 25 Ma i tatike ta
diat: A umana king kai ra lavur Tematana dia papait na luluai na kaia ta
diat; ma di vatang diat dia kure diat ba ra umana boina. 26 Ma koko avat
a damana; nam i ngala ta vavat, boina ba na da nina i mur, ma nam i
luluai na da tikai i toratorom. 27 Tago nuve i ngala, nina i ki ta ra nian ba
nam i toratorom tana? Vakir nina i ki ta ra nian vang? Ma go iau ki pire
vavat da tikai i toratorom. 28 Avat dat, ava ga tur maravut iau ta ra lavur
mangamangana di ga valamlam iau me; 29 ma iau tibe tar ra varkurai ta
vavat, da Tamagu i ga tibe iau me, 30 upi avat a ian ma avat a momo ta
kaugu vuvuvung na nian ta kaugu varkurai; ma avat a ki ta ra umana
kiki na king, avat a kure ra vinun ma ra ivu vuna tarai Israel.

Iesu i tata na lua ba Petero na pue vue
(Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Ioa 13:36-38)

31 Simon, Simon, Satan i tir pa avat upi na tang valar avat da ra Vit; 32 ma iau
tar araring ure u, upi koko kaum nurnur na panie kakit, ma tuka boko ba u tar
nukpuku mulai, una vapatuan ra tara na turam. 33 Ma i biti tana: Luluai, go iau
vaninara upi ina mur u ta ra pal na banubat ma ta ra minat. 34 Ma i biti: Petero,
iau ve u, gori ba ra loko pa i riki boko, una vautul a varpuai ba pa u nunure iau.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A popopoi, a rat ma ra pakat

35 I tir diat: Ba iau ga tulue avat, ma pa kavavat ta popopoi ba ta rat ba ta pal
a kau, ava ga iba vang upi ta magit? Ma dia biti: Pata. 36 Ma i biti ta diat: Ma go,
nina ba kana ta popopoi, na kap ia ka, damana bula ra rat; ma nina ba pa ta,
boina ba na ivure kana olovoi ma na kul pa ra pakat na vinarubu. 37 Tago iau
tatike ta vavat, ba da pait ot pa ia tagu go di ga tumu ia dari: "Ma di ga luk guve
ma ra lavur tena varpiam." Tago a dovotina da pait ot pa nam parika di ga tumu
ia ure iau. 38 Ma dia biti: Luluai, a ivu pakat go kari. Ma i biti ta diat: I ot ika.

Iesu i araring
(Mat 26:36-46; Mar 14:32-42)

39 Ma i irop, i vana ta ra luana na Oliva, da kana mangamangana iat; ma ra
tarai na vartovo dia mur ia. 40 Ba i tar pot ta nam ra gunan, i tatike ta diat: Avat a
araring kan da valam pa avat. 41 I ki irai kan diat da ra kulalongo na vat; ma i va
timtibum, i araring dari: 42 Tama, ba u mainge, una tak vue go ra momamomo
kan iau, ma koko da pait ra nuknukigu, da pait ra nuknukim iat. [43 Ma tika na
angelo marama ra bala na bakut i tur pa, pirana, i vaongor kap ia. 44 Ma tago i
liliut na kinadik, i ongor ma ra niaring; ma kana mangamangon i da ra ngala
na tua na gap, i bura ta ra pia.] 45 Ba i tut kan ra niaring i vana pire ra tarai na
vartovo, i babare diat dia va mat, tago i tabun ra bala i diat, 46 ma i tatike ta diat:
Dave ava va mat? Avat a tut, avat a araring upi koko da valam pa avat.

Di vagu pa Iesu
(Mat 26:47-56; Mar 14:43-50; Ioa 18:3-11)

47 Ba i tata boko, nam di vatang ia Iudas, tikai ta diat ra vinun ma a ivut, i vut
ma ra kor na tarai i agure diat, ma i tadav Iesu upi na galum ia. 48 Ma Iesu i biti
tana: Iudas, una vagu tar Natu i ra tutana ma ra vargalum laka? 49 Ma ba diat
dia varagur me, dia gire nam ba diat a pait ia, dia tir ia ba: Luluai, avet a varubu
ma ra pakat vang? 50 Ma tikai ta diat i kita ra tultul kai ra tena tinabar i lualua, i
kutu vue ra talingana ta ra papar a lima tuna.
51 Ma Iesu i biti: Avat a nur vue. Ma i bili ra talingana, i varkotone pa ia. 52 Iesu
i biti tai ra umana tena tinabar, ma ra umana luluai na vinarubu kai ra pal na
vartabar, ma ra lavur patuana, dia tar vut upi ia, dari: Ava tar vana rikai vang
ma ra umana pakat ma ra umana ram da upi ra tena nilong? 53 Ba dat ta ra pal
na vartabar a bungbung, pa ava tulue ra lima i vavat ure iau; go muka kavava
pakana bung, ma ra ongor na bobotoi.

Petero i pue vue Iesu
(Mat 26:57-58,69-75; Mar 14:53-54,66-72; Ioa 18:25-27)

54 Ma dia kinim pa ia, ma dia ben vaire; dia kap ia ta ra kuba i ra tena
tinabar i lualua. Petero i murmur maro vailik. 55 Ba dia tar voto ra iap livuan

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ta ra gunan, ma dia ki varurung, Petero i ki maravut diat. 56 Ma tika na
vavina i gire ba i ki ta ra kapa na iap, ma i bobobe muka, ma i biti: Go ra
tutana dir ga varvaragur bula me. 57 Ma i varpuai dari: la An, pa iau nunure
muka. 58 A ik namur, ta ra tikai i gire, ma i biti: U bula avat. Petero i biti: To
An, iau pata. 59 Ma namur mulai, ba i par tika na pakana bung, tikai bula i
takun vadekdek ia dari: A dovotina, go ra tutana dir ga varvaragur me, tago
ia ra te Galilaia. 60 Petero i biti: To An, pa iau nunure nam u tatike. Ba i tata
boko, a loko i riki muka. 61 Ma ra Luluai i lingan, ma i bobe ung Petero. Ma
Petero i nuk pa ra tinata kai ra Luluai, ba i ga tatike tana dari: Gori, ba ra
loko pa i riki boko, una vautul a varpuai vue iau. 62 Ma i irop, ma i tangi mat.

Di kulume Iesu ma di kita ia
(Mat 26:67-68; Mar 14:65)

63 Ma ra tarai dia vatur vake Iesu, dia kulume, ma dia kita ia. 64 Dia vi
bat ra ura kiau na matana, ma dia biti tana: Una tata na propet ma una
vatang nina i tar kita u? 65 Ma mangoro na tinata bula dia vul ia me.

Iesu i tur ta ra mata i ra umana tena kivung
(Mat 26:59-66; Mar 14:55-64; Ioa 18:19-24)

66 Ba i tar keake mulai, a umana patuana kai ra tarai dia kivung, a umana
tena tinabar, ma ra umana tena tutumu bula diat; ma dia ben ia ta kadia
kivung, dia tatike tana: 67 Ba u ra Kristo, una ve avet. Ma i biti ta diat: Ba iau
ve avat, pa avat a nurnur; 68 ma ba iau tir i avat, pa avat a tata. 69 Papa gori,
Natu i ra tutana na ki ta ra lima tuna ta ra dekdek i God. 70 Ma diat par dia tir
ia: U Natu i God vang? Ma i biti ta diat: Avat iat ava tatike, iau ia tuna. 71 Ma
dia biti: Pa da mainge mule ta varvai; go da tar valongore ta ra ngiene iat.

Iesu i tur ta ra mata i Pilato
(Mat 27:1-2,11-14; Mar 15:1-5; Ioa 18:28-38)

23 1 Diat par dia tut, ma dia ben pa ia pire Pilato. 2 Ma dia vura takun ia
dari: Ave ga gire tadav go ra tutana i ben varara kaveve vuna tarai,
i tigal diat ba koko diat a totokom ta ra Kaisar, ma i biti ba ia iat Kristo, a
king. 3 Ma Pilato i tir ia dari: U laka ra king kai ra Iudaia? Ma i biti tana: U biti
damana. 4 Pilato i biti tai ra lavur tena tinabar ngalangala ma ra lavur kor na
tarai: Pa iau tir tadav ta dovot na vartakun ure go ra tutana. 5 Ma dia vovo pa
ia ka, dia biti: I ununue ra tarai, tago i vartovo ta ra gunan Iudaia parika, i tur
pa ia arama Galilaia ma i tuk tar ta go ra gunan.

Iesu i tur ta ra mata i Erodes

6 Ba Pilato i valongore, i titir ba ia ra tutana Galilaia. 7 Ba i nunure ba
ia marama ra langun na varkurai kai Erodes, i tulue tadav Erodes, tago i
ki Ierusalem ta nam ra e.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

8 Ba Erodes i gire Iesu, i gugu muka, tago vailik i ga mainge upi
na gire, tago i ga valongore ra tinata ure; ma i mainge upi na gire ta
vakilang tana. 9 Ma i tir ia ma mangoro na tinata, ma pa i bali pa ia. 10 A
umana tena tinabar ngalangala ma ra umana tena tutumu dia tur, ma dia
takun ia, dia ngangangal ure. 11 Ma Erodes ma kana tarai na vinarubu dia
pidimuane, ma dia kulume, ma dia ule tar ra mal i manga matatar, ma i
tulue mule tadav Pilato. 12 Erodes ma Pilato dir varmaram mulai ta nam
ra bung; amana dir ga vargegelenei.

Di varkurai ba Iesu na mat
(Mat 27:15-26; Mar 15:6-15; Ioa 18:39–19:16)

13 Pilato i oro varurue ra lavur tena tinabar ngalangala, ma ra lavur
tena varkurai, ma ra tarai, 14 ma i biti ta diat: Ava ga ben go ra tutana
piragu, da tikai i varara ra tarai; ma go iau tar tir ia ta ra mata i vavat,
ma pa iau tir tadav ta mangamangana go ra tutana i rara tana ta ra lavur
magit ava takun ia me; 15 ma Erodes bula pata; tago i tulue mule tadav
dat; pa i ga pait ta magit i topa ia ba na virua tana. 16 Ina virit ia ka, ma
ina pala vue. [17 Ta ra lukara i topa ia upi na papapala vue tika na tutana
tadav ra tarai.] 18 Ma diat par dia oraoro varurung dari: Na virua go ra
tutana, ma una pala vue tar Barabas tadav avet; 19 nina di ga vue varuk
ia ta ra pal na banubat ure tika na vinarubu na varpiam ta ra pia na pal,
ma ure ra vardodoko bula. 20 Ma Pilato i tata mulai ta diat, tago i mainge
upi na pala vue Iesu. 21 Ma dia oraoro ka dari: Da ot ia ga ta ra bolo, da ot
ia ga ta ra bolo. 22 Ma i vautul ma ra tinata tadav diat dari: Dave, ava ra
kaina mangamangana i tar pait ia? Pa iau tir tadav ta vuna ba na virua
tana; ina virit ia ka, ma ina pala vue. 23 Ma dia vovo pa ia ma ra ngala na
nilai diat upi da ot ia ga ta ra bolo. Ma ra ngie i diat i ongor pa ia. 24 Ma
Pilato i kure ba da pait muka nam dia kaina upi ia. 25 Ma i pala vue nina
di ga vue varuk ia ta ra pal na banubat ure ra vinarubu na varpiam ma
ure ra vardodoko bula, nina dia ga lulul upi ia; ma i tul tar Iesu ta kadia
mamainga.

Di ot Iesu ta ra bolo
(Mat 27:32-44; Mar 15:21-32; Ioa 19:17-27)

26 Ma ba dia ben vaarike pa ia, dia al vovo pa tikai, a iangina Simon, a
te Kirene, i pot mara ra gunagunan, ma dia puak tar ra bolo tana, upi na
puapuak vamur ia tai Iesu.
27 A ngala na kor na tarai dia mur ia, ma ra vaden bula, dia tangtangie ma
i tabun ra bala i diat i tana. 28 Iesu i tur tapuku tadav diat, ma i biti: A umana
natu i Ierusalem, koko ava tangie iau, avat a tangie mule avat, ma ra lavur natu
i vavat bula. 29 Tago a umana bung diat a vut boko, ba diat a tatike dari: A lavur
biu ma diat bula pa dia ga kap bala boko, dia ti doan, ma diat bula pa dia ga vau

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra bul. 30 Ma diat a vura tatike tadav ra umana luana: Avat a kokopo taun avet;
ma tadav ra umana ikilik na luana: Avat a punang taun avet. 31 Tago ba dia pait
go ra lavur magit ta ra davai i lubalubang, ava diat a pait ia ta ra marangana?
32 Ma ta ra ivut bula, a ura kaina tutana, dia ben dital me upi da doko
varurue dital.
33 Ba dia vut ta ra gunan di vatang ia, A Lor, dia ot tar ia ta ra bolo, ma ra
ura kaina tutana bula, tikai ta ra limana tuna, ma ta ra tikai ta ra mairana.
34 Ma Iesu i biti: Tama, una nur vue go ra magit ta diat, tago pa dia nunure go
dia pait ia. Ma dia tibe varbaiane kana umana mal, ma dia ilailam upi diat.
35 Ma ra tarai dia turtur ma dia giragire ke. Ma ra umana tena varkurai dia
kulume, dia biti: I tar valaun ra umana enana, boina ba na valaun ia iat mulai,
ona ia ra Kristo kai God, ma kana bul na vakak. 36 Ma ra umana tena vinarubu
bula dia kulume, dia tadav ia, dia tul tar ra vain mapak tana, dia biti: 37 Ona u
ra king kai ra Iudaia, una valaun mule u. 38 Ma ra tutumu bula i ki arama liu
dari: Go ra King kai ra Iudaia.
39 Tikai ta dir a ura kaina tutana di ga ot vatokobe, i bor ia, i biti: U ra Kristo
vang? Una valaun datal. 40 Ma ta ra tikai i tigal ia, i tatike: Dave, u bula, pa u ru
God? Tago u bula datal ta go ra varkurai. 41 Ma i dovotina ta dor; tago di bali ka
kador mangamangana; ma go ra tutana pa i ga pait ta magit ba pa i ko. 42 Ma
i biti: Iesu, una nuk pa iau, ba u tar vut ta kaum varkurai. 43 Ma i biti tana: A
dovot go iau tatike tam: Gori boko una ki piragu ta ra Paradaiso.[e]

Iesu i mat
(Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Ioa 19:28-30)

44 I tar keke tur bar, ma ra rakarakan a gunagunan mutu i bobotoi tuk ta
ra utul a pakana bung na ravian. 45 A matana keake pa i pupua, ma ra mal na
rurua kutu ta ra pal na vartabar i tarada livuan. 46 Ma ba Iesu i tar manga oro
papa, i biti: Tama, iau tul tar ra tulungeagu ta ra ura limam; ba i tar tatike vue
go, i vungue ra tulungeana. 47 Ba ra luluai na tarai na vinarubu i gire go, i pite
pa God, ma i biti: A dovotina go ra tutana a tena takodo. 48 Ma ra lavur kor na
tarai par dia ga vana guvai upi diat a bobobe, ba dia gire go di tar pait ia, dia
talil, ma dia timtibul ra bongobongo i diat. 49 A lavur talaina, ma ra vaden dia
ga mur ia marama Galilaia, dia tur maro vailik, ma dia gire go ra lavur magit.

Di vadiop Iesu ta ra babang na minat
(Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Ioa 19:38-42)

50 Ma tika na tutana, a iangina Iosep, a tena varkurai, a bo na tutana,
a tena takodo, 51 (pa i ga mulaot ta kadia varkurai ma ta nam dia pait ia),

---

[e] **23.43** Ra Paradaiso: a kukuraina, "a mari na gunan na ningo ba na nilibur". A Iudaia dia ga vatang go ra iang ure ra ra pakana ba ra tulungea i ra umana tena takodo diat a ngo tana, namur ta kadia minat.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

a te Arimataia, a pia na pal kai ra Iudaia, ma i nurnur upi ra varkurai kai
God; 52 go ra tutana i vana tadav Pilato ma i lul pa ra minat i Iesu. 53 I
kap vairop ia, ma i pulu ia ma ra mal kumau, ma i vadiop ia ta ra babang
na minat di ga kala ia ta ra papar a vat, ma pa ta na boko i ga va tana.
54 Go, a bung na Vaninara, ma i maravai ra Bung Sabat. 55 Ma ra vaden
nam dia ga varagur me marama Galilaia, dia mur ia, ma dia gire ra
minatina bula da dia vadiop ia tana. 56 Ma dia talil, dia mal pa ra lavur
magit i ang na vuvuvul ma ra varku bula. Ma ta ra Bung Sabat dia ngo
varogop ma ra varkurai.

A tinut mulai kan ra minat
(Mat 28:1-10; Mar 16:1-8; Ioa 20:1-10)

24 1 Ba i lar tavuna ta ra luaina bung ta ra vik, dia vana tadav ra
babang na minat, ma dia kap ra lavur magit i ang na vuvuvul,
nam dia ga mal pa ia. 2 Ma dia gire tadav ra vat i ta di ga pul vue kan ra
babang na minat. 3 Ma dia ruk tana, ma pa dia gire ra minat i ra Luluai
Iesu tana. 4 Ba i purpuruan boko ra nuknuk i diat i tana, a ivu tutana,
kadir mal i bagabagele muka, dir tur pa pire diat, 5 ma ba dia burut ma
dia ive ra mata i diat ra pia, dir tatike ta diat: Dave ava tikan upi ra launa
pire ra umana minat? 6 Pa i bang ati, i tar laun mulai; avat a nuk pa
nam i ga tatike ta vavat ba i ga ki boko Galilaia, 7 i ga biti ba da tul tar
Natu i ra tutana ta ra lima i ra kaina tarai, ma da ot ia ta ra bolo, ma ta
ra vautuluna bung na laun mulai. 8 Ma dia nuk pa kana tinata, 9 ma dia
talil kan ra babang na minat, ma dia ve ra vinun ma tikai, ma diat par
ta go ra lavur magit. 10 Go diat, Maria Magdalene, Ioana, ma Maria, na i
Iakobo, ma diat ra vaden dia varagur me, dia ve ra umana apostolo. 11 Ma
dia valongore go ra tinata da ra tinata vakuku ma pa dia nurnur tana.
[12 Ma Petero i tut, ma i vutvut tadav ra babang na minat, ma i ruru, ma
i gigira tana, i gire ra umana mal kumau ka, dia va irai, ma i vana ra
kubana, i nuknuk kakaian ta nam di tar pait ia.]

A vinavana uro Emaus
(Mar 16:12-13)

13 Io, a ivut ta diat, dir vanavana ta nam ra bung upi ra gunan, a iangina
Emaus, da ra vinun ma tika na kilomita (lavurua na mail) mara Ierusalem.
14 Ma dir tata ta go ra lavur magit di ga pait ia. 15 Ba dir tata, ma dir tir
vargiliane dir, Iesu i tadav dir, ma dital varagur. 16 Di tar noe bat ra mata
i dir upi koko dir a gire ilam ia. 17 Ma i tir dir: Ava go amur tata vargil
vanavana tana ta kamumur vinavana, ma i tanguvian ra mata i mumur?
18 Tikai ta dir, a iangina Kleopa, i biti tana: U kaka bar, u ki Ierusalem ma
pa u nunure ra lavur magit di tar pait ia ta go ra umana bung? 19 I tir dir:
A lavur magit ava? Ma dir biti tana: A lavur magit ure Iesu ra te Nasaret,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

nina ra dekdek na propet muka ta kana papalum, ma ta kana tinata
bula, ta ra mata i God ma ra tarai par bula; 20 ma ra lavur tena tinabar
ngalangala ma kada umana tena varkurai dia ga tul tar ia upi ra varkurai
na minat, ma dia ga ot ia ta ra bolo. 21 Ave ga nurnur tana ba ia muka nam
ba na valaun Israel. Ma go bula, i tar utul a bung taun go ra lavur magit
di tar pait ia. 22 Go bula, ta umana vavina ta vevet, dia tar vakaian avet,
tago dia tar kilala tadav ra babang na minat, 23 ma dia mama gire upi ra
minatina, ma dia talil, dia biti ba dia tar gire ta umana angelo, dia biti
ba i tar laun mulai. 24 Ma ta umana ta vevet dia tar vana tadav ra babang
na minat, ma dia gire tadav ra magit ra vaden dia ga tatike; ma pa dia
gire Iesu. 25 Ma i biti ta dir: Avat a tarai na papaua, ma ra bala i vavat i
vavuan ma ra nurnur ta nam parika ra lavur propet dia ga tatike. 26 Pa
i ga topa vang ra Kristo ba na kairane go ra lavur magit, ma na olo ta
kana minamar? 27 Ma i tur pa ia ta ra buk kai Moses ma ra lavur propet,
ma i vateten ra lavur magit ta ra Buk Tabu par ta dir ure mule. 28 Ba dital
vanavana maravai ta nam ra gunan dir vanavana upi ia, i papait na vana
vur bolo. 29 Ma dir vovo pa ia, dir tatike: Una ki pire mimir, tago i papait
na ravian, ma i ki ria ra keake. Ma dital ruk, ma i ki pire dir. 30 Ba dital tar
ki upi ra nian, i vatur ra gem, i lotu pa tana, i tabik ia, ma i tabar dir Me.
31 Ma i kapa ra mata i dir, ma dir gire ilam ia; ma i panie ka kan dir. 32 Ma
dir biti vargil ta dir dari: Dave, a bala i dor pa i ga malamalapang vang ba
i tata ta dor na nga, ma ba i pala tar ra Buk Tabu ta dor? 33 Ma dir tut lulut
pa ta nam ra pakana bung ma dir talil urama Ierusalem, ma dir tadav ra
vinun ma tikai dia ki varurung, ma ta ra umana bula dia ki maravut diat,
34 ma dia biti: A dovotina ra Luluai i tar laun mulai, ma i tar tur kapet
rikai pire Simon. 35 Ma dir varvai ta ra lavur magit i ga tadav dir na nga,
ma ba dir tar gire ilam ia ba i tabik ra gem.

Iesu i tur na vevei pire kana tarai na vartovo
(Mat 28:16-20; Mar 16:14-18; Ioa 20:19-23; Apos 1:6-8)

36 Ba dir tatike boko go ra lavur magit, ia iat i tur livuan ta diat, ma
i tatike ta diat: A malmal tadav avat! 37 Ma dia ururian tana, ma dia
burburut, dia nuk ia ba dia giragire ra tulungen. 38 Ma i biti ta diat: Dave
ava burburut? Ta ra ava ra lavur nuknuk dia arikai ta ra bala i vavat?
39 Avat a gire ra ura limagu ma ra ura kaugu, ba iau iat go: go avat a
bili iau, ma avat a gire; tago ra tulungen pa ta viono, ma pa ta uruna da
go ava gire tagu. [40 Ba i tar tatike go, i ve tar ra ura limana, ma ra ura
kauna.] 41 Ba pa dia nurnur boko, tago dia gugu ma dia kakaian, i tir diat:
Pa ava vung ta magit ati ba ina en ia? 42 Ma dia tabar ia ma ra pakana en
di ga tun ia. 43 Ma i vatur vake, ma i en ia ta ra mata i diat.

44 Ma i biti ta diat: Go kaugu tinata iau ga tatike ta vavat ba iau ga
ki boko pire vavat, ba i topa ia ba da pait ot pa ra lavur magit par di

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ga tumu ia ta ra varvai kai Moses ma ra umana propet, ma ra umana
Kakailai bula ure iau. 45 Ma i vakapa ra nuknuk i diat upi diat a nunure
ra Buk Tabu; 46 ma i biti ta diat: Di ga tumu ia dari, ba ra Kristo na virua,
ma na laun mulai kan ra minat ta ra vautuluna bung; 47 ma da varvarvai
ta diat ra lavur vuna tarai par ure ra nukpuku ma ra punpun vue ai
ra lavur varpiam ta ra iangina; da tur pa ia arama Ierusalem. 48 Avat
a umana tena varvai ta go ra lavur magit. 49 Ma go iau tulue nam ba
Tamagu i ga vatading tar ia ta vavat; ma avat a kiki ung pa ia ta go ra pia
na pal tuk tar da vamong avat ma ra dekdek marama.

Iesu i tutua urama ra bala na bakut
(Mar 16:19-20; Apos 1:9-11)

50 Ma i agure vairop diat uro Betania, ma i tulue vakodo ra ura limana,
ma i tata vadoane diat. 51 Ba i tatata vadoane diat boko, i vana ka kan
diat, ma di kap ia urama ra bala na bakut. 52 Ma dia lotu tadav ia, ma dia
talil uro Ierusalem ma ra ngala na gugu; 53 ma dia kiki vatikai ta ra pal
na vartabar, ma dia pite pa God.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A BO NA VARVAI IOANES I GA TUMU IA

A tinata na nilaun

1 [1] A Tinata i ga laun pa ta ra vunapaina iat, ma ra Tinata dir ga ki
varurung ma God, ma ra Tinata ia God muka. [2] Ma i ga ki maravut
God amana iat ra vunapaina. [3] Ia iat i ga pait ra lavur magit par; ma pa
ta magit di ga vaki ia, ba go pa i ga vaki ia. [4] A nilaun i ga ki tana; ma ra
nilaun ia ra kapa kai ra tarai. [5] Ma ra kapa i pupua ta ra bobotoi; ma ra
bobotoi pa i ga nunure ilam ia. [6] Tika na tutana i ga vut, God i ga tulue, a
iangina Ioanes. [7] Go i vut upi ra varvai, upi na varvai ure ra kapa, upi tana
ra tarai par diat a nurnur. [8] Vakir ia ra kapa, i vut upi ra varvai ka ta ra
kapa. [9] Nam ra kapa tuna, nina i vakapa ra tarai par tikatikai, i ga papait na
vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan parika. [10] I ga ki ta ra rakarakan
a gunagunan, ma i ga vaki ra rakarakan a gunagunan, ma ra rakarakan
a gunagunan pa i ga nunure. [11] I ga vut tadav ra kubana iat, ma diat kana
tarai pa dia kapupi ia. [12] I ga tul tar diat dia kapupi ia, ba diat a umana
natu i God, nina diat dia nurnur ta ra iangina, [13] a tarai pa dia vangala
diat, ma ra mamainga kai ra paka i ra tarai pata ma ra nuknuk i ra tarai
pata, God iat. [14] A Tinata i ga vung ra pal a pakana ma i tar ki pire dat (ma
ave tar gire kana minamar, a minamar da ra natu i Tama, a kavakake), i
buka ma ra varmari ma ra dovotina. [15] Ioanes i varvai tana, ma i oraoro
dari: Ia nina go iau ga tatike ure ba: nam i mur iau, i lua ta mimir; tago i ga
lualua iat tagu. [16] Ma ta kana ngala na varmari iat di ga tul tar ra varmari
vartataun ta dat. [17] Moses i ga tul tar ra tinata na varkurai, ma Iesu Kristo i
tul tar ra varmari ma ra dovotina bula. [18] Pa ta na boko i ga ti gire God; ma
Natuna, a kavakake, nina i ki ta ra bongobongo i Tama, i tar varvai tana.

Ioanes ra Tena Baptaiso i varvai
(Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Luk 3:1-18)

[19] Go ra varvai kai Ioanes, ba ra Iudaia dia tulue ra umana tena tinabar
ma ta ra umana ta ra vuna tarai Levi marama Ierusalem tadav ia, upi

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

diat a tir ia dari: U to ia? 20 Ma i tata kapa, pa i varpuai, i biti: Vakir iau
ra Kristo. 21 Dia tir ia: U to ia? U Elias laka? Ma i biti: Iau pata. U nam
ra propet laka?. Ma i biti: Pata. 22 Ma dia tir ia mulai: U to ia vang? Upi
avet a ve diat dia ga tulue avet. Ava una tatike ure u mulai? 23 I biti:
Iau ra nilai tikai i oraoro aria ra bil dari: Avat a pait kodo ra nga kai ra
Luluai, da Iesaia ra propet i ga tatike. 24 A umana Parisaio dia ga tulue
diat. 25 Ma dia tir ia dari: Ona vakir u ra Kristo, ma vakir u Elias, ma
vakir u nam ra propet, ta ra ava u babaptaiso? 26 Ioanes i tatike ta diat:
Iau baptaiso ma ra tava ka; ma tikai i tur livuan ta vavat, ba pa ava
nunure, 27 nina i mur iau, ma iau, pa iau ko upi ina pala ra kuara ai ra pal
a kauna. 28 Di tatike go ra lavur magit ara Betania ta ra papar a Iordan
maro, ba Ioanes i babaptaiso ie.

A Lam kai God

29 Ta ra bung namur tana i gire Iesu, i bolo tadav ia; ma i biti: Avat a
gire go ra Lam kai God, i kap vue ra lavur varpiam par kai ra rakarakan a
gunagunan parika. 30 Go nina iau ga tatike ure dari: Tikai i mur iau, i lua ta
mimir, tago ia iat i ga lua ta mimir. 31 Ma pa iau ga nunure. Ma go ra vuna
iau ga pot i tana, ma iau baptaiso ma ra tava, upi da vapo vaarike tadav
ra Israel. 32 Ma Ioanes i varvai dari: Iau tar gire ra Tulungen i vana ba da
ra uka marama ra bakut, ma i ki tana. 33 Ma pa iau ga nunure; ma ia nam
i ga tulue iau ba ina baptaiso ma ra tava, i ga biti tagu dari: Nina u gire ra
Tulungen i vana ba tana ma i ki tana, ia muka nam ba na baptaiso ma ra
Takodo na Tulungen. 34 Ma iau tar gire, ma iau tar varvai, ba go Natu i God.

Ra umana luaina bul vartovo kai Iesu

35 Ta ra bung namur tana Ioanes i tur, dital ma kana ivu tutana na
vartovo; 36 ma i gire Iesu ba i vanavana, ma i biti: Avat a gire go ra Lam kai
God! 37 Ma ra ivu tutana na vartovo dir valongore kana tinata ma dir mur
Iesu. 38 Iesu i tur tapuku, ma i gire dir, dir mur ia, ma i tir dir ba: Ava amur
nuk upi ia? Dir tatike tana: Rabi (a kukurai ra tinata nam ba Tena Vartovo),
akave ra kubam? 39 I biti ta dir: Amur a mai, amur a gire. Dir vana, dir gire
ra kubana, ma dir ki pirana ta nam ra bung, tago i da ra ivat na pakana
bung ta ra ravian. 40 Andreas, dir turana ma Simon Petero, tikai ta dir dir
valongore ra tinata kai Ioanes, ma dir mur Iesu. 41 I tikan value pa turana
Simon, ma i biti tana: Ave tar na tadav ra Mesaia (a kukuraina ba Kristo).
42 I agure tadav Iesu. Iesu i gire ung ia, ma i tatike: U, u Simon, natu i
Ioanes, da vatang u ba Kepas (a kukuraina Petero, “a vat”).

Iesu i oro pa Pilipo ma Natanael

43 Ta ra bung namur ta go, i mainge na vana oai Galilaia, ma i na tadav
Pilipo; Iesu i biti tana: Una mur iau. 44 Pilipo a te Betsaida, a pia na pal kai

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Andreas ma Petero bula. 45 Pilipo i na tadav Natanael, ma i biti tana: Ave
ga na tadav nam ba Moses i ga tutumu ure ta ra tinata na varkurai, ma
ra umana propet bula dia ga tutumu ure: Iesu ra te Nasaret natu i Iosep.
46 Natanael i tir ia ba: Ma ta bo na magit na vana rikai maro Nasaret bar?
Pilipo i biti tana: Una mai, una gire. 47 Iesu i gire Natanael ba i vanavana
boko tadav ia, ma i biti tana: Go ra te Israel tuna, pa i nunure ra vaongo.
48 Natanael i tir ia: U nunure davatane iau? Iesu i biti tana: Ba Pilipo pa i
oro pa u boko, iau tar gire u, ba u ki ta ra vavai na lovo. 49 Natanael i tatike
tana: Tena Vartovo, u Natu i God, u ra King Israel. 50 Iesu i biti tana: U
nurnur laka, tago iau tar tatike tam, ba iau tar gire u ta ra vavai na lovo?
Una gire boko ra umana magit dia ngala ta go diat. 51 Ma i biti bula: A
dovot go iau tatike tam: Avat a gire boko ra bakut na tapre, ma ra umana
angelo kai God diat a tututua ma diat a vanavana ba taun Natu i ra tutana.

Ra lukara na varbean aro Kana

2 1 Ma ta ra vautuluna bung, tika na lukara na varbean aro Kana ta ra
langun Galilaia, ma na i Iesu i vana tana; 2 ma di ga ting pa Iesu ma
kana tarai na vartovo bula upi diat a vana ta nam ra lukara. 3 Ba ra vain i
tar par, na i Iesu i tatike tana: Pa adiat ta vain. 4 Iesu i tatike tana: Ia An,
dor a dave ma u? Kaugu pakana bung pa i ti pot boko. 5 Nana i tatike tai
ra umana tultul: Avat a pait muka ra magit par ba i tulue avat i tana. 6 A
laptikai na pal a tava na vat dia tur abara ure ra niu da ra mangamangana
kai ra Iudaia iat, ma ra lavuvat na vinun ba ra mar ma a utul a vinun ma
a ilima na lita (ra ura vinun ba ra utul a vinun na galon) na tava na topa
diat tikatikai. 7 Ma i biti ta diat: Avat a vabuka ra umana pal a tava. Ma
dia manga vabuka diat. 8 Ma i biti ta diat: Go avat a kulup, ma avat a kap
ia tadav nam i kure ra lukara. 9 Ma dia kap ia. Ba nam i kure ra lukara i
tar mome kilang ra tava ba i tar vain, ma pa i nunure ba mamave (nam
ra umana tultul dia tar kulupe dia nunure), nam i kure ra lukara i oro pa
ra tutana i kabur varbean ika, 10 ma i tatike tana: A tarai par dia vuvung
value ra bo na vain; ma ba di tar manga momo, dia vung nam ba pa i
manga boina; ma u, u tar vung vake ra bo na vain tuk tar go. 11 Go Iesu i
ga tur pa kana lavur vakilang me aro Kana ta ra langun Galilaia, i ve tar
kana minamar tana; ma kana tarai na vartovo dia nurnur tana.
12 Ma ba i par go ra magit i vana ura Kapernaum, ma nana, ma ra
umana turana, ma kana tarai na vartovo dia varagur me; ma pa dia ki
abara ta peal bung.

Iesu i olo ra pal na vartabar
(Mat 21:12-13; Mar 11:15-17; Luk 19:45-46)

13 Ma ra lukara na bolo lake kai ra Iudaia i maravai ma Iesu i vana
urama Ierusalem. 14 Ma i gire tadav diat dia ivure ra umana bulumakau

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma ra umana sip ma ra umana uka; ma ra umana tena piapie mani bula
dia kiki ta ra pal na vartabar; 15 ma i mal pa ra virvirit ma ra umana
kuara, ma i korot vapar vue diat me kan ra pal na vartabar, ma ra umana
sip ma ra umana bulumakau bula; ma i lingire vue ra lavur mani kai ra
umana tena piapie mani, ma i vue pukue vue kadia umana vuvuvung;
16 ma i biti ta diat dia ivure ra umana uka: Avat a kap vue go diat, ma
koko ava pukue ra pal kai Tamagu upi na da ra pal na vapipiai. 17 Ma
kana tarai na vartovo dia nuk pa ra tinata di ga tumu ia dari: "A vargat
na varmari ure ra kubam na en vue iau." 18 A Iudaia dia tir ia ba: Ta
vakilang ava una ve tar ia ta vevet ure go ra lavur magit u pait ia? 19 Iesu
i biti ta diat: Avat a re vue go ra pal na vartabar, ma ina vatut ia mulai
tai ta utul a bung. 20 A Iudaia dia biti: Di ga pait go ra pal na vartabar
ma di ga balaguan tana a ivat na vinun ma laptikai na kilakilala, ma una
vatut ia ke vang ta ra utul a bung uka? 21 Ma i ga tatike go ure ke ra pal
a pakana. 22 Ma ba i tar laun mulai kan ra minat, kana tarai na vartovo
dia nuk pa go kana tinata; ma dia nurnur ta ra Buk Tabu, ma ta ra tinata
bula ba Iesu i ga tatike.

Iesu i nunure ra tarai par

23 Ba i ki Ierusalem ta ra lukara na bolo lake, mangoro dia nurnur ta ra
iangina, tago dia gire kana lavur vakilang i pait ia. 24 Ma Iesu pa i nur tar
mule ta diat, tago i nunure ra tarai par, 25 ma tago bula pa i mainge ba ta
tikai na varvai ure ta tikai; tago ia iat i nunure ra bala i ra tarai.

Iesu dir ma Nikodemo

3 1 Tika na tutana ta diat ra umana Parisaio, a iangina Nikodemo, a
tena varkurai kai ra Iudaia, 2 i vana tadav Iesu ra marum ma i biti
tana: Tena Vartovo, ave nunure u, ba u a tena vartovo marama pire God;
pa ta tutana na pait valar pa go ra lavur vakilang u papait ia ba God pa
i maravut ia. 3 Iesu i bali ia dari: A dovot go iau tatike tam: Gala ta tikai
pa di kava vakalamane pa na gire ra varkurai kai God. 4 Nikodemo i tir
ia ba: Da kava davatane ra tutana ba i tar patuana? Na ruk mulai laka ra
tatal na bul i nana, ma na kava mule? 5 Iesu i biti: A dovot go iau tatike
tam: Gala ta tikai pa di kava ta ra tava ma ta ra Tulungen pa na ruk ta
ra varkurai kai God. 6 Nam ba ra palapaka i kava, i palapaka ka, ma nam
ba ra Tulungen i kava, i tulungen. 7 Koko u kaian, tago iau tatike tam ba:
Da kava vakalamane avat. 8 A ubara i vuvu tadav ra gunan i mainge, ma
u valongore ra rurungana, ma pa u nunure ba mamave, ba uve; damana
bula diat par ba ra Tulungen i kava diat. 9 Nikodemo i tatike dari: Da pait
davatane go ra lavur magit? 10 Iesu i tatike tana: U ra tena vartovo kai ra
Israel, ma pa u matoto laka ta go ra lavur magit? 11 A dovot go iau tatike
tam: Ave tatike nam ba ave nunure, ma ave varvai ta nam ba ave tar gire;

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma pa ava kapupi kaveve varvai. 12 Ba iau tar varve avat ta ra umana
magit ra pia, ma pa ava nurnur tana, avat a nurnur dave, ona iau ve avat
ta ra lavur magit marama ra bala na bakut? 13 Pa ta i ga tutua urama ra
bala na bakut, ia kaka Natu i ra tutana i ga vana ba marama ra bala na
bakut, ma i ti ki tana. 14 Da Moses i ga vatur urama ra vui ara ra pui,
damana bula da vatur Natu i ra tutana; 15 upi nina i nurnur tana na laun
tukum.

16 Tago God i ga mari ra rakarakan a gunagunan par dari, i ga tul tar
Natuna, ma ia ra kavakake, upi nina i nurnur tana na laun tukum, ma
koko na virua. 17 Tago God pa i ga tulue Natuna uti ta ra rakarakan a
gunagunan upi na kure ra rakarakan a gunagunan, upi na valaun uka
ra rakarakan a gunagunan par. 18 Pa da kure nam ba i nurnur tana, ma
di ga tar kure muka nam ba pa i nurnur tana, tago pa i nurnur ta ra
iang i Natu i God, nina ra kavakake. 19 Ma go ia ra varkurai, ba ra kapa
i tar vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan, ma ra tarai dia ga mari ra
bobotoi ka, ma ra kapa pata; tago i kaina kadia lavur papalum. 20 Tago
diat par dia pait ra umana kaina magit, dia milikuane ra kapa, ma pa
dia tadav ra kapa, kan da kure kadia lavur papalum. 21 Ma nina i pait
ra dovotina, i tadatadav ra kapa, upi kana lavur papalum diat a po rikai
dari, ba di ga pait diat tai God.

Iesu dir ma Ioanes

22 I par go ra lavur magit, ma namur Iesu diat ma kana tarai na vartovo
dia vana ta ra gunan Iudaia, ma i ki pire diat abara, ma i babaptaiso.
23 Ioanes bula i baptaiso aro Ainon maravai Saleim, tago mangoro na tava
tana; ma dia vut ma dia baptaiso diat. 24 Tago pa di ga varuk boko Ioanes
ta ra pal na banubat. 25 Ma ra tarai na vartovo kai Ioanes dia vartoto
ma ra te Iudaia ure ra niu na varvagomgom. 26 Ma dia tadav Ioanes,
dia tatike tana: Tena Vartovo, nam amur ga ki me ta ra papar maro ra
Iordan, ma u ga varvai tana, go i babaptaiso, ma ra tarai par dia tadav ia.
27 Ioanes i tatike: Pa ta na vatur vake ta magit, ba pa di tul tar ia marama
ra bala na bakut. 28 Avat iat, ava valongore ba iau ga biti dari: Vakir iau
ra Kristo, di ga tulue ke iau, upi ina lualua ka tana. 29 Nina ba kana ra
vavina ba na taulai me, ia ra taulai kalama; ma a talai ra taulai kalama i
tur pirana, ma i valongore, ma i gugu muka ta ra nilai ra taulai kalama;
ma go kaugu gugu di tar pait ot pa ia. 30 Ia iat na ngala vanavana, ma iau,
ina ikilik vanavana.

Nina i vana ba marama ra bala na bakut

31 Nina i vana ba marama, i lia ta diat par; nina ba mamati ra pia, ia
ra te ra pia, ma i varvai ure nam uka ra pia; nina i vana ba marama ra
bala na bakut i lia kakit. 32 Ma i varvarvai ta nam i ga giragire, ma ta

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

nam bula i ga valavalongore, ma pa ta i kapupi kana varvai. 33 Nina i tar
kapupi kana varvai, i tar mulaot tuna tana ba God a dovotina. 34 Tago
nina God i ga tulue, i tatike ra lavur tinata kai God; tago pa i valavalar
tar ra Tulungen. 35 Tamana i mari Natuna, ma i ga tul tar ra lavur magit
par ta ra limana. 36 Nina i nurnur tai. Natuna, kana ra nilaun tukum, ma
nina ba pa i toratorom tai natuna, pa na gire ra nilaun, ma ra kankan kai
God na ki tana.

Iesu dir ma ra vavina Samaria

4 1 Ba ra Luluai i matoto ba ra umana Parisaio dir tar valongore ba
Iesu i agagure mangoro na tarai na vartovo ma Ioanes pata, 2 ma ba
i baptaiso diat Iesu iat pa i ga baptaiso, kana tarai na (vartovo ko), 3 i vana
kan Iudaia, ma i vana mulai uro Galilaia. 4 Ma kana nga i alu Samaria.
5 Ma i tadav tika na pia na pal Samaria, a iangina Sikar, i maravai nam ra
pakana pia Iakob i ga tabar natuna Iosep me; 6 ma ra kivu kai Iakob abara.
Io, Iesu, tago i talanguan ra pakana ta kana vinavana, i ki damana ka pire
ra kivu. I ga da ra keke tur. 7 Tika na vavina Samaria i pot upi na kulupe ra
tava, ma Iesu i tatike tana: Una vamomo iau. 8 Kana tarai na vartovo dia
ga tar vana ta ra pia na pal upi diat a kukul ta magit. 9 A vavina Samaria
i tatike tana: U a te Iudaia, ma dave go u lul iau upi ta tava, tago iau a
vavina Samaria? (Tago ra Iudaia pa dia varmaram ma ra Samaria.) 10 Iesu
i bali ia ma i biti tana: Gala u tar nunure ra vartabar kai God, ma gala
u tar nunure bula nam i biti tam: Una vamomo iau, gala una lul ia ma
na tabar iu ma ra tava a launa. 11 A vavina i biti tana: Luluai, pa kaum
ta kulkulup upi una kulupe ra tava me, ma ra kivu i lulur mat, mamave
kaum tava a launa? 12 U ngala laka tai tama i vevet Iakob, nina i ga tabar
avet ma go ra kivu, ma ia bula i ga momo tana, ma ra umana natuna ma
kana lavur vavaguai bula? 13 Iesu i tatike bali ia dari: Diat par dia momo
ta go ra tava, diat a mar mulai; 14 ma diat par dia momo ta nam ra tava,
ba ina tabar diat me, pa diat a mar mulai pa na mutu; nam ra tava ba ina
tabar diat me, na kivu ta diat ma na nininim rikai ta ra nilaun ba pa na
mutu. 15 A vavina i biti tana: Luluai, una tabar iau ma go ra tava, upi koko
ina mar mulai, ma upi koko ina vana uti vailik, upi ina kulupe ra tava.
16 Iesu i biti tana: Una vana, una oro pa kaum tutana, ma una vana mulai
uti. 17 A vavina i biti tana: Pa kaugu ta tutana. Iesu i biti tana: A dovot
kaum tinata dari: Pa kaugu ta tutana; 18 tago i tar ilima kaum tutana; ma
nam amur ki me gori, vakir kaum tutana; a dovotina go u tar tatike. 19 A
vavina i biti tana: Luluai, go iau nunure ba u ra propet. 20 Kaveve a umana
lualua dia ga lolotu ta go ra luana; ma ava biti ba i kat ba ra tarai par diat
a lotu arama Ierusalem uka. 21 Iesu i biti tana: Ia An, una kapupi go kaugu
tinata, a pakana bung na vut ba pa avat a lotu tadav Tama ta go ra luana,
ma arama Ierusalem bula pata. 22 Ava lotu tadav nam pa ava ti nunure;

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma avet, ave lotu tadav nam ave ti nunure muka; tago a varvalaun tai ra
tarai Iudaia iat. 23 A pakana bung na pot, ma go i tar pot, ba ra lavur tena
lotu tuna diat a lotu tadav Tama ta ra tulungen ma ta ra dovotina bula;
tago Tama i nuk upi diat dia damana upi kana umana tena lotu. 24 God a
Tulungen, ma i mainge ba diat dia lotu tadav ia, diat a lotu ta ra tulungen
ma ta ra dovotina bula. 25 A vavina i biti tana: Iau nunure ba ra Mesaia na
pot (di vatang ia bula ba Kristo); ma ba i tar pot, na varve avet ta ra lavur
magit par. 26 Iesu i biti tana: Iau go, iau tata tam, iau ia muka nam.
27 Ma kana tarai na vartovo dia pot tadav ia ta ra dari, ma dia kaian
tago dir tata ma ra vavina; ma pa ta i tir ia ba: Ava u nuk upi ia? ba
dari: Dave amur tata me? 28 Ma ra vavina i vana kan kana kulkulup, ma
i vana ta ra pia na pal, ma i biti tai ra tarai: 29 Avat a mai, avat a gire
tika na tutana, i tar ve iau ure ra lavur magit par iau ga pait ia papa
amana; go nina ra Kristo tuna bar? 30 Dia vana oai kan ra pia na pal ma
dia vanavana upi ia. 31 Ba i ga dari, a tarai na vartovo dia lul ia, dia biti:
Tena Vartovo, una ian. 32 Ma i biti ta diat: Agu magit ba ina en ia, pa ava
ti nunure. 33 A tarai na vartovo dia tir vargiliane diat mulai: Ta tikai bar
i ga kap ana ta magit? 34 Iesu i biti ta diat: Go agu magit ba ina pait ra
nuknuk i nina i ga tulue iau uti, ma ina pait ot pa kana papalum. 35 Ava
biti dari: A ivat na gai boko upi da dodoko. Go iau tatike ta vavat: Avat a
idok, avat a gire ra umauma i pua tago i matuka upi da dodoko. 36 Nina i
dodoko i kale pa ra vabongon, ma i varurue ra vuai na uma upi ra nilaun
tukum; upi nam i vauma ma nam bula i dodoko, dir a gugu varurung.
37 Tago i dovot ra tinata dari: Tikai i vauma, ma ta ra tikai i dodoko.
38 Iau ga tulue avat, upi avat a doko nam ba pa ava ga palum ia; ta ra
umana iat dia ga papalum, ma kavavat ika ra vuai kadia papalum.
39 Ma mangoro na te Samaria ta nam ra pia na pal, dia nurnur tana ure
ra tinata kai ra vavina, i ga biti dari: I ga ve iau ure ra lavur magit par
iau ga pait ia papa amana. 40 Ba ra tarai Samaria dia tadav ia, dia lul ia
ba na ki pire diat; ma i ki ie a ura bung. 41 Ma mangoro bula dia nurnur
tago kana tinata; 42 ma dia biti tai ra vavina: Go ave nurnur, vakir ure ke
kaum tinata, tago avet bula ave tar valongore, ma ave nunure ba go ia ra
Tena Valaun tuna kai ra rakarakan a gunagunan par.

Iesu i valagar pa natu i tika na luluai

43 Ba i tar par ra ura bung, i vana kan abara urama Galilaia. 44 Tago
Iesu iat i ga tatike, ba pa di ru ra propet ta kana gunan. 45 Ba i tar pot aro
Galilaia, a tarai Galilaia dia agure pa ia, tago dia ga gire ra lavur magit
par i ga pait ia arama Ierusalem ta ra lukara; tago diat bula dia ga vana
ta ra lukara.
46 Ma i pot mulai aro Kana ta ra langun Galilaia, nam i ga pait pukue
ra tava tana upi na vain. Ma natu i tika na luluai, a tutana, i mait arama

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Kapernaum. 47 Ba i valongore ba Iesu i tar vana kan Iudaia urama
Galilaia, i vana tadav ia, ma i lul ia ba na vana ba, ma na valaun natuna;
tago i to na mat. 48 Iesu i tatike tana: Gala pa ava gire ra umana vakilang
ma ra umana dekdek, pa avat a nurnur muka. 49 A luluai i tatike tana:
Luluai, una vana ur, ba natugu pa i ti mat boko. 50 Iesu i biti tana: Una
vana; natum i tar laun. A tutana i nurnur ta ra tinata Iesu i tatike tana,
ma i vana. 51 Ba i vanavana ba, dia varkuvo ma kana umana tultul, ma
dia ve ba natuna i tar laun. 52 Ma i tir diat upi ra pakana bung i tur pa ra
nilagar tana. Ma dia biti tana: Nabung tai tika na pakana bung, ra oao
i vana kan ia. 53 Ma tamana i nunure, ba nam muka ra pakana bung, ba
Iesu i ga tatike tana: Natum i tar laun. Ma i nurnur, ma diat par ta ra
kubana bula. 54 Go a vauruana vakilang Iesu i pait ia, ba i tar vana kan
Iudaia urama Galilaia.

Iesu i valagar ra tutana ta ra pola kikil

5 1 Ba i par go ra lavur magit, di pait tika na lukara kai ra Iudaia; ma
Iesu i vana urama Ierusalem.
2 Tika na pola kikil, a iangina ta ra tinata Ebraio ba Betsata, arama
Ierusalem pire ra mataniolo na sip, ma a ilima na pal tana. 3 Ma mangoro
diat dia mait, ma diat dia pula, ma diat dia kakak, ma diat dia mel, dia
va ta diat. [Dia ki pa ra tava, upi na guaguar. 4 Tago ta umana pakana
a angelo kai ra Luluai i vana ba ma i ruk ta ra pola kikil, ma ra tava i
guaguar. Ma ra luaina nina i ruk ta ra pola kikil ba ra tava i tar guaguar,
na lagar kan kana ta mangana minait.] 5 Ma tika na tutana tana i ga
mait a utul a vinun ma lavutul na kilala. 6 Ba Iesu i gire i vava dari, ma
i nunure ba i ga vavuan tana, i tir ia: U mainge ba da valagar pa iu? 7 A
tutana i mait i biti tana: Luluai, pa kaugu ta tutana ba na puak tar iau ta
ra pola kikil ba ra tava i tar guaguar; ma ona iau vana, ta ra tikai i vana
ba lua tagu tana. 8 Iesu i tatike tana: Una tut, una puak pa kaum vava, ma
una vana. 9 Ma ra tutana i lagar vuavuai, ma i puak pa kana vava, ma i
vana ka.
Ma nam ra bung a Bung Sabat. 10 A Iudaia dia tatike tai nina i tar lagar:
Go a Bung Sabat, pa i ko ba u puak pa kaum vava. 11 Ma i biti ta diat:
Nina i ga valagar pa iau, i biti tagu dari: Una puak pa kaum vava, ma una
vana. 12 Dia tir ia: To ia ra tutana i ga tatike tam ba: Una puak pa kaum
vava, ma una vana? 13 Ma nam di ga valagar ia pa i nunure, tago Iesu i ga
vana, a vuna ra kor na tarai abara. 14 Namur Iesu i gire tadav ia ta ra pal
na vartabar, ma i biti tana: Go u tar oton kakit; koko u varpiam mulai,
kan tika na mangamangana i kaina iat na monong iu. 15 Nam ra tutana i
vana, ma i ve ra Iudaia ba Iesu nam i ga valagar pa ia. 16 Ta go ra vuna ra
Iudaia dia takun Iesu, tago i ga pait go ra lavur magit taun ra Bung Sabat.
17 Iesu i biti ta diat: Tamagu i ga papalum tuk tar gori, ma go iau papalum

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

bula. 18 Ta go ra vuna a Iudaia dia mainge muka ba diat a doka, tago i
ga vakaina ra Bung Sabat, ma go bula, i vatang God ba Tamana, da dir
vardada ma God.

A varkurai kai Natu i God

19 Iesu i tatike bali diat dari: A dovot go iau tatike ta vavat, Natuna pa
i pait varkolono pa ta magit, ia kaka nam i gire Tamana i papait ia, i pait
ia bula; nam parika i papait ia, Natuna i papait ia damana bula. 20 Tago
Tama i mari Natuna, ma i ve vapar tar ra lavur magit par tana i papait ia;
ma na vaarike tar ra umana ngala na papalum iat, upi avat a kaian tana.
21 Da Tama i vatut ra lavur minat, ma i valaun diat, damana bula Natuna
i valaun diat nina i mainge pi na valaun diat. 22 Ma Tama pa i kure ta
tikai, i ga tul tar ra varkurai par tai Natuna; 23 Upi ra tarai par diat a ru
Natuna da di ru Tama. Nina ba pa i ru Natuna, pa i ru bula Tama, ia nina
ba i ga tulue uti. 24 A dovot go iau tatike ta vavat: Nina i valongore kaugu
tinata ma i nurnur bula tai nina i ga tulue iau uti, i vatur vake ra nilaun
tukum ma pa na vana ta ra varkurai, i tar vana kan ra minat ta ra nilaun.
25 A dovot go iau tatike ta vavat: A pakana bung na pot boko, ma go i tar
pot, ba ra lavur minat diat a valongore ra nilai Natu i God tana; ma diat
dia valongore, diat a laun. 26 Tago da ra nilaun i ki tai Tama damana i ga
tul tar bula ra nilaun tai Natuna upi na ki tana; 27 ma i ga tul tar ia ba na
varkurai bula, tago ia Natu i ra tutana. 28 Koko ava kakaian tana; tago a
pakana bung na vut boko, ba diat par dia va ta ra lavur tung na minat,
diat a valongore ra nilaina tana, 29 ma diat a vana rikai; diat dia ga pait
ra boina diat a vana rikai tadav ra nilaun, ma diat dia ga pait ra magit i
bilak tadav ra varkurai.

A varvarveai ure Iesu

30 Pa iau pait varkolono pa ta magit; iau varkurai da nam iau valongore; ma
kaugu varkurai i dovot; tago pa iau murmur ra nuknukigu, iau murmur ra
nuknuk i nam i ga tulue iau Uti. 31 Ona iau varvarveai ure iau mulai, kaugu
varveai pa i dovot. 32 Ta ra tikai i varvarveai ure iau; ma iau nunure ba kana
varveai, i varvarveai ure iau me, i dovot. 33 Ava ga vartuluai tadav Ioanes, ma
i ga varvai maravut ra dovotina. 34 Pa iau vatur ra varvai kai ra tarai; ma iau
tatike go ra umana magit dari, upi da valaun avat. 35 Ia ra lamp i birabirao
ma i pupua, ma ava ga ongo ba avat a gugu papa ta ra kapana. 36 A varvai
ure iau go kari i ngala ta dir ma nina kai Ioanes; tago nam ra lavur papalum
Tama i ga tul tar ia tagu, ba ina pait ot pa diat, nam diat muka iau papait diat,
dia varvarveai tagu, ba Tama i ga tulue iau Uti. 37 Ma Tama i ga tulue iau uti
i tar varvai bula ure iau. Pa ava ga valongore boko ra nilaina, ma pa ava gire
boko ra pal a pakana. 38 Ma kana tinata pa i kiki ta vavat; tago nina ba i ga
tulue uti pa ava nurnur tana. 39 Ava lukluk ra Buk Tabu, tago ava nuk ia ba

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

kavava nilaun tukum tana; ma go muka i varvarveai ure iau; 40 ma pa avat a
vana tadav iau, upi avat a vatur vake ra nilaun. 41 A pite varpa tai ra tarai pa
iau vatur vake. 42 Ma iau nunure avat, ba ra varmari kai God pa i ki ta vavat.
43 Iau vana rikai ma ra iang i Tamagu, ma pa ava kapupi iau; ba ta ra tikai
i vana rikai ma ra iangina iat, avat a kapupi ia. 44 Avat, ava ruru vargiliane
avat, ma pa ava nuk upi nam ra variru kai ra kopono God, avat a nurnur
dave? 45 Koko ava nuk ia ba iau ina takun avat tai Tama; ta ra tikai i takun
avat, Moses, nina ava nurnur tana. 46 Tago gala ava tar nurnur tai Moses, gala
avat a nurnur tagu bula, tago i ga tutumu ure iau. 47 Ona pa ava nurnur ta
kana lavur tutumu, avat a nurnur dave ta kaugu lavur tinata?

Iesu i tabar ra ilima na arip na marmar
(Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Luk 9:10-17)

6 1 I par go ra lavur magit, ma namur Iesu i vana tai ta ra papar ta ra tava
kikil Galilaia, di vatang ia bula ba ra tava kikil Tiberias. 2 Ma ra ngala
na kor dia mur ia, tago dia ga gire ra lavur vakilang i ga pait ia ta diat dia
mait. 3 Ma Iesu i tutua urama ra luana, ma diat ma kana tarai na vartovo dia
ki tana. 4 Ma i maravai ra bolo lake, a lukara kai ra Iudaia. 5 Ma Iesu i idok,
i gire ba ra ngala na kor dia pot pirana ma i tatike tai Pilipo: Dat a kulkul ta
magit ave, upi go diat diat a en ia? 6 I tatike go, upi na valar ia, tago ia iat i
nunure nam ba na pait ia. 7 Pilipo i biti tana: A magit ba da kul ia ma ra ivu
mar na denaria,[a] pa na topa diat, upi diat par diat a en ta ikik tana. 8 Tikai
ta diat a tarai na vartovo, Andreas, tura i Simon Petero, i biti tana; 9 Tika na
bul go kari i vung ra ilima na gem ma ra ivu en; ma go na topa davatane ra
mangoro dari? 10 Iesu i biti: Avat a tulue ra tarai ba diat a ki ra pia. A ngala na
vura ta nam ra pakana gunan. Ma ra tarai dia ki ra pia, da ra ilima na arip na
marmar diat. 11 Iesu i vatur ra umana gem; ma ba i tar pite varpa ure, i tibe
diat me dia ki ra pia; damana bula ma ra ura en, da kadia mamainga. 12 Ba dia
tar maur, i biti tai kana tarai na vartovo: Avat a varurue ra lavur tagigina di
tar en valili ia, upi koko da vole ta ik. 13 Ma dia varurue mutu, ma dia vangan
vabuka ra vinun ma a ivu rat ma ra ibaiba dia ga en valili ia ta nam ra ilima
na gem. 14 Ba ra tarai dia gire go ra vakilang i tar pait ia, dia biti: A dovotina
go muka ra propet nina ba na vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan.
15 Ba Iesu i nunure dia papait na vana rikai upi diat a vo pa ia ba na
king pire diat, i vana varkolono mulai ta ra luana.

Iesu i vana ta ra ul a tava kikil
(Mat 14:22-33; Mar 6:45-52)

16 Ba i tar ravian kana tarai na vartovo dia vana ba ura ra valian, 17 ma
dia koa ta ra mon, ma dia bolo ta ra tava kikil uro Kapernaum. Ma go

---

[a] **6.7** A denaria ia ra vapuak kai tika na tena papalum ure tika na bung.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

i bobotoi ma Iesu pa i ti vana boko tadap diat. 18 Ma ra tava i papait na
bobol ta ra ngala na vuvu. 19 Ba dia tar valu ra ilima ba ra laptikai bar na
kilomita (ra utul ba ra ivat bar na mail), dia gire Iesu i vanavana ra ul a
tava tadav ra mon, ma dia burut. 20 Ma i biti ta diat: Iau ka go; koko avat
a burut. 21 Ma dia ting pa ia ba na koa ta ra mon, ma ra mon i pukai lulut
ta nam ra gunan dia ga vanavana upi ia.

A tarai dia tikan upi Iesu

22 Ta ra bung namur ra kor na tarai dia ga tur ta ra papar maro ma dia
ga gire ba ra kopono mon ik abara, ma ba Iesu pa i ga koa maravut kana
tarai na vartovo tana, ba diat ika kana tarai na vartovo dia ga vana oai
me; 23 (ma ta umana mon maro Tiberias dia ga pukai maravai ta nam ra
pakana gunan dia ga en ra gem tana, ba ra Luluai i tar pite varpa tana);
24 ma ba ra kor na tarai dia gire ba Iesu pa i ki abara ma kana tarai na
vartovo bula pata, dia koa ta ra umana mon, ma dia vana Kapernaum,
dia tikan upi Iesu.

Iesu ia ra Gem na Nilaun

25 Ba dia tar tikan tadav ia tai ta ra papar a tava kikil, dia biti tana: Tena
Vartovo, vingaia u ga vana uti? 26 Iesu i tatike ta diat: A dovot go iau tatike
ta vavat: Ava tikan upi iau, vakir tago ra ura vakilang ava ga gire, ia kaka
tago ava ga en ra umana gem, ma ava ga maur tana. 27 Koko avat a ongor
upi nam ra magit i marmareng, avat a ongor upi ra magit ba na tur vatikai
ta ra nilaun tukum, nina ba Natu i ra tutana na tabar avat me; tago Tama,
God, i tar vakilang ia. 28 Ma dia tir ia: Ava avet a pait ia, upi avet a pait ra
umana papalum kai God? 29 Iesu i tatike ta diat: Go ra papalum kai God,
ba avat a nurnur tai nina i ga tulue Uti. 30 Ma dia biti tana: Ava ra vakilang
una pait ia upi avet a gire ma avet a nurnur tam tana? Ava u papait ia?
31 Kaveve tarai lualua dia ga en ra Mana ara ra pupui; da di ga tumu ia:
"I ga tabar diat ma ra gem marama ra bala na bakut, upi diat a en ia."
32 Ma Iesu i biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Vakir Moses nam
i ga tabar avat ma ra gem marama ra bala na bakut; Tamagu i tabatabar
avat ma ra gem i dovot marama ra bala na bakut. 33 Tago ra gem kai God
ia nam ba i vana ba marama ra bala na bakut, ma i tabar ra rakarakan a
gunagunan ma ra nilaun. 34 Ma dia biti tana: Luluai, una tabar avet vatikai
ma go ra gem. 35 Iesu i biti ta diat: Iau ra gem na nilaun; nina ba na tadav
iau pa na mulmulum, ma nina ba na nurnur tagu pa na mar mulai. 36 Ma
iau ga tatike ta vavat, ba ava tar gire iau, ma pa ava nurnur. 37 Diat par
ba Tama i tul tar diat i tagu, diat a tadav iau; ma nam i tadav iau, iau pa
ina okole vue muka. 38 Tago pa iau vana ba marama ra bala na bakut upi
ina pait ra nuknukigu, ina pait ra nuknuk i nam i ga tulue iau Uti. 39 Go ra
nuknuk i nam i ga tulue iau uti, ba koko ta ikilik ta nam i ga tul tar ia tagu

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

na rara, ba ina vatut vapar ia ta ra bung kutu. 40 Tago go ia ra nuknuk i
Tamagu, ba diat par dia gire Natuna ma dia nurnur tana bula, diat a laun
tukum; ma iau ina vatut diat ta ra bung kutu.
41 Ma ra Iudaia dia tata na urur tana, tago i ga biti: Iau ra gem marama
ra bala na bakut. 42 Ma dia biti: Vakir go Iesu natu i Iosep, ma da nunure
tamana ma nana? Ma dave go i biti: Iau vana ba marama ra bala na
bakut? 43 Iesu i tatike ta diat: Koko ava tata na urur vargil. 44 Pa ta na
tadav iau ia kaka nina ba Tama, nina i ga tulue iau uti, i al pa ia; ma
iau, ina vatut ia ta ra bung kutu. 45 A umana propet dia ga tutumu dari:
"God na tovo diat parika." Diat par dia ga valongor tai Tama, ma dia ga
vartovo pa tana, dia tadav iau. 46 Pa ta i ga gire Tama, ia kaka nam i ga
vana kan God, i tar gire Tama. 47 A dovot go iau tatike ta vavat: Nina i
nurnur, i vatur vake ra nilaun tukum. 48 Iau ra gem na nilaun. 49 Kavava
tarai lualua dia ga en ra Mana ara ra pupui, ma dia tar mat. 50 Go ra gem
i vana ba marama ra bala na bakut, upi ta tikai na ian tana, ma pa na
mat. 51 Iau ra gem, a launa, i vana ba marama ra bala na bakut; ba tikai
i ian ta go ra gem, na laun tukum; maia. ma ra gem ina vartabar me, a
viogu, ure ra nilaun kai ra rakarakan a gunagunan.
52 A Iudaia dia vartoto vargil, dia biti: Go ra tutana na tabar dat dave
ma ra viono upi dat a en ia? 53 Iesu i biti ta diat: A dovot go iau tatike
ta vavat: Gala pa ava en ra vio i Natu i ra tutana, ma pa ava mome
ra gapuna, pa ta nilaun ta vavat. 54 Nina i en ra viogu, ma i mome ra
gapugu, i vatur vake ra nilaun tukum; ma ina vatut ia ta ra bung kutu.
55 Tago ra viogu ia ra nian tuna, ma ra gapugu a nimomo tuna. 56 Nina
i en ra viogu, ma i mome ra gapugu, i ki tagu, ma iau bula iau ki tana.
57 Da Tama, a launa, i ga tulue iau uti, ma iau laun tai Tama, damana
nam i en iau na laun bula tagu. 58 Go ra gem i ga vana ba marama ra bala
na bakut; vakir da nam a tarai lualua dia ga en ia, ma dia ga mat; nina
i en go ra gem na laun tukum. 59 I tatike go ra lavur tinata ta ra pal na
lotu, ba i vartovo Kapernaum.

A tinata na nilaun tukum

60 Mangoro ta kana tarai na vartovo, ba dia valongore go dia biti: Go
a dekdek na tinata; to ia na valongore? 61 Ma Iesu i nunure ta ra balana
ba kana tarai na vartovo dia tata na urur tana, ma i tir diat: Ava tutukai
laka ta go? 62 Dave bar ba ava gire Natu i ra tutana i vana urama ta nam
i ga ki lua tana? 63 Ia kaka ra tulungen i valavalaun; a pala paka pa i topa
ta magit; a lavur tinata iau ga tatike ta vavat. dia tulungen, ma diat ra
nilaun bula. 64 Ta umana ta vavat pa ava nurnur. Tago ta ra turpaina Iesu
i nunure nam diat pa dia nurnur, ma nina bula ba na vagu tar ia. 65 Ma i
biti: Ta go ra vuna iau ga tatike ta vavat ba, pa ta na tadav iau, ba Tama
pa i tul tar ia.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

66 Ma ta go ra tinata mangoro ta kana tarai na vartovo dia tabunuane
tana, ma pa dia varagur mulai me. 67 Iesu i biti tai ra vinun ma a ivut:
Avat bula, ava mainge laka upi avat a vana? 68 Simon Petero i biti tana
dari: Luluai, avet a vana tadav to ia? Kaum uka ra lavur tinata na nilaun
tukum. 69 Ma ave tar nurnur ma ave nunure ba u ra Tena Gomgom kai
God. 70 Iesu i biti ta diat: Iau ga pilak pa avat a vinun ma a ivut laka,
ma tikai ta vavat a tabaran ika? 71 Go i tatike ure Iudas, natu i Simon
Iskariot; tago ia na vagu tar ia, ma ia tikai ta diat ra vinun ma a ivut.

Iesu ma ra umana turana

7 1 Ba i par go ra lavur magit, Iesu i vanavana vurvurbit Galilaia; tago
pa i mainge na vanavana Iudaia, tago ra Iudaia dia mainge ba diat a
doka. 2 Ma i maravai ra lukara kai ra Iudaia, a lukara na pal na turturup.
3 A umana turana dia biti tana: Una tut, una vana Iudaia upi kaum tarai
na vartovo diat a gire bula ra lavur papalum u papait ia. 4 Tago pa ta i
papait ive ta magit, ona i mainge ba ia iat na po rikai. Ba u papait go
ra lavur magit, una pait vaarike tar u ta ra rakarakan a gunagunan.
5 Tago ra umana turana bula pa dia nurnur tana. 6 Iesu i tatike ta diat:
Kaugu bung pa i ti vut boko, ma avat, a umana bung par i topa avat.
7 A rakarakan a gunagunan pa i pait valar pa ia ba na milikuane avat; i
milikuane iau muka, tago iau varvai ure, ba kana lavur mangamangana i
kaina. 8 Avat a vana urama ta ra lukara; pa iau vana boko ta go ra lukara,
tago kaugu bung pa i ti ki boko. 9 Ba i tar tatike go ra lavur magit ta diat,
i kiki boko Galilaia.

Iesu i ki ta ra lukara

10 Ba ra umana turana dia tar vana urama ta ra lukara, ia bula i vana
urama. pa i vana kapa, i papait na vana ivai ka. 11 A Iudaia dia tikan upi
ia ta ra lukara, ma dia biti: Akave bar? 12 Ma mangoro na tinata na urur
i arikai ure tai ra kor na tarai; ta umana dia biti: Ia ra bo na tutana; ta ra
umana dia biti: Pata, i varara ra kor na tarai. 13 Ma pa ta i tata kapa ure,
tago dia burutue ra Iudaia.
14 Ba dia balaguan boko ta ra lukara, Iesu i vana urama ta ra pal na
vartabar, ma i vartovo tana. 15 A Iudaia dia kaian, dia biti: Go ra tutana
pa i ga vartovo, ma i nunure davatane ra lukbuk? 16 Iesu i biti ta diat:
Kaugu vartovo vakir kaugu, kai nina iat i ga tulue iau uti. 17 Ba tikai i
mainge na torom ta ra nuknukina na nunure ra vartovo tana, ba kai God
bar, ba kaugu tinata iat bar. 18 Ia nam i tatike kana tinata iat, i mainge
ba da ru ia; ma nam i mainge ba da ru nina i ga tulue uti, ia muka nam
i dovot, ma pa ta mangamangana gegagege tana. 19 Dave, Moses pa i
ga tul tar ra tinata na varkurai ta vavat laka, ma pa ta ta vavat i torom
ta ra varkurai? Ta ra ava ava mainge avat a doko iau? 20 A kor na tarai

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

dia biti tana: A tabaran i ovai tam; ia i mainge na doko u? 21 Iesu i bali
kadia tinata dari: Tika na magit iau ga pait ia ma ava ga kaian par tana.
22 Moses i ga tul tar ra pokakikil ta vavat (vakir kai Moses, kai ra tarai
lualua iat); ma ava poko kikil ra tutana ta ra Bung Sabat. 23 Ba di poko
kikil ta tutana ta ra Bung Sabat, upi koko da piam ra varkurai kai Moses,
dave ava kankan tagu, tago iau ga valagar vakakit pa ra tutana ta ra
Bung Sabat? 24 Koko avat a varkurai ta ra ginigira ka, avat a varkurai ma
ra varkurai i takodo.

Dave, Kristo go?

25 Ta ra umana ta diat maro Ierusalem dia biti: Go vang nina dia
mainge upi diat a doka? 26 Ma go i tata kapa, ma pa dia tatike ta magit
i tana. Kan a umana tena varkurai dia tar motote pa ia, ba go ra Kristo
tuna. 27 Ma da nunure ra gunan kai go ra tutana; ba ra Kristo na pot,
pa ta na nunure ba mamave. 28 Ma Iesu i oraoro ta ra pal na vartabar, i
vartovo, i biti: Ava nunure iau ma kaugu gunan bula; pa iau vut vakuku,
ma nam i ga tulue iau uti i dovot, ma pa ava nunure. 29 Iau nunure, tago
iau ga vana rikai tana, ma i ga tulue iau Uti. 30 Dia mainge diat a kinim
pa ia, ma pa ta i vatur ia, tago kana bung pa i ga ti vut boko. 31 Ma
mangoro ta ra kor na tarai dia nurnur tana, ma dia biti: Ba ra Kristo i tar
pot na pait laka mangoro na vakilang ta ni diat go ra tutana i tar pait ia?

A umana luluai na vinarubu dia vana upi diat a kinim pa Iesu

32 A umana Parisaio dia valongore ra tarai dia varmaianao ma go ra
lavur magit ure; ma ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana
Parisaio dia tulue ra umana luluai na vinarubu ba diat a kinim pa ia.
33 Iesu i biti: Iau, pa ina ki vavuan pire vavat, ma ina vana tadav nam ba
i ga tulue iau Uti. 34 Avat a tikan boko upi iau, ma pa avat a tikan tadav
iau; a gunan ba ina ki tana, i dekdek upi avat a vana tana. 35 A Iudaia
dia tir vargiliane diat ba: Go ra tutana na vana uve, upi koko dat a tikan
tadav ia? Na vana bar tadav diat, dia ki pire ra Elenas ma na tovo ra
Elenas? 36 Ava go ra tinata i tar tatike ba: Avat a tikan boko upi iau, ma
pa avat a tikan tadav iau; ma nam ra gunan ina ki tana, pa avat a vana
tana?

A umana tava alir a launa

37 Ta ra mutuai ra bung na lukara, nina ra ngala na bung ta ra lukara,
Iesu i tur, ma i oraoro dari: Ba tikai i mar, boina ba na tadav iau ma na
momo. 38 Nina i nurnur tagu, da ra Buk Tabu i biti: A umana tava alir
a launa, diat a lalalongo kan ra balana. 39 I tatike go ra tinata ure ra
Tulungen, ba da tul tar ia ta diat dia nurnur tana; tago pa di ga tul tar
boko ra Tulungen; tago Iesu pa i vana boko ta kana minamar.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A nuknuk i ra tarai i enana varbaiai

40 Ta umana ta ra kor na tarai, ba dia valongore go ra tinata, dia biti:
A dovotina go ia ra propet. 41 Ta ra umana bula dia biti: Dave ra Kristo
na vut marama Galilaia? 42 A Buk Tabu pa i biti laka ba ra Kristo na vana
rikai ta ra vuna tarai kai David, ma maro Beteleem, ra gunan ba David
i ga ki tana? 43 Ma ra nuknuk i ra tarai i enana varbaiai ure. 44 Ma ta ra
umana dia mainge ba diat a kinim ia; ma pa ta i vatut ia.

A umana tena tinabar ngalangala pa dia nurnur

45 A umana luluai na vinarubu dia talil tadav ra umana tena tinabar ngalangala
ma ra umana Parisaio, ma dia biti ta diat: Dave pa ava kinim pa ia Uti? 46 Ma
ra umana luluai na vinarubu dia biti: Pa ta tutana boko i ga tatata da go. 47 A
umana Parisaio dia tir diat: Ma di ga varara avat bula? 48 Dave ta ra umana tena
varkurai, ba ta ra umana Parisaio vang dia tar nurnur tana? 49 Go ka ra kor na
tarai pa dia nunure ra tinata na varkurai, a umana kaina ta. 50 Nikodemo (tikai ta
diat, nina amana i ga vana pirana) i biti ta diat: 51 Dave, kada tinata na varkurai
i kure ta tikai vang ona pa di ga valongore boko kana tinata ma dia matoto ure
nam i tar pait ia? 52 Dia bali ia dari: Ma u bula ra te Galilaia? Una tikatikan ma
una matoto, ba pa ta propet i ga vana rikai marama Galilaia.

Ra vavina i ga po

53 Ma diat par, tikatikai, dia vana ta ra kubakuba i diat.

8 1 Ma Iesu i vana ta ra luana na Oliva. 2 Ma ta ra kavunvun i ruk mulai ta ra
pal na vartabar, ma ra tarai par dia tadav ia, ma i ki ma i tovo diat. 3 Ma ra
umana tena tutumu ma ra umana Parisao dia agur pa ra vavina pirana; di ga rua
babare i po, ma dia vatur ia livuan ta diat, 4 ma dia biti tana: Luluai, go ra vavina
i ga po, di ga rua babare. 5 Moses i ga vartuluai ta ra tinata na varkurai, ba tikai
dari, da tupar doko vue; ma ava una tatike tana? 6 Dia ga biti dari, upi diat a valar
ia ka, ma upi diat a takun ia ma ta magit. Ma Iesu i tur rururu, ma i tutumu ra pia
ma ra kaka na limana. 7 Ba dia titir milate, i tur ina i biti ta diat: Ona tikai ta vavat
pa i ga pait ra varpiam, boina ba nam na tupar ia lua. 8 Ma i tur rururu mulai,
ma i tutumu ra pia ma ra kaka na limana. 9 Ba dia valongore, dia irop tikatikai;
nina i ga laun vue mangoro na kilala i lua, ma damana vanavana tuk tar ta nam
i murmur kakit: ma Iesu dir ika ma ra vavina, dir abara livuan. 10 Iesu i tur, ma i
biti tana: la An, akave nina diat dia takun u? Pa ta na i tar kure vakaina u vang?
11 Ma i biti: Luluai, pa ta. Ma Iesu i biti: Iau bula, pa ina kure vakaina u; una vana
ka; ma papa gori koko u pait mule ra varpiam.

Iesu ia ra kapa ure ra rakarakan a gunagunan

12 Ma Iesu i varvai mulai pire diat, i biti: Iau ra kapa ure ra rakarakan
a gunagunan; ia nam i murmur iau, pa na vanavana ta ra bobotoi, ia

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

kaka na vatur vake ra kapa na nilaun. 13 A umana Parisaio dia biti tana:
U varvai mulai ure u; kaum varvai pa i dovot. 14 Iesu i tatike bali diat
dari: Ba iau varvai ure iau mulai, kaugu varvai i dovot; tago iau nunure
ra gunan iau ga vana kan ia, ma iau nunure bula ra gunan ba ina vana
tana; ma avat, pa ava nunure ra gunan iau ga vana kan ia, ba nam ina
vana tana. 15 Avat, ava nuk pa ka ra palapaka ta kavava varkurai, ma
iau, pa iau kure ta tikai. 16 Ma ba iau varkurai, kaugu varkurai i dovot;
tago vakir iau kaka, amir ma Tama iat, nina i ga tulue iau uti. 17 Ma di
ga tumu ia bula ta kavava tinata na varkurai, ba ra varvai kai ta ivut i
dovot. 18 Iau, go iau varvai ure iau mulai, ma Tama bula, nina i ga tulue
iau uti, i varvai ure iau. 19 Ma dia tir ia dari: Akave Tamam? Iesu i bali
diat dari: Pa ava nunure iau, ma pa ava nunure bula Tamagu; gala ava
tar nunure iau, gala ava ti nunure bula Tamagu. 20 I ga tatike go ra tinata
ta ra pal na mani ba i vartovo ta ra pal na vartabar; ma pa ta i kinim ia,
tago kana pakana bung pa i ti vut boko.

I dekdek upi avat a vana ta nam ra gunan ina vana tana

21 Ma i tatike mule ta diat: Iau, ina vana, ma avat a tikan upi iau, ma
avat a virua ta kavava lavur varpiam; a gunan ba ina vana tana, i dekdek
upi avat a vana tana. 22 A Iudaia dia tatike: Na doka mule bar? Tago i
biti: A gunan ba ina vana tana, i dekdek upi avat a vana tana. 23 Ma i
biti ta diat: Avat mamati ra pia; iau marama; avat mamati ra rakarakan
a gunagunan; ma iau, vakir iau mamati ra rakarakan a gunagunan. 24 Ia
nam ra vuna iau ga tatike ta vavat dari ba: Avat a virua ta kavava lavur
varpiam; tago ona pa ava nurnur tagu ba iau ia muka, avat a virua ta
kavava lavur varpiam. 25 Ma dia tir ia: U to ia? Iesu i biti ta diat: Nam
iau ga veve ta vavat i tana papa amana. 26 Mangoro na magit ba ina
tatike ma ina kure bula ure avat; ma nam i ga tulue iau uti i dovot; ma ra
lavur magit iau ga valongore tana, go iau tatatike tadav ra rakarakan a
gunagunan. 27 Ma pa dia nunure ba i tata pire diat ure Tama. 28 Ma Iesu i
biti: Ba ava tar vatur Natu i ra tutana urama boko, avat a nunure ba iau
ia muka, ma avat a nunure bula ba pa iau pait varkolono pa ta magit, iau
tatike ke go ra lavur magit da Tama i ga tovo iau me. 29 Ia nam i ga tulue
iau uti, i ki piragu; pa i vana kan iau; tago iau pait vatikene nina ra lavur
magit i gugu tana. 30 Ba i tatatike go ra lavur magit, mangoro dia nurnur
tana.

A umana vilavilau ma diat dia ki langalanga

31 Iesu i tatike ta nam ra lavur Iudaia dia nurnur tana: Ba ava torom
vatikai ta kaugu tinata, avat kaugu tarai na vartovo tuna; 32 ma avat a
nunure ra dovotina, ma ra dovotina na valangalanga avat. 33 Ma dia biti
tana: Avet a umana bul mur tai Abaraam, ma pa ave ga ki na vilavilau

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

pire ta tikai, ma dave u biti ba: A dovotina na valangalanga avat? 34 Iesu
i biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Nina i pait ra varpiam ia
ra vilavilau kai ra varpiam. 35 A vilavilau pa i ki tukum na pal, natu i
nina ba kana ra pal i ki tukum tana. 36 Ba Natu i God i valangalanga
avat, avat a langalanga tuna. 37 Iau nunure ba avat a umana bul mur tai
Abaraam; ma go ava mainge ba avat a doko iau, tago kaugu tinata pa
i ki ta vavat. 38 Iau tata ure ra lavur magit iau ga gire pire Tamagu; ma
avat bula ava pait ra lavur magit ava ga valongore tai tama i vavat. 39 Dia
biti tana: Tama i vevet Abaraam. Iesu i biti ta diat: Gala avat a umana
natu i Abaraam, gala avat a pait ra lavur papalum kai Abaraam. 40 Iau a
tutana, iau tar varve avat ta ra dovotina, nam iau ga valongore tai God;
ma go ava mainge ba avat a doko iau; Abaraam pa i ga papait ia damana.
41 Ava papait ra lavur papalum kai tama i vavat. Dia biti tana: Vakir di ga
kava avet na nga, ave tamana par ma God. 42 Iesu i biti ta diat: Gala ava
tamana ma God, gala avat a mari iau; tago iau ga vana rikai tai God ma
iau ga pot ati; ma pa iau pot vakuku, ia iat i ga tulue iau. 43 Dave pa ava
nunure kaugu tinata? Tago i dekdek upi avat a valongore kaugu vartovo.
44 Ava tamana ma Satan, ma ava mainge avat a pait ra lavur mamainga
kai tama i vavat. la ra tena vardodoko papa amana iat, ma pa i tur ta ra
dovotina, tago ra dovotina pa i ki tana. Ba i tatike ra vaongo, i vaarike
kana mangamangana iat; tago ia ra tena vaongo, ma ra tama i ra vaongo
iat. 45 Ma tago iau tatike ra dovotina, pa ava nurnur tagu. 46 la laka ta
vavat na takun ot pa iau ma ra varpiam? Ba iau tatike ra dovotina, dave
pa ava nurnur tagu? 47 Nina ba kai God, i valongore ra lavur tinata kai
God; go ra vuna pa ava valongore, tago avat vakir avat kai God.

Iesu ma Abaraam

48 A Iudaia dia tatike bali ia dari: I boina laka kaveve tinata, ba u a
te Samaria, ma ra tabaran i ovai tam? 49 Iesu i biti: Pa ta tabaran i ovai
tagu; iau ru Tamagu, ma ava piam iau. 50 Vakir iau nuk upi ra minamar
upi kaugu; ta ra tikai i nuk upi ia, ma na kukure. 51 A dovot go iau
tatike ta vavat: Ba tikai i toratorom ta kaugu tinata, pa na mat muka.
52 A Iudaia dia biti tana: Go ave nunure muka ba ra tabaran i ti ovai
tam. Abaraam i ga mat, ma ra lavur propet bula; ma u biti: Ba tikai i
toratorom ta kaugu tinata, pa na mat muka. 53 U ngala laka ta mumur
ma tama i vevet Abaraam, nina i ga mat; ma ra umana propet bula dia
ga mat; u nuk ia ba u to ia? 54 Iesu i biti: Ba iau pite pa mule iau, kaugu
pite varpa a magit vakuku ka: Tamagu iat i pite pa iau; ma ava tatike ure
ba ia kavava God; 55 ma pa ava ga nunure; ma iau nunure; ba iau biti ba
pa iau nunure, iau bula ra tena vaongo da avat; ma iau nunure, ma iau
toratorom ta kana tinata. 56 Tama i vavat Abaraam i ga gugu upi na gire
kaugu bung; ma i ga gire, ma i ga gugu muka. 57 A Iudaia dia biti tana:

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Pa u ti laun vue boko ra ilima na vinun na kilakilala ma u tar gire laka
Abaraam? 58 Iesu i tatike ta diat: A dovot ga iau tatike ta vavat: Lua ta
mimir ma Abaraam, Iau Iat.[b] 59 Ma dia tak pa ra umana vat upi diat a
tupar ia me; ma Iesu i parau, ma i irop kan ra pal na vartabar.

Iesu i valagar pa ra pula

9 1 Ma ba i bolabolo, i gire tika na pula di ga ti kava damana iat. 2 Ma
kana tarai na vartovo dia tir ia dari: Tena Vartovo, ia i ga pait ra
varpiam, go ra tutana ba ra ura tavuna, tago di ga kava dari iat a pula?
3 Iesu i tatike: Go ra tutana pa i ga pait ra varpiam, ma ra ura tavuna
bula pata; i dari ka upi ra umana papalum kai God na po rikai tana. 4 Dat
a pait ra lavur papalum kai nam i ga tulue iau uti ari i ti keake boko; na
marum boko, ba pa ta na papalum tana. 5 Ba go iau ki ati ra pia, iau ra
kapa ure ra rakarakan a gunagunan. 6 Ba i tar tatike nam, i nami ra pia,
ma i pait ra pia maumau ma ra nanami, ma i kolo ra ura kiau na matana
me. 7 Ma i biti tana: Una vana, una iu papa ta ra lum, a iangina Siloam (a
kukuraina dari: Di ga tulue). Ma i vana, ma i iu papa, ma ba i talil, i nana
kapa. 8 Kana vuna tarai, ma diat dia ga giragire value boko ba ia ra tena
nilul, dia tatike: Vakir go vang nina i ga kiki ma i ga lulul? 9 Ta ra umana
dia biti: Maia, ia tuna nam; ta ra umana dia biti: Pata, dir vardada ka
me. la iat i biti: Iau ia tuna. 10 Ma dia biti tana: Di ga vanana davatane pa
ra ura kiau na matam? 11 I biti: Nam ra tutana, di vatang ia ba Iesu, i ga
pait ra pia maumau, i ga kolo ra ura kiau na matagu me: ma i ga biti tagu
dari: Una vana Siloam, una iau papa; ma iau ga vana, iau ga iu papa, ma
go iau nana. 12 Ma dia tir ia: Akave nam ra tutana? I biti: Pa iau nunure.

A umana Parisaio dia titir ure ra papalum na valagar

13 Dia agur pa nina i ga pula tadav ra umana Parisaio. 14 Ma nam ra
bung ba Iesu i ga pait ra pia maumau ma i ga vanana pa ra ura kiau na
matana tana, a Bung Sabat. 15 Ma ra umana Parisaio dia tir ia mulai ba
i nana dave. Ma i biti ta diat: I ga kolo ra ura kiau na matagu ma ra pia
maumau, ma iau ga iu papa, ma go iau nana. 16 Ta ra umana Parisaio
dia biti: Go ra tutana, vakir kai God, tago pa i ru ra Bung Sabat. Ta ra
umana dia biti: Ona ta tutana a tena varpiam na pait davatane go ra
lavur vakilang? Ma i enana varbaiai ra nuknuk i diat ure. 17 Ma dia biti
mulai tai ra pula: Ava una tatike ure nam i tar vanana pa ra ura kiau na
matam? Ma i biti ba: Tika na propet. 18 A umana Iudaia pa dia nurnur
ta ra varvai ure, ba i ga pula lua boko, ma ba go i nana mulai, ma dia
agur pa ra ura tavu i ra tutana, nina di ga vanana pa ra matana, ma dia

---

[b] **8.58** "Iau Iat," tika na iang ba amana a Iudaia dia ga nunure God tana; tago ia iat i ki ma pa ta i vaki ia. Gire A Niirop 3:14.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tir dir dari: [19] Go laka nina ra natu i mumur ba amur biti ba di ga kava
dari iat a pula? Ba damana, i nana dave gori? [20] A ura tavuna dir tatike
bali diat dari: Amir nunure, ba go natu i mimir, ma ba di ga kava dari
iat a pula; [21] ma i nana dave bar go? pa amir nunure; ma pa amir nunure
nina i ga vanana pa ra ura kiau na matana; avat a tir ia; go i tar tutana
ot, ia iat na varveai mulai tana. [22] A ura tavuna dir tatike go ra lavur
magit tago dir burutue ra Iudaia, tago ra Iudaia dia ga tar kubu dari ba,
ona ta tikai na varveai kapa ba ia ra Kristo, da okole vue kan ra pal na
lotu. [23] Damana ra ura tavuna dir biti: I tar tutana ot, avat a tir ia. [24] Ma
dia oro pa mule nam ra tutana i ga pula, ma dia biti tana: Una ru God;
ave nunure ba go ra tutana a tena varpiam. [25] Ma i biti: Ba go a tena
varpiam ba pata, pa iau nunure; ia kaka tika na magit iau nunure, ba iau
ga pula, ma go iau nana mulai. [26] Ma dia biti tana: Ava i ga pait ia tam?
I ga vanana davatane pa ra ura kiau na matam? [27] I tatike ta diat: Go ka
iau tar ve avat i tana, ma pa ava kapupi ia; ta ra ava ava mainge ba avat
a valongore mulai? Ava mainge vang ba avat bula kana tarai na vartovo?
[28] Ma dia vul ia, dia biti: U kaka kana tutana na vartovo; avet a tarai
na vartovo kai Moses. [29] Ave nunure ba God i ga tovo Moses; ma pa ave
nunure go ra tutana ba mamave. [30] A tutana i tata bali diat ma i biti: Go
a magit na kinaian tago pa ava nunure ba mamave, ma go i tar vanana
pa ra ura kiau na matagu. [31] Da nunure ba God pa i valongore ra umana
tena varpiam; ba tikai i ruru God, ma i toratorom ta ra nuknukina, nam
na valongore muka. [32] Papa amana ra vunapai ra rakarakan a gunagunan
pa di valongore ba tikai i vanana pa ra ura kiau na mata i ra pula di ga ti
kava damana iat. [33] Gala go ra tutana vakir kai God, gala pa na pait valar
pa ta magit. [34] Ma dia biti tana: Di ga kava u muka ta ra varpiam, ma una
tovo avet vang? Ma dia okole vue.

Diat dia nana ma diat dia pula

[35] Iesu i valongore ba di tar okole vue; ma ba i gire tadav ia i biti: U
nurnur laka tai Natu i God? [36] I tata bali ia ma i biti tana: To ia laka nam,
Luluai, upi ina nurnur tana? [37] Iesu i biti tana: U tar gire; ma ia iat go amur
tata me. [38] Ma i biti: Luluai, iau nurnur. Ma i lotu tadav ia. [39] Ma Iesu i
biti: Iau ga vut ati ta ra rakarakan a gunagunan upi ra varkurai, upi nam
diat dia pula, diat a nana; ma upi diat dia nana, diat a pula ka. [40] Nam
ra umana Parisaio dia varagur me, dia valongore go ra tinata, ma dia tir
ia. Avet bula, ave pula laka? [41] Iesu i biti ta diat: Gala ava pula, gala pa
kavavat ta varpiam; ma go ava tatike: Ave nana; kavava varpiam i tur uka.

A tinata valavalar ure ra liplip na sip

10 [1] A dovot go iau tatike ta vavat: Nina ba pa i olo ta ra mataniolo
ta ra liplip na sip, ma i koa lake ka, ia ra tena nilong ma ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tena kinakinau bula. 2 Ma nina i olo ta ra mataniolo iat, ia nam ra
tena balabalaure Sip. 3 A monamono i papa are, ma ra umana sip dia
valongore ra nilaina; i oro pa kana lavur sip iat ma ra iang i diat, ma i
agure vairop diat. 4 Ba i tar agure vairop kana parika, i lualua ta diat,
ma ra lavur sip dia murmur ia; tago dia nunure ra nilaina. 5 Pa diat a
murmur ra vaira, diat a lop uka kan ia; tago pa dia nunure ra nilai ra
umana vaira. 6 Iesu i tatike go ra tinata valavalar ta diat; ma pa dia
matoto ta ra lavur magit i ga tatike ta diat.

Iesu ia ra Bo na Tena Balabalaure Sip

7 Ma Iesu i biti mulai ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Iau ra
mataniolo kai ra lavur sip. 8 Diat par, dia ga vut lua tagu, a umana tena
nilong ma ra umana tena kinakinau bula diat; ma ra umana sip pa dia
ga nunure diat. 9 Iau ra mataniolo; ba tikai na olo tagu, da valaun ia, ma
na olaolo ma na irairop, ma na gire tadav ra nian. 10 Ma ra tena nilong
i pot ika upi ra nilong ma ra vardodoko ma ra nila; iau ga vut upi diat
a vatur vake ra nilaun, a nilaun i buka ma ra boina. 11 Iau ra bo na tena
balabalaure; a bo na tena balabalaure i vung vue kana nilaun upi ra lavur
sip. 12 A tultul nina ba di kul ia ka, ma vakir ra tena balabalaure tuna,
ma vakir kana ra lavur sip, i gire ra leing na pap i vut, ma i vana kan ra
lavur sip, i lop uka, ma ra leing na pap i ra pa diat, ma i korot varbaiane
diat; 13 i lop, tago di kul ia ka, ma pa i mari ra umana sip. 14 Iau ra bo na
tena balabalaure, iau nunure diat ba kaugu, ma diat ba kaugu dia nunure
iau; 15 da Tama i nunure iau, ma iau nunure Tama; ma iau vungue kaugu
nilaun ure ra lavur sip. 16 Ma kaugu ta ra umana sip boko, pa dia ki ta
go ra liplip na sip; ina agure diat bula, ma diat a valongore ra nilaigu;
ma diat par, diat a ki ta ra kopono kikil na sip ma ra kopono ko ra tena
balabalaure tana. 17 Go Tama i mari iau tana, tago iau vungue kaugu
nilaun, pi ina tak pa ia mulai. 18 Pa ta i tak vue kan iau, iau kaka iau
vungue. Iau iat iau kure upi ina vungue, ma iau kure bula upi ina tak pa
ia mulai. Damana Tamagu i ga tul tar ia tagu.
19 Ma i enana varbaiai mulai ra nuknuk i ra umana Iudaia ta go ra
lavur tinata. 20 Ma mangoro ta diat dia ga biti: A tabaran i ovai tana, ma i
lunga; dave ava valongore? 21 Ta ra umana dia biti: Go vakir ra tinata kai
tikai ba ra tabaran i ovai tana. A tabaran na vanana pa vang ra kiau na
mata i ra umana pula?

A tarai Iudaia dia pue vue Iesu

22 Ma dia pait ra lukara na varvagomgom arama Ierusalem ta ra
kilala na mudian; 23 ma Iesu i vanavana ta ra mata palpal kai Solomon
ta ra pal na vartabar. 24 Ma ra Iudaia dia kor kikil ia, ma dia tir ia:
Aivia bung boko una vavapidik iu ta vevet? Ba u ra Kristo una ve bulu

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

avet. 25 Iesu i biti ta diat: Iau ga tar ve avat, ma pa ava nurnur; a lavur
papalum iau papait ia ta ra iang i Tamagu, dia varvai bula ure iau. 26 Ma
pa ava nurnur, tago vakir avat kaugu umana Sip. 27 Kaugu lavur sip dia
valongore ra nilaigu, ma iau nunure diat, ma dia murmur iau; 28 ma iau
tul tar ra nilaun tukum ta diat, ma pa diat a virua muka, ma pa ta na ra
pa diat ta ra limagu. 29 Tamagu, nina i ga tul tar diat i tagu, i lia ta diat
par, ma pa i tale ta tikai upi na ra pa diat kan ra lima i Tamagu. 30 Amir
ma Tama amir tikai ka. 31 A Iudaia dia tak pa ra umana vat mulai, upi
diat a tupar ia me. 32 Iesu i bali diat dari: Mangoro na bo na papalum tai
Tamagu iau ga ve tar ia ta vavat; ure nuve ta go ra lavur papalum ava
tupar iau tana? 33 A Iudaia dia biti: Pa ave tupar u ure ta bo na papalum,
ure ke ra varvul, ma tago u a tutana ka, ma u biti ba u God. 34 Iesu i biti
ta diat: Pa di ga tumu ia laka ta kavava tinata na varkurai dari: "Iau ga
tatike: Avat a umana god"? 35 Ba i ga vatang diat ba ra umana god, diat
ba di ga tul tar ra tinata kai God ta diat (ma i dekdek upi da piam vue ra
Buk Tabu), 36 avat a tatike laka ure nina Tama i ga vagomgom ia, ma i ga
tulue uti ta ra rakarakan a gunagunan ba: "U vul God," tago iau ga biti:
Iau Natu i God? 37 Ona pa iau pait ra lavur papalum kai Tamagu, koko
avat a nurnur tagu. 38 Ona iau pait muka diat, ma pa ava nurnur tagu,
avat a nurnur ta ra lavur papalum; upi avat a nunure ma avat a matoto
ba Tama i ki tagu, ma iau ki tai Tama. 39 Ma dia mainge mulai ba diat a
kinim ia; ma i vana ka kan ra lima i diat.

40 Ma i vana mulai ta ra papar a Iordan maro iat, ta nam ra gunan ba
Ioanes i ga lua ie ma ra baptaiso tana; ma i kiki ie. 41 Ma mangoro dia
tadav ia; ma dia biti: A dovotina Ioanes pa i ga pait ta vakilang; ma i
dovot ra lavur magit par, ba Ioanes i ga tatike ure go ra tutana. 42 Ma
mangoro dia nurnur tana abara.

Lasaro i mat

11 1 Ma tika na tutana i mait, a iangina Lasaro, a te Betania, a pia na
pal kai ra ura bartanavavina Maria ma Mata. 2 Maria nam i ga ku
ra Luluai ma ra varku, ma i ga u ra ura kakene ma ra pepe na uluna, ma
go taina Lasaro i mait. 3 A ura bartanavavina dir vartuluai tadav ia dari:
Luluai, nina u mari ia, go i mait. 4 Ba Iesu i valongore i biti: Pa na mat ta
go ra minait, i mait upi da pite pa God, ma upi da pite pa Natu i God bula
tana. 5 Iesu i mari Mata ma tanavavina ma Lasaro bula. 6 Ba i valongore
ba i mait, i ki pa ra ivu bung mulai ta nam ra gunan i ki tana. 7 Ma
namur i tatike tai ra tarai na vartovo: Dat a vana mulai Iudaia. 8 A tarai
na vartovo dia biti tana: Tena Vartovo, go ko a Iudaia dia ga mainge ba
diat a tupar i u; ma una vana mulai tana laka? 9 Iesu i biti: Vakir a vinun
ma a urua na pakana ta ra bung laka? Ba tikai i vanavana ta ra keake pa
i tutukai, tago i gire ra kapa kai go ra rakarakan a gunagunan. 10 Ba tikai

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

i vanavana ra marum, i tutukai, tago pa ta kapa i ki tana. 11 I tatike go ra
lavur magit, ma namur i biti ta diat: Talai dat, Lasaro, i tar va mat, ma
iau vana upi ina vangun ia. 12 A tarai na vartovo dia biti tana: Luluai, bali
tar va mat, na lagar. 13 Iesu i ga tata ure kana minat; ma dia nuk ia, ba i
ga tatike ure ra ningo ta ra niva. 14 Ma Iesu i ve bulu diat dari: Lasaro i
tar mat. 15 Ma iau gugu ure avat, ba pa iau ga ki abara, upi avat a nurnur;
ma go dat a vana pirana. 16 Tomas, di vatang ia bula ba a Kanga, i tatike
tai ra tarai na vartovo: Dat a vana bula, upi dat a mat varurung me.

Iesu ia ra nilaun mulai ma ra nilaun tuna

17 Ba Iesu i tar pot, i matoto pa ba i tar va ra ivat na bung ta ra babang
na minat. 18 Betania i maravai Ierusalem, da ra utul a kilomita (ra ivu
mail); 19 ma mangoro na Iudaia dia ga vana pire Mata ma Maria, upi diat
a vamaram dir ure tai dir. 20 Ba Mata i valongore ba Iesu i vanavana ur, i
totongo upi ia; ma Maria i kiki na pal. 21 Mata i biti tai Iesu: Luluai, gala
u ga ki ati, gala taigu pa na mat. 22 Ma go iau nunure ba ta magit una lul
ia tai God, God na tul tar ia tam. 23 Iesu i biti tana: Taim na laun mulai.
24 Mata i biti tana: Iau nunure ba na laun mulai ta ra tinut mulai ta ra
bung kutu. 25 Iesu i biti tana: Iau ra nilaun mulai, ma iau ra nilaun tuna;
ia nam i nurnur tagu, ba i mat, na laun mulai; 26 ma nina i laun ma i
nurnur tagu, pa na mat muka. U nurnur laka damana? 27 I biti tana:
Maia, Luluai, iau ga tar nurnur ba u ra Kristo, Natu i God, nina muka ba na
vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan.

Iesu i tangi

28 Ma ba i tar tatike dari, i vana, ma i oro ive pa tanavavina, Maria, i biti:
A Luluai go kari, i oro u. 29 Ma ba i valongore, i tut vuavuai, ma i vana tadav
ia. 30 (Iesu pa i pot boko ta ra pia na pal, i ki boko ta nam ra pakana, Mata
i ga barat ia tana.) 31 A Iudaia, nina dia ga ki na pal me upi diat a vamaram
ia, ba dia gire Maria i tut lulut ma i irop, dia mur ia, dia nuk ia ba na vana
tadav ra babang na minat upi na tangtangi ie. 32 Ba Maria i pot abara, Iesu
i ki ie, ma i gire, i va timtibum pire ra ura kauna, ma i biti tana: Luluai,
gala u ga ki ati, gala taigu pa na mat. 33 Ba Iesu i gire i tangtangi, ma nam
ra Iudaia bula dia ga varagur me dia tangtangi, i riri ta ra tulungeana, ma
i ngarao tana, 34 ma i biti: Ava ga vadiop ia ave? Dia biti tana: Luluai, una
mai, una gire. 35 Iesu i tangi. 36 A Iudaia dia biti: Gire i mari ia muka!
37 Ma ta umana dia biti: Go ra tutana i ga vanana pa ra ura kiau na mata i ra pula,
ma dave pa i ga valagar pa go ra tutana bula upi koko na mat?

Lasaro i tut rikai kan ra minat

38 Ma Iesu i kaina mulai ra balana, ma i tadav ra babang na minat.
Nam ra babang a niiga, ma di ga vung bat ia ma ra vat. 39 Iesu i biti:

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Avat a tak vue ra vat. Mata, tai nina i ga mat, i tatike tana: Luluai, gori
i angina; tago i tar mat a ivat na bung iat. 40 Iesu i biti tana: Pa iau ga
tatike laka tam ba ona u nurnur, una gire ra minamar kai God? 41 Ma dia
tak vue ra vat. Iesu i tadaraka, ma i biti: Tama, iau pite pa u tago u tar
valongore iau. 42 Iau ga nunure ba u valongore vatikene iau; ma iau ga
vatang ia, tago ra kor dia turtur kikil iau, upi diat a nurnur, ba u ga tulue
iau Uti. 43 Ba i tar tatike damana, i manga oro dari: Lasaro, una vana
rikai. 44 Ma nam i ga mat i vana rikai, di ga vi ra ura limana ma ra ura
kekene ma ra mal na minat; ma di rau ra matana bula ma ra mal. Iesu i
biti ta diat: Avat a pala ia, upi na vana.

Dia varpit upi diat a vagu pa Iesu
(Mat 26:1-5; Mar 14:1-2; Luk 22:1-2)

45 Mangoro ta diat a Iudaia, nina dia ga ki pire Maria, ma dia ga gire
nam i ga pait ia, dia nurnur tana. 46 Ma ta ra umana ta diat dia vana tadav
ra umana Parisaio, ma dia varve diat ta ra lavur magit Iesu i ga pait ia.
47 A umana tena tinabar ngalangala ma ra umana Parisaio dia oro
varurue ra kivung, ma dia biti: Ava da pait ia? Go ra tutana i pait
mangoro na vakilang. 48 Ba da nur vue dari, a tarai par diat a nurnur
tana; ma ra tarai Rom diat a vut, diat a kale kada pia na pal ma kada
vuna gunan bula. 49 Ma tikai ta diat, Kaiapas, ia ra tena tinabar i lualua
ta nam ra kilala, i biti ta diat: Pa ava nunure ta magit, 50 ma pa ava nuk
ia ba i topa avat, ba tikai na mat ure ra tarai, ma koko ra vuna gunan
mutu na virua. 51 Ma vakir i ga tatike vakuku go; tago ia ra tena tinabar i
lualua ta nam ra kilala, ma i ga tata na propet ba Iesu na mat ure ra vuna
gunan; 52 ma vakir ure ra vuna gunan ika, upi na varurue bula ra lavur
natu i God dia ki varbabaiai vurvurbit, upi diat a tikai ka. 53 Ma papa ta
nam ra bung dia varpit upi diat a doka.
54 Ma Iesu pa i vanavana kapa mulai pire ra Iudaia, i vana ta ra
gunagunan maravai ra bil, ta ra pia na pal, a iangina Epraim; ma dia kiki
tana ma ra tarai na vartovo. 55 Ma i maravai ra lukara na bolo lake kai
ra Iudaia; ma mangoro ta ra gunagunan dia lua urama Ierusalem ba pa
di pait boko ra lukara, upi diat a vagomgom diat mulai. 56 Ma dia tikan
upi Iesu, ma ba dia turtur na pal na vartabar dia tata vargil ure, dia biti:
Ava ava nuk ia? Pa na vana laka ta ra lukara? 57 Ma ra lavur tena tinabar
ngalangala ma ra lavur Parisaio dia ga vartuluai, ba tikai i nunure ba i ki
ave na ve tar ia, upi diat a kinim ia.

A vavina i lingire ra varku ta ra ulu i Iesu
(Mat 26:6-13; Mar 14:3-9)

12 1 Ba laptikai na bung boko upi da pait ra lukara na bolo lake, Iesu
i pot aro Betania, aina Lasaro i ki ie, nina ba Iesu i ga valaun

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

pa ia mulai kan ra minat. 2 Ma dia mal pa ra varlapir ure abara; Mata i
toratorom ta ra nian; Lasaro tikai ta diat dia ki me ta ra nian. 3 Maria i
vatur tika na pakana mamat na varku tuna, i ngatngat muka, ma i tap
ra ura kak i Iesu me, ma i u ra ura kauna ma ra pepe na uluna; ma ra
pal i buka ma ra ang na varku. 4 Iudas Iskariot, tikai ta diat kana tarai
na vartovo, nina ba na vagu tar ia, i biti: 5 Ta ra ava pa di ga ivure go
ra varku upi ta utul a mar na denaria, upi da tabar ra umana luveana
me? 6 Pa i ga tatike go tago i mari ra umana luveana; i tatike ke, tago
ia ra tena nilong, ma tago kana ra popopoi, ma i tatatak pa ta nam di
poe tana. 7 Iesu i biti: Avat a nur vue upi na pait ia, tago i da i pait ia ure
kaugu bung na pupunang. 8 Tago ra umana luveana dia ki vatikai pire
vavat; ma iau, pa ina ki vatikai pire vavat.

Di varpit ure Lasaro

9 A kor na tarai ta diat ra Iudaia dia valongore ba i ki abara; ma dia
pot, vakir upi ka Iesu, upi diat a gire bula Lasaro, nina i ga valaun pa ia
mulai kan ra minat. 10 A lavur tena tinabar ngalangala dia varpit ba diat
a doko bula Lasaro; 11 tago ia ra vuna ba mangoro na Iudaia dia vana, ma
dia nurnur tai Iesu tana.

Iesu i olo Ierusalem
(Mat 21:1-11; Mar 11:1-11; Luk 19:28-40)

12 Ta ra bung namur a ngala na kor na tarai dia ga pot upi ra lukara,
ma ba dia valongore ba Iesu i vana urama Ierusalem, 13 dia kap ra lavur
ul, ma dia vana oai upi diat a totongo upi ia, ma dia oraoro ba: Osana, da
pite pa go i ti vut ma ra iang i ra Luluai, a King kai ra Israel! 14 Ma Iesu i
ga tikan tadav ra nat na as, ma i ki tana; da di ga tumu ia: 15 "Natu i Sion,
a vavina, koko u burut, una gire kaum King i vana rikai, i ki ta ra nat na
as." 16 Kana tarai na vartovo pa dia matoto lua boko ta go ra lavur magit;
ma ba Iesu i tar ki ta kana minamar, dia nuk pa ia muka ba di ga tumu
go ra umana magit ure, ma ba di ga pait ot pa go ra lavur magit i tana.
17 Nam ra kor na tarai, dia ga tur pirana ba i ga oro vairop Lasaro kan ra
babang na minat, ma i ga valaun pa ia mulai kan ra minat, dia varveai
tana. 18 Go bula i vuna tago a kor na tarai dia ga vana oai dia totongo upi
ia tana, tago dia nunure ba i ga pait go ra vakilang. 19 A umana Parisaio
dia biti vargil dari: Ava gire ba ava mama pait ta magit; ea, a rakarakan
a gunagunan i mur ia.

Ta umana Elenas dia tikan upi Iesu

20 Ta ra umana Elenas bula diat dia ga vana urama ta ra lukara upi diat
a lotu; 21 ma dia tadav Pilipo, nina maro Betsaida arama Galilaia, ma dia
tir ia dari: Luluai, ave mainge ba avet a gire Iesu. 22 Pilipo i vana, i ve

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Andreas; Andreas dir ma Pilipo, dir vana, ma dir varve Iesu. 23 Iesu i biti
dari ta dir: Gori a pakana bung i tar pot ba da mar Natu i ra tutana. 24 A
dovot go iau tatike ta vavat: Ari ona ra pat i ra vit pa i bura ta ra bala
na pia ma ba pa i mat, i ki varkolono ko; ba i mat, i vuai mangoro na
vuaina. 25 Nina i mari kana nilaun, na varara vue; ma nina i milikuane
kana nilaun ati ra pia, na vatur vake upi ra nilaun tukum. 26 Ba tikai i
toratorom tagu boina ba na murmur iau; ma kaugu tultul na ki aina ina
ki ie; ba tikai i torom tagu, Tama na vadoane.

Iesu i tata ure kana minat

27 Go i ngarao ra tulungeagu; ma ava ina tatike? Tama, una valaun
iau kan go ra pakana bung. Ma ure go ra magit iat iau tar tadav go ra
pakana bung tana. 28 Tama, una mar ra iangim. Ma ra nilai tikai i vana
rikai marama ra bala na bakut dari: Iau ga mar ia, ma ina mar ia mulai.
29 A kor na tarai, nina dia tur pirana, dia valongore, ma dia tatike, ba
i tar pangpagur; ta ra umana dia biti: Tika na angelo i tar tata pa ia.
30 Iesu i biti: Go ra tinata pa i vana rikai ure iau, ure avat iat. 31 Go di
kure go ra rakarakan a gunagunan; go da okole vue ra luluai kai go
ra rakarakan a gunagunan. 32 Ma iau, ba di vatur iau urama kan ra
rakarakan a gunagunan, ina al pa ra tarai par piragu. 33 I tatike go ure ra
mangamangana vinirua ba na mat i tana. 34 A kor na tarai dia bali ia dari:
Ave ga valongore ta ra tinata na varkurai ba ra Kristo na laun tukum; ma
dave go u tatike ba: Da vatur Natu i ra tutana urama? To ia go ra Natu i
ra tutana? 35 Iesu i biti ta diat: A ik ika boko ra kapa i ki pire vavat. Avat
a vanavana ba ra kapa i ki boko pire vavat, kan ra bobotoi na tadav avat;
nam i vanavana ta ra bobotoi, pa i nunure ba i vana uve. 36 Ba ra kapa i ki
boko pire vavat, avat a nurnur ta ra kapa, upi avat a umana natu i ra kapa.

Ra tarai Iudaia pa dia nurnur

Iesu i tatike vue go ra lavur magit, ma i vana, i parau kan diat. 37 Ma go
i tar pait mangoro na vakilang ta ra mata i diat, ma pa dia nurnur tana;
38 upi na da nam ra tinata Iesaia i ga tatike dari:

"Luluai, to ia i ga valongore kaveve varveai?
Ma di ga ve tar ra lima i ra Luluai tai ia?" 39 Go ra vuna pa dia ga
nurnur tana, tago Iesaia i ga tatike bula:
40 "I ga vapula bat ra kiau na mata i diat, ma i ga valeo ra bala i diat;
Kan diat a gigira ma ra ura kiau na mata i diat, ma kan diat a
matoto ma ra bala i diat.
Ma diat a vana tapuku,
Ma ina valagar pa diat."

41 Iesaia i ga tatike go ra lavur magit, tago i ga gire kana minamar; ma
i ga varvai ure. 42 Ma mangoro ta diat ra lavur tena varkurai dia nurnur

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tana; ma pa dia tata kapa ure, tago kan ra lavur Parisaio diat a okole vue
diat kan ra pal na lotu; 43 tago dia manga mainge ra variru tai ra tarai,
ma tai God i ikilik ika.

Iesu i varkurai ma kana tinata

44 Ma Iesu i oraoro, i biti: Nina i nurnur tagu, pa i nurnur tagu, i
nurnur ta nam i ga tulue iau Uti. 45 Ma nina i giragire iau, i giragire bula
nam i ga tulue iau uti. 46 Iau a kapa, iau tar vana rikai ta ra rakarakan a
gunagunan, upi nina i nurnur tagu, koko na ki ta ra bobotoi. 47 Ba tikai i
valongore kaugu tinata, ma pa i torom tana, pa iau kure; tago pa iau ga
vana rikai upi ina kure ra rakarakan a gunagunan, pata; ina valaun uka
ra rakarakan a gunagunan. 48 Nina i piam vue iau, ma pa i kapupi kaugu
tinata, tikai iat na kure; nam ra tinata iau ga tatike na kure ta ra bung
kutu. 49 Tago nam iau ga tatike, vakir kaugu kaka, Tama, nina i ga tulue
iau uti, i ga tul tar nam tagu ba ina ve tar ia, ma nam bula ba ina tatike.
50 Ma iau nunure, ba kana vartuluai ia ra nilaun tukum; nam ra lavur
magit iau tatike, da Tama i ga ve tar ia tagu, damana iau varveai muka.

Iesu i vura puk ra kau i diat ra tarai na vartovo

13 1 Ba pa di pait boko ra lukara na bolo lake, Iesu i nunure ba kana
pakana bung i tar pot ba na vana kan go ra rakarakan a gunagunan
tana tadav Tama, ma da i ga mari kana tarai, dia ki ta ra rakarakan a
gunagunan, damana i mari diat tuk tar ta ra mutuaina. 2 Ba dia tar ki ta ra
nian, Satan i ga vanuk tar ia ta ra bala i Iudas Iskariot, natu i Simon, ba na
vagu tar ia; 3 ma Iesu i nunure ba Tama i tar tul tar ra lavur magit par tana,
ma i nunure ba i ga vana rikai tai God, ma na vana mulai pire God, i tut
kan ra nian, 4 ma i vungue kana umana mal; ma i tak pa ra mal na niu, ma
i vi pit me. 5 Ma i lolonge ra tava ta ra la, ma i vura puk ra kau i diat a tarai
na vartovo, ma i u diat ma nam ra mal na niu, i vi pit me. 6 Damana i tadav
Simon Petero. I biti tana: Luluai, una puk laka ra ura kaugu? 7 Iesu i tatike
bali ia dari: Go iau pait ia, pa u nunure gori; una matoto boko tana namur.
8 Petero i biti tana: Koko muka una puk ra ura kaugu. Iesu i biti tana: Ona
pa iau puk u, dor a takunu varbaiai. 9 Simon Petero i biti tana: Luluai, vakir
ra ura kaugu kaka, a ura limagu ma ra ulugu bula. 10 Iesu i biti tana: nina
i tar gumu, i topa ia ba da puk uka ra ura kauna, tago i tar gomgom mutu;
ma ava gomgom, ma vakir avat par. 11 Tago i nunure nam ba na vagu tar ia;
kari i tatike dari: Pa ava gomgom par. 12 Ba i tar puk ra kau i diat, i tak pa
kana umana mal, ma i ki mulai ma i tatike ta diat: Ava nunure laka go iau
tar pait ia ta vavat? 13 Ava vatang iau ba Tena Vartovo ma Luluai; ma ava
tatike ra dovotina; tago iau tuna nam. 14 Ba iau ra Luluai ma ra Tena Vartovo
bula, ma iau tar puk ra kau i vavat, avat bula, avat a puk vargiliane ra kau i
vavat. 15 Tago iau tar tul tar ra valavalar ta vavat, upi avat bula avat a papait

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ia damana da iau tar papait ia ta vavat. 16 A dovot go iau tatike ta vavat: A
tultul pa i ngala ta dir ma kana luluai; ma nina di ga tulue pa i ngala ta dir
ma nina i ga tulue. 17 Ba ava tar nunure go ra lavur magit, ma ba ava papait
bula diat, ava ti doan. 18 Pa iau tata ure avat par; iau nunure nam diat, iau
ga pilak pa diat; ia kaka upi da pait ot pa ra Buk Tabu: "Nam i ian kaugu
gem, i rua iau ma ra inabut na kauna." 19 Papa gori ina varve value avat i
tana ba pa di pait ia boko, upi ba di tar pait ia, avat a nurnur ba iau ia muka.
20 A dovot go iau tatike ta vavat: Nina ba i kapupi nam iau tulue, i kapupi iau
bula, ma nina i kapupi iau, i kapupi bula nam i ga tulue iau uti.

Iesu i biti ba ta tikai na vagu tar ia
(Mat 26:20-25; Mar 14:17-21; Luk 22:21-23)

21 Ba Iesu i tar tatike dari, i ngarangarao ra tulungeana, ma i varveai
dari: A dovot go iau tatike ta vavat ba, tikai ta vavat na vagu tar iau. 22 A
tarai na vartovo dia gire vargilgiliane diat, dia purpuruan ba i tatike go
ure to ia. 23 Ma tika na tutana na vartovo pire ra vuvuvung na nian, Iesu
i mari ia, ma i va bokon ta ra bongobongo i Iesu. 24 Simon Petero i kaluve
pa ia, ma i biti tana: Una ve avet ba i tata ure to ia. 25 I va bokon mulai
ta ra bongobongo i Iesu, ma i tir ia: Luluai, ba to ia? 26 Iesu i tatike bali
ia dari: Nina ba iau puk tar ra ngungu gem tana. Ba i tar puk ra ngungu
gem, i vatur ia, ma i tabar Iudas, natu i Simon Iskariot, me. 27 Ma namur
ta ra ngungu gem Satan i ovai tana. Iesu i biti tana: Nam ra magit ba
una pait ia, una pait lulut ia. 28 Ma pa ta ta diat ta ra vuvuvung na nian i
nunure ra vuna ba i tar tatike go tana. 29 Ta ra umana dia nuk ia ba Iesu
i biti tana: Una kul pa ra lavur magit i topa dat ta ra lukara; ba dari bar,
ba na tabar ra lavur luveana, tago Iudas i kapkap ra popopoi. 30 Ba i tar
vatur vake ra ngungu gem, i irop vuavuai; ma i marum.

A kalamana vartuluai

31 Ba i tar irop, Iesu i biti: Go da mar Natu i ra tutana, ma di tar mar
God tana; 32 ona di tar mar God tana, God na mar ia bula tana iat, ma
na mar vuavue. 33 A umana bul ikik, go a ik ika ina ki pire vavat. Avat
a tikan upi iau; ma da iau ga varve ra Iudaia: I dekdek upi avat a vana
ta nam ra gunan ba ina vana tana, damana bula iau biti ta vavat. 34 Go
ra kalamana vartuluai iau tul tar ia ta vavat, ba avat a varmari vargil;
da iau ga mari avat, avat bula avat a varmari vargil. 35 Ona ava varmari
vargil, a tarai par diat a nunure tana ba avat kaugu tarai na vartovo.

Iesu i tata lua ba Petero na pue vue
(Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Luk 22:31-34)

36 Simon Petero i biti tana: Luluai, una vana uve? Iesu i biti: A gunan
ba ina vana tana, i dekdek upi una mur iau tana gori; una murmur

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

namur. 37 Petero i biti tana: Luluai, ta ra ava pa ina mur u tana gori? Ina
vungue kaugu nilaun ure u. 38 Iesu i biti: Una vungue vang kaum nilaun
ure iau? A dovot go iau tatike tam: A loko pa na riki boko, ma una ga
vautul a pue vue iau.

Iesu ia ra nga, ra dovot, ma ra nilaun

14 1 Koko i tabun ra bala i vavat; avat a nurnur tai God, ma avat a
nurnur tagu bula. 2 Mangoro na pal ta ra kuba i Tamagu; gala
pata, gala ina varve avat i tana; tago iau vana upi ina mal pa ra kuba i
vavat. 3 Ma ba iau vana, ma iau mal pa ra kuba i vavat, ina vut mulai, ma
ina agure pa avat piragu; upi avat bula, avat a ki ta nam ra gunan ba iau
ki ie. 4 Ava nunure ra nga upi nam ra gunan ba ina vana tana. 5 Tomas i
biti tana: Luluai, pa ave nunure nam ra gunan ba una vana tana, ma avet
a nunure davatane ra nga tana? 6 Iesu i biti tana: Iau ra nga, ma iau ra
dovot, ma iau ra nilaun; pa ta i tadav vakuku Tama, dia tadav ia ka tagu.
7 Gala ava ga tar nunure iau, gala ava ga tar nunure bula Tamagu; papa
gori ava nunure, ma ava tar gire. 8 Pilipo i biti tana: Luluai, una ve tar
Tama ta vevet, ma avet a ngo muka. 9 Iesu i biti tana: Pilipo, go iau tar
ki vavuan pire vavat, ma pa u nunure boko iau vang? Nina i tar gire iau,
i tar gire bula Tama; ma dave u biti dari ba: Una ve tar Tama ta vevet?
10 Pa u nurnur laka ba iau ki tai Tama ma Tama i ki tagu? A lavur tinata
iau tatike ta vavat, vakir kaugu ka; Tama i ki tagu, ma i papait kana
lavur papalum. 11 Avat a nurnur tagu ba iau ki tai Tama, ma Tama i ki
tagu, ona pata, avat a nurnur tagu ure go ra lavur papalum. 12 A dovot go
iau tatike ta vavat: Nina i nurnur tagu, na pait bula ra lavur papalum iau
papait diat; ma na pait ra umana ngala iat ta go iau papait diat; tago iau
vana pire Tama. 13 Ma ra magit par ava aring upi ia ta ra iangigu, nam
ina pait ia, upi da pite pa Tama tai Natuna. 14 Ona ava aring iau upi ta
magit ta ra iangigu, ina pait ia muka.

Takodo na Tulungen na ki ta vavat

15 Ba ava mari iau, avat a torom ta kaugu lavur vartuluai. 16 Ma ina lul
Tama, ma na tul tar ta ra Tena Varmaram ta vavat, upi na ki tukum pire
vavat, 17 ra Tulungea i ra dovotina, nina ba ra rakarakan a gunagunan pa
na pait valar pa ia pi na vatur vake; tago pa i gire, ma pa i nunure; ava
nunure, tago i ki pire vavat, ma na ki ta vavat. 18 Iau, pa ina vana kan
avat upi avat a malari; ina tadav avat. 19 A ik boko ma ra rakarakan a
gunagunan pa na gire mule iau; ma ava gire iau; tago iau laun, ma avat a
laun bula. 20 Ta nam ra bung avat a nunure ba iau ki tai Tamagu, ma ava
ki tagu, ma iau ki ta vavat. 21 Nina i vatur vake kaugu lavur vartuluai,
ma i toratorom ta diat, ia muka i mari iau; ma ia nam i mari iau, Tamagu
na mari ia, ma iau bula ina mari ia, ma ina ve tar iau tana. 22 Iudas (pata

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Iskariot) i biti tana: Luluai, dave una ve tar iu ta vevet, ma pata tadav ra
rakarakan a gunagunan? 23 Iesu i biti tana: Ba tikai i mari iau, na torom
ta kaugu lavur tinata; ma Tamagu na mari ia, ma amir a tadav ia, ma
amir a mal ra kuba i mimir tana. 24 Nina ba pa i mari iau, pa i torom ta
kaugu lavur tinata.; ma ra tinata ava valongore, vakir kaugu, kai Tama
iat, nina i ga tulue iau uti.
25 Go iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat ba iau ki boko pire vavat.
26 Ma ra Tena Varmaram, ia ra Takodo na Tulungen, nina ba Tama na
tulue uti ta ra iangigu, na tovo tar ra lavur magit par ta vavat, ma na
vanuk tar ra lavur magit par ta vavat, ba iau ga tatike ta vavat. 27 Iau tibe
avat ma ra malmal; iau tabar avat ma kaugu malmal; pa iau tabar avat da
ra rakarakan a gunagunan i varvartabar. Koko i tabun ra bala i vavat, ma
koko i burut. 28 Ava tar valongore ba iau tar tatike ta vavat dari: Iau vana,
ma ina tadav mule avat. Ba ava mari iau, avat a gugu, tago iau vana pire
Tama; tago Tama i ngala ta mimir. 29 Ma go iau tar ve value avat ba pa
di ti pait ia boko. upi ona da pait ia, avat a nurnur. 30 Pa ina manga tata
mulai ta vavat, tago ra luluai i ra rakarakan a gunagunan i vut; ma pa
kana ta magit i tagu, 31 upi ke ra rakarakan a gunagunan na nunure ba
iau mari Tama, ma ba iau pait ra lavur vartuluai piragu kai Tama. Avat a
tut, dat a vana kan ati.

Iesu ia ra vain tuna

15 1 Iau ra vain tuna, ma Tamagu ia ra tena malmal uma. 2 A lavur
ingarigu ba pa dia vuai, i laga vue; ma diat dia vuai, i vagomgom
diat upi na ngala boko ra vuai diat. 3 Ma ava tar gomgom ta ra tinata iau
ga tatike ta vavat. 4 Avat a ki tagu, ma ina ki ta vavat. Da ra ingar i ra
vain pa na vuai varkolono, ona pa i ki ta ra vain; damana avat bula ona
pa ava ki tagu. 5 Iau ra vain ma avat a lavur ingarigu; nina i ki tagu, ma
iau bula, iau ki tana, na manga vuai; tago ona da ki varbaiai, pa avat a
pait valar pa ta magit. 6 Ba tikai pa i ki tagu, da vue da ra ingar i ra vain,
ma i maranga ma di varurue diat, ma di vue tar ta ra iap, ma dia io.
7 Ona ava ki tagu, ma kaugu tinata i ki ta vavat, avat a aring upi nam ava
mainge, ma da ongo tar ia ta vavat. 8 Dari da mar Tamagu, ba ava vuai
ta mangoro na vuai vavat, ma damana bula avat kaugu tarai na vartovo.
9 Da Tama i ga mari iau, iau bula, iau ga mari avat; avat a ki vatikai ta
kaugu varmari. 10 Ba ava torom vatikai ta kaugu lavur vartuluai, avat a
ki vatikai ta kaugu varmari; da iau ga torom vatikai ta ra lavur vartuluai
kai Tamagu, ma iau ki vatikai ta kana varmari. 11 Iau tar tatike go ra
lavur magit ta vavat, upi kaugu gugu na ki ta vavat, ma upi da pait ot
pa kavava gugu. 12 Go kaugu vartuluai, ba avat a varmari vargil, da iau
ga mari avat. 13 Pa ta varmari kai ta tikai i lia tai nina, ba tikai i vung
vue kana nilaun upi ra umana talaina. 14 Avat a umana talaigu, ona ava

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

pait nam ra lavur magit iau tulue avat i tana. 15 Pa ina vatang avat ba ra
umana tultul, tago ra tultul pa i nunure nam kana luluai i pait ia; iau tar
vatang avat ba ra umana talaigu; tago ra lavur magit par iau valongore
tai Tamagu, iau ga ve tar ia ta vavat. 16 Vakir ava ga pilak pa iau, iau ke,
iau ga pilak pa avat, ma iau ga togue avat upi avat a vana, avat a vuai ra
vuai vavat, ma upi ra vuai vavat na ki vatikai; ma upi Tama na tabar avat
ma ra magit par ava lul upi ia ta ra iangigu. 17 Go ra lavur magit iau tul
tar ia ta vavat upi avat a varmari vargil.

A rakarakan a gunagunan na milikuane avat

18 Ba ra rakarakan a gunagunan i milikuane avat, ava nunure ba i
ga milikuane value iau. 19 Gala avat kai ra rakarakan a gunagunan,
gala a rakarakan a gunagunan na mari kana; ma tago vakir avat kai ra
rakarakan a gunagunan, ma iau ga pilak pa avat kan ia, kari a rakarakan
a gunagunan i milikuane avat. 20 Avat a nuk pa ra tinata iau ga tatike ta
vavat dari: A tultul pa i ngala ta dir ma kana luluai. Ba dia ga vakaina
iau, diat a vakaina bula avat; ba di ga torom ta kaugu tinata, diat a torom
bula ta kavavat. 21 Diat a pait go ra lavur magit ta vavat ta ra iangigu,
tago pa dia nunure nina i ga tulue iau uti. 22 Gala pa iau ga vut, ma
gala pa iau ga tata ta diat. gala pa kadiat ta varpiam; ma go pa kadiat
ta tinata varbat ure kadia varpiam. 23 Nina i milikuane iau, i milikuane
Tamagu bula. 24 Gala pa iau ga pait ra lavur papalum pire diat, nina ba
pa ta bula i ga pait diat, gala pa kadiat ta varpiam; ma go dia ga gire ma
dia ga milikuane bula amir par ma Tamagu. 25 Ma i dari upi da pait ot
pa nam ra tinata di ga tumu ia ta kadia tinata na varkurai dari: “Di ga
milikuane iau, ma pa ta vuna.” 26 Ba ra Tena Varmaram i pot, nina ba ina
tulue tadav avat tai Tama, nina iat ra Tulungea i ra dovotina, ma i vana
rikai tai Tama, na varvarveai tagu; 27 ma avat bula, avat a varvarveai,
tago da ga varagur papa ra vunapaina.

16 1 Iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat upi koko avat a tutukai.
2 Diat a okole vue avat kan ra lavur pal na lotu; ioi, ma ra pakana
bung na vut boko, ba nina i doko avat, na nuk ia, ba i pait ra papalum
kai God tana. 3 Diat a pait go ra lavur magit, tago pa dia ga nunure amir
ma Tama. 4 Iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat upi, ba kadia pakana
bung i vut, avat a nuk pa ia, ba iau ga tar varve avat i tana.

A papalum kai ra Takodo na Tulungen

Pa iau ga tatike go ra lavur magit ta vavat amana ra tavuna, tago iau
ga ki pire vavat. 5 Ma go iau vana pire nam i ga tulue iau uti, ma pa ta
tikai ta vavat i tir iau ba: U vana uve? 6 I tabun muka ra bala i vavat tago
iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat. 7 Ma iau ve avat ta ra dovotina
ba: I topa avat ba ina vana; tago ona pa ina vana a Tena Varmaram

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

pa na vana tadav avat; ona ina vana, ina tulue ta vavat. 8 Ma ba i tar
pot, na takun ot pa ra rakarakan a gunagunan ma ra varpiam, ma ra
mangamangana takodo, ma ra varkurai; 9 ure ra varpiam, tago pa dia
nurnur tagu; 10 ure ra mangamangana takodo, tago iau vana pire Tama,
ma pa avat a gire mule iau; 11 ure ra varkurai, tago di kure ra luluai i go
ra rakarakan a gunagunan. 12 Mangoro na magit boko ba ina ve avat, ma
pa i tale avat go ieri. 13 Ba ra Tulungea i ra dovotina i tar vut, na ben avat
ta ra lavur dovotina par; tago pa na tata mulai tana iat, na tatike ke ra
lavur magit par i valongore; ma na ve avat ta ra lavur magit ba na vana
rikai boko. 14 Na mar iau; na tatatak pa ta kaugu, ma na veve avat i tana.
15 Kaugu ka nam ra lavur magit par kai Tama; kari iau tar tatike ba na
tatatak pa ta kaugu, ma na ve avat i tana.

A niligur ma ra gugu

16 A ik boko ma pa avat a gire mule iau; a ik boko mulai, ma avat a gire
iau. 17 Ta ra umana ta kana tarai na vartovo dia biti vargil: Ava go i tatike
ta dat ba: A ik boko ma pa avat a gire mule iau; ma ra ik boko mulai, ma
avat a gire iau; ma dari bula: Tago iau vana pire Tama? 18 Dia biti: Ava go
i tatike ba: A ik boko? Pa da nunure kana tinata. 19 Iesu i nunure ba dia
mainge ba diat a tir ia, ma i biti ta diat: Ava vartir vargil laka ure nam
iau tar tatike ba: A ik boko ma pa avat a gire mule iau, ma ra ik boko
mulai, ma avat a gire iau? 20 A dovot go iau tatike ta vavat ba: Avat a
tangtangi ma avat a lingligur, ma ra rakarakan a gunagunan na gugu; na
tabun ra bala i vavat, ma da kia kavava tinabun ma ra gugu. 21 A vavina
i tabun ba i tup ia ra kinadik na kinakava, tago kana pakana bung i tar
pot; ma ba i tar kava vue ra bul, pa i nuk pa mule ra kinadik, tago i gugu
ba i tar kava vaarike ra tutana ta go ra nilaun. 22 Ma gori i tabun ra bala
i vavat; ma ina gire mule avat, ma ra bala i vavat na gugu, ma pa ta na
tak vue kavava gugu mulai kan avat. 23 Ta nam ra kilala pa avat a tir iau
ure ta magit. A dovot go iau tatike ta vavat: Ba avat a aring ta magit tai
Tama, na tabar avat me ta ra iangigu. 24 Pa ava ga lul ta magit boko ta ra
iangigu; avat a araring, ma da tabar avat, upi da pait ot pa kavava gugu.

Iesu i biti: Iau tar uvia pa ra rakarakan a gunagunan

25 Iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat ma ra umana tinata
valavalar; a pakana bung na vut boko ba pa ina tata mulai ta vavat ma
ra tinata valavalar tana, ina varvai kapa ta vavat ure Tama. 26 Ta nam
ra bung avat a araring ta ra iangigu; ma pa iau tatike ta vavat, ba ina lul
Tama ure avat. 27 Tago Tama bula i mari avat, tago ava ga mari iau, ma
tago ava ga nurnur ba iau ga vana rikai tai Tama. 28 Iau ga vana rikai tai
Tama, ma iau tar pot ta ra rakarakan a gunagunan; ma ina vana mulai
kan ra rakarakan a gunagunan, ina vana tadav Tama. 29 Kana tarai

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

na vartovo dia biti: Go u varvai kapa muka, ma pa u tata ma ra tinata
valavalar. 30 Go ave nunure ba u matote ra lavur magit par, ma ba pa
i topa ia ba tikai na tir iu; dari ave nunure ba u ga vana rikai tai God.
31 Iesu i tatike ta diat: Gori ava nurnur laka? 32 A pakana bung na pot, ma
gori i tar pot, ba avat a varbaiai tana, avat a vana tikatikai tadav kavava
vurvur magit, ma ina ki varkolono; ma pa ina ki varkolono, tago amir ma
Tama. 33 Iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat, upi avat a vatur vake ra
malmal tagu. A kinadik na tup avat ta go ra rakarakan a gunagunan, ma
avat a nurnur uka; iau tar uvia pa ra rakarakan a gunagunan.

Iesu i araring ure kana tarai na vartovo

17 1 Iesu i tar tatike vue go ra lavur magit, ma i tadarake ra bakut,
ma i biti: Tama, ra pakana bung i tar pot; una mar Natum; upi
Natum na mar u; 2 da u ga tul tar ra varkurai tana ure ra tarai par, upi na
tul tar ra nilaun tukum ta diat par, u ga tul tar diat i tana. 3 Ma go ia ra
nilaun tukum, ba diat a nunure u, u kaka ra God tuna, ma diat a nunure
nam bula u ga tulue uti, ba Iesu Kristo. 4 Iau ga mar iu ra pia, iau tar pait
ot pa nam ra papalum, u ga tul tar ia tagu ba ina pait ia. 5 Tama, gori una
mar iau piram ma nam ra minamar, ba kaugu iat piram papa amana iat,
ba pa ta ra rakarakan a gunagunan boko. 6 Iau tar ve tar ra iangim tadav
nam ra tarai, u ga tul tar diat i tagu ta ra rakarakan a gunagunan. kaum
nam diat, ma u ga tul tar diat i tagu; ma dia ga torom ta kaum tinata.
7 Go dia nunure, ba tam iat nina ra lavur magit par, u ga tul tar ia tagu;
8 tago iau ga ve diat ta ra tinata u ga tul tar ia tagu, ma dia ga kapupi ia,
ma dia ga nunure ba ra dovotina, ba iau ga vana rikai tam, ma dia ga
nurnur, ba u ga tulue iau uti. 9 Iau araring ure diat; pa iau araring ure ra
rakarakan a gunagunan, ure diat ika, u ga tul tar diat i tagu; tago kaum
nam diat; 10 kaum par kaugu vurvur magit, ma kaugu par kaum; ma iau
mamar ma diat. 11 Ma pa iau ki mulai ta ra rakarakan a gunagunan, ma
go diat, dia ki ta ra rakarakan a gunagunan, ma iau vana piram. Tama,
u ra Tena Gomgom, una balaure bat diat, u ga tul tar diat i tagu, ta ra
iangim, upi diat a tikai ka, da dor. 12 Ba iau ga ki pire diat, iau ga balaure
bat nam diat, u ga tul tar diat i tagu, ta ra iangim, ma iau ga mono bat
diat, ma pa ta tikai ta diat i ga virua, ia kaka natu i ra vinirua; upi da
pait ot pa ra Buk Tabu. 13 Ma go iau vana piram; ma iau tatike go ra lavur
magit ati ta ra rakarakan a gunagunan, upi da pait ot pa kaugu gugu ta
diat. 14 Iau ga ve tar kaum tinata ta diat; ma ra rakarakan a gunagunan
i ga milikuane diat, tago diat ma ra rakarakan a gunagunan dia enana
varbaiai, da avet ma ra rakarakan a gunagunan ave enana varbaiai.
15 Pa iau araring, ba una tak vue diat kan ra rakarakan a gunagunan, iau
araring ba una balaure bat diat kan ra varpiam. 16 Diat ma ra rakarakan
a gunagunan dia enana varbaiai, da avet ma ra rakarakan a gunagunan

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ave enana varbaiai. 17 Una vagomgom diat ta ra dovotina; kaum tinata ia
ra dovotina. 18 Da u ga tulue iau ta ra rakarakan a gunagunan, damana
bula iau ga tulue diat ta ra rakarakan a gunagunan. 19 Iau tul tar mule
iau ure diat, upi diat a gomgom tuna. 20 Ma pa iau araring ure diat ika,
ure diat bula, diat a nurnur tagu ta kadia tinata; 21 upi diat par diat a
tikai da u, Tama, u ki tagu, ma iau iau ki tam, damana diat bula, diat a
ki ta dor; upi ra rakarakan a gunagunan ra nurnur ba u ga tulue iau Uti.
22 Ma ra minamar u ga tul tar ia tagu, iau. ga tul tar ia ta diat, upi diat a
tikai da dor, dor tikai ka; 23 iau ta diat, ma u tagu, upi da mal ot pa diat
pi diat a tikai ka, upi ra rakarakan a gunagunan na nunure ba u ga tulue
iau uti, ma u mari diat, da u mari iau. 24 Tama, nam diat u ga tul tar diat
i tagu, iau mainge ba diat a ki piragu abara, ba ina ki ie; upi diat a gire
kaugu minamar, nam u ga tabar iau me; tago u ga mari iau amana, ba
pa di ga vaki boko ra rakarakan a gunagunan. 25 Tama, u a Tena Takodo,
a rakarakan a gunagunan pa i ga nunure u, ma iau ga nunure u; ma go
diat, dia ga nunure, ba u ga tulue iau uti; 26 ma iau ga ve tar ra iangim ta
diat, ma ina veve tar ia boko; upi nam ra varmari, u ga mari iau me, na
ki ta diat, ma ina ki ta diat.

Di kinim pa Iesu
(Mat 26:47-56; Mar 14:43-50; Luk 22:47-53)

18 1 Ba Iesu i tar tatike vue go ra tinata, diat ma kana tarai na
vartovo dia vana oai, dia bolo lake ra tava, a iangina Kedron; tika
na uma abara, ma diat ma kana tarai na vartovo dia olo tana. 2 Iudas,
nina i ga vagu tar ia, i nunure go ra uma, tago Iesu ma kana tarai na
vartovo dia ga vala vana tana. 3 Ba ra umana tena tinabar ngalangala ma
ra umana Parisaio dia tar tul tar ta umana luluai na vinarubu ma ra loko
na tarai tana, Iudas i agure diat, ma dia pot ma ra umana lamp, ma ra
umana birau, ma ra umana vargal. 4 Ma tago Iesu i nunure value ra lavur
magit par ba na tadav ia, i vana rikai, ma i biti ta diat dari: To ia ava
tikan upi ia? 5 Dia tatike bali ia ba: Iesu ra te Nasaret. Iesu i biti ta diat:
Iau Iat.[c] Ma Iudas, nina i ga vagu tar ia, i turtur maravut diat. 6 Ma ba i
tar tatike ta diat ba: Iau iat, dia ung murmur, ma dia bura ra pia. 7 Ma i
tir mule diat: To ia ava tikan upi ia? Ma dia biti ba: Iesu, ra te Nasaret.
8 Iesu i tatike bali diat dari: Iau tar tatike ta vavat, ba iau iat; ba ava tikan
upi iau, avat a nur vue go diat; 9 upi da pait ot pa nam ra tinata i ga tatike
ba: "Ta nam diat, u ga tul tar diat tagu, pa ta i rara kan iau." 10 Simon
Petero i ele pa kana pakat, ma i kita ra tultul kai ra tena tinabar i lualua,
ma i kutu vue ra talingana ta ra papar a lima tuna. A iang i nam ra tultul

---

[c] **18.5** "Iau Iat," tika na iang ba amana a Iudaia dia ga nunure God tana; tago ia iat i ki ma pa ta i vaki ia. Gire A Niirop 3:14.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Malko. 11 Iesu i biti tai Petero: Una valonge kaum pakat ta ra popopoi; pa
ina momo vang ta nam ra momamomo, Tama i tar tul tar ia tagu?

Iesu i tur a ra mata i Anas

12 A loko na tarai ma ra luluai na vinarubu, nina i lualua, ma ra umana
raprap kai ra Iudaia, dia kinim Iesu, ma dia vi ia, 13 ma dia ben ia pire
Anas lua; tago dir nimuna ma Kaiapas, ra tena tinabar i lualua ta nam ra
kilala. 14 Kaiapas nam i ga vateten ra Iudaia, ba i topa ia upi tikai na mat
ure ra tarai.

Petero i pue vue Iesu
(Mat 26:69-70; Mar 14:66-68; Luk 22:55-57)

15 Simon Petero, dir ma tika na tutana na vartovo bula, dir murmur
Iesu. Ma nam ra tena tinabar i lualua i nunure nam ta ra tutana na
vartovo; ma i olo maravut Iesu ta ra gunan kai ra tena tinabar i lualua;
16 ma Petero i turtur ra pia pire ra banbanu. Ma nam ta ra tutana na
vartovo, nam ba ra tena tinabar i lualua i nunure, i irop, ma i tata pa
ra vavina i mono bat ra banbanu, ma i agure vaolo Petero. 17 Io, nam ra
vavina i mono bat ra banbanu, i biti tai Petero: U bula laka tikai ta diat
ra tarai na vartovo kai go ra tutana? I biti: Iau pata. 18 Io, a umana tultul
ma ra umana luluai na vinarubu dia turtur abara, dia tar voto ra iap ma
ra lakit, tago a mudian; ma dia madir tana; Petero diat, dia tur varurung
me ma i madir bula.

A tena tinabar lualua i tir Iesu
(Mat 26:59-66; Mar 14:55-64; Luk 22:66-71)

19 A tena tinabar i lualua i tir Iesu ure kana tarai na vartovo ma ure
kana vartovo bula. 20 Iesu i biti tana: Iau ga tatata kapa ta ra rakarakan
a gunagunan; iau ga vala vartovo ta ra lavur pal na lotu, ma ta ra pal
na vartabar bula ba ra lavur Iudaia dia vanavana guvai tana; ma pa iau
ga tatike ive ta magit. 21 Dave u tir iau? Una tir diat, dia ga valongore
iau, ba ava iau ga tatike ta diat; nam diat, dia nunure ra lavur magit, iau
ga tatike. 22 Ma ba i tar tatike go, tika na luluai na vinarubu i par Iesu
ma ra limana, ma i biti; Dave, u bali ia dari ra tinata kai ra tena tinabar
i lualua? 23 Iesu i biti tana: Ba iau tar tata kaina, una varvai tana; ba i
boina kaugu tinata, dave u par iau? 24 Ma Anas i vi ia, ma i tulue tadav
Kaiapas, ra tena tinabar i lualua.

Petero i varpuai mulai ure Iesu
(Mat 26:71-75; Mar 14:69-72; Luk 22:58-62)

25 Io, Petero i turtur ma i madir, ma dia biti tana: U bula vang tikai
ta diat kana tarai na vartovo? Ma i varpuai, i biti: Iau pata. 26 Ma tika

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

na tultul kai ra tena tinabar i lualua, ma ra niuru i nina ba Petero i ga
kutu vue ra talingana, i biti: Ma pa iau ga gire laka amur me ta ra uma?
27 Petero i varpuai mulai; ma ra loko i riki muka.

Iesu i tur ta ra mata i Pilato
(Mat 27:1-2,11-14; Mar 15:1-5; Luk 23:1-5)

28 Ma dia ben pa Iesu kan Kaiapas ta ra pal na varkurai; ma i kavunvun
uka. ma diat, pa dia ruk ta ra pal na varkurai upi koko diat a dur, ma upi
diat a en boko ra magit na bolo lake. 29 Kari Pilato i irop tadav diat, ma
i tatike: Ava ava takun go ra tutana me? 30 Dia tata bali ia dari: Gala go
ra tutana vakir ra tena varpiam, gala pa avet a vi tar ia tam. 31 Pilato i
biti ta diat: Avat a ben pa ia, ma avat iat, avat a kure varogop ma kavava
tinata na varkurai. A Iudaia dia biti tana: Pa i da ra tinata na varkurai ba
avet a doko ta tikai; 32 upi da pait ot pa ra tinata Iesu i ga tatike ure ra
mangamangana ba na virua tana.
33 Kari Pilato i ruk mulai ta ra pal na varkurai ma i oro pa Iesu, ma i
biti tana: U laka ra King kai ra Iudaia? 34 Iesu i tata bali ia dari: Kaum
iat bar nam ra tinata, ba kan ta ra umana dia ga ve u ure iau? 35 Pilato
i biti: Ma iau a te Iudaia laka? Kaum vuna gunan, ma ra umana tena
tinabar bula, dia ga vi tar iu tagu; ava u ga pait ia? 36 Iesu i biti: Kaugu
varkurai vakir mamati ra pia; gala kaugu varkurai mamati ra pia, gala
kaugu lavur tultul diat a varubu upi koko da vi tar iau tai ra Iudaia; ma
go kaugu varkurai vakir mamati. 37 Pilato i tir ia: Ma u laka a king? Iesu
i biti: I da u vatang ia; iau a king. Di ga kava iau, ma iau ga vut ati ta
ra rakarakan a gunagunan upi ina varvai ta ra dovotina. Diat par, dia
mainge ra dovotina, dia valongore ra nilaigu. 38 Pilato i tir ia: A dovotina,
ava nam?

Di varkurai ba Iesu na mat
(Mat 27:15-31; Mar 15:6-20; Luk 23:13-25)

Ba i tar tatike go, i irop mulai tadav ra Iudaia, ma i biti ta diat: Pa iau
tir tadav ta nirara tana. 39 Ma tikai kavava mangamangana, ba ina pala
tar ta tikai ta vavat ta ra lukara na bolo lake; dave, ava mainge laka ba
ina pala tar ra King kai ra Iudaia ta vavat? 40 Dia oraoro mulai dari: Koko
go ra tutana, Barabas iat. Ma Barabas a tena nilong.

19 1 Pilato i vatur Iesu, ma i virit ia. 2 Ma ra tarai na vinarubu dia
viri ra vipuar ma ra kait, ma dia vatoke ta ra uluna, ma dia ule
tar ra mal meme tana; 3 ma dia tadav ia, dia biti. Tatabai u, u ra King kai
ra Iudaia; ma dia par ia ma ra lima i diat. 4 Ma Pilato i irop mulai, ma i
tatike ta diat: Go iau ben vairop ia tadav avat, upi avat a nunure ba iau
mama tir tadav ta nirara tana. 5 Iesu i irop, i vipuar ma ra kait, ma i mal
ma ra mal meme. Ma Pilato i biti ta diat: Avat a gire ra tutana! 6 Ba ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

umana tena tinabar ngalangala ma ra umana luluai na vinarubu dia gire,
dia oraoro dari: Da ot ia ta ra bolo, da ot ia ta ra bolo! Pilato i biti ta diat:
Avat iat, avat a ben vaire pa ia, avat a ot ia ta ra bolo; tago iau mama tir
tadav ta nirara tana. 7 A Iudaia dia bali ia dari: Tikai kaveve varkurai go
kari, ma ona da mur nam ra varkurai na virua ka, tago i biti, ba ia Natu
i God. 8 Ba Pilato i valongore go ra tinata, i burut mulai; 9 ma i ruk mulai
ta ra pal na varkurai, ma i biti tai Iesu: U mamave? Ma Iesu pa i tata bali
pa ia. 10 Pilato i biti tana: Dave pa u tata pa iau? Pa u nunure vang ba di
ga tul tar ra varkurai tagu, ma pa i dekdek upi ina pala vue u, ba upi ina
ot i u ta ra bolo? 11 Iesu i biti tana: Gala pa di ga tul tar ia tam marama,
gala pa ta dekdekim ure iau; kari, nam i ga vi tar iau tam i manga kaina
ta mumur. 12 Papa ta go Pilato i mainge ba na pala vue; ma ra Iudaia
dia oraoro ka dari: Ba una pala vue go ra tutana, pa mur talaina ma ra
Kaisar tago nina i biti, ba ia ra King, i piam vue ra Kaisar. 13 Ba Pilato i
valongore go ra tinata, i ben vairop Iesu, ma i ki ta ra kiki na varkurai ta
ra pakana gunan, a iangina Pal a Vat, ma ta ra tinata Ebraio ba Gabata.
14 Nam ra bung a bung na vaninara ure ra lukara na bolo lake, ma i ga
keke tur. Ma i biti tai ra Iudaia: Avat a gire go kavava King! 15 Ma dia
oraoro ko dari: Da okole vue, da okole vue, da ot ia ta ra bolo! Pilato i
biti ta diat: Ina ot vang kavava King ta ra bolo? A umana tena tinabar dia
tatike: Vakir kavevet ta king, ia kaka ra Kaisar. 16 Ma i tul tar ia ta diat,
upi da ot ia ta ra bolo.

Di ot Iesu ta ra bolo
(Mat 27:32-44; Mar 15:21-32; Luk 23:26-43)

17 Dia ben pa Iesu; ma i irop, i kapkap kana bolo ta ra gunan di vatang
ia ba: A Pia na Lor, a iangina ta ra tinata Ebraio ba Golgota; 18 ma dia ot
ia ta ra bolo ie, ma dia ot ta ra ivut bula ta ra ura bolo varurung me, dir
ta ra ura papar, ma Iesu livuan. 19 Ma Pilato i tumu ra tutumu bula upi da
vatur ia arama ra ul a bolo. Di tumu ia dari: Iesu a te Nasaret, a King kai
ra Iudaia. 20 Mangoro na Iudaia dia luk nam ra tutumu, tago ra pakana
gunan di ot Iesu tana ta ra bolo, i maravai ra pia na pal, ma di ga tumu
ia ta ra tinata Ebraio, ma Rom, ma Elenas bula. 21 Ma ra umana tena
tinabar ngalangala kai ra Iudaia dia tatike tai Pilato: Koko una tumu ia
ba: A King kai ra Iudaia; da tumu ia ka dari, ba i ga biti: Iau a King kai ra
Iudaia. 22 Pilato i biti: Nam iau tar tumu ia, iau tar tumu ia ka.
23 Ba ra tarai na vinarubu dia tar ot Iesu ta ra bolo, dia tak pa kana
umana mal, ma dia tibe diat upi a ivat na tiniba, ba tikai kai tikatika
na tena vinarubu; ma kana kolot bula; a kolot pa ta ningit i tana, di ga
uma vapar ia ka. 24 Ma dia tata vargil tana dari: Koko dat a rada ia, dat
a ilailam upi ia, ba kai ia; upi da pait ot pa ra tinata ta ba Buk Tabu tana
dari:

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

"Di ga tibe kaugu umana mal,
Ma dia ilailam upi kaugu kolot."
Ma ra tarai na vinarubu dia ga pait ia damana. 25 Na i Iesu, ma tanavavi
nana, ma Maria kai Kilopa, ma Maria Magdalene dia tur pire ra bolo ai
Iesu. 26 Ba Iesu i gire nana, ma nam ra tutana na vartovo bula, ba i mari
ia, i biti tai nana: Ia An, gire go natum! 27 Ma i biti tai nam ra tutana na
vartovo: Una gire go nam! Ma papa nam ra pakana bung, nam ra tutana
na vartovo i agure ta ra kubana.

Iesu i Mat
(Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Luk 23:44-49)

28 Ba i par go, Iesu i nunure ba i tar par ra lavur magit upi da pait ot pa
ra Buk Tabu, ma i tatike: Iau mar. 29 Ma tika na la i tur abara, i buka ma
ra tava mapak; ma dia vamiliok ra mamakai ma ra tava mapak, ma dia
vung ia ta ra davai, a iangina isop, ma dia tulue tar ia ta ra ngiene. 30 Ba
Iesu i tar mome ra tava mapak, i biti: I tar par. Ma ra uluna i va rururu,
ma i vungue ra tulungeana.

Di go ra palavirvir i Iesu

31 A Bung na Vaninara nam, ma ra Iudaia dia lul Pilato ba da pit bubur
a umana kak i dital upi da pala vairop vue dital, upi koko dital a taba ta
ra bolo ta ra Bung Sabat (tago nam ra Bung Sabat a ngala na bung). 32 A
tarai na vinarubu dia pot, ma dia pit bubur ra ura kak i ra luaina, ma
ra ura kak i ta ra tikai, di ga ot varurue dital ma Iesu ta ra utul a bolo;
33 ma ba dia tadav Iesu, dia gire ba i tar mat, ma pa dia pit bubur ra
ura kakene; 34 ma tikai ta diat a tarai na vinarubu i go ra palavirvirina
ma ra rumu, ma ra gap ma ra tava bula i talalongo vuavuai tana. 35 Ma
nam i tar gire, i tar varveai tana, ma kana varveai i dovot; ma i nunure,
ba i tatike ra dovotina, upi avat bula avat a nurnur. 36 Tago dia ga pait
ra lavur magit dari, upi da pait ot pa ra Buk Tabu ba: "Pa da bubur ta
uruna." 37 Ma go bula ta ra pakana Buk Tabu i biti, "Diat a bobobe nam
dia ga goa."

Di vadiop Iesu ta ra babang na minat
(Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56)

38 Ma ba i par go ra lavur magit, ma namur, Iosep a te Arimataia, a
tutana na vartovo kai Iesu, i mur ive, tago i burutue ra Iudaia, go i lul
Pilato, ba na tul tar ia upi na pala vairop pa ra minat i Iesu; ma Pilato i
tul tar ia. Ma i vana, i pala vairop pa ra minatina. 39 Nikodemo, nina ba
amana i ga vana tadav ia ra marum, go i pot bula, i kap ra pupulu na
mira ma ra mangina, da ra utul a vinun ma a ivat na kilogram (lavurua
na vinun ma a ilima na paun) mamat. 40 Ma dia puak pa ra minat i Iesu,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma dia pulu ia ma ra umana mal kumau, ma ra lavur magit i ang na
vuvuvul, da ra mangamangana kai ra Iudaia ure ra pupunang. 41 Tika na
uma ta nam ra gunan ba di ga ot ia ta ra bolo tana; ma tika na kalamana
babang na minat ta nam ra uma, ma pa di ga vadiop boko ta tikai tana.
42 Ma dia vadiop Iesu tana, tago a bung na vaninara nam kai ra Iudaia,
ma go ra babang na minat i maravai ka.

A babang na minat i lingling
(Mat 28:1-8; Mar 16:1-8; Luk 24:1-12)

20 1 Ta ra luaina bung ta ra vik, Maria Magdalene i pot ta ra babang
na minat, ta ra lar tavuna, ba i bobotoi boko, ma i gire ba di ga
tak vue ra vat i ta kan ra babang na minat. 2 Ma i vutvut, i tadav Simon
Petero, dir ma nam ra tutana na vartovo ba Iesu i mari ia, ma i biti ta
dir: Di ga tak vue ra Luluai kan ra babang na minat, ma pa ave nunure
ba di ga vadiop ia ave. 3 Ma Petero i vana oai, dir ma nam ra tutana na
vartovo, ma dir vana upi ra babang na minat. 4 Ma dir vutvut guvai,
ma nam ra tutana na vartovo i vutvut lua tai Petero, ma i pot lua ta ra
babang na minat; 5 ma i rururu, i gigira ara, i gire ra umana mal kumau,
dia vava; ma pa i ruk tana. 6 Simon Petero i pot mur tana, ma i ruk ta
ra babang na minat; ma i gire ra umana mal kumau, dia vava, 7 ma ra
mal na niu, di ga tuba ra uluna me, pa i va varurung ma ra umana mal
kumau di ga pin ia, ma di ga vung vaire. 8 Ma nam ra tutana na vartovo,
nina i ga pot lua, i ruk bula tana, ma i gire, ma i nurnur. 9 Tago pa dir
nunure boko ra Buk Tabu ure, ba na tut mulai kan ra minat. 10 Ma ra ura
tutana na vartovo dir talil mulai ta ra kuba i dir.

Iesu i tur na vevei pire Maria Magdalene
(Mat 28:9-10; Mar 16:9-11)

11 Maria i turtur ra pia pire ra babang na minat, ma i tangtangi; ba i
tangtangi, i ruru, ma i nana ura ra babang na minat; 12 ma i gire ra ivu
angelo dir mal ma ra mal pua, ma dir kiki aina ba ra minat i Iesu i ga
va ie, tikai ta ra ulalang ma tikai ta ra papadu. 13 Ma dir tatike tana: Ia
An, u tangtangi dave? I biti ta dir: Tago di ga kap vue kaugu Luluai, ma
pa iau nunure ba di ga vadiop ia ave. 14 Ba i tar biti dari, i lingan namur,
ma i gire Iesu i turtur, ma pa i nunure ba Iesu. 15 Iesu i biti tana: la An, u
tangtangi dave? U tikan upi ia? I nuk ia ba ra tena malmal uma, ma i biti
tana: To An, ba u ga puak vue, una ve iau, ba u ga vadiop ia ave, ma ina
vana, ina puak pa ia. 16 Iesu i biti tana: Maria! I tur tapuku, ma i tatike
tana ta ra tinata Ebraio ba: Raboni! a kukuraina, Tena Vartovo! 17 Iesu i
biti tana: Koko u bili iau; tago pa iau ti tutua boko urama pire Tamagu;
una vana tadav ra umana turagu, ma una ve diat ba ina tutua urama
pire Tamagu ma Tama i vavat, pire kaugu God ma kavava God. 18 Maria

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Magdalene i vana ma i ve ra tarai na vartovo ba: Iau tar gire ra Luluai;
ma ba i tar tatike tar go ra lavur magit i tana.

Iesu i tur na vevei pire kana tarai na vartovo
(Mat 28:16-20; Mar 16:14-18; Luk 24:36-49)

19 Ba i tar ravian ta nam ra bung, a luaina bung ta ra vik, ma ba, dia
tar banu bat ra umana banbanu aina ra tarai na vartovo dia ki tana, tago
dia burutue ra Iudaia, Iesu i vana rikai, i tur livuan ta diat, ma i biti ta
diat: A malmal na tadav avat! 20 Ba i tar tatike go, i ve tar ra ura limana
ma ra palavirvirina ta diat. Ma ra tarai na vartovo dia gugu, ba dia gire
ra Luluai. 21 Ma Iesu i biti mulai ta diat: A malmal na tadav avat! Da
Tama i ga tulue iau, damana bula iau tulue avat. 22 Ba i tar tatike go, i
angape diat, ma i biti ta diat: Avat a vatur vake ra Takodo na Tulungen;
23 ma ba ava re vue ra varpiam kai ta tikai, da re vue muka tana; ma ba
ava kure vake ra varpiam kai ta tikai, da kure vake muka.

Iesu dir ma Tomas

24 Tomas, di vatang ia bula ba a Kanga, tikai ta diat ra vinun ma a
ivut, pa i ki varurung ma diat, ba Iesu i ga vana rikai. 25 Ma ra tarai na
vartovo dia biti tana: Ave tar gire ra Luluai. Ma i biti ta diat: Ona pa iau
gire ra ura mata na ot ta ra ura limana, ma ona pa iau valonge ra limagu
ta ra palavirvirina, iau, pa ina kapupi ia.
26 Ba i par ra lavutul na bung mulai, kana tarai na vartovo dia ki
abara mulai ma Tomas bula diat. Ma Iesu i vana rikai ba di ga banubat
ra umana banbanu, ma i tur livuan, ma i tatike: A malmal na tadav
avat. 27 Ma i tatike tai Tomas: Una tulue ra kaka na limam uti ma una
gire ra ura limagu; ma una tulue ra limam uti, ma una valonge ta ra
palavirvirigu; ma koko u tamtavun, una nurnur uka. 28 Tomas i biti tana:
Kaugu Luluai ma kaugu God! 29 Iesu i biti tana: U tar nurnur, tago u tar
gire iau; diat pa dia ga gire iau, ma dia Ra nurnur uka. dia ti doan.

A vuna upi di ga tumu go ra buk

30 Iesu i pait ra mangoro na vakilang bula ta ra mata i ra tarai na
vartovo, ma pa di tumu diat ta go ra buk; 31 ma di ga tumu go diat, upi
avat a kapupi ia ba Iesu ia ra Kristo, Natu i God; ma upi avat a vatur vake
ra nilaun tana ta ra iangina ure ra nurnur.

Iesu i tur na vevel pire ra lavurua na tarai na vartovo

21 1 Ba i par go ra lavur magit, Iesu i tar vapo vaarike mule tai ra
tarai na vartovo ta ra tava kikil Tiberias; ma i vapo vaarike mule
dari: 2 Simon Petero, ma Tomas, a iangina bula a Kanga, ma Natanael, a
te Kana marama Galilaia, ma ra ura natu i Sebedaio, ma ta ra ivut bula ta

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

diat kana tarai na vartovo, dia ki varurung. 3 Simon Petero i biti ta diat:
Ina vana, ina voara. Ma dia biti tana: Avet bula dat, dat a vana. Ma dia
vana, dia koa ta ra mon; ma pa dia voare pa ta en ta nam ra marum. 4 Ba
i lar, Iesu i tur ra valian; ma ra tarai na vartovo pa dia nunure ba Iesu.
5 Iesu i biti ta diat: A umana bul, ava vung laka ta magit? Dia varpuai
ba: Pata. 6 Ma i biti diat: Avat a vung ra ubene ta ra papar a lima tuna
ta ra mon, ma avat a voare pa ra en. Ma dia vung ia damana, ma go dia
mama al pa ia, tago i tup ia ra en. 7 Ma nam ra tutana na vartovo ba Iesu
i mari ia, i biti tai Petero: A Luluai nam. Ba Simon Petero i valongore ba
ra Luluai, i ule tar kana olovoi ma i vi pit taun ia (tago i ule ra ulai lua
ka), ma i pil gumu ta ra tava kikil. 8 Ma ta ra umana tarai na vartovo dia
murmur ma ra mon (tago pa dia ki vailik kan ra valian, da ra ilima na
vinun na pokopokono ko), dia al vaur ra ubene i kor ma ra en. 9 Ba dia tar
pukai ara ra valian dia gire ra lakit na iap abara, ma ra en tana, ma ra
gem bula. 10 Iesu i biti ta diat: Avat a kap ta umana en uti, ava kabur ub ia
ka. 11 Simon Petero i koa, ma i al apure ra ubene, i kor ma ra lavur ngala
na en, a mar ma a ilima na vinun ma a utul; a dovotina mangoro muka,
ma pa i tarada ra ubene. 12 Iesu i biti ta diat: Avat a mai, avat a kutu pa
kavava vinevel. Ma pa ta ta diat a tarai na vartovo i nuk ia ba na tir ia ba:
U to ia? Dia nunure ke ba ra Luluai. 13 Iesu i vana ma i tak pa ra gem, ma
i tibe diat me, ma ra en bula damana. 14 Go i tar a utul a pakana ba Iesu i
tar po rikai tadav ra tarai na vartovo ba i tar laun mulai kan ra minat.

Iesu dir ma Petero

15 Ba dia tar ian pa, Iesu i biti tai Simon Petero: Simon, natu i Ioanes,
u manga mari iau ma ra balam parika ta go diat laka? I biti tana: Maia,
Luluai; u nunure, ba iau manane u. I biti tana: Una tabar kaugu lavur
nat na sip. 16 Ma i vaura tir ia ba: Simon, natu i Ionaes, u mari iau ma ra
balam parika, vang? I biti tana: Maia, Luluai, u nunure, ba iau manane u.
I biti tana: Una balaure kaugu lavur sip. 17 Ma i vautul a tir ia ba: Simon,
natu i Ioanes, u manane iau vang? Petero i tabun ra balana, tago i tar
vautul a tir ia ba: U manane iau vang? Ma i biti tana: Luluai, u nunure
ra lavur magit par; u kapa ba iau manane u. Iesu i tatike tana: Una tabar
kaugu lavur sip. 18 A dovot go iau tatike tam, ba u ga bul, u ga vivi pit,
ma u ga vanavana aina u ga mainge; ba una patuana boko, una kodo ra
ura limam, ma ta ra tikai na vi pit iu, ma na agure tar iu aina ba pa una
mainge. 19 I tatike go, ma i vakilang ra ana mangamangana vinirua me,
ma ba na mar God tana. Ma ba i tar tatike go, i biti: Una murmur iau.

Iesu dir ma nam ra tutana na vartovo ba Iesu i mari ia

20 Petero i tur tapuku, ma i gire nam ra tutana na vartovo ba Iesu i
mari ia, i murmur, nam ba i ga va bokon ta ra bongobongono ta ra nian

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra marum, ma i ga titir ba: Luluai, to ia nam ba na vagu tar iu? 21 Ba
Petero i gire, i biti tai Iesu: Luluai, ma ava go ra tutana na pait ia? 22 Iesu
i biti tana: Ba iau mainge ba na ki pa iau ba ina pot, una dave tana? Una
murmur iau. 23 Ma go ra tinata i vana uraurai pire ra tara na turana ba
nam ra tutana na vartovo pa na mat; ma Iesu pa i ga biti tana, ba pa na
mat; dari ka, ba iau mainge ba na ki pa iau ba ina pot, una dave tana?
24 Go ra tutana na vartovo i varveai ta go ra lavur magit, ma da nunure
ba kana varveai i dovot.

A mutuaina

25 Ma mangoro na magit bula Iesu i ga pait ia, ma gala da tumu diat
parika tikatikai, iau nuk ia, ba ra rakarakan a gunagunan pa na ngala upi
da vung ra lavur buk tana ba da tumu ia ure.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A UMANA PAPALUM KAl RA UMANA APOSTOLO

1 1 Teopilo, kaugu luaina varvai iau ga tumu ia ure nam parika Iesu i
ga pait vatavuna, ma i ga vartovo tavuna tana papa ra vunapaina,
2 ma i tuk ta nam ra bung ba di ga kap ia urama tana, ba i tar tata tulue
ra umana apostolo ta ra Takodo na Tulungen, diat nam i ga pilak value pa
diat; 3 ma ba i tar virua papa, i veve tar mangoro na vakilang ta diat ma i
po rikai tana ba ia ra launa, ma ra ivat na vinun na bung i vanavana pire
diat, ma i vaarike ra lavur magit ta diat ure ra varkurai kai God. 4 Ma ba
dia kivung me, i ga tigal diat, ma i biti: Koko avat a vana kan Ierusalem,
upi avat a ki ung pa ra vamading kai Tama, nina ava ga valongore tagu,
5 tago a dovotina, Ioanes i ga baptaiso ma ra tava ka, ma pa i vailik ra
bung, ma da baptaiso avat ma ra Takodo na Tulungen.

Iesu i tutua urama ra bala na bakut

6 Ba dia ki varurung, dia tir ia dari: Luluai, ta go ra kilala bar una
vamule pa ra varkurai kai ra Israel vang? 7 Ma i biti ta diat: Vakir kavavat
upi avat a nunure ra tataun ma ra kilala, nina Tama i ga kubu ia ta kana
varkurai iat. 8 Ma avat, avat a vatur vake ra dekdek boko, ba ra Takodo na
Tulungen na irop taun avat; ma avat a varveai tagu aro Ierusalem, ma ta
ra gunagunan par Iudaia ma Samaria, ma tuk ta ra mutuai na langlangun
na rakarakan a gunagunan. 9 Ma ba i tar tatike go ra tinata, ma ba dia
bobobe boko, di ga kap ia urama, ma ra bakut i ga pulu pa ia kan ra
mata i diat. 10 Ma ba dia tadatadarake boko ra bakut ba i vanavana, a ivu
tutana dir ga mal ma ra mal pua dir ga tur pa pire diat, 11 ma dir biti bula
ba: Avat a tarai Galilaia, dave ava turtur ma ava tadatadarake ra bakut?
Go ra Iesu di tar tak pa ia urama ra bala na bakut kan avat, na vana uti
mulai, da go avat tar gire i vana urama ra bala na bakut.

Matias i kia vue Iudas

12 Ma dia talil mulai Ierusalem kan ra luana, a iangina a luana na
Oliva, i maravai Ierusalem, varogop uka ma ra vinavana na Bung Sabat.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

13 Ma ba dia tar olo, dia ruk urama ta ra pal liu, nam dia vala kiki tana;
go diat: Petero, ma Ioanes, ma Iakobo, ma Andreas, ma Pilipo, ma Tomas,
ma Batolomaio, ma Mataio, ma Iakobo, natu i Alpaio, ma Simon ra Lup
Vararak, ma Iudas, natu i Iakobo. 14 Go diat par i kopono ko ra nuknuk i
diat ba dia araring vatikai, ma ra vaden bula, ma Maria, na i Iesu, ma ra
umana turana bula.

15 Ma ta go ra umana bung Petero i tur livuan ta diat a tara na turana,
ma i biti (ma a kor na tarai dia ki varurung, a mar ma ra ura vinun bar
diat): 16 A tara na turagu, i ti kat ba di ga pait ot pa nam ra tutumu ra
Takodo na Tulungen i ga tatike ma ra ngie i David ure Iudas, ia nam a
raprap ta diat, dia ga kinim pa Iesu. 17 Di ga lukluk pa ia ba dat, ma i
ga vatur pa kana tiniba ta go ra papalum. 18 (Go ra tutana i ga kul pa ra
pakana pia ma ra mani na papa ta kana mangamangana varpiam; ma
i ga bura duduvana, ma i ga pua livuan, ma i tavuvuduai ra vinau na
balana. 19 Ma diat par dia ki Ierusalem, dia tar nunure, tago dia vatang
nam ra pakana pia ta kadia tinata Akeldama, go ra kukuraina: A gunan
na gap.) 20 Tago di ga tutumu ta ra Buk na Kakailai dari:

"Boina ba na kapakapana ra kubana,
Ma koko ta tikai na ki ie;" go bula:
"Boina ba ta ra tikai na vatur vake kana papalum.

21 Io, i topa ia ba ta tikai ta diat a tarai ave ga varvaragur ma diat a
bungbung par ma ra Luluai Iesu, ba i vanavana livuan ta dat, 22 papa
ta ra baptaiso kai Ioanes, ma tuk ta nam ra bung ba di ga kap ia urama
kan dat i tana, ta tikai ta diat avet, avet a varvai ta kana vilaun mulai
kan ra minat. 23 Ma dia vatur vaarike a urua: Tikai, Iosep, a iangina bula
Basaba, ma ra iangina tuna Iusto, dir ma Matias. 24 Ma dia araring dari:
U, Luluai, u nunure ra bala i ra tarai parika, una ve avet, ba to ia ta go
dir u tar pilak pa ia, 25 upi na vatur vake go ra papalum ma ra kiki na
apostolo, nam ba Iudas i ga bura kan ia, upi na vana ta kana kiki iat.
26 Ma dia ilailam upi ta tikai ta dir, ma dia ilam ot pa Matias, ma dia luk
varurue tar ia ta diat ra vinun ma tika na apostolo.

A Tokodo na Tulungen i ki taun diat

2 1 Ba ra bung na Pentekost i tar pot, diat par dia kiki vung tai tika
na pal. 2 Ma ra rurunga marama ra bala na bakut dir varogop ma
ra rurunga i ra ngala na vuvu ta, i kakaviai muka, i vut vakaian diat, ma
i kor ta nam ra pal dia ki tana. 3 Ma dia gire ra umana karameme da ra
iap, dia vana varbaiai ma dia ki taun diat par tikatikai. 4 Ma diat par dia
buka ma ra Takodo na Tulungen, ma dia tata tavuna ma ra lavur enana
tinata da ra Takodo na Tulungen i vateten tar ia ta diat.

5 Ma mangoro na Iudaia dia ki Ierusalem, diat a umana tena variru,
maro ta ra gunagunan par ta ra vavai na bakut. 6 Ba dia valongore go

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra rurunga, dia kor varurung, ma i purpuruan ra bala i diat i tana, tago
dia vura valongore diat, dia vatavatang kadia lavur tinata iat. 7 Ma diat
par dia kaian, ma dia kokonge, ma dia biti: Gire, go diat dia tata, vakir
diat vang a umana te Galilaia par? 8 Ma dat par tikatikai da valongore
davatane kada lavur tinata, di ga kava dat me? 9 Dat a Partoi, ma ra
Medoi, ma ra Elamitai, ma diat dia ki Mesopotamia, a Iudaia ma ra
Kapadokia, a Ponto ma ra Asia. 10 a Prigia ma ra Pampilia, a Aigipto ma
diat marama ra papar a Libia maravai Kirene, ma ra umana vaira maro
Rom, ma ra Iudaia, ma diat dia lolotu da ra Iudaia, 11 ma ra Kreta ma ra
Arabia, da valongore diat par, dia varvai ta kada lavur tinata ta ra lavur
dekdek na papalum kai God. 12 Ma diat par dia kaian, ma i purpuruan
ra bala i diat, ma dia tir vargiliane diat ba: Ava go? 13 Ma ta umana dia
varkulumai, ma dia biti ba: Dia maur ma ra kalamana vain.

A varvai kai Petero

14 Ma Petero i tur, ma diat bula ra vinun ma tikai, ma i manga tata,
ma i biti ta diat: Avat a tarai Iudaia. ma avat par ava ki Ierusalem, avat a
matoto ta go, ma avat a valongore kaugu tinata. 15 Ava biti, ba go diat dia
papaua ta ra nimomo; ma pata, tago i tar lavuvat ika ra pakana bung na
malana; 16 go ia ra magit ba ra propet Ioel i ga varvai ure dari:

17 "God i biti: Ta ra mutuaina
Ina lolongoi pa ta ra Tulungeagu taun ra tarai par,
Ma ra umana natu i vavat, a umana tutana,
Ma ra umana natu i vavat, a umana vavina, diat a tata na propet.
Ma kavava lavur barmana diat a giragire ra umana ninana,
Ma kavava umana patuana diat a ririvone ra umana ririvon;
18 Io, ma taun diat bula kaugu umana tultul na tutana;
Ma taun kaugu umana tultul na vavina, ta nam ra bungbung
Ina lolonge ra Tulungeagu, ma diat a tata na propet.
19 Ma ina ve tar ra umana magit na kinaian arama liu ta ra bakut,
Ma ra umana vakilang ta ra gunagunan ra pia;
A gap, ma ra iap, ma ra vual na mi;
20 A matana keake na bobotoi,
Ma ra gai na gap uka;
Ma ra bung kai ra Luluai na murmur,
A ngala na bung nam, a bung na kinaian;
21 Ma na dari, ia nam ba na kail upi ra iang i ra Luluai na ti laun."

22 Avat a tarai Israel, avat a valongore go ra lavur tinata: Iesu, a te
Nasaret, nina ra tutana, God i ga vakilang tar ia ta vavat ma ra lavur
dekdek na papalum, ma ra lavur magit na kakaian, ma ra lavur vakilang,
God i ga papait ia tana pire vavat, ma avat bula ava ti nunure; 23 nina di
ga ongo tar ia, da God i ga kubu ia ta kana mamainga ma i ga nunure

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

value, ava ga ot ia ta ra bolo, ma, ava ga doka ma ra lima i ra tarai
vakuku; 24 ma God i ga vatut pa mule ba i tar pala vue ra kinadik na
minat, tago ra minat i mama vake. 25 Tago David i ga tatike ure dari:
"Iau ga gire vatikene ra Luluai ta ra luaina matagu,
Tago i ki ta ra limagu tuna upi koko ina dadadar;
26 Kari i ga ra balagu, ma ra karameagu i gugu,
Ma ra pakagu bula na ki nunur,
27 Tago pa una nur vue ra tulungeagu ta ra ruarua na tulungen,
Ma pa una tul tar kaum Gomgomuna upi na nunure ra mareng na minat.
28 U tar vateten iau ta ra umana nga na nilaun;
Una vabuka iau ma ra gugu ta ra matam."
29 A tara na turagu, ina tata kapa ta vavat ure David, tama i dat lualua, ba
i ga mat, ma di ga punang ia, ma kana babang na minat i ki pire dat gori.
30 Tago i ga propet, ma i nunure ba God i ga vatang ia ma ra vavalima, ba na
vaki tika na natuna ta kana kiki na king, 31 i nunure value go, ma i vatang ia
ure ra nilaun mulai kai Kristo, ba pa di ga nur vue ara ra ruarua na tulungen,
ma ra pakana bula pa i ga mareng. 32 God i ga valaun pa go Iesu, ma avet par
ave ga giragire. 33 Ma ba di ga vaki ia urama ta ra lima i tuna God, ma tago i
ga vatur vake bula ra vamading tai Tamana, ure ra Takodo na Tulungen, go
i tar lolonge nina ava ti gire ma ava ti valongore. 34 Tago David pa i ga vana
urama ra bala na bakut, tago ia iat i ga biti dari:
"A Luluai i ga tatike tai kaugu Luluai: Una ki ta ra limagu tuna,
35 Tuk ta nam ra bung ba ina vadiop kaum lavur ebar upi ra ruarua na
kakim."
36 Boina ba ra kuba i Israel parika na nunure bulu, ba nam Iesu ava ga ot
ia ta ra bolo, God i tar vaki ia upi na Luluai ma na Kristo bula.
37 Ba dia valongore go, i pinpidian ra bala i diat, ma dia tir Petero, diat
ma ra umana apostolo, dari: A tara na tura i vevet, ava avet a pait ia?
38 Petero i biti ta diat: Avat par, tikatikai, avat a nukpuku, ma da baptaiso
avat ta ra iang i Iesu Kristo, upi da pun vue kavava lavur varpiam, ma
da tabar avat ma ra Takodo na Tulungen. 39 Tago di ga tatike go ra tinata
tadav avat, ma tadav ra lavur natu i vavat, ma ta diat maro vailik bula,
tadav avat par, ba God na oro pa avat pirana. 40 Ma mangoro na tinata
bula i ve diat i tana, ma i vargat diat me dari:
Avat a valaun avat kan go ra taun tarai i gegagege. 41 Ma di baptaiso diat, dia
kapupi kana tinata; ma di luk ra tarai dia tar agil diat ta nam ra bung, ba ra
utul a arip na marmar. 42 Ma dia tur patuan vatikai ta ra vartovo kai ra umana
apostolo, ma ta ra kini na varmari vargil, ma ta ra tabik gem, ma ta ra niaring.

A kini guvai kai ra umana tena nurnur

43 Ma ra tarai par dia burburut, ma ra umana apostolo dia pait
mangoro na magit na kinaian, ma mangoro na vakilang bula. 44 Ma diat

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

dia tar nurnur, dia vura ki guvai, ma dia vung guve kadia vurvur magit;
45 ma dia ivure kadia vurvur magit, ma dia tibe diat par me tikatikai
da kadia niiba. 46 Ma ra bungbung diat par dia kiki vatikai ta ra pal na
vartabar, ma dia tabik gem ta ra kubakuba i diat, ma dia ian ma ra gugu
ma ra dovot na maukua i diat, 47 dia pite pa God, ma dia varmaram ma ra
tarai par bula. Ta ra bungbung par ra Luluai i agagure vot i tar ta diat ma
nina diat, di valavalaun pa diat.

A kakaki i vanavana tavuna

3 1 Petero ma Ioanes dir ga vana urama ta ra pal na vartabar, ta ra
pakana bung na niaring, ta ra utul a pakana bung. 2 Ma di puak pa
tika na tutana i kakak, di ga kava damana, ma ta ra bungbung par dia
vanvadiop ia pire ra banbanu na pal na vartabar, ia nam ba a iangina:
A Langlang, upi na lulul ta vartabar ta diat, dia rukruk ta ra pal na
vartabar; 3 ma ba i gire Petero ma Ioanes dir to na ruk ta ra pal na
vartabar, i lul upi ta vartabar ta dir. 4 Petero ma Ioanes dir bobobe, ma
Petero i biti dari: Una gire amir. 5 I torom ta dir, ma i ki ung upi ta magit
ta dir. 6 Ma Petero i biti: A silva ma ra goled iau pa ta na; go ina tabar
iu ka ma ra magit ba kaugu: Ta ra iang i Iesu Kristo, a te Nasaret, una
vana ka. 7 Ma i vatur ra limana tuna, ma i al vatut ia; ma ra ura kauna
ma ra ura patkoai dir dekdek vuavuai. 8 Ma i pil, ma i tur, ma i vanavana
tavuna, ma dital ruk ta ra pal na vartabar, ma i vanavana, i pipil, ma i
pite pa God. 9 Ma ra tarai par dia gire i vanavana, ma i pite pa God; 10 ma
dia nunure ba nina go i ga kiki, ma i ga lulul pire A Langlang, a banbanu
na pal na vartabar; ma dia kaian, ma dia konge go di tar pait ia tana.

Petero i varvai ta ra pal na vartabar

11 Ma ba i vatur vake dir Petero ma Ioanes, a tarai par dia vila
varurung tadav dital ta nam ra mata palpal di vatang ia ba kai Solomon,
ma dia kaian na kaia. 12 Ba Petero i gire, i tatike tai ra tarai dari: Avat a
tarai Israel, dave ava kaian ta go ra tutana? Ma dave ava bobobe amir,
varogop ba amir tar vavanavana pa ia ma ra dekdek i mimir, ba ta ra bo
na maukua i mimir? 13 A God kai Abraam ma Isak ma Iakob, a God kai ra
lavur tama i dat lualua, i tar mar Natuna Iesu, ia nam ava ga kinim tar
ia, ma ava ga pue vue pire Pilato, ba i ga kure ba na pala vue. 14 Ava ga
pue vue ra Tena Gomgom, ma ra Tena Takodo bula, ma ava ga varvarting
upi da pala tar ra tena vardodoko tadav avat, 15 ma ava ga doko vue ra
Tena Vavaki na nilaun, nina God i ga vatut mule kan ra minat, ma avet
a umana tena varvai tana. 16 Ta ra nurnur ta go ra iangina, a iangina i
tar vadekdek go ra tutana nina ava gire ma ava nunure bula; io, nam ra
nurnur tana iat, i tar tul tar go ra padikatina tuna ta ra mata i vavat par.
17 A tara na turagu, go iau nunure, avat, ma kavava umana luluai bula,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ava ga pait vatuptup ia. 18 Dari God i ga pait ot pa nam ra lavur magit
ba i ga varvai lua tana ma ra ngie i ra lavur propet par, ba na tup kana
Kristo. 19 Ma go avat a nukpuku, ma avat a vana tapuku upi da pun vue
kavava lavur varpiam, 20 ma upi na vana rikai a umana kilakilala na
nilagar marama ra mata i ra Luluai; ma upi na tulue uti nam ra Kristo
di ga tibe tar ia ta vavat, Iesu iat; 21 nina i ki ra bala na bakut tuk ta ra
umana e ba da vamule pa ra vurvur magit i tana, nam ba God i ga varvai
ure ma ra ngie i ra lavur gomgom na propet par, dia ga laun papa ra
vunapai ra rakarakan a gunagunan. 22 A dovotina Moses i ga tatike ba: "A
Luluai God na vaki vaarike ra propet da iau pire vavat, ta diat ra umana
tura i vavat, ma avat a ki na valongor ta ra lavur magit par ba na tatike
ta vavat. 23 Ma ra tulungea i diat par ba pa dia valongore nam ra propet,
da vavirua mutue vue diat kan ra tarai." 24 Io, ma ra umana propet par,
papa tai Samuel, ma diat dia ga murmur, diat par dia ga tatata, dia ga
varvai ure go ra lavur bung. 25 Avat a umana natu i ra lavur propet, ma
ra umana natu i nam ra Kunubu, ba God diat ma ra lavur tama i vavat
lualua, dia ga kubu pa ia, ba i ga tatike tadav Abaraam dari: "A lavur
vuna tarai par diat a doan ta ra tara na niurum murmur." 26 God, ba i ga
vaki vaarike kana Tultul, i ga tul value vue pire vavat upi na vadoane
avat, ba na ben pukue avat par kan kavava lavur varpiam.

Petero dir ma Ioanes dir tur ta ra mata i ra kivung

4 1 Ba dir tatata tadav ra tarai, a umana tena tinabar, ma ra luluai na
pal na vartabar, ma ra umana Sadukaio, dia vana tadav dir, 2 ma dia
kulot ure dir tago dir tovo ra tarai, ma dir varvai tai Iesu ure ra nilaun
mulai kan ra minat. 3 Ma dia kinim pa dir, ma dia varuk dir ta ra pal na
banubat upi dir a ki tuk ningene, tago i ga ravian. 4 Ma mangoro ta diat
dia tar valongore ra tinata dia nurnur; ma di luk ra tarai ba ra ilima na
arip na marmar bar.

5 Ma ra kubak tana kadia lavur tena varkurai, ma ra lavur tena tutumu,
dia ki varurung aro Ierusalem; 6 diat ma Anas, ra tena tinabar i lualua,
ma Kaiapas, ma Alekandro, ma diat par ra umana niuru i ra tena tinabar
i lualua. 7 Ba dia tar vaki dir livuan ta diat, dia tir dir ba: A dekdek ava,
ba ra iang i to ia, amur tar pait go tana? 8 Ma Petero i buka ma ra Takodo
na Tulungen, ma i tatike ta diat: Avat a lavur tena varkurai kai ra tarai,
ma avat a lavur patuana, 9 ba gori ava tir amir ure ra bo na papalum ta ra
tutana i ga malmalu, ba di tar valagar davatane, 10 boina ba avat par ma
ra tarai Israel par bula, avat a vura nunure ba ta ra iang i Iesu Kristo, ra
te Nasaret, nina ba ava ga ot ia ta ra bolo, ma God i ga vatut pa ia mulai
kan ra minat, ia nam muka go ra tutana i ti oton tana, ma i tur ati ta ra
mata i vavat. 11 Ia ra vat i ta nina ba avat a umana tena pait pal ava ga
pilak vue, ma go ia ra vat ta ra ul a ngu na pal. 12 Ma pa ta varvalaun tai

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ta ra tikai, ma pa ta iang i ta ra tikai, ta ra vavai na bakut di ga ve tar ia
ta dat a tarai, ba da valaun dat me.
13 Ba dia gire Petero ma Ioanes ba pa dir burut, ma dia matote ba vakir
a ura mototono, ma vakir a ura tena kabinana bula, dia kaian; ma dia
nunure dir, ba dital ga varagur ma Iesu. 14 Ba dia gire ra tutana di ga
valagar pa ia i tur pire diat, pa dia pait valar pa ia upi diat a varpuai.
15 Ba dia tar tulue dital upi dital a tur irai papa kan ra kivung, dia tatata,
ma dia biti dari: 16 Ava dat a pait ia ta go ra ura tutana? Tago dir tar
pait go ra ngala na vakilang, ma i po rikai ta diat par dia ki Ierusalem,
ma dat a varpuai dave? 17 Kan na po tadav ra tarai vanavana boko, dat a
vaununge dir, ba koko dir a tata mulai tai ta tikai ure go ra iang. 18 Ma
dia oro pa mule dir, ma dia tigal bat dir upi koko dir a tata mulai, ma
koko dir a vartovo mulai ma ra iang i Iesu. 19 Petero ma Ioanes dir tatike
bali diat dari: Ba i takodo ta ra mata i God ba amir a manga valongore
avat, ma God pata, avat iat, avat a kure; 20 ma pa i tale amir upi amir a
ngo ta ra varvai ta ra lavur magit ave ga gire, ma ave ga valongore bula.
21 Ba dia tar vaununge mule dir, dia pala vue dir, tago dia mama tikan
tadav ta magit ba diat a bali ia ta dir, ta ra mata i ra tarai, tago ra tarai
par dia pite pa God ure nam dir ga pait ia. 22 Tago ra tutana di ga pait
kapi ra vakilang na valagar tana, i tar laun pa ra ivat na vinvinun ma i
pirai na kilakilala.

A umana tena nurnur dia araring upi koko diat a burut

23 Ba dia tar pala vue dir, dir vana tadav ra umana talai dir, ma dir
varvai ta nam parika ba ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana
patuana dia ga tatike ta dir. 24 Ba dia valongore, dia tata tadav God ma ra
kopono nuknuk i diat, ma dia biti: U Luluai, u ga vaki ra bala na bakut,
ma ra rakarakan a gunagunan bula, ma ra ta, ma ra vurvur magit i ki
ta dital; 25 ma u ga tatike ta ra Takodo na Tulungen ma ra ngie i tama i
vevet David kaum tultul dari:

"Dave ra umana Tematana dia tar urung,
Ma ra lavur tarai dia tar nuknuk ra lavur magit vakuku?
26 A umana king ta ra rakarakan a gunagunan dia tar tut na vinarubu,
Ma ra lavur tena varkurai dia tar kikivung bat ra Luluai ma kana
Kristo."

27 Tago a dovotina ta go ra pia na pal, Erodes ma Pontio Pilato, ma ra
lavur Tematana, ma ra lavur tarai Israel, dia kikivung bat Iesu kaum
Tultul i gomgom, nina u ga tap ia; 28 ma dia pait ika nam ra limam ma
ra nuknukim i ga kure value tar ia. 29 Ma go, Luluai, una gire kadia lavur
varvaununga i, ma una maravut kaum umana tultul upi avet a varvai
ta kaum tinata, ma koko ave burut; 30 ma una kodokodo ra limam upi
una valavalagar; upi da pait ra umana vakilang ma ra umana magit na

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

kinaian ta ra iang i Iesu kaum Tultul i gomgom. 31 Ba di tar araring,
nam ra pal, nina dia ki varurung tana, i dadadar, ma dia buka par ma
ra Takodo na Tulungen, ma dia varvai ma ra tinata kai God, ma pa dia
burut.

Dia vuvung varurung

32 Ma mangoro diat dia tar nurnur, ma i tikai ka ra nuknuk i diat, ma
i tikai ka ra bala i diat; ma vakir ta tikai ta diat i vatang ia ure ta magit
i ga vung ia ba kana ka; dia vuvuvung varurung kadia lavur magit par,
ma diat par dia kakalai tana. 33 I dekdek muka ra varvai kai ra umana
apostolo ure ra nilaun mulai kai ra Luluai Iesu; ma i manga ra varmari
ta diat par. 34 Pa ta tikai ta diat i iba upi ta magit, tago mangoro ta diat
dia ga ivure kadia gunagunan ma kadia palpal, ma ra mani di ga pa ia
me, 35 dia vung ia pire ra kau i ra umana apostolo; ma dia tibatibe ta diat,
tikatikai, da kadia niiba.
36 Ma Iosep, nina ra umana apostolo dia ga tar mule ra iangina ba
Banaba (a kukurai nam ra iangina ba Natu i ra Varmaram), a niuru i
Levi, a tutana Kipro; 37 i ivure kana ngala na gunan, ma ra mani di ga pa
ia me, i vung ia pire ra kau i ra umana apostolo.

Anania ma Sapira

5 1 Tika na tutana a iangina Anania, dir ma kana taulai Sapira; 2 dir
ivure tika na pakana pia, ma dir ive vake ta umana mani di tar
kul ia me, ma ta ra umana Anania i kap ia, ma i vung ia pire ra kau i ra
umana apostolo. 3 Ma Petero i biti tana: Anania, dave Satan i tar kor ta
ra balam upi una vaongo tadav ra Takodo na Tulungen, ma upi una ive ta
umana mani di tar kul ra pakana pia me? 4 Ba i ga tur boko, vakir kaum
uka vang? Ma ba u ga ivure, vakir u iat vang, u ga kure? Ma dave u tar
nuk pa go ta ra balam? Vakir u vaongo tana tadav ra tarai, tadav God
iat. 5 Ba Anania i valongore go ra tinata, i bura, ma i mat, ma ra ngala
na bunurut i monong diat par dia valongore. 6 Ma ra umana barmana dia
tut, ma dia pulu ia, ma dia puak vairop ia, ma dia punang ia.
7 Ma namur, ba i par ta utul a pakana bung bar, kana taulai i ruk, i
tuptup ta nam di tar pait ia. 8 Ma Petero i biti tana: Una ve iau, amur tar
ivure ra pakana pia ure go ra mataina laka? Ma i biti: Maia, damana.
9 Petero i biti tana: Dave go amur tar kubu ia ba amur a valar ra Tulungea
i ra Luluai? Gire, ra kau i diat dia tar punang kapi kaum tutana go ta ra
mataniolo, ma go diat a puak vairop u bula. 10 Ma ia bula, i bura vuavuai
pire ra kauna, ma i vungue ra tulungeana; ma ra umana barmana dia ruk
ma dia na tadav ra minatina, ma dia puak vairop ia, ma dia punang kapi
ia pire kana tutana. 11 Ma ra ngala na bunurut i monong ra ekelesia par,
ma diat par bula dia tar valongore go ra lavur magit.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A umana vakilang ma ra umana magit na kinaian

12 Ma ra lima i ra umana apostolo dia pait mangoro na vakilang, ma
mangoro na magit na kinaian pire ra tarai, ma dia ki varurung par ta ra
mata palpal kai Solomon, ma i tikai ka ra nuknuk i diat. 13 Diat ra lavur
enana, dia burut ba diat a agil diat; ma ra tarai dia manane ke diat; 14 ma
mangoro na tena nurnur, a kor na tarai ma ra vaden, dia agil ra Luluai;
15 ma dia puak kapi ra umana minait ta ra lavur nga, dia vadiop diat ta ra
umana vava ma ra umana votovoto, upi ra malur i Petero ba i vanavana,
na vamalur pa ta umana bar ta diat. 16 Ma a kor na tarai maro ta ra lavur
pia na pal dia tur kikil Ierusalem, dia kor varurung; ma dia kap bula ra
lavur minait ma diat dia purpuruan ma ra umana dur na tabaran, ma di
valagar pa diat par.

Di vakadik ra umana apostolo

17 Ma ra tena tinabar i lualua, ma diat dia varvaragur me, a Sadukaio
diat, dia tut, ma dia buka ma ra kankan; 18 ma dia kinim pa ra umana
apostolo, ma dia varuk diat ta ra pal na banubat. 19 Ma tika na angelo kai
ra Luluai i papa are ra umana banbanu na pal na banubat ta ra marum,
ma i ben vairop diat, ma i biti: 20 Avat a vana, avat a tur ta ra pal na
vartabar, ma avat a tatike ra lavur tinata par ure go ra Nilaun tadav
ra tarai. 21 Ba dia valongore go, dia ruk na pal na vartabar ba i lar, ma
dia vartovo. Ma ra tena tinabar i lualua i pot, ma diat dia varvaragur
me, ma dia oro varurue ra kivung, ma ra umana patuana par ta diat ra
tarai Israel, ma dia vartuluai ta ra pal na banubat upi da agur pa diat.
22 Ma nam ra umana tultul dia vana, ma pa dia gire tadav diat ta ra
pal na banubat, ma dia talil mulai, ma dia biti: 23 Ave tar tadav ra pal
na banubat, di tar banu vadekdek ia, ma ra umana monamono dia tur
pire ra umana banbanu; ma ba ave tar papa are, pa ta na i ki tana. 24 Ba
ra luluai na pal na vartabar ma ra umana tena tinabar ngalangala dia
valongore go ra tinata, i purpuruan ra nuknuk i diat tana, ba na tuk ave.
25 Ma tikai i pot, ma i biti ta diat: Nam ra tarai ava ga varuk diat ta ra
pal na banubat, go dia tur ta ra pal na vartabar, ma dia tovo ra tarai.
26 Ma ra luluai na pal na vartabar ma ra umana tultul bula dia vila pa
diat, ma dia agur mal pa diat, tago dia burutue ra tarai kan diat a tupar
diat. 27 Ba dia tar agur pa diat, dia vatur diat ta ra mata i ra kivung. Ma
ra tena tinabar i lualua i tatike ta diat dari: 28 Ave ga tigal muka avat, ba
koko avat a vartovo, ma go ava tar vabuka Ierusalem ma kavava vartovo,
ma ava mainge ba avat a takun avet ma ra gapu i go ra tutana. 29 Petero
ma ra umana apostolo dia biti: I manga mamat upi avet a torom tai God,
ma ta ra tarai pata. 30 A God kai ra lavur tama i dat lualua i ga vatur
mule Iesu, nina ava ga doka ba ava ga al vatokobe ta ra davai. 31 Nam

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

iat God i ga vatur ia urama ma ra limana tuna, upi na Luluai ma upi na
Tena Valaun, ma upi na tabar Israel ma ra nukpuku ma ra punpun vue ai
ra lavur varpiam. 32 Ma avet a umana tena varvai ta go ra lavur magit,
ma ra Takodo na Tulungen bula nam ba God i ga tabar diat me, ba dia
ongaongo tana.
33 Ba dia valongore dari, dia kankan, ma dia mainge ba diat a doko
diat. 34 Ma tikai ta diat, a Parisaio, a iangina Gamaliel, a tena vartovo ta
ra varkurai, ma ra tarai par dia ru ia; i tur ta ra kivung, ma i vartul upi
ra umana apostolo diat a irop papa. 35 Ma i biti ta diat: Avat a tarai Israel,
avat a balaure avat ta go ra tarai, ba ava avat a pait ia. 36 Tago lua tikai,
a iangina Toidas, i ga tut rikai, ma i biti, ba ia ra ngala, ma mangoro na
tarai, a ivat na marmar bar, dia mur ia; ma di ga doka, ma diat par dia
ga torom tana, dia vana varbaiai, ma i mutu. 37 Namur ta go ra tutana, ta
ra tikai, a iangina Iudas, a tutana Galilaia, i tut rikai ta ra kilala na tumu
iang, ma i vamolo bat ta ra umana tarai ma dia ga mur ia; ma ia bula i ga
virua, ma diat par dia ga torom tana, di ga okole varbabaiane diat. 38 Ma
gori iau tatike tadav avat ba: Avat a vana vovovon, ma avat a pala vue
diat; ona go a nuknuk ma ra papalum kai ra tarai ka, na bura ka; 39 ma
ona kai God, avat a mama vamut vue. Kan avat a gire tadav ia namur
ba i da ava varubu ma God. 40 Ma dia mulaot i tana; ma ba dia oro pa
ra umana apostolo mulai, dia kita diat, ma dia tigal diat, ba koko diat a
tatata ta ra iang i Iesu, ma dia pala vue diat. 41 Ma dia irop kan ra kivung,
ma dia gugu, tago di tar nuk pa diat ba dia boina upi diat a kairane ra
niruva ure ra Iang. 42 Ma ra bungbung par ta ra pal na vartabar, ma ta ra
kubakuba i diat, pa dia ngo ma ra vartovo ma ra varvai bula ure Iesu, ba
ia ra Kristo tuna.

Ra lavurua na tena maramaravut

6 1 Ta nam ra e, a tarai na vartovo dia pepeal vanavana, ma ra tarai
Iudaia maro Elenas dia tata na urur ure ra tarai Ebraio, tago di
tibatibe lake kadia umana ua na vavina ta ra tiniba ra bungbung. 2 Ma ra
vinun ma a ivut dia oro varurue pa ra kor na tarai na vartovo, ma dia biti
ta diat: Pa i ko ba avet a vungue ra tinata kai God, upi avet a varvakai
ta ra vuvuvung na magit. 3 A tara na tura i vevet, avat a pilak pa ta
lavurua na bo na tutana ta vavat, diat ba dia buka ma ra Tulungen ma ra
kabinana, upi avet a tibe tar go ra papalum ta diat. 4 Ma avet a balaguan
vatikai ta ra niaring, ma ta ra vartovo na tinata. 5 Ma diat par dia mulaot
ta go ra tinata. Ma dia pilak pa Stepano, a tutana i buka ma ra nurnur ma
ra Takodo na Tulungen, ma Pilipo, ma Prokoro, ma Nikanor, ma Timon,
ma Parmena, ma Nikolaos, a tutana i ga lotu da ra mangamangana Iudaia
ara Antiokia; 6 ma dia agure diat tadav ra umana apostolo; ma ba dia tar
araring, dia palagur diat ma ra lima i diat.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

7 A tinata kai God i tavua; ma ra tarai na vartovo dia pepeal muka aro
Ierusalem; ma mangoro na tena tinabar dia ongo ta ra nurnur.

Di takun Stepano

8 Stepano i buka ma ra varmari ma ra niongor bula, ma i papait ra
umana ngala na magit na kinaian, ma ra umana vakilang bula pire
ra tarai. 9 Ta ra umana ta nam ra pal na lotu di vatang ia ba kadiat di
ga Valangalanga diat, ma kai ra Kirene mara Alekandria, ma kadiat
bula ra Kilikia mara Asia, dia tur ma dia vartoto ma Stepano. 10 Ma dia
mama bali ra kabinana ma ra Tulungen i tatata tana. 11 Ma dia vovo pa
ta umana tutana, dia biti: Ave ga valongore ba i ga vatang ra tinata na
varvul ure Moses ma ure God. 12 Ma dia vakankan ra tarai ma ra umana
patuana bula, ma ra umana tena tutumu, ma dia tadav ia, dia kinim pa
ia, ma dia kap ia ta ra kivung; 13 ma dia ting pa ra umana tena varvai
vavaongo, dia biti: Go ra tutana pa i ngo ma ra tinata na varvul ure go ra
pal tabu, ma ure ra tinata na varkurai; 14 ave ga valongore ba i ga tatike
ba go ra Iesu, ra te Nasaret, na nila vue go ra pal, ma na kia vue ra lavur
mangamangana Moses i ga vateten tar ia ta dat. 15 Ma diat par dia kiki ta
ra kivung dia bobobe, ma dia gire ra matana da ra mata i ra angelo.

Stepano i varvai

7 1 Ma ra tena tinabar ngalangala i tir ia dari ba: I dovot go ra lavur
tinata? 2 Ma i biti: A tara na turagu, ma ra umana tamagu, avat
a valongore iau. A God na minamar i ga tur kapet pa pire tama i dat
Abaraam, ba i ki Mesopotamia, ma pa i ki boko Karan, 3 ma i ga biti
tana: Una vana kan kaum gunan ma kan ra lavur niurum bula, ma una
vana ta nam ra gunan ba ina ve u boko tana. 4 Ma i vana kan ra gunan
kai ra Kaldea, ma i ki Karan; ba tamana i tar mat, God i tulue mule kan
ia upi go ra gunan da ki tana gori; 5 ma pa i tul tar ta gunan tana ba
kana, pa ta ikilik ba na tur tana; ma i ga ve ba na tul tar ia boko upi
kana ma kai kana lavur bul mur, ma pa ta natuna boko. 6 Ma God i ga
biti dari, ba kana lavur bul mur diat a ki tai tika na vaira na gunan, ma
da kinim vavilavilau pa diat ma da vakavakaina diat a ivat na marmar
na kilakilala. 7 Ma God i ga biti: Ina kure boko nam ra tarai dia tar
kinim vavilavilau pa diat; ma namur diat a irop ma diat a ongo tagu ta
go ra gunan. 8 Ma i kubu tar ra kunubu na pokakikil tana; ma Abaraam
i vangala Isak, ma i poko kikil ia ba i tar laun pa lavutul na bung; ma
Isak i vangala Iakob, ma Iakob i vangala ra vinun ma a ivu tama i dat
lualua. 9 Ma diat a umana tama i dat lualua dia ga kankanuane Iosep tago
i puruai ra bala i diat ure, ma dia ivure uro Aigipto; 10 ma God i ki ravie
abara, ma i valaun pa ia kan ra lavur varmonong, ma i maravut ia ma ra
varmari ma ra kabinana pire Parao ra king Aigipto, ma i vaki ia upi na

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

luluai ta ra gunan Aigipto ma ra kubana mutu. 11 Ma tika na mulmulum
ma mangoro na kinadik i ubu Aigipto parika, ma Kanaan bula, ma pa
ta magit ai ra lavur tama i dat lualua. 12 Ba Iakob i nunure ba ta kon aro
Aigipto, i tulue vatavuna vue ra lavur tama i dat lualua. 13 Ba dia vaura
vana, Iosep i po tadav ra umana turana; ma ra lavur niuru i Iosep dia po
tavuna tadav Parao. 14 Iosep i vartuluai, ma i oro pa tamana Iakob pirana,
ma ra lavur niuruna par, a lavurua na vinvinun ma a ilima diat. 15 Ma
Iakob i vana uro Aigipto, ma i mat ie ma ra umana tama i dat lualua
bula. 16 Ma di kap diat uro Sikem, ma di vadiop diat ta nam ra babang na
minat, ba Abaraam i ga kul pa ia ma ra mani tai ra umana natu i Emor
dia ki Sikem. 17 Ba i maravai ra kilala i nam ra tinata God i ga ve tar ia
tai Abaraam, a tarai dia ngala ma dia peal vanavana aro Aigipto; 18 tuk
ta ra bung ba ta ra tika na king i kure Aigipto, ma pa i nunure Iosep.
19 Ma i vatuptup ra lavur niuru i dat, ma i vakaina ra umana tama i dat
lualua, ma i kure upi diat a okole vue kadia umana kuramana, upi diat
a mat. 20 Ta nam ra kilala di ga kava Moses, a bo na bul tuna ta ra.mata
i God, ma ra utul a gai di valavale ive ta ra kuba i tamana; 21 ba di tar
okole vue, natu i Parao, a vavina, i vatur vake ma i vale pa ia upi natuna.
22 Ma di ga tovo Moses ta ra lavur mangamangana kabinana kai ra tarai
Aigipto; ma i ga dekdek kana lavur tinata ma kana lavur papalum. 23 Ba i
tar to na laun pa ra ivat na vinvinun na kilakilala i nuk ia ra balana ba na
gire pa ra tara na turana, a tarai Israel. 24 Ma i gire ba di vakaina tikai, i
vila ung ia, ma i obo pa ia, ma i doko ra tutana Aigipto; 25 i nuk ia ba ra
tara na turana dia nunure ba God i valavalaun diat ma ra limana; ma pa
dia motote. 26 Ta ra kubak tana i gire ta ivut ta diat, dir varngangar, ma
i nuk ia ba na vamaram dir, ma i biti: A ura tutana, amur turana, dave
amur vakaina amur vargil? 27 Ma nina i vakaina talaina i tulan vue, ma
i biti: To ia i ga vaki u ba kaveve luluai ma kaveve tena varkurai? 28 U
mainge ba una doko iau, da u tar doko ra te Aigipto nabung laka? 29 Ma
Moses i lop ta go ra tinata, ma i ki ta ra gunan Midian, ma i vangala
ra ivu natuna ie, a ura tutana. 30 Ba i ga par ra ivat na vinvinun na
kilakilala, tika na angelo i tur pirana ra pupui ta ra luana Sinai, ta ra biro
na iap ta ra davai. 31 Ba Moses i gire, i kaian tana, ma i vana maravai
tana upi na gire, ma i valongore ra nilai ra Luluai, dari: 32 "Iau ra God
kai ra lavur tamam, ma ra God kai Abaraam, ma kai Isak, ma kai Iakob."
Ma Moses i dadadar, ma pa i gire upi ia, tago i burut. 33 Ma ra Luluai i
biti tana: "Una pala vue ra ura pal a kaum, tago ra pia u tur tana, a pia i
gomgom. 34 Iau tar gire muka ra lavur mangamangana i tup kaugu tarai
dia ki Aigipto, ma iau tar valongore kadia niriri, ma go iau tar irop, upi
ina valaun diat; una mai, ina tulue u uro Aigipto." 35 Moses, nina dia ga
vue, ba dia biti: To ia i ga vaki u upi ra luluai ma ra tena varkurai? Ia
nam God i ga tulue ma ra lima i nam ra angelo i tur pirana ra pui, upi na

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

luluai ma na tena valaun. 36 Go ra tutana iat i ga lue vairop diat, ba i ga
pait value ra umana magit na kinaian, ma ra umana vakilang ara Aigipto,
ma ta ra Ta Meme, ma ta ra pupui bula, a ivat na vinvinun na kilakilala.
37 Nina Moses nam i ga tatike tadav ra tarai Israel ba: "Ta diat ra umana
tura i vavat God na ben vaarike tadav avat tika na propet da iau." 38 la
go i ga ki ta ra kivung aro ra pui, dir ma ra angelo, nina dir ga tata me
ta ra luana Sinai, ma i tata bula ma ra umana taina i dat lualua; ma i ga
vatur vake ra luana tinata upi na tul tar ia ta dat; 39 ma ra umana tama
i dat lualua dia ole, pa dia ongo tana, ma dia okole vue kan diat, ma dia
nuk likun mulai upi Aigipto, 40 ma dia biti tadav Aron: Una mal pa kada
umana god upi diat a lua ta dat; tago Moses, nina i ga agure vairop dat
kan ra gunan Aigipto, pa da nunure ba i dave. 41 Ta nam ra kilala dia ga
mal pa ra nat na bulumakau, ma dia vartabar tadav go ra tabataba, ma
dia gugu ta ra papalum na lima i diat. 42 Ma God i vana tapuku, ma i
vungue diat, upi diat a lotu tadav ra lavur tagul; da di ga tumu ia ta ra
buk kai ra umana propet:

"Avat ta ra kuba i Israel, ava ga tul tar ia tagu ra minat na vavaguai,
ma ra umana tinabar bula,
A ivat na vinvinun na kilakilala ara ra pupui laka?
43 Ma ava ga kapkap ra kuba i Molok,
Ma ra tagul kai ra god Rempan,
Ma ra umana tabataba ava ga mal pa diat, upi avat a lotu tadav diat;
Ma ina kap vue avat uro pakit
Babilon."

44 A lavur tama i dat lualua dia ga vatur vake ra pal na varveai aro ra
pupui, da nina dir ga tata ma Moses i ga kure, ba na pait ia, varogop ma
nam ra valavalar i ga gire. 45 Ma ra lavur tama i dat iat bula dia ga kap
vaolo, ba diat ma Iosua dia ga olo, ba dia kale pa nam ra lavur gunan kai
ra umana Tematana, God i ga li vue diat ta ra mata i ra lavur tama i dat,
ma i tuk tar ta ra kilala i David, 46 nina God i ga mari ia, ma i ga lulul ba
na pait tika na kuba i ra God kai Iakob. 47 Ma Solomon i ga pait kana ta
pal. 48 Ma ra Ngala Kakit pa i ki ta ra palpal di papait diat ma ra lima i ra
tarai; damana ra propet i ga tatike:

49 "Ra Luluai i biti: A bala na bakut kaugu kiki,
Ma ra rakarakan a gunagunan ra ruarua na kakigu;
A mangamangana pal ava avat a pait ia ba kaugu?
Ba akave ra gunan ina ngo tana?
50 Vakir laka ra limagu i ga pait ra lavur magit parika?"

51 Avat a umana pue ngangar, i tabobo ra bala i vavat ma ra talinga i
vavat bula, ava tur bat vatikene ra Takodo na Tulungen; da ra lavur tama
i vavat dia ga pait ia, damana avat bula. 52 To ia ta diat a lavur propet
a umana tama i vavat pa dia ga vakaina diat? Ma dia ga doko diat, dia

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ga varveai lua ta ra vinavana uti kai ra Tena Takodo; nina ba gori ava
tar vagu pa ia, ma ava tar doka; 53 avat, ava tar vatur vake ra tinata na
varkurai da ra umana angelo dia ga kure tar ia, ma pa ava torom tana.

Di tupar Stepano

54 Ba dia valongore go ra tinata, dia kankan muka, ma dia
varkakaratane ra ngie i diat tadav ia. 55 Ma ia i buka ma ra Takodo na
Tulungen, ma i tadarake vatikene ra bakut, ma i gire ra minamar i God,
ma i gire Iesu bula i tur ta ra lime tuna God, 56 ma i biti: Iau gire ra bakut
i tapre, ma Natu i ra tutana i tur ta ra lime tuna God. 57 Ma dia bor bat
ia ma ra ngala na nilai diat, ma dia ang bat ra talinga i diat, ma dia vura
vila taun ia, 58 ma dia okole vue kan ra pia na pal, ma dia tupar ia; ma ra
umana tena varvai tana dia vung kapi kadia umana mal pire ra kau i ra
barmana, a iangina Saul. 59 Ma dia tupar doko Stepano ba i oraoro, ma i
biti: Luluai Iesu, una vatur vake ra tulungeagu. 60 Ma i va timtibum, ma
i oro ma ra ngala na nilaina dari: Luluai, koko una bali go ra varpiam ta
diat. Ba i tar tatike dari, i va mat.

8 1 Ma Saul i mulaot tana upi na mat.

Saul i vakadik ra tarai na lotu

Ta nam ra bung a ngala na milmilikuan i arikai tadav ra lavur ekelesia
aro Ierusalem ma dia vana varbaiai vurvurbit ta ra gunagunan Iudaia ma
Samaria; ma ra umana apostolo pata. 2 A umana tena variru dia punang
Stepano, ma dia tangtangie muka. 3 Ma Saul i vakavakaina ra tarai na
ekelesia, ma i rukruk ta ra lavur pal, ma i al pa ra tarai ma ra vaden, ma
i varuk diat ta ra pal na banubat.

Di varvai ma ra bo na varvai aro Samaria

4 Ma diat dia ga varbaiai dia vanavana vurvurbit ma ra varvai na
tinata. 5 Ma Pilipo i vana ura ra pia na pal Samaria, ma i varveai ure
Kristo ta diat. 6 Ma ra lavur kor na tarai ba dia valongore ra tinata Pilipo
i tatike, ma dia gire ra umana vakilang i papait ia, dia torom tana ma
ra kopono nuknuk i diat. 7 Tago, a umana tabaran dia irop kan mangoro
nina dia ga ovai ta diat, ma dia kukukula mat; ma di valagar ra mangoro
dia kakak ma diat bula dia kekebau. 8 Ma i ngala ra gugu ta nam ra pia
na pal.

9 Ma tika na tutana abara, a iangina Simon, lua i agagar ta nam ra pia
na pal, ma i ga vakavakaian ra tarai Samaria, ma i ve diat ba ia ra ngala
muka; 10 ma ra tarai vakuku ma ra umana luluai bula, dia vura kapupi ia,
ma dia biti ure: Go ra tutana ia ra dekdek kai God, nina di vatang ia ba
ra Ngala. 11 Ma dia kapupi ia, tago papa amana iat i ga vakavakaian diat
ma kana lavur papait. 12 Ba dia tar kapupi Pilipo ma kana vartovo ure ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

lavur bo na varvai ure ra varkurai kai God, ma ure ra iang i Iesu Kristo,
a tarai, ma ra vaden bula, di baptaiso diat. 13 Ma Simon bula i nurnur, ma
ba di tar baptaisoa, dir varagur ma Pilipo; ma ba i gire ra lavur vakilang
ma ra lavur dekdek na papalum i papait ia, i manga kaian tana.
14 Ba ra umana apostolo nina diat, dia ki Ierusalem, dia valongore ba
ra Samaria bula dia tar kapupi ra tinata kai God, dia tulue Petero ma
Ioanes tadav diat; 15 ba dir tar vut, dir aring ure diat upi diat a vatur
vake ra Takodo na Tulungen; 16 tago pa i ti irop boko taun ta na, di tar
baptaiso diat ta ra iang i ra Luluai Iesu. 17 Ma dir palagur diat ma ra lima
i dir ma dia vatur vake ra Takodo na Tulungen tana. 18 Ba Simon i gire ba
ra ura apostolo dir palagur diat ma ra lima i dir ika, ma di tabar diat ma
ra Takodo na Tulungen tana, i kap tar ra mani ta dir, 19 ma i biti: Amur
a tul tar go ra dekdek tagu, upi ba ina palagur ta tikai ma ra limagu, na
vatur vake ra Takodo na Tulungen tana. 20 Ma Petero i biti tana: Amur
ma kaum mani amur a virua, tago u nuk ia ba una kul ra vartabar kai
God ma ra mani. 21 Pa kaum ta tiniba ba ta ngungu ta go ra magit; tago
pa i dovot ra balam ta ra mata i God. 22 Una nukpuku kan kaum lavur
varpiam, ma una aring ra Luluai ba na pun vue bar go ra nuknuk ta ra
balam; 23 tago iau gire ba u ki ta ra magit i mapak muka, ma ta ra vinivi
kai ra varpiam. 24 Ma Simon i tatike bali ia dari: Amur a aring ra Luluai
ure iau, upi koko ta tikai ta go ra umana magit, amur tar vatang ia, na
tadav iau.
25 Ba dir tar varvai, ma dir tar tatike ra tinata kai ra Luluai, dir
talil mulai Ierusalem, ma dir varvai vanavana ta ra bo na varvai ta ra
mangoro na pia na pal Samaria.

Pilipo dir varkuvo ma ra tutana Itiop

26 Ma ra angelo kai ra Luluai i tatike tadav Pilipo dari: Una tut, ma una
vana uro ra matana taubar tadav ra nga marama Ierusalem ura Gasa;
a nga ra pupui. 27 Ma i tut, ma i vana ka; ma dir varkuvo ma ra tutana
Itiop, a ngala na luluai kai Kandake, a tadar na vavina pire diat a tarai
Itiop; i kure kana tabarikik par, ma i ga vana urama Ierusalem upi na
lotu ie; 28 ma go i talil, ma i kiki ra ul a kiki na vinavana, ma i lukbuk
tai Iesaia ra propet. 29 Ma ra Tulungen i biti tai Pilipo: Una vana maravai
pirana, ma una mur go ra kiki na vinavana. 30 Ma Pilipo i vutvut tadav
ia, ma i valongore ba i lukbuk tai Iesaia ra propet, ma i tir ia: Dave, u
nunure nam u lukluk ia? 31 Ma i biti: Ina nunure davatane, ona pa ta i
tovo iau tana? Ma i ting pa Pilipo ba na koa ma na ki pirana. 32 Ma ra
pakana Buk Tabu i lukluk ia, go dari:

"Di ga ben ia da ra sip tadav ra vardodoko;
Ma da ra nat na sip i tur mut pire ra tena varkukut,
Damana ia bula pa i tata;

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

33 Ba i ga malari pa di ga kure vadovot pa ia;
To ia na varveai ta ra taraina;
Tago di tak vue kana nilaun kan ra rakarakan a gunagunan."
34 Ma ra luluai i biti tai Pilipo: Iau tir iu, ba ra propet i tatike ra dari
ure to ia? Ure ia mulai, ba ure ta ra tikai? 35 Ma Pilipo i tata, ma i tur
pa ia ta nam ra pakana Buk Tabu, ma i varvai. pirana ure Iesu. 36 Ba dir
vanavana na nga, dir tadav tika na tava, ma ra luluai i biti: Gire, a tava
go kari, ava i tur bat iau upi koko da baptaiso iau? [37 Ma Pilipo i biti:
Ona u nurnur ma ra balam parika, i tale. Ma i balbali: Iau nurnur ba Iesu
Kristo ia ra Natu i God.] 38 Ma i kure ba ra kiki na vinavana na tur uka;
ma dir irop tadav ra tava, dir par, Pilipo ma ra luluai, ma i baptaisoa.
39 Ba dir vana rikai mulai kan ra tava, a Tulungea i ra Luluai i tak vue
Pilipo; ma ra ngala na luluai pa i gire mule, tago i vana ta kana nga,
ma i gugu. 40 Ma di gire tadav Pilipo aro Asoto; ba i vanavana alalu, i
varvarvai ta ra bo na varvai ta ra lavur pia na pal ma i tuk uro Kaisaria.

Saul i nukpuku
(Apos 22:6-16; 26:12-18)

9 1 Ma Saul i vatavatang boko ra varvaunungai ma ra vardodoko ure
re tarai na vartovo kai ra Luluai, ma i vana tadav ra tena tinabar i
lualua, 2 ma i lul pa ra buk tana tadav diat ta ra umana pal na lotu kai
ra Iudaia aro Damasko, ba ona na tadav ta umana ta go ra Nga, ba ra
tarai ba ra vaden bar, na vi diat, ma na al kapi diat urama Ierusalem.
3 Ba i vanavana boko, ma i maravai Damasko, a ngala na kapa marama
ra bakut i pupua vakaian kikil ia; 4 ma i bura ra pia, ma i valongore ra
nilai tikai i biti tana: Saul, Saul, dave u milmilikuane iau? 5 Ma i tir ia
ba: Luluai, to ia u? Ma i biti: Iau Iesu, nina u milmilikuane; 6 una tut, una
olo ta ra pia na pal, ma da ve u abara ba ava una pait ia. 7 Ma ra tarai dia
varagur me, dia tur mut uka, dia valongore ra nilai tikai, ma pa dia gire
ta tikai. 8 Ma Saul i tut mulai mara ra pia, ma ba ra ura kiau na matana
dir tapala, i pula ka, ma dia ben ia ma ra limana uro Damasko. 9 Ma i ki
ie a utul a bung, i pula, pa i ian ma pa i momo bula.
10 Ma tika na tutana na vartovo i ki Damasko a iangina Anania; ma
ra Luluai i biti tana ta ra ririvon dari: Anania! Ma i biti, Luluai, iau go
kari. 11 Ma ra Luluai i biti tana: Una tut, una vana tadav ra nga a iangina
Takodo, una titir ta ra kuba i Iudas upi Saul, a tutana Taso, tago i araring;
12 ma i tar gire ta ra ririvon a tutana, a iangina Anania, i ruk tadav ia,
ma i palagur ia ma ra ura limana upi na nana mulai. 13 Ma Anania i
tatike bali ia dari: Luluai, iau ga valavalongore tai ra mangoro ure nam
ra tutana, ba i ga manga vakavakaina kaum umana tena gomgom arama
Ierusalem; 14 ma ra umana tena tinabar ngalangala dia ga tul tar ia upi
na vi nina diat par ati, dia vatang ra iangim. 15 Ma ra Luluai i biti tana:

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Una vana ka; tago iau tar pilak pa ia upi kaugu tultul, ma na kap ra
iangigu pire ra lavur Tematana, ma ra umana king, ma ra tarai Israel
bula; 16 ma ina ga ve boko, ba ta aivia ra mangamangana na kairane ure
ra iangigu. 17 Ma Anania i vana, ma i ruk na pal, ma i palagur ia ma ra
limana, ma i biti: Saul, turagu, a Luluai Iesu, nam i ga tur vakapet pa iu
na nga, ba u vanavana uti, i tulue iau upi una nana, ma upi una buka ma
ra Takodo na Tulungen. 18 Ma ra magit da ra vulegi, i bura vuavuai kan
ra ura kiau na matana, ma i nana mulai, ma i tur ma di baptaisoa; 19 ma i
ian, ma i patuan tana.

Saul i varvai aro Damasko

Ma ta ra umana bung i ki pire ra tarai na vartovo aro Damasko. 20 Ma
i varveai vuavuai ta ra pal na lotu ure Iesu, ba ia ra Natu i God. 21 Ma
diat par dia valongore, dia kaian tana, ma dia biti: Go laka nina i ga
ubuubu diat aro Ierusalem nina dia vatavatang go ra iang, ma i ga vana
uti bula upi na vi diat, ma na al kapi diat tadav ra umana tena tinabar
ngalangala? 22 Ma Saul i patuan vanavana, ma i vapurpuruan ra umana
Iudaia dia ki aro Damasko, tago i varvai ure Iesu, ba ia tuna ra Kristo.
23 Ba i tar par mangoro na bung, a Iudaia dia varpit ba diat a doka. 24 Ma
Saul i matote pa kadia varpit. Ma dia balabalaure ra umana mataniolo ra
keake ma ra marum bula, upi diat a doka. 25 Ma kana tarai na vartovo dia
agur pa ia ra marum, ma dia valure vaba ia marama ra ul a liplip ta ra
rat.

Saul i ki Ierusalem

26 Ba i tar pot aro Ierusalem, i nuk ia ba na ki pire ra tarai na vartovo,
ma diat par dia burutue ke, tago pa dia kapupi ia ba ia bula ra tutana na
vartovo. 27 Ma Banaba i ben pa ia, ma i agure tadav ra umana apostolo,
ma i ve diat ba i ga tar gire ra Luluai na nga, ma dir ga tata me, ma ba
i ga ki Damasko i ga varvarveai vuavuai ta ra iang i Iesu. 28 Ma i ki pire
diat, ma i vana vurvurbit aro Ierusalem, ma i varveai vuavuai ta ra iang i
Iesu; 29 dia tatata, ma dia vartoto bula ma ra tarai Elenas; ma dia mainge
upi diat a doka. 30 Ba ra tarai na ekelesia dia nunure, dia tule kap ia ura
Kaisaria, ma dia tulue uro Taso.
31 Damana ra ekelesia ta ra gunagunan par Iudaia ma Galilaia ma
Samaria i ki na malmal ika, ma i patuan vanavana; ma tago dia ru ra
Luluai ma dia varmaram ta ra Takodo na Tulungen, dia pepeal.

Petero i ki aro Lida ma Iope

32 Ba Petero i vana ta ra gunagunan par, i vana ura bula pire ra tarai
na lotu Lida. 33 Ma abara i gire tadav tika na tutana, a iangina Ainea,
i tar va lavutul na kilala ta kana vava, tago i kakak. 34 Ma Petero i biti

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tana: Ainea, Iesu Kristo i valagar pa u; una tut, ma una mal pa kaum
vava. Ma i tut lulut papa. 35 Ma diat par dia ki Lida ma Sarona, dia gire,
ma dia nukpuku tadav ra Luluai.
36 Tika na vavina na vartovo i ki Iope, a iangina Tabita, di vatang ia
bula ba Dokas, go ra vavina mangoro na bo na papalum i pait ia, ma
a tena vartabar bula. 37 Ta nam ra kilala i mait pa, ma i mat; ba di tar
vagumu ia, di vadiop ia na pal liu. 38 Lida i maravai Iope, ma ba ra tarai
na vartovo dia valongore ba Petero i ki abara, dia tulue ra ura tutana
tadav ia, ma dia ting pa ia dari: Una lulut tadav avet. 39 Ma Petero i tut
ma dital varagur. Ba i tar pot, dia agure na pal liu, ma ra lavur ua na
vavina par dia tur pirana, dia tangi ma dia ve tar ra umana kolot, ma ra
umana mal, Dokas i ga ingit pa ia, ba i laun boko pire diat. 40 Petero i tul
vairop diat, ma i va timtibum, i araring, ma i lingan upi ra minat, ma i
biti: Tabita, una tut. Ma ra ura kiau na matana i kapa mulai, ma ba i gire
Petero, i ki tur. 41 Ma Petero i tul tar ra limana tana, ma i vatut ia; ma
i oro pa ra tarai na lotu ma ra lavur ua na vavina ma i tul tar ia ta diat
a launa. 42 Go i po aro Iope parika, ma mangoro dia nurnur ta ra Luluai
tana. 43 Mangoro na bung Petero i ki Iope pire Simon, a tena malmal pal
a bulumakau.

Petero ma Konelio

10 1 Tika na tutana i ki Kaisaria, a iangina Konelio, a luluai kai ra
loko na tarai na vinarubu, di vatang ia ba ra loko Italia, 2 a tena
lotu, ma i ru God, ma diat par bula dia ki ra kubana, ma mangoro kana
vartabar tadav ra tarai, ma i vavala araring God. 3 Ma ba i da ra utul a
pakana bung na ravian, i gire ra angelo kai God ta ra ninana i ruk tadav
ia, ma i biti: Konelio! 4 Ma Konelio i bobobe, ma i burburut, ma i tir ia ba:
Luluai, i dave? Ma i biti: Kaum lavur niaring, ma kaum lavur vartabar
dia vana urama, ma dia tur na aim ta ra mata i God. 5 Ma go una tulue
ra ura tutana ura Iope, upi dir a agur pa Simon, nina ba ra iangina bula
Petero, 6 i ki pire Simon, a tena malmal pal a bulumakau, a kubana ara
ra valian. 7 Ba ra angelo i tar tatike dari tana, i vana mulai. Ma Konelio i
oro pa ra ura tultul ta ra kubana, ma tika na tena variru ta diat a tarai na
vinarubu, dia toratorom vatikai tana; 8 ma i ve dital ta go ra lavur magit,
ma i tulue dital ura Iope.
9 Ta ra bung namur ba dital vanavana, ma ba dital maravai ta ra pia na
pal, Petero i vana urama ra ul a pal, upi na araring, ta ra keke tur, 10 ma
i mulmulum, i mainge upi na ian; ma ba di vaninare ana magit, i ririvon;
11 i gire ra bakut i tapre, ma tika na mangamangana da ra ngala na mal
di kubue vake ra ivat na nguna, 12 ma mangoro na mangamangana leing
tana, ta umana a ivat na kak i diat, ta ra umana dia kakakao ra pia, ma
ra umana beo bula dia purpururung liuliu. 13 Ma ra nilai tikai i tadav ia

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

dari: Petero, una tut, una dodoko, ma una ian. 14 Ma Petero i biti: Luluai,
pata, pa iau ga en ta magit vakuku, ba ra duruna. 15 Ma ra nilaina i tadav
ia mulai dari: Nina ba God i ga vagomgom ia, koko una vatang ia ba ra
magit vakuku. 16 Ma di vautul a pait ia, ma di al lulut pa ia mulai urama
ra bala na bakut.
17 Ba i purpuruan boko ra nuknuk i Petero upi ra kukurai go ra ninana,
ra utul a tutana, Konelio i ga tulue dital, dital ga titir upi ra kuba i
Simon, ma dital tur pire ra mataniolo. 18 Ma dital oraoro, ma dital titir ba
Simon, nina ba ra iangina bula Petero, i ki ati. 19 Ba Petero i nuknuk boko
ta ra ninana, a Tulungen i biti tana dari: Una gire ra utul a tutana, dital
nuk up u. 20 Una tut, ma una irop, una nurnur, avat a varagur, tago iau
ga tulue dital uti. 21 Petero i irop tadav dital ma i biti: Gire, iau go nina
ba amutal nuk upi ia; ta ra ava amutal ga vana uti? 22 Dital biti: Konelio,
a luluai, a tena takodo, i ruru God ma ra tarai par Iudaia dia varvai tana
ba ra bo na tutana: God i ga tulue kana gomgom na angelo tadav ia, ma
i ga ve kapi ia ba na tulue amital tadav u ta go ra pal, upi na valongore
kaum ta tinata. 23 Ma i ben dital na pal upi dital a ki papa.
Ba i ga ningene i tut pa ma dia vana, ma dia varagur ma ta umana
ekelesia Iope. 24 Ma ta ra bung mulai dia olo Kaisaria. Ma Konelio i ga
ting varurue ra lavur niuruna, ma ra lavur talaina, ma go dia kiki ung pa
ia. 25 Ba Petero i ruk, dir varkuvo ma Konelio, ma Konelio i va timtibum
pire ra ura kauna, upi na lotu tadav ia. 26 Ma Petero i vatut pa ia mulai,
ma i biti: Una tur, iau bula a tutana ka. 27 Ba dir tata vanavana, i ruk
tadav mangoro dia ki varurung, 28 ma i biti ta diat dari: Ava nunure
muka, ba pa i takodo, ba ra tutana Iudaia na ki pire ta tikai ta ra enana
vuna gunan, ba na ruk tadav ia; ma go God i tar vateten iau, ba pa i
ko pi ina vatang ta tikai ba ra tutana vakuku, ba ra duruna; 29 ba di ga
vartuluai upi iau pa iau ga ol, iau vana ka uti. Ma go iau tir avat, ba ta ra
ava ava ga vartuluai upi iau? 30 Ma Konelio i biti: A ivat na bung i taun ia
ba iau lotu na niaring ta ra kuba gu ta ra utul a pakana bung na ravian,
ma i tuk tar ta ra pakana bung dari; ma ra tutana. i bagabagele kana mal,
i tur piragu, 31 ma i biti: Konelio, di ga valongore kaum niaring, ma kaum
lavur vartabar dia tur na aim ta ra mata i God. 32 Una vartulai ura Iope,
ma da vila pa Simon uti piram, a iangina bula ba Petero, i ki ta ra kuba i
Simon ara ra valian, a tena malmal pal a bulumakau. 33 Ma iau ga tulue
vuavue dital piram, ma i ti boina go u tar pot. Avet par go kari ta ra mata
i God, upi avet a valongore ra tinata par ba ra Luluai i ga ve u tana.

Petero i varvai

34 Ma Petero i biti: Iau gire ba a dovotina, God i mainge ra umana
vuna tarai parika; 35 i mainge diat ta ra lavur vuna gunan parika ba dia
ru ia, ma dia pait ra mangamangana takodo. 36 I ga tulue ra tinata tadav

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra tarai Israel, ma ra bo na varvai ure ra malmal tai Iesu Kristo; ia ra
Luluai kadat parika; 37 ma avat bula, ava tar nunure nam ra tinata, di ga
varvai tana ta ra gunagunan par Iudaia vanavana, di ga tur pa ia arama
Galilaia, ba i ga par nam ra baptaiso, Ioanes i ga varvai tana; 38 ba Iesu,
a te Nasaret, God i ga tap ia ma ra Takodo na Tulungen, ma ra dekdek;
i vanavana vurvurbit, ma i papait ra boina, ma i valagar pa diat, ba ra
umana tabaran dia ovai ta diat, tago dir ma God. 39 Ma avet a umana
tena varvai ta ra magit par i ga papait ia ta ra gunagunan kai ra Iudaia,
ma arama Ierusalem bula; ia nam di ga doka, ba di ga al vatokobe ta ra
davai. 40 Ma God i ga vatut pa mule, ta ra vautuluna bung, ma i tul tar ia
upi na po rikai, 41 vakir tadav ra tarai par, ia kaka tadav ra umana tena
varvai ka, ba God i ga pilak value pa diat, ta vevet iat, ma ave ga ian ma
ave ga momo me, ba i tar laun mulai kan ra minat. 42 Ma i ga tulue avet,
ba avet a varveai tana tadav ra tarai, ba ia go God i ga tibe tar ia upi
ia ra Tena Varkurai kai ra lavur launa ma ra lavur minat bula. 43 Ma ra
lavur propet par dia varveai tana, ba ia nam i nurnur ta go ra iang, da
pun vue kana lavur varpiam.

A Takodo na Tulungen i irop taun ra umana Tematana

44 Ba Petero i tatike boko go ra tinata, a Takodo na Tulungen i irop taun
diat, dia valavalongore ra tinata. 45 Ma ra umana tena nurnur ta diat a
umana pokakikil, nina diat dia ga varagur ma Petero, dia kaian, tago di
lingire ra vartabar na Takodo na Tulungen taun diat ra lavur Tematana
bula. 46 Tago dia valongore diat, dia vatang ra lavur enana tinata, ma dia
pite pa God. 47 Ma Petero i biti ba: To ia ra tutana ba na tigal bat ra tava
ta go diat, upi koko da baptaiso diat, ba dia tar vatur vake ra Takodo na
Tulungen varogop dat? 48 Ma i vartul ba da baptaiso diat ta ra iang i Iesu
Kristo. Ma dia ting pa ia ba na ki ka boko pire diat.

Petero i ve mal ra tarai na ekelesia arama Ierusalem

11 1 A umana apostolo ma ra tarai na ekelesia dia ki Iudaia, dia
valongore ba ra umana Tematana bula dia tar vatur vake ra tinata
kai God. 2 Ma ba Petero i vana urama Ierusalem, a umana pokakikil dia
vartoto me, 3 dia biti: U tar ruk tadav ra tarai pa dia pokakikil, ma ava
ga ian varurung. 4 Ma Petero i tur pa ia, ma i ve mal diat dari: 5 Ba iau
ga ki ta ra pia na pal Iope, iau araring, ma iau gire ra ninana, ma iau
gire tika na magit tana da ra ngir na mal di kubu vake ra ivat na nguna,
ma di valure vaba ia marama ra bakut tadav iau; 6 ba iau bobobe, ma
iau nununuk tana, ma iau gire ra umana leing tana ba dia tur ra pia, ta
umana a ivat na kak i diat, ta ra umana dia kakakao, ma ra lavur beo dia
vana liu bula, 7 ma iau valongore bula ra nilai tikai i biti tagu dari: Petero,
una tut, una dodoko ma una ian. 8 Ma iau ga biti: Luluai, pata, pa iau ga

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

en boko ta magit vakuku ba ra duruna. 9 Ma ra nilaina mulai marama ra
bala na bakut i biti: Nam ba God i ga dalu vagomgom ia, koko una vatang
ia ba a magit vakuku. 10 Ma di ga vautul a pait ia, ma di ga al pa ia mulai
urama ra bala na bakut. 11 Ma ra utul a tutana, di ga tulue dital marama
Kaisaria tadav iau, dital ga tur muka pire ra pal ave ki tana. 12 Ma ra
Tulungen i tul tar iau, ba koko ina anan, ba avet a varagur uka. Ma go
ra laptikai na ekelesia ave ga varagur, ma ave ga ruk ta ra kuba i nam ra
tutana; 13 ma i ga ve avet, ba i ga gire ra angelo i tur ra kubana, ma i biti:
Una vartuluai ura Iope, da agur pa Simon, nina ba ra iangina bula Petero:
14 na tatike ta tinata tam, ba avat ma ra umana niurum, avat a laun tana.
15 Ba iau tata tavuna, ra Takodo na Tulungen i irop taun diat, da ta dat ta
ra vunapaina. 16 Ma iau ga nuk pa nam ra tinata kai ra Luluai, ba i ga biti:
A dovotina, Ioanes i ga baptaiso ma ra tava ka, ma da baptaiso avat ma
ra Takodo nu Tulungen. 17 Ba God i tar tul tar ta diat ra vartabar da nam
i ga tul tar ia ta dat, ba da ga nurnur ta ra Luluai Iesu Kristo, to ia iau, ba
ina tur bat God? 18 Ba dia valongore go ra tinata, dia ki mut uka, ma dia
pite pa God, ma dia tatike dari: God i tar tul tar ra nukpuku upi ra nilaun
tadav ra lavur Tematana bula.

Ra tarai na ekelesia aro Antiokia

19 Diat dia ga vana varbaiai vurvurbit ta ra mangamangana varvakadik
ure Stepano, dia vana vailik uro Poinike ma Kipro, ma Antiokia, ma
dia varve ra tinata tadav diat ika ra Iudaia. 20 Ma ta umana ta diat a
tarai Kipro ma Kirene, ba dia pot arama Antiokia, dia tata tadap ra
tarai Elenas bula; dia varveai ta ra Luluai Iesu. 21 Ma ra lima i ra Luluai
i maravut diat, ma mangoro dia nurnur, ma dia vana tapuku tadav ra
Luluai. 22 Ma ra ekelesia Ierusalem dia valongore ra varveai ure diat, ma
dia tulue Banaba urama Antiokia; 23 ba i tar vut, ma i tar gire ra varmari
kai God, i gugu tana; ma i vargat diat par ba diat a kakari tadav ra Luluai
ma ra padikat na ninunuk ta ra bala i diat, 24 tago ia ra bo na tutana, ma
i buka ma ra Takodo na Tulungen ma ra nurnur; ma mangoro na tarai
dia agil ra Luluai. 25 Ma i vana pa Taso, i tikan upi Saul; 26 ba i tar gire
tadav ia, i agur pa ia ura Antiokia. Ma dia kiki varurung ma ra ekelesia
abara, tika na kidoloina kilala, ma dir tovo mangoro na tarai; ma arama
Antiokia di ga vatang value ra tarai na vartovo ba a umana Te Kristo.
27 Ta nam ra kilala, ta umana propet dia ga vana ba Antiokia marama
Ierusalem. 28 Tikai, a iangina Agabo, i tur ma i vaarike ta ra Tulungen, ba
ra ngala na mulmulum na monong ra rakarakan a gunagunan parika; ma
i tar damana ta ra kilala i Klaudio. 29 Ma ra tarai na vartovo dia kure ba
diat par tikatikai, varogop ma kadia vuvuvung na tabarikik, diat a tulue
ra vartabar tadav ra lavur ekelesia Iudaia; 30 ma dia tulue muka; Banaba
dir ma Saul, dir kap ia tadav ra umana patuana.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Ta umana varmonong mulai

12 1 Ta nam ra kilala Erodes, a king, i tulue ra limana upi na ubu ta
umana ekelesia. 2 I doko pa Iakobo, tura i Ioanes, ma ra pakat.
3 Ba i gire ba ra Iudaia dia gugu tana, i nuk ia ba na kinim bula Petero.
Nam ra kilala a kilala na gem ba pa i leven. 4 Ba i tar kinim pa ia, i varuk
ia ta ra pal na banubat, ma i tul tar ia tai ra ivat na ivaivat na tutana na
vinarubu upi diat a balabalaure, ma i mainge upi na ben vaarike tadav ra
tarai, ona na par ra lukara na bolo lake. 5 Damana di ga banubat Petero
ta ra pal na banubat; ma ra umana ekelesia par dia aring muka God ure.

Ra Luluai valaun Petero kan ra lima i Erodes

6 Ta nam ra marum, ba Erodes i to na ben vaarike, Petero i va livuan
ta ra ivu tena vinarubu, ma di ga vi ia ma ra ivu vinau na palariam, ma
ra umana monamono dia tur pire ra banbanu, dia balaure ra pal. 7 Ma
gire, ra angelo kai ra Luluai i tur pirana, ma ra kapa i pupua na pal; ma
i par ra palavirvir i Petero, ma i vangun ia, ma i biti: Una tut lulut. Ma
ra ura vinau na palariam dir bura ka kan ra ura limana. 8 Ma ra angelo
i biti mulai tana: Una vi pit, ma una kubu ra ura pal a kaum. Ma i pait
ia. Ma i biti mulai tana: Una ule tar kaum olovoi, ma una mur iau. 9 Ma
i irop, ma i mur ia; ma pa i nunure, ba ra dovotina go ra angelo i pait ia,
i nuk ia, ba i ririvone ke. 10 Ba dir tar pakit ra ivu turtur na monamono,
dir tadav ra banbanu na palariam, aina di irairop tana ta ra pia na pal,
ma i tapapa ka ta dir, ma dir irop, ma dir vana alalu tai tika na nga; ma
ra angelo i vana vuavuai kan ia. 11 Ba Petero i minana mulai, i biti: Go
iau nunure muka ba ra Luluai i tar tulue kana angelo, ma i tar valaun iau
kan ra lima i Erodes, ma kan ra lavur nuknuk i ra tarai Iudaia bula. 12 Ba
i tar nununuk, i pot tadav ra kuba i Maria, na i Ioanes, nina ba ra iangina
bula Marko, ma mangoro dia kiki varurung abara, ma dia araring ure.
13 Ba i pidil ra banbanu na mataniolo, a tultul na vavina, a iangina Rodi,
i vila ung upi na valongor. 14 Ba i valongore ilam ra nilai Petero, i gugu,
ma pa i papa ra banbanu, i vila ruk mulai, ma i varveai ba Petero go i tur
pire ra banbanu. 15 Ma dia biti tana: U papaua ka. Ma i bitbiti varvo ba ra
dovotina iat. Ma dia biti ba: Go kana angelo bar. 16 Ma Petero i pipipidil
boko, ma ba dia papa, dia gire muka, ma dia kaian tana. 17 Ma i taun bat
diat ma ra limana, upi diat a ki mut uka, ma i ve diat, ba ra Luluai i tar
ben vairop ia kan ra pal na banubat. Ma i biti: Avat a ve Iakobo ma ra
lavur ekelesia ta go ra magit. Ma i vana kan diat upi ta ra gunan. 18 Ba
ra malana, a umana tena vinarubu dia varvareo muka upi Petero, ba
akave? 19 Ba Erodes i tikan upi ia, ma i mama gire tadav ia, i tir ra umana
monamono tana, ma i vartuluai upi da doko diat. Ma i vana marama
Iudaia ura Kaisaria, ma i ki ie.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Erodes i mat

20 Ma i kulot muka ure ra tarai Tiro ma Sidon; ma ba dia tar varmaram
lua ma Blasto, ra tena balabalaure pal kai ra king, dia vana tadav ia
ma ra kopono nuknuk i diat, ma dia varting upi ra malmal, tago dia
bungbung pa ra adia magit ta ra gunagunan kai ra king. 21 Ma ta ra bung
ba di ga kubu ia, Erodes i mong muka ma ra lavur mal na king, ma i ki ta
ra kiki na king, ma i tatata ta diat. 22 Ma ra tarai dia oraoro, dia biti: Go
ra nilai tika na god, ma vakir tai ta tutana. 23 Ma ra angelo kai ra Luluai
i ubu vuavue pa ia, tago pa i pite pa God; ma ra umana kariuriu dia enen
ia ma i vungue ra tulungeana.
24 Ma ra tinata kai God i tavua, ma i pepeal muka.
25 Ma ba i ga par kadir papalum, Banaba ma Saul dir talil marama
Ierusalem, dital varagur pa ma Ioanes, nina ba ra iangina bula Marko.

Di pilak pa Saul ma Banaba

13 1 A umana propet ma a umana tena vartovo ta ra ekelesia Antiokia,
a iang i diat Banaba, ma Simeon (a iangina bula Niger), ma Lukio,
ra te Kirene, ma Manaen, ia di ga kukutu pa ia upi dir turana ma Erodes ra
luluai, ma Saul. 2 Ba dia lolotu tadav ra Luluai, ma dia vevavevel, a Takodo
na Tulungen i biti: Avat a tibe pilak tar Banaba ma Saul tagu upi nam ra
papalum, nina iau ga pilak pa dir ure. 3 Ma ba dia tar vevel, ma ba dia tar
araring, dia palagur dir ma ra lima i diat, ma dia tul vue dir.

Aro Kipro

4 Ma go dir, ba ra Takodo na Tulungen i tulue dir, dir vana ura Seliokia,
ma dir ki ra parau uro Kipro. 5 Ba dir ki Salami, dir varveai ta ra tinata
kai God ta ra umana pal na lotu kai ra Iudaia; ma dital varagur ma
Ioanes, kadir tultul. 6 Ma dital vana vurvurbit ta nam ra ta kikil mutu,
ma i tuk uro Papo, ma dia varkuvo ma tika na tena agagar, a propet
vavaongo, a tutana Iudaia, a iangina Bar-Iesu; 7 dir ki ma ra ra luluai
Sergio Paulo, a tena kabinana. Ma go i ting pa Banaba ma Saul pirana,
ma i mainge upi na valongore ra tinata kai God. 8 Ma Elima, ra tena
agagar, (ia ra kukurai ra iangina), i tur bat dir, ma i mainge upi na tigal
pukue vue ra luluai kan ra nurnur. 9 Ma Saul, di vatang ia bula Paulo, i
buka ma ra Takodo na Tulungen, ma i bobobe, 10 ma i biti: U, u ti buka
ma ra vaongo ma ra lavur varpiam, u natu i Satan, u a ebar kai ra lavur
takodo na nga kai ra Luluai, dave pa una ngo boko? 11 Gori ra lima i ra
Luluai na ub u, una pula, tika na kilala pa una gire ra matana keake. Ma
ra gavul ma ra bobotoi i vana rikai pirana ma i vana vurvurbit, i tikan
upi ta tikai, ba na ben pa ia ma ra limana. 12 Ma ra luluai ba i gire go, di
tar pait ia, i nurnur, ma i kaian muka ta ra vartovo kai ra Luluai.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Aro Antiokia Pisidia

13 Paulo ma diat, dia varagur me mara Papo, dia ki ra parau, ma dia
vana urama Perge, aro Pampilia; ma Ioanes i vana kan dir, ma i talil
Ierusalem. 14 Ma dir pakit Perge, ma dir vut Antiokia Pisidia; ta ra Bung
Sabat dir ruk na pal na lotu, ma dir ki ra pia. 15 Ba di tar luk ra tinata na
varkurai ma ra buk kai ra umana propet, a umana luluai na pal na lotu
dia vartuluai tadav dir dari: A ura tura i vevet, ona kamumur ta tinata
pi amur a ve tar ia tai ra tarai, amur a tata ka. 16 Paulo i tur, ma i tataun
diat ma ra limana, ma i biti.

A tarai Israel, ma avat bula, ava ru God, avat a valongore. 17 A God kai
go ra tarai Israel i ga pilak pa ra lavur tama i dat, ma i ga vaki vaarike
ra tarai ba dia ki ra gunan Aigipto, ma i ben vairop diat ma ra dekdek na
limana. 18 Ma ra ivat na vinvinun na kilakilala i ga nur vue kadia lavur
mangamangana ta ra pupui. 19 Ma ba i tar ubu vue lavurua na vuna gunan
Kanaan, i tul tar. ra gunan ta diat ba kadiat ika, a ivat na marmar ma a
ilima na vinvinun na kilakilala; 20 ba i par go ra magit i tibe tar ra umana
tena varkurai ta diat, ma i tuk tai Samuel ra propet. 21 Namur dia titir upi
ra king, ma God i ga tibe tar Saul, natu i Kis, ta diat, a tutana ta ra vuna
tarai Beniamin, upi na kure diat a ivat na vinun na kilakilala. 22 Ba i tar
okole vue, i vatur vaarike David upi kadia king; ma i ga tatike ure dari: Go
iau na tadav David, natu i Iese, a tutana. i varogop ma ra nuknukigu, ma na
pait vapar ra magit iau mainge. 23 Ta diat ra umana bul mur ta go ra tutana,
God i ga tul vaarike Iesu, ra Tena Valaun tadav Israel, da kana tinata na
varvatading; 24 ba Ioanes i tar lua ma ra varvai ure ra baptaiso na nukpuku
pire ra tarai Israel par ba pa i ti pot boko. 25 Ba Ioanes i papait kana tiniba,
i tatike: Ava biti ba iau to ia? Vakir iau nam. Tikai i murmur iau, ma pa iau
ko upi ina pala vue ra ura pal a kauna. 26 A tara na turagu, a umana bul mur
tai Abaraam, ma avat bula ava ru God, di ga tulue go ra tinata na varvalaun
tadav dat. 27 Tago diat dia ki Ierusalem ma kadia umana luluai, pa dia ga
nunure, ma pa dia ga nunure bula ra nilai nam ra umana propet dia lukluk
ia ta ra bungbung Sabat par, dia ga pait ot pa ia ka, ba dia ga kure vakaina.
28 Pa dia ga tir tadav ta vuna ba na virua tana; dia ga lulul uka Pilato ba na
tul tar ia upi da doka. 29 Ba dia tar pait ot pa ra lavur tinata di ga tumu ia
ure, dia pala vairop pa ia mulai kan ra davai, ma dia vadiop ia ta ra babang
na minat. 30 Ma God i ga vatut pa ia mulai kan ra minat, 31 ma diat dia ga
varagur me maro Galilaia urama Ierusalem, dia ga giragire ra bungbung,
ma go dia varvai tana pire ra tarai. 32 Ma ave kap ra bo na varvai tadav avat
ure ra tinata na vamading tadav ra lavur tama i dat, 33 ba God i ga pait ot pa
ia tadav dat ra umana natu i diat ba i ga vatut pa mule Iesu, da di ga tumu
ia bula ta ra vauruana kakailai dari: “U a Natugu, gori iau tar vangala u.”
34 Ma ure nam, ba di ga vatut pa ia mulai kan ra minat, ma ba pa na talil

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

mulai tadav ra mareng, i ga tatike dari: “Ina tabar iu ma ra umana gomgom
na magit i dovot kai David.” 35 Tago i tatike tai ta ra tika na kakailai dari:
“Pa una tul tar kaum Gomgomuna upi na gire ra mareng.” 36 Ma David, ba
i go ongo ta ra nuknuk i God ta kana taun tarai, i va mat, ma di vadiop ia
pire ra lavur tamana, ma i ga mareng; 37 ma nina ba God i ga vatur ia, pa i
ga mareng. 38 A tara na turagu, avat a matoto ba di varveai ta vavat ure ra
punpun vue ai ra lavur varpiam ta go ra tutana; 39 ma ta nina iat, go diat par
dia nurnur, da valangalanga diat kan ra magit parika; nina ba ra tinata na
varkurai kai Moses i mama valangalanga diat kan ia. 40 Avat a balaure avat
ta nam ba ra umana propet dia ga varvai tana, ba na monong avat, dari:

41 “Avat a umana tena varkulumai avat a gire, ma avat a kaian, avat a
panie;
Tika na papalum iau pait ia ta kavava kilala,
A papalum ba pa avat a kapupi ia ona tikai na ve avat i tana.”

42 Ba dia irop vanavana, dia ting pa ia upi na varve mule diat ta nam ra
tinata ta ra Bung Sabat namur. 43 Ba ra tarai dia vana varbaiai kan ra pal
na lotu, mangoro na Iudaia ma diat dia lotu da ra mangamangana Iudaia,
dia mur Paulo ma Banaba; ma dir tata ta diat, ma dir vargat diat, ba diat
a mur vatikene ra varmari kai God.

44 Ta ra Bung Sabat mulai, i maravai ba diat par ta nam ra pia na pal,
dia ki varurung, upi diat a valongore ra tinata kai God. 45 Ba ra Iudaia dia
gire ra kor na tarai, i puruai ra bala i diat, ma dia buka ma ra kankan,
ma dia pue vue ra tinata par ba Paulo i tatike, ma dia varvul. 46 Ma Paulo
ma Banaba dir tatata kapa, ma dir biti: I kat ba di tar tatike ra tinata
kai God tadav avat lua. Ma tago ava okole vue kan avat, ma ava kure
ba pa na topa avat ra nilaun ba pa na mutu, ave tur tapuku upi ra lavur
Tematana. 47 Tago ra Luluai, i ga tulue avet dari:

“Iau ga vaki u upi ra kapa kadiat ra lavur Tematana,
Upi u a varvalaun tadav diat ta ra langlangun na rakarakan a
gunagunan.”

48 Ba ra umana Tematana dia valongore dari, dia gugu, ma dia pite pa ra
tinata kai God; ma diat di ga kure tar diat upi ra nilaun ba pa na mutu, dia
nurnur. 49 Ma ra tinata kai ra Luluai i vana uraure ta ra gunagunan par. 50 A
Iudaia dia ununue ra vaden dia ru God ma dia uviana bula, ma ra umana
luluai ta nam ra pia na pal, upi diat a vangala ra milmilikuan ure Paulo ma
Banaba, ma dia korot vue dir kan kadia umana langun. 51 Ma dir timar vue
ra tobon kan ra kau i dir tadav diat, ma dir vana uro Ikonion. 52 Ma ra lavur
tarai na vartovo dia buka ma ra gugu ma ra Takodo na Tulungen.

Aro Ikonion

14 1 Ma dir ruk ta ra pal na lotu kai ra Iudaia aro Ikonion, ma dir varvai;
ma ra kor na tarai, a Iudaia ma ra Elenas bula, dia nurnur. 2 Nam ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

lavur Iudaia pa dia ongo, dia vakankan ra bala i ra lavur Tematana, ma dia
vangangal tar diat ure ra lavur ekelesia. 3 Ma dir ki vavuan boko abara, ma
dir tatata kapa ta ra Luluai, ma i varvai dovot ta ra tinata kai kana varmari,
ba i tul tar ra umana vakilang, ma ra umana magit na kakaian, upi ra lima
i dir na pait ia. 4 A tarai ta nam ra pia na pal dia tur varbaiai, ta umana pire
ra Iudaia, ma ta ra umana pire ra umana apostolo. 5 Ba ra Iudaia ma ra lavur
Tematana ma kadia umana luluai, dia papait na tut na vinarubu ure diat, ma
upi diat a tupar diat bula, 6 dia matoto pa tana, ma dia lop ta ra umana pia na
pal Likaonia, ma Listra, ma Derbe, ma ra gunagunan dia tur maravai; 7 ma
dia varvai ma ra bo na varvai ta diat.

Aro Listra ma Derbe

8 Tika na tutana i ki Listra, a ura kauna dir ga mat, di ga kava ma ra
kekebau, ma pa i ga vanavana boko. 9 I valongore Paulo i varvai, ma Paulo
i bobobe, i gire ba i nurnur upi da valagar ia, 10 ma i manga biti dari: Una
tur kodo ma ra ura kaum. Ma i pil tur ma i vanavana. 11 Ba ra kor na tarai
dia gire nam Paulo i tar pait ia, dia manga tata ma ra tinata Likaonia ba:
A umana god dia tar irop tadav dat, varogop ma ra tarai. 12 Ma dia vatang
tar Banaba ba Iupiter ma Paulo ba Erme, tago ia ra lup tinata. 13 Ma ra tena
tinabar kai Iupiter, nina kana pal na vartabar i tur na papar ta nam ra pia
na pal, i agure ra umana bulumakau, ma i kap ra umana vipuar pire ra ura
mataniolo, upi diat a vartabar. 14 Ba dir a ura apostolo, Banaba ma Paulo dir
valongore, dir rada kadir umana mal, ma dir pil rikai livuan ta ra kor na
tarai ma dir manga biti dari: 15 Avat a tarai, ava pait go ra lavur magit dave?
Amir bula a ura tutana ka, ma tikai ka ra maukua i dat parika, amir kap uka
ra bo na varveai tadav avat, upi avat a vana kan go ra lavur mangamangana
vakuku tadav ra God i laun, nina i ga vaki ra lavur bakut, ma ra rakarakan
a gunagunan, ma ra ta, ma ra magit parika i ki ta dital; 16 i ga nur vue ra
lavur vuna gunan ta ra lavur taun tarai lua, ba diat a murmur kadia lavur
mangamangana iat. 17 Ma ra varvai ure mule i ga tur vatikai ta kana lavur bo
na papalum, ma tago i ga tabatabar avat ma ra bata marama ra bakut, ma ra
umana e na vunuai, ma i ga vabuka ra bala i vavat ma ra magit na nian ma
ra gugu bula. 18 Go ra tinata i ling na tur bat diat ta ra vartabar ta dir.
19 Ma ta ra umana Iudaia dia pot mara Antiokia ma Ikonion, ma dia
tatata vovo pa ra kor na tarai, ma dia tupar Paulo, ma dia al vaire pa
ia kan ra pia na pal, tago dia nuk ia ba i ga tar mat. 20 Ba kana tarai na
vartovo dia tur kikil ia, i tut, ma i olo mulai ta ra pia na pal; ma ta ra
kubak tana i vana oai, dir ma Banaba, uro Derbe.

Dir talil uro Antiokia

21 Ba dir tar varvai ta ra bo na varvai ta nam ra pia na pal, ma ba dir
tar ben mangoro na tarai na vartovo, dir talil uro Listra, ma Ikonion, ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Antiokia, 22 ma dir vapatuan vanavana ra tulungea i ra tarai na vartovo,
dir vargat diat, upi diat a ki vatikai ta ra nurnur, tago dat a olo ta ra
varkurai kai God ma mangoro na varvakadik. 23 Ba dir tar tibe ra umana
monamono ta diat ta ra lavur tarai na ekelesia par, ma ba dia tar araring
ma dia tar vevel, dir nur tar diat ta ra Luluai, nina dia tar nurnur tana.
24 Ma dir vana alalu Pisidia, ma dir vana uro Pampilia. 25 Ba dir tar varve
ra tinata ara Perge, dir vana ura Atalia; 26 ma dir ki ra parau mamati ura
Antiokia, nam ra gunan di ga tul vue dir kan ia ta ra varmari kai God,
upi go ra papalum, dir tar pait ot pa ia. 27 Ba dir ga vut, ma dir ga oro
varurue ra lavur ekelesia, dir ve diat ta ra lavur magit par ba dital ma
God dital ga pait ia, ma ba i tar papa are ra banbanu na nurnur ure ra
lavur Tematana bula. 28 Ma dir ki vavuan abara pire ra tarai na vartovo.

A kivung aro Ierusalem

15 1 Ma ta ra umana tarai marama Iudaia dia vana ur, ma dia
tovo ra umana ekelesia dari: Ba pa di poko kikil avat da ra
mangamangana kai Moses, pa da valaun avat. 2 Ba Paulo ma Banaba dir
tar manga vartoto ma diat, ma ba dia tar manga vartir, a umana ekelesia
dia tibe vue Paulo ma Banaba ma ta ra umana bula, upi diat a vana
urama Ierusalem tadav ra umana apostolo, ma ra umana patuana, ure go
ra magit. 3 Ba ra ekelesia dia tar tule vue diat na nga, dia alalu Poinike
ma Samaria, ma dir varveai vanavana ta ra nivana tapuku kai ra umana
Tematana; ma dir vagugu pa ra lavur ekelesia par. 4 Ba dia tar pot arama
Ierusalem, a lavur ekelesia ma ra umana apostolo ma ra umana patuana,
dia vala pa diat, ma dia ve diat ta ra lavur magit diat ma God dia ga pait
ia. 5 Ma ta ra umana Parisaio, diat dia nurnur, dia tut ma dia tatike dari:
I kat ba da poko kikil diat, ma da tovo diat, upi diat a mur ra tinata na
varkurai kai Moses.

6 Ma ra umana apostolo ma ra umana patuana dia kivung, upi diat a
kure go ra magit. 7 Ba di tar manga vartoto tana, Petero i tur, ma i biti ta
diat:

A tara na turagu, ava nunure ba amana God i ga pipilak ta dat upi ra
umana Tematana diat a valongore ra bo na varvai ta ra ngiegu, ma upi
diat a nurnur. 8 Ma God, ia i nunure ra bala i dat, i varvai dovot ta diat,
ma i tar tabar diat ma ra Takodo na Tulungen varogop dat; 9 ma vakir i ga
pait ta enana ta dat ma diat, i ga dalu vagomgom ra bala i diat bula ta ra
nurnur. 10 Ma dave go ava valar God, ba avat a puak tar nam ra kinakap
ta ra inoa i ra tarai na vartovo, i ga tup ra lavur tama i dat, ma dat bula?
11 Da ti nurnur, ba da valaun dat ta ra varmari kai ra Luluai Iesu da go
diat.

12 Ma ra kor na tarai dia ki mut uka; ma dia valongore Banaba ma
Paulo, dir varve ra lavur vakilang ma ra lavur magit na kakaian dital

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma God, dital ga papait ia pire ra lavur Tematana. 13 Ba dir ngo mulai,
Iakobo i biti: A tara na turagu, avat a valongore iau: 14 Simeon i tar ve dat
ure ra luaina vinavana kai God pire ra lavur Tematana, upi na pipilak pa
ta diat ta tarai upi kai ra iangina. 15 Go i varogop ma ra lavur tinata kai
ra umana propet; da di ga tumu dari:

16 "Ba i par go ra lavur magit, ina talil,
Ma ina pait mule ra kuba i David, nina i tar tapipin;
Ma ina page mule ra taripuna,
Ma ina vatur ia,
17 Upi ra ibana tarai, ma ra lavur Tematana,
Di ga vatang tar ra iangigu ta diat,
Diat a nuk upi ra Luluai.
18 Dari ra Luluai i tatike, nina i vaarike go ra lavur magit papa amana
iat ta ra vunapai ra rakarakan a gunagunan."

19 Io, go kaugu varkurai tana dari ba: Koko da vabalaguan ra umana
Tematana. nina diat dia tar tur tapuku tadav God; 20 dat a tumu ka ra buk
tadav diat, ba diat a pidimuane ra dur na mangamangana ta ra tabalar,
ma ra nipo, ma ra lavur magit di ga bing doka, ma ra gap. 21 Tago papa
amana iat pire ra lavur taun tarai ta ra pia na pal par, ta ra umana dia
ga varvarveai ta ra tinata na varkurai kai Moses, ma di ga lukluk ia ra
Bungbung Sabat par ta ra lavur pal na lotu.

A tutumu pire ra umana Tematana

22 Ma ra umana apostolo, ma ra umana patuana, ma ra lavur ekelesia
par, dia nuk ia ba i boina ba diat a pilak pa ra ura tutana ta diat mulai,
upi diat a tulue dir uro Antiokia, diat a varagur ma Paulo ma Banaba;
ma dia tulue Iudas, a iangina bula Basaba, ma Silas, a ura raprap, ta ra
ekelesia. 23 Ma dia tutumu dari: Avet a umana apostolo, ma ra umana
patuana ta ra ekelesia, tadav avat a lavur ekelesia ava ga Tematana aro
Antiokia, ma Siria, ma Kilikia: Tatabai! 24 Tago ave tar valongore ba ta ra
umana ta vevet dia ga valutulut avat ma ra tinata, ma dia vapurpuruan
ra tulungea i vavat me; ma avet, pa ave ga tulue diat; 25 ave tar varkurai
tana ma i kopono ra nuknuk i vevet; avet par ave nuk ia ba i boina ba avet
a pilak pa ta ura tutana, ma avet a tulue dir tadav avat, diat a varagur
ma ra ura talai dat Banaba ma Paulo, 26 nina ra ura tutana pa dir ga mari
vake kadir nilaun ure ra iang i Iesu Kristo kada Luluai. 27 Go ave tulue
Iudas ma Silas, ma dir bula, dir a ve avat boko ta go ra lavur tinata ma ra
ngie i dir. 28 Tago avet ma ra Takodo na Tulungen, ave nuk ia ba. i boina
ba koko avet a puak tar ta mamat na kinakap ta vavat, ia kaka go ra
takodo na magit: 29 ba avat a mamue ra lavur magit di ga vartabar tadav
ra umana tabalar me, ma ra gap, ma ra lavur magit di ga bing doka. ma
ra nipo; ona avat a langalanga kan go diat, na boina ta vavat. loko.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

30 Ba di tar tata tule vue diat, dia vana ura Antiokia, ma dia oro
varurue ra tarai, ma dia tul tar ra buk ta diat. 31 Ba dia tar luk ia, dia
gugu ta ra varmaram tana. 32 Iudas ma Silas dir vargat ra lavur ekelesia
ma ra mangoro na tinata, ma dir vapatuan diat, tago dir bula a ura tena
vartovo. 33 Ba dir tar ki vavuan abara, dia tata tule vue mule dir ma ra
varmaram tai ra lavur tarai na ekelesia tadav diat, dia ga tulue dir. [34 Ia
kaka Silas i ga nuk pa ia ba na ki boko abara.]
35 Paulo ma Banaba dir ki boko Antiokia, diat ma mangoro ta diat bula
dia vartovo ma dia varveai ma ra tinata kai ra Luluai.

Paulo ma Banaba dir vana varbaiai

36 Ba i par ta umana bung, Paulo i tatike tai Banaba: Go dor a lilikun,
dor a gire pa ra lavur ekelesia ta nam ra umana pia na pal par, dor ga
varveai tana ta ra tinata kai ra Luluai, ba dia dave bar. 37 Ma Banaba i
mainge ba dital a varagur mulai ma Ioanes, a iangina bula Marko. 38 Ma
Paulo i nuk ia ba pa i ko upi dital a varagur mulai me, tago i ga vana
kan dir aro Pampilia, ma pa dital ga varagur me ta ra papalum. 39 Ma dir
vartoto muka ure, ma dir vana varbaiai, Banaba i agur pa Marko, ma dir
ki ra parau uro Kipro; 40 ma Paulo i pilak pa Silas, ma dir vana oai, ba
ra lavur ekelesia dia tar nur tar dir ta ra varmari kai ra Luluai. 41 Ma dir
vana vurvurbit Siria ma Kilikia, ma dir vapatuan ra lavur ekelesia.

Timoteo dital varagur ma Paulo ma Silas

16 1 Ma i vut Derbe ma Listra bula; ma tika na tutana na vartovo i ki
abara, a iangina Timoteo, natu i ra vavina Iudaia, a tena nurnur;
ma tamana a tutana Elenas. 2 A tarai na ekelesia Listra ma Ikonion dia
varveai tana ba ra bo na tutana. 3 Ma Paulo. i mainge ba dir a varagur
oai me; ma i agur pa ia, ma i poko kikil ia, tago a Iudaia ta nam ra
gunagunan dia vura nunure ba tamana a te Elenas. 4 Ba dital vanavana
ta ra gunagunan, dital varveai vanavana ta ra umana varkurai, nina
ba ra umana apostolo ma ra umana patuana, dia ga kure tar ia arama
Ierusalem, upi diat a mur ia. 5 Damana di vapatuan ra lavur ekelesia ta ra
nurnur, ma dia vapeal vanavana diat ta ra bungbung.

A ninana kai Paulo aro Troas

6 Ba ra Takodo na Tulungen i tar tigal bat dital ba koko boko dital a
varveai ta ra tinata arama Asia, dital vanavana ta ra gunagunan par
Prigia ma Galatia; 7 ba dital tar vut maravai Misia, dital valar ra vinavana
urama Bitinia, ma ra Tulungea i Iesu pa i ongo tar dital; 8 ma dital vana
pakit Misia, ma dital vut aro Troas.
9 Ma ra ninana i pot tadav Paulo ra marum: Tika na tutana Makedonia
i tur pirana, ma i lulul ia, i biti ba: Una vana ura Makedonia, una

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

maravut avet. 10 Ba i tar gire ra ninana, ave nuk vuavue upi ra vinavana
Makedonia, tago ave nuk ia ba God i tar oro pa avet, upi avet a ve ra bo
na varvai ta diat.

Aro Pilipoi: Lidia i nukpuku

11 Ave ki ra parau mara Troas, ma ave vanavana takodo uro Samotrake,
ma ta ra bung namur urama Neapoli; 12 ma mabara Neapoli urama
Pilipoi, a pia na pal Makedonia, nina i lia ta ra umana pia na pal ta nam
ra langun, ma ra tarai Rom dia ki tana; ma ave kiki pa ta ra umana bung
ta go ra gunan. 13 Ta ra Bung Sabat ave vana irai ta ra mataniolo, pire ra
papar a tava, ave nuk ia ba ra pia na niaring abara; ma ave ki ra pia, ma
ave tata ma ra vaden dia kiki varurung. 14 Ma tika na vavina a iangina
Lidia, a tena ivivure mal meme maro Tiatira, a tena lotu tadav God bula,
i valongore avet; ma God i papa are ra balana upi na torom ta ra lavur
tinata Paulo i tatike. 15 Ba di tar baptaisoa, ma diat bula dia ki ra kubana,
i ting pa avet, i biti: Ona ava ti nuk ia ba iau tar nurnur tai ra Luluai, avat
a ruk ra kubagu ma avat a ki tana. Ma i vovo pa avet.

Ta ra pal na banubat aro Pilipoi

16 Ma ba ave vanavana tadav ra pia na niaring, ave varkuvo ma tika
na vavina ba a tabaran na malira i ovai tana; ma kana umana luluai dia
kedek ma ra vapuak ta kana tinata na malira. 17 Ma i murmur avet ma
Paulo, ma i manga tatike ra tinata dari: Go ra umana tutana a umana
tultul kai ra God a Ngala Muka, ma dia ve avat ta ra nga na varvalaun.
18 Mangoro na bung i papait ia dari. Ma Paulo i kulot i tana, i tur tapuku,
ma i tatike tai ra tabaran dari: Iau ve u ta ra iang i Iesu Kristo, ba una
irop kan ia. Ma i irop kan ia ta nam ra pakana bung.
19 Ba kana umana luluai dia gire ba ra vuna ta kadia vapuak i tukum,
dia kinim pa Paulo ma Silas, ma dia al pa dir ta ra tavul a bung pire
ra umana luluai; 20 ma ba di tar kap dir pire ra umana tena varkurai,
dia biti: Go ra ura tutana, a ura Iudaia, dir vakaina muka kada gunan,
21 ma dir vartovo ta ra umana mangamangana ba pa i ko upi dat a
tarai Rom dat a kapupi ia, ba dat a mur ia. 22 A Kor na tarai dia tut na
vinarubu ure dir; ma ra umana tena varkurai dia rada vue kadir umana
mal kan dir, ma dia vartuluai ba da virit dir ma ra umana vivirit. 23 Ba
dia tar manga virit dir, dia varuk dir ta ra pal na banubat, ma dia ve ra
monamono upi na vake mal dir; 24 ba i valongore ra varvai damana, i
varuk dir ta ra pakana pal ara livuan, ma i varuk ra umana kau i dir ta
ra babat keke. 25 Ba i mutumut, Paulo ma Silas dir araring, ma dir kaile
ra umana kakailai tadav God; ma diat dia ga ki ta ra pal na banubat, dia
valavalongore dir; 26 ma i guria vakaian na kaia, ma ra bita pal i dadadar,
a umana banbanu dia vura tapapa vuavuai, ma ra lavur vivi ta diat dia

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tapala. 27 A monamono i tavangun, ma ba i gire ra umana banbanu dia
tapapa, i ele pa kana pakat upi na doko mule, tago i nuk ia ba diat, di ga
banubat diat, dia tar lop. 28 Ma Paulo i manga oro dari: Koko una vakaina
u, avet par go kari. 29 Ma i vatang upi ta umana birao ma i pil ruk, ma
i dadadar na bunurut, i va timtibum pire Paulo ma Silas. 30 Ma i ben
vairop dir, ma i biti: A ura tutana, ava ina pait ia upi da valaun iau? 31 Ma
dir biti: Una nurnur ta ra Luluai Iesu, ma da valaun u, ma diat bula, ava
ki ra kubam. 32 Ma dir ve tar ra tinata kai ra Luluai tana, ma ta diat par
bula dia ki ra kubana. 33 Ma i ben pa dir ta nam ra pakana marum, ma i
puk kadir lavur pal a vidiraen; ma di baptaiso vuavue ma diat par ta ra
kubana bula. 34 Ma i agure dir ta ra kubana, ma i vung ra adir nian pire
dir, ma i gugu muka, ma diat bula ta ra kubana, tago dia nurnur tai God.
35 Ba i keake, ra umana tena varkurai dia tulue ra ura lualua ma ra
tinata dari: Una pala vue nam ra ura tutana. 36 Ma ra monamono i ve
Paulo ta go ra tinata, dari: A umana tena varkurai dia vartuluai ba
da pala vue amur; ma go amur a irop, ma amur a vana ta ra malmal.
37 Paulo i tatike ta diat dari: Dia ga virit vakapa amir, ba pa ta varkurai
boko, ma amir a ura tutana Rom, ma dia tar varuk amir ta go ra pal na
banubat, dave go dia pala ive vue amir? Pata muka; boina ba diat iat,
diat a vana uti, ma diat a agure vairop amir. 38 A ura lualua dir ve mule
ra umana tena varkurai ta go ra lavur tinata; ma ba dia valongore ba dir
a ura tutana Rom, dia burut; 39 ma dia vana, dia ting pa dir; ba dia tar
agure vairop dir, dia lul dir upi dir a vana kan ra pia na pal. 40 Ma dir
vana kan ra pal na banubat, ma dir ruk ra kuba i Lidia; ma ba dir gire ra
lavur ekelesia, dir vamaram diat, ma dir vana.

Aro Tesalonika

17 1 Ba dir tar alalu Ampipoli ma Apolonia, dir vut Tesalonika, ma
ra pal na lotu kai ra Iudaia i tur tana; 2 ma Paulo i ruk tadav diat
da kana mangamangana iat ma ra utul a Bung Sabat i tovo diat ta ra
Buk Tabu; 3 ma i pala ia, ma i varveai ba, i kat ba ra Kristo na mat ma na
tut mulai kan ra minat; ma i biti: Go ra Iesu nam iau varvai pire vavat i
tana, ia ra Kristo tuna. 4 Ta ra umana dia kapupi ia, ma dia mur Paulo ma
Silas; ma mangoro na Elenas, diat a umana tena variru, ma mangoro na
tadar na vavina bula, diat. 5 Ma ra Iudaia dia varngu, ma dia ting pa ta
ra umana kaina tutana ta ra tarai vakuku, ma dia kor varurung, ma dia
vareoreo ra pia na pal, ma dia ruk ta ra pal kai Iason; dia nuk ia, ba diat
a ben vairop dir tadav ra tarai. 6 Ba pa dia gire tadav dir, dia al pa Iason,
ma ta ra umana ekelesia bula, pire ra umana lualua ta nam ra pia na pal,
ma dia manga vatang ra tinata dari: Go diat, dia ga pukue ra gunagunan
par, dia tar pot ati bula; 7 ma Iason i tar agur pa diat; ma go diat par dia
pidimuane ra lavur varkurai kai ra Kaisar, ma dia biti ba ta ra tikai, Iesu,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ia ra king. 8 Ma dia vareoreo ra tarai ma ra umana lualua bula ta nam ra
pia na pal, ba dia valongore go ra lavur tinata. 9 Ba dia tar tak bat Iason
diat ma ta ra umana, dia pala vue diat.

Aro Beroia

10 Ma ra tarai na ekelesia dia tulue vuavue Paulo ma Silas ta ra marum
ura Beroia; ma ba dir tar vut abara, dir ruk ta ra pal na lotu kai ra Iudaia.
11 Go diat dia ko ta nam diat ra Tesalonika, tago dia kapupi vuavue ra
tinata ta ra nuknuk i diat, ma dia tikatikan ta ra Buk Tabu a bungbung
par, ba i dovot go ra lavur magit ba pata. 12 Kari mangoro ta diat dia
nurnur, ma mangoro na tadar na vavina Elenas ma ra tarai bula. 13 Ba ra
Iudaia arama Tesalonika dia nunure, ba Paulo i varveai ta ra tinata kai
God ara Beroia bula, dia vana ura, ma dia vangalngal ra kor na tarai ma
dia vapurpuruan diat. 14 Ma ra umana ekelesia dia tulue vuavue Paulo
ura ra valian; ma Silas ma Timoteo dir kiki boko abara. 15 Ma diat dia
tule Paulo, dia tule kapi ia ura Atenai; ma Paulo i tulue mule diat tadav
Silas ma Timoteo ma ra tinata ba dir a vana lulut tadav ia; ma dia vana
ka.

Aro Atenai

16 Ba Paulo i ki ung pa dir, i ngarangarao ra tulungeana, ba i gire ra
pia na pal i kor ma ra umana tabalar. 17 Ma dia tatata ta ra pal na lotu ma
ra umana Iudaia, ma ra umana tena variru, ma dia tatata bula ma diat
dia varkuvo me ta ra tavul a bung a bungbung par. 18 Ta ra umana tena
kabinana ta ra vartovo kai Epikureo ma kai Stoiko dia tadav ia. Ma ta ra
umana dia biti: Ava go ra gete na tatike? Ma ta ra umana bula dari: Go a
tena varveai ta ra umana kalamana god bar; tago i ga varvai ure Iesu ma
ra nilaun mulai. 19 Ma dia vatur vake, dia ben ia ta ra Ariopago, ma dia
biti: Dave, avet a nunure bar ba ava go ra kalamana vartovo u varvarveai
tana? 20 Tago ave valongore ra umana kalamana tinata tam; ma ave
mainge ba avet a matoto ba ava ra kukurai go ra umana magit. 21 A lavur
Atenai ma ra umana vaira bula, dia kiki abara, dia vapar vue kadia lavur
bung ma ra varvarveai, ma ra valavalongor upi ta kalamana magit.
22 Paulo i tur livuan ta ra Ariopago ma i biti: Avat a tarai Atenai, iau
gire ba ava lotu tuptup ta ra lavur magit par. 23 Ba iau vanavana, iau
tar gire ta umana tabalar ava lolotu ta diat, ma iau tar na tadav tika na
uguugu na vartabar, a tutumu tana dari: Tadav ra God ba pa di nunure. Ia
go ava lotu tuptup tadav ia, iau ve tar ia ta vavat. 24 Nam ra God i ga vaki
ra rakarakan a gunagunan ma ra lavur magit i tana, ia ra Luluai ra bala
na bakut ma kai ra rakarakan a gunagunan bula ma pa i ki ta ra palpal
di papait diat ma ra lima i ra tarai; 25 ma pa di torom tana ma ra lima i
ra tarai, varogop ba i iba upi ta magit, tago ia iat i tabatabar dat par ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

kada nilaun, ma ra vuvu na ngie i dat, ma ra magit parika; 26 ma i ga pait
ra lavur vuna gunan ta ra kopono vuna tarai, upi diat a ki ta ra matana
rakarakan a gunagunan, ma i tar kure value tar ia ta diat kadia kilakilala,
ma ra lavur langun ure ra kubakuba i diat; 27 upi diat a nuk upi God, kan
diat a valongore, ma diat a tikan tadav ia; tago pa i vailik kan ta tikai ta
dat: 28 tago da ti lalaun tana, ma da ti vanavana tana, ma i ga vaki dat, da
ta ra umana ta kavava lavur tena pit kakailai dia ga biti dari: "Dat bula a
umana natuna." 29 Ona dat a umana natu i God, pa i ko ba da nuk ia, ba
God dir varogop ma ra goled, ba ra silva, ba ra vat, di mal ia ma ra lima
i ra tarai ma ra nuknuk i ra tarai bula. 30 God i ga nuk vue ra kilakilala
na ngulngul, ma i ga kure ba ra tarai par ta ra gunagunan par diat a
nukpuku, 31 tago i ga kubu ra bung, ba na kure ra rakarakan a gunagunan
tana ma ra takodo na varkurai tai nam ra tutana i ga pilak pa ia; ma i ga
vadovot ia bula tadav ra tarai par, ba i tar vatur mule kan ra minat.
32 Ba dia valongore ra tinata ure ra nilaun kan ra minat ta umana dia
kulume, ma ta ra umana dia biti dari: Avet a valongore mule u ure go ra
magit. 33 Damana Paulo i irop kan diat. 34 Ma ta umana tarai dia mur ia,
ma dia nurnur: Dionisio, a te Ariopago, ma ra vavina, a iangina Damaris,
ma ta ra umana bula diat.

Aro Korinto

18 1 Ba i par go ra lavur magit, i vana mara Atenai, ma i pot aro
Korinto. 2 Ma dir varkuvo abara ma tika na Iudaia, a iangina
Akuila, ma kana taulai Prikila, a tutana ta ra vuna tarai Pontiko, ma nari
ka dir ga vut maro Italia, tago Klaudio i ga kure ba ra Iudaia par diat a
vana kan Rom; ma i vana pire dir; 3 ma tago tikai ka kadital papalum, i
ki pire dir, ma dital pait kadital papalum, a utul a tena papait pal na mal.
4 Ma i tatata ta ra pal na lotu ta ra Bungbung Sabat, ma i ting valar pa ra
Iudaia ma ra Elenas bula.
5 Ba Silas ma Timoteo dir vut marama Makedonia, a tinata i vovo pa
Paulo, ma i varvarveai pire ra Iudaia ba Iesu ia ra Kristo. 6 Ma ba dia tur
bat diat mulai, ma dia varvul, i timare kana mal, ma i biti ta diat: Avat
iat, a gapu i vavat na ki ta ra ulu i vavat, iau ti langalanga, go ina vana
vatikai tadav ra lavur Tematana. 7 Ma i irop, ma i ruk ta ra kuba i tikai,
a iangina Tito Iusto, a tena lotu tadav God, ma ra kubana i maravai ta ra
pal na lotu kai ra Iudaia. 8 Ma Krispo, a luluai ta ra pal na lotu, i nurnur
ta ra Luluai, ma diat par bula dia ki ra kubana; ma mangoro na tarai
Korinto, ba dia valongore, dia nurnur, ma di baptaiso diat. 9 Ma ra Luluai
i tatike tai Paulo ta ra ririvon ra marum: Koko una burut, una varvarveai
ka, koko una ki mut; 10 tago iau ki ravie u, ma pa ta na bili vakaina u,
tago mangoro kaugu tarai, ta go ra gunan. 11 Ma i kiki abara tika na
kilala ma laptikai na gai, i tovotovo diat ta ra tinata kai God.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

12 Ba Galio i ki na luluai aro Akaia, a Iudaia dia vura tut na vinarubu
ure Paulo, ma dia kap ia ta ra kiki na varkurai, 13 ma dia tatike ba: Go
ra tutana i tovo ra tarai ba diat a lotu tadav God ma ra mangamangana
ba pa dir vardada ma ra tinata na varkurai. 14 Ba Paulo i to na tata,
Galio i tatike tadav ra Iudaia: Avat a Iudaia, gala go a kaina magit, ba ra
varpiam, gala na topa ia ba ina valongore avat; 15 ma ona go a vartakun
uka ure ra umana tinata ka, ma ure ra umana iang, ma ure kavava tinata
na varkurai iat, boina ba avat ika; pa iau mainge ba ina kure ra lavur
mangamangana dari. 16 Ma i korot vue diat kan ra kiki na varkurai. 17 Ma
dia vura kinim pa Sostenes, a lualua na pal na lotu, ma dia kita ia pire ra
kiki na varkurai. Ma Galio pa i kapupi go ra lavur magit.

Paulo i talil uro Antiokia

18 Ma Paulo, ba i tar ki pa ra pepeal bung abara, i vana kan ra tarai na
ekelesia, ma i ki ra parau, upi na vana Siria, ma dital varagur ma Prikila
ma Akuila; ma di gela ra uluna ara Kenkrea, tago i ga kubu kakapi. 19 Ma
dia pukai Epeso, ma i vana kan diat abara, ma i ruk na pal na lotu, ma
dia tatata ma ra Iudaia. 20 Ba dia ting pa ia ba na ki vavuan pa ka boko,
pa i ongo; 21 dia varbaiai ka, ma i biti dari: Ba God i ongo tar iau, ina
talil mulai tadav avat; ma i vana kan Epeso ta ra parau. 22 Ba i tar pukai
Kaisaria, i vana oai, ma i vatatabai ra ekelesia, ma i vana ura Antiokia.
23 Ba i tar ki pa ta umana bung abara, i vana mulai, ma i vana vurvurbit
ta ra gunagunan Galatia ma Prigia vanavana, ma i vapatuan ra tarai na
vartovo par.

Apolos i ki Epeso ma Korinto

24 Tika na Iudaia, a iangina Apolos, ta ra vuna tarai Alekandria, a tena
kabinana i vut aro Epeso; i ongor ma ra Buk Tabu. 25 Di ga tovo go ra,
tutana ta ra nga kai ra Luluai; ma i malamalapang ra tulungeana, ma i
tatata, ma i vartovo mamal ta ra lavur magit ure Iesu; ma i nunure ka
ra baptaiso kai Ioanes; 26 ma i tata vuavue tavuna ta ra pal na lotu. Ba
Prikila ma Akuila dir valongore, dir agur pa ia, ma dir vateten bulu ia
ta ra nga kai God. 27 Ba i nuk ia ba na vana uro Akaia, a umana ekelesia
dia vargat ia, ma dia tutumu tadav ra tarai na vartovo ba diat a kapupi
ia; ma ba i tar pukai, i manga maravut diat dia tar nurnur ta ra varmari;
28 tago i pue vamut ra Iudaia ta ra mata i ra tarai, ma i vaarike ot pa ia
ma ra Buk Tabu ba Iesu ia ra Kristo.

Paulo i ki Epeso

19 1 Ma ba Apolos i ki boko Korinto, ba Paulo i tar alalu ta ra
gunagunan arama, i pot aro Epeso tadav ta.ra umana tarai na
vartovo; 2 ma i tir diat ba: Ava ga vatur vake laka ra Takodo na Tulungen

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ba ava ga nurnur? Ma dia varpuai ba: Pata, pa ave ga valongore ba ta
Takodo na Tulungen i ki. 3 Ma i tir diat: Di ga baptaiso avat ta ra ava?
Ma dia biti: Ta ra baptaiso kai Ioanes. 4 Ma Paulo i biti: Ioanes i ga
baptaiso ma ra baptaiso na nukpuku, ma i ga tatike tadav ra tarai, ba
diat a nurnur tai nina, ba na mur ia, nam Iesu. 5 Ba dia valongore dari, di
baptaiso diat ta ra iang i ra Luluai Iesu. 6 Ma ba Paulo i palagur diat ma
ra ura limana, a Takodo na Tulungen i ki taun diat, ma dia vatavatang ra
umana enana tinata, ma dia tata na propet. 7 Ma dia ga vavinun ma a ivut
bar.

8 Ma i rukruk ta ra pal na lotu, ma a utul a gai i varvartovo bulu ma
i tatata ma i varvargat ure ra lavur magit ta ra varkurai kai God. 9 Ba
ta umana dia ol dekdek, ma pa dia ongo, ma dia vul ra Nga ta ra mata i
ra kor na tarai, i vana kan diat, ma i agur vaire pa ra tarai na vartovo,
ma i tovo diat a bungbung ta ra pal na luk buk kai Tirano. 10 Ma a ivu
kilala i papait ia damana; io, dari diat par dia ki Asia, a Iudaia bula, dia
valongore ra tinata kai ra Luluai.

Ra lavurua na natu i Skeva

11 Ma God i pait ra umana enana vakilang ma ra lima i Paulo; 12 ma
dia kapkap ra umana mal na uu, ma ra umana mal na turturup kan ra
palapakana tadav ra umana minait, ma kadia lavur minait dia oton tana,
ma ra umana tabaran bula dia irop tana. 13 Ma ta ra umana Iudaia, a
umana tena valivute gunan, dia papapait upi diat a korot vue ra umana
tabaran, ma diat iat dia nuk pa ia ba diat a vatang ra iang i ra Luluai Iesu
ta diat, ba ra umana tabaran dia ovai ta diat, ma dia tatike dari: Iau tigal
u tai Iesu, nam ba Paulo i varvarvai tana. 14 A lavurua na natu, i tikai,
a iangina Skeva, a te Iudaia, a tena tinabar ngalangala bula, dia pait ia
dari. 15 Ma ra tabaran i biti ta diat dari: Iau nunure Iesu, ma iau nunure
Paulo, ma to ia avat? 16 Ma nam ra tutana ba ra tabaran i ovai tana, i pil
taun diat, ma i ubu vadodom diat, ma dia lop kan nam ra pal, pa kadiat
ta mal, ma dia kinkin bula. 17 Go i po tadav ra tarai par Epeso, a Iudaia
ma ra Elenas bula, ma dia burut par, ma dia manga ru muka ra iang i ra
Luluai Iesu. 18 Ma mangoro bula ta diat dia ga nurnur, dia vut, ma dia
tata kapa, ma dia vaarike kadia lavur papait. 19 Ma mangoro bula diat dia
ga papait ra lavur magit na vaongo, dia kap varurue kadia lavur buk ure,
ma dia tun vue diat ta ra mata i ra tarai par; ma dia luk varurue ra matai
diat, ba ra ilima na vinun na arip na marmar na pakana mani. 20 Damana
i tavua na kaia ra tinata kai ra Luluai, ma i padikat vatikai.

A purpuruan aro Epeso

21 Ba i tar par go ra lavur magit, a nuknuk i Paulo ba na vana alalu
Makedonia ma Akaia, ma na vana uro Ierusalem; ma i biti: Ba iau tar

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vana pa abara, ina gire Rom bula. 22 Ma i tul value vue ta ivut ta diat dia
toratorom tana, Timoteo ma Erasto, uro Makedonia, ma i ki ka boko Asia.
23 Ta nam ra kilala a ngala na varvareo i vana rikai ure ra Nga. 24 Tago
tika na tutana, a iangina Demetrio, a tena tuntun silva, i papait ra umana
pede na pal ik ure Diana[a] ma ra silva, ma i kapkap tar a ngala na vapuak
tadav ra umana tena papalum; 25 ma i ting varurue diat, ma diat bula dia
nunure go ra papalum, ma i biti: Avat a tarai, ava nunure ba da ti uviana
ta go ra papalum; 26 ma ava gire ma ava valongore bula, ba ati Epeso,
ma ra gunagunan Asia par bula, go Paulo i ga ting valar pa ra mangoro
na tarai, ma i ga ben pukue diat, ma i tatike ba go da papait diat ma ra
lima i dat, vakir a umana god; 27 ma vakir i maravai ka upi da vakaina go
kada papalum, go bula, diat a nuk piapiam vue ra pal na lotu kai Diana,
ra ngala na god, ma kan diat a pukue vairop ia kan kana minamar, nina
go ba ra tarai Asia par, ma ra rakarakan a gunagunan bula, dia lotu
tadav ia. 28 Ba dia valongore go, dia buka ma ra kankan, ma dia manga
oro dari: Diana kai ra tarai Epeso ia ra Ngala. 29 Ma ra pia na pal i kor
ma ra varvareo; ma dia vura vutvut ta ra pal na nilibur, ma dia kinim pa
Gaio ma Aristarko, a ura tutana Makedonia, dital ga varagur ma Paulo
ta ra vinavana. 30 Ba Paulo i nuk ia ba na ruk tadav ra tarai, a tarai na
vartovo pa dia ongo tar ia. 31 Ma diat a umana luluai Asia bula, nina dia
talaina me, dia vartuluai tadav ia, ma dia tigal ia ba koko na valar ra
niruk ta ra pal na nilibur. 32 Ta umana dia manga vatang tika na tinata
ma ta ra umana ta ra tikai, ma ra kor na tarai dia urung, ma mangoro ta
diat pa dia nunure ba ava dia pot varurung upi ia. 33 Ma dia ben vaarike
Alekandro ta ra kor na tarai, ra tarai Iudaia dia tulan vaarike. Alekandro
i tataun diat ma ra limana, ma i mainge ba na tata bat diat ta ra tarai.
34 Ba dia matote, ba ia ra te Iudaia, dia vura oraoro par ma ra kopono
nilai diat a ivu pakana bung: Diana kai ra tarai Epeso ia ra Ngala. 35 Ba
ra tena tutumu kai ra gunan i tar tigal vamut ra tarai, i biti: Avat a tarai
Epeso, to ia ra tutana pa i nunure, ba go ra gunan Epeso i balabalaure ra
pal na vartabar kai Diana, ra ngala na god, ma ba nam ra malalar bula
i ga bura marama tai Iupiter? 36 Da varpuai dave ta go ra lavur magit?
Boina ba avat a ki mut uka, ma koko avat a pait ta magit vakuku. 37 Tago
ava tar ben kapi go ra ura tutana uti, ma pa dir ga long ta ra pal na
lotu, ma pa dir ga vul kada god. 38 Ba Demetrio diat ma ra umana tena
papalum dia varagur me, dia nunure ta magit ure ta tikai, a kivung na
varkurai ma ra umana tena varkurai go kari; boina ba diat a vartakun.
39 Ba ona ava nuk upi ta magit ure ta ra umana enana mangamangana,
da kure nam ta ra kivung iat. 40 Kan da takun dat ma ra purpuruan ta go

---

[a] **19.24** Diana, tika na tabataba, a umana Tematana dia ga lolotu tadav ia. Di ga taba valarue da ra vavina. Tika na iangina mulai, Artemis.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra bung, tago pa ta vuna; ma ava dat a tatike ure, ma ure go ra kor bula?
41 Ba i tar tatike dari, i tul varbaiane vue ra tarai ta ra kivung.

A vinavana uro Makedonia ma Akaia

20 1 Ba i ga par ra varvareo, Paulo i vartuluai upi ra tarai na
vartovo, ma i vargat pa diat, ma i oro tule kapi diat ma i vana
uro Makedonia. 2 Ba i tar vana ta nam ra gunagunan, ma ba i tar manga
vargat diat, i vana ura Akaia. 3 Ba i tar ki pa ra utul a gai abara, ma ra
umana Iudaia dia varirap upi ia, ba i tar vaninara upi na koa ra parau
upi na vana uro Siria, i ot ra nuknukina, ba na lilikun ma na vana
alalu Makedonia. 4 Ma Sopatero, a te Beroia, natu i Piro, ma ra ura te
Tesalonika, Aristarko ma Sekundo; ma Gaio a te Derbe, ma Timoteo; ma ra
ura te Asia, Tikiko ma Tropimo, dia varagur me uro Asia. 5 Ma go diat dia
ga lua uro Troas, ma dia ung pa avet abara. 6 Ba i ga par ra umana bung na
gem ba pa i leven, ave vana ma ra parau mara Pilipoi, ma ave pukai tadav
diat aro Troas ba i par ra ilima na bung; ma ave ki lavurua na bung ie.

A mutuaina vinavana kai Paulo uro Troas

7 Ta ra luaina bung ta ra vik, ave ki varurung upi avet a tabik gem, ma
Paulo i varvai ta diat, tago i ga mainge ba na vana ta ra bung namur, ma
i valolokon kana tinata, i tuk tar ta ra mutumut. 8 Ma mangoro na lamp ta
ra pal liu ave ki varurung tana. 9 Ma tika na barmana, a iangina Oitiko, i
kiki ta ra matana kalangar, i mata vava; ma ba Paulo i varvarvai boko, i
va mat valuban, ma i bura marama ta ra vautuluna pal liu, ma di puak pa
ra minatina ka. 10 Ma Paulo i irop, ma i va taun ia, ma i tal ia, ma i biti:
Koko avat a anan, i laun boko. 11 Ma ba i tar tutua mulai, dia tabik gem,
ma dia ian, ma i tatata vavuan ta diat, i tuk tar ta ra lar, ma i vana kan
diat. 12 Ma dia agur pa ra barmana, i laun uka, ma dia gugu muka.

Kan Troas pi uro Mileto

13 Ma ave lua ta ra parau, ma ave vana uro Aso upi avet a agile Paulo
abara, tago i ga kure damana, ma ia iat i mainge ba na bolo ko. 14 Ba ave
varkuvo me aro Aso, ave vako pa ia, ma ave vana ura Mitilene. 15 Ma ave
vana ma ra sel mabara; i ga ningene ma ave maravai Kios, ta ra bung
mulai ma ave pukai gil Samos, ba i ga ningene mulai ave pukai Mileto.
16 Tago Paulo i ga kure ba avet a pakit Epeso, upi koko na ki Asia; tago i
ngarangarao upi na ki Ierusalem bar ta ra bung na Pentekost.

Paulo i vatang ra tinata na vartulai pire ra umana raprap na ekelesia aro Epeso

17 Ma mara Mileto, i vartuluai urama Epeso, upi ra umana raprap na
ekelesia diat a tadav ia. 18 Ba dia pot pirana, i biti ta diat dari:

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Ava tar nunure kaugu mangamangana kini pire vavat ta ra bungbung, papa
nam ra bung ba iau ga rua vatavuna Asia; 19 iau ga toratorom ta ra Luluai ma
ra madu na balagu, ma ta ra lur na matagu, ma ra lavur kaina varmonong
bula, nina dia ga tup iau ta ra lavur varirap kai ra tarai Iudaia; 20 ma pa iau
ga burutue ra varvai ta vavat ure ta tika na magit ba na topa avat, ma iau
ga tovotovo vakapa avat, ma ta ra kubakuba i vavat vanavana bula; 21 iau ga
varvai ure ra nukpuku tadav God ma ra nurnur tai kada Luluai Iesu Kristo
ta vavat par, a Iudaia ma ra Elenas bula. 22 Ma go ra tulungeagu i vavapil iau
upi ina vana Ierusalem, ma pa iau nunure ba ava na tadav iau abara; 23 iau
nunure ke, ba ra Takodo na Tulungen i varve iau ta ra lavur pia na pal par, ba
ra umana vivi, ma ra umana mait na varvakadik di ung pa iau. 24 Ma pa iau
mari vake kaugu nilaun upi na topa iau, iau tul tar ia ka upi ina pait vapar
kapi kaugu vinavana, ma nam ra papalum bula, ba ra Luluai Iesu i ga tibe tar
ia tagu, ba ina varveai ta ra bo na varvai ure ra varmari kai God. 25 Go iau
nunure ba avat par, avat, ba iau ga vana vurvurbit pire vavat ma ra varvai
ure ra varkurai, pa avat a gire mule ra, matagu. 26 Ma go iau ve avat gori ba
iau langalanga kan ra gapu i ra tarai parika. 27 Tago pa iau ga burut ba ina ve
vapar tar ra nuknuk i God ta vavat. 28 Avat a balaure avat, ma avat a balaure
nam ra kikil na sip par bula, ba ra Takodo na Tulungen i ga kure tar ia ta
vavat, ba avat a umana monamono tana, upi avat a tabatabar ra ekelesia kai
God, nam i ga kul pa ia ma ra gapuna. 29 Iau nunure, ba iau vana kan avat,
a umana kaina leing na pap diat a ruk tadav avat, ma diat a vabilak ra kikil
na Sip; 30 ma ta umana tarai ta vavat bula diat a tur rikai, ma diat a tatike
ta umana gegagege na tinata, upi diat a agur vaire pa ra tarai na vartovo.
31 Ma go avat a mono, ma avat a nuk pa ia ba ra utul a kilala pa iau ga ngo
ma ra varpit ta vavat par, ra marum ma ra keake bula, ma i ga lur ra matagu
tana. 32 Go iau nur tar avat tai God, ma ta kana tinata na varmari, nina ba na
vatur vapatuan valar pa avat, ma na tul tar ta vavat ra tiniba pire diat par dia
gomgom. 33 Pa i ga puruai ra balagu upi ra silva, ba ra goled, ba ra mal kai
tikai. 34 Ava tar nunure, ba go ra ura limagu dir ga papalum upi ra lavur magit
i topa iau, ma diat bula ba ave ga varvaragur. 35 Iau kavava valavalar ta ra
lavur magit par, upi avat a papait ia bula damana, ma avat a maravut diat dia
malmalu, ma upi avat a nuknuk pa ra tinata kai ra Luluai Iesu, nina ba ia iat i
ga tatike dari: Diat dia vartabar dia ti doan ta diat dia vatvatur vake.
36 Ma ba i tar tatike dari, dia va timtibum, ma i araring ure diat par.
37 Ma diat par dia tangi muka, ma dia tal ra inoa i Paulo, ma dia galum
ia, 38 ma i tabun na kaia ra bala i diat, tago i biti, ba pa diat a gire mule
ra matana. Ma dia vartulai na nga tadav ra parau.

Paulo i vana uro Ierusalem

21 1 Ba ave ga vana kan diat, ave al pa ra umana sel, ma ave vana
takodo uro Kos, ba i ga ningene uro Roda, ma mabara uro

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Patara; 2 ma ave tadav tika na parau ba na bolo uro Poinike, ma ave koa
tana, ma ave vana oai. 3 Ma ba ave tar vana vaarike pa Kipro, ave vana
pakit ia ta ra papar a maira, ma ave tung Siria, ma ave pukai Tiro, tago
ra parau na vairop kana kinakap ie. 4 Ba ave tar tadav ra tarai na vartovo,
ave ki abara lavurua na bung; ma go diat dia ve Paulo ta ra Tulungen, ba
koko na rua Ierusalem. 5 Ma ba i tar par go ra bungbung, ave vanavana
ta kaveve vinavana mulai, ma ave vartulai na nga ma diat par ma kadia
umana taulai ma ra umana natu i diat bula; ba ave tar pakit vue ra pia
na pal, ave va timtibum ra valian, ma ave araring; 6 ma ave oro vartulai,
ma avet ika, ave koa ta ra parau, ma diat, dia talil mulai ta ra kubakuba
i diat.
7 Ba i ga par ra vinavana mara Tiro, ave pukai aro Potolemai, ma ave
vatatabe ra tarai na lotu, ma ave ki pa pire diat a kopono bung. 8 Ba i
ga ningene, ave vana mulai, ma ave pot Kaisaria; ma ave ruk ta ra kuba
i Pilipo, a tena varvai, tikai ta diat a lavurua, ma ave ki pirana. 9 Go ra
tutana a ivat na natuna, a umana vavina, dia inip par, ma dia tata na
propet. 10 Ba ave ki abara mangoro na bung, tika na propet, a iangina
Agabo, i vut marama Iudaia. 11 Ma i vana tadav avet, ma i tak pa ra vipit
kai Paulo, ma i vi pa mule ra ura kauna me, ma ra ura limana bula, ma
i biti: A Takodo na Tulungen i tatike dari: A Iudaia arama Ierusalem
diat a vi daritane nam ra tutana ba kana go ra vipit, ma diat a tul tar
ia ta ra lima i ra umana Tematana. 12 Ba ave valongore go ra tinata,
diat ta nam ra gunan, ma avet bula, ave tigatigal ia ba koko na vana
urama Ierusalem. 13 Ma Paulo i biti: Dave go ava tangtangi, ma avat a
vatakunuan ra balagu? Iau go kari, iau tul tar iau, vakir upi diat a vi
ke iau, upi ina virua bula arama Ierusalem ure ra iang i ra Luluai Iesu.
14 Ba ave mama tigal ia, ave ngo ko, ma ave biti: Boina ba da pait ika ra
nuknuk i ra Luluai.
15 Ba i ga par go ra umana bung, ave tak pa kaveve umana kinakap,
ma ave vana urama Ierusalem. 16 Ave varagur ma ta ra umana tarai na
vartovo Kaisaria, dia tule tikai, Manason, a te Kipro, a tutana na vartovo
amana tana, upi avet a ki pirana.

Paulo i ruk tadav Iakobo

17 Ba ave ga tar vut Ierusalem, a tarai na ekelesia dia agur pa avet ma ra
gugu. 18 Ba i ga ningene, avet ma Paulo, ave ruk tadav Iakobo, diat ma ra
umana patuana. 19 Ma ba i ga tar vatatabe diat, i ve diat ta ra lavur magit,
tikatikai, ba God i ga pait ia ta kana vartovo pire ra lavur Tematana.
20 Ba dia valongore dia pite pa God, ma dia biti tai Paulo: Tura i vevet, u
nunure ba aivia ra arip na marmar bar ta diat a Iudaia, dia tar nurnur,
ma diat par dia varvargat ta ra tinata na varkurai: 21 ma dia tar valongore
ure u, ba u tovotovo ra Iudaia par, dia ki pire ra lavur Tematana, ba diat

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

a nuk vue Moses, ma u ve diat, ba koko diat a poko kikil ra umana natu
i diat, ma koko diat a murmur ta ra lavur mangamangana. 22 Ma ava da
pait ia? Tago diat a valongore muka ba u tar vut. 23 Una pait go ra magit
ave tatike tam: Go ra ivat na tutana ta vevet, dia tar pait ra kunubu na
varvalima; 24 avat a varagur ma diat, ma avat a vagomgom avat, ma una
kul are diat, upi diat a gela ra ulu i diat, ma ra tarai par diat a nunure,
ba pa i dovot nam ra lavur tinata dia ga valongore ure u, ma ba u bula,
u vanavana mamal, ma u murmur ta ra tinata na varkurai. 25 Ma ave ga
tumu ra varkurai ure ra lavur Tematana nina dia tar nurnur, ba diat a
mamue ra lavur magit di ga vartabar me tadav ra umana tabalar, ma ra
gap, ma ra lavur magit di ga bing doka, ma ra nipo bula. 26 Ma Paulo i
agur pa ra umana tutana, ma ba i ga ningene, i vagomgom mule, ma diat
bula, ma dia ruk ta ra pal na vartabar, ma i vatang ra mutuai ra umana
bung na varvagomgom, tuk ta nam di ga tul tar ra tinabar ure diat par.

Di vatur vake Paulo ta ra pal na vartabar

27 Ba i to na par lavurua na bung, a umana Iudaia marama Asia, dia
gire ta ra pal na vartabar, ma dia ununue ra tarai par, ma dia kinim pa
ia, ma dia oraoro dari: 28 A tarai Israel, avat a maravut; go ra tutana i
tovotovo vakaina ra tarai par ta ra rakarakan a gunagunan ure kada
vuna tarai, ma ure ra tinata na varkurai bula, ma ure go ra pal; ma i tar
agur pa ra umana Elenas bula ta ra pal na vartabar, ma i tar vakaina go
ra pal tabu. 29 Tago amana dia ga gire dir ma Tropimo, a te Epeso, ta ra
pia na pal, ma dia nuk ia ba Paulo i ga agur pa ia ta ra pal na vartabar.
30 Ma ra tarai par dia tenten, ma dia vila varurung, ma dia kinim pa
Paulo, ma dia al vairop ia kan ra pal na vartabar, ma dia banu vuavue
ra umana banbanu. 31 Ba dia mainge upi diat a doka, a varvai ure i vana
rikai arama pire ra luluai na loko na tarai na vinarubu, ba ra Ierusalem
par i purpuruan. 32 I agur vuavue pa ra tarai na vinarubu ma ta umana
luluai, ma dia vila ba tadav diat; ba dia gire ra luluai i lualua ma ra tarai
na vinarubu, dia ngo ma ra kita Paulo. 33 A luluai na vinarubu i lualua
i vana pirana, ma i vatur vake, ma i kure, ba da vi ia ma ra ivu vivi na
palariam, ma i titir ba to ia, ma ba ava i tar pait ia? 34 Ta umana ta ra
kor dia manga vatang tika na tinata. ma ta ra umana ta ra tikai; ma ba
i mama matoto upi ra dovotina ta ra varvareo, i kure ba da ben ia ta ra
kuba i ra tarai na vinarubu. 35 Ba i vut ta ra kokorikai na pal, a tarai na
vinarubu dia puak pa Paulo, i vuna ta ra ngala na karangap kai ra kor na
tarai. 36 Tago ra kor na tarai dia murmur, ma dia oraoro dari: Da doka.

Paulo i varvai kapa ure ia iat

37 Ba dia to na kap varuk Paulo ta ra kuba i ra tarai na vinarubu, i tir
ra luluai i lualua dari: Ina ve u tai ta ik a tinata bar? Ma i biti: Dave, u

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

nunure ra tinata Elenas? 38 Vakir u laka nam ra tutana Aigipto, ba amana
i ga ununue ra ivat na arip na marmar na tarai, nina diat ra umana
karvuvu, ma i agure diat ara ra pupui? 39 Ma Paulo i biti: Iau a te Iudaia
marama Taso, a gunan Kilikia; vakir iau a tutana tai ta gunan vakuku,
ma iau lul u, ba una tul tar iau, ba ina varvai tadav ra tarai. 40 Ba i tar
tul tar ia, Paulo i tur ta ra kokorikai ta ra pal, ma i tataun ra tarai ma ra
limana; ma ba dia tur mut muka, i biti ta diat ta ra tinata Ebraio, dari:

22

1 A tara na turagu, ma ra lavur tamagu, avat a valongore go ra
tinata varbat, ina tatike ta vavat.
2 Ba dia valongore i tata ta ra tinata Ebraio, dia tur mut kakit, ma i
tatike:
3 Iau a tutana Iudaia, di ga kava iau aro Taso, arama Kilikia, ma di
ga vale iau ta go ra pia na pal pire ra ura kau i Gamaliel, di ga tovo iau
varogop ma ra lavur dekdek na mangamangana ta ra varkurai kai ra
lavur tama i dat, ma iau ga ngarao ure God, da avat par gori; 4 ma iau ga
vakaina go ra Nga, ta umana dia ga virua, ma iau ga vi ta ra umana, a
tarai ma ra vaden bula, ma iau ga varuk diat ta ra pal na banubat. 5 Ma
ra tena tinabar i lualua ma ra umana patuana bula dia varve dovot i
tana, tago iau ga kap ra umana buk ta diat tadav diat, dia bartalaina ma
diat, ma iau ga vana me urama Damasko, upi ina vi pa diat dia ki abara
uro Ierusalem upi da kure diat.

Paulo i varvai ure kana bung na nukpuku
(Apos 9:1-19; 26:12-18)

6 Ba iau vanavana ma iau maravai Damasko, ba ra keake i ki tur, a ngala
na kapa marama ra bakut i pupua vakaian kikil iau; 7 ma iau bura ra pia,
iau valongore ra nilai tikai i biti tagu: Saul, Saul, dave u milmilikuane
iau? 8 Ma iau biti dari: Luluai, to ia u? I tatike tagu: Iau Iesu, a te Nasaret,
nina u milmilikuane. 9 Ma diat ba ave varagur, dia gire ra kapa, ma pa dia
valongore ra nilai nina amir tata me. 10 Ma iau tir ia: Luluai, ava ina pait
ia? A Luluai i biti tagu: Una tut, una olo Damasko, ma da ve u abara ta ra
lavur magit di ga tibe tar ia tam, ba una pait ia. 11 Ma tago iau pula ta ra
minamar i nam ra kapa. diat, ave varagur ma diat, dia ben pa iau ma ra
limagu, ma iau pot aro Damasko. 12 Tikai, a iangina Anania, a tena variru
da ra tinata na varkurai, ma ra Iudaia par dia ki abara, dia varvai ba ia ra
bo na tutana, 13 i vut tadav iau ma i tur piragu, ma i biti: Saul, turagu, una
nana mulai. Ma ta nam uka ra pakana bung iau gire pa ia. 14 Ma i biti: A
God kai ra lavur tama i dat i ga tibe u, ba una nunure ra nuknukina, ma
una gire ra Tena Takodo, ma una valongore ra nilaina ta ra ngiene. 15 Tago
u kana tena varvai pire ra tarai par ta go ra magit u tar gire ma u tar
valongore bula. 16 Ma dave go u kiki? Una tur, ma da baptaiso tam, ma una
aring ta ra iangina, ma da dalu vue kaum lavur varpiam.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A moro pire Paulo upi na varvai pire ra umana Tematana

17 Ma ba iau tar talil Ierusalem, ma iau araring ta ra pal na lotu, iau
gire ta ra ninana, ma i biti tagu ba: 18 Una lulut, una vana lolalolo pa
kan Ierusalem, tago pa diat a kapupi kaum varvai ure iau. 19 Ma iau biti:
Luluai, dia nunure ba iau ga banubat diat dia nur tam, ma iau kitakita
diat ta ra lavur pal na lotu par; 20 ma ba di ga doko kaum tena varvai,
Stepano, iau bula iau ga tur pire diat, ma iau ga ongo tar ia, ma iau ga
balaure ta umana mal kadiat dia doka. 21 Ma i tatike tagu ba: Una vana,
ma ina tulue u uro vailik tadav ra lavur Tematana.
22 Ma dia valongore tuk tar ta go ra pakana tinata; ma dia tak ra ngie
i diat ma dia oro: Boina ba go ra tutana dari na panie kan ra rakarakan
a gunagunan, pa i ko ba na laun. 23 Ba dia oraoro dari, dia vorodo vue
kadia umana mal, ma dia vue imire ra tobon urama. 24 Ma ra luluai i
lualua i kure ba da kap ia ta ra kuba i ra tarai na vinarubu, ma da kita
pala pa ia, upi na matoto, ba ava ra vuna dia oraoro dari ure. 25 Ba dia
tar vi ia ma ra umana vinau, upi da virit ia, Paulo i biti tai ra luluai i tur
pirana dari: Dave, i takodo ba avat a virit a tutana Rom, ma pa ta bula ra
varkurai boko? 26 Ba ra luluai i valongore, i vana tadav ra luluai i lualua,
ma i biti: Ava go u to na pait ia? Tago ni ra tutana a te Rom. 27 A luluai i
lualua i vana tadav ia ma i biti: Una ve iau, u laka a te Rom? Ma i tatike:
Maia. 28 Ma ra luluai i lualua i biti mulai dari: Iau ga kul ra kini ta go ra
varkurai ma ra ngala na mani. Ma Paulo i biti: Di ga kava iau me. 29 Ma
diat dia ga to na tir ia, dia ngo lulut kan ia; ma ra luluai i lualua i burut
bula ba i nunure, ba ia ra te Rom, ma tago i tar vi ia.

Paulo i tur ta ra mata i ra kivung

30 Ba i ga ningene, i mainge na nunure ra dovotina ure nam ra magit,
ra Iudaia dia takun ia me, ma i pala ia, ma i vartuluai upi ra umana tena
tinabar ngalangala, ma diat par ta ra kivung bula, diat a vana varurung;
ma i agure vairop Paulo, ma i vaki ia ta ra mata i diat.

23 1 Ma Paulo i bobe muka ra kivung, ma i biti: A umana turagu,
iau tar vanavana ta ra mata i God tuk tar ta ra bung gori, ma ra
balagu pa i takun iau ure ta magit. 2 Ma Anania ra tena tinabar ngalangala
i ve diat, dia tur maravai pirana, ba diat a par ra ngiene. 3 Ma Paulo i
tatike tana: God na par u, u a papar a pal di ga kolo vapua ia, dave go u
kiki upi una kure iau da ra tinata na varkurai, ma go u kure ba da par iau,
ma pa i da ra tinata na varkurai? 4 Diat, dia tur maravai pirana, dia biti:
Dave, una vul laka ra tena tinabar i lualua kai God? 5 Ma Paulo i tatike:
A umana turagu, pa iau ga nunure, ba ia ra tena tinabar i lualua, tago
di ga tumu ia ba: Koko una vul ra tena varkurai kai kaum tarai. 6 Ma ba
Paulo i nunure ba ta umana dia Sadukaio, ma ta ra umana dia Parisaio, i

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

manga oro ta ra kivung ba: A tara na turagu, iau a Parisaio, ma iau natu
i ra Parisaio bula; go di takun iau ure ra nurnur ma ure ra nilaun mulai
kadiat dia tar mat. 7 Ba i tar tatike dari, a umana Parisaio ma ra umana
Sadukaio dia vartoto, ma ra nuknuk i diat ta ra kivung i enana varbaiai;
8 tago a Sadukaio dia biti ba pa ta nilaun mulai, ma pa ta angelo, ma pa
ta tulungea i ra tarai, ma ra Parisaio dia kapupi dital par. 9 Ma dia tur pa
ra ngala na varvareo; ma ta umana tena tutumu kai ra umana Parisaio
dia tur, ma dia vartoto, dia tatike dari: Pa ave nuk tadav ta kaina magit ta
go ra tutana; ma ba ta tulungen, ba ta angelo i tar tata pirana, dat a dave
tana? 10 Ma ba i manga ngala ra vartoto, a luluai i lualua i burut, kan diat
a kavir varbaiane Paulo, ma i tulue ra tarai na vinarubu, ba diat a irop, ma
diat a al pa ia kan ra tarai, ma diat a agure ta ra kuba i diat.
11 Ma ta ra marum, a Luluai i tur pirana, ma i tatike: Una gugu; tago da
u tar varveai ure iau arama Ierusalem, damana bula una varvai aro Rom.

Ra tarai Iudaia dia varpit upi diat a doko Paulo

12 Ba i keake mulai, a Iudaia dia tur guvai ma dia vavalima, ba koko
diat a ian, ma koko diat a momo, ma na tuk ta nam ra bung ba di tar
doko Paulo tana. 13 A ivat na vinun ma i pirai diat, dia varpit dari. 14 Ma
dia vana tadav ra umana tena tinabar ma ra umana patuana, ma dia biti:
Ave tar kubu ma ave tar manga vavalima tuna, ba koko avet a en ta magit
boko, ona pa ave doko boko Paulo. 15 Ma go avat ma ra kivung avat a ve
ra luluai i lualua, ba na agure vairop ia tadav avat, upi avat a kure mal
mule ra vartakun ure, ma avet a doka, ona pa i maravai boko. 16 Ma ra
matua i Paulo i valongore, ba dia parau upi ia, ma i vana, ma i ruk ta ra
kuba i ra tarai na vinarubu, ma i ve Paulo. 17 Ma Paulo i oro tika na luluai,
ma i biti tana: Una ben go ra barmana tadav ra luluai i lualua, tago i
mainge na ve tai tika na tinata. 18 Ma i agur pa ia tadav ra luluai i lualua
ma i biti: Paulo, nam di ga banubat ia, i tar oro pa iau tadav ia, ma i ting
pa iau ba ina agure go ra barmana piram, na ve u tai tika na tinata. 19 A
luluai i lualua i ben pa ia ma ra limana, ma i tir ive dari: Ava go una ve
iau tana? 20 Ma i biti: A umana Iudaia dia tar kubu ba diat a ting pa u, upi
una agure vairop Paulo ningene tadav ra kivung, upi na varogop ba una
matoto bulu mulai ure. 21 Ma koko una ongo ta diat, tago a ivat na vinun
ma i pirai diat, dia parau upi ia, ma dia tar kubu ma dia vavalima dari, ba
koko diat a ian ma koko diat a momo, ona pa dia doko boko Paulo; ma go
dia nuk upi ta tinata tam. 22 Ma ra luluai i lualua i tul vue ra barmana, ma
i tigal ia dari: Koko una ve ta tikai ba u tar ve iau ta go ra magit.

Di kap mal Paulo pire Pelik, ra tena varkurai na gunan

23 Ma i oro pa ra ivu luluai tadav ia, ma i biti: Amur a vaninare ra ivu
mar na tarai na vinarubu, ma lavurua na vinun na tarai dia ki ra os ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra ivu mar na tarai dia kap rumu, upi avat a vana ta ra lavuvat na pakana
bung ra marum ura Kaisaria; 24 ma i ve dir bula ba dir a kap ra ura os
bula, ba da vaki Paulo tana, ma diat a kap mal ia pire Pelik, ra tena
varkurai na gunan. 25 Ma i tumu ra buk dari tadav ia: 26 Klaudia Lisia,
tadav Pelik, ra bo na tena varkurai na gunan: Tatabai! 27 A umana Iudaia
dia ga kinim pa go ra tutana, ma dia ga to na doka, ma avet ma ra tarai na
vinarubu, ave vana tadav diat, ma ave valaun pa ia; tago iau tar matoto ba
ia ra te Rom. 28 Ma iau ga mainge, ba ina matote ra magit dia takun ia me,
ma iau ga agure vairop ia ta kadia kivung; 29 ma iau ga matoto pa, ba dia
takun ia ure ta umana magit ta kadia tinata na varkurai, ma pa dia takun
ia ma ta magit i kat ba na virua tana, ba da vi ia tana. 30 Ma ba di ve iau,
ba dia tar varpit upi go ra tutana, iau tul lulut vue piram, ma iau ve diat
bula dia takun ia, ba diat a vartakun mulai piram.
31 Ma ra tarai na vinarubu dia kap Paulo ra marum ura Antipatri, da di
ga ve tar diat. 32 Ba i ga ningene dia tulue ra tarai ma ra umana os, upi
diat a vana me, ma diat, dia talil ta ra kuba i ra tarai na vinarubu. 33 Ba
dia pot Kaisaria, dia tul tar ra buk tai ra tena varkurai na gunan, ma dia
kap Paulo bula pirana. 34 Ma ba i tar luk ia, i tir upi kana gunan; ma ba i
ga matote ba ia ra te Kilikia, i biti: 35 Ba diat dia takun u, dia tar pot bula,
ina valongore ra vartakun ure u; ma i kure ba da banu bat ia ta ra pal kai
Erodes.

Ra tarai Iudaia dia takun Paulo

24 1 Ba i tar par ra ilima na bung, Anania, ra tena tinabar i lualua,
ma ta umana patuana, ma Tertulo, a tena tinata, dia vut, ma dia
ve ra tena varkurai na gunan tai Paulo. 2 Ba di tar oro pa ia, Tertulo i tur
pa ra vartakun dari:
Pelik, u a tena tuna, ma ave kedek ta ra ngala na malmal tam, ma
kaum varkurai i babat vue mangoro na kaina mangamangana kan go
ra gunan; 3 ave mainge ke nam ta ra mangamangana par, ma ta ra
gunagunan par, ma ave pite varpa tana. 4 Ma koko na manga kaugu
tinata, kan ina vatalanguane u; iau lul u ba ta kaum varmari, una
valongore kaveve ta ik a tinata. 5 Ave nunure ure go ra tutana, ba ia ra
tena vapurpuruan ta, ma i vuna ta ra purpuruan pire ra umana Iudaia
par ta ra rakarakan a gunagunan, ma a raprap ta ra vuna lotu Nasaret;
6 ma i ga mainge ba na vakaina ra pal na vartabar, ma ave ga kinim ia
[ma ave ga nuk ia ba avet a kure vada kaveve varkurai. 7 Ia kaka Lisia
a luluai i lualua i ga ruk livuan ma i ga al varane pa ia kan ra lima i
vevet ma ra karangap na kankan. 8 I ga kure ba diat nina dia takun go
ra tutana, diat a pot piram;] ba una tir ia, una matoto tana iat ure go ra
lavur magit ave takun ia me. 9 Ma ra umana Iudaia bula dia maravut ta ra
vartakun, ma dia biti ba a dovotina go ra lavur magit.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Paulo i varvai kapa ta ra mata i Pelik

10 Ba ra tena varkurai na gunan i tanake tar ia upi na tata, Paulo i biti:
Iau gugu ba ina tata bat iau piram, tago iau nunure, ba u ga tena varkurai
mangoro na kilala ta go ra tarai; 11 ma una matoto, ba i tar a vinun ma a ivu
bung uka ba iau ga vut arama Ierusalem, upi ina lotu; 12 ma pa dia tadav amir
ba amir vartoto ma ta tikai, ma vakir iau ununue ra kor na tarai ta ra pal na
vartabar, ba ta ra umana pal na lotu, ba ta ra pia na pal. 13 Ma pa diat a takun
ot pa iau piram ma go ra lavur magit, dia takun iau me. 14 Ma go iau ve vakapa
u, ba iau toratorom tai ra God kai ra lavur tama i vevet, ta nam ra Nga, ba go
diat dia vatang ia ba ra lotu irai, ma iau nurnur ta ra lavur magit dia vardada
ma ra tinata na varkurai, di ga tumu ia ta ra buk kai ra umana propet; 15 ma
iau nurnur tai God upi ra nilaun mulai kadiat dia takodo, ma kadiat bula
pa dia takodo; damana diat bula, dia nuk upi nam. 16 Dari iau ongor upi na
langalanga vatikai ra balagu ta ra mata i God, ma ta ra mata i ra tarai bula.
17 Ma go ba i par mangoro na kilala iau pot mulai, upi ina kap ta umana
vartabar ma ra umana tinabar tadav kaugu gunan; 18 dari dia tadav iau ta ra
pal na vartabar, ba iau tar vagomgom pa iau, ma pa ta kor, ma pa ta varvareo;
ta umana Iudaia marama Asia avet, 19 ma ba dia nunure ta magit ure iau,
dave pa dia vana uti piram, upi diat a takun iau? 20 Ma boina ba go diat, diat a
vatang boko ra kaina magit dia ga tir tadav ia tagu, ba iau ga tur ta ra mata i
ra kivung, 21 ia kaka bar go, kaugu kopono tinata, ba iau ga tur livuan ta diat,
iau ga oro dari: Iau tur ta ra mata i vavat gori upi da tir iau ure ra nilaun mulai
kadiat dia ga mat.
22 Ma tago Pelik i kabinana bula a ik ure go ra Nga, i tul vakari vue
diat, ma i biti: Ba Lisia ra luluai i lualua i tar pot, ina kure ot pa kavava
vartakun. 23 Ma i ve ra luluai na vinarubu ba na vake Paulo, ma na mari
ia bula, ma koko na tigal vue ra umana talaina ba dia torom tana.

Paulo i tur ta ra mata i Pelik ma Drusila

24 Ba i tar par ta ra umana bung mulai, Pelik ma kana taulai Drusila, a vavina
Iudaia, dir vut ma dir vartuluai upi Paulo, ma dir valongore ure ra nurnur
tai Iesu Kristo. 25 Ma ba i tatata ure ra mangamangana takodo, ma ure ra
mangamangana vovovon, ma ure ra varkurai namur, Pelik i burut na kaia, ma
i biti: Go una vana ka boko, ba ta bung iau langalanga, ina oro pa mule u. 26 I
mainge bula, ba Paulo na kul ia, upi na pala vue; kari i vala varvartuluai upi
ia, ma dir tata me. 27 Ma ba i tar par ra ivu kilala, Pokio Pesto i ki ur vue Pelik;
Pelik pa i ga pala vue Paulo, tago i mainge upi ra umana Iudaia diat a manane.

Paulo i lul upi ra Kaisar na varkurai ure

25 1 Io, ba Pesto i tar vut ta nam ra langun, i ki pa ra utul a bung
Kaisaria, ma i vana urama Ierusalem. 2 Ma ra umana tena

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tinabar ma ra umana luluai ta diat a Iudaia, dia varve tai Paulo; 3 ma
dia varting, dia tir ia ba na mari diat ure, ma na vartuluai ba na vana
uti Ierusalem; ma dia ga varpit upi diat a doka na nga. 4 Ma Pesto i biti
ka ba di vake Paulo ara Kaisaria, ma ba ra ik boko ia bula na vana. 5 Ma
i tatike: Boina ba ta umana luluai ta vavat dat, dat a vana ura ma ba ta
magit i rara ta go ra tutana, avat a takun ia me.
6 Ma ba i tar ki pire diat lavutul ba ra vinun na bung bar i vana
Kaisaria; ma ba i ga ningene i ki ta ra kiki na varkurai, ma i kure ba da
kap Paulo tadav ia. 7 Ba i tar pot, a umana Iudaia marama Ierusalem dia
tur vurkikilane, ma dia manga takun ia ma ra mangoro na mamat na
vartakun, ma dia mama takun ot pa ia. 8 Ma Paulo i varpuai dari: Pa iau
ga pait ta ik a varpiam ure ra varkurai kai ra Iudaia, ba ure ra pal na
vartabar, ba ure ra Kaisar. 9 Pesto i mainge ba diat a talaina ma ra umana
Iudaia, ma i tir Paulo: Dave, una vana laka urama Ierusalem, ma ina
kure go ra lavur magit abara? 10 Ma Paulo i tatike: Go iau tur pire ra kiki
na varkurai kai ra Kaisar, ma i kat ba da kure iau ati; pa iau ga varpiam
tadav ra tarai Iudaia, ma u tar nunure bulu. 11 Ona iau a tena varpiam,
ma ba iau tar pait ta magit i topa ia ba ina virua tana, pa iau ole ra
vinirua; ba go ra lavur magit dia takun iau me pa i dovot, to ia na tul tar
iau ta diat? Iau vatang upi ra Kaisar. 12 Ba Pesto dia tar tata ma diat ta
ra kivung, i tatike: Go u tar vatang upi ra Kaisar, ma ina tulue u tadav ra
Kaisar.

Paulo i tur ta ra mata i Agripa ma Bernike

13 Ba i tar par ta umana bung mulai, Agripa ra king ma Bernike, dir pot
aro Kaisaria, ma dir vage pa Pesto. 14 Ba dir ki mangoro na bung abara,
Pesto i ve ra king tai Paulo, ma i biti: Tika na tutana go, Pelik i ga vi ia,
ma i ga vana kan ia; 15 ma ba iau ga ki Ierusalem, a umana tena tinabar
ngalangala ma ra umana patuana kai ra Iudaia dia ve iau tana, ma dia ting
pa iau ba ina kure vakaina. 16 Ma iau ga ve diat ba vakir a mangamangana
kai ra tarai Rom, ba da tul tar ta tutana ba pa dia varkuvo lua boko ma
nina diat dia takun ia, upi na tata bat ia ta ra magit dia takun ia me. 17 Ba
dia ga vut varurung ati, pa iau ga vabing, ba i ga ningene ke, iau ki ta ra
kiki na varkurai, ma iau kure ba da kap nam ra tutana. 18 Ba diat dia takun
ia dia tur, vakir dia takun ia ma ta kaina magit da nina iau ga nuk ia; 19 dia
takun ia ka ma ta umana magit ure kadia lotu iat, ma ure tikai, a iangina
Iesu, i ga mat, ma Paulo i biti ba i ga laun mulai. 20 Ba iau purpuruan ba
ina dave ma ra vartir ta go ra lavur magit, iau tir ia ba na vana urama
Ierusalem ma da kure tana abara. 21 Ma ba Paulo i lulul ba na ki pa ra
varkurai kai ra Kaisar, iau vartul upi da vake ka boko tuk ta ra bung ba
ina tulue tadav ra Kaisar. 22 Ma Agripa i tatike tai Pesto: Iau bula, iau
mainge ba ina valongore go ra tutana. Ma i biti: Ningene una valongore.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

23 Io, ba i ga ningene, ma Agripa ma Bernike dir vut ma ra ngala na
minong, diat ma ra umana luluai dia lualua, ma ra umana luluai ta nam
ra gunan, ma ba dia ki ta ra pal na valavalongor, i vartuluai upi Paulo, ma
dia ben ia. 24 Pesto i biti: Agripa ra king ma avat bula ra kor na tarai da ki
ati, ava gire go ra tutana, a tarai Iudaia dia ga ting pa iau arama Ierusalem
ma ati bula ure, ma dia ga oraoro, ba pa i ko upi na laun boko. 25 Ma pa iau
ga tir tadav ta magit i topa ia ba na virua tana, ma tago i ga vatang upi ra
Kaisar ba na kure, iau tar kure ba ina tulue tadav ra Kaisar. 26 Ma pa iau
nunure bulu ta magit ba ina tumu ia ure tadav kaugu ngalangala. Kari iau
kap ia ta ra mata i vavat gori, ma ta ra matam muka, Agripa ra king, upi ba
i par go ra vartir, ina nunure nam ba ina tumu ia ure. 27 Tago iau nuk ia, pa
i ko ba da tulue tikai, di ga vi ia, ma pa di vatang ta magit, di takun ia me.

Paulo i tata varvai kapa ta ra mata i Agripa

26 1 Agripa i biti tai Paulo: Di tul tar iu, ba una tata are u. Ma Paulo
i tulue ra limana ma i tata bat ia dari: 2 Agripa ra king, iau nuk
ia ba iau ti doan, tago ina varpuai ta ra matam gori ta ra lavur magit a
Iudaia dia takun iau me; 3 tago u a tene ta ra lavur mangamangana ma ta
ra lavur tinata na vartovo kai ra Iudaia; ma go iau lul u, ba una valongore
mal iau. 4 A Iudaia par dia nunure kaugu mangamangana vatikai papa
amana iat ba iau ga bul, ma iau ki pire ra tarai ta kaugu gunan, ma
arama Ierusalem bula; 5 ba dia mainge upi diat a varvai, dia nunure iau,
ba papa ania iat iau murmur muka ra mangamangana kai ra umana
Parisaio, nina ra vuna tarai i ongor mat ta kada lotu. 6 Ma go iau tur ati,
upi da kure iau ure ra nurnur ta nam ra tinata na varvatading, God i ga
tatike tadav ra lavur tama i dat; 7 ma kada a vinun ma a ivu vuna tarai
dia vura torom muka tadav God a bungbung na keake, ma ra bungbung
na marum, ma dia nurnur bula, upi diat a vatur vake nam ra tinata na
varvatading. Io, King, nam ra nurnur a Iudaia dia takun iau tana. 8 Ta ra
ava ava nuk ia ba pa i dovot, ba God i valaun diat dia tar mat?
9 Iau bula, iau ga nuk ia ra balagu, ba i boina ba ina pait mangoro na
magit na tur varbat ure ra iang i Iesu, ra te Nasaret. 10 Ma iau ga papait dari
bula aro Ierusalem, iau ga varuk mangoro na tena gomgom ta ra umana pal
na banubat, ba ra umana tena tinabar ngalangala dia ga tul tar iau; ma ba
di ga doko diat, iau bula, iau ga mulaot i tana. 11 Ma ba iau ga vavala vabilak
diat ta ra lavur pal na lotu, iau ongor ma ra valar diat, upi diat a varvul, ma
tago iau kulot na kaia ure diat, iau ubu diat ta ra gunagunan bula aro vailik.

Paulo i varvai ure kana bung na nukpuku
(Apos 9:1-19; 22:6-16)

12 Ma ba iau vana Damasko ta ra vartuluai kai ra umana tena tinabar
ngalangala ma iau kap ra varkurai ta diat, 13 ma ba ra keake i ki tur, io,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

King, iau gire ra ngala na kapa marama ra bakut, i manga lia ta dir ma
ra matana keake, ina i pupua kikil iau ma diat bula ave varagur. 14 Ba
ave tar bura par ra pia, iau valongore ra nilai tikai i tatike tadav iau
ta ra tinata Ebraio dari: Saul, Saul, dave u milmilikuane iau? I dekdek
piram, ba una rua ra rumu. 15 Ma iau tatike ba: Luluai, to ia u? Ma ra
Luluai i biti: Iau Iesu, nam u milmilikuane; 16 una tut, ma una tur ma
ra ura kaum; iau tur kapet piram, upi ina togue u, upi u ra tultul ma ra
tena varvai ta ra lavur magit u tar gire tagu, ma ta ra lavur magit bula
ba ina vaarike boko tam; 17 ma ina valaun u kan ra tarai, ma kan ra lavur
Tematana bula, nina ba ina tulue u tadav diat, 18 upi una vakapa ra mata
i diat upi diat a vana tapuku kan ra bobotoi tadav ra kapa, ma kan ra
dekdek kai Satan tadav God, upi diat a vatur vake ra punpun vue ai ra
lavur varpiam, ma ra tiniba pire diat dia gomgom ta ra nurnur tagu.

Paulo i varvai ure kana papalum

19 Io, Agripa ra king, pa iau ga kamala ta go ra ninana marama ra
bala na bakut; 20 iau ga varve diat aro Damasko ma Ierusalem, ma ta
ra gunagunan par Iudaia, ma diat ra lavur Tematana bula, ba diat a
nukpuku, ma diat a talil tadav God, ma diat a pait ra umana papalum
dia topa ra nukpuku. 21 Ta go ra vuna a Iudaia dia ga kinim iau ta ra
pal na vartabar, ma dia ga mainge ba diat a doko iau. 22 Ma tago God i
ga maravut iau, kari iau tur boko gori, iau varvai tadav ra tarai ma ra
umana ngalangala bula, ma iau tatike nam uka ba ra lavur propet, diat
ma Moses bula, dia ga biti ba na vana rikai boko; 23 ba Kristo na mat, ma
na vaarike value ra kapa ta ra nilaun mulai kan ra minat tadav ra tarai
ma tadav ra lavur Tematana bula.
24 Ba i tatata bat ia dari, Pesto i manga biti: Paulo, u ti papaua; kaum
ngala na vartovo i tar pukue u, upi una papaua. 25 Paulo i biti: Pesto, u
a bo na luluai, pa iau papaua, go iau tatike vaarike ra tinata i dovot, a
tinata na kabinana bula. 26 Tago ra king i nunure go ra lavur magit, ma
iau ve bulu go kaugu tinata; tago iau nunure pa i ngulngul tai ta tikai
ta go ra lavur magit; tago pa di ga pait ive diat ta ra vabuman na pal.
27 King Agripa, dave laka, u nurnur tai ra umana propet? Iau nunure u
ti nurnur. 28 Agripa i biti tai Paulo: Ma go kaum a ik a tinata bar u nuk
ia ba una pukue pa iau, upi iau bula ra talai Kristo? 29 Paulo i tatike: Iau
mainge ke tai God, ba na ikilik bar, ba na ngala bar, ba u ma avat par ava
valavalongore iau gori, dat a varogop, ma ia kaka go ra umana vivi koko.
30 Ma ra king i tur, ma ra tena varkurai na gunan, ma Bernike, ma
diat bula, dia tar kiki me; 31 ba dia tar vana irai, dia tatata, ma dia biti:
Go ra tutana pa i ga pait ta magit i topa ia ba na virua tana, ba da vi ia
tana. 32 Ma Agripa i biti tai Pesto: Gala go ra tutana pa i ga vatang upi ra
Kaisar, gala na topa ia ba da pala vue ke.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Paulo i ki ra parau pi uro Rom

27 1 Ba di tar kure ba avet a ki ra parau uro Italia, di tul tar Paulo,
ma ta ra umana bula di tar vi diat, tai tika na luluai, a iangina
Iulio, ta ra vuna tarai na vinarubu kai Augusto. 2 Ma ave koa ta ra parau
marama Adramiteno, ma di biti ba na rarat vanavana ta ra valvalian
Asia. Ma ave vana oai me; avet ma Aristarko a tutana Makedonia maro
Tesalonika. 3 Ba i ga ningene ave pukai gil Sidon. Iulio i mari Paulo, i tul
tar ia ba na tur pa pire ra umana talaina, upi diat a vangoa. 4 Ave vana
mulai, ma ave vanavana bakit Kipro, tago a vuvu maro lua. 5 Ba ave tar
bolo na ta maravai Kilikia ma Pampilia, ave pukai Mira, a pia na pal
Likia. 6 A luluai i tadav tika na parau maro Alekandria abara, ba na vana
Italia; ma i vako tar avet i tana. 7 Ma mangoro na bung ave vana vovovon
ika, ma i tup avet ra vinavana uro Kinido, tago a vuvu i tur bat avet, ma
ave vanavana bakit Kreta maravai Salmone, 8 ma i tup avet bula a nirarat
abara, ma ave tadav tika na gunan a iangina: A umana Bo na Tungunana;
go i maravai ta ra pia na pal Lasea.
9 Ba di tar vole vue mangoro na bung, ma dia burutue ra vinavana,
tago ra Vinevel i tar par, Paulo i pit diat, 10 ma i tatike: Avat a tarai, iau
gire ba go ra vinavana na manga vakaina ra parau ma ra kinakapuna, ma
kada nilaun bula. 11 Ma ra luluai na vinarubu i kapupi ra luluai na parau,
ma nina bula ba kana ra parau, ma pa i valongore ra tinata kai Paulo.
12 Ma mangoro ta diat dia biti, ba diat a vana na ta, ma diat a valar ra
vinavana Poinike, a tungunana Kreta, i tur kapa ta ra taur ma ra taubar
bula, ma diat a ung vue ra kilala na vuvu abara, tago ni ra tungunana pa
i ga ko upi da ung vue ra kilala na vuvu tana.

A vuvu na taoai i tut ma i manga karangap

13 Ba ra taubar i vuvu vovovon, dia nuk ia ba i topa diat, ma dia rubat
ra vakai, ma dia rarat vanavana ra valvalian Kreta. 14 Ma pa i vavuan ba
ra vuvu na taoai i tut, a iangina Oirakilon, i manga karangap; 15 ma ba
i tut tadav ra parau, ma ra parau i mama ogor pa ra matana vuvu, ave
vungue upi ra ta na gogone ke. 16 Ma ba ave vilavilau bakit ta ra ta kikil
ik, a iangina Klauda, i tup avet, ba ave al vake ra bot; 17 ma ba dia tar al
vake ra bot, dia vi pamur ra parau; ma dia burut ba avet a vana taun ra
Sirti, ma dia valure vue ra lavur magit marama liu, ma ra ta i gogone ke
ra parau. 18 Ma tago a parau i dadadar na kaia ta ra ngala na vuvu, dia
vue vadudu ra tabarikik ba i ga ningene; 19 ma ta ra vautuluna bung dia
vue ma ra lima i diat ra lavur magit ai ra parau. 20 Ma ba mangoro na
bung ra matana keake ma ra umana tagul pa dia pupua, ma ra vuvu na
kaia i tup avet, pa ta i nuk ia mulai ba avet a laun. 21 Ba i tar peal ra bung
ba pa dia ga ian tana, Paulo i tur rikai livuan ta diat, ma i biti: Avat a

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tarai, gala ava ga tar valongore iau ba koko avat a vana irai mara Kreta
gala ra kaina dari ma ra vovoloi pa na tup avat. 22 Ma go iau ting pa avat,
ba koko avat a burut, pa ta tikai ta vavat na virua, a parau ka na virua.
23 Tago tika na angelo kai nam ra God ba iau kana, ma iau toratorom
tana, i tur piragu ra marum, 24 ma i biti: Paulo, koko una burut; una tur
boko ta ra mata i ra Kaisar; ma God i tar tul tar bula nam diat i tam, ava
ti varagur ma diat, upi avat a laun par. 25 Ma go, a tara na turagu, avat
a balamat, iau nurnur tai God ba na pait nina i tar ve iau tana. 26 Dat a
vana tadav boko tika na lolo.

27 Ba i tar vinun ma a ivat na bungbung na marum, ma ra vuvu i kap
vurvurbingitane avet ta ra ta, a iangina Adria, ba ra mutumut, a umana
tena ta dia nuk ia, ba ave vanavana maravai tai ta gunan; 28 ma dia valar
ra maluluvina na ta, ma i a ura vinun na pokopokono; ba ra ik boko dia
valar mule, ma i vinun ma ra ilima na pokopokono. 29 Ma dia burut kan
avet a vana taun ta mama, ma dia vue ra ivat na vakai mara ra muruna
parau, ma dia kaina upi ra keake. 30 Ma ba ra umana tena ta dia nuk upi
ra nilop kan ra parau, ma dia tar pala vaba vue ra bot na ta, varogop ba
diat a vung ta umana vakai ta ra luaina parau, 31 Paulo i biti tai ra luluai
na vinarubu, diat ma ra tarai na vinarubu dari: Ona go diat dia lop kan
ra parau, avat a mama laun. 32 Ma ra tarai na vinarubu dia kutu vue ra
umana veveve ta ra bot, ma i bura ka. 33 Ma ba i to na lar, Paulo i ting
pa diat par ba diat a ian, i biti: Go a vinun ma ra ivat na bung ava kiki,
ma ava vevel, pa ava ga en ta magit; 34 ma go iau ting pa avat ba avat a
ian upi avat a laun, tago pa ta pepe na ulu i vavat na virua kan ra ulu i
ta tikai ta vavat. 35 Ba i tar tatike dari, i tak pa ra gem, ma i pite pa God
ta ra mata i diat par, ma i tabik ia, ma i ian. 36 Ma diat par dia gugu, ma
dia ian bula. 37 Avet par ta ra parau a ivu mar ma lavurua na vinun ma
laptikai na tarai. 38 Ba dia tar maur, dia vairop vapapa ra parau, dia vue
vadudu ra vit na ta.

A parau i virua

39 Ba i keake, dia mama gire ilam ra gunan; dia gire ke tika na
tungunana ma ra valian, ma dia biti ba i boina bar ba diat a vana ma
ra parau tana. 40 Ma dia pala vue ra umana vakai, dia vana kan diat
na ta, ma dia pala: vue ra umana vinau ta ra ura vo tatatabai bula, ma
dia al pala ra sel na lua upi na topa ra vuvu, ma dia tung upi ra valian.
41 Ma ba dia vana ur ta ra giligil na veo, a ta i varpalak tana, ra parau i
kakarat ta ra veo, ma ra luaina parau i kor vatikai tana, ma ra muruna i
tapamar ta ra karangap i ra bobol. 42 Ma ra tarai na vinarubu dia mainge
ba da doko diat, di ga vi diat, kan ta umana diat a alir ur, ma diat a lop.
43 Ma ra luluai na vinarubu i mainge pi na valaun Paulo, ma i tigal kadia
mamainga; ma i kure ba diat, dia nunure ra nialir, diat a pil, ma diat a

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

alir lua upi ra valian; 44 ma ta ra umana diat a alir murmur ta ra umana
pal a davai, ba ta ra lavur magit kai ra parau. Damana diat par dia laun
ura ra valian.

Aro Melite

28 1 Ma ba ave tar laun, ave matoto ba ra iang i nam ra lolo ba
Melite. 2 A tarai vakuku dia mari muka avet; dia voto ra iap ma
dia agur pa avet par, tago a ngala na bata ma ra mudian. 3 Ma ba Paulo
i tak pa ra vinvin davai, ma i vaulung ra iap me, a vui i vana rikai ta ra
laplapiran, ma i taba ta ra limana. 4 Ba ra tarai vakuku dia gire ra vui i
tabataba ta ra limana, dia biti vargil dari: Go ra tutana a tena vardodoko
bar, i laun kan ra ta, ma ra Balbali pa i vungue upi na laun. 5 Ma i vue
pikire vue ra vui ta ra iap, ma vakir i kaina tana. 6 Dia nuk ia ba na ung,
ma na bura mat vakaian; ba dia vavuan ma ra ki ung upi ia, ma pa ta
kaina magit i tadav ia, dia nukpuku, ma dia biti ba tika na god.
7 A iang i ra luluai ta go ra lolo, Poplio, ma kana umana gunan dia
ki ta go ra papar, ma i agur pa avet, ma i mari avet a utul a bung ta ra
kubana. 8 Ma ra tama i Poplio i vava, i mait ma ra malamalapang ma ma
ra balavana; ma Paulo i ruk tadav ia, ma i araring, ma i palagur ia ma ra
ura limana, ma i valagar pa ia. 9 Ba i ga par dari, diat par dia mait ta go
ra lolo dia vana tadav ia, ma i valagar pa diat; 10 ma diat bula, dia manga
ru avet ma mangoro na magit na variru; ma ba ave koa mulai dia tabar
tule avet ma ra lavur magit i topa avet.

Kan Melite pi uro Rom

11 Ba i ga par a utul a gai, ave vana ta ra parau maro Alekandria, i tar
ung vue ra kilala na vuvu ta go ra lolo, kana vakilang Ra Ura Kanga.
12 Ma ave pukai gil Sirakusa, ma ave ki abara a utul a bung. 13 Ma ave
vana pa mabara urama Region, ma ra bung namur a taubar i vana
rikai, ma ba i ga ningene ave pukai Potioloi; 14 ma ave tadav ta umana
ekelesia abara; ma dia mari vake avet; ma ave ki pire diat lavurua na
bung; damana ave vana uro Rom. 15 Ba ra umana ekelesia mabara dia
tar valongore ra varvai ure avet, dia barat avet ara Tavul a Bung Apio,
ma ara Tabautul a Pal na Vavagil; ba Paulo i gire diat, i pite pa God ma i
gugu tana.

Aro Rom

16 Ba ave ga tar olo Rom, di nur tar Paulo ba dir a ki ma ta tika na tena
vinarubu ba na balabalaure.
17 Ba i ga par a utul a bung, i oro varurue ra umana raprap kai ra
Iudaia, ma ba dia pot varurung, i biti ta diat: A tara na turagu, pa iau
ga vakaina ra tarai, ba ra lavur mangamangana kai ra lavur tama i dat;

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

arama Ierusalem dia ga vi tar ika iau ta ra lima i ra tarai Rom; 18 ma ba
dia ga tir iau, dia ga mainge ba diat a pala vue iau, tago pa ta vuna ba
ina virua tana. 19 Ma ba ra Iudaia dia tigal bat diat, iau vatang upi ra
Kaisar; ma vakir iau takun kaugu vuna gunan ma ta magit. 20 Ma go ra
vuna iau tar ting pa avat i tana, ba dat a varboboi, ma dat a tata bula;
tago di ga vi iau ma go ra vivi na palariam, ure ra kini nunur kai ra
Israel. 21 Ma dia biti tana: Pa ta buk maro Iudaia i tadav avet ure u, ma pa
ta tura i vevet i ga pot ati upi na varveai tai ta kaina magit ure u. 22 Ma
ave mainge, ba avet a valongore ra nuknukim tam; tago ave nunure ba di
tur bat go ra mangamangana lotu irai ta ra gunagunan par.
23 Ba dia tar kubu tar kadia bung, dia kor pirana ta ra kubana; ma i
pala ia ma i ve vakapa tar ia ta diat ra varkurai kai God, ma i ve vovo pa
diat ma ra tinata na varkurai kai Moses, ma ta ra lavur propet bula ure
Iesu; i tur pa ia ra malana ma i tuk tar ta ra ravian. 24 Ma ta ra umana dia
kapupi ra tinata i ga ve diat i tana, ma ta ra umana pa dia nurnur. 25 Ba
dia tar vartoto ure, dia vana, ba Paulo i tar tatike value ra kopono tinata
dari: A dovotina ra Takodo na Tulungen i ga tatike tai Iesaia ra propet
tadav ra umana tama i vavat lualua dari:
26 "Una vana tadav go ra tarai, ma una tatike:
Avat a valavalongor ma ra talinga i vavat ma pa avat a matoto muka;
Avat a nana ma ra mata i vavat, ma pa avat a gigira ilam;
27 Tago ra bala i go ra tarai i bira,
Ma ra talinga i diat i vaut,
Ma dia ga vapula ra mata i diat;
Kan diat a nana ma ra mata i diat,
Ma kan diat a valongor ma ra talinga i diat,
Ma kan diat a matoto ma ra bala i diat.
Ma kan diat a talil mulai,
Ma ina valagar pa diat."
28 Ma go avat a nunure, ba di ga tulue go ra varvalaun kai God tadav ra
lavur Tematana; diat a valongore bula.
[29 Namur ta kana tinata, a umana Iudaia dia vana varbaiai, ma dia
manga vartoto vargil.] 30 Ma i ki ra ivu kilala ot ta ra pal i tokom pa ia,
ma i vala pa diat par dia rukruk tadav ia, 31 ma i varveai ta ra varkurai
kai God, ma i vartovo ta ra lavur magit ure ra Luluai Iesu Kristo, pa i
burut tuna ma patana i tigal ia.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI ROM

1 1 Paulo, a tultul kai Iesu Kristo, di ga ting pa ia upi na apostolo, di ga
tibe vaire vue ure ra bo na varvai kai God, 2 nam i ga vatading value
tana ma ra ngie i ra lavur propet ta ra Buk Tabu, 3 ure Natuna Iesu Kristo
kada Luluai, nina di ga kava ma ra pal a pakana ta ra vuna tarai David,
4 ma ta kana nilaun mulai kan ra minat i ga vakilang vadekdek ia ba ia
ra ongor na Natu i God, ta ra Tulungea i ra gomgom na mangamangana:
5 ure nina ave tar vatur vake ra varmari ma ra kiki na apostolo, upi ra
lavur vuna tarai diat a vatur vake ra tinorom ta ra nurnur, ure ra iangina;
6 avat bula livuan ta diat, di ga ting pa avat upi avat kai Iesu Kristo;
7 tadav avat par ava ki Rom, a vakak na tarai kai God, di ga ting pa avat
upi avat a umana tena gomgom: A varmari tadav avat ma ra malmal tai
God, Tama i dat, ma ra Luluai Iesu Kristo.

A niaring na pite varpa

8 Go lua, iau pite pa kaugu God tai Iesu Kristo ure avat par, tago di
vatavatang kavava nurnur ta ra rakarakan a gunagunan par. 9 Tago ra
God nam ba iau toratorom tana ma ra tulungeagu ta ra bo na varvai kai
Natuna, i nunure muka, ba pa iau ngo ma ra niaring ure avat, 10 ma ta
kaugu niaring a bungbung iau lul God, upi ba tumu i mamainge damana,
ina pait valar pa kaugu vinavana tadav avat. 11 Tago iau mainge tuna ba
ina gire avat, upi ina tul tar ta vartabar ta vavat ba na topa ra tulungea
i vavat, upi na vapadikat avat; 12 a kukuraina dari, ba dat a vamaram
vargiliane dat, ure kada nurnur, avat ure kaugu nurnur ma iau ure
kavavat. 13 Ma pa iau mainge ba avat a tuptup, a tara na turagu, ba iau ga
kumkubu milat, ba ina tadav avat (ma tuk tar ta ra bung gori pa iau ga
langalanga) upi ina gire ta vuai kaugu papalum pire vavat, da iau tar gire
tai ta umana Tematana bula. 14 Kaugu ra tiniba muka ba ina varvai pire
ra umana Elenas, ma pire ra enana tarai bula, pire diat dia kabinana ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

diat dia tabobo. 15 Damana, iau iat, iau tar mainge tuna upi ina ve ra bo
na varvai ta vavat bula ava ki Rom.

A dekdek i ra bo na varvai

16 Tago pa iau vavirvir ma ra bo na varvai; tago ia ra dekdek i God
upi na valaun vapar diat dia nurnur; a te Iudaia lua, ma ra te Elenas
bula. 17 Tago tana iat ra varvatakodo kai God i arikai ta ra nurnur upi ra
nurnur; da di ga tumu ia: A umana tena takodo diat a laun ta ra nurnur.

A nirara kai ra tarai

18 Tago ra kankan kai God i tar vana rikai marama ra bala na bakut
ure ra lavur varpiam tadav God ma ra mangamangana ba pa i takodo
pire ra tarai, nina dia taun bat ra dovotina ma ra mangamangana ba
pa i takodo; 19 tago nam ra minatoto ure God ba na topa ra tarai i tar
arikai ta diat; tago God i tar vateten tar ia ta diat. 20 Tago ra lavur magit
ure God ba pa dia vevengene papa ra vunapai ra vavaki na rakarakan a
gunagunan dia tar tur kapa ta ra mata i ra tarai tago ra lavur magit di
ga vaki diat, dia vamototone diat ure ra dekdek i God ba pa na mutu, ma
ba ia ra God tuna; ma damana pa dia langalanga muka; 21 tago ba dia
tar nunure God, pa dia ga ru ia da i topa God, ma pa dia ga pite varpa
pirana; dia ga nuknuk vakuku, ma i ga bobotoi ra tabobo na bala i diat.
22 Ba dia ga malamala tena kabinana, dia ga papaua vanavana, 23 ma di
ga pukue ra minamar i God, ba pa na nunure ra mareng na minat, upi na
da ra malalar i ra tutana ba na mareng boko, ma ra malalar i ra umana
beo, ma ra lavur leing ba a ivat ra kak i diat, ma ra lavur mangana dia
kakakao ra pia.
24 Kari go God i ga nur tar diat ta ra lavur magit i dur, nina i arikai ta
ra lavur bilak na mamainga ta ra bala i diat, ba diat a vabilak vargiliane
ra paka i diat; 25 tago dia ga pukue ra dovotina ure God, ma dia ga kia
vue ma ra vavaongo, ma dia ga manga ru ra magit God i ta vaki ia ma
dia ga ongo tana, ma ta ra Tena Vavaki pata, nina i ti doan tukum. Amen.
26 Kari go ra vuna God i ga nur tar diat ta ra lavur bilak na mamainga;
tago kadia vaden dia ga kia vue nam ra mangamangana di ga vaki diat
me ma nam ba pa i topa diat; 27 ma damana bula ra tarai, dia ga vana
kan ra vaden ma ra mengamangana tinaulai, ma kadia kaina mamainga
i ga malamalapang vargil, a tarai dia ga pait nam i bilak varurung ma
ra tarai ka, ma ra vapuak, ba i ga topa ra kaina maukua i diat, i ga tadav
diat muka.
28 Ma tago dia ga ole upi diat a vatur vake ra minatoto ure God ta
ra nuknuk i diat, God i ga nur tar diat ba diat a mur ra kaina nuknuk
i diat, upi diat a pait nam ra lavur magit ba pa i topa ia; 29 dia ga buka
ma ra mangamangana gegagege, a lavur mangamangana ba pa i takodo,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

a varbat, ra kaina ninunuk; dia ga buka ma ra varngu, a vardodoko, a
varpuapuai, a vaongo, avavagu; dia ga varvamaianao, 30 dia ga varurai
vargil, dia ga milmilikuane God, pa dia ga ruva, dia ga malamala luluai,
dia ga tibuna pite pa diat mulai, dia ga pait vaarike ra lavur kalamana
kaina mangamangana, dia ga piam vue ra umana tavu i diat, 31 pa dia ga
minana, dia ga vatamam vue ra lavur magit dia ga kubu ia, pa ta bo na
mangamangana, da nam di ga vaki ra tarai me, i ga ki ta diat, pa dia ga
varmari; 32 dia ga nunure ra varkurai kai God, ba diat dia papait go ra
lavur magit, diat a virua tana; ma vakir dia ga pait diat ika, dia mulaot
bula ta diat, dia papait diat.

A varkurai kai God

2 1 Damana pa u langalanga To An, ba u to ia bar, u varkurai; tago
nam u kure ta ra tikai tana, u kure vakaina mule u tana; tago u nam
u kure ta tikai, u papait bula nam ra lavur magit. 2 Ma da nunure ba ra
varkurai kai God i dovot muka pire diat dia papait nam ra lavur magit.
3 Ma dave u To An, u nam u kure diat dia papait nam ra lavur magit,
ma u bula u papait diat, u biti vang ba ra varkurai kai God pa na tadav
u? 4 Ba dave, u nuk piapiam laka ra pepeal bo na magit ta kana varmari
ma kana kini vovovon ma ba pa i ga bali lulut kaum mangamangana,
ma pa u nunure vang ba ra varmari kai God i varirap u ta ra nukpuku?
5 Ma tago i leo ra balam ma pa u nukpuku, u lu varurue mule ra ngala
na kankan ta ure u upi ra bung na kankan ma ra bung ba da vaarike ra
dovot na varkurai tana kai God; 6 nina ba na vapuak ra tarai par tikatikai
da kadia lavur papalum; 7 diat dia ongor vatikai ma ra bo na papalum
upi ra minamar ma ra variru ma ra nilaun tukum, na tul tar ra nilaun
ba pa na mutu ta diat, 8 ma diat dia varpuapuai, ma pa dia torom ta ra
dovotina, ma dia torom uka ta ra lavur mangamangana pa i takodo, a
kankan ma ra ninunuk na bala kadik, 9 a kinadik ma ra niligur na tadav
ra lavur tarai par dia pait ra kaina, a Iudaia lua ma ra Elenas bula; 10 ma
ra minamar ma ra variru ma ra malmal tadav diat par tikatikai dia
papait ra magit i boina, tadav ra te Iudaia lua ma tadav ra te Elenas bula;
11 tago ra tarai dia varogop par ta ra mata i God. 12 Tago diat par dia ga
pait ra varpiam ma pa ta boko ra tinata na varkurai, diat a virua ma pa
da takun diat ma ra tinata na varkurai; ma diat par dia tar nunure ra
tinata na varkurai ma dia tar pait ra varpiam, da ga kure diat ta ra tinata
na varkurai; 13 tago vakir diat dia valavalongore ra tinata na varkurai
dia takodo ta ra mata i God, diat ika, dia pait ot pa ra tinata na varkurai,
da vatang diat ba dia takodo; 14 tago ona ra umana Tematana dia pait ot
pa ra lavur magit i tur ta ra tinata na varkurai ta ra ko na nuknuk i diat
ika ma pa ta tinata na varkurai boko pire diat, nam diat, ba pa dia vatur
vake ra tinata na varkurai, diat ra varkurai ure diat mulai; 15 tago dia

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vaarike ra papalum kai ra varkurai di ga tumu ia ta ra bala i diat, kadia
varkurai na bala i varvai dovot tana, ma ra lavur nuknuk i diat i kure
pukpukue vakakaina diat, ma i valangalanga bula diat, 16 ta nam ra bung
ba God na kure ra lavur magit na pidik kai ra tarai tana tai Iesu Kristo,
varogop ma kaugu bo na varvai.

Ra tarai Iudaia ma ra tinata na varkurai

17 Ma ona u kap iang, ba Iudaia, ma u ki vovovon ta go ra tinata na
varkurai, ma u ogogabut tai God, 18 ma u nunure kana mamainga,
ma u kure ot pa ra lavur enana magit, tago u kabinana ta ra tinata na
varkurai, 19 ma ona i tar ot muka ra nuknukim ure u, ba u a raprap kai
ra umana pula, a kapa pire diat dia ki na bobotoi, 20 a tena varvateten
pire diat dia papaua, a tena vartovo pire ra umana kuramana, tago u
vatur vake tika na mangana kabinana ma ra dovotina ta ra tinata na
varkurai; 21 u nam, u tovo ta ra tikai, dave pa u tovo mule u laka? U
nam, u varvai dari, ba, koko ta tutana na loalong, dave u, u loalong, ba
pata? 22 U nam, u biti dari, ba, koko ta tutana na po, dave u, u po, ba
pata? U nam u milikuane ra lavur tabataba, dave u, u long ta ra pal na
lotu, ba pata? 23 U nam, u langlang ma ra tinata na varkurai, dave u, u
milikuane God, tago u piam kana tinata na varkurai, ba pata? 24 Tago
avat ra vuna kari a umana Tematana dia milikuane ra iang i God, da
di ga tumu ia. 25 Tago a dovotina, a pokakikil i vadongone u, ona u pait
ot pa ra tinata na varkurai; ma ona u piam vue ra tinata na varkurai,
kaum pokakikil i varogopane u ma diat pa dia poko kikil. 26 Damana ona
nam ba pa i pokakikil na torom ta ra tinata na varkurai, dave pa da nuk
ia ba i varogop ra pokakikil i tar tur tana? 27 Ma ona tikai pa di poko
kikil ia i ki damana iat varogop di ga kava, ma i pait ot pa ra tinata na
varkurai, dave, pa na kure vakaina u laka, tago u tar vatur vake ra tinata
na varkurai ma ra pokakikil i tur bula tam, ma u piam vue ra tinata na
varkurai? 28 Tago nam ba ra lavur vakilang dia tur ta ra pakana ka, vakir
a te Iudaia; ma vakir ia ra dovot na pokakikil ona di pait ia ta ra i pakana
ka; 29 ma ona tikai i takodo ra balana, ia ra te Iudaia tuna nam; ma ra
pokakikil tuna, nina ba i tur ta ra balana, ta ra tulungen, ma vakir nam
di pait ia ka varogop ma ra matana buk ta ra tinata na varkurai; a tarai
pa dia pite pa go, ma God ka i pite pa ia.

3 1 Ba damana, ava ra magit ba ra vuna tarai Iudaia dia manga boina
tana; ma ava ra magit i boina ta ra pokakikil? 2 Mangoro na magit
dia boina tana; ma go ia ra luaina, ba di ga nur tar ra tinata kai God ta
diat. 3 Ma dave, ona ta ra na ta diat pa dia ga nurnur? Na pak laka tana
ra dovotina kai God, tago dia ga ko iba upi ra nurnur? 4 Koko muka! Maia
pa, boina ba na po rikai ba God i dovot ma ra tarai par dia vaongo; da di
ga tumu ia dari:

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

"Upi na po ba i dovot kaum lavur tinata,
Ma upi una ongaongor ona u vana ta ra varkurai."
5 Ma ona kada mangamangana ba pa i takodo i vaarike ra
mangamangana takodo kai God, ava dat a tatike? Kan God pa i takodo
bar, ona na babali na kankan ta dat? (Iau tata da ra mangamangana kai
ra tarai.) 6 Koko muka! Damana, God na kure davatane ra rakarakan a
gunagunan? 7 Ma ona ra dovotina kai God i tar manga arikai ma i tar
vangala pa kana minamar ta go kaugu vavaongo, ta ra ava di kure mule
iau, da iau a tena varpiam? 8 Ma pa i dari laka (da di vaongo pa avet, ma
di biti ba ave tatatike): Dat a pait ra kaina magit, upi ra bo na magit na
arikai tana? Ma ra varkurai na balbali i tadav diat i takodo muka!

Pa ta tikai ia ra tena takodo

9 Ava mulai? Da manga boina laka ta ni diat? Patana, vakir ure ta
magit; tago lua da ga takun ot pa ra umana Iudaia ma ra umana Elenas
bula ma ra varpiam; 10 da di ga tumu ia dari:
"Pa ta tikai i takodo, vakir ta tikai ka;
11 Pa ta tikai matoto,
Pa ta tikai i tikan upi God;
12 Diat par dia tar vana rara, diat par pa dia boina ure ta magit;
Pa ta tikai i pait ta bo na magit, patana, vakir ta tikai ka;
13 A kongkong i diat i da ra babang na minat i tapapa;
A karamea i diat i tar tatata na vavagu;
A taring, da kai ra vui i varvarpidik, i ki ra vavai ra bul na ngie i
diat;
14 A ngie i diat i buka ma ra varvul ma ra tinata i mapak;
15 A kau i diat i vutvut upi ra vardodoko;
16 A vinirua ma ra uliran i tur ta kadia lavur nga;
17 Ma pa dia ga nunure ra nga i ra malmal;
18 Pa ta bunurut ure God i tur ta ra luaina mata i diat."
19 Ma da nunure muka go, ba ra lavur magit par a tinata na varkurai
i tatike, i tatike ta diat dia tur ta ra vavai na tinata na varkurai; upi
na paum bat ra ngie i diat par, ma upi na arikai ba ra rakarakan a
gunagunan i rara parika ta ra mata i God; 20 tago ure ra tinorom ta ra
tinata na varkurai pa da vatakodo ta tikai ta ra luaina matana; tago ra
tinata na varkurai i vakabara dat ure ra varpiam.

Ra varvatakodo kai God

21 Ma go ra varvatakodo kai God, nina ba pa i vuna ta ra tinata na
varkurai, i tar vana rikai, ma ra tinata na varkurai ma ra lavur propet
diat tar varvai dovot i tana; 22 a varvatakodo kai God iat ta ra nurnur
tai Iesu Kristo kadiat par dia nurnur; tago pa dia enana varbaiai; 23 tago

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

diat par dia tar varpiam ma dia iba upi ra minamar i God, 24 di vatakodo
vakuku diat ta kana varmari iat ure ra varkul na varvalaun kai Kristo
Iesu; 25 nina ba God i ga vaarike tar ia upi a varporong, ure ra nurnur
ta ra gapuna, upi na vaarike ra takodo na varkurai kai God, tago i
nur vue ke boko ra lavur varpiam dia tar pait ia amana ta ra kini na
varvamadudur kai God; 26 iau biti upi na vaarike go gori kana takodo na
varkurai; upi ia iat na takodo ma na vatakodo bula nina i nurnur tai Iesu.
27 Akave la ta magit ba dat a vavagia pa dat i tana? Di tar kure vatukum
vue. Ta ra varkurai ava? Ure ra varkurai na papalum vang? Patana; ure
ke ra varkurai na nurnur. 28 Damana da nuk ot pa ia, ba di vatakodo ra
tutana ure kana nurnur ma vakir ta ra papalum i vuna ta ra tinata na
varkurai. 29 Dave God a God kai ra Iudaia ka laka? Vakir vang a God
kai ra lavur Tematana bula? 30 Maia, kai ra lavur Tematana bula; tago
ia ra kopono God ka ba na vatakodo ra pokakikil ma ra nurnur, ma diat
pa dia pokakikil ure ra nurnur. 31 Dave bar, da papait na punpun vue
laka ra tinata na varkurai ma ra nurnur? Koko muka! Maia pa, da vatur
vapadikat ia ka.

Abaraam ia ra bo na valavalar

4 1 Ava dat a tatike ba Abaraam, tama i dat ta ra palapaka, i tar vatur
vake? 2 Tago ona di tar vatakodo Abaraam ure kana lavur papalum,
kana ta magit ba na tibuna pite pa ia mulai tana; ma vakir ta ra mata i
God. 3 Tago ava ra Buk Tabu i biti? "Abaraam i ga kapupi God, ma di ga
luk tar ia tana ba ra mangamangana takodo." 4 Ma go, nina i papalum
pa di tul tar kana vapuak ure ra varmari, ure ke ra varkul. 5 Ma nina ba
pa i papalum, ma i nurnur uka tai nina i vatakodo ra tena varpiam, di
vatavatang tar kana nurnur da ra mangamangana takodo.
6 Da David bula i varvai ure ra varvadoan kai nam ra tutana, ba God
i vatang tar ra mangamangana takodo tana, ma i iba upi ra lavur bo na
papalum, 7 i biti:

"Dia ti doan nam diat, ba di tar pun vue kadia lavur niol,
Ma di tar tuba kadia lavur varpiam.
8 I ti doan nam ra tutana ba ra Luluai pa na vatang tar kana lavur
varpiam tana."

9 Dave go ra nidoan, ure diat ika ra pokakikil, ba ure diat bula laka pa
dia pokakikil? Tago di biti dari: Di ga vatang tar ra nurnur tai Abaraam
da ra mangamangana takodo. 10 Di ga luk davatane tar ia? Ta nam ra
kilala ba i ga tar pokakikil, ba ta nam ra kilala ba pa i ga pokakikil
boko? Vakir ta ra kilala na pokakikil, i ga lua ka tana. 11 Ma di ga tul
tar ra vakilang na pokakikil tana, da ra vakilang na mulaot ure kana
mangamangana takodo, nina i vuna ta ra nurnur ma i ga vatur vake ba
pa i ga pokakikil boko; upi ia ra tama i diat par dia nurnur, ma pa dia

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

pokakikil boko, upi da vatang tar bula ra mangamangana takodo ta diat;
12 ma upi ia bula ra tama i diat ra umana pokakikil, diat nam dia tar
pokakikil, ma dia murmur bula ra pal a kau i nam ra nurnur kai tama i
dat Abaraam, nina i ga vatur vake ba pa i ga pokakikil boko.

Ta ra nurnur da vatur vake ra vavalima kai God

13 Tago ra varvatading ba na kale boko ra rakarakan a gunagunan, pa
di ga tul tar ia tai Abaraam ba ta ra lavur bul mur tana ure ra tinata na
varkurai, di ga tul tar ia ure ra varvatakodo ta ra nurnur. 14 Tago ona
diat dia mur ra tinata na varkurai, dia kale ra varvatading, da pukue
ra nurnur upi na magit vakuku, ma ra varvatading pa na topa ta magit;
15 tago ra kankan ia ra vuai ra tinata na varkurai; ma gala pa ta ra tinata
na varkurai, gala pa ta varpiam bula. 16 Ure go i vuna ta ra nurnur, upi na
vuna ta ra varmari; upi ra varvatading na dovot pire diat ra umana bul
mur parika; vakir ta diat ika dia mur ra tinata na varkurai, ia diat bula
ba kadia nurnur i varogop ma nam kai Abaraam, ra tama i dat par; 17 (da
di ga tumu ia dari: Iau ga vaki u, upi u ra tama i ra do na vuna tarai) ta
ra luaina mata i God, nina i ga nurnur tana, nina i valavalaun ra umana
minat, ma i vatavatang ra lavur magit pa dia ki, varogop ba dia tar ki.
18 Ma i ga nununuk ung ma ra nurnur ba pa i gire boko ta magit, upi ia
ra tama i ra do na vuna tarai, da nam di tar vatading value tana dari: Na
damana ra lavur bul mur tam. 19 Ma pa i ga turatura kana nurnur, ba i
ga nuk pa ra pakana nam i ga varogop ma ra minat (tago i ga to na laun
pa ra mar na kilakilala), ma ra tatal na bul kai Sara i ga da ra minat;
20 maia pa, i ga nuk pa ra varvatading kai God, ma pa i ga palupel ma ra
tamtavun, i ga padikat vanavana ure ra nurnur, ma i ga pite varpa tadav
God. 21 Ma i ga ot muka ra nuknukina, ba God na pait valar pa nam i
tar vatading value me. 22 Kari di ga luk tar ia tana ba ra mangamangana
takodo. 23 Ma go pa di ga tumu ia ure ke, ba di ga luk tar ia tana, 24 di ga
tumu ia bula ure dat, dat ba da kure tar ia ta dat, ona da nurnur tai nina
i ga vatut pa mule Iesu kada Luluai kan ra minat, 25 nina di ga tul tar ia
ure kada lavur nirara, ma di ga vatut pa ia mulai upi da vatakodo dat.

Da ki na malmal ma God

5 1 Tago di tar vatakodo dat ure ra nurnur, da ki na malmal ma God
tai kada Luluai Iesu Kristo; 2 ure nina bula da tar olo ure ra nurnur
ta go ra varmari da ki tana gori; ma da gugu ta ra kini nunur upi ra
minamar i God. 3 Ma vakir go kaka, da gugu bula ta ra lavur magit dia
varmonong; tago da nukure ba ra lavur magit dia varmonong dia vatavua
ra kini vovovon; 4 ma ra kini vovovon i vangala pa ra kini patuan; ma ra
kini patuan i vangala pa ra kini nunur; 5 ma ra kini nunur pa ta vavirvir
na vana rikai tana; tago ra Takodo na Tulungen, nina di ga tul tar ia

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ta dat, i tar lolonge ra varmari kai God ta ra bala i dat. 6 Tago ba da
ga malmalu boko, ba i ga ot ra kilala, Kristo i ga mat upi ra lavur tena
varpiam. 7 Tago i papait na dekdek pire tikai upi na mat bat ta takodo
na tutana; ma kan ta tikai na mat bat ta tutana ba i boina kakit ra
maukuana. 8 Ma God i vatada tar kana varmari tadav dat, dari, tago ba
da ga ki boko ta ra varpiam, Kristo i ga mat upi dat. 9 Ma go, tago di tar
vatakodo dat ure ra gapuna, da ga valaun muka dat kan ra kankan kai
God tana. 10 Tago ona di ga vamaram pa mule dat tadav God ma ra minat
kai Natuna, ba da ga ebar boko kan ia, i kat muka, ba gori, tago da tar
varmaram me, da valaun dat ure kana nilaun; 11 ma pa i ot boko, tago da
gugu bula tai God ure kada Luluai Iesu Kristo, nina da tar vatur vake ra
kini na varmaram tana.

Adam ma Kristo

12 Io, da ra varpiam i tar vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan ure
tika na tutana ma ra minat ure ra varpiam; ma da ra minat i tar vana
tadav ra lavur tarai par, tago dia tar varpiam par; 13 tago amana ba
pa ta ra tinata na varkurai boko, a varpiam i ga tur ta ra rakarakan a
gunagunan, ma pa di kure tar ra varpiam ba pa ta ra tinata na varkurai.
14 Ma a dovotina a minat i ga kure ra tarai papa ra kilala i Adam ma tuk
tar ta ra kilala i Moses, ma diat bula pa dia ga rara ta ra mangamangana
varogop nam Adam i ga rara tana, ia ra malalar i nina ba na ga pot.
15 Ma ra bunura ma ra vartabar na varmari pa dir vardada. Tago ona ra
mangoro dia tar mat ure ra bunura kai tikai, i dovot muka ba ra varmari
kai God ma ra vartabar ba i vuna ta ra varmari kai ra kopono tutana,
Iesu Kristo, i tar pepeal muka tadav ra mangoro. 16 Ma ra vartabar dir
enana varbaiai ma ra varpiam kai ra kopono ko; tago ra varkurai i ga
arikai upi ra balbali tai ra kopono ko; ma ra vartabar na varmari upi na
vuna ta ra varvatakodo ta ra do na bunura. 17 Tago ona ra minat i ga kure
ra tarai ure ra bunura kai tika na tutana, a dovot muka diat, dia alube
pa ra pepeal varmari ma ra vartabar na varvatakodo, diat a varkurai ta
ra nilaun ure tikai, ia nam Iesu Kristo. 18 Varogop da ure ra bunura kai
tikai a varkurai na balbali i tar tadav ra tarai par, damana bula ure ra
mangamangana takodo kai tikai a vartabar na varmari i ga tadav ra tarai
par upi ra varvatakodo na nilaun. 19 Tago da ure ra varpiam kai tikai di
vatur vaarike ra mangoro na tena varpiam, damana bula ure ra tinorom
kai tikai da vatakodo ra mangoro tana. 20 Ma ra tinata na varkurai i ga
vana rikai maravut upi na vaarike vapeal ra lavur bunura; ma ta, nam
ba ra mangamangana varpiam i ga pepeal, a varmari i ga manga pepeal
kakit; 21 Upi da ra varpiam i tar varkurai ma ra minat, damana bula a
varmari na varkurai ma ra mangamangana takodo upi ra nilaun tukum
ure Iesu Kristo kada Luluai.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Dan mat kan ra varpiam ma da laun tai Kristo

6 1 Dat a tatike ra ava mulai? Dat a ki vang ta ra varpiam, upi na
pepeal tana ra varmari kai God? 2 Koko muka! Tago dat, da tar mat
kan ra varpiam, dat a kiki dave mulai tana? 3 Dave, pa ava nunure laka
ba dat par, da tar baptaiso tai Iesu Kristo, da tar baptaiso tar ta kana
minat? 4 Damana di tar punang varurungane dat me, ure ra baptaiso
ta ra minat; upi, da di tar vatut pa Kristo kan ra minat ta ra minamar
i Tama i dat, damana bula i kat muka ba dat a vanavana ma ra nilaun
kalama. 5 Tago ona di tar vatumurot dat me ta ra malalar i kana minat,
na damana bula pire dat ure kana nilaun mulai kan ra minat; 6 da nunure
go, ba ra maulana tutana ta dat di ga ot vatokobe varurung me ta ra bolo,
upi da kamare vue ra paka i ra varpiam, upi papa gori koko dat mulai ra
umana vilavilau kai ra varpiam; 7 tago nina i tar mat, di tar valangalanga
nam kan ra varpiam.
8 Ma ona da tar mat varurung ma Kristo, da nurnur, ba dat a laun
varurung bula me; 9 da nunure go, tago di tar vatut pa mule Kristo kan
ra minat, pa na mat mulai; a minat pa na kure mule. 10 Tago ra minat i ga
mat i tana, i ga vakopono mat ure ra varpiam; ma nam ra nilaun i laun
tana, i lalaun ure God. 11 Damana avat bula, avat a nuknuk pa avat ba ava
tar mat tuna kan ra varpiam; ma ba ava tar laun upi God tai Kristo Iesu.
12 Koko avat a nur tar ra varpiam upi na kure ra paka i vavat nina ba
na ga mat boko, upi avat a torom ta ra lavur kaina mamainga i ararikai
tana; 13 ma koko avat a tul tar ra vurvur magit ta ra paka i vavat upi ra
vargal kai ra varpiam; avat a tul tar avat tai God, da ava tar laun mulai
kan ra minat, ma avat a nur tar ra vurvur magit ta ra paka i vavat upi
ra vargal na mangamangana takodo ure God. 14 Tago ra varpiam pa na
vatur vake ra varkurai ure avat; tago pa ava tur ra vavai ra tinata na
varkurai, ava tur ra vavai ra varmari.

A umana vilavilau kai ra varpiam

15 Ava mulai? Dat a varpiam vang tago da tur ra vavai ra varmari, ma
pata ra vavai ra tinata na varkurai? Koko muka! 16 Pa ava nunure vang,
ba ari ava tul tar avat upi ra umana vilavilau kai tikai upi avat a torom
tana, a dovotina, avat ra umana vilavilau kai nam ava toratorom tana;
ba kai ra varpiam upi ra minat, ba kai ra tinorom upi ra mangamangana
takodo?
17 Ma da pite pa God, tago lua boko avat ra umana vilavilau kai ra
varpiam, ma gori ava tar torom ma ra bala i vavat ta nam ra mangana
vartovo ba di tar valaun tar avat i tana; 18 ma tago di tar valangalanga
avat kan ra varpiam, di tar pukue avat upi ra umana vilavilau kai ra
mangamangana takodo.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

19 Iau tata da ra mangamangana kai ra tarai, tago ra binilua ta ra paka
i vavat; tago, da ava ga tul tar ra vurvur magit ta ra paka i vavat upi
diat a umana vilavilau kai ra mangamangana i dur ma ra varpiam upi ra
varpiam, damana bula avat a tul tar ra vurvur magit ta ra paka i vavat
parika gori upi diat a umana vilavilau kai ra mangamangana takodo upi
ra varvagomgom. 20 Tago amana, ba avat ra umana vilavilau boko kai ra
varpiam, ava ga langalanga kan ra mangamangana takodo. 21 Ta nam ra
kilala ava ra vuai vavat ta nam ra lavur magit, nina ba ava vavirvir tana
gori? Tago ra mutuai nam ra lavur magit a vinirua. 22 Ma gori, tago di tar
valangalanga avat kan ra varpiam, ma di tar pukue avat upi ra umana
vilavilau kai God, ava vatur vake ra vuai vavat upi ra varvagomgom, ma
ra mutuaina a nilaun ba pa na mutu. 23 Tago ra vapuak ure ra varpiam ia
ra minat; ma ra vartabar na varmari kai God ia ra nilaun ba pa na mutu
ure Kristo Iesu kada Luluai.

A tinata valavalar ta ra kini na tinaula

7 1 Dave, pa ava nunure laka, a tara na turagu (tago iau tata pa ra
tarai nina dia nunure ra tinata na varkurai), ba ra tinata na varkurai
i kure ra tutana ta ra kilakilala i laun tana? 2 Tago nam ra vavina
ba ta tutana i tar ben ia, a varkurai i vi varurue dir ma kana tutana
ta ra kilakilala i laun tana; ma ona i mat kana tutana, a vavina i tar
langalanga kan ra varkurai na tinaulai. 3 Damana ba kana tutana i laun
boko, ma ta ra tutana i ben ia, da vatang ia ba a tena nipo, ma ona kana
tutana i tar mat, i langalanga kan ra varkurai, ma ona ta ra tutana i ben
ia, vakir da vatang mule ba a tena nipo. 4 Damana, a tara na turagu, avat
bula, ava tar mat ta ra tinata na varkurai ure ra paka i Kristo; upi da vi
guve avat ma ta ra tikai, nina iat di tar vatut pa ia kan ra minat, upi dat
a vuai ra vuai dat ure God. 5 Tago ba da ga ki boko ta ra mangamangana
ai ra paka i dat, ra lavur kaina mamainga dia vuna ta ra tinata na
varkurai, dia ga ongor ta ra vurvur magit ai ra paka i dat, upi diat a vuai
ra vuai diat upi ra minat. 6 Ma go di tar valangalanga dat kan ra tinata na
varkurai, tago da tar mat kan nam i ga vi vake dat; ma damana da torom
ma ra kalamana mangana tulungen, ma vakir ta ra maulana maukua i ra
tinata ka.

A varkurai ma ra varpiam

7 Ava vang dat a tatike? Dave, a tinata na varkurai, ia ra varpiam vang?
Koko muka. Ma a dovotina, gala pata ra tinata na varkurai, gala pa ina
ga nunure ilam ra varpiam; na gala ra tinata na varkurai pa i ga tatike
dari: Koko i puruai ra balam upi ta magit kai tikai, gala pa iau ga nunure
ra varbat upi nam ra magit; 8 ma ra tulungea i ra varpiam, tago i dekdek
ure ta vartulang, i ga vatavua ra lavur kaina mamainga tagu; tago gala

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

pa ta ra tinata na varkurai, gala ra tulungea i ra varpiam na mat ika. 9 Ma
lua, ba pa ta boko ra tinata na varkurai, iau ga laun; ma ba i ga vut ra
vartulang, ra tulungea i ra varpiam i ga lagar mulai, ma iau ga mat; 10 ma
ra vartulang, di ga tul tar ia ure ra nilaun, iau tar matote muka ba i vuna
ta ra minat; 11 tago ra tulungea i ra varpiam, i ga dekdek ta ra vartulang,
i ga vagu pa iau, ma i ga ubu iau me.
12 Damana ra tinata na varkurai i gomgom, ma ra vartulang i gomgom,
ma i takodo, ma i vakak. 13 Dave bar, nam i boina, i ga vuna vang ta
kaugu minat? Koko muka. Ra varpiam i ga vuna ta ra minat tagu, upi na
pada muka ba ia ra varpiam, ma i ga vatavua ra minat tagu ma ra magit i
boina; upi ba ure ra vartulang na pada muka ba ra varpiam i manga bilak
vurakit.

A ura mamainga kai ra tutana

14 Tago da nunure ba ra tinata na varkurai ia ra magit na tulungen;
ma ga iau, iau a tutana vakuku, a palapaka ka, iau a vilavilau kai ra
varpiam. 15 Tago nam ra magit iau pait ot pa ia, pa iau nunure; tago nam
ra magit iau mainge, pa iau pait ot pa nam; ma ra magit i milmilikuan
tagu, nam iau pait ot pa ia. 16 Ma ona iau pait ot pa nam, ba pa iau
mainge, iau mulaot ta ra tinata na varkurai ba i vakak muka. 17 Ma go
muka, vakir iau mulai, iau papait ia, ra tulungea i ra varpiam, i ki tagu,
i papait ia. 18 Tago iau nunure, ba pa ta bo na magit i ki tagu, dari, pa
i ki ta ra pal a pakagu; tago ra bo na mamainga i tur ta ra balagu, ma
pa ta niuvia i ki tagu, upi ina pait ot pa nam i boina. 19 Tago ra bo na
magit, nina iau mainge ba ina pait ia, iau mama pait ia; ma ra kaina
magit, nina ba pa iau mainge ba ina pait ia, iau papait muka nam. 20 Ma
ona iau pait ot pa nam, ba pa iau mainge ba ina pait ia, vakir iau mulai
iau pait ia, a tulungea i ra varpiam tagu i papait ia. 21 Damana iau gire
ra varkurai dari: A dovotina iau mainge ina pait ra magit i boina, ma
ra mangamangana i milmilikuan ka i ki tagu. 22 Tago iau gugu ta ra
varkurai kai God ma ra kalamana tutana tagu, 23 ma iau gire ta ra enana
varkurai bula ta ra pakapakagu, ma i varvarubu ma ra varkurai ta ra
nuknukigu, ma i kap vavilavilau tar iau ta ra varkurai na varpiam i tur ta
ra pakapakagu. 24 Ea, iau a malari na tutana iau! To ia na valaun pa iau
kan ra paka i go ra minat? 25 Iau pite pa God tai Iesu Kristo kada Luluai.
Damana iau, iau torom ta ra varkurai kai God ma ra nuknukigu; a ra
pakagu i torom ta ra varkurai kai ra varpiam.

A nilaun ta ra Tulungen

8 1 Kari pa ta ra varkurai na balbali mulai ure diat dia ki tai Kristo
Iesu. 2 Tago ra varkurai kai ra Tulungea i ra nilaun tai Kristo Iesu
i tar valangalanga iau kan ra varkurai i ra varpiam ma ra minat. 3 Tago

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

nam ba ra tinata na varkurai i ga mama pait ia, tago ra palapaka i ga
vabiluane, God i ga kure vakaina ra varpiam ta ra palapaka, ba i ga
tulue Natuna iat varogop ma ra kaina paka i ra tarai, ma ure ra varpiam,
4 upi da pait ot pa ra lavur vartulang ta ra tinata na varkurai ta dat,
dat, ba pa da mur ra ninunuk na paka i dat, da mur uka ra tulungen.
5 Tago diat, dia mur ra palapaka, dia nuk vatikene pa ra lavur magit ai ra
palapaka; ma diat dia mur ra tulungen, dia nuknuk pa ra lavur magit na
tulungen. 6 Tago a nuknuk i ra palapaka ia ra minat nam; ma ra nuknuk
na tulungen, ia ra nilaun ma ra malmal; 7 tago a nuknuk i ra palapaka dir
ebar ma God; tago pa i vamolo tar ia ta ra varkurai kai God, ma i mama
pait valar pa ia; 8 ma diat, dia mur ra ninunuk ai ra palapaka, God pa i
gugu ta diat. 9 Ma avat, pa ava mur ra ninunuk na palapaka, ava mur uka
ra tulungen, ona ra Tulungea i God i ki ta vavat. Ma ona ta tutana pa i
vatur vake ra Tulungea i Kristo, vakir kai Kristo nam. 10 Ma ona Kristo i
ki ta vavat, a palapaka i tar mat ure ra varpiam; ma ra tulungen i lalaun
ure ra mangamangana takodo. 11 Ma ona ra Tulungea i nina i ga vatut
pa mule Iesu kan ra minat i ki ta vavat, nina i ga vatut pa mule Iesu kan
ra minat na valaun pa bula ra paka i vavat, ba na ga mat boko, ure ra
Tulungeana i ki ta vavat.

12 Damana, a tara na turagu, dat ra umana tena kinakang, vakir ure ra
palapaka upi dat a mur ra lavur mangamangana ai ra palapaka; 13 tago
gala ava mur ra lavur mangamangana ai ra palapaka, gala avat a mat
ika; ma ona avat a doko ra lavur mangamangana ai ra palapaka ma ra
tulungen, avat a laun muka. 14 Tago diat par ba ra Tulungea i God i lue
rap diat, diat ra umana natu i God muka. 15 Tago pa ava ga alube pa ra
tulungea i ra kini na vilavilau upi avat a burut mulai; ma ava tar alube
pa ra tulungea i ra kini na bartamana, nam da oraoro tana dari: Aba,
Tama. 16 A Tulungen iat dir mulaot varurung ma ra tulungea i dat, ba dat
ra umana natu i God; 17 ma ona dat ra umana natuna, dat bula a tarai na
kakalai; a tarai na kakalai kai God, upi dat a kakalai varurung ma Kristo
tana; ona da kairane varurungane ra kinadik me, upi da vadoane guve
dat me.

A minamar ba da vaarike boko pire ra tarai

18 Tago iau nuk ia, ba pa i topa ia, ba da valarue ra lavur kinadik ta go
ra kilakilala ma ra minamar ba da ga vaarike boko pire dat. 19 Tago ra
lavur magit di ga vaki diat, dia kiki ungung ma ra dekdek na mamainga
upi da vaarike boko ra umana natu i God. 20 Tago vakir ta kadia
mamainga di ga vamolo tar ra lavur magit na vavaki, i ga vuna tai nina
iat i ga vamolo tar diat, ure ra kini nunur dari, 21 ba da valaun pa boko ra
lavur magit par di ga vaki ia kan ra kini na vilavilau ta ra binilua, upi ra
minamar i ra kini langalanga kai ra umana natu i God. 22 Tago da nukure

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ba ra lavur magit na vavaki par dia vueir varurung, ma dia kairane muka
ra kinadik da ra kinadik na kinakava ma i tuk tar gori. 23 Ma vakir diat
ika, tago dat bula, da tar vatur vake ra luaina vuai e ta ra Tulungen, dat
iat muka, ra tulungea i dat i oir, tago da ungung pa ra rana ba da pait ot
pa kada kini na bartamana, a kukuraina dari, a varvalaun ure ra paka i
dat. 24 Tago di tar valaun dat ta ra kini nunur; ma ba da ki nunur upi ra
magit da gire, vakir ia ra kini nunur tuna nam; tago nam ra magit ba ta
tutana i gire, na ki nunur upi ia mulai ta ra ava? 25 Ma ona da ki nunur
upi ra magit pa da tia gire, io, da ungung pa ia ma pa da urur upi ia.
26 Damana bula ra tulungen i vator dat ure ra magit da pagolgol tana;
tago dat, pa da nunure ra magit i topa dat upi dat a lul upi ia; ma ra
Tulungen iat i araring ure dat ma ra vuavueir ba pa da vatang ot pa ia;
27 ma nina i gire ot pa ra bala i dat, i nunure ra nuknuk i ra Tulungen,
tago i araring ure ra umana tena gomgom vada ra mamainga kai God.
28 Ma da nunure ba ra lavur magit par dia papalum rangup upi diat a
vadongone diat dia mari God, diat muka di tar oro pa diat varogop ma
kana mamainga. 29 Tago diat i tar nunure value diat, i ga tibe value
diat bula upi diat a varogop ma ra malalar i Natuna, upi ia ra luaina iat
pire diat ra do na barturana; 30 ma diat i ga tibe value diat, i ga oro pa
bula diat; ma diat i ga oro pa diat, i ga vatakodo bula diat; ma diat i ga
vatakodo diat, i ga mar bula diat.

A varmari kai God tai Iesu Kristo

31 Ava dat a tatike vang ure go ra lavur magit? Ona dat da varirivut
ma God, to ia kada ebar? 32 Nina ba pa i ga balaure vake Natuna, ma i
ga tul tar ia ure dat par, dave bar, pa na tul varurungane tar ia laka ra
lavur magit par bula me? 33 Nam diat, ba God i ga pilak pa diat, to ia na
takun diat ma ta magit? God iat i varvatakodo; 34 to ia nam ba na kure
vakakaina? Kristo Iesu bar, nina i ga mat, maia pa, di ga vatut pa ia
mulai kan ra minat, ma i kiki ta ra lime tuna God, ma i araring bula ure
dat? 35 To ia na varbaiane dat ma ra varmari kai Kristo? A lavur magit
na varmonong laka, ba ra bunurut, ba ra varvatagiliman, ba ra kipakan,
ba ra niiba upi ra mal, ba ra kini ta ra kikinit vakai, ba ra pakat na
vinarubu? 36 Vada di ga tumu ia:

"Di dokodoko avet ure u ta ra bungbung na keake ma ra marum;
Di nuk varogopane avet ma ra umana sip da ure ra vardodoko."

37 Ma da mamanga uvia ta go ra lavur magit tai nina i ga mari dat. 38 Tago
i tar ot muka ra nuknukigu dari, ba ra minat, ba ra nilaun, ba ra lavur
angelo, ba ra lavur varkurai, ba ra lavur magit go kari, ba ra lavur magit
ba na ga pot namur, ba diat dia dekdek, 39 ba ra magit i tuluai, ba ra magit
i lulur, ba ta enana magit bula di ga vaki ia, pa diat a ongor upi diat a
varbaiane dat ma ra varmari kai God, nina ba tai Kristo Iesu kada Luluai.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

God ma kana tarai

9 1 Iau tatike ra dovotina tai Kristo, pa iau vaongo, ma ra varkurai
ta ra balagu i varvai maravut iau tai ra Takodo na Tulungen, 2 ba i
ngala kaugu takunuan, ma i kadik vatikai ra balagu. 3 Tago iau tar to na
mainge ba da pala vatagiliman varbaiane amir ma Kristo ure ra umana
turagu, a umana niurugu tuna ta ra palapaka; 4 diat ra tarai Israel, kadiat
nam ra kini na bartamana, ma ra minamar, ma ra lavur kunubu, ma ra
vartabar ma ra tinata na varkurai, ma ra kunudar pire God, ma ra lavur
tinata na varvatading; 5 kadiat ra umana patuana, ma ta kadia vuna tarai
Kristo i ga vana rikai ma ra pal a pakana, nina i lia vurakit ta ra lavur
magit parika. la God, da pite pa ia pa na mutu. Amen.

6 Ma pa i varogop ba i tar paak ra tinata kai God. Tago diat a Israel
vakir diat a Israel parika; 7 ma vakir tago diat ta ra vuna tarai Abaraam
di ga oro pa diat; dari ke: A vuna tarai Isak iat da vatang ia ba kaum
vuna tarai. 8 A kukuraina dari: Nam diat ra umana bul ba Abaraam i ga
vangala diat, vakir diat ra umana natu i God, ia kaka ra umana natu i
ra varvatading iat da vatavatang diat ba ra umana bul mur. 9 Tago ia ra
tinata na varvatading: Ta ra e dari ina ga pot, ma Sara na vatur vake
ta natuna a tutana. 10 Ma vakir nam uka; go bula: Rebeka ba i tar lalau
pa ra bul tai tikai, tai tama i dat Isak iat, 11 tago ra ura natuna ba pa di
ga kava boko dir, ma pa dir ga pait boko ta magit i boina, ba ta magit i
bilak, 12 di ga tatike tai ra vavina dari: A luaina na kudar tai ra muruna
(upi na tur vatikai ra mamainga kai God da ra pipilak, vakir ure ra
papalum, ia kaka ure nina iat i varting). 13 Da di ga tumu ia: Iau tar mari
Iakob, ma iau ga pidimuane Esau.

14 Ava dat a tatike? A mangamangana nirara i tur laka pire God? Koko
muka. 15 Tago i biti tai Moses: Ina mari diat iau mainge ba ina mari diat,
ma na madu ra balagu ure diat iau mainge ba na madu ra balagu ure
diat. 16 Ma damana pa i vuna tai nam i mamainga, ba tai nam i vutvut,
tai God kaka iat ra tena varmari. 17 Tago ra Buk Tabu i biti tai Parao: Ure
ni ra vuna iat iau ga vaki u, upi ina vaarike ra dekdekigu tam, ma upi ra
iangigu na rararang rikai ta ra rakarakan a gunagunan par. 18 Damana i
mari diat i mainge ba na mari diat, ma i valeo ra bala i diat i mainge ba
na valeo ra bala i diat.

A kankan kai God ma kana varmari

19 Kan una biti tagu dari: Ta ra ava i varvartakun boko? Tago to ia na
tur bat kana mamainga? 20 Koko damana, u ra tutana, to ia u, upi una tata
babali tai God? Dave, a magit di tar pait ia, na biti laka ta nina i ga pait ia
dari: Ta ra ava u ga papait iau dari? 21 Ba dave, a tena pait la na pia, pa i
kure vang nam ra pia maumau laka, upi na pait ta la ure ra papalum i ruru,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma ta ra la ure ra papalum ba pa i ruru ma ra kopono pakana pia? 22 Ma
i dave, ona God, tago i mainge ba na vaarike kana kankan, ma upi dat a
nunure ra dekdekina, i ga nur vavuan vue nam ra lavur la na kankan dia ga
topa ra vinirua, 23 upi na vaarike ra pepeal bo na magit ta kana minamar ta
ra umana la na varmari, diat nam i ga mal value diat upi ra minamar, 24 dat
nam, i tar oro pa dat, ma vakir ta diat ika ra Iudaia, ta diat bula ra lavur
Tematana? 25 Da i tatike bula ta ra buk kai Osea:

"Ina vatang diat kaugu tarai, nina diat, ba amana vakir diat kaugu
tarai boko;
Ma a vakavakak, nina ba pa di ga mari ia boko.
26 Ma na damana, ba ta nam ra gunan ba di ga tatike ta diat tana:
Vakir avat kaugu tarai,
Ta nam muka da ga vatang diat ba ra umana natu i God i lalaun."

27 Ma Iesaia i oraoro bula ure ra Israel: Ona ra lavur natu i Israel diat a
pepeal da ra veo ra valian ika, a ibaiba ka ta diat da ga valaun ia; 28 tago
ra Luluai na pait ot pa kana tinata, na vapar ia ma na vargat vue. 29 Ma,
da Iesaia i ga tatike lua, dari:

"Gala ra Luluai Sabaot pa i ga nur tar ra vakubur ta dat,
Gala dat a varogop ma Sodom, ma da gala varogopane dat ma
Gomora."

A tarai Israel ma ra bo na varvai

30 Ava mulai dat a tatike? Ba ra umana Tematana, diat pa dia ga
ongaongor upi ra mangamangana takodo, dia tar ko rikai tadav ra
mangamangana takodo, nina ra mangamangana takodo muka ba i vuna iat
ta ra nurnur; 31 ma diat ra Israel, tago dia ongaongor upi ra varkurai kai ra
mangamangana takodo, dia ga ki pit upi nam ra varkurai. 32 Ta ra ava? Tago
vakir dia ga tikan upi ia ma ra nurnur, dia ga tikan upi ia ka ma ra lavur
papalum. Dia ga tutukai ta ra vat na tukatukai: 33 da di ga tumu ia dari:

"Gire, iau vung ra vat na tukatukai ma ra timul a vat ta ra gunan Sion:
Ma diat dia nurnur tana, pa diat a vavirvir."

10 1 A tara na turagu, go ra mamainga i tur ta ra balagu, ma kaugu
nilul vovo pire God ure ra Israel, ba da valaun pa diat. 2 Tago iau
varveai dovot ure diat. ba tikai ra vargat ure God i tur pire diat, ma pa i
da ra kabatau. 3 Diat, tago dia tuptup ure ra varvatakodo kai God, ma dia
tikan upi diat a vatur vapatuan vake ke kadia mangamangana takodo iat,
pa dia ga vamolo tar diat ta ra varvatakodo kai God. 4 Tago Kristo iat ia
ra mutuai ra tinata na varkurai upi ra varvatakodo kadiat par dia nurnur.

A varvalaun kai ra tarai par

5 Tago Moses i tutumu ure ra varvatakodo ta ra tinata na varkurai
dari: Ba ta tutana i pait ot pa go ra lavur magit na laun ure diat. 6 Ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra varvatakodo ta ra nurnur i biti dari: Koko u tatike dari ta ra balam:
To ia na tutua urama ra bala na bakut? (a kukuraina dari, upi na agure
vaba Kristo marama liu); 7 ba: To ia na vana ba ura iat? (a kukuraina,
upi na agure vatutua Kristo kan ra minat). 8 Ma i tatike ra ava? A tinata
i maravai piram, i ki ka ta ra balam; ia ra tinata na nurnur, nina ave
varvai tana; 9 tago ona una varvai dovot ma ra ngiem ure Iesu, ba ia
ra Luluai, ma una nurnur tuna ta ra balam ba God i ga vatut pa ia
mulai kan ra minat, da ga valaun u; 10 tago a tarai dia nurnur upi ra
varvatakodo ma ra bala i diat; ma dia varvai dovot bula ma ra ngie i diat
upi ra varvalaun. 11 Tago ra Buk Tabu i biti: Nina iat muka i nurnur tana
pa na vavirvir. 12 Tago ra Iudaia ma ra Elenas pa dia enana varbaiai; tago
ra kopono Luluai ia ra Luluai i diat par, ma i vapealane ra vartabar tadav
diat par dia kail pirana. 13 Tago nina i kail upi ta iang i ra Luluai, da ga
valaun pa ia. 14 Ma diat a kail davatane upi nina ba pa dia ga nurnur
tana? Ma diat a nurnur dave tai nina ba pa dia ga valongore? Ma diat a
valongore davatane ba pa ta tena varveai? 15 Ma gala pa di togue diat,
diat a gala varvai dave? Da di ga tumu ia dari: I mariringian ra kau i
diat, dia kapkap ra bo na varveai ure ra lavur vakak na magit!
16 Ma pa dia ga torom par ta ra bo na varvai. Tago Iesaia i tatike dari:
Luluai, to ia laka i ga kapupi kaveve varvai? 17 Damana ra nurnur i vuna
ure ra valavalongor, ma ra valavalongor ure ra tinata kai Kristo. 18 Ma iau
biti dari: Dave, pa dia ga valongore laka? Maia pa, a dovotina,

"A nilai diat i tar vana ta ra rakarakan a gunagunan par,
Ma kadia tinata ta ra langlangun i ra lavur vuna gunan mutu." 19 Ma
iau biti dari: Dave ra Israel, pa dia ga nunure laka? Moses i tatike
lua dari:
"Ina vangangap avat upi na arikai ra varpin ta vavat ure diat,
Ba vakir diat tika na vuna tarai,
Ma ina vangangal avat ure tika na vuna tarai dia tabobo." 20 Ma
Iesaia i rurung muka, ma i tatike:
"Diat nam ba pa dia ga tikan upi iau, dia ga na tadav iau;
Ma iau ga vaarike iau ta diat, ba pa dia ga titir upi iau."

21 Ma ure ra Israel i tatike: "A bungbung par iau tar tulue tar ra ura
limagu upi ra tarai na varpiam ma ra umana tena varpuai."

A varmari kai God pire ra tarai Israel

11 1 Io, iau biti dari ba: Dave, God i tar okole vue ra taraina laka?
Koko muka! Tago iau bula a te Israel, a bul mur tai Abaraam,
ta ra vuna tarai Beniamin. 2 God pa i ga okole vue ra taraina, diat, i
ga nunure value diat! Pa ava ga nunure laka nam ra tinata a Buk Tabu
i ga tatike ure Elias? Ba i araring tadav God ma i takun ra Israel dari:
3 "Luluai, dia tar doko kaum umana propet, dia tar kal kopo kaum lavur

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

uguugu na vartabar; ma iau kaka, iau ki varkolono ma dia tikan upi iau
bula, upi ina mat."
4 Ma ava God i tatike bali ia me? "A lavurua na arip na marmar
na tarai, iau tar balaure vake upi kaugu, diat ba pa dia ga likun ra
malmalikun i ra kau i diat tadav Baal." 5 Damana muka go gori bula ra
ibaiba i tur vada ra pipilak na varmari. 6 Ma gala i vuna ta ra varmari,
gala vakir i vuna mulai ta ra papalum; gala pa i damana, a varmari gala
vakir a varmari mulai. 7 Ma ava muka tana? A Israel pa dia ga vatur vake
nam dia ga tikan upi ia; diat ika, di ga pilak value pa diat, dia tar vatur
pa ia, ma di tar vamaliu pa ra bala i diat ra ibaiba; 8 da di ga tumu ia
dari: "God i tar tul tar a tulungen na nidiop ta diat, a kiau na mata i diat
upi koko diat a nana, ma ra talinga i diat upi koko diat a valavalongor,
tuk tar ta go ra bung." 9 Ma David i biti dari:

"Boina da pait pukue kadia vuvuvung na nian upi a palai, ma ra
kun,
Ma ra timul na tukatukai, ma ra balbali pire diat;
10 Boina da vabobotoi ra kiau na mata i diat, upi koko diat a nana.
Ma boina ba una likun ra tamuru i diat upi na potok vatikai."

11 Iau titir mulai: Dave, dia ga tutukai laka upi diat a bura? Koko
muka! Ma ure kadia bunura a varvalaun i tar vana rikai tadav ra lavur
Tematana, upi na vangangap diat ta ra mamainga. 12 Ma go, ona ra
rakarakan a gunagunan i uviana ure kadia bunura, ma ra lavur Tematana
dia uviana tago di vabilua diat; na dave bar ba di vatur guve diat par
mulai?

A varvalaun kai ra umana Tematana

13 Ma iau tata tadav avat, ava Tematana. Ma tago iau ra apostolo
kai ra umana Tematana, iau nuk vangalangala pa kaugu tiniba ta ra
papalum; 14 kan ure ta minigui na magit ina vangangal vaarike ra
mamainga ta kaugu vuna tarai ma upi ina valaun ta na ta diat. 15 Ma
ona di vamaram pa mule ra rakarakan a gunagunan tago di ga vue
diat, ava na vana rikai ba da vatur vake mule diat? Go muka, a nilaun
mulai kan ra minat. 16 Ma gala ra luaina vuai e i gomgom vurakit, gala
i gomgom vurakit parika; ma gala ra okor i ra davai i gomgom vurakit,
na damana ra lavur ingaingarina par bula. 17 Ma ona di tar pit bubur vue
ta umana ingaingarina, ma u, a kuabar na oliva, di ga pakan guve avat
varurung ma diat, ma avat, ava vatur vake varurue nam ra okorina ma
ra bira i ra davai na oliva; 18 koko una vangavangala u urama ta ra lavur
ingaingarina tuna; ma ona u vangavangala u urama tana, una nunure, ba
vakir u, u puak ra okorina, ra okorina iat i puak u. 19 Kan una ga tatike
ba: Di ga pit bubur vue ra umana ingaingarina tuna, upi da pakan tar
iau tana. 20 Io, tago pa dia ga nurnur, kari di ga pit bubur vue diat, ma u

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tur uka ure kaum nurnur. Koko u nuk vangala pa u ure, una burut uka;
21 tago gala God pa i ga nur vue ra lavur ingaingarina tuna, gala pa na
ga nur vue u bula. 22 Una gire tana ra varmari ma ra dekdek na nuknuk i
God; a dekdek na nuknuk tadav diat dia ga bura; ma ra varmari kai God
tadav u, ona una tur padikat ta kana varmari; ona pata, da ga kutu vue u
bula. 23 Ma diat bula, ona pa dia ki vatikai ma ra tamtavun, da ga pakan
tar diat mulai: tago God na pait valar pa ia upi na pakan tar diat mulai.
24 Tago ona di ga kutu pa iu ta ra davai na oliva nina i kuabar ta kana
mangamangana iat, ma di ga pakan guve u ma ra bo na oliva, ma pa i da
ra mangamangana kai ra kuabarina iat, na dave bar laka ure ra umana
ingarina tuna? Da ga pakan guve diat muka ma ra vunapai diat iat.

A varmari kai God pire ra tarai par

25 Tago pa iau mainge ba avat a ngulngul, a tara na turagu, ure go
ra magit na pidik, kan avat a malamala kabinana ta ra nuknuk i vavat
vakuku, ba ta umana ta diat ra Israel dia maliu tuk tar ta nam ra bung
ba ra pepeal ta diat ra umana Tematana dia ga ruk; 26 ma damana da ga
valaun vapar ra Israel; da di ga tumu ia dari:

"A Tena Valaun na vana rikai tai Sion;
Na valilie vaire vue ra varpiam kan Iakob;
27 Ma go kaugu kunubu tadav diat,
Ba ina kap vue kadia lavur varpiam."

28 Tago ure ra bo na varvai, dia ebar kan ia ure avat; ma ure ra pipilak,
di mari diat ure ra umana patuana. 29 Tago God pa i nukpuku mulai ure
kana vartabar ma kana varting. 30 Tago da amana ava ga piam vue God,
ma gori ava tar vatur vake ra varmari ta kadia varpiam, 31 damana bula
go diat dia ga varpiam, upi, ure ra varmari di vaarike tadav avat, diat
bula diat a vatur vake ra varmari gori. 32 Tago God i tar vaki guve diat
par upi ra varpiam, upi na mari diat par.

A pite varpa tadav God

33 Io, i ti lulur mat ra pepeal bo na magit ta ra kabinana ma ra minatoto
kai God! Pa dat a nunure valar pa kana lavur varkurai, ma pa dat a tikan
mur valar pa bula kana lavur mangamangana! 34 Tago to ia i ga nunure
ra nuknuk i ra Luluai? Ba to ia bar kana tena varvateten? 35 Ba to ia i
ga lua ma ra vartabar pirana, ma da ga bali ia mulai? 36 Tago tana iat a
lavur magit par dia vuna, ma dia tur ure ma upi ia bula. Ma kana ka ra
variru ba pa na mutu. Amen.

Da papalum pire God ta kada nilaun

12 1 Kari iau lul vovo pa avat, a tara na turagu, ure ra do na varmari
kai God, ba avat a tul tar ra paka i vavat, a vartabar i laun ma i

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

gomgom vurakit, nina ba God na gugu tana; kavava minana na lotu nam.
2 Ma koko avat a varogopane avat ma ra lavur mangamangana ta go ra
tataun; ma i boina avat a vaenana pa avat, ma da vakalamane ra nuknuk
i vavat, upi avat a nunure ba ava la ra mamainga kai God, a magit i
vakavakak, i mariringian ma i ko vurakit.
3 Ta ra varmari di ga tul tar ia tagu, iau ve ra tarai par tikatikai ta
vavat, ba koko ta tikai na tibuna pite pa ia mulai, da pa i topa ia; ma
na nuknuk mulai da ra ninunuk na minatoto, vada God i tar tibe tar
ra valavalar i ra nurnur ta ra tarai par tikatikai. 4 Tago da i tikai ka ra
paka i dat, ma i do ra lavur ingarina tana, ma i enana varbabaiai kadia
papalum tikatikai; 5 damana bula dat, a mangoro dat, ma i tikai ka ra
paka i dat tai Kristo, ma dat par tikatikai, dat ra umana ingaingarina
vargil. 6 Ma da vatur vake ra varmari di ga tul tar ia ta dat, ba ra tinata
na propet, dat a tata na propet vada ra valavalar i kada nurnur; 7 ba
ra papalum na varbalaurai, dat a tul tar dat muka ta kada papalum na
varbalaurai; ba nina i vartovo, boina ba na varvartovo; 8 ba nina i varveai
na vargat, na varvarveai na vargat; nina i vartabar, boina ba na pait
ia ma ra dovotina; nina i varkurai, boina ba na tatabai tana; ma nina i
pait ra varmari, na pait ia ka ma ra niga. 9 Boina ba kavava varmari na
dovot muka. Avat a milmilikuane ra magit i kaina; avat a ki petep ta ra
magit i boina. 10 Avat a manga varmari vargil da ra umana barturana;
avat a varkakai ma ra variru vargil; 11 koko avat a talanguan ta kavava
varvakai; na malamalapang ra tulungea i vavat; avat a ongaongor pire
ra Luluai; 12 avat a gugu ure ra nurnur; avat a ki vovovon ika ba ra lavur
magit dia varmonong; avat a araring vovo vatikai; 13 avat a nuk pa ra
umana tena gomgom, ba dia iba upi ta magit; avat a mal diat ra umana
vaira par. 14 Avat a tata vadoane diat dia vakavakaina avat; avat a tatata
na varvadoan ika, ma koko ava tatata kakaina. 15 Avat a gugu varurung
ma diat dia gugu, ma avat a tangi varurung ma diat dia tangtangi.
16 Boina ba na kopono ko ra nuknuk i vavat ure avat vargil. Koko avat a
nuknuk upi ra lavur magit na luluai, ma avat a varmaliurai ma diat dia
ikilik. Koko avat a malamala tena kabinana ta ra lavur nuknuk i vavat
vakuku. 17 Koko avat a bali ra kaina mangamangana kai ta tikai ma ra
kaina mangamangana. Avat a nuknuk value upi ra lavur magit dia ruru
ta ra mata i ra tarai par. 18 Ona avat a pait valar pa ia, avat a ongor upi
avat a ki na malmal ma ra lavur tarai par. 19 Avat, di mari tuna avat,
koko avat a obo pa avat mulai; i boina muka ba avat a ki vamadudur
vue ra kankan: tago di ga tumu ia dari: “Kaugu ka ra varobo; iau kaka
ina balbali, a Luluai i biti.” 20 Damana, ona kaum ebar i mulmulum, una
tabar ia; ona i mar, una vamoma; tago ona damana, u vuvunge muka ra
lakit i io ta ra uluna. 21 Koko ra kaina na uvia pa iu, u iat una uvia pa ra
kaina ma ra boina ka.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A tinorom ta diat dia ki na varkurai

13 1 I boina ba ra tarai par diat a toratorom ta diat dia vatur vake ra
varkurai; tago vakir dia vatur vakuku vake ra varkurai, tai God
iat; God iat i ga vaki diat ra umana tena varkurai. 2 Damana nina i onge bat
ra tena varkurai, i onge bat ra tiniba kai God; ma diat dia varongongoi, a
varkurai na tadav diat. 3 Tago ra umana tena varkurai vakir dia varvaburut
ure ra bo na papalum, ure ke ra kaina iat. Ma u mainge vang ba koko
una burut ta ra tena varkurai? Una pait ika nam i boina ma na pite pa
iu tana; 4 tago ia ra tultul kai God piram upi una boina tana. Ma ona u
varpiam, una burut; tago pa i kapkap vakuku ra pakat na vinarubu; tago
ia ra tultul kai God, a tena varobo upi na pait ot pa ra kankan tai nina i
varpiam. 5 Damana i ti kat muka, ba avat a vamolo tar avat, vakir tago ure
ra kankan, ure bula ra ko na varkurai ta ra bala i vavat. 6 Kari go ava tul tar
bula ra totokom na varkurai; tago diat ra umana tultul kai God, dia balaure
vatikene go ra magit iat. 7 Damana avat a tul tar ta diat par nam i takodo; a
totokom na varkurai ta diat ba kadiat ra totokom na varkurai; a totokom na
tabarikik ta diat ba kadiat ra totokom na tabarikik; a bunurut tadav diat, i
topa ia ba dat a burutue diat; a variru tadav diat, i takodo upi dat a ru diat.

A maramaravut vargil

8 Koko avat a kang pa ta magit pire ta tikai, avat a varmari vargil ika;
tago nina i mari ta ra tikai i tar pait ot pa ra tinata na varkurai. 9 Tago
ra dari: “Koko u po, Koko u vardodoko, Koko u long, Koko i puruai ra
balam upi ta magit kai ta ra tikai,” ma ona ta vartuluai akamana bula, i
tur guvai par ta go ra tinata, dari: “Una mari talaim da u mari mule u.”
10 Nina i varmari pa i pait ta kaina magit pire talaina; damana ra varmari
i pait ot pa ra tinata na varkurai.
11 Ma go, tago da nunure ra e, ba go i manga topa ia muka upi avat
a tavangun kan ra nidiop; tago a varvalaun i tar manga maravai pire
dat gori, ma ta nam ra e da ga nurnur tavuna tana pata. 12 I tar lolokon
ra marum, ma i maravai ra keake; i boina ba dat a vorodo vue ra lavur
mangamangana ai ra tabobotoi, ma dat a puak pa ra vargal na kapa. 13 I
boina ba dat a vanavana bulbulu ma ra dovotina, da ta ra keake; koko ra
ki varurung na papaua ma ra nimomo tava longlong, koko ra niruk varbat
ma ra kaina mangamangana, koko ra vartultulianai ma ra varngu. 14 Ma
avat a vavauluve ma ra Luluai Iesu Kristo, ma koko avat a nuknuk lua ure
ra paka i vavat, upi avat a pait ot pa ra lavur kaina mamainga tana.

Koko una kure ta tikai

14 1 Ma nina i pagolgol kana nurnur, avat a agure vala pa ia, ma
koko upi avat a vartoto me ure ra lavur magit ba pa i tapala.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

2 Tika na tutana i ot kana nurnur dari, ba i takodo ba na en ra lavur
magit par; ta ra tikai, tago i palupel, i en ika ra vurigir. 3 Koko nina i
iaian, na pidimuane nina ba pa i ian; ma nina ba pa i iaian, koko na kure
nam i ian; tago God i tar vatur vake. 4 U to ia vang, Pi una kure ra tultul
kai ta ra tikai? Ona na tur bulu, ba na bura bar, kana luluai kaka iat i
kure. Maia pa, da vatur vapadikat ia; tago God na pait valar pa ia ba na
vatur vaor ia. 5 Tika na tutana i ru tika na bung ma ta ra bung pata; ta
ra tikai i ru rit ra lavur bungbung. Boina ba ra tarai par na ot muka ra
nuknuk i diat tikatikai tana. 6 Nina i ru ta bung, i ru ia ure ra Luluai, ma
nina i iaian, i iaian ure ra Luluai, tago i pite varpa tadav God; ma nina ba
pa i ian, ure ra Luluai pa i iaian, ma i pite varpa tadav God. 7 Tago vakir
ta tikai ta dat i lalaun ure ia iat mulai, ma pa ta tikai i mat ure ia iat
mulai. 8 Tago ba da laun, da laun ure ra Luluai; ma ba da mat, da mat ure
ra Luluai; damana ba da laun bar, ba da mat bar, dat kai ra Luluai ka. 9 Ta
nin Kristo i ga mat, ma i ga laun mulai, upi la ra Luluai i diat par, diat
dia mat ma diat bula dia laun. 10 Ma u, u kure turam dave? Ma u mulai,
dave u piam turam? Tago dat par dat a tur boko ta ra mata i ra kiki na
varkurai kai God. 11 Tago di ga tumu ia dari:

"Da iau lalaun, a Luluai i biti, a lavur malmalikun na kau i ra tarai
diat a talikun tadav iau,
Ma ra lavur karamea i ra tarai par diat a pite pa God."

12 Damana muka, dat par tikatikai, dat a vaarike vadovot mule dat pire
God.

Koko una vung ra tukatukai

13 Damana koko dat a kure vargiliane mule dat; ma dat a varkurai muka
dari, ba koko ta tutana na vung ra tukatukai, ba ta magit ba na bura tana,
ta ra nga i turana. 14 Iau nunure, ma i tar ot muka ra nuknukigu tai ra
Luluai Iesu, ba pa ta magit i dur ure mule; ma pire nina ba i nuk ot pa ia
ba ta magit i dur, pire nam i dur muka. 15 Ona turam i tabunu ure ra am
magit, vakir u vanavana mulai ma ra varmari ka. Koko ra am magit na
vuna ta ra vinirua kai nina ba Kristo i ga mat ure. 16 Koko na damana,
ba diat a vatang kaina ure ra mangamangana i boina ta vavat; 17 tago
ra varkurai kai God vakir a nian ba ra nimomo, ia ra mangamangana
takodo, ma ra malmal ma ra gugu tai ra Takodo na Tulungen. 18 Tago God
i manane nina i toratorom tai Kristo ta go ra lavur magit, ma ra tarai bula
dia mainge. 19 Boina ba dat a murmur upi ra lavur magit dia vuna ta ra
malmal, ma nam ra lavur magit, ba dat a vair vatavua vargiliane dat me.
20 Koko dat a kamare vue ra papalum kai God ure ra nian. A dovotina ra
lavur magit dia gilagilom par; ma i kakaina pire nam ra tutana ba i iaian
ma ra balana i varpuai bat ia. 21 I boina ba koko da ian ra kanomong i ra
lavur mangana vavaki, ma ba koko da mome ra vain, ba da pait ta magit

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

bula ba na varirap turam upi na tutukai tana. 22 U nurnur laka? Una vatur
vake kaum nurnur tam iat ta ra mata i God. I ti doan muka nina ba pa i
tibuna takun ia mulai ma ta magit i nuk ia ba i takodo pirana.
23 Ma nam i lavur nuknuk lalar, a kaina varkurai na tadav ia, ba tumu i
ian, tago pa i ian ma ra nurnur; ma ra lavur magit par ba pa dia vuna ta
ra nurnur, a varpiam par diat.

Koko dat a nuk pa ka kada mamainga

15 1 Ma i topa dat, da tur padikat, ba dat a puak pa ra lavur binilua
kadiat dia bilua, ma koko dat a nuk pa ka ra magit ba dat ika,
da mainge. 2 Boina ba dat par, tikatikai, dat a pait nam ra magit ba na
vamaroro talai dat, dat a vair ia ma ra magit ba na boina tana. 3 Tago
Kristo bula pa i ga pait ra magit ba ia kaka iat i ga mainge; ma da di ga
tumu ia: "Kadia tinata na varvul, di ga vul u me, i ga bura taun iau."
4 Tago ra lavur magit par, di ga tumu diat amana, di ga tumu diat ure
kada varvair, upi ba ure ra kini vovovon ma ure ra varmaram ta ra Buk
Tabu dat a vatur vake ra nurnur. 5 Ma go, boina ba God, nina i vuna ta ra
kini vovovon, ma ra varmaram, na tul tar avat ba na tikai ka ra nuknuk i
vavat ure avat vargil varogop ma Kristo Iesu; 6 Upi avat a pite pa ra God
ma Tama i kada Luluai Iesu Kristo ma ra kopono nuknuk i vavat ma ra
kopono ngie i vavat bula.

A bo na varvai pire ra umana Tematana

7 Kari avat a mal vargiliane avat, da Kristo bula i tar vatur pa avat,
ure ra variru tadav God. 8 Tago iau biti ba Kristo ia ra tultul pire diat
ra pokakikil upi na arikai ra dovotina kai God, upi na vadovot muka ra
lavur tinata na varvatading dia ga tatike tar diat tai ra lavur patuana,
9 ma upi ra lavur Tematana diat a pite pa God ure kana varmari; da di ga
tumu ia dari:

"Ure ke go ina pite varpa tam livuan ta ra lavur Tematana,
Ma ina kakakailai ta ra iangim." 10 Ma i biti mulai dari:
"A umana Tematana par, avat a gugu varurung ma ra taraina." 11 Ma
i tatike mule dari:
"A umana Tematana par, avat a pite pa ra Luluai;
Ma boina ba ra lavur vuna tarai mutu diat a pite pa ia." 12 Ma go
mulai Iesaia i tatike dari:
"A okor i Iese na arikai,
Ma nina i vana rikai upi na vatur ra varkurai ure ra lavur Tematana:
A lavur Tematana diat a nurnur tana."

13 Ma go muka, boina ba ra God i ra kini nunur na vabuka avat ma ra
gugu ma ra malmal par ure ra nurnur, upi na pepeal kavava kini nunur,
ta ra dekdek i ra Takodo na Tulungen!

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Paulo i rurung ta kana tutumu

14 Ma iau iat, a tara na turagu, i tar ot muka ra nuknukigu ure avat, ba
avat iat, ava tar buka ma ra ko na nuknuk, ma ava buka ma ra kabinana
par, ma i tale avat, ba avat a pit vargiliane avat. 15 Ma iau ga papait na
rurung ma kaugu tutumu tadav avat, upi ina vanuk tar ia mulai ta ra
nuknuk i vavat ta go ra varmari God i ga tul tar ia tagu, 16 Upi iau a
tultul kai Kristo Iesu tadav ra lavur Tematana, upi ina pait ra papalum ta
ra bo na varvai kai God, pi ra tinabar na Tematana na ti kat muka, ba di
vagomgom ia ma ra Takodo na Tulungen. 17 Damana kaugu ra langlang
tai Iesu Kristo ta ra magit kai God. 18 Tago pa ina rurung dari, ba ina
tata. ure ra lavur magit, ina vatang ika nam diat ba amir ma Kristo
amir ga pait diat ma ra tinata ma ra papalum, 19 ta ra dekdek i ra lavur
vakilang, ma ra lavur magit na padapada varvo, ta ra dekdek i ra Takodo
na Tulungen upi ra lavur Tematana diat a torom; damana aro Ierusalem
ma ta ra gunagunan i tur vurkikilane ma i tuk tar Ilirikum, iau tar varvai
rit bulbulu ta ra bo na varvai kai Kristo; 20 maia pa, iau tar nuk pa ia pi
koko ina ve ra bo na varvai tai ta gunan ba ra iang i Kristo i tar rararang
tana, upi koko ina bili taun ta tavul a papalum kai ta ra tikai. 21 Ma, da di
ga tumu ia dari:

> "Diat ba pa ta varvai ure i ga vana rikai tadav diat, diat a nana,
> Ma diat ba pa dia ga valavalongor, diat a matoto."

Paulo i vaninara upi na vana uro Rom

22 Ia go i ga vake iau a do na pakana ta kaugu vinavana tadav avat;
23 ma gori, tago pa ta gunan mulai ta go ra langlangun ba ina ki pa
ia, ma tago mangoro na kilala iau tar mainge tuna ba ina vana tadav
avat, 24 ba ina vana Spania ina ga vana pire vavat (tago iau ki nunur upi
ina gire avat ta kaugu vinavana, ma ba avat a tule kapi iau ta kaugu
vinavana tana, ba i tar ot kada kini varirivut), 25 ma go, iau biti, ba
ina vana uro Ierusalem, upi ina kap tabar diat ra umana tena gomgom
abara. 26 Tago a Makedonia ma ra Akaia dia tar gugu upi diat a tul tar ta
vartabar ure diat dia luveana pire ra umana tena gomgom aro Ierusalem.
27 A dovotina, dia tar ga tana; ma i tar topa ia muka, tago dia tar kakang
pire diat. Tago ona ra lavur Tematana dia tar vatur vake ta tiniba ta
kadia lavur magit na tulungen, i takodo muka ba diat a maravut diat ma
ta umana magit ure ra paka i diat. 28 Ba iau tar pait ot pa go, ma iau ga
vakilang tar go ra vuai na varmari ta diat, ina vana gil pire vavat ba ina
vana Spania. 29 Ma iau nunure ba ina pot tadav avat, ina pot ma ra pepeal
varvadoan tai Kristo.

30 Ma go iau lul vovo pa avat, a tara na turagu, ure kada Luluai Iesu
Kristo, ma ure ra varmari kai ra Tulungen, pi dat a ongaongor varirivut

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma ra niaring tadav God ure iau; 31 pi na valaun pa iau kan diat dia
varongoi aro Iudaia, ma upi go ra papalum iau pait ia ure diat aro
Ierusalem na boina ta ra mata i diat ra umana tena gomgom; 32 pi ina
vana ma ra gugu tadav avat ta ra mamainga kai God, ma upi dat a ngo
varurung. 33 Ma go, boina ba ra God na malmal na ki pire vavat par.
Amen.

Paulo i vatatabai diat

16 1 Iau vateten tar Poibe ta vavat, a tai dat, ia ra tena maramaravut
kai ra ekelesia Kenkrea, 2 upi avat a mal pa ia ure ra Luluai, da
i topa ra umana tena gomgom, ma avat a maravut ia ta ra lavur magit i
mainge avat a maravut ia tana; tago ia iat i ga maravut ra mangoro, ma i
ga maravut iau bula.
3 Avat a vatatabe Priska ma Akuila, amital papalum varirivut ma dir
tai Kristo Iesu, 4 dir ga tul tar ra inoa i dir ure kaugu nilaun; ma vakir
iau kaka, avet par ma diat ra lavur ekelesia ta diat ra Tematana, ave pite
pa dir; 5 ma avat a vatatabe bula ra ekelesia ta kuba i dir. Avat a vatatabe
Epainet, nina iau mari ia tuna, ia ra luaina vuai e aro Asia upi kai ra
Luluai. 6 Avat a vatatabe Maria, nina i ga manga balaguan ure avat. 7 Avat
a vatatabe Androniko ma Iunias, a ura niurugu, di tar vi varurue amital,
dir rararang bula pire ra umana apostolo, ma dir ga lua bula tadav
Kristo, ma iau ga mur. 8 Avat a vatatabe Amplias, nina iau mari ia tuna
tai ra Luluai. 9 Avat a vatatabe Urbano kada tena papalum varirivut tai ra
Luluai, ma Stakis, nina iau mari ia tuna. 10 Avat a vatatabe Apelis, nina
di manane ure Kristo. Avat a vatatabe diat dia ki ra kuba i Aristobulo.
11 Avat a vatatabe Erodion, a niurugu. Avat a vatatabe diat dia ki ra
kuba i Nakiso, nina diat ba kai ra Luluai. 12 Avat a vatatabe Tripaina ma
Triposa, dir papalum ta ra Luluai. Avat a vatatabe Persis, nina di mari
ia tuna, ma i ga ongaongor muka ta ra Luluai. 13 Avat a vatatabe Rupo,
nina di ga pilak pa ia ure ra Luluai, ma nana ma nagu bula. 14 Avat a
vatatabe Asinkrito, Plegon, Ermes, Patrobas, Ermas, ma ra lavur tura i
dat, dia ki pire diat. 15 Avat a vatatabe Pilologo ma Iulia, Nereas ma taina,
ma Olimpas, ma diat ra lavur tena gomgom par, dia ki varurung ma
diat. 16 Avat a varvatatabai vargil ma ra gomgom na vargalum. A lavur
ekelesia kai Kristo dia vatatabe avat.

A mutuaina tinata na vartovo

17 Go iau lul vovo pa avat, a tara na turagu, ba avat a nuk vakilang diat,
dia vuna ta ra lavur kini varbaiai ma ra lavur tukatukai, ba pa i varogop
ma ra lavur vartovo, ava tar vartovo tana; ma avat a lingan kan diat.
18 Tago diat dia damana, pa dia torom tai kada Luluai Kristo, dia torom
uka ta ra bala i diat; ma dia vagu pa ra bala i ra umana tena tamtavun

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma kadia lavur maram na pirpir ma kadia lavur malamala bo na tinata.
19 Tago kavava tinorom i tar rararang rikai tadav ra lavur tarai par.
Damana iau gugu ure avat tana; ma iau mainge tuna ba avat a kabinana
muka upi nam i boboina, ma upi avat a tavune ra kaina. 20 Ma a ik boko
ra God na malmal na vadala Satan ta ra vavai na kau i vavat. Boina ba ra
varmari kai kada Luluai Iesu Kristo na ki pire vavat.
21 Timoteo, nina i papalum maravut iau, i vatatabe avat; ma Lukio, ma
Iason, ma Sosipater, a umana niurugu. 22 Iau Tertio, go iau, iau tumu go
ra buk, iau vatatabe avat tai ra Luluai. 23 Gaio, nina iau ki ra kubana, ma
diat ra lavur ekelesia bula, dia vatatabe avat. Erasto, ra tena balabalaure
mani ta ra pia na pal, i vatatabe avat, ma Kuato bula tura i dat. [24 Boina
ba ra varmari kai kada Luluai Iesu Kristo na ki pire vavat par. Amen.]

A mutuaina niaring na pite varpa

25 Ma go, tadav nina i vapadikat valar pa avat, da kaugu bo na varvai
ma ra varveai ure Iesu Kristo, da di ga vaarike ra magit na pidik, nina
di ga vapidikane ta ra lavur tataun ania iat. 26 Ma go di tar vaarike
muka, ma ra umana buk kai ra umana propet, da ra vartuluai kai ra God
tukum, dia vamatotone ra lavur vuna tarai mutu tana upi ra tinorom ure
ra nurnur; 27 tadav ra kopono God i kabinana, ure Iesu Kristo, a variru na
tadav ia ma pa na mutu. Amen.

(Di ga tumu go tadav ra tarai Rom maro Korinto, ma di ga tul tar ia tai
Poibe, a tultul kai ra ekelesia Kenkrea, ba na kap ia.)

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A LUAINA BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI KORINTO

1 1 Paulo, di ga ting pa ia upi na apostolo kai Iesu Kristo ure ra
mamainga kai God, ma Sostenes tura i dat, 2 tadav ra ekelesia kai
God aro Korinto, diat muka, di ga vagomgom vakakit diat tai Kristo Iesu,
di ga ting pa diat, upi diat a umana tena gomgom, varurung ma diat par,
dia kail upi ra iang i kada Luluai Iesu Kristo ta ra lavur gunagunan par,
kadiat ma kadat: 3 A varmari tadav avat ma ra malmal tai God Tama i dat
ma ra Luluai Iesu Kristo.

A varvadoan tai Iesu Kristo

4 Iau pite vatikene pa kaugu God ure avat ta go ra varmari kai God
ba di ga tul tar ia ta vavat tai Kristo Iesu; 5 ma di ga vauviana avat ta
ra lavur magit par tana, ta ra lavur tinata ma ra kabinana par; 6 da ra
dovot na varvai kai Kristo i tur bulu ta vavat; 7 ma pa ava ko iba upi
ta tinata bar; ma ava ungung pa ra bung ba da vaarike kada Luluai
tana, Iesu Kristo; 8 nina ba na vapatuan avat tuk ta ra mutuaina upi
avat a langalanga ta ra magit na pitapitau ta ra bung i kada Luluai Iesu
Kristo. 9 God i dovot muka, nina di ga ting pa avat i tana upi ra kini na
bartalaina ma Natuna Iesu Kristo, kada Luluai.

A tarai na lotu dia takunu varbaiai

10 Ma go iau lul vovo pa avat, a tara na turagu ure ra iang i kada Luluai
Iesu Kristo, ba avat a tatike ka ra kopono magit, ma koko ra lavur kini
varbaiai pire vavat; ma ba avat a ki guvai bulu ma ra kopono nuknuk
i vavat ma ra kopono varkurai. 11 Tago diat ta ra kuba i Kloe, di tar ve
iau ure avat, a tara na turagu, ba ra lavur vartoto na varngangar dia
tur livuan ta vavat. 12 Tago iau nuk pa ra dari ba avat par tikatikai ava
tatike: Iau mur Paulo; ma iau mur Apolos; ma iau mur Kepas; ma iau mur
Kristo. 13 Dave, Kristo i tar takunu varbaiai laka? Di tar ot Paulo ta ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

bolo vang ure avat? Ba di tar baptaiso avat vang ta ra iang i Paulo? 14 Iau
pite pa God ba pa iau ga baptaiso ta na ta vavat, ia kaka Krispo ma Gaio;
15 kan ta tikai na biti ba iau ga baptaiso avat ta ra iangigu iat. 16 Ma iau
ga baptaiso diat bula ta ra kuba i Stepano; ma pa iau nunure ba iau ga
baptaiso bula ta ra tikai. 17 Tago Kristo pa i ga togue iau upi ina baptaiso,
upi ina varvai ma ia bo na varvai ka; vakir ma ra kabinana i ra lavur
tinata, kan ra bolo kai Kristo na ga bakitai tana.

Kristo ia ra dekdek i God ma kana minamar

18 Tago ra varvai ure ra bolo ia ra magit na papaua pire diat, dia virua; ma
pire dat di valavalaun dat, ia ra dekdek i God. 19 Tago di ga tumu ia dari:
"Ina nila vue ra kabinana kai ra umana tena kabatau,
Ma ina ole vue ra minatoto kadiat dia minana."
20 Akave laka ta tena kabinana? Akave laka ta tena tutumu? Akave laka
ta tena vartoto kai go ra rakarakan a gunagunan? Dave, God pa i vavurot
laka ra kabinana i ra rakarakan a gunagunan upi na topor? 21 Tago ba ta
ra kabinana i God ra rakarakan a gunagunan ta kana kabinana iat pa i
ga nunure God, God i ga mainge tuna ba na valaun diat dia nurnur ure ra
varveai ba pa i kabinana. 22 A dovotina, a Iudaia dia titir upi ta vakilang,
ma ra Elenas dia tikan upi ra kabinana; 23 ma avet, ave varveai ke tai Kristo
nina di ga ot ia ta ra bolo, pire ra umana Iudaia a timul na tukatukai, ma
pire ra lavur Tematana a magit na papaua; 24 ma pire diat di ga ting pa diat,
a Iudaia ma ra Elenas bula, Kristo ia ra dekdek i God, ma ra kabinana i God.
25 Tago ra papaua kai God i manga lia ma ra kabinana ta dir ma ra tarai; ma
ra binilua i God i manga ongor ta dir ma ra tarai.
26 Avat a gire ra varting pire vavat, a tara na turagu; ba pa di ga ting pa
ta mangoro na tena kabinana ra pia ma diat dia dekdek pata, ma diat dia
luluai pata; 27 ma God i ga pilak pa ra lavur magit na papaua ta ra rakarakan
a gunagunan, upi na varvaruva diat dia kabinana; ma God i ga pilak pa ra
lavur magit dia pagolgol ta ra rakarakan a gunagunan, upi na varvaruva
diat, dia dekdek; 28 ma ra lavur bilak na magit ta ra rakarakan a gunagunan,
ma ra lavur magit di pidimuane diat, maia pa, ma ra lavur magit ba pa dia
ki, God i ga pilak pa diat, upi na vamut vue ra lavur magit dia ki muka;
29 upi koko ta tikai na vavagia pa mule ta ra luaina mata i God.
30 Ma tana iat ava ki tai Kristo, nina di ga pait tar ia ta dat a kabinana
tai God, ma ra varvatakodo, ma ra varvagomgom vurakit, ma ra
varvalaun; 31 upi, da di ga tumu ia: Nam i langlang, boina ba na langlang
tai ra Luluai iat.

A varvai ure Kristo ba i ga mat ta ra bolo

2 1 Ma iau, a tara na turagu, ba iau ga pot tadav avat, pa iau ga vana
rikai ma ra tinata i vakavakak ba ma ra kabinana, ba iau ga ve avat

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ta ra magit na pidik kai God. 2 Tago i ga ot muka ra nuknukigu, ba koko
ina nunure bula ta mangana magit livuan ta vavat, gon ika Iesu Kristo
iat, ma ba di ga ot ia ta ra bolo. 3 Ma iau ga ki ma ra binilua pire vavat,
ma ra ururian, ma ra ngala na nidadar. 4 Ma kaugu tinata ma kaugu
varveai pa i ga varpopoto ma ra tinata varvara ta ra kabinana, ma i ga
vaarike ke ra Tulungen ma ra dekdek; 5 upi koko kavava nurnur na tur ta
ra kabinana i ra tarai, na tur uka ta ra dekdek i God iat.

A kabinana kai God

6 Ma ave tata na kabinana livuan ta diat, dia ko vurakit; ma vakir a
kabinana i go ra tataun ba kai ra lavur luluai i go ra tataun, diat, diat a
ga mutu boko; 7 ma ave tata ure ra kabinana kai God ta ra magit na pidik,
ia ra kabinana muka ba di ga vapidik ia, nam ba God i ga kure value
tar ia upi kada minamar amana iat, ba ra rakarakan a gunagunan pa ta
boko; 8 nam ba pa ta ta diat ra lavur luluai ta go ra tataun i nunure, tago
gala. dia tar nunure, gala pa diat a ot ra Luluai na minamar ta ra bolo.
9 Ma da di ga tumu ia:

"A lavur magit ba pa ta kiau na mata i ga gire, ma pa ta talinga i ga valongore,
Ma ba pa i ga kuma rikai ta ra bala i ta tutana,
Nam ra lavur magit ba God i tar vaninare ure diat, dia mari ia."

10 Ma God i tar vavinar tar diat ta dat ma ra Tulungen; tago ra
Tulungen i nunure valar pa ra lavur magit par, maia pa, ra lavur magit
kai God dia lulur muka. 11 Tago to ia pire ra tarai i nunure ot pa ra lavur
magit kai ta tutana? la kaka ra tulungea i ra tutana iat, nina ba i ki tana.
Damana bula pa ta i nunure ra lavur magit kai God, ia kaka a Tulungea
i God iat. 12 Ma dat, pa da ga vatur vake ra tulungea i ra rakarakan a
gunagunan, ra tulungen ba tai God iat; upi dat a nunure muka ra lavur
magit ba God i ga tul vakuku tar diat ta dat. 13 A lavur magit bula nina
ave tatike, vakir ma ra lavur tinata ba ra kabinana i ra tarai i tovo tar
diat, nina iat diat, ba ra Tulungen i tovo tar diat; ave pala tar ra lavur
magit na tulungen ta diat dia tulungen. 14 Ma ra tutana vakuku pa i
kapupi ra lavur magit kai ra Tulungea i God; tago dia da ra lavur magit
na papaua pirana, ma i mama nunure diat, tago dia kure diat ma ra
tulungen. 15 Ma nina i tulungen i kure ra lavur magit, ma ia. iat mulai pa
ta tutana i kure. 16 Tago to ia i tar nunure ra nuknuk i ra Luluai, upi na
tova? Ma dat da tar vatur vake ra nuknuk i Kristo.

A umana tultul kai God

3 1 Ma iau, a tara na turagu, pa ina pait valar pa ia ba ina tata ta vavat
da tadav diat dia tulungen, vada ta diat ika dia palapaka, da ta diat
dia kuramana tai Kristo. 2 Iau tar tabar avat ma ra polo na u, vakir ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra dekdek na magit; tago pa ava ga patuan upi ia; maia, ma gori pa ava
patuan boko upi ia; 3 tago ava da ra palapaka boko; tago ona ra varngu
ma ra varpuapuai i tur livuan pire vavat, pa ava da ra palapaka boko,
ma pa ava vanavana vang da ra mangamangana kai ra tarai? 4 Tago ba ta
tikai i bitbiti: Iau mur Paulo; ma ta ra tikai: Iau mur Apolos; vakir avat a
tarai ka laka? 5 Ava bar Apolos? Ma ava bar Paulo? A ura tultul uka, ava
ga nurnur ure dir; ma tikatikai da ra Luluai i ga tul tar ia tana. 6 Iau ga
vavauma, Apolos i ga vavabilim; ma God iat i ga valvalibobor.
7 Damana muka, nam i vavauma, vakir i ngala nam, ma nam i vavabilim,
vakir i ngala nam; ia kaka God iat nina i valvalibobor. 8 Ma go nina i vavauma
ma nam i vavabilim, dir tikai ka; ma dir vatur vake tikatikai iat kadir vapuak
varogop ma kadir niongor tikatikai. 9 Tago avet ra umana tena papalum
varirivut ma God: avat ra uma kai God ma a pal kai God.
10 Vada ra varmari kai God, di ga tul tar ia tagu, da ra tena pait pal`i
kabatau, iau ga vung mal ra vunapaina; ma ta ra tikai i papait taun ia. Ma i
boina ba ra tarai par tikatikai, diat a varbalaurai ba dia papait dave, taun ia.
11 Tago pa ta na vung ta ra enana vunapaina ta nam di tar vung ia, ia nam
Iesu Kristo iat. 12 Ma ona ta tikai na papait taun go ra vunapaina ma ra goled,
ra silva, ra umana ngatngat na vat, ra davai, ra makuk na vura, ra timul i ra
kon, 13 da ga vaarike boko ra papalum kai ra tarai par tikatikai; tago nam
ra bung na ga al vapange, tago da ga vaarike ma ra iap; ma ra iap iat na
valar kilang ia, ba i dave bar ra papalum kai ra tarai par tikatikai. 14 Ona ra
papalum kai ta tikai, ba i ga papait taun ia me, na tur padikat, nam na vatur
vake ta vapuak. 15 Gala ra papalum kai ta tikai na imur, gala na valuveana;
ma ia iat da ga valaun ia; ma na da kan ra iap.
16 Pa ava nunure laka, ba avat ra pal tabu kai God, ma ba ra Tulungea i God i
ki ta vavat? 17 Ona ta tikai na vakaina ra pal tabu kai God, God na vakaina vue
nam; ra pal tabu kai God i gomgom vurakit, ma avat iat, ava damana bula.
18 Koko ta tikai na valunga pa mule. Ona ta tikai ta vavat i nuk ia ba
i kabinana ta go ra tataun, boina ba na lunga ka boko, upi na kabinana
namur. 19 Tago ra kabinana i go ra rakarakan a gunagunan ia ra magit
na papaua pire God. Tago di ga tumu ia dari: "I tabe pa ra umana tena
kabinana ta kadia varvagu iat." 20 Ma go bula: "A Luluai i nunure ra lavur
nuknuk i ra umana tena kabinana ba a lavur magit vakuku. 21 Kari koko
ta tikai na langlang ure ra tarai. Tago kavavat iat ra lavur magit par; 22 ba
Paulo, ba Apolos, ba Kepas, ba ra rakarakan a gunagunan, ba ra nilaun,
ba ra minat, ba ra lavur magit go kari, ba ra lavur magit ba na ga vana
rikai boko; kavavat parika diat; 23 ma avat kai Kristo; ma Kristo kai God.

A umana apostolo kai Kristo

4 1 I boina ba ra tarai diat a nuknuk pa avet, da ra umana tultul kai
Kristo, ma ra umana tena balabalaure ure ra lavur magit na pidik

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

kai God. 2 Ma go bula, di nuknuk pa ia ure ra umana tena balabalaure
ba na dovot ika ra maukua i diat. 3 Ma ia ra ikilik na magit piragu, ba
avat a kure iau, ba ona ta ra varkurai kai ra tarai na tadav iau; maia pa,
iau iat pa iau kure mule iau. 4 Tago pa iau nunure ta kaina magit ure iau
iat mulai; ma vakir di vatakodo iau ure nam; ma nina i kure iau, ia ra
Luluai iat. 5 Kari koko avat a kure ta magit ba pata boko ra kilalana, tuk
tar ta nam ba ra Luluai na ga vut, ma na al vaarike ra lavur magit i ra
tabobotoi dia vavapidik ia, ma na al vapange bula ra lavur ninunuk ta ra
bala i ra tarai; ma ta nam ra bung a tarai par tikatikai diat a alube pa ra
pite varpa tai God.

6 Ma go ra lavur magit, a tara na turagu, iau tar pukue tar diat ta
mimir ma Apolos ta ra tinata na valavalar ure avat; upi avat a gire ta ra
maukua i mimir, ma koko avat a vana lake nam di ga tumu ia; upi koko
ta tikai ta vavat na vavagia pa mule ure tikai, ma na nuk piapiam ta ra
tikai. 7 Tago to ia i vuna ba i enana varbaiai ra nuknukim ma ra nuknuk
i ta ra tikai? Ma ava ra magit u tar vatur vake ba pa di ga tul tar ia
tam? Ma ona di ga tul tar ia tam, u langlang ta ra ava, vada pa di ga tul
tar ia tam? 8 Ma go ava tar maur, gori ava tar uviana, ava tar varkurai
ba pa ave ki maravut avat; maia pa, ma iau manga mainge upi avat a
varkurai tuna, upi dat a varkurai varirivut. 9 Tago iau nuk ia, ba God i
tar vaarike tar avet ra umana apostolo ba ra umana ikilik kakit, da di ga
tibe avet upi ra minat, tago di vaki tar avet ba ra magit na ginigira kai ra
rakarakan a gunagunan, ma kai ra lavur angelo, ma kai ra tarai. 10 Avet
ra umana lunga ure Kristo iat, ma avat ava kabinana tai Kristo; avet, ave
bilua, ma avat, ava ongor; avat, ava ruru, ma avet, di pidimuane avet.
11 Ma tuk tar ta ra pakana bung go ieri ave mulmulum, ma ave markobo,
ma pa kavevet ta mal, ma di timtibul avet, ma vakir kavevet ta rivarivan
tuna, upi avet a ki tana, 12 ma ave ongaongor, ave papalum ma ra lima i
vevet iat; ba di vul avet, ave tata na varvadoan; ba di vakavakaina avet,
ave pidik tar tana; 13 ba di tata vakavakaina avet, ave lulul vovo; di luk
varurungane avet ma ra puputa i ra rakarakan a gunagunan, ma ra dur
di puk vue, ma i tuk tar ta ra bung go ieri.

14 Pa iau tumu go ra lavur magit upi avat a vavirvir, ia kaka iau pit avat
da ra umana vakak na natugu. 15 Tago ona ra vinun na arip na marmar
na tena varvair dia tovo avat tai Kristo, pa i do ra umana tama i vavat;
tago iau tar vangala avat tai Kristo Iesu ta ra bo na varvai. 16 Kari iau
lul vovo pa avat, ba avat a kap lap iau. 17 Ure ni ra vuna iau tar tulue
Timoteo tadav avat, ia ra vakak na natugu ta ra Luluai ma i dovot, ma
ia na vanuk tar mule kaugu lavur mangamangana ta vavat nina ba tai
Kristo, da iau tovotovo tar ia ta ra lavur papar ma ta ra lavur ekelesia
par. 18 Ma go ta umana dia vavagia pa diat mulai, vada pa ina vana
tadav avat. 19 Ma gala ra Luluai i mamainge damana, gala a ik boko ina

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vana tadav avat; ma ina nunure muka ra dekdek i diat, dia vavagia pa
diat mulai, ma vakir kadia tinata ka. 20 Tago ra varkurai kai God vakir
a tinata, a dekdek iat. 21 Ava ava mainge? Ina ga vana rikai laka ma ra
virit, ba ma ra varmari ma ma ra madu na tulungen?

A mangamangana kai ra tarai na lotu

5 1 Di varvarvai tana ba ta umana pire vavat dia pait ra kaina; ma
nam ra mangamangana pait ra kaina pa i tur muka pire ra umana
Tematana; dari, ba tikai ta vavat i tar ben ra taulai kai tamana iat. 2 Ma
avat, ava timtibuna vavagia pa avat mulai, ma pa ava ga tabun tana da
i topa ia muka, upi da kure vue nam i ga pait go ra magit kan avat. 3 Ma
a dovotina, a pakagu i ki kan avat, ma ra tulungeagu i ki pire vavat,
ma iau, da iau ki maravut avat, iau tar kure nam i tar pait go ra magit:
4 Ta ra iang i kada Luluai Iesu, avat, ba ava tar ki varurung mulai ma
ra tulungeagu, ta ra dekdek i kada Luluai Iesu, 5 avat a tul tar ta tikai
damana tai Satan ba na kakaina vurakit ra pal a pakana, upi da ga
valaun ra tulungeana ta ra bung i ra Luluai Iesu. 6 Nam ra magit ava
langlang tana, pa i ko. Pa ava nunure laka ba ta pakapakana leven ikik
na valeven ra gem parika? 7 Avat a dur vue ra maulana leven, upi avat
a da ra kalamana gem, da pa ta leven i ki ta vavat. Tago di tar tul tar
kada bolo lake, ia Kristo. 8 Kari i boina ba dat a pait muka ra lukara,
vakir ma ra maulana leven, ma koko ma ra leven i ra kaina ninunuk ma
ra varpiam, dat a pait ia ka ma ra gem i ra takodo na ninunuk ma ra
dovotina ba pa ta leven tana.
9 Iau tar tutumu tadav avat ta kaugu buk, ba koko avat a la varurung
ma ra umana tena nipo; 10 ma vakir iau ga nuk pa ra umana tena nipo ta
diat ra tarai vakuku ba ra umana tena varngu, ba ra umana tena varvaur,
ba ra umana tena lotu tadav ra tabataba; tago ona damana, na topa avat,
ba avat a irop kan go ra rakarakan a gunagunan; 11 ma iau ga tutumu ka
tadav avat, ba koko avat a la varurung ma ta tutana ba di vatang ia ba
a tura i vavat, ma ia ra tena ungaunga, ba a tena varngu, ba a tena lotu
tadav ra tabataba, ba a tena varvul, ba a lup mome tava longlong, ba a
tena varvaur; koko avat a ian varurung muka ma ta tikai damana. 12 Tago
ina balaguan dave ma ra varkurai pire diat, pa dia ruk tadav dat? Pa ava
kure diat laka, dia tar ruk tadav avat? 13 Ma diat, pa dia ruk tadav dat,
God i kure diat. Avat a okole vue ra kaina tutana kan avat.

A ukuk ma turam

6 1 Ia bar ta vavat, ba kana ta uk ure talaina, na kap ia ta ra luaina
mata i diat, pa dia takodo, upi diat a varkurai tana, ma vakir ta ra
luaina mata i ra umana tena gomgom? 2 Pa ava nunure laka ba ra umana
tena gomgom diat a kure boko ra rakarakan a gunagunan? Ma ona avat

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

a kure boko ra rakarakan a gunagunan, pa ava ko laka upi avat a kure
ra lavur magit ikikilik kakit? 3 Pa ava nunure laka ba dat a kure boko
ra umana angelo? Ba damana, pa i manga topa ia vang upi dat a kure
ra lavur magit ra pia? 4 Ma ona ta umana magit ra pia pire vavat upi
da kure, ava tul tar ia ta diat pa dia rararang ta ra ekelesia, upi diat a
varkurai laka tana? 5 Iau tatike go upi na vavavirvir avat. I dave, pa ta
tutana ta vavat i kabinana upi na tale vang ba na varkurai pire ra tara na
turana? 6 Ma tika na ekelesia i kap ta ra ekelesia ta ra varkurai, ma go i
papait ia ta ra luaina mata i diat pa dia nurnur? 7 Ma go ra magit i kaina
pire vavat, tago ava kapkap vargiliane avat ta ra varkurai. Ta ra ava pa
ava daritane muka, ba avat a nur vue nam i vakavakaina avat? Ta ra ava
pa ava daritane muka ba avat a nur vue nam i vagu pa ta magit ta vavat?
8 Pata, avat iat, ava pait ra magit pa i takodo, ma ava varvagu, ma nam
pire diat a tara na tura i vavat iat. 9 Pa ava nunure laka ba nam i ko iba
upi ra mangamangana takodo pa na kale pa ra varkurai kai God? Koko
avat a valunga mule avat; a umana tena ungaunga, ma ra umana tena
lotu tadav ra tabataba, ma ra umana tena nipo, ma ra umana malamala
lagarina, ba nam ra tarai dia pait ra kaina varurung ma ra tarai, 10 ba
ra umana tena nilong, ba ra umana tena varbat, ba ra umana lup momo
tava longlong, ba ra umana tena varvul. ba ra umana tena varvaur, pa
diat a kale pa tuna ra varkurai kai God. 11 Ma ta umana ta vavat ava
ga damana; ma di ga dalu avat, ma di tar vagomgom avat, ma di tar
vatakodo avat ta ra iang i ra Luluai Iesu Kristo, ma ta ra Tulungea i kada
God.

Avat a pite pa God ta ra paka i vavat

12 Di ga tul tar ia tagu a lavur magit par, ia ka ra lavur magit par pa
dia boina vatikai tagu. Di ga tul tar ia tagu a lavur magit par; ma pa
ina vamolo tar iau ta ra dekdek i ta tikai. 13 A magit na nian ure ra bala,
ma ra bala ure ra magit na nian; ma God na nila vue dir parika. Ma ra
paka i dat vakir ure ra pait ra kaina, ure iat ra Luluai, ma ra Luluai ure
ra paka i dat iat. 14 Ma God i tar vatut pa ra Luluai, ma na vatut pa bula
dat ure ra dekdekina iat. 15 Pa ava nunure laka ba ra umana paka i vavat
diat ra ingaingar i Kristo? Ma dave bar, ina tak pa laka ra ingaingar i
Kristo, ma ina pait pukue diat vang upi diat ra ingaingar i ra igoro na
vavina? Koko muka. 16 Dave, pa ava nunure laka ba nam dir ki guvai ma
ra igoro na vavina, i kopono ko ra paka i dir? Tago i biti: Nam ra ivut
dir a kopono palapaka. 17 Ma nam di tar pakan tar ia ta ra Luluai dir a
kopono tulungen me. 18 Avat a lop kan ra pait ra kaina. A lavur varpiam
ba ta tikai i pait ia, pa dia tur ta ra pakapakana, ma nam i ungaunga, i
piam vue ra pakana iat. 19 Pa ava nunure laka ba ra palapaka i vavat ia
ra pal tabu kai ra Takodo na Tulungen, nina i ki ta vavat, nina ava vatur

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vake tai God? Ma vakir avat kavavat mulai; 20 tago di ga kul pa avat ma
ra magit na varkul; io, avat a pite pa God ta ra paka i vavat.

Ta umana tinir ure ra kini na tinaulai

7 1 Ma ure nam ra lavur magit ava ga tutumu tana tadav iau: I boina
tai ra tutana ona pa i agil ta vavina. 2 Ma upi koko ra ungaunga, i
boina ba ra tarai par tikatikai diat a vatur vake kadia taulai, ma i boina
ba ra vaden tikatikai, diat a vatur vake kadia tutana iat. 3 I boina ba ra
tutana i tar taulai na tul tar ta kana taulai nam ra magit i takodo tar
tana; ma damana ra vavina bula tadav kana tutana. 4 A vavina i tar
taulai pa i vatur vake ra varkurai ure ra pakana, ia kaka kana tutana; ma
damana bula ra tutana i tar taulai pa i vatur vake bula ra varkurai ure
ra pakana, kana taulai iat. 5 Koko avat a tigal vargiliane avat ta ra kini
varurung ure ta magit, ia kaka go, ba avat a varpitiane avat ure ta e upi
avat a tul tar avat ta ra niaring, ma avat a ki varurung mulai, upi koko
Satan na valamlam pa avat ure kavava kini varbaiai. 6 Ma go iau tatike
go, upi ina tul tar ia ka ta vavat, ma pa ina kure tar ia. 7 Tago iau mainge
tuna ba ra tarai par diat a vardada ma iau iat. Ma ra tarai par dia vatur
vake, tikatikai, kadia mangamangana tai God, tikai ra dari ma ta ra tikai
ta enana.

8 Ma iau ve muka diat, dia inip uka, ma diat ra lavur ua na vavina: I
boina pire diat ba diat a ki ka damana da iau. 9 Ma ona pa i tale diat, ba
diat a kure bat diat mulai, i boina ba diat a taulai; tago i manga boina ra
tinaulai ma koko ra nidodo. 10 Ma tadav diat, dia tar taulai, iau vartuluai,
ma vakir iau kaka, a Luluai iat, dari: Ba koko ra vavina na vana balakane
kana tutana, 11 (ma gala i vana ka kan ia, koko na taulai mulai, ba kan
dir a varmaram mulai ma kana tutana); ma koko ra tutana na okole vue
kana taulai. 12 Ma vakir ra Luluai, iau ke, iau ve ra ibaiba dari: Ona ta
tura i dat ba kana taulai pa i nurnur, ma i ga upi dir a ki varurung, koko
na okole vue. 13 Ma nam ra vavina ba kana tutana pa i nurnur, ma i ga
upi dir a ki varurung, koko na vana kan ia. 14 Tago nam ra tutana ba
pa i nurnur, di vagomgom ia ure kana taulai, ma nam ra vavina ba pa i
nurnur, di vagomgom ia ure kana tutana; ba pata, ra umana natu i vavat
pa diat a gomgom; ma go dia gomgom uka. 15 Ma ona i vilau nam ba
pa i nurnur, nur vue upi na vana; a tura i dat ba ra tai dat i langalanga
ba i damana ka; ma God i tar oro pa dat ta ra malmal. 16 Tago u nunure
davatane, u ra vavina, ba una valaun pa kaum tutana bar? Ma u nunure
davatane, u ra tutana, ba una valaun pa kaum vavina bar?

Una vanavana da God i ga oro pa u

17 Ma go ka, da ra Luluai i tar tibe tar ia ta ra lavur tarai tikatikai, da
God i tar oro pa ra lavur tarai tikatikai, diat a vanavana ka damana. Ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

damana kaugu varkurai ta ra lavur ekelesia par. 18 Di tar oro pa ta tikai
ma i tar pokakikil laka? Koko na vue ra pokakikil. Di tar oro pa ta ra
tikai laka ma pa i ga pokakikil? Koko da poko kikil ia. 19 A pokakikil pa
i topa ta magit, ma ra niiba upi ra pokakikil pa i topa ta magit; ia kaka
ra tinorom ta ra lavur vartuluai kai God. 20 I boina ba ra tarai par diat a
ki, tikatikai, ta nam ra kini ba di ga ting pa diat i tana. 21 Di ga ting pa
u, ba u a vilavilau boko? Koko na kaina ra nuknukim tana; ma ona pa i
dekdek ba da pala vue u, i boina ba una nuk upi nam. 22 Tago nam i ki na
vilavilau, ma di tar ting pa ia ta ra Luluai, ia ra langalanga na tutana kai
ra Luluai; damana bula nam ra langalanga na tutana, di tar ting pa ia, ia
ra vilavilau kai Kristo nam. 23 Di ga kul pa avat ma ra magit na varkul;
koko avat ra umana vilavilau kai ra tarai. 24 A tara na turagu, i boina ba
ra lavur tarai par tikatikai diat a ki pire God ta nam uka ra kini ba di tar
ting pa diat i tana.

Ure diat nina pa dia ti taulai ma ure ra umana ua na vavina

25 Ma pa iau vatur vake ta vartuluai tai ra Luluai ure ra umana inip;
ma da tikai i tar tabe pa ra varmari tai ra Luluai upi na dovot, iau ve
tar kaugu varkurai tana. 26 Io, iau nuk ia, ba i boina ona ta tutana na ki
ka damana ure ra lavur magit na varmonong go gori. 27 Di tar vi guve
amur ma kaum ta taulai laka? Koko una anan upi da pala vue u. Di tar
pala vue u kan kaum taulai laka? Koko una tikan upi kaum ta taulai
mulai. 28 Ma ona u tar taulai, vakir u ga pait ra varpiam; ma ona ta inip
na vavina i tar taulai, vakir i ga pait ra varpiam. Ma go ka, diat dia
damana, diat a gire ra do na niligur ta ra palapaka i diat; ma iau mainge
ba ina balaure bat avat. 29 Ma iau tatike go, a tara na turagu, ba di tar
ur pit ika ra kilala; upi papa gori diat dia tar taulai, diat a varogop uka
ma diat, ba pa dia taulai; 30 ma diat dia tangtangi, da pa dia tangi; ma
diat dia gugu, da pa dia gugu; ma diat dia kukukul, da pa dia vung ta
magit; 31 ma diat dia bili ra magit ta ra rakarakan a gunagunan, da pa
dia bibili; tago ra mangamangana kai go ra rakarakan a gunagunan i
panie vanavana. 32 Ma iau mainge tuna ba avat a langalanga kan ra lavur
balaguan par. Nina ba i inip uka, i balabalaguan ure ra umana magit kai
ra Luluai, ba na vagugu davatane ra Luluai. 33 ma nam ba i tar taulai, i
balabalaguan ure ra umana magit ra pia, ba na vamaroro davatane kana
taulai. 34 A vavina i tar taulai ma ra inip na vavina dir enana varbaiai
bula dari: Ra inip i balabalaguan ure ra umana magit kai ra Luluai, ba na
gomgom vurakit ta ra pakana ma ra tulungeana bula; ma nam i tar taulai
i balabalaguan ure ra lavur magit ra pia, ba na vamaroro davatane kana
tutana. 35 Ma iau tatike go, upi ina vadongone avat; vakir upi ina vatur ra
kun ure avat, upi ka nam i kat muka, ma na vabalaguan vake avat. 36 Ma
ona ta tutana i nuk ia ba pa i boina kana mangamangana tadav talaina, a

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

inip na vavina, ona i tar pakit nam ra kilala ba i bo na vavina tana, ma i
dekdek ba na ki na inip uka, na pait muka nam i mamainge tana; ma pa
na rara; na ben pa ia pi dir a taulai. 37 Ma nam ba i tur padikat vatikai ra
nuknukina ma pa ta magit i vovo pa ia upi ra tinaulai, ma i kure valar pa
kana mamainga iat, ma i tar varkurai ta ra balana iat, ba na tigal vake
talaina, a inip na vavina, i pait ra bo na magit. 38 Damana muka nam i
ben pa talaina, a inip na vavina, pi dir a taulai, i pait ra bo na magit; ma
nam ba pa i ben pa ia upi na taulai, i pait ra magit i manga boina ta dir.
39 A vavina i tar taulai, a varkurai i vi guve dir ma kana tutana ta kana
nilaun parika; ma gala i mat kana tutana, gala i langalanga muka upi
dir a taulai ma ta tikai ba na mainge; ma ia kaka tai ra Luluai. 40 Ma na
manga boina kana kini ba na ki ka damana, ia ra nuknukigu tana; ma iau
nuk ia, iau bula, iau tar vatur vake ra Tulungea i God.

Ure ra lavur magit dia ga vartabar me tadav ra umana tabataba

8 1 Ma go, ure ra lavur magit dia ga vartabar me tadav ra umana
tabataba; da nunure, ba kadat par ra kabinana. A kabinana i vavagi
varpa, ma ra varmari i varvair. 2 Ona ta tikai i nuk ia ba i vinar tai ta
magit, pa i vinar boko tana da i topa ia; 3 ma ona ta tikai i mari God, God i
tar nunure nam. 4 Ma ure nam ba dat a en ra lavur magit di ga tul tar diat
tadav ra lavur tabataba, da nunure ba ra tabataba a magit vakuku ta ra
rakarakan a gunagunan, ma a kopono God kaka ma pa ta mulai. 5 Tago ona
di vatang ta ra umana god, ba arama ra bala na bakut bar, ba ra pia bar, da
dia pepeal ra umana god, ma dia pepeal ra umana luluai, 6 kadat a kopono
God ka, a Tama i dat, ma i vunapaina pa tai ra lavur magit par, ma da laun
upi ia; ma tikai ka ra Luluai, Iesu Kristo iat, ma i vuna ta ra lavur magit
par, ma i vuna ta dat. 7 Ma a dovotina, nam ra minatoto pa i ki ta ra lavur
tarai par; ma ta umana, tago dia tar la ta ra tabataba tuk tar gori, dia en
ia da ra magit dia ga vartabar me tadav ra tabataba; ma tago i pagolgol ra
varkurai na bala i diat, i vamavutung pa diat. 8 Ma ra nian pa na maravut
dat, upi dat a po boabo ta ra mata i God; ma ona da mamue ra nian, pa
da manga kaina tana; ma ona da iaian, pa dat a manga dongono tana.
9 Ma avat a varbalaurai kan go kavava kini langalanga na da ra timul na
tukatukai ure diat dia pagolgol. 10 Tago gala ta tikai na gire u, u tar matoto
ma u ki ta ra nian ta ra pal kai ra tabataba, gala na dave ra varkurai ta ra
balana, ona i bilua? Pa na rurung muka tana laka upi na en ra magit di ga
tul tar ia tadav ra tabataba? 11 Ma dave, ure kaum minatoto na virua vang
nam ra pagolgol na tura i dat, nina Kristo i ga mat ure? 12 Ma ba ava pait ra
varpiam damana tadav ra umana tura i vavat, ma ava vakinkin ra pagolgol
na varkurai ta ra bala i diat, ava pait ra varpiam tadav Kristo. 13 Kari,
gala ra nian i vuna ba turagu na tutukai, gala pa ina en ra kanomong i ra
vavaguai mulai, ma pa na mutu, upi koko ina vuna ba turagu na tutukai.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Ra kini ma ra tiniba kai ra apostolo

9 1 Vakir iau langalanga laka? Vakir iau a apostolo laka? Pa iau ga gire
laka Iesu kada Luluai? Vakir avat kaugu papalum laka tai ra Luluai?
2 Ona pa iau a apostolo tadav ta ra na, a dovotina ba iau a apostolo tadav
avat; tago avat iat ra vakilang i kaugu kini na apostolo tai ra Luluai.
3 Go kaugu tinata na balbali tadav diat dia tir valar iau. 4 Pa di ga tul tar
avet laka upi avet a ian ma avet a momo? 5 Pa di ga tul tar avet laka upi
avet a agure vurvurbit ta taulai i nurnur, vada ta ra umana apostolo, ma
ra umana tura i ra Luluai, ma Kepas? 6 Kan amir ika ma Banaba, ba pa
di ga tul tar amir upi amir a ngo kan ra papalum ma ra lima i mimir?
7 Akave ra tena vinarubu laka ba na kul pa ra lavur magit ure nam ra
vinarubu ba i vana tana? To ia i vaume laka ra uma na vain, ma pa na
en ra vuaina tana? Ba to ia i tabatabar ra livur na me, ma pa na mome
ra polo na u ta nam ra livur na me? 8 Dave, iau tatike vang go ra lavur
magit vada ra mangamangana kai ra tarai? Pa di ga tumu vang bula diat
ta ra tinata na varkurai? 9 Tago di ga tumu ia ta ra varkurai kai Moses
dari: Koko una kaman vake ra ngie i ra bulumakau ba i ruarua rama vue
ra pat i ra kon. Dave bar, God i mataure kaka ra umana bulumakau, 10 ba
i tatike laka go ure ke dat iat? Maia pa, di ga tumu ia ure dat iat; tago i
topa nam i ipipuk, ba na ipipuk ma ra kini nunur, ma nam i ramarama
vue ra pat i ra kon, ba na pait ia ma ra kini nunur upi na vatur vake ta
magit tana. 11 Ona ave tar vaume ta vavat ra lavur magit na tulungen, a
ngala na magit vang, ba avet a doko pa ra magit ra pia ta vavat? 12 Ona
ta ra umana dia vatur vake go ra varkurai ure avat, pa i manga takodo
vang pire vevet? Ma a dovotina muka pa ave ga vovo tar go ra varkurai;
ma ave ki vamadudur vue ra lavur magit par, upi koko avet a tur bat ra
bo na varvai kai Kristo. 13 Pa ava nunure laka ba diat dia varvakai ure ra
umana magit i gomgom, dia ian ta ra lavur magit ta ra pal na vartabar,
ma diat dia toratorom pire ra uguugu na vartabar, dia vatur vake kadia
tiniba varurung ma ra uguugu na vartabar? 14 Damana bula ra Luluai i
tar varkurai ba diat, dia varvai ma ra bo na varvai, diat a ian ure ra bo
na varvai. 15 Ma iau, pa iau ga vadongono iau ma ta tikai ta go ra lavur
magit; ma pa iau tumu go ra lavur magit upi da pait ia damana tagu; tago
na boina tagu ba ina mat, ma koko ta tikai na noe vue ra mangamangana
iau langlang me. 16 Tago ona iau varvai ma ra bo na varvai, pa kaugu
ta magit ba ina langlang tana; tago di vovo tar ia tagu; tago gala pa
iau varvai ma ra bo na varvai, gala ina malari kakit. 17 Tago ona kaugu
mamainga iat upi ina pait go, kaugu ta vapuak tana; ma ona vakir kaugu
mamainga iat, di nur tar ia ke ra papalum tagu. 18 Ava vang mulai kaugu
vapuak tana? Nam uka, ba iau varvai ma ra bo na varvai, ina pait ia
damana ka, ma koko ta varkul ure, upi koko ina vovo vakakit pa ia nam

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

i takodo ba ina kale pa ia ure ra bo na varvai. 19 Ma a dovotina, ba iau
ga langalanga kan ra tarai par, iau ga ongo tar iau ta ra kini na vilavilau
ure diat par, upi na manga peal diat ba ina agure rap diat. 20 Ma pire
ra Iudaia iau ga da ra Iudaia, upi ina agure rap ra Iudaia; pire diat dia
tur na vavai ta ra tinata na varkurai, iau ga da iau ga tur na vavai ta ra
tinata na varkurai, ma vakir iau tur tuna ta ra vavaina, upi ina agure rap
diat dia tur na vavai ta ra tinata na varkurai; 21 ta diat ba pa ta tinata na
varkurai i ga ki pire diat, iau ga da pa ta varkurai i ga ki piragu, ma pa
iau ga iba upi ra varkurai ure God, iau ga ki ke na vavai ta ra varkurai
kai Kristo, upi ina agure rap diat, ba pa ta varkurai i ga ki pire diat.
22 Pire diat dia pagolgol, iau ga ki da iau pagolgol, upi ina agure rap
diat dia pagolgol; iau tar vavinuane iau tadav ra lavur tarai par, upi ina
valaun pa ta umana ma ra lavur magit damana. 23 Ma iau pait rit ra lavur
magit ure ra bo na varvai iat, upi dat a alube varirivut pa ta tiniba tana.
24 Pa ava nunure laka ba diat, dia vutvut ta ra varkaul dia vutvut par, ma
ta kopono ko i vatur vake ra vabongon? Damana bula avat, avat a vutvut
upi avat a vatur vake. 25 Ma ra lavur tarai par tikatikai, ba dia ongaongor
ta ra lavur nilibur na varkaul, dia ki vinvini ure ra lavur magit. Ma dia
pait go upi diat a vatur vake ra kere ba na kaina lolalolo; ma dat, upi ra
kere ba pa ta magit na vakaina mule. 26 Kari iau vutvut damana, vakir da
ma ra ngulngul; ma iau varvartibul, vakir da tikai i timtibul uka ra vuvu;
27 ma iau timtibul ra pakagu ma iau kure vadekdek ia, upi koko ba iau tar
varvai pire ta ra umana enana, da ga ole vue iau iat.

A tinata na vartigal ure ra umana tabataba

10 1 Tago pa iau mainge, a tara na turagu, upi avat a ngulngul ure
kada umana patuana, tago dia ga tur par ta ra vavai ra bakut
ma dia ga tinur vurbolo ta ra ta; 2 ma di ga baptaiso diat par tai Moses
ta ra bakut ma ra ta; 3 ma dia ga en par ra kopono magit na tulungen;
4 ma dia ga mome par ra kopono nimomo na tulungen; tago dia ga momo
ta nam ra vat na tulungen i ga murmur diat; ina nam ra vat ia Kristo
iat. 5 Ma mangoro ta diat, God pa i ga manga gugu ta diat; tago di ga
ubu vue diat ara ra pui. 6 Ma go ra lavur magit kada lavur valavalar, upi
koko na malamalapang ra nuknuk i dat upi ra lavur kaina magit, da i ga
malamalapang ra nuknuk i diat upi ia. 7 Ma koko avat ra umana tena lotu
tadav ra tabataba, da ta umana ta diat; da di ga tumu ia: “A tarai dia ga
ki ra pia upi diat a ian ma diat a momo, ma dia ga tut mulai upi diat a,
pait nilibur.” 8 Ma koko dat a ungaunga, da ta umana ta diat dia ga pait
ia, ma ta ra kopono bung a ura vinun ma a utul na arip na marmar dia ga
virua tana. 9 Ma koko dat a valamlam ra Luluai, da ta umana ta diat dia
ga valamlam ia, ma dia ga virua ta ra umana vui. 10 Ma koko avat a urur,
da ta umana ta diat dia ga urur, ma ra tena vardodoko i ga doko diat.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

11 Ma go ra lavur magit dia ga tadav diat, upi diat ra valavalar; ma
di ga tumu diat upi ra varpit ure dat, dat ba ra mutuai ra lavur tataun
i tar tadav dat. 12 Io, i boina ba nina i nuknuk ia ba i tur kadongor na
varbalaurai kan na bura. 13 Pa ta varilam ba na tur lake ra niongor kai ra
tarai i tar tadav avat; ma God i dovot muka, ma pa na nur vue avat, upi
ra varilam na tadav avat ba na tur lake kavava niongor; ma ba i pot ra
varilam na mal pa ta nga, upi avat a tapgaga tana, ma upi avat a ongor
pa ia.
14 Damana, a umana talaigu, avat a takap kan ra papait tadav ra
tabataba. 15 Iau tatata da tadav ra tarai dia kabinana; avat a kure nam
iau tatatike. 16 A la na varvadoan nam da tata vadoane, vakir ia ra kini
varurung ma ra gapu i Kristo laka? A gem, nina da tabik ia, vakir ia ra
kini varurung ma ra paka i Kristo laka? 17 Tago dat, ra mangoro, dat tika
na gem uka, ma tika na paka i dat ika; tago dat par, da vatur vake ta
tiniba par ta nam ra kopono gem. 18 Gire ra Israel na palapaka ka. Dave
diat, dia ian ta ra lavur tinabar, pa dia tur varurung ma ra uguugu na
vartabar vang? 19 Ava laka iau tatike tana? Ba ta magit di tul na tinabar
tar ia ta ra tabataba a dovot na magit vang, ba ra tabataba iat a dovot na
magit vang? 20 Ma iau tatike, ba ra lavur magit ba ra umana Tematana
dia vartabar me, dia tul tar diat tadav ra lavur tabaran ma vakir tadav
God; ma pa iau mainge ba avat a la varurung ma ra lavur tabaran. 21 I
dekdek upi avat a momo ta ra la kai ra Luluai, ma ra la kai ra umana
tabaran bula; i dekdek upi avat a ian ta ra vuvuvung na nian kai ra
Luluai, ma ta ra vuvuvung na nian kai ra lavur tabaran bula. 22 Dave,
da vangangap laka ra Luluai upi na puruai ra balana? Da lia tana ma ra
dekdek vang?
23 Pa di vatabu ta magit; ia kaka vakir a lavur magit par dia topa ia.
Pa di vatabu ta magit; ia kaka ra lavur magit par pa dia varvair bulu.
24 Koko ta tikai na nuk pa ra magit ba kana ka, na nuk pa ra magit kai ra
enana. 25 Nam parika ba di ivure ta ra pal na bung ure ra kanomong i ra
vavaguai, avat a en ia, ma koko avat a vartir tana ure ra varkurai ta ra
bala i vavat; 26 tago kai God ra rakarakan a gunagunan par, ma ra lavur
magit dia varkoroi tana. 27 Ona ta tikai ta diat pa dia nurnur na ting pa
avat ta ra lukara, ma ava mainge ra vinavana tana, nam parika dia vung
ia ta ra luaina mata i vavat, avat a en ia, ma koko ava vartir tana ure ra
varkurai ta ra bala i vavat. 28 Ma gala ta tutana na tatike ta vavat: Go ra
magit di ga vartabar me; io, koko avat a en ia ure nina iat i ga vateten tar
ia ta vavat ma ure ra varkurai na bala bula; 29 ure ra varkurai na bala,
iau biti, vakir ure ra varkurai ta ra balam, ure ke ra varkurai na bala
kai ra enana. Tago ra varkurai ta ra bala i ta ra tikai na kure kaugu kini
langalanga ta ra ava? 30 Tago ona iau ian tana ma ra pite varpa, ta ra
ava dia tata vakaina iau ure nam ba iau pite varpa tana? 31 Damana ba

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ava ian, ba ava momo ba ava pait bula ta enana magit, avat a pait rit ia
upi God na mamar tana. 32 Koko ra Iudaia, ba ra Elenas, ba ra ekelesia
kai God diat a tutukai ta vavat, 33 da iau vamaroro rit ra lavur tarai ta
ra lavur magit par, ma pa iau tikatikan upi ra magit ba na mal pa iau iat
mulai, ia kaka upi ra magit ba na mal pa ta mangoro, upi da ga valaun
diat.

Ta tikai na turup ra uluna ba i lotu

11 1 Avat a kap lap iau, da iau bula, iau kap lap Kristo.
2 Ma go iau pite pa avat, tago ava nuknuk pa iau ta ra lavur
magit par, ma ava vatur vadekdek vake ra lavur vartuluai, vada iau ga
tul tar diat ta vavat. 3 Ma iau mainge ba avat a nunure, ba Kristo ia ra ulu
i diat ra lavur tutana par; ma ra tutana ia ra ulu i ra vavina; ma ra ulu i
Kristo ia God. 4 Ma ona tika na tutana i araring, ba ona i tata na propet,
ma i tar turup ra uluna, i varuva ra uluna. 5 Ma ona tika na vavina i
araring, ba ona i tata na propet, ma pa i tuba ra uluna, i varuva ra uluna;
tago nam i varogop uka ba di ga avul vue ra pepe na uluna. 6 Tago ona
ta vavina pa i turup ra uluna, i boina ba da kut vue ra pepe na uluna;
ma ona ia ra magit na vavirvir pire ta vavina ba da kut vue, ba da ka
vue ra pepe na uluna, i boina ba na turup ra uluna. 7 Tago pa i ko, ba ta
tutana na turup ra uluna, tago ia ra malalar i God ma ra minamarina
bula; ma ra vavina ia ra minamar i ra tutana. 8 Tago ra vavina vakir ia
ra vunapai ra tutana; a tutana ke ia ra vunapai ra vavina; 9 ma pa di ga
vaki ra tutana ure ra vavina; di vaki ra vavina upi ra tutana. 10 la ra vuna
i kat i tana, ba ra vavina na kapkap ra vakilang na varkurai ta ra uluna,
ure ra umana angelo. 11 Ma a dovotina pa di varbaiane ra vavina kan ra
tutana, ba ra tutana kan ra vavina, tai ra Luluai. 12 Tago da ra tutana ia
ra vunapai ra vavina, damana bula ra vavina i vavapitar ra tutana; ma ra
lavur magit par dia vunapaina pa tai God. 13 Avat a tibuna varkurai tana
ta ra bala i vavat iat; i kat vang ba ta vavina na araring tadav God, ona
pa i turup ra uluna? 14 Dave ra mangamangana di ga vaki avat me, pa i
vateten avat laka dari, ba gala i vavaioro ra pepe na ulu i ta tutana, ia ra
magit na vavirvir pirana? 15 Ma gala i lolovina ra pepe na ulu i ta vavina,
ia ra mariringian na magit pirana; tago di ga tul tar ra pepe na uluna
tana, upi na kuvil ia. 16 Ma ona ta tutana i papait na varpuapuai, vakir
kadat ta mangamangana dari, ma ra lavur ekelesia kai God pata bula.

A nian kai ra Luluai
(Mat 26:26-29; Mar 14:22-25; Luk 22:14-20)

17 Ma ba iau tul tar go ra varpit ta vavat, pa iau pite pa avat, tago ava
vana varurung, vakir upi ra magit ba na vadongone avat, upi ka ra magit
ava kaina vanavana tana. 18 Go i lua muka, iau valongore, ba ona ava

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vana varurung ta ra kivung ava enana varbabaiai; ma iau ling na kapupi
ia bula. 19 Tago i topa ia upi avat a al vartogo varbabaiai, upi diat dia ko
pire vavat diat a vana rikai. 20 Io, ba ava vana varurung tai ta gunan, pa
avat a pait valar pa ia upi avat a en ra nian kai ra Luluai; 21 tago ta ra
avava nian, avat par tikatikai ava lua ma ra en magit tai ra umana; ma
tikai i mulmulum ma ta ra tikai i longlong ta ra nimomo. 22 Dave vang?
Pa ta kuba i vavat vang upi avat a ian ma avat a momo tana? Ba kan ava
nuk piapiam laka ra ekelesia kai God, ma ava varuva diat ba pa dia vung
ta magit? Ava laka ina tatike ta vavat? Ina pite pa avat vang ta go ra dari?
Pata, pa ina pite pa avat. 23 Tago iau tar vatur vake tai ra Luluai nina, ba
iau ga tul tar ia bula ta vavat, ba ra Luluai Iesu ta nam ra marum iat, ba
di ga vagu tar ia tana, i ga vatur pa ra gem; 24 ma ba i ga pite varpa tana,
i ga tabik ia, ma i ga biti: Go ra pakagu, nina ba ure avat; avat a papait go
upi avat a matamatane upi iau me. 25 Damana bula i ga vatur pa ra la ba i
ga par ra nian, ma i ga biti: Go ra la ia ra kalamana kunubu ta ra gapugu;
avat a pait go, ta ra lavur bungbung ava mome, upi avat a matamatane upi
iau me. 26 Tago ta ra lavur bung ba ava en go ra gem, ma ava momo ta go
ra la, ava vaarike ra minat kai ra Luluai tana, tuk ta ra bung ba na ga vut.
27 Io, diat par dia en ra gem, ba dia momo ta ra la kai ra Luluai, ma pa dia
ko upi ia, da ga takun diat ma ra paka i ra Luluai ma ra gapuna bula. 28 Ma
i boina ba ra tarai diat a kure mal pa mule diat, ma diat a en ika ta nam
ra gem, ma diat a momo ta nam ra la. 29 Tago nam i ian ma i momo, i en
pa ma i momo pa ra varkurai na balbali ure mule, ona pa i nuk ilam ot pa
ra paka i ra Luluai. 30 Ia ra vuna tago mangoro dia pagolgol ma dia mait
pire vavat, ma mangoro dia va mat. 31 Ma gala dat iat, dat a kure mule dat,
gala pa ta na kure dat. 32 Ma ba di kure dat, a Luluai i vapagumanene dat,
upi koko da kure vakaina varurungane dat ma ra rakarakan a gunagunan.
33 Io, a tara na turagu, ba ava vana varurung upi ra nian, avat a ung
varupui. 34 Ma ona ta tikai i mulmulum, i boina ba na ian ta ra kubana
iat; upi koko avat a vana varurung upi ra varkurai na balbali. Ma ra lavur
magit dia tur valala boko, ina mal pa diat ba ina ga pot.

A umana vartabar kai ra Takodo na Tulungen

12 1 Ma go, a tara na turagu, pa iau mainge ba avat a ngulngul ure
ra umana vartabar na kabinana i tulungen. 2 Ava nunure ba ava
ga Tematana boko, di ga agure vaire avat tadav nam ra lavur tabataba
dia bombom uka, ma ava ga nur tar ika avat. 3 Kari iau ve vaminana avat,
ba pa ta tikai ba i tata tai ra Tulungea i God na biti ba: Iesu i kakaina
vurakit muka; ma pa ta na vatang vakuku ba: Iesu ia ra Luluai, ia kaka
tai ra Takodo na Tulungen.
4 Ma ra lavur vartabar na kabinana dia enana varbaiai, ma a kopono
Tulungen ika. 5 Ma ra lavur tiniba ta ra papalum dia enana varbaiai, ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

a kopono Luluai ka. 6 Ma mangoro na enana mangana papalum, ma a
kopono God ka, nina i pait vapar ra lavur magit ta dat par. 7 Ma di tul tar
ra vavaarikai kai ra Tulungen tai ra tarai par, tikatikai, upi na vadongone
diat muka. 8 Tago di tul tar ra tinata na kabinana tai tikai ta ra Tulungen;
tai ta ra tikai ra tinata na minatoto ta nam ra Tulungen bula; 9 tai ta ra
tikai a nurnur, ta nam ra Tulungen bula; ma tai ta ra tikai ra kabinana
na valavalagar ta nam ra Tulungen bula; 10 ma tai ta ra tikai ba na pait ra
lavur papalum na padapada varvo; ma tai ta ra tikai ba na varvai lua ure
ra lavur magit ba na arikai namur boko; ma tai ta ra tikai ba na nailam
ot pa ra lavur tulungen; tai ta ra tikai ba na tatata ma ra lavur minigir
na tinata; ma tai ta ra tikai ba na pala pa ra kukurai ra lavur minigir na
tinata; 11 ma nam ra kopono Tulungen ika iat i pait rit ni ra lavur magit,
ma i tibe tar tai ra lavur tarai par, tikatikai, da kana mamainga iat.

A paka i dat i tikai ma i peal ra lavur ingaingarina

12 Tago da ra paka i dat i tikai ma i peal ra lavur ingaingarina, ma a
lavur ingaingar i ra paka i dat dia mangoro, ma i kopono ko ra paka i dat,
damana bula Kristo. 13 Tago tai ra kopono Tulungen ika di ga baptaiso tar
dat ta ra kopono paka i dat, ba dat ra umana Iudaia, ba ra umana Elenas,
ba ra umana vilavilau ba ra umana tarai tuna; ma di ga tul tar dat, ba
dat a momo ta ra kopono Tulungen ika.

14 Tago ra paka i dat vakir i varkidul uka, a mangoro na ingaingarina.
15 Gala ra keke na biti: Tago vakir iau ra lima, pa ina ki maravut ta ra
pakana; gala pa na vapar vue kana kini maravut ta ra pakana me. 16 Ma
gala ra talinga na biti: Tago vakir iau ra kiau na mata, pa ina ki maravut
ta ra pakana; dave, na ngo bar tana pi na ki maravut ta ra pakana?
17 Gala ra kidoloina paka i dat a kiau na mata parika, na gala dave ra
valavalongor? Ba gala a talinga parika, na gala ararukai dave? 18 Ma go
muka God iat i tar vaki tar ra lavur ingaingarina par tikatikai ta ra paka
i dat, da kana mamainga iat. 19 Ma gala diat par a kopono ingarina na
gala dave bar ure ra paka i dat? 20 Ma go mangoro na ingaingarina, ma
i tikai ka ra paka i dat. 21 Ma i dekdek upi ra kiau na mata na tatike tai
ra lima dari: Pa iau iba upi u; ma go bula i dekdek upi ra ula na tatike
tai ra ura keke: Pa iau iba upi amur. 22 Patana, tago di ko iba tuna upi
nam ra lavur ingaingar i ra paka i dat nina dia papait na bilua; 23 ma
nam ra lavur ingar i ra paka i dat, ba da nuk ia ba i ikilik tuna ra variru
pire diat, i ngala vurakit ra variru da tul tar ia ta diat; ma ra umana
ingar i dat pa dia manga vakak, dia manga lia ma ra vakak; 24 tago nam
ra ingar i dat dia manga vakak, pa dia ko iba upi ta magit; ma God i
tar mal varurue ra paka i dat, ba i ga tul tar ra ngala na variru tai nam
ra ingarina ba i ga iba upi ra variru; 25 upi koko ra al vartogo na tur
ta ra paka i dat; ma upi ra lavur ingaingarina diat a varogop par ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

kadia varbalaurai vargil. 26 Ma gala ta kopono ingarina i kadik ure ta
magit, gala ra lavur ingaingarina parika diat a kadik par varurung me;
ma gala di ru ta kopono ingarina, gala ra lavur ingaingarina par diat a
gugu varurung me. 27 Ma go avat ra paka i Kristo iat, ma avat, tikatikai,
avat ra umana ingaingarina tana. 28 Ma God i tar vaki tar ta umana
ta ra ekelesia, a luaina a umana apostolo, ma ra vauruana, a umana
propet, ma ra vautuluna, a umana tena vartovo, namur ra lavur magit
na padapada varvo, ma namur mulai ra lavur kabinana na valavalagar, a
lavur varkurai, ma ra lavur enana minigir na tinata. 29 Dave, dia apostolo
parika vang? Ba dia propet par vang? Ba dia tena vartovo par vang? Ba
diat par dia papait laka ra lavur magit i padapada varvo? 30 Dia vatur
vake parika vang ra kabinana na valavalagar? Dia tata par vang ma ra
lavur enana minigir na tinata? Diat par laka dia pala pa ra kukurai ra
tinata? 31 Ma avat a bala upi ra lavur vartabar na kabinana dia manga
boina. Ma go ina vateten tar ta vavat ta nga i manga ko tuna.

A Varmari

13 1 Gala iau vatavatang ra lavur enana tinata kai ra tarai ma kai ra
umana angelo bula, ma pa iau vatur vake ra varmari, gala ina tia
varogop uka ma ra tutupele, a tena tinangi, ba ra tobo i tartarenge muka.
2 Ma gala iau vatur vake ra kabinana upi ina varvai lua ure ra lavur magit
ba na arikai boko namur, ma gala iau nunure ra lavur magit na pidik par,
ma ra lavur kabinana par; ma gala iau vatur vake ra nurnur par, upi ina
kap vaire vue ra umana lualuana, ma pa iau vatur vake ra varmari, gala
iau da ra magit vakuku. 3 Ma gala iau vapar vue kaugu tabarikik par ma
ra vartabar, ma gala iau tul tar ra pakagu upi da tun ia, ma pa iau vatur
vake ra varmari, gala pa i vadongone iau ta ik ika. 4 A varmari i ki toptop
ma i varvamalur; a varmari pa i varngu; a varmari pa i timtibuna pite pa
mule, ma pa i tibuna vavagia pa mule, 5 pa i bilak kana mangamangana,
pa i nuk pa kana magit iat, pa i ngangangal tai ta magit, pa i nuknuk
vake ta kaina magit; 6 pa i gugu ure ta mangamangana ba pa i takodo,
ma i gugu ka varurung ma ra dovotina; 7 i turup ra lavur magit, i kapupi
ra lavur magit, i nurnur upi ra lavur magit, i ki vamadudur ure ra lavur
magit par. 8 A varmari pa i kom pit; ma ona ta umana varveai na propet,
diat a vatavuna vue diat; ma ona ta umana minigir na tinata, diat a ga
mutu ka; ba ta minatoto, na ga panie ka. 9 Tago da nunure a ik a komuna
ka, ma da varveai na propet ma a komuna ka; 10 ma ba nam i ko vurakit
na ga pot, da vapar vue ra komkomuna. 11 Ba iau ga bul uka boko, iau ga
matoto da ra bul uka, iau ga nuknuk da ra bul; ma go iau tar tutana ot,
iau tar vung vue ra maukua i ra umana bul. 12 Ma go ieri da gigira da tai
ta tiroa i gavul; ma ta ibam ra. e dat a nana tuna; ieri iau nunure a ik a
komuna ka; ma ta nam ra e ina nunure bulbulu da di ga tar nunure bula

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

iau. 13 Ma go ra utul a magit dital tur vatikai, a nurnur, a ninunuk ung,
ma ra varmari; ma ra varmari i manga ngala vurakit ta dital par.

Ta tinata mulai ure ra vartabar kai ra Tulungen

14 1 Avat a ongor upi ra varmari; ma avat a tikan upi ra vartabar na
kabinana i tulungen, ma upi go iat ba avat a varveai na propet.
2 Tago nam i tatata ma ra enana pirpir, pa i tata tadav ra tarai, tadav
God iat; tago pa ta i matoto tana; ma i tatike ra lavur magit na pidik tai
ra tulungen ika. 3 Ma nam i varveai na propet, i tatata tadav ra tarai upi
ra varvair ma upi ra varvamaram ma upi ra varvamaniu. 4 Nina i tatata
ma ra enana vuna tinata i vair mal mule; ma nina i varveai na propet i
vair mal ra ekelesia. 5 Io, iau mainge tuna ba avat a tatata ma ra lavur
enana minigir na tinata, ma iau manga mainge tuna ba avat a varveai
na propet; tago nam i varveai na propet, i manga ngala ta dir ma nina
i tatata ma ra lavur enana minigir na tinata, ona pa i pala pa bula ra
kukuraina, upi na vair mal ra ekelesia. 6 Ma go, a tara na turagu, ona
iau pot tadav avat ma ra varveai ta ra lavur enana minigir na tinata, ina
maravut davatane avat, ona pa iau tata ta vavat ma ta magit di ga vaarike
tar ia tagu, ba ma ra minatoto, ba ra varveai na propet, ba ra vartovo?
7 Tago a umana magit ba pa dia laun, a dedede, ba ra pagol, a dovotina
dia tangi, ma ona pa i enana varbaiai vanavana ra nilai diat, dat a
nunure davatane ra kakailai di pait ia ta ra dedede ba ta ra pagol? 8 Tago
ona ra tavur pa i tangi kapa, to ia na kap ra vargal upi ra vinarubu?
9 Damana bula avat, ari ona pa ava tatatike ma ra ngie i vavat ra lavur
kapa na tinata, da nunure davatane ba, ava vang ra magit ava tatike?
Tago na da ka ava tata ta ra vuvu. 10 Kan a dovotina, a lavur minigir na
tinata dia manga peal ta ra rakarakan a gunagunan, ma pa ta tikai i iba
upi ra kukuraina. 11 Ma gala pa iau nunure ra kukurai ra tinata, ina da ra
vaira pire nam i tatata, ma nam i tatata na da ra vaira tagu. 12 Damana
bula avat, tago ava vargat upi ra lavur vartabar na kabinana i tulungen,
avat a tikatikan muka upi avat a lia ma ra varvair ba na vadongone ra
ekelesia. 13 Kari i boina ba nam i tatata ma ra enana mangana tinata na
araring upi na pala pa bula ra kukuraina. 14 Tago ona iau araring ma ra
enana mangana tinata, a tulungeagu i araring, ma ra nuknukigu pa i
vuai. 15 Ava vang go? Ina araring ma ra tulungeagu, ma ina araring bula
ma ra nuknukigu; ina kakailai ma ra tulungeagu, ma ina kakailai bula
ma ra minatoto. 16 Tago ona una pite varpa ma ra tulungeam, nam i ki ta
ra kiki kadiat pa dia manga matoto, na vatang davatane ra “Amen” ure
kaum pite varpa, tago pa i nunure nam u tatike? 17 Tago a dovotina, u pite
varpa bulbulu, ma pa i vair mal ta ra tikai. 18 Iau pite pa God, tago iau
manga lia ta vavat par ma ra varveai ta ra lavur enana minigir na tinata;
19 ma ta ra kivung muka iau manga mainge ba ina tatike ra ilima na

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

pakana tinata ka ma ra kabinana, upi ina tovo bula ta ra umana, ma koko
ina tatike ra vinun na arip na marmar na tinata ta ra enana mangana
tinata ba pa dia nunure.
20 A tara na turagu, koko avat a da ra umana bul ta ra nuknuk i vavat;
ma ta ra bilak na ninunuk i boina ba avat a da ra umana bul uka, ma
i boina ba ra nuknuk i vavat na patuan vanavana. 21 Ta ra tinata na
varkurai di ga tumu ia dari: "Ina tata tadav go ra tarai ma ra ngie i ra
tarai ba i enana kadia tinata ma ta ra bul na ngie i ra lavur vaira, ma
ba ina ga pait ia damana, pa diat a valongore iau bula, ra Luluai i biti."
22 Kari ra lavur minigir na tinata upi ra vakilang ika vakir ure diat dia
nurnur, ure diat iat ba pa dia nurnur muka; ma ra varveai na propet a
vakilang, vakir ure diat ba pa dia nurnur, ure diat iat, dia nurnur. 23 Io,
ona ra umana ekelesia par dia tar ki varurung tai tika na gunan, ma diat
par, dia tatata ma ra lavur enana minigir na tinata, ma ona ta umana
tarai ba pa dia matoto ma pa dia nurnur, dia ruk bula, pa diat a biti vang
ba ava lunga? 24 Ma ona avat par, ava varveai na propet, ma tikai ba pa
i nurnur, ba pa i matoto, na ruk tadav avat, avat par, ava takun ot pa ia,
avat par ava kure; 25 ma ra umana magit na pidik ta ra balana diat a tur
kapa, ma damana na bura timtibum ma ra matana ura ra pia ma na lotu
tadav God, ma na mulaot tana ba ra dovotina God i ki livuan ta vavat.

A bo na mangamangana ta ra lotu

26 I dave bar, a tara na turagu? Ba ava pot varurung, tikai i kakailai, ta
ra tikai i varvair, ta tikai i varveai ma ra magit di ga vaarike tar ia tana,
ta ra tikai i tatata ma ra enana vuna tinata, ta ra tikai i pala ra kukurai
ta magit. I boina ba avat a pait rit ra lavur magit upi diat a vair maravut
avat. 27 Ba di tatata ma ra enana vuna tinata, i boina ba na a ivut ba a
utul uka, ma koko muka na lake ra utul, ma dital a varvarkia; ma ta
tikai na pala ra kukuraina; 28 ma ona pa i tale ta tikai pire vavat ba na
pala ra kukuraina, na ki mut uka ta ra kivung; na ga tata tana mulai, ma
tadav God bula. 29 Ma i boina ba ra umana propet diat a varveai a evevut
ba a ututul, ma ra ibaiba ta diat, diat a valongore kukure. 30 Ma ona di
vaarike vavinar tar ta magit tai ta tikai ba dia ki varirivut me, i boina
ba ra luaina na ki mut uka. 31 Tago avat par, ava langalanga upi avat a
varveai na propet varkiakia vanavana, upi avat a vartovo par, ma upi da
vargat avat par; 32 ma ra umana tulungen kai ra umana propet dia torom
ta ra lavur propet. 33 Tago God vakir a God na purpuruan, ia ra God na
malmal iat; da ta ra lavur kivung kai ra umana tena gomgom.
34 I boina ba kavava vaden diat a ki mut uka ta ra lavur kivung; tago pa
di tul tar ia ta diat ba diat a tata; ma i boina ba diat a ki na tinorom, da
ra tinata na varkurai bula i biti. 35 Ma ona dia mainge ba diat a vartovo
ure ta magit, diat a tir kadia umana tutana iat tana ta ra kubakuba i diat

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

iat; tago ia ra magit na vavirvir ba ta vavina na tata ta ra kivung. 36 Dave
vang? A tinata kai God i ga vana rikai vang ta vavat? Ba i ga pot ika laka
tadav avat?
37 Ba ta tikai i nuk ia ure mule ba ia ra propet, ba i vatur vake ta magit
na tulungen, i boina ba nam na matoto ba ra lavur magit iau tumu ia
tadav avat, diat ra umana vartuluai kai ra Luluai. 38 Ma ona ta tikai i
ngulngul, na ngulngul uka. 39 Io, a tara na turagu, avat a nuk upi ra
varveai na propet, ma koko avat a vartigal ure ra varveai ta ra lavur
enana minigir na tinata. 40 Ma avat a pait rit ra lavur magit ma ra bo na
mangamangana ma koko ra purpuruan.

A tinut mulai kai Kristo

15 1 Go bula, a tara na turagu, iau vateten tar ra bo na varvai ta
vavat, nina ba iau ga varveai tana tadav avat, nina ava tar vatur
vake, ma ava tur kadongor tana, 2 nina iat di valaun bula avat me; ona
ava vatur vadekdek vake ra mangana tinata iau ga varveai me tadav avat,
ma ona pa ava ga nurnur vakuku. 3 Tago iau ga ve value tar ia ta vavat
nam ba iau bula iau ga vatur vake, ba Kristo i ga mat ure kada varpiam,
da ra Buk Tabu i biti; 4 ma ba di ga punang ia, ma ba di ga vatut pa mule
ta ra vautuluna bung da ra Buk Tabu i biti; 5 ma ba i ga tur kapet kakapi
pire Kepas; ma namur mulai pire ra vinun ma a ivut: 6 namur mulai i ga
tur kapet kakapi pire ra ilima na marmar na tura i dat ma i ga pirai, ba
dia ki varurung, ma mangoro ta diat dia laun boko gori, ma ta ra umana
dia tar va mat; 7 namur mulai i ga tur kapet kakapi pire Iakobo; ma
namur mulai pire diat par ra umana apostolo; 8 ma namur kakit, da pire
tikai ba di ga kava pit ia, i ga tur kapet kakapi bula piragu. 9 Tago iau, iau
ikilik kakit ta diat ra umana apostolo, ma pa iau ko upi da vatang iau ba
iau apostolo, tago iau ga vakavakaina ra ekelesia kai God. 10 Ma kaugu
kiki iau ki tana gori i vuna iat ta ra varmari kai God, ma kana varmari
pa i ga vole vakuku tar ia tagu; ma iau, iau ga lia ma ra niongor ta diat
par; ma vakir iau iat, amir ika ma ra varmari kai God tagu. 11 Ma ona iau,
ba ona diat, ave varvarveai damana, ma ava tar nurnur damana.

Kada tinut mulai kan ra minat

12 Ma ona di varveai ure Kristo ba di ga vatut pa ia mulai kan ra
minat, dave ta umana livuan ta vavat dia biti ba ra lavur minat pa diat a
laun mulai kan ra minat? 13 Ma gala ra lavur minat pa diat a laun mulai
kan ra minat, gala pa di ga vatut pa mule ke Kristo. 14 Ma gala pa di ga
vatut pa mule ke Kristo, gala kaveve varveai a magit vakuku, ma kavava
nurnur bula a magit vakuku. 15 Maia pa, ma i tur kapa ure avet, ba avet
ra umana tena varveai vavaongo tai God; tago ave tar varveai ure God ba
i ga vatut pa mule Kristo; nina gala ba pa i ga vatut pa ia, gala i damana

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ba ra lavur minat pa diat a tut mulai kan ra minat. 16 Tago gala pa di
vatut pa mule ra umana minat, gala pa di ga vatut pa mule Kristo; 17 ma
gala pa di ga vatut pa mule Kristo, kavava nurnur pa i topa ta magit; ma
gala ava ki boko ta kavava varpiam. 18 Ma diat par bula, dia tar va mat
tai Kristo, dia tar virua. 19 Gala da vatur vake ra kini nunur upi Kristo ure
go ra nilaun ika, gala da manga tabiligia vurakit ta diat ra tarai par.
20 Ma go di tar vatut pa mule Kristo kan ra minat, a luaina vuai e ta
diat dia tar va mat. 21 Tago da ra minat i ga vut ure ra tutana, damana
a nilaun mulai kan ra minat i tar vut bula ure ra tutana. 22 Tago da ra
tarai par dia mat tai Adam, damana bula da valaun diat par tai Kristo.
23 Ma di mur kadia. kiki tikatikai: Kristo ra luaina vuai e; ma namur
boko diat ba kai Kristo, ta kana pinot. 24 Namur ra taktakununa na vut,
ba na ga tul tar ra varkurai tai God Tama i dat; ba na ga tar vuna vue
ra lavur tena varkurai ma ra lavur varkurai ma ra lavur dekdek. 25 Tago
i kat muka ba na varkurai, tuk tar ta nam ba i tar vadiop rit kana lavur
ebar ta ra vavai ra ura kakene. 26 Nam ra ebar ba na ga vuna vamur vue,
ia ra minat. 27 Tago i tar vamolo tar ra lavur magit par ta ra vavai ra ura
kakene. Ma ba i biti ba di tar vamolo tar ra lavur magit par, i pada muka
ba di luk lake nina ba i ga vamolo tar ra lavur magit par tana. 28 Ma ba di
tar vamolo tar ra lavur magit par tana, da ga vamolo tar Natuna bula tai
nina ba i ga vamolo tar ra lavur magit par tana, upi God kaka na ngala
kakit ta ra lavur magit par.
29 Ba pata, ava diat a pait ia, nam di baptaiso diat ure ra umana
minat? Gala pa di vatut pa mule ra lavur minat, ta ra ava di baptaiso
diat ure diat? 30 Ta ra ava da tur bula ma ra kikinit vakai ta ra lavlavur
pakapakana bung par? 31 A tara na turagu, ta kaugu langlang ta vavat,
nam ba iau vatur vake tai Kristo Iesu kada Luluai, iau, iau mat a
bungbung. 32 Ona iau tar varubu ma ra lavur leing aro Epeso da ra tarai,
ina boina tana dave? Gala pa di vatut pa mule ra lavur minat, i boina dat
a ian ma dat a momo, tago ningene dat a mat. 33 Koko da valunga avat: A
kini na bartalaina ma ra kaina tarai i vabilak ra bo na mangamangana.
34 Avat a tavangun bulu ma koko avat a varpiam; tago ta umana pa dia
nunure God; iau vatang go upi na vangangap avat ta ra vavirvir.

Ava bar ra mangamangana paka i diat ba diat a tut kan ra minat?

35 Ma kan ta tikai na biti: Di vatut davatane pa ra lavur minat? Ma
ava bar ra mangamangana paka i diat ba diat a vana rikai me? 36 U a
papaua, nam ba u vavaume, gala pa i mat lua, gala pa na laun; 37 ma
nam u vavaume, vakir u vaume nam ra paka i ra magit ba na arikai
namur boko, ia kaka ra patina, kan ra pat i ra vit, ba kan ta ra mangana
iat; 38 ma God iat i tul tar nam ra pakana tana da ia iat i ga mainge, ma
ta ra lavur pat i ra davai, tikatikai, i tul tar nam ra pakana ba kana iat

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

mulai. 39 A lavur palapaka i ra lavur mangana par pa dia vardada; tago
ra palapaka i ra tarai tikai, ma ra palapaka i ra umana vavaguai ta ra
tikai, ma ta ra tikai kai ra umana beo, ma kai ra lavur en ta ra tikai kea
bula. 40 Ma ra palapaka i ra umana mangana ta ra bakut, ma ra umana
palapaka i ra umana mangana ra pia; ma ra minamar i nam ta ra bala
na bakut tikai, ma ra minamar i nam ra pia ta ra tikai kea bula. 41 Tikai
ra minamar i ra matana keake, ma ta ra tikai ra minamar i ra gai, ma ta
ra tikai ra minamar i ra umana tagul; tago tika na tagul i enana varbaiai
ma ta ra tagul ure kadir minamar. 42 I damana bula ra nilaun mulai kai
ra umana minat. Di vaume ma ra mareng na minat; di vatut pa mule,
ma pa ta mareng na minat mulai na tadav ia; 43 di vaume, ma pa i ruru;
di vatut pa ia, ma i mamar muka; di vaume, ma i pagolgol; di vatut pa
ia, ma i ongor; 44 di vaume, ma ia ra palapaka i ra mangana ra pia ka; di
vatut pa ia a palapaka i ra mangana i tulungen. Ona tika na palapaka i ra
mangana ra pia, a dovotina ba tika na palapaka i ra mangana i tulungen
bula. 45 Ma damana bula di ga tumu ia dari: A luaina tutana Adam a
tutana ka i laun. Ra Adam i mur kakit ia ra tulungen i valavalaun. 46 Ma
a dovotina nam ba i tulungen, pa i ga lua, nam uka ba i da ra tarai iat i
ga lua, ma nam i tulungen i ga mur. 47 Ra luaina tutana tai ra pia, ma i da
ra pia; ra vauruana tutana tai ra bala na bakut. 48 Ma diat a umana te ra
pia dia vardada ma nam ra te ra pia; ma diat a umana te ra bala na bakut
dia vardada ma nam ra te ra bala na bakut. 49 Ma varogop da ga kap ra
malalar i nam i da ra pia, dat a kap bula ra malalar i nam i da ra bala na
bakut.

50 Ma go ko iau tatike, a tara na turagu, ba ra palapaka i ra tarai ma ra
gapu i diat i mama kale pa ra varkurai kai God; ma nam i maramareng i
mama kale pa nam ba pa ta mareng na minat i tur tana. 51 Gire, iau ve tar a
magit na pidik ta vavat: Pa dat a va mat par, ma ga da pait vaenana pa dat
par, 52 da pait rurut ia, ta ra kopono pitu mata, ba na tangi ra tavur nina ra
mutuaina; tago ra tavur na tangi, ma da ga vatut pa mule ra lavur minat ma
pa ta mareng na minat na tadav diat mulai, ma da ga pait vaenana pa dat.
53 Tago i topa ia ba go ra palapaka i dat, ba na marere boko, na vavauluve ma
nam ba pa na nunure ra mareng na minat, ma ba go ra palapaka i dat, ba na
mat boko, na vavauluve ma nam ba pa na mat muka. 54 Ma ba go ra palapaka
i dat, ba na nunure boko ra mareng na minat, na ga vavauluve ma nam ba
pa na mareng, ma go ra palapaka i dat, ba na mat boko, na ga vavauluve
ma nam ba pa na nunure ra minat; ta nam ra e na ga ot muka nam di ga
tumu ia dari: A niongor i tar konom pa ra minat. 55 Ea, a minat, akave bar
kaum niongor? Ea, a minat, akave bar kaum varvarpidik? 56 A varpiam ia ra
varvarpidik i ra minat; ma ra tinata na varkurai ia ra dekdek i ra varpiam.
57 Ma da pite varpa muka tadav God, nina i tul tar ra niongor ta dat tai kada
Luluai Iesu Kristo. 58 Kari, a tara na turagu, iau mari tuna avat, avat a tur

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

padikat, avat a tur kadongor, avat a vapealane vatikene ra papalum kai ra
Luluai, tago ava nunure muka ba pa ava papalum vakuku tai ra Luluai.

A vartabar pire ra umana enana tena nurnur

16 1 Ma go ure ra vartabar upi kai ra umana tena gomgom, da iau
ga vartuluai tadav ra lavur ekelesia aro Galatia, avat bula, avat a
pait ia damana. 2 Ta ra luaina bung ta ra vik i boina ba avat par tikatikai,
avat a vuvung vakai pire vavat, da ra tinavua i kavava tabarikik, upi
koko da varurue ra vartabar ba iau tar pot. 3 Ma ba iau tar pot, ina tul
vue ma ra umana buk diat ava vatang tar diat tagu, upi diat a vung kapi
kavava vartabar urama Ierusalem; 4 ma ona i topa ia ba ina vana.bula, io,
avet a varagur.

A nuknuk i Paulo ure kana vinavana

5 Ma ina ga vana tadav avat ba iau ga vana alalu Makedonia; tago
ina vana alalu Makedonia; 6 ma kan ina ki vavuan pire vavat, maia pa,
kan ina ki vue ra kilala na mudian pire vavat, upi avat a tule kapi iau ta
kaugu vinavana ta nam ra gunan ba ina vana tana. 7 Tago pa iau mainge
ba ina gire agile ke avat; tago iau ki nunur upi go, ba ina ki vavuan pire
vavat, ona ra Luluai na ongo tar iau. 8 Ma ina ki pa uro Epeso tuk tar ta
ra bung na Pentekost; 9 tago ta ngala na banbanu i tar tapapa are iau, upi
na tavua ra papalum, ma ra umana ebar dia pepeal bula.
10 Ma ona Timoteo i vut tadav avat, avat a balaure upi koko na ki na
ururian pire vavat; tago i bibili ta ra papalum kai ra Luluai, da iau bula
iau pait ia; 11 koko ta tikai na pidimuane. Ma avat a tule kapi ia ta kana
vinavana ma ra malmal, upi na vana tadav iau; tago iau ungung pa diat
ma ra umana tura i dat. 12 Ma ure tura i dat Apolos, iau ga lul vovo pa ia
muka, ba diat a varagur ma ra umana tura i dat tadav avat; ma pa i ga
mainge muka ba na vana boko; ma a ik boko, ba na langalanga, na vana.

A mutuaina tinata

13 Avat a mono, avat a tur kadongor ta ra nurnur, avat a vardada ma ra
umana tutana tuna, avat a ongor. 14 Nam parika ava pait ia, avat a pait rit
ia ta ra varmari ka.
15 Ma go iau lul vovo pa avat, a tara na turagu, (ava nunure ra kuba
i Stepano, ba ia ra luaina vuai e aro Akaia, ma ba di ga tul tar diat ba
diat a kudar tadav ra umana tena gomgom,) 16 ba avat a vamolo tar avat
bula tadav diat dia damana, ma ta diat par dia maravut varirivut ta ra
papalum, ma dia ongaongor tana. 17 Ma iau gugu ure ra vinavana uti kai
Stepano, dital ma Portunato ma Akaiko; tago nam iau ga iba upi ia ta
vavat, dital ga vot i tar ia. 18 Tago dital ga valagar pa ra tulungeagu ma ra
tulungea i vavat bula; avat a nuknuk pa diat dia damana.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

19 A lavur ekelesia ta ra gunan Asia dia vatatabe avat. Akuila ma Priska
dir manga vatatabe avat tai ra Luluai, diat ma ra ekelesia ta ra kuba i
diat. 20 A lavur tura i dat par dia vatatabe avat. Avat a varvatatabai vargil
ma ra gomgom na vargalum.
21 Iau Paulo iau vatatabe avat ma ra limagu iat. 22 Ona ta tikai pa i mari
ra Luluai, i boina ba na tabiligia vurakit. Kada Luluai i vut. 23 A varmari
kai kada Luluai Iesu Kristo na ki pire vavat. 24 Kaugu varmari tadav avat
par tai Kristo Iesu. Amen.[a]

[a] **16.24** (A luaina buk tadav ra tarai Korinto, di ga tumu ia aro Epeso, ma Stepano ma Portunato ma Akaiko ma Timoteo dia ga kap tar ia.)

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A VAURUANA BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI KORINTO

1 1 Paulo, ra apostolo kai Kristo Iesu ure ra mamainga kai God, ma
Timoteo tura i dat, tadav ra ekelesia kai God aro Korinto, ma ra
lavur tena gomgom par ta ra gunan Akaia parika; 2 a varmari tadav avat
ma ra malmal tai God tama i dat ma ra Luluai Iesu Kristo.

Paulo i pite pa God

3 Da pite pa ra God ma Tama i kada Luluai Iesu Kristo, ra Tama i ra lavur
varmari ma ra God i ra lavur varmanai par; 4 nina i vamaniu avet livuan ta
ra lavur magit na varmonong, upi avet bula, avet a varmaram valar pa diat,
ba ra lavur magit dia monong diat, ma nam ra varmaram iat ba God i tar
vamaniu avet me. 5 Tago da ra lavur kinadik ure Kristo dia pepeal pire vevet,
damana bula kaveve varmanai i pepeal tai Kristo bula. 6 Ma ona ta magit
i monong vakaina avet, i monong vakaina avet upi kavava varmaram ma
kavava varvalaun; ma ba di vamaram avet, di pait ia ka ure kavava varmanai,
nina i papalum valar pa ta vavat upi ra kini vamadudur ta nam ra lavur
kinadik dia monong bula avet; 7 ma kaveve kini nunur ure avat i tur padikat;
tago ave nunure, ba da ava ki varirivut ta ra lavur kinadik, damana bula ta
ra varmaram. 8 Tago pa ave mainge, a tara na turagu, ba avat a ngulngul
ure ra magit i tar monong vakaina avet aro Asia, ba i ga manga mamat taun
avet dari, ma kaveve dekdek pa i ga vardada me, ma ave ga nuk ia ba na par
kaveve nilaun; 9 maia pa, a varkurai na minat i ga tur ta ra bala i vevet iat, upi
koko avet a kapupi avet mulai, God iat, nina i vatut pa ra lavur minat; 10 nina i
tar valaun pa avet kan ra ngala na minat, ma na valavalaun boko; nina ave tar
nurnur tana ba na valavalaun boko avet; 11 avat bula avat a maravut varirivut
ma kavava niaring ure avet; upi ta mangoro diat a pite varpa ure avet ta go ra
magit na varmari di ga tul tar ia ta vevet ure ra mangoro.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Paulo i pukue ra nuknukina ure kana vinavana

12 Tago ave langlang ma ra varvai na mulaot ta ra bala i vevet dari, ba amital
tar vanavana ta ra rakarakan a gunagunan ma ra gomgom na mangamangana
ma ra dovotina tai God, ma vakir ma ra kabinana mara ra pia, ma ra varmari
kai God ka, ma i ga manga damana iat tadav avat. 13 Tago pa ave tumu ta
enana magit tadav avat, nam uka iat ava lukluk ia ma ava mulaot ure, ma iau
ki nunur upi go, ba avat a mulaot tana tuk tar ta ra mutuaina; 14 da ava tar
mulaot ure ta ra umana magit pire vevet, upi avat a langlang ta vevet, da avet
bula ave langlang ure avat ta ra bung i kada Luluai Iesu.
15 Ma tago i patuan ra nuknukigu dari, iau ga mainge ba ina vana tadav
avat lua, upi ina vaura vadongone avat; 16 ma ba ina vana gil pire vavat aro
Makedonia, ma ina talil mulai mara Makedonia tadav avat, ma ba avat a tule
vue iau ta kaugu vinavana uro Iudaia. 17 Ba i ga damana kaugu mamainga,
iau ga papait na tatavur vang tana? Ba ra lavur magit iau nuknuk pa diat, iau
nuknuk pa diat laka vada ra mangamangana ra pia upi na dari piragu, a maia
na maia ma ra pata na pata? 18 Ma da God i dovot muka, kaveve tinata pire
vavat pa i ga dari, maia ma pata. 19 Tago Natu i God, Iesu Kristo, nina ave ga
varveai tana livuan ta vavat, avet ma Siluano ma Timoteo, pa i ga dari maia
ma pata, ma tana iat i ga maia. 20 Tago ona i mangoro ra lavur vamading kai
God, tana iat muka ra maia; ma tana iat bula ra Amen, upi ra minamar i God
ure avet. 21 Ma go nina i vator dat ma avat tai Kristo, ma i ga tap avet, ia God
iat; 22 nina i tar nim vakilang dat, ma i tar tul tar ra Tulungen upi a vuvung
varirap ta ra bala i dat.
23 Ma go bula iau tingting pa God ba na varvai takun ra tulungeagu,
ona iau vaongo, tago pa iau ti vana uro Korinto upi ina nur vue ke
avat boko. 24 Ma vakir ave papapait na luluai ure kavava nurnur, ave
maramaravut uka ta kavava gugu, tago ava tur patuan ure ra nurnur.
2 1 Ma i ga dekdek ra nuknukigu ure iau iat mulai ba koko ina vana
mulai tadav avat ma ra niligur. 2 Tago ona iau valigur avat, to ia
mulai ba na vagugu iau? Vakir nam iat ba iau ga valigur ia? 3 Ma iau ga
tumu go ra dari tadav avat, kan, ba ina pot, ta niligur na tadav iau ta
diat, nina ba i topa ia ba ina gugu ta diat; iau nurnur ta vavat par, ba
kaugu gugu ia bula ra gugu kavavat par. 4 Tago iau ga tutumu tadav avat
livuan ta ra do na magit na varmonong ma ra takunuan na bala, ma ra
lur na matagu dia varbabakai; vakir upi ina vatakunuan avat, upi avat a
nunure ke ba kaugu varmari tadav avat i ngala tuna.

Avat a nuk vue ta nirara pire ta enana

5 Ma ona ta tikai i vuna ta ra niligur, pa i ga valigur iau kaka, ta umana
(upi koko na mamat kaugu tinata) ta vavat bula. 6 Go ra varkurai, ba
mangoro dia tar to tar ia, i topa ta tikai damana; 7 ma i manga boina ba

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

avat a nuk vue go pirana, ma avat a vamaniu pa ia, kan ta tikai damana
na ti dudu vurakit ta ra ngala na niligur. 8 Io, iau lul vovo pa avat, ba avat
a vator vadovot kavava varmari tadav ia. 9 Tago upi go ra magit bula iau
ga tar tutumu, upi ina nunure ra dovotina pire vavat, ma kavava tinorom
ta ra lavur magit par. 10 Ma nina ava nuk vue ta magit pirana iau bula,
iau nuk vue; tago nam ba iau bula iau tar nuk vue, ona iau tar nuk vue
ta magit, iau ga nuk vue ure avat ta ra mata i Kristo; 11 upi koko Satan na
vagu ta magit ta dat; tago pa da tuptup ure kana vakikiu.

Paulo i ngarao

12 Ma ba iau ga pot aro Troas ure ra bo na varveai kai Kristo, ma ba
di tar papa are ta banbanu tagu tai ra Luluai, 13 pa i ga ngo muka ra
tulungeagu, tago Iau ga mama gire upi turagu Tito; ma ba ave tar oro
vartulai ma diat, iau ga vana uro Makedonia.

A niuvia tai Kristo

14 Ma go a pite varpa tadav God, nina ba i tul tar avet ba avet a
ongaongor vatikai tai Kristo, ma i vaarike ure avet ta ra lavur gunagunan
par ra ang na vuvuvul i kana kabinana. 15 Tago avet a bo na ang na
vuvuvul kai Kristo tadav God, ta diat di valaun diat, ma ta diat dia virua;
16 tadav tikai avet ra ang na minat upi ra minat; tadav ta ra tikai ra ang
na nilaun upi ra nilaun. Ma na tale to ia go ra lavur magit? 17 Tago pa
ave varogop ra mangoro, nam diat dia pait pukue ra tinata kai God da ra
magit na kunukul; ma avet, ave varvai ma ra dovotina tai Kristo, da tai
God ma ta ra luaina mata i God.

A umana tena papalum ta ra kalamana kunubu

3 1 Dave, ave tur pa ia upi avet a timtibuna pite pa avet mulai laka?
Ma ave kaina bar upi ta umana buk na pite varpa tadav avat, ba upi
avet a vatur vake ta umana buk na pite varpa ta vavat, da ta ra umana?
2 Avat iat kaveve buk di tumu ia ta ra bala i vevet, a tarai par dia nunure
ma dia lukluk ia; 3 tago i pada muka, ba avat ra buk kai Kristo, ba avet
iat ave ga tumu ia, vakir ma ra polo na tutumu, di ga tumu ia ma ra
Tulungea i God iat i lalaun; pa di ga tumu ia ta ra pal a vat, di ga tumu
ia ka ta ra bala i vavat. 4 Ma i patuan dari ra nuknuk i vevet tadav God
ure Kristo; 5 vakir i tale avet upi avet a nuk ia ba avet iat, ave vuna tai
ta magit; ma ave vatur vake ke ra dekdek tai God iat; 6 nina i ga mal i
avet, upi avet a pait valar pa ra papalum ta ra kalamana kunubu; vakir
ure ra matamatana buk, ure ke ra tulungen iat; tago ra matana buk i
varvardodoko, ma ra tulungen i tabatabar ma ra nilaun. 7 Ma ona ra
papalum nina ba ra minat i arikai tana, ma di ga poko tar ia ta ra vat
ma ra matana buk, i ga vana rikai ma ra minamar, ma i ga dekdek upi ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

umana natu i Israel dia gire vatikene ra mata i Moses, tago ra matana i
ga manga bagabagele ma ra minamar; ma nam ra minamar i ga papanie
vanavana; 8 na dave bar ra papalum ta ra tulungen, pa na manga lia
bar ma ra minamar? 9 Tago ona i mamar ra papalum nina i vaarike ra
varkurai na kankan, a dovotina muka ba ra papalum ure ra varvatakodo i
manga lia tuna ma ra minamar. 10 Tago a dovotina, nam di ga manga mar
ia, pa i ga mamar mulai da ra papalum ure ra varvatakodo, tago kana
minamar i manga lia ta dir. 11 Tago ona nam ra magit ba i papaniai, i
vung ra mariringianina, io, a mariringian i nam i tur vatikai i ngala tuna.
12 Ma tago ave vatur vake ra kini nunur dari, ave rurung ma ra dekdek
na tinata, 13 ma vakir da Moses, nina i ga tuba ra matana ma ra mal,
upi koko ra umana natu i Israel diat a gire mal pa ra mutuai nam ba i
ga panie vanavana, 14 ma di ga pula ta ra nuknuk i diat; tago tuk tar
ta ra bung gori ba di luk ra kunubu lua, nam ra mal na tubatuba i tur
uka, ma pa di takan vue; ma di tak vue ke nam ra mal na tubatuba tai
Kristo. 15 Ma tuk tar ta ra bung gori, ba dia lukluk ra umana buk kai
Moses, a mal na tubatuba i va ta ra bala i diat. 16 Ma ta nam ra e ba dia
lingan upi ra Luluai, da ga takan vue muka ra mal na tubatuba. 17 Ma ra
Luluai ia ra Tulungen; ma nam ba ra Tulungea i ra Luluai i ki tana, i ti
langalanga. 18 Ma dat par, da vaarike ra minamar i ra Luluai da ra tiroa
ma pa ta mal na tubatuba ta ra mata i dat, ma di pukue vaenana tar dat
ta ra malalarina iat ta ra minamar upi ra minamar, vada tai ra Luluai i ra
Tulungen.

A ngatngat na magit ta ra umana la na pia

4 1 Io, tago ave vatur vake go ra papalum, da ave tar vatur vake ra
varmari, pa i bilua ra nuknuk i vevet ure; 2 ma ave tar vung vakakit
vue ra lavur magit na vavirvir dia vavapidik, ma pa ave vanavana ma ra
vakikiu, pa ave bili vakakaina ra tinata kai God ma ra vavagu; ma ave
mal pa mule avet tadav ra varkurai ta ra bala i ra tarai par ta ra mata
i God, tago ave vaarike ra dovotina iat. 3 Ma gala di tar tuba kaveve
bo na varvai, gala i tuba ka ta diat dia virua; 4 ta diat muka ba ra god
i go ra rakarakan a gunagunan i tar vapula pa ra nuknuk i diat ba pa
dia nurnur, kan na rarao taun diat ra talapar i ra bo na varvai ure ra
minamar i Kristo, nina iat ba ia ra malalar i God. 5 Tago pa ave varveai
ure avet mulai, ave varveai ure Kristo Iesu iat, ba ia ra Luluai, ma ure
avet, ba avet kavava umana tultul uka ure Iesu iat. 6 Tago ra God, nina
i ga biti dari: “A talapar na pupua ta ra bobotoi,” i tar pupua rikai ta ra
bala i vevet, upi na vatalapar avet ma ra kabinana i ra minamar i God ta
ra mata i Iesu Kristo.
7 Ma ave vatur vake go ra ngatngat na magit ta ra umana la na pia, upi
ra dekdek, nina i ngala kakit, na vuna ka tai God, ma koko ta vevet iat

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

mulai. 8 A umana purpuruan di taun avet ta ra lavur papar, ma pa ave
kaina kakit; i vurgilagilo ra nuknuk i vevet, ma pa i par kakit kaveve
nurnur; 9 di korokorot avet, ma pa ave ki na malari; di vue ravite avet
ra pia, ma pa ave virua; 10 ave kapkap vatikene ra vinirua i Iesu ta ra
paka i vevet, upi ra nilaun bula kai Iesu na arikai ta ra paka i vevet.
11 Tago avet, ave laun, di tul vatikene tar avet ta ra vinirua ure Iesu, upi
da vaarike bula ra nilaun kai Iesu ta ra paka i vevet ba na ga mat boko.
12 Damana ra minat i ongaongor ta vevet, ma ra nilaun ta vavat. 13 Ma
tago ave vatur vake ra kopono tulungen na nurnur, da di ga tumu ia dari:
"Iau tar nurnur, ma kari iau tata;" ave nurnur bula, ma kari ave tatata
bula; 14 tago ave nunure ba nina i ga vatut pa mule ra Luluai Iesu na vatut
varurungane pa dat bula ma Iesu, ma na agure vaarike varurungane tar
dat ma avat. 15 Tago di pait go ra lavur magit par ure avat, upi ra varmari
nina i peal muka ure ra mangoro, na vuna ba ra pite varpa na peal upi ra
minamar i God.

Ave vanavana ta ra nurnur

16 Go ra magit i vuna tago pa ave bilua; ma ona i virua vanavana ra
paka i vevet, di vakavakalamane ra tulungea i vevet a bungbung. 17 Tago
kaveve kini na varmonong ikik pa i vavuan tuna, ma i manga pait
vaarike pa ra minamar ure avet, i manga ngala muka ma pa na mutu;
18 tago pa ave nuknuk pa ra lavur magit di giragire, ma ave nuknuk pa
ra lavur magit ba pa di giragire; tago ra lavur magit dia giragire pa dia
tur vavuan; ma ra lavur magit ba pa dia giragire dia tur vatikai ma pa na
mutu.

5 1 Tago ave nunure, ona i panie go kaveve pal na turturup ati ra pia,
kavevet ta pal tai God, a pal ba pa di ga pait ia ma ra lima, ba pa
na mutu arama ra bala na bakut. 2 Tago a dovotina, ta go mamati ra pia,
ave vuair, ma i dekdek kaveve mamainga ba da vavauluve avet ma ra
kuba i vevet nina iat marama ra bala na bakut; 3 ona i dovotina ba di tar
vavauluve avet, ma pa avet a iba upi ta mal. 4 Tago a dovotina avet, ave
ki ta go ra pal na turturup, ave vuair ta go kaveve kinakap; vakir tago
ave mainge ba da pala vue, ave mainge ke ba da vavauluve taun avet, upi
ra nilaun na ti konom mutue nam ta vevet ba na nunure boko ra minat.
5 Io, God i ga mal pa avet upi go ra magit iat nina ba i ga tul tar bula ta
vevet ra vuvung varirap na Tulungen. 6 Kari go i ongor vatikai ra nuknuk
i vevet, tago ave nunure go ba ave ki boko ma ra pal a paka i vevet, ave
ki kan ra Luluai, 7 tago ave vanavana ta ra nurnur, vakir ta ra ginigira;
8 iau biti, i ngo muka ra nuknuk i vevet, ma ave mamainge, ba avet a ki
kan ra pal a paka i vevet upi avet a ki pire ra Luluai. 9 Damana ba ave ki
ta ra kuba i vevet ba ona ave ki irai, avet a ongaongor upi avet a da kana
mamainga iat. 10 Tago a dovotina da vaarike vapar dat ta ra mata i ra kiki

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

na varkurai kai Kristo; upi dat a vatur vake tikatikai ra lavur magit da ga
pait diat ta ra paka i dat, ba a boina ba a kaina.

A tarai dia talaina ma God tal Kristo

11 Ma tago ave nunure ra varburutuai tai ra Luluai, ave ting vovo pa
ra tarai, ma God i nunure ilam avet muka; ma iau ki nunur bula upi go,
ba ra varkurai ta ra bala i vavat i nunure ilam bula avet. 12 Tago pa ave
ling na pite pa mule avet tadav avat, ave tatike ke go, upi avet a tul tar
ta magit ta vavat ba avat a langlang me ure avet, upi avat a vatur vake
ta magit na balbali ure diat dia langlang ma ra mata i diat, ma ra bala i
diat pata. 13 Tago ona ave papait na papaua, i damana tadav God iat; ma
ba i minana ra nuknuk i vevet, i damana tadav avat. 14 Tago ra varmari
kai Kristo i vovo pa avet; tago ave varkurai dari, ba tikai i ga mat ure ra
tarai par, damana dia tar mat par; 15 ma i ga mat ure diat par, upi diat,
dia laun, koko diat a laun upi diat iat mulai, upi nina iat i ga mat ure
diat, ma i ga tut mulai kan ra minat. 16 Damana papa gori pa ave nuk pa
mule ta tikai vada ra palapaka; ona ave tar nunure Kristo da ra palapaka,
a dovotina gori pa ave nunure mule damana. 17 Ta nin ona ta tikai i ki
tai Kristo, ia ra kalamana vavaki; a lavur maulana magit dia tar panie;
gire, dia kalamana muka. 18 Ma tai God ra lavur magit par, nina i tar
vamaram guve mule dat me ure Kristo, ma i ga tul tar ra papalum ure ra
varvamaram ta vevet; 19 dari ka ba God tai Kristo i ga vamaram guve pa
mule ra tarai me, ma pa i lukluk tar mule kadia lavur varpiam ta diat, ma
i ga tul tar ra varveai ure ra varvamaram ta vevet.
20 Ma go avet ra umana tur kia ure Kristo, vada God i lul vovo pa avat
ma ra nilai vevet; ave lul vovo pa avat ure Kristo, ba avat a varmaram
ma God. 21 I ga tul tar nina ba pa i ga nunure ta varpiam, ba na da ra
varpiam ure dat, upi tana iat dat ra mangamangana takodo kai God.

6 1 Ma tago ave papalum varirivut ma ra Luluai, ave pit avat upi koko
avat a vatur vakuku vake ra varmari kai God, 2 (tago i biti:
"Iau tar valongore u ta ra vakak na kilala,
Ma ta ra bung na varvalaun iau ga maravut u."
Gire, go ieri muka ra vakak na kilala; gire, go gori muka ra bung na
varvalaun); 3 ma avet, pa ave pait ta magit ba ta tikai na tutukai tana,
upi koko da takun vakaina kada kini ta ra papalum; 4 ma ave mal pa avet
ta ra lavur magit ure avet, da ra umana tultul kai God iat, ta ra kini na
vinvini, ta ra lavur magit na varmonong, ta ra niiba upi ra lavur magit,
ta ra lavur nginarao, 5 ta ra lavur varkita, ta ra lavur kini ta ra pal na
banubat, ta ra lavur varvareo, ta ra lavur dekdek na papalum, ta ra lavur
nimono, ta ra lavur vinevel; 6 ta ra gomgom na mangamangana, ta ra
minatoto, ta ra kini vamadudur, ta ra bala na varmari, tai ra Takodo
na Tulungen, ta ra varmari ba pa ta ikik a vaongo tana, 7 ta ra dovot

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

na tinata, ta ra dekdek i God, ta ra vargal i ra mangamangana takodo
ta ra papar a lima tuna ma ta ra papar a maira, 8 ta ra variru ma ra
niruva, ba dia varvai boboina ure avet, ma ba dia varvai kakaina ure
avet; da diat, dia varvagu, ma ave dovot ika; 9 da pa dia nunure avet,
ma go ave rararang muka; da ave mat ika, ma gire ave laun uka; da dia
vapagumanene avet, ma pa dia doko avet; 10 da ave ligur, ma a dovotina
ave gugu vatikai; da ave luveana, ma go ave vauviana ra mangoro; da pa
ave vung ta magit, ma go kavevet muka ra lavur magit par.
11 Ea, avat ra tarai Korinto, a ngie i vevet i tapapa muka tadav avat,
a bala i vevet i tar ngala ma ra varmari. 12 Pa ta magit ta vevet i vaim
bat avat, ma ra bala i vavat iat i vaim bat mule avat. 13 Ma go avat a bali
ia ma ra magit i varogop (iau tata da tadav ra umana natugu), avat a
valangalanga bula ra bala i vavat.

Koko da vi guve avat ma diat pa dia nurnur

14 Koko da vi guve avat ma diat pa dia nurnur, tago ra mangamangana
takodo dir talaina dave ma ra varpiam? Ma ava laka ra magit ba ra
talapar dir ki varurung tana ma ra tabobotoi? 15 Ma nuve ra magit a
nuknuk i dir Kristo ma Belial na varogop tana? Ba ava bar ra magit ba
dir a tena nurnur ma tikai ba pa i nurnur dir kale guve? 16 Ma ra pal tabu
kai God dir tur guvai dave ma ra umana tabataba? Tago dat ra pal tabu
kai ra God i lalaun; da God i tar tatike: "Ina ki ta diat, ma ina vanavana
livuan ta diat, ma iau kadia God, ma diat kaugu tarai." 17 Kari:

" 'Avat a irop kan diat, ma avat a ki varbaiai ma diat,' ra Luluai i
tatike,
'Ma koko ava bili ra magit i dur;
Ma ina vatur vake avat,
18 Ma iau ra Tama i vavat,
Ma avat ra umana natugu a umana tutana ma ra umana natugu a
umana vavina,'
a Luluai i dekdek muka i biti."

7 1 Tago da vatur vake go ra lavur tinata na varvatading, avat a umana
vakak, i boina ba dat a dur vue ta dat ra lavur dur ta ra palapaka i
dat ma ra tulungea i dat, ma dat a ongaongor upi dat a gomgom kakit ta
ra bunurut ure God.

Paulo i gugu

2 Avat a kapupi avet; pa ave ga vakaina ta tikai, pa ave ga ben varara
ta tikai, pa ave ga vagu pa ta magit tai ta tikai. 3 Pa iau tatike go upi ina
kure vakaina avat; tago iau tar tatike value, ba ava ki vatikai ta ra bala i
vevet upi dat a mat varurung ma dat a laun varurung. 4 Iau rurung muka
ma kaugu tinata tadav avat, iau manga langlang ure avat; iau buka ma ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

varmaram, i ngala tuna kaugu gugu livuan ta ra lavur magit dia monong
avet.
5 Tago ba ave tar pot aro Makedonia, pa i ga ngo ra paka i vevet,
a lavur magit na varmonong dia ga vana tadav avet; a vinarubu
vurkikilane avet, ma ra bunurut ta ra bala i vevet. 6 Ma God, nina ba i
vamaniu diat ba i madu ra bala i diat, i ga vamaniu avet ma ra vinavana
uti kai Tito; 7 ma vakir ure ke kana vinavana uti, ure bula ra varmanai
nam i ga varmaram avat me, ba i ga ve avet ure kavava dekdek na
mamainga, kavava tinata na takunuan, kavava malamalapang na
ninunuk ure iau; ma iau ga gugu na kaia mulai. 8 A dovotina, iau ga
valigur avat ma kaugu buk, ma pa iau nukpuku mulai ure, ma a dovotina
iau ga tar nukpuku tana; tago iau gire ba nam ra buk i ga valigur avat,
ma ure ta kopono e ke. 9 Ma go iau gugu, vakir ika tago iau ga valigur
avat, ure ke go iat ba ava ga ligur upi ra nukpuku; tago i ga valigur avat
da nam ra mangana niligur i topa God, upi koko avat a kaina ure avet
tai ta magit. 10 Tago ra niligur i topa God iat i pait vaarike ra nukpuku
upi ra varvalaun ba pa da nukpuku tana; ma ra niligur i ra rakarakan a
gunagunan i pait vaarike ra minat. 11 Avat a gire mule nina ra magit iat,
ba iau tar valigur avat me da i topa God, ma i ngala muka ra niongor i
ga pait vaarike ta vavat, maia pa, ba avat a valangalanga pa avat, maia
pa, ma ra malamalapang na ninunuk, maia pa, ma ra bunurut, maia pa,
ma ra dekdek na mamainga, maia pa, ma ra varvargat, maia pa, ma ra
varobo! Ava ga pait ra lavur magit par, ma ava tar vaarike bulu go, ba
ava langalanga ure go ra magit. 12 Ma a dovotina iau ga tutumu tadav
avat, ma vakir iau ga tutumu ure nina iat i ga pait ra bilak na magit, ba
ure nam di ga vakavakaina, ure go iat, ba avat a vaarike kavava dovot na
varbalaurai ure avet ta ra luaina mata i God. 13 Io, ave tar maram, ma ta
kaveve varmanai, ave tar gugu tuna bula ta ra gugu tai Tito, tago avat
par, ava tar valagar ra tulungeana. 14 Tago ona iau ga pite pa avat ure ta
mangana magit ta ra luaina matana, pa iau vavirvir tana; ma da ave tar
tatike ra lavur magit par ta vavat ma ra dovotina, damana bula nam iau
ga langlang tana ta ra luaina matana ure avat, Tito i ga gire ba i dovot.
15 Ma kana varmari i tar manga peal tadav avat, ba i nuknuk pa kavava
tinorom par, ba ava ga vage pa ia ma ra ururian ma ra nidadar. 16 Iau
gugu, tago iau nurnur ta vavat ure ra lavur magit par.

A te Kristo ma kana vartabar

8 1 Ma go bula, a tara na turagu, ave vateten avat ure ra varmari
kai God ba i ga tul tar ia ta ra lavur ekelesia aro Makedonia; 2 ma
ba i ga tup diat ra valavalar, ma ra do na magit na varmonong, i ga
ngala kadia gugu, ma ta kadia kini na luveana tuna i ga peal tuna kadia
lavur bo na vartabar. 3 Tago iau varvai dovot tana, ba kadia vartabar

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

i ga varogop ma ra dekdek i diat, maia pa, kadia minariga dari, upi ra
vartabar na manga lia ta ra dekdek i diat; 4 dia ga manga lul vovo pa avet
upi go ra varmari ba diat a maravut bula ta ra vartabar ure ra umana
tena gomgom; 5 ma vakir dia ga pait ika nam ave ga ki nunur upi ia,
tago di ga tul value tar mule diat iat ta ra Luluai, ma ta vevet bula ure
ra mamainga kai God. 6 Kari ave ga lul Tito, upi na pait ot pa nam ra
varmari ta vavat, da i ga tur value pa ia. 7 Ma da i peal pire vavat ra lavur
magit, a nurnur, ma ra tinata, ma ra kabinana, ma ra lavur mangana
niongor ma kavava varmari tadav avet, i boina ba avat a vapealane bula
go ra papalum na varmari. 8 Pa iau tata da iau vartuluai tana, ba ina
valar ika ra dovot i kavava varmari ta ra niongor kai ta ra umana. 9 Tago
ava nunure ra varmari kai kada Luluai Iesu, ba i ga uviana muka, ma
i ga tibuna valuveana pa ia mulai ure avat, upi avat a uviana ure kana
kini na luveana. 10 Ma go iau tul tar ra nuknukigu tana ta vavat; tago ni i
topa avat, ava tar tur value pa go ra papalum ta ra kilala i tar par, vakir
ba avat a pait ia ka, ava ga gugu bula upi ia. 11 Ma go i boina ba avat a
pait ot pa ra papalum; upi da ava ga lulut ma ra minariga upi ia, damana
avat a pait ot pa ia bula varogop ma ra dekdek i vavat. 12 Tago ona ra
minariga i tur pire ta tikai, da manane, tago i varogop ma ra magit i
vung ia, ma vakir da nam ba pa i vung ia. 13 Tago pa iau tatike go upi da
valangalanga ta ra umana, ma da manga vamamat avat; 14 ia kaka upi
avat a vardada parika, upi ta go ra rana kavava peal magit na vaot kadia
niiba, ma upi kadia peal magit na vaot kavava niiba; upi na vardada ka;
15 da di ga tumu ia dari: "Nam i ga mumuke guve ra ngala, pa i ga vung
valili ta ik; ma nam i ga ingate varurue ra ikikilik ika, pa i ga ibaiba upi
ta na."

16 Ma da tul tar ra pite varpa tadav God, nina i ga varuk tar nina ra dovot
na varbalaurai ta ra bala i Tito ure avat. 17 Tago a dovotina i ga kodakodop
mal kaveve tinata na varvargat; ma tago ia bula i ga malamalapang ra
balana upi ia, i ga vana tadav avat ta kana mamainga iat. 18 Ma ave tar tul
varurungane vue me nam ra tura i vevet, dia pite pa ia ure ra bo na varveai
ta ra lavur ekelesia mutu; 19 ma vakir gon ika, tago ra lavur ekelesia par
dia ga pilak pa ia upi avet a varagur ta go ra magit na varmari, nina avet a
varvakai tana upi ra Luluai na mamar tana, ma upi na pada kaveve minariga
upi ia; 20 upi koko ta tikai na takun avet ure go ra vartabar na varmari ave
varvakai tana; 21 tago ave nuk ot pa ra lavur takodo na magit, vakir ta ra
luaina mata i ra Luluai ka, ta ra luaina mata i ra tarai bula. 22 Ma ave tar
tul vue diat ma tura i vevet, nina ave tar valar ot milat pa kana niongor ure
mangoro na magit, ma gori i tar ngala tuna kana niongor ure kana ngala
na nurnur ta vavat. 23 Ma ure Tito, amir varbete ma amir papalum varirivut
ure avat; ma ure ra tara na tura i vevet, diat ra umana tultul ta ra umana
ekelesia, diat ra minamar i Kristo. 24 Avat a vaarike ra dovot i kavava varmari

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tadav diat ta ra luaina mata i ra lavur ekelesia ma ba i dovotina bula nam ra
magit ave langlang tana ure avat.

A maramaravut pire ra umana enana te Kristo

9 1 Ma ure ra papalum na varmari pire ra umana tena gomgom pa
ina tutumu tana tadav avat; 2 tago iau nunure kavava minariga
upi ia, nina iau langlang ure avat tana pire diat ra Makedonia dari, ba
ra gunan Akaia i tar kilala taun kadia vaninara; ma kavava niongor i
tar vangangap mangoro tuna. 3 Ma iau tar tulue ra tara na tura i vevet
tadav avat, kan kaveve pite varpa ure avat ta go ra vartabar pa na topa ta
magit; upi, da iau tar tatike, avat a ki na vaninara; 4 kan avet a varagur
ma ta umana te Makedonia, ma avet a tadav avat, diat a gire ba pa ava
ga vaninara, ma avet, (pa ave biti avat), avet a vavirvir ure kaveve nurnur
ta vavat. 5 Kari go iau biti, ba i tar topa ia, ba ina vargat ra tara na tura
i vevet, ba dital a lua tadav avat, ma dital a varurue nam ra vartabar
na varmari ba ava ga vatading value tana, upi na va na vaninara, da ra
vartabar tuna, ma koko na da ra magit na varbat.
6 Ma iau tatike go: Nam i vavaume ra paupau ik, na doko pa ta paupau
ik; ma nam i vavaume ra pepeal, na doko pa bula ra pepeal. 7 I boina ba
ra tarai par, tikatikai, diat a papait ika nam ba dia tar nuk value pa ia ta
ra bala i diat, koko ma ra langodo tana, ba ra bunurut; tago God i mari
ta tikai ba i varvartabar ma ra gina. 8 Ma i tale God upi na vapeal tuna ra
lavur varmari par pire vavat; upi avat, tago avat a vatur vake vatikene ra
pepeal ta ra lavur bo na magit, avat a vapealane ra lavur bo na papalum;
9 da di ga tumu ia dari:

"I tar vue imimire vurvurbit, i tar tabar ra umana luveana;
Kana mangamangana takodo i tur vatikai, ma pa na mutu."

10 Ma nina i tul tar ra patpat na davai tai ra tena vinauma ma ra gem ure ra
nian, na tul tar, ma na vapeal bula, ra patpat na davai upi avat a vaume, ma
na vapealane ra vuai kavava mangamangana takodo; 11 ma da vauviana pa
avat ma ra lavur magit par upi ra vartabar na varmari, ba i vavaarike ra pite
varpa tadav God ta vevet. 12 Tago ra varvakai ure go ra papalum vakir i vaot
ika ra niiba kai ra umana tena gomgom, i vapeal bula ra do na pite varpa
tadav God; 13 tago ba di valar ot pa avat ma go ra papalum na varmari, dia
pite pa God ure kavava tinorom tadav ra bo na varveai kai Kristo, ma ure
kavava ngala na vartabar tadav diat ma tadav ra tarai par; 14 ma ta kadia
niaring ure avat, dia nuknuk upi avat ure ra ngala na varmari kakit kai God ta
vavat. 15 A pite varpa tadav God ure kana vartabar ba pa da vatang ot pa ia.

Paulo i tata kapa ure kana papalum

10 1 Ma go iau Paulo iat, iau lul vovo pa avat ure ra madu na bala i
Kristo ma kana bala na varmari, iau ba iau ikilik muka ta ra mata

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

i vavat, ma tago iau ki kan avat, iau arung pa avat. 2 Maia pa, iau lul vovo
pa avat, upi koko ina arung pa avat ba iau ki pire vavat ma nam ra patuan
na ninunuk, nina iau biti ba ina arung ta na me ta vavat, nina diat, dia
nuk ia ba ave vanavana varogop ma ra mangamangana ra pia. 3 Tago a
dovotina ave kiki ra pia, ma pa ave varvarubu ina ra mangamangana ra
pia, 4 (tago ra umana vargal ure kaveve vinarubu vakir mamati ra pia,
ia kaka diat marama kai God ma dia dekdek muka upi diat a rede kopo
ra lavur dekdek na balada); 5 Upi diat a vue pukue vue ra lavur ninunuk
vakuku, ma ra lavur ngala na magit parika, ba dia tibuna vangala pa
diat mulai, upi diat a tur bat ra minatoto ure God, ma upi diat a ben
vavilavilau tar ra lavur ninunuk par ta ra tinorom tadav Kristo; 6 ma diat
a ki na vaninara upi diat a obo pa ra lavur varpiam, ona i tar ot muka
kavava tinorom. 7 Ava nuk pa ra lavur magit dia vevengene ta ra mata i
vavat? Ona ta tikai i kapupi ia iat mulai, ba, ia kai Kristo, na nuk ot pa
go bula ure mule, ba, vada ia kai Kristo, damana bula avet. 8 Ma gala
ina manga langlang bula ure ra varkurai (nina ra Luluai i ga tul tar ia
ta vevet upi avet a vair mal i avat, ma koko upi avet a vakaina avat), pa
ina vavirvir tana, 9 upi koko na da iau vaburut i avat ma kaugu umana
buk. 10 Tago dia tatike: Kana umana buk dia mamat ma dia dekdek; ma
ra pakana iat i bilua, ma kana tinata di pidimuane. 11 I boina ba ta tikai
damana na nuk pa go, ba, varogop kaveve mangamangana tinata ta ra
umana buk ba ave ki balakane avat, na damana bula kaveve papalum
ba ave ki pire vavat. 12 Tago pa ave arung pa ta umana ta diat, upi avet
a luk varurungane avet, ba avet a valarue avet ma diat, dia timtibuna
pite pa diat mulai; ma diat iat, tago dia tibuna valar diat ma diat iat
mulai, ma dia tibuna varogopane diat ma diat iat mulai, dia iba upi ra
kabinana. 13 Ma pa avet a manga langlang upi na lake nam ba i varogop
ma avet iat, na varogop uka ma ra valavalar i ra langun ba God i tar tibe
tar ia ta vevet, a tiniba ba na tuk tar pire vavat iat bula. 14 Tago pa ave
manga valolovina kaveve tiniba, da pa i tuk tar tadav avat; tago ave lua
tadav avat muka ma ra bo na varveai kai Kristo; 15 pa ave langlang ta
ra papalum kai ta ra umana enana, upi na lake kaveve langun; ma ave
ki nunur upi go, ba da i taiak vanavana kavava nurnur, avet a manga
ngalangala tuna ure avat da kaveve langun iat, 16 upi avet a varvai ma
ra bo na varveai ta ra langlangun aro iat, ma koko avet a langlang ta ra
langun kai ta ra tikai ure ra lavur magit di tar pait ot pa ia. 17 Ma nina
i langlang, i boina ba na langlang tai ra Luluai iat. 18 Tago vakir nam i
tibuna pite pa ia iat mulai i ko, ia kaka nina iat ba ra Luluai i pite pa ia.

Paulo ma ra umana apostolo vavaongo

11 1 Iau mainge tuna ba avat a ki vamadudur vue go kaugu a ik
a papaua; ma a dovotina, ava ki vamadudur pa iau. 2 Tago iau

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

varbat ure avat ma ra varbat i topa God; tago iau tar vi guve tar avat tai
tikai kavava tutana, upi ina kap tar avat da ra gomgom na inip tadav
Kristo. 3 Ma iau burut, kan, da ra vui ta kana vakikiu i ga vagu pa Eva,
damana bula na vakaina ra nuknuk i vavat kan ra madu na ninunuk ma
ra gomgom na mangamangana tadav Kristo. 4 Tago ona tikai i pot ma ra
varveai ure ra enana Iesu, ba pa ave ga varveai tana, ba ona ava vatur
vake ta ra enana tulungen, ba pa ava ga vatur vake, ba ta ra enana bo
na varveai, ba pa ava vatur vake, ava ki vamadudur pa ia. 5 Tago iau
nuk ia ba nam i ngala kakit ta ra lavur apostolo pa i lia ta mimir. 6 Ma
ona i kotol kaugu tinata, kaugu kabinana pa i damana; patana, tago ave
tar vaarike bulu ia tadav avat ta ra lavur mangamangana ma livuan ta
ra tarai par. 7 Iau tar rara laka ba iau ga vaikilik pa iau mulai upi da
vangala pa avat, tago iau tar ve vakuku tar ra bo na varvai kai God ta
vavat? 8 Iau ga valuveana pa ta ra umana vuna tarai na ekelesia, tago
iau ga alube pa ra vabongon ta diat ure kaugu papalum upi ina papalum
pire vavat; 9 ma ba iau ga ki pa boko pire vavat, ma iau ga ki na niiba,
pa iau ga vabalaguan ta tikai; tago ra tara na turagu, ba dia ga pot maro
Makedonia, dia ga vot tar tagu nam ba iau ga iba upi ia; ma ure ra lavur
magit par iau ga balaure bat iau upi koko ina vabalaguan avat, ma ina
pait ia damana mulai. 10 Da ra dovotina kai Kristo i ki tagu, pa ta na tur
bat iau ta go ra magit iau langlang tana ta ra langlangun Akaia. 11 Ta ra
ava? Tago pa iau mari avat? God iat i nunure. 12 Ma ra magit iau papait
ia, ina pait ia bula namur, upi ina vamut vue ra vuna pire diat, dia
kaina upi ta vuna; upi dari ba, ta nam ra magit dia langlang tana, ave
varogop uka. 13 Tago diat damana, diat ra umana apostolo vavaongo, dia
papalum ma ra vakikiu, dia malamala apostolo kai Kristo. 14 Ma vakir a
magit na kinaian go; tago Satan iat i pukue vaenana pa mule, upi na da
ra angelo na kapa. 15 Vakir a ngala na magit go, ona kana umana tultul
bula dia pukue vaenana pa diat iat mulai, upi diat a da ra umana tultul i
ra mangamangana takodo; ma ra mutuai diat na varogop tuna ma kadia
lavur papalum.

A umana varmonong kai Paulo

16 Iau biti mulai: Koko ta tikai na biti ba iau a papaua; ma ona ava nuk ia
damana, da ra lunga avat a vapup pa iau, upi iau bula, ina langlang a ikilik.
17 Nam ba iau tatike, pa iau tatike da ra mangamangana kai ra Luluai, da ka
ma ra mangamangana papaua, ta go ra patuan na ninunuk ba iau langlang me.
18 Tago mangoro dia langlang ta ra umana magit ra pia, iau bula, ina langlang.
19 Tago ava ki vamadudur pa ra umana papaua ma ava ga upi diat, tago avat a
umana tena kabinana. 20 Tago ava ki vamadudur pa nina i kap vavilavilau pa
avat, i en vue avat, i kinim vavilavilau pa avat, i tibuna vangala pa mule, ma i
par ra mata i vavat. 21 Iau tatike go ma ra vavirvir, ba ave ga bilua. Ma ta nam

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

parika ba ta tikai na ongor tana (iau tatata da ra mangamangana papaua), iau
ongor bula. 22 Diat ra umana Ebraio laka? Iau bula damana. Diat ra umana
natu i Israel laka? Iau bula damana. Diat ra umana bul mur tai Abaraam laka?
Damana bula iau. 23 Diat ra umana tultul kai Kristo laka? (Iau tatata da ma
ra mangamangana papaua); iau lia ta diat par; i tup iau ra lavur dekdek na
papalum, ta ra lavur kini ta ra pal na banubat iau lia ta diat par, a lavur varkita
pa da luk puput pa diat, iau tar to na mat milat. 24 A ilima na pakana ra Iudaia
dia ga kita iau ma ra utul a vinun ma lavuvat na mememe na varkita. 25 A utul
a pakana di ga rapu iau ma ra umana buka, tika na pakana di ga tupar iau
ma ra vat, a utul a pakana iau ga, virua ma ra parau na ta, tika na marum ma
tika na bung na keake iau ga alalir ta ra livuan na ta; 26 iau ga ongaongor ma
ra nivana vurvurbit, iau ga vana ta ra kikinit vakai ta ra lavur tava alir, ta ra
kikinit vakai ure ra lavur tena nilong, ta ra kikinit vakai ure ra tarai ta kaugu
gunan iat, ta ra kikinit vakai ure ra lavur Tematana, ta ra kikinit vakai ta ra
pia na pal, ta ra kikinit vakai aria ra pui, ta ra kikinit vakai na ta, ta ra kikinit
vakai livuan ta ra lavur barturana vavaongo; 27 ta ra dekdek na papalum ma ra
kinadik, ta ra nivangala milat, ta ra mulmulum ma ra markobo, ta ra vinevel
milat, ta ra mudian ma pa kaugu ta mal. 28 Ma da vot tar ta go ra lavur magit,
dia ga pagul vurkikilane iau, nam bula ba i arikai tadav iau a bungbung,
kaugu ningarao ure ra lavur ekelesia par. 29 To ia i bilua, ma pa iau bilua? To
ia i tutukai, ma pa i io ra balagu tana? 30 Ona i takodo piragu ba ina langlang,
ina langlang ta nam ra lavur magit kaugu binilua i arikai tana. 31 A God ma ra
Tama i ra Luluai Iesu, nina i ti doan tukum, i nunure muka ba pa iau vavaongo.
32 Aro Damasko ra luluai na gunan kai Aretas, ra king, i ga monamono ta ra
pia na pal kai ra umana Damasko upi na kinim pa iau; 33 ma dia ga vaioro vaba
iau tai tika na matana kalangar ma ra rat ta ra liplip na balada, ma iau ga laun
kan ra ura limana.

A lavur ninana ma ra lavur vavaarikai

12 1 I mamat ba ina langlang; ia kaka pa i topa ta magit; io, ina tadav ra
lavur ninana ma ra lavur magit kai ra Luluai nina di ga vaarike tar
diat tagu. 2 Iau nunure tika na tutana tai Kristo (ma pa iau nunure ba i ki ta ra
palapakana bar, ba irai kan ra palapakana bar, ia kaka God i nunure), ta tikai
damana di ga puak vatutua pa ia urama ta ra vautuluna bala na bakut, ma ra
vinun ma a ivat na kilala i taun ia gori. 3 Ma iau nunure ure go ra tutana (ba i
ki ta ra palapakana bar, ba irai kan ra palapakana bar, pa iau nunure; ia kaka
God i nunure), 4 ba di ga puak vatutua pa ia urama ta ra Paradaiso,[a] ma i ga
valongore ta umana tinata ba pa da vatang puput pa ia ma i tabu ba ta tutana

[a] **12.4** Ra Paradaiso, a kukuraina "a mari na gunan na ningo ba na nilibur". A Iudaia dia ga vatang go ra iang ure ra pakana ba ra tulungea i ra umana tena takodo diat a ngo tana, namur ta kadia minat.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

na vatang diat. 5 Ure ta tikai damana ina langlang, ma ure iau iat mulai pa ina
langlang ure ke ra lavur magit iau bilua tana. 6 Tago ona iau mainge ba ina
langlang, pa ina papaua; tago ina tatike ka ra dovotina; ma iau ngo kan ia ka,
kan ta tikai na valangalanga ra nuknukina ure iau ma kan pa na varogop ma
nam ba na gire ma na valongore bula tagu. 7 Ma upi koko ina manga vavagia
pa mule iau, tago i ga manga ngala kakit nam ra lavur magit di ga vaarike tar
diat tagu, di ga tul tar tika na tikul ta ra palapakagu, a angelo kai Satan, upi
na timtibul iau kan ina mamanga vavagia pa mule iau. 8 Iau ga lul vovo pa ra
Luluai a utul a pakana ure go ra magit ba na tak vue kan iau. 9 Ma i ga tatike
tagu: Kaugu varmari i topa u muka; tago kaugu dekdek i manga arikai muka
ta ra binilua. Io, iau manga gugu ta kaugu binilua, upi ra dekdek i Kristo na ki
taun iau. 10 Damana iau gugu muka ta ra lavur binilua, ma ba di pidimuane
iau, ma ba iau iba upi ra lavur magit, ma ba di milikuane iau, ma ba iau ki
kaina ure Kristo; tago ba iau pagolgol ika, iau ongor muka.

Paulo i vaarike kana varmari ure ra tarai Korinto

11 Iau tar papait na papaua; ava ga vo pa iau tana; tago i ga topa avat
muka ba avat a varveai boboboina ure iau; tago nam iat i ngala kakit ta
diat ra lavur apostolo par, pa i lia ta mimir ure ta mangana magit, ma
a dovotina iau da ra magit vakuku. 12 A dovotina a umana vakilang i ta
apostolo iau tar pait ot pa diat livuan ta vavat ta ra lavur kini vovovon,
ma ra lavur vakilang, ma ra lavur magit na padapada varvo, ma ra lavur
dekdek na papalum. 13 Tago ava ra magit ba ava kom pit tana pire ra
lavur ekelesia, kan go ka bar ba pa iau ga vabalaguan avat? Avat a nuk
vue go ra kaina magit piragu.
14 Gire, ia ra vautuluna pakana ba iau ki na vaninara upi ina vana
tadav avat; ma pa ina vabalaguan avat; tago pa iau tikan upi ra magit
kavavat, upi avat ika iat; tago pa i topa ra umana bul ba diat a vuvung
vakai upi ra tavu i diat, ma i topa ra umana tavu i ra umana bul ba diat
a vuvung vakai ure ra umana natu i diat. 15 Ma iau gugu upi ina vuvuai
par vue ure avat, ma ba ina vapar vue ra ongorigu ure ra tulungea i
vavat. Ona iau manga mari tuna avat, na ikilik tana laka kavava varmari
piragu? 16 Ma ona i damana ka, iau pa iau ga vabalaguan avat, ma tago
iau kabatau, iau ga kinim pa avat ma ra vakikiu. 17 Dave bar, iau ga vatur
vake laka ta magit ta vavat ure ta na ta diat iau ga tul vue diat tadav
avat? 18 Iau ga lul vovo Tito ba na vana, ma iau ga tul vue ta tikai ta
diat ra umana barturana ba dir a varagur. Dave Tito, i ga vovo pa laka
ta magit ta vavat? Pa ave ga vanavana laka tai ra kopono Tulungen?
Pa ave ga mur laka ra kopono nga? 19 Go bula, ava nuk ia laka ba ave
tata bat mule avet pire vavat? Ave tatata tai Kristo ta ra luaina mata
i God. Ma ave pait rit ra lavur magit, a umana talaigu, upi diat a vair
mal i avat. 20 Tago iau ururian, kan ba ina pot, ina gire avat ma pa ava

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

varogop ma nam iau mainge, ma ba avat a gire iau, ma iau da nam ba
pa ava mamainge; kan ra dari iat na arikai, a varngangar, a varngu, a
varvakankan, a varpuapuai, a vaongo varpa, a varvamaianao, a varvagia,
a purpuruan; 21 ma kan ba ina pot mulai, kaugu God na varuva iau ta.ra
luaina mata i vavat, ma ina ga takunuan ure ta mangoro ta diat, dia tar
varpiam lua, ma pa dia ga nukpuku ure ra mangamangana i dur ma ra
ungaunga ma ra lavur magit i milmilikuan, nam dia tar pait ia.

A mutuaina tinata na maramaravut

13 1 Go ia ra vautuluna pakana ba ina vana tadav avat. Da vatur
vadekdek ra lavur tinata par ta ra varvai kai ra ivut ba ra
tabautul a tena varvai. 2 Iau tar ve value diat, ma go iau ve value mule
diat, da ba iau ga ki pire vavat ra vauruana pakana, damana bula gori ba
iau ki balakane avat, iau ve diat, diat tar varpiam lua ma ra ibaiba par
bula, ona iau pot mulai, pa ina nur vue diat muka; 3 tago ava tikan upi
ta vakilang ba Kristo i tatata tagu; nina ba pa i bilua ure avat, i dekdek
muka pire vavat; 4 tago di ga ot ia ta ra bolo ta ra binilua, ma a dovotina
i lalaun muka ta ra dekdek i God. Tago avet bula, ave bilua varurung me,
ma avet a laun varurung me ta ra dekdek i God ure avat. 5 Avat a tibuna
tir valar pa mule avat, ba ava ki tuna ta ra nurnur ba pata; avat a tibuna
valar ot pa mule avat. Ba dave, pa ava nunure laka ure avat iat mulai, ba
Iesu Kristo i ki ta vavat? ari ona pa ava da ra vaongo. 6 Ma iau ki nunur
muka upi go, ba avat a nunure ba vakir avet a da ra vaongo. 7 Ma go ave
araring tadav God, ba koko avat a pait ta kaina magit; vakir upi avet a da
ra umana dovot, ia kaka upi avat a pait ika nam i ruru, ma avet, avet a da
ra umana magit vakuku. 8 Tago vakir kavevet ra dekdek ba avet a pait ta
magit bat ra dovotina, upi avet a vatavua ka ra dovotina. 9 Tago ave gugu,
ba ave bilua, ma ava ongor; ma ave araring upi go bula, ba avat a ko
vurakit muka. 10 Go i vuna tago iau tumu go ra lavur magit tadav avat ba
iau ki kan avat, upi ba iau ki maravut avat, koko muka ina varngangar,
vada ra varkurai ra Luluai i ga tul tar ia tagu upi ina vair vadongone
avat, ma vakir upi ina vue ravite avat ra pia.

11 A takununa go, a tara na turagu, avat a gugu. Avat a ko vurakit; avat
a ki na varmaram; na tikai ka ra nuknuk i vavat; avat a ki na malmal; ma
ra God i ra varmari ma ra malmal na ki pire vavat. 12 Avat a varvatatabai
vargil ma ra gomgom na vargalum.

13 A lavur tena gomgom dia vatatabe avat. 14 A varmari kai ra Luluai
Iesu Kristo, ma ra varmari kai God, ma ra varmaram kai ra Takodo na
Tulungen, na ki pire vavat par.[b]

---

[b] **13.14** (A vauruana buk tadav ra tarai Korinto; Tito ma ta urua bula dital ga kap tar ia.)

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI GALATIA

1 1 Paulo, ra apostolo (vakir i vuna ta ra tarai, ma pa ta tutana i ga
tibe, Iesu Kristo iat, ma God, a Tama i dat, nina i ga vatut pa mule
kan ra minat), 2 ma ra tara na tura i dat par dia ki piragu, tadav ra lavur
ekelesia aro Galatia: 3 A varmari ma ra malmal tadav avat tai God Tama i
dat, ma kada Luluai Iesu Kristo, 4 nina i ga tul tar mule ure kada varpiam,
upi na valaun pa dat kan go ra kaina tataun, vada ra mamainga kai
kada God ma Tama i dat; 5 nina da tul tar ra pite varpa tana pa na mutu.
Amen.

A kopono Bo na Varvai

6 Iau kaian, tago ava vanavana irai lulut kan nina i ga oro pa avat ta ra
varmari kai Kristo upi ta enana varveai; 7 ma vakir i enana tuna; ia kaka
ta umana akamana dia vapurpuruan kapi avat ma dia mainge ba diat a
pukue vaenana pa ra bo na varvai kai Kristo. 8 Ma ona avet a ve tar ra
varvai ta vavat ba ta angelo marama ra bala na bakut, ma pa i varogop
ma nam ave tar ve tar ia ta vavat, i boina ba na malari vurakit nam. 9 Da
ave tar tatike value, damana iau tatike mulai: Ona ta tikai na ve tar ta
varvai ta vavat, ba pa i varogop ma nam ava tar vatur vake, i boina ba
na malari vurakit nam. 10 Dave, iau vamaram pa ra tarai vang, ba God?
Ba iau valar ia vang upi ina vagugu pa ra tarai? Tago gala iau vagugu pa
boko ra tarai, vakir iau a tultul kai Kristo.

God i ga pilak pa Paulo upi na apostolo

11 Tago iau ve vavinar avat, a tara na turagu, ba ra bo na varvai, iau ga
varvai me, pa i da ra mangamangana kai ra tarai. 12 Tago pa iau ga vatur
ia tai ta tutana, ma pa dia ga ve tar ia tagu, Iesu Kristo iat i ga vaarike ke
tar ia tagu. 13 Tago ava tar valongore ure kaugu mangamangana kini lua
ta ra lotu Iudaia, ba pa da luk puput pa ra lavur magit iau ga vakavakaina

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra ekelesia kai God me, ma iau ga kamare vakakaina muka; 14 ma ta ra
lotu Iudaia iau ga lia ta diat ta kaugu vuna tarai ba i ga varogop kaveve
kilala na nilaun, tago i ga manga ngala vurakit muka kaugu varvargat
upi ra lavur varveai kai kaugu umana patuana. 15 Ma ba i ga ot muka
ra bo na mamainga kai God, nina i ga tibe vaire iau, ba iau ga ki boko
ta ra bala i nagu, ma i ga ting pa iau ta kana varmari, 16 upi na vaarike
Natuna tagu, upi ina varveai tana pire diat ra umana Tematana; pa ave
ga varnuak vargil ma ra tarai; 17 ma pa iau ga vana urama Ierusalem
tadav diat, dia ga apostolo lua tagu, iau ga vana ka uro Arabia; ma iau ga
lilikun mulai uro Damasko.
18 Ma ba i ga par mulai ra utul a kilala, iau ga vana urama Ierusalem
upi ina nunure Kepas, ma amir ga ki varurung a vinun ma a ilima na
bung. 19 Ma pa ave ga varboboi ma ta ra na ta diat ra umana apostolo,
ia kaka ma Iakobo, tura i ra Luluai. 20 Ma ure ra lavur magit iau tumu
diat tadav avat, gire, ta ra luaina mata i God, pa iau vavaongo. 21 Namur
mulai iau ga vana ta ra langlangun Siria ma Kilikia. 22 Ma ra umana
ekelesia aro Iudaia, dia ki tai Kristo, pa dia ga nunure ilam boko ra
matagu, 23 ma dia ga valongore ke ra tinata dari: Nina, ba amana i ga
vakavakaina dat, gori i varvarvai ure nam ra nurnur iat ba amana i ga
kamare vue; 24 ma dia ga pite pa God ure iau.

Paulo diat ma ra umana enana apostolo

2 1 Ba i ga par ra vinun ma ivat na kilakilala, amir ma Banaba amir
ga vana mulai urama Ierusalem, ma iau ga agur pa bula Tito. 2 Ma
iau ga vana urama ta ra vavaarikai; ma iau ga vakabara diat ure nam ra
bo na varveai, ba iau ga varveai tana pire diat ra umana Tematana, ma
iau ga manga ve vaire ke diat ra umana vatang na tutana, kan ina vutvut
vakuku, ba kan iau ga tar vutvut vakuku bar. 3 Ma Tito bula, nina amir
ga varagur me, pa di ga vovo tar ra pokakikil tana, patana, ma ia ra te
Elenas; 4 ma nam i ga vuna ta diat ra umana tura i dat vavaongo di ga
ben varuk ive pa diat, dia ga ruk ivai muka upi diat a ki ue pa kada kini
langalanga, nina da vatur vake tai Kristo Iesu, upi diat a ben vavilavilau
pa dat tana; 5 ma pa ave ga vamolo tar avet ta diat, patana, vakir ure
tika na pakana bung uka; upi ra dovotina kai ra bo na varvai na ki
vatikai ta vavat. 6 Ma ure diat di, ga vatang ngala ta diat, (kadia kini lua
a magit vakuku piragu; a tarai dia varogop par ta ra mata i God) diat,
iau tatike, ba dia vatang ngala ta diat, pa dia ga vot i tar ta magit tagu;
7 pata tuna, ba dia ga gire ba di ga nur tar ra bo na varvai tagu pire diat
pa dia pokakikil, vada di ga nur tar ra bo na varvai tai Petero pire diat
ra pokakikil, 8 (tago nina i ga pait valar pa ra papalum tai Petero upi na
apostolo pire diat ra pokakikil, i ga pait valar pa bula ra papalum tagu
ure ra lavur Tematana); 9 ma ba dia tar gire ra varmari di ga tul tar ia

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tagu, Iakobo ma Kepas ma Ioanes, dital rararang da ra utul a pagapaga,
dital ga tulue tar ra lima i dital tuna ta mimir ma Banaba ta ra varmari,
upi amir a vana tadav ra lavur Tematana, ma diat a vana tadav ra
pokakikil; 10 ma ia kaka go, dia ga varpit ba amir a nuknuk pa ra lavur
luveana; ma go ra magit iat iau ga ongaongor tana.

Paulo i ga onge bat Petero aro Antiokia

11 Ma ba Kepas i ga pot aro Antiokia, iau ga onge bat ia ta ra luaina
matana, tago di ga takun ot pa ia. 12 Tago lua boko ba ta umana pa dia ga
vut boko maro pire Iakobo, i ga ian maravut diat ra umana Tematana; ma
namur mulai ba dia tar pot, i ga vana kan diat ma dia ga ki varbaiai, tago
i ga burutue diat ra pokakikil. 13 Ma damana bula ta ra umana Iudaia dia
ga papait na vavagu varurung me; ma i ga damana ba kadia vavagu i ga al
varara pa, Banaba bula. 14 Ma ba iau ga gire ba pa dia ga vanavana takodo
vada ra dovotina ta ra bo na varveai, iau ga biti tai Kepas ta ra luaina
mata i diat par dari: Ona u a te Iudaia ma u mur ra mangamangana kai ra
lavur Tematana, ma vakir kai ra umana Iudaia, dave u vovo pa ra umana
Tematana upi diat a mur ra mangamangana kai ra umana Iudaia?

A umana Iudaia ma ra umana Tematana diat a vatur vake ra varvalaun ma ra nurnur

15 Dat, di kava dat a umana Iudaia, ma vakir dat ra umana tena
varpiam ta diat ra umana Tematana, 16 da nunure, ba pa di vatakodo
ra tarai ure ra lavur papalum i vuna ta ra tinata na varkurai, ure ke
ra nurnur tai Kristo iat, dat bula da tar nurnur tai Kristo Iesu, upi da
vatakodo dat ure ra nurnur tai Kristo, ma vakir ure ra lavur papalum i
vuna ta ra tinata na varkurai; tago pa da vatakodo ra tarai ure ra lavur
papalum i vuna ta ra tinata na varkurai. 17 Ma ona di gire tadav ra
varpiam ta dat, ba da ongor boko upi da vatakodo dat tai Kristo, dave
bar, Kristo i tultul laka kai ra varpiam? Koko muka. 18 Tago ona iau vatut
mule ra lavur magit iau tar kamare vue, iau vaarike mule iau, ba iau a
tena varpiam. 19 Tago iau, ure ra tinata na varkurai, iau ga mat tadav
ra tinata na varkurai, upi ina laun upi God. Di tar ot varurungane amir
ma Kristo ta ra bolo; 20 ma go vakir iau iat mulai iau lalaun, Kristo iat
i lalaun tagu; ma go ure kaugu kini ta ra pakagu gori boko, iau ki tana
ma ra nurnur tai Natu i God, nina i ga mari iau, ma i ga tul tar mule ure
iau. 21 Pa iau nuk piapiam ra varmari kai God; tago gala ra varvatakodo i
arikai ure ra tinata na varkurai, gala Kristo i tar mat vakuku.

A nurnur ba ra varkurai

3 1 A tarai Galatia, ava papaua, to ia i ga tabar avat ma ra malira, avat
ba di tar vaarike vakapa Iesu Kristo ta ra luaina mata i vavat, nina

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

di ga ot ia ta ra bolo? 2 la kaka go iau mainge ba ina matoto pa tana ta
vavat: Ava tar vatur vake laka ra Tulungen ure ra lavur papalum i vuna
ta ra tinata na varkurai, ba ta ra varveai ure ra nurnur? 3 Ava manga
papaua dave? Ava ga tur pa ia ta ra Tulungen, ma dave bar, ava pait ot
pa ia laka gori ta ra palapaka? 4 Dave, ava tar kairane vakuku ra do na
magit? Ona i dovot ba ia ra magit vakuku pire vavat! 5 Nina i tabatabar
avat ma ra Tulungen, ma i papait ra lavur magit na padapada varvo
livuan ta vavat, dave, i papait ia laka ure ra tinata na varkurai, ba ta ra
varveai ure ra nurnur? 6 Da Abaraam i ga kapupi God, ma di ga luk tar ia
tana ba ra mangamangana takodo. 7 Io, avat a nunure, ba diat a umana
tena nurnur, diat muka ra umana natu i Abaraam. 8 Ma ra Buk Tabu, tago
i ga vaarike value ba God na vatakodo ra umana Tematana ure ra nurnur,
i ga varve value ra bo na varvai tadav Abaraam dari: A lavur vuna tarai
mutu diat a doan tam. 9 Damana diat dia nurnur, dia ti doan varurung ma
ra tena nurnur Abaraam. 10 Tago diat par dia tatabai ta ra lavur papalum
i vuna ta ra tinata na varkurai dia tur ra vavai ra kankan; tago di ga
tumu ia dari: I kakaina vurakit nina ba pa i torom upi na pait ot vatikene
pa nam ra lavur magit di ga tumu diat ta ra buk na varkurai. 11 Ma i pada
muka ba ra tinata na varkurai pa i vatakodo ta tikai ta ra luaina mata
i God; tago: "A umana tena takodo diat a laun ta ra nurnur;" 12 ma ra
tinata na varkurai vakir i tur ta ra nurnur; dari ka: "Nina i pait diat na
laun ta diat." 13 Kristo i tar kul valaun pa dat kan ra kankan i ra tinata na
varkurai, tago i ga kakaina kakit ure dat; tago di ga tumu ia dari. "Nam
ba i taba ta ra bolo i kakaina kakit;" 14 upi ra nidoan kai Abaraam na
pot bula tadav ra lavur Tematana tai Kristo Iesu; upi dat a vatur vake ra
vamading kai ra Tulungen, ta ra nurnur.

A varkurai ma ra vamading

15 A tara na turagu, iau tatata da ma ra mangamangana kai ra tarai:
Ona di tar vatur vadekdek ta kunubu kai ta tutana ka, pa ta tikai na
pukue mule, ba na vot i tar ta magit tana. 16 Ma go di ga tatike tar ra
lavur varvatading tai Abaraam iat, ma ra bul mur tana. Pa i tatike: "Ma
tadav ra lavlavur bul mur tam," da ure ra mangoro; i da ure tikai ka: "Ma
tadav ra bul mur tam," ia Kristo nam. 17 Ma iau tatike go: A tinata na
varkurai, nina i ga pot namur ba i ga par ra ivat na marmar ma ra utul
a vinun na kilakilala, pa na pukue vakaina ra kunubu, nina ba God i ga
kubu vadekdek ia amana, upi ra vamading na da ra magit vakuku. 18 Tago
ona da kale ra varvalaun ta ra tinata na varkurai, pa da kale mule ta ra
tinata na varvatading; ma God i ga tul vakuku tar ia tai Abaraam ure ra
varvatading iat. 19 Ba damana, a tinata na varkurai i topa ra ava laka? Di
ga vot i tar ia ure ra varpiam, tuk tar ta nam ba ra bul mur na ga vut i
tana, nina di ga kubu tar ra vamading tana; ma ra umana angelo dia ga

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

kap tar ia ta ra lima i ra tena varvamaram. 20 Ma ra tena varmaram vakir
a tena varvamaram ure ta kopono ko; ma God i tikai muka.

A vuna ure ra varkurai

21 Dave, ra tinata na varkurai i onge bat laka ra lavur vamading kai
God? Koko muka. Tago gala di ga tul tar ta tinata na varkurai ba na
tabatabar valar pa ma ra nilaun, gala a varvatakodo na ga vuna muka ta
ra tinata na varkurai. 22 la kaka ra Buk Tabu i tar banu vake ke ra tarai
par ta ra vavai na varpiam, upi da tul tar ra vamading ure ra nurnur tai
Iesu Kristo ta diat dia nurnur.
23 Ma ba ra nurnur pa i ga ti vut boko, di ga banu vake dat ta ra vavai
na tinata na varkurai, di ga banu vake dat upi ra nurnur ba da vaarike
tar ia namur. 24 Damana ra tinata na varkurai ia kada tena varvair upi na
agure pa dat tadav Kristo, upi da ga vatakodo dat ta ra nurnur. 25 Ma go,
tago ra nurnur i tar vut, pa da ki mulai pire ra tena varvair. 26 Tago avat
par a umana natu i God ta ra nurnur, tai Kristo Iesu. 27 Tago avat par, di
tar baptaiso avat tai Kristo, ava tar vavauluvai ma Kristo. 28 Pa ta mulai
ra te Iudaia ba ra te Elenas, pa ta vilavilau ba ta gunan tuna, pa ta tutana
ma pa ta vavina; tago avat par ava tikai ka tai Kristo Iesu. 29 Ma ona avat
kai Kristo, a dovotina ba avat ra umana bul mur tai Abaraam, ma ra tarai
na kakalai ta ra vamading.

4 1 Go iau tatike ure ra bul na tur kia, ba i bul ikilik ka boko, dir
varogop uka ma ra vilavilau, ma a dovotina, ia ra luluai i ra tabarikik
par; 2 ma i tur na vavai ta diat ra umana tena balabalaure tabarikik tuk
ta nam ra kilala ba tamana i ga kubu ia. 3 Damana bula dat, ba da ga bul
uka boko, da ga ki na vilavilau ta ra lavur mangamangana ra pia; 4 ma ba
i ga ot muka ra kilala, God i ga tul tar Natuna, nina ba tika na vavina i ga
kava, di ga kava ta ra vavai ra tinata na varkurai, 5 upi na kul valaun diat,
dia tar ki na vavai ta ra tinata na varkurai, upi dat a vatur vake ra kini ra
bartamana. 6 Ma tago avat ra umana natuna, God i tar tul tar ra Tulungea
i Natuna ta ra bala i dat, ma i oraoro dari: Aba, Tama! 7 Io, vakir u ra
vilavilau mulai, u natuna iat; ma ona u ra natuna, una kakailai ure God.

Paulo i ngarao ure ra tarai Galatia

8 A dovotina ta nam ra kilala, ba pa ava ga nunure God, ava ga ki na
vilavilau ta diat ra umana God vavaongo, vakir diat ra umana god tuna;
9 ma tago gori ava tar nunure muka God, ma kan i boina da tatike ke
dari, ba God i tar nunure avat, avat a lilikun mulai dave upi ra lavur
magit dia bilua ma dia papait na tangadi, nina ava mainge ba avat a ki na
vilavilau mulai ta diat? 10 Ava vatabu ta umana bung, ma ta umana gai,
ma ta umana e, ma ta umana tataun. 11 Iau ururian ure avat, kan iau tar
papalum vaoloi ure avat.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

12 Iau lul vovo pa avat, a tara na turagu, ba avat a da iau; tago iau
da avat. Pa ava ga vakaina iau tai ta magit; 13 ma ava nunure ba ta ra
malmalu na pakagu iau ga ve vatavuna ra bo na varveai ta vavat; 14 ma
nam ra binilua ta ra pakagu i ga da ra varilam tadav avat; ma pa ava
ga pidimuane iau tana, ma pa ava ole vue iau, ava tar onge pa iau da
iau a angelo kai God, vada Kristo Iesu iat. 15 Akave vang kavava tinata
na varvadoan? Tago iau varveai dovot ta vavat, ba gala pa i ga dekdek
tadav avat, gala ava tar kiok vue ra kiau na mata i vavat iat, upi ava ga
tul tar diat tagu. 16 Ma dave bar, iau kavava ebar laka gori, tago iau ve
ra dovotina ta vavat? 17 Dia ongor ma ra tinikan upi avat, ma vakir i ko
kadia mangamangana; pata, dia mainge ke ba diat a varbaiane dat, upi
avat a mur diat. 18 Ma i boina ba da ongor vatikai ma ra tinikan upi avat
ta ra magit i boina, ma vakir ta nam ra umana bung uka ba iau ki pire
vavat. 19 A umana natugu ik, iau kairane ra kinadik na kinakava mulai
ure avat tuk tar iamana ba Kristo i tar tavua ta ra bala i vavat, 20 maia
pa, iau mainge tuna ba ina ki pire vavat gori, upi ina pukue vaenana pa
ra nilaigu tadav avat; tago iau purpuruan ta vavat.

A valavalar i Agar dir ma Sara

21 Avat, ava mainge ba avat a ki mulai ta ra vavai ra tinata na varkurai,
avat a ve iau, pa ava valongore laka ra tinata na varkurai? 22 Tago di ga
tumu ia, ba Abaraam i ga vangala ra ura natuna, tikai ra tultul na vavina i
ga kava, ma ta ra tikai kana vavina tuna. 23 Ma nina ra natu i ra vavina na
tultul di kava ta ra mangamangana ra pia; ma ra natu i kana vavina tuna
di kava ure ra vamading. 24 Ma go ra magit ia ra valavalar; tago ni ra ura
vavina dir ra ura kunubu; tikai marama ra ul a luana Sinai, i kakava upi
ra kini na vilavilau, Agar nam. 25 Ma ra kukurai go ra Agar dari: A luana
Sinai ta ra gunan Arabia, ma i varogop uka ma nam ra Ierusalem i tur
gori; tago diat ma ra umana natuna dia ki na vilavilau. 26 Ma ra Ierusalem
arama liu i langalanga, nina ba ra na i dat par. 27 Tago di ga tumu ia dari:

> "U nam u biu ma pa u kakava, una gugu;
> U nam ba pa u kairane ra kinadik na kinakava, una ongor ma ra nioro;
> Tago i manga peal ra lavur natu i nam i ki varkolono, ma nam ba dir taulai ma ra tutana, pata."

28 Ma go dat, a tara na turagu, dat ra umana natu i ra vamading, da
Isak. 29 Ma da ta nam ra kilala nina di kava ma ra mangamangana ra pia,
i ga vakavakaina nina di ga kava da ra Tulungen, i damana ka bula gori.
30 Ma ava ra Buk Tabu i biti? "Una vue vairop vue ra tultul na vavina ma
natuna; tago ra natu i ra tultul na vavina pa na kakalai guvai ma natu
i ra vavina tuna." 31 Io, a tara na turagu, vakir dat ra umana natu i ra
tultul na vavina, dat ra umana natu i ra vavina tuna.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Tur padikat ta ra kini langalanga

5 1 Kristo i tar pala vue dat upi ra kini langalanga; io, avat a tur
padikat ma koko da vi tar mule avat ta ra kip na kini na vilavilau.
2 Gire, iau Paulo, iau ve avat, ba ona ava vatur ra pokakikil, Kristo pa
na topa avat. 3 Maia pa, iau varveai dovot mulai tadav ra tarai par dia
poko kikil, ba di tar kure tar ia ta diat, upi diat a pait ot pa ra tinata na
varkurai par. 4 Avat, ava mainge ba da vatakodo avat ure ra tinata na
varkurai, ava tar takunu varbaiai ma Kristo; ava tar bura kan ra varmari.
5 Tago dat, ure ra Tulungen ma ta ra nurnur, da ungung boko upi ra kini
nunur na varvatakodo. 6 Tago ta ra kini tai Kristo a pokakikil pa i topa
ta magit, ma ra niiba upi ra pokakikil pata; ia kaka go iat, a nurnur,
nina ba i papalum ta ra varmari. 7 Ava ga vutvut mamal; to ia i ga tur
bat avat laka, upi koko avat a torom ta ra dovotina? 8 Go ra varvargat
pa i vuna tai nina i oro pa avat. 9 A ikik a pakana leven i valeven vapar
pa ra kidoloina gem. 10 Iau nurnur ta vavat tai ra Luluai, ba pa na enana
mulai ra nuknuk i vavat tana; ma nina i vapurpuruan avat na kairane ra
varkurai, ba na tadav ia, ba ia to ia bar. 11 Ma iau, a tara na turagu, ona
iau varvai boko ure ra pokakikil, ta ra ava dia vakavakaina mule iau?
Tago ba damana, i tar panie a tukatukai ure ra bolo. 12 Iau mainge tuna
ba diat, dia vapurpuruan avat, diat a kutu vakavakaina mule diat.
13 Tago di tar oro pa avat, a tara na turagu, tadav ra kini langalanga;
ma ia kaka koko avat a pukue kavava kini langalanga upi avat a mur
ra mamainga ai ra palapaka; avat a kudakudar vargilgil ika ta vavat ta
ra varmari. 14 Tago di pait ot pa ra tinata na varkurai parika ta go ra
kopono tinata dari: Una mari talaim, da u mari mule u. 15 Ma ona avat a
varvarkarat, ma avat a en vargiliane avat, avat a varbalaurai, kan avat a
vapar vargilgiliane vue avat.

A Tulungen ma ra paka i vavat

16 Ma iau tatike go: Avat a mur ra Tulungen, damana pa avat a pait ra
lavur kaina mamainga ta ra paka i vavat. 17 Tago ra palapaka i tur bat ra
Tulungen, ma ra Tulungen i tur bat ra palapaka; tago dir ebar vargil; upi
koko ava pait nam ra lavur magit, nina ava mainge ba avat a pait diat.
18 Ma ona ra Tulungen i lue avat, pa ava ki mulai ra vavai ra tinata na
varkurai. 19 Ma ra lavur mangamangana kai ra palapaka dia pada muka,
go diat: A nipo, a mangamangana i dur, a lavur magit i milmilikuan,
20 a lotu tadav ra tabataba, a agagar, a vargegelenai, a varpuapuai, a
lavur varpin, a lavur varvakankan, a lavur varpuapuai, a kini varbaiai,
a al vartogo ure ra vartovo na lotu, 21 a lavur varngu, a nimomo tava
longlong, a lavur kini guvai upi ra mangamangana i milmilikuan, ma ra
lavur magit damana; iau vaale value avat ta go diat, da iau ga tar vaale

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

value avat amana, ba diat, dia papait ra lavur magit damana, pa diat a
kale pa ra varkurai kai God. 22 Ma ra vuai ra Tulungen ia ra varmari,
a gugu, a malmal, a kini na varvamadudur, a bala varmari, a bo na
mangamangana, a dovotina, 23 a madu na bala, a mangamangana ba
tikai i kure bat ra kaina tana iat, ma pa ta varkurai na tur bat ure ra dari.
24 Ma diat, ba kai Kristo Iesu, dia tar ot ra palapaka ta ra bolo; damana
bula ra lavur malamalapang na ninunuk ma ra lavur bilak na mamainga
tana.
25 Ona da laun tai ra Tulungen, i boina ba dat a mur ra Tulungen.
26 Koko dat a kaina upi ra variru, koko dat a vangangap vargiliane dat ma
koko ra varngu vargil.

Avat a pupuak maravut varvargil

6 1 A tara na turagu, ona ta nirara i vabura vakaian ta tikai, avat
ava tulungen, avat a vatut pa mule ta tikai damana ma ra madu na
mangamangana; ma una nuk pa u iat mulai, kan ta varilam na tadav u
bula. 2 Avat a pupuak maravut varvargil ta kavava lavur kinakap, ma
damana avat a pait ot pa ra varkurai kai Kristo. 3 Tago ona ta tikai i
nuknuk ia ure mule ba i ngala, ma i palupel tuna ka, i tuam pa mule.
4 Ma i boina ba tikatikai na valar ot pa kana papalum iat, ma damana na
vatur vake ra gugu ure mule ke, ma vakir tai talaina. 5 Tago tikatikai na
puak kana kinakap iat.
6 Ma i boina ba nina di tova ma ra tinata na tul tar ra lavur bo na magit
tai kana tena vartovo. 7 Koko avat a tuam pa mule avat; i dekdek upi da
valunga God; tago nam parika ba ta tutana i vaume, nam muka na doko
pa mule. 8 Tago nina ba i vavauma ta ra palapakana iat, tai ra palapakana
na doko pa ra mareng na minat; ma nina i vavauma ta ra Tulungen, tai ra
Tulungen iat na tia doko pa ra nilaun tukum. 9 Ma koko dat a talanguan
ta ra bo na papalum; tago ta ra kilalana iat dat a dodoko pa,, ona pa da
talanguan. 10 Io, tago da laun boko, i boina ba dat a pait ra boina tadav ra
tarai par, ma da manga nuk pa diat ta ra kuba i ra nurnur.

A mutuaina tinata ma ra tinata na varvagai

11 Avat a gire go ra ngala na matamatana buk iau tutumu me tadav
avat ma ra limagu iat. 12 Diat dia mainge ba diat a malamala boina ta ra
mangamangana ra pia, dia vovo tar ra pokakikil ta vavat, ia kaka ure
go, ba koko diat a kairane ta milmilikuan ure ra bolo kai Kristo. 13 Tago
nina diat bula dia pokakikil, pa dia torom ta ra tinata na varkurai; ma
dia mainge ba avat a pokakikil, upi diat a langlang ure ra paka i vavat.
14 Ma iau, koko muka ina langlang tai ta mangana magit bula, ia kaka ma
ra bolo kai kada Luluai Iesu Kristo, ure nina ra rakarakan a gunagunan
i tar taba ta ra bolo tadav iau, ma iau damana tadav ra rakarakan a

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

gunagunan. **15** Tago a pokakikil pa i topa ta magit, ma ra niiba upi ra
pokakikil pata bula, ia kaka a kalamana vavaki i boina. **16** Ma diat par dia
vanavana vada go ra varkurai, a malmal na ki taun diat ma ra varmari,
ma taun bula ra Israel kai God.

17 Koko ta tikai na vabalaguan mule iau papa gori, tago iau kapkap ra
lavur vakilang i Iesu ta ra pakagu.

18 A tara na turagu, a varmari kai kada Luluai Iesu Kristo na ki ta ra
tulungea i vavat. Amen.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI EPESO

1 1 Paulo, ra apostolo kai Kristo Iesu ta ra mamainga kai God, tadav
ra umana tena gomgom dia ki Epeso, ma tadav diat ra umana tena
nurnur tai Kristo Iesu: 2 A varmari tadav avat ma ra malmal tai God
Tama i dat ma ra Luluai Iesu Kristo.

A umana varvadoan tai Kristo

3 Da pite pa ra God ma Tama i kada Luluai Iesu Kristo, nina i tar
vadoane dat ma ra lavur varvadoan na tulungen par marama ra bala na
bakut tai Kristo; 4 vada i ga pilak pa dat tana amana, ba pa di ga ti vaki
boko ra rakarakan a gunagunan, upi dat a gomgom vurakit ma pa ta ik
a dur ta dat ta ra luaina matana, 5 i ga tar tibe value dat ta ra varmari
ure mule tai Iesu Kristo iat upi ra kini na bartamana, vada ra, bo na
varkurai i kana mamainga, 6 upi ra pite varpa tadav ra minamar i kana
varmari, nina i ga mari dat me ure ra Vakak; 7 nina da vatur vake tana
ra varvalaun ure ra gapuna, a punpun vue ai kada lavur varpiam, da ra
pepeal bo na magit ta kana varmari, 8 nam i tar vapealane tadav dat ta
ra kabinana, ma ta ra lavur minatoto par, 9 tago i tar vakabara dat ure ra
magit na pidik ta kana mamainga, da kana bo na varkurai, nina i ga nuk
ot pa ia tana iat mulai, 10 upi ta ra mangana varkurai, ba i tar ot muka
ra lavur tataun, upi na varurue ra lavur magit par tai Kristo, a lavur
magit arama ra bala na bakut, ma ra lavur magit bula ra pia; 11 tana iat
mulai, iau biti, tai nina bula di vaki dat da ra tiniba di kale, ma i tar tibe
value dat varogop ma ra nuknuk i papait ra lavur magit par me da ra
varkurai i kana mamainga iat; 12 upi dat a laun upi ra pite varpa tadav
kana minamar, avet ave ga nurnur lua tai Kristo; 13 nina avat bula ava
tar nurnur tana, ba ava ga valongore ra tinata ure ra dovotina, ra bo na
varveai ure kavava varvalaun, ma tai nina ba ava tar nurnur tana, di
tar nim vakilang avat ma ra Takodo na Tulungen, nina di ga vatading

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tar ia, [14] nina ba ra vuvung varirap ure kada tiniba, tuk tar namana ba
da valaun pa diat, ba God iat i kale diat, upi ra pite varpa tadav kana
minamar.

A niaring kai Paulo

[15] Kari iau bula, ba iau ga valongore ure kavava nurnur tai ra Luluai
Iesu, ma kavava varmari tadav ra lavur tena gomgom par, [16] pa iau ngo
ma ra pite varpa ure avat, ma iau vatavatang avat ta kaugu lavur niaring,
[17] upi ra God kai kada Luluai Iesu Kristo, ra Tama i ra minamar, na tul
tar ra tulungen na kabinana ta vavat, ma ra tulungen na vavaarikai ta
ra minatoto tana; [18] ba na kapa ra kiau na mata i ra tulungea i vavat, upi
avat a nunure ba ava ra kini nunur ta kana nioro, ma ava ra pepeal bo
na magit ta ra minamar i kana tiniba ta diat ra lavur tena gomgom, [19] ma
ba i ngalangala na kaia ra dekdekina tadav dat, da tar nurnur, da nam ra
papalum ta ra dekdek i kana niongor, [20] nina i ga pait ot pa ia tai Kristo,
ba i ga vatut pa mule kan ra minat, ma i ga vaki ia ta ra limana tuna
arama ra bala na bakut, [21] arama liu kakit ta diat ra lavur tena varkurai,
ma ra lavur varkurai, ma ra lavur dekdek, ma ra lavur luluai, ma ra
lavur iang par di vatang diat, vakir ta go ra lavur tataun uka, ta nam
bula namur boko; [22] ma i tar vamolo tar ra lavur magit ta ra vavai ra ura
kauna, ma i ga tul tar ia upi na ula pa ta ra lavur magit par ta ra ekelesia,
[23] nina ba ra pakana iat, a varkoroi kai nina i kor ta ra lavur magit par ta
ra rakarakan a gunagunan.

Kan ra minat up! ra nilaun

2 [1] Ma i tar valaun pa avat, ba ava ga mat ure kavava lavur nirara ma
kavava lavur varpiam, [2] nina ba amana ava ga tar vanavana tana da
ra mangamangana ta go ra rakarakan a gunagunan, varogop ma ra luluai
i ra dekdek ta ra lao, ma ra tulungen nina i papalum go gori ta diat ra
lavur natu i ra varpiam; [3] ma amana dat par da ga ki varurung ma diat
ta ra lavur bilak na mamainga ta ra palapaka i dat, da ga pait ot pa ra
lavur mamainga ta ra palapaka i dat ma ra nuknuk i dat, ma ta kada kini
vakuku dat bula ra umana natu i ra kankan varogop diat ta ra na; [4] ma
God, nina i vapealane ra bala na varmari, ure kana ngala na varmari ba
i ga mari dat me, [5] i tar valaun varurungane pa dat mulai ma Kristo, ba
da ga mat boko ta ra varpiam (ta ra varmari di tar valaun pa avat), [6] ma i
tar vatut varurungane pa dat me, ma i tar vaki varurungane dat me ta ra
bala na bakut, tai Kristo Iesu; [7] Upi ta ra lavur tataun namur na vaarike
ra pepeal magit ta kana madu na ninunuk tadav dat tai Kristo Iesu; [8] tago
di tar valaun pa avat ma ra varmari ure ra nurnur; ma avat, pa ava vuna
tana; a vartabar ika kai God iat; [9] vakir ure ra umana papalum, upi koko
ta tikai na tibuna pite pa mule. [10] Tago dat par ra kau na limana, i tar

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vaki dat tai Kristo Iesu upi ra lavur bo na papalum, nina diat iat ba God i
tar vaninare value, upi dat a vanavana ta diat.

Da tikai ka tai Kristo

11 Io, avat ra umana Tematana ure ra paka i vavat, diat ta ra pokakikil,
nina di pait ia ta ra paka i diat ma ra lima, dia vatang avat ba ra niiba
upi ra pokakikil, avat a kodakodop vake go: 12 ba amana ta nam ra kilala
ava ga ki varbaiai ma Kristo, ava ga ki irai kan ra varkurai kai ra Israel,
ma ava ga vaira ta ra lavur kunubu na vamading, pa ava vatur vake ra
kini nunur ta ra kini ra pia, ma pa ava ga nunure God. 13 Ma gori, tai
Kristo Iesu, avat, ba amana ava ga tur na lao, ava tar kakari maravai ure
ra gapu i Kristo. 14 Tago ia iat kada malmal, nina ba i ga pait vakopono ra
ivut upi tikai ka, ma i tar rede kopo ra liplip livuan, nina i ga varbaiane
dat, 15 i tar kamare vue ra kini na ebar ma ra pakana, ra tinata na
varkurai, nina ra lavur vartuluai ta ra lavur togotogo, upi na vakopono
ra ivut tana iat mulai, upi dir tika na kalamana tutana ka, ma damana
i papait ra malmal, 16 ma upi na vamaram pa dir par tadav God tai tika
na palapakana ma ra bolo, tago i tar doko ra kini na ebar tana; 17 ma i
ga vana rikai ma i ga ve tar ra malmal ta vavat, ava tar ki na lao, ma
ra malmal ta diat, dia tar matatai; 18 tago tana iat i tar tagolo kada nga
tadav God ure ra kopono Tulungen. 19 Damana vakir avat a umana vaira
mulai ma a umana tematana, ava ki na bartalaina ke ma ra umana tena
gomgom, ma ava ki maravut ma diat ta ra kuba i God, 20 ma di tar vaki
avat ta ra vunapai ra umana apostolo ma ra umana propet; ma Kristo
Iesu iat, ia ra ngala na vat ure ra ngu na pal, ma i ngatngat ta diat par;
21 tai nina ra pal parika ba di tar pakan mal guve i tavua rikai upi ra pal
tabu tai ra Luluai; 22 tai nina di ga pait vapetep guve avat bula upi ra
kuba i God ure ra Tulungen.

A papalum kai Paulo pire ra umana Tematana

3 1 Ta ni ra vuna iau Paulo, kai Kristo Iesu, di tar vi iau ure avat ra
Tematana, 2 ona ava tar valongore ure ra tiniba na varmari nam di
ga tul tar ia tagu ure avat; 3 ba di ga vaarike vavinar tar ra magit i pidik
tagu (da iau tutumu lua ma ra paupau tinata), 4 ma ona ava luk ia, avat a
matoto tana ta kaugu kabinana ta ra magit na pidik ure Kristo; 5 nam ba
ta ra lavur enana taun tarai pa di ga vavinar tar ia tadav ra lavur natu i ra
tarai, da di tar vavinar tar ia ta ra umana apostolo gomgom, ma ra lavur
propet ta ra Tulungen; 6 damana iat, ba ra lavur Tematana diat a kakalai
maravut, ma diat ra ingaingarina maramaravut ta ra kopono palapakana,
ma diat a vatur vake bula ra vamading tai Kristo Iesu ure ra bo na varvai,
7 nam di ga tibe iau ba ina tultul tana, da ra vartabar na varmari kai God,
di ga tul tar ia tagu da ra papalum i ra dekdekina. 8 Tagu iat di ga tul tar

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

go ra varmari, ma iau, iau ikilik ta mimir ma nina i ikikilik muka ta diat
ra lavur tena gomgom par; upi ina ve ra lavur Tematana ta ra peal magit
kai Kristo, nina ba pa da nuk ot pa ia; 9 ma upi ina vakapa ra tarai par ta
ra kukurai ra varkurai ure ra magit i pidik, nina ba papa ra vunapai ra
vavaki di ga vapidik ia tai God, nina i ga vaki ra lavur magit par; 10 upi
ra ekelesia na vateten tar ra vurere na kabinana kai God ta diat ra lavur
varkurai ma ra lavur dekdek ta ra lavur langlangun ra bala na bakut, 11 da
ra kunubu ure ra lavur tataun nam i ga pait ot pa ia tai Kristo Iesu, kada
Luluai; 12 nina da rurung tana, ma i tagolo kada nga, ma da ogogabut ure
kada nurnur tana. 13 Io, iau lul avat, ba koko avat a bilua ta ra lavur magit
dia monong iau ure avat, tago ava mamar tana.

A varmari kai Kristo

14 Kari go iau va timtibum tadav Tama, 15 nina ra lavur vuna tarai par,
arama ra bala na bakut ma ra pia bula, dia vatur ra iang i diat tana, 16 upi
na tul tar ia ta vavat, varogop ma ra pepeal minamarina, ba da vapadikat
avat ta ra bala i vavat ma ra dekdek muka ta ra Tulungeana; 17 upi Kristo
na ki vatikai ta ra bala i vavat ta ra nurnur; upi avat a okaokor ma avat
a tur kadongor ta ra varmari, 18 upi na tale avat ba avat a matoto valar
pa varurung ma ra lavur tena gomgom par ba ava la ra tababana, ma ra
lolovinana, ma ra maluluvinana, ma ra tuluaina, 19 ma upi avat a nunure
ra varmari kai Kristo, nam i tur lake muka ra kabinana, ma upi avat a
buka ma ra lavur peal magit par tai God.
20 Ma tadav nina, i manga pait lake valar pa ra lavur magit par da lul
ia, ba da nuk pa ia, varogop ma nam ra dekdek i ra papalum ta ra bala
i dat, 21 a variru na tadav ia ta ra ekelesia ma tai Kristo Iesu ta ra lavur
tataun parika, ma pa na mutu. Amen.

A kopono palapaka

4 1 Io, iau, di tar vi iau ure ra Luluai, iau lul vovo pa avat, ba avat a
vanavana da i topa ra varting di ga ting pa avat me, 2 ma ra niruva
ma ra madu na maukua i vavat, ma ra kini na varvamadudur, ma avat a
ki vamadudur vargiliane pa avat ma ra varmari; 3 avat a ongor upi avat
a vatur vake ra kopono ninunuk tai ra Tulungen ta ra vivi na malmal.
4 Tikai ka ra palapaka, ma tikai ka ra Tulungen, da di tar oro pa avat ta
ra kopono kini nunur ta ra varting pire vavat; 5 tika na Luluai, tika na
nurnur, tika na baptaiso, 6 tika na God ma Tama i ra tarai par, nina i
ki arama liu ta diat par, ma livuan ta diat par, ma ta ra bala i diat par.
7 Ma di tul tar ta dat, tikatikai, ra varmari varogop ma ra valavalar i ra
vartabar kai Kristo. 8 Kari go i tatike:

"Ba i ga vana tutua urama liu, i ga kap vavilavilau ra kini na
vilavilau,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Ma i ga tabar diat ra tarai."
9 (Ma go kana vinavana tutua, ava bar ra kukuraina? Gon ika, ba i ga
kuba lua bula ta ra papar a rakarakan a gunagunan mara iat? 10 Nina i
ga kuba, ia kaka nam mulai i ga vana tutua lake ra lavur bala na bakut
par, urama liu kakit, upi na vabuka rit ra lavur magit.) 11 Ma i ga tul tar
ta umana upi diat a apostolo; ma ta ra umana, upi diat a propet; ma ta
ra umana, upi diat a tena varveai; ma ta ra umana, upi diat a monamono
ma diat a varvarvair; 12 upi diat a mal ot vakakit pa ra umana tena
gomgom, upi ra bibili ta ra papalum upi diat a vaiak pa ra paka i Kristo;
13 tuk tar namana ka, ba dat par, dat a tadav ra kopono ninunuk ta ra
nurnur ma ta ra kabinana ure ra Natu i God, tadav ra tutana i tar ot kana
tinavua ma tadav ra valavalar i ra tinavua i ra lavur magit par dia ot rit
tai Kristo; 14 upi koko dat mulai da ra umana bul, ba ra lavur vuvu na
vartovo i vue vurvurbingitane diat ma i kapkap vurvurbingitane diat, ta
ra vartuam kai ra tarai, ma ra mangamangana vavagu, varogop ma ra
vakikiu kai ra nirara; 15 ma dat a papait ra dovotina ta ra varmari, upi
dat a taiak tar ta ra lavur magit parika, tai nina ba ra ulu i dat, ia nam
Kristo; 16 tana iat di tar pakan mal guve ra palapakana, ma di tar vapetep
guve ure ra maramaravut i tikatika na palapakana, ma varogop ma ra
valavalar i ra papalum kai tikatika na pakana, ra palapaka i taiak upi
kana varvapatuan mulai ta ra varmari.

A kalamana nilaun tal Kristo

17 Io, iau tatike go, ma iau varvai dovot tai ra Luluai, ba koko avat a
vanavana mulai da ta ra umana ta diat ra Tematana dia vanavana, ma
ra mangamangana vakuku ta ra nuknuk i diat, 18 nina di tar vabobotoi
ra nuknuk i diat, ma di tar vaire vue diat kan ra nilaun kai God ure
ra tobobo i tur ta diat, tago dia vamaliu ra bala i diat; 19 diat, tago pa
dia ruva mulai, dia tar tul tar diat upi diat a pait ra lavur magit dia
milmilikuan, ma ra lavur magit dia dur, ta ra varbat. 20 Ma pa di ga
tovo tar Kristo damana ta vavat; 21 ona i dovotina ba ava tar valongore,
ma ava tar vartovo tana, da ra dovotina muka i ki tai Iesu; 22 upi avat
a varodo vue ra maulana tutana, nina kai kavava mangamangana lua,
nina i marere vanavana da ra lavur bilak na mamainga na varvagu; 23 ma
upi da pait vakalamane ra tulungea i ra nuknuk i vavat; 24 ma avat a
vavauluvai ma ra kalamana tutana, nina di tar vaki ia varogop ma God ta
ra mangamangana takodo ma ra mangamangana gomgom i ra dovotina.
25 Kari go, avat a vung vue ra vaongo. ma avat par, avat a tatike ra
dovotina vargil, tikatikai ma ra talaina; tago dat par da ingaingarina
varvargil. 26 Avat a kulot, ma koko avat a rara; koko ra matana keake na
kuba ma kavava kankan na tur boko; 27 ma koko avat a tur are Satan.
28 Nam i ga loaloang, koko na long mulai; i boina ka ba na bibili, ma na

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

pait ika nam i ko ma ra ura limana upi na vatur vake ta magit ma na
tabar nam i tangadi. 29 Koko ta bilak na tinata na irop ta ra ngie i vavat,
nam uka i boina upi ra varvair, upi na maravut ma ra varmari diat dia
valongore. 30 Ma koko avat a vatakunuan ra Takodo na Tulungen kai God,
tai nina di ga nim vakilang avat upi ra bung na varvalaun. 31 I boina ba
avat a vung vue ra mapak na ninunuk kan avat, ma ra kankan, ma ra
kulot, ma ra varvareo, ma ra varvul, ma ra vakikiu; 32 ma avat a varmari
vargil, na madu vargil ra bala i vavat, avat a nuk vargiliane vue kavava
nirara, vada God, ure Iesu, i tar nuk vue kavavat.

A nilaun ta ra kapa

5 1 Io, avat a murmur God, da ra umana bul na vakak; 2 ma avat a
vanavana ma ra varmari, da Kristo bula i ga mari dat, ma i ga
tul tar ia iat mulai ure dat, a tinabar ma ra vartabar tadav God, upi ra
magit i ang vuvuvul. 3 Ma ra ungaunga, ma ra lavur magit i dur, ba ra
varbat, koko da vatang ia muka livuan ta vavat, da i topa ra umana
tena gomgom; 4 ma koko tuna ra mangamangana i milmilikuan, ba ra
tinata na papaua, ba ra varkulumai, tago ra dari pa i topa ia; ma i manga
boina muka ba avat a pite varpa. 5 Tago ava nunure i dovot go, ba pa ta
tena ungaunga, ma pa ta tikai i dur ra maukuana, ma pa ta tena varbat,
nina i da ra tena lotu tadav ra tabataba, na vatur vake ta tiniba ta ra
varkurai kai Kristo ma God. 6 Koko ta tutana na vagu pa avat ma ra lavur
tinata vakuku; tago a kankan kai God i vana taun diat ra umana natu i
ra varongongoi ta ni ra lavur magit. 7 Ma koko avat a varbete ma diat;
8 tago amana boko ava ga bobotoi, ma go gori ava talapar ta ra Luluai;
avat a vanavana da ra umana natu i ra kapa, 9 (tago ra vuai ra kapa ia ra
lavur bo na mangamangana par ma ra mangamangana takodo par ma ra
dovotina par), 10 ma avat a valar puput pa nam ba ra Luluai i gugu tana;
11 ma koko avat a varlair varurung ma ra lavur papalum i ra tabobotoi ba
pa ta vuai diat, ma i manga kat muka ba avat a pit varuva diat; 12 tago
ia ra magit na vavirvir ba da vatang ika ra lavur magit ba dia papait ive
diat. 13 Ma ra lavur magit par di pit diat ma ra kapa dia vana rikai; tago
ra lavur magit di tar al vapange diat, dia kapa muka. 14 Kari i tatike: "Una
tavangun, u nam u diadiop, ma una tut kan ra minat, ma Kristo na rarao
taun u."

15 Avat a balaure bulu kavava mangamangana, ma koko ava da ra
umana lunga, avat a varogop ma ra umana tena kabinana iat; 16 avat
a ongaongor ta ra kilakilala, tago i kaina go ra bungbung. 17 Io, koko
avat a papaua, avat a matoto pa ba ava la ra mamainga kai ra Luluai.
18 Ma koko avat a longlong ma ra mome vain, nina ba i vuna ta ra lavur
mangamangana vovoloi, avat a buka ma ra Tulungen; 19 avat a tata vargil
ma ra lavur kakailai ta ra Buk Tabu ma ra lavur kakailai na lotu ma ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

lavur kakailai na tulungen, avat a kakakailai ma avat a ngunguke tadav
ra Luluai ma ra bala i vavat; 20 avat a pite varpa vatikai tadav God, ra
Tama i dat, ure ra lavur magit par ta ra iang i kada Luluai Kristo.

A kini na tinaulai

21 Avat a vami vargil ta vavat ta ra ururian i Kristo. 22 A vaden ava tar
taulai, avat a vamolo tar avat tadav kavava umana tutana iat, da tadav
ra Luluai. 23 Tago ra tutana i tar taulai ia ra ulu i dir ma kana vavina,
da Kristo bula ia ra ulu i ra ekelesia; tago ia iat ra tena valaun ure ra
palapakana. 24 Ma da ra ekelesia i vamolo tar mule tai Kristo, i boina ba
ra vaden bula diat a pait ia damana ta kadia umana tutana ta ra lavur
magit par. 25 A tarai ava tar taulai, avat a mari muka kavava umana
taulai, da Kristo bula i ga mari ra ekelesia, ma i ga tul tar ia iat mulai
ure; 26 upi na vagomgom ia, ma na dalu ia ma ra niu na tava ta ra tinata,
27 upi na vaarike tar ia tana mulai a mariringian na ekelesia, ma pa ta
pakana dur, ma pa ta pakana bibian tana ba ta magit damana; ma upi na
gomgom kakit ma pa ta binilua tana. 28 Damana i topa ra tarai ba diat a
mari kadia umana taulai vada ra pakapaka i diat iat. Nina ba i mari kana
taulai, i mari ia iat mulai; 29 tago pa ta tutana i milmilikuane ra pakana
iat; i tabatabar ia ka ma i vavamel ia, varogop bula ra Luluai i vamel
ra ekelesia; 30 tago dat ra umana ingar i ra pakana. 31 Go i vuna tago
ra tutana na vana kan tamana ma nana, ma na ki pire kana taulai; ma
damana dir tikai ka. 32 Go ra magit na pidik i ngala tuna; ma iau tatata
ka ure Kristo dir ma ra ekelesia. 33 Ma i boina, ba avat par bula, tikatikai,
avat a mari kavava umana taulai da ava mari mule avat; ma i boina, ba
ra vavina na ru kana tutana.

A umana a bul ma ra tavu i diat

6 1 A umana bul, avat a torom tadav ra umana tavu i vavat tai ra
Luluai; tago i takodo dari. 2 Una ru tamam ma nam (ia ra luaina
vartuluai ba ta vamading i tur tana), 3 upi na boina tam, ma na lolokon
kaum nilaun ra pia. 4 Ma avat, ra umana tama i ra umana bul, koko avat
a vangangal ra umana natu i vavat upi ra kankan; avat a vaiak diat ta ra
varbalaurai ma ra varpit kai ra Luluai.

A tarai na vilavilau ma ra umana luluai

5 Avat ra tarai na vilavilau, avat a torom ta diat ra umana luluai ra pia
ma ra bunurut ma ra nidadar, ma ra dovot na nuknuk i vavat, da tadav
Kristo; 6 koko ma ra vavataun, da diat dia kaina upi ra varmananai kai ra
tarai, da ka ra umana vilavilau kai Kristo, avat a pait ra mamainga kai
God ma ra varmari tuna; 7 avat a torom ma ra tamarigat na mamainga,
da tai God ma vakir tai ra tarai; 8 tago avat a nunure ba ra lavur bo na

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

magit par ba ta tikai i pait ia, na vatur vake mule nam tai ra Luluai, ba ia
ra vilavilau, ba ra tutana tuna. 9 Ma avat ava luluai, avat a pait bula nam
ra lavur magit iat ta diat, ma avat a vung vue ra varvaunungai; avat a
nunure ba kadia Luluai ma kavavat bula i ki ra bala na bakut, ma ra tarai
dia varogop pirana.

A lavur vargal kai God

10 A mutuaina go a tara na turagu, avat a tur padikat tai ra Luluai, ma
tai ra dekdek i kana niuvia. 11 Avat a kapkap ra lavur vargal kai God,
upi avat a tur bat valar pa ra lavur vakikiu kai Satan. 12 Tago pa da
vartaliur ma ra lavur ebar nina dia palapaka, da vartaliur ma ra lavur
varkurai, ma ra lavur dekdek, ma ra lavur luluai dia kure ra tabobotoi
i ra rakarakan a gunagunan, ma ra lavur tulungen i ra kaina arama liu.
13 Kari go avat a vatur vake ra vargal par kai God, upi na tale avat upi
avat a ongaongor bat ta ra kaina bung, ma upi avat a tur padikat, tago
ava tar pait rit ra lavur magit. 14 Io, avat a tur padikat, ma ra vipit na
dovotina na tur ta ra livua i vavat, ma ra ongaongoi na mangamangana
takodo na tur ta ra bongobongo i vavat, 15 ma ra pal a kau i ra vaninara
ta ra kau i vavat ure ra bo na varveai na malmal; 16 ma go iat, avat a
tak pa ra ongaongoi na nurnur, upi avat a pupupun me ra lavur pu na
iap kai Satan. 17 Ma avat a tak pa ra kere na varvalaun, ma ra pakat kai
ra Tulungen, ia nam ra tinata kai God; 18 avat a araring vatikai ma ra
lavur niaring ma ra nilul vaoto tai ra Tulungen, ma avat a monamono
tana ma ra niongor ma ra nilul vaoto ure ra lavur tena gomgom, 19 ma
ure iau bula, upi da tul tar ra lavur bo na tinata par tagu, upi ina rurung
muka ma ra varvai, ba ina vaarike tar ra lavur magit na pidik ta ra bo na
varveai, 20 nina ba iau a tena varvai ure, ma di tar vi iau ma ra vinau na
palariam ure, ma ina rurung ma ra tinata tana, da i topa iau.

A mutuaina tinata na varvagai

21 Ma upi avat bula, avat a nunure ra lavur magit ure iau, ma kaugu
kini, Tikiko, a turagu, iau mari ia tuna, ma ra dovot na tultul tai ra
Luluai, na ve vavinar avat ure ra lavur magit par; 22 nina iau tar tul vue
tadav avat upi go ra magit iat, ba avat a nunure kaveve kini, ma upi na
vamaniu pa ra bala i vavat.
23 A malmal tadav ra tara na tura i dat, ma ra varmari varurung ma ra
nurnur tai God Tama i dat ma ra Luluai Iesu Kristo. 24 A varmari tadav
diat par, dia mari vatikene pa kada Luluai Iesu Kristo.[a]

---

[a] **6.24** (Di ga tumu ia maro Rom tadav ra tarai Epeso, ma Tikiko i ga kap tar ia.)

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI PILIPOI

1 [1] Paulo ma Timoteo, a ura vilavilau kai Kristo Iesu, tadav diat par ra
umana tena gomgom tai Kristo Iesu dia ki Pilipoi, ma tadav diat ra
umana patuana ma diat bula ra umana tultul maramaravut: [2] A varmari
tadav avat, ma ra malmal tai God Tama i dat ma ra Luluai Iesu Kristo.

Paulo i araring ure diat nina diat a luk kana buk

[3] Iau pite pa kaugu God ta ra lavur pakana ba iau nuk pa avat, [4] ma
ta ra bungbung parika ta kaugu lavur niaring iau araring ure avat par
ma ra gugu, [5] tago ava varbete ta ra bo na varvai papa ra turpaina tuk
tar gori; [6] ma i ot muka ra nuknukigu ure go ra magit iat, ba nina i ga
vatavuna ra bo na papalum ta ra bala i vavat, ia na pait ot pa ia tuk tar
ta ra bung kai Iesu Kristo; [7] ma i takodo upi ina nuk pa avat parika dari,
tago ava ki tuna ta ra nuknukigu, ma tago da tar vatur varurung vake
ra varmari ta kaugu kini na vinivi ma ta ra papalum na maramaravut
ma ra varvadekdek ure ra bo na varvai. [8] Ma God i nunure, iau manga
ki nugunugu upi avat parika ta ra varmari kai Kristo Iesu. [9] Ma go iau
araring upi na pepeal vanavana kavava varmari ta ra kabinana ma ta ra
varkurai parika; [10] upi avat a kure ra lavur enana magit tana; ma upi na
dovot ra tulungea i vavat ma pa ta magit na tukatukai na tur pire vavat
ta ra bung kai Kristo; [11] ma upi avat a buka ma ra vuai ra mangamangana
takodo, nina ba ure Iesu Kristo, upi ra variru ma ra pite varpa tadav God.

Kristo ia ra nilaun

[12] Iau mainge upi avat a matoto, a tara na turagu, ba ra bo na varvai
i tar tavua ta go ra lavur magit i ga tadav iau; [13] ma i tar vana rikai ta
ra kuba i ra lavur tena vinarubu dia monamono, ma pire diat par bula
ra enana tarai, ba di ga vi iau ure ke Kristo; [14] ma mangoro diat, dia
barturana ta ra Luluai, di tar manga ongor ure ra agu vivi, ma dia tar

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

manga rurung muka, ma pa dia burut ba dia varvai ma ra tinata kai
God. 15 A dovotina ta ra umana dia varvai tai Kristo ma ra varngu ma ra
varpuapuai; ma ta ra umana ma ra bo na bala i diat; 16 ta ra umana ma
ra varmari, tago di tar nunure ba di ga tibe iau upi ina ongor maravut ra
bo na varvai; 17 ma ta ra umana dia varvai tai Kristo ma ra vartoto, ma
pa i dovot ra bala i diat, ma dia nuk ia ba diat a vot i tar ra kinadik ta
ra agu vivi. 18 Ma i dave? Ia kaka go: Iau gugu ta ra varvai tai Kristo, ba
ma ra vaongo ba ma ra dovotina; io. ina gugu ka tana, ma namur bula.
19 Tago iau nunure, go ra magit na arikai tana ra varvalaun piragu. ure
kavava niaring ma ra maramaravut i ra Tulungea i Iesu Kristo, 20 varogop
ma kaugu kini ungung ma kaugu kini nunur upi ia, upi galiaka iau
vavirvir tai ta magit; upi ina rurung uka, varogop lua, na damana gori,
ina vangala pa Kristo ta ra palapakagu,, ta ra nilaun, ba ta ra minat.
21 Tago Kristo ia ra nilaun piragu, ma ta ra minat ina boina tana. 22 Ma
ona ra nilaun ati ra pia na vuna ta ra vuai ra papalum, pa iau nunure
muka ba ava ina pilak pa ia. 23 Tago iau lavur nunuk ure ra ura magit,
iau mainge upi ina vana upi amir a ki varurung ma Kristo; tago i manga
boina nam; 24 ia kaka kaugu kini ta go ra nilaun i manga topa avat boko.
25 Ma tago iau kapkapupi nam, iau nunure ina ki pa boko, ma dat par. dat
a ki varurung, upi na tavua kavava gugu ure ra nurnur; 26 ma upi kavava
langlang na pepeal tai Kristo Iesu ure iau ta kaugu vinavana mulai pire
vavat. 27 la kaka i boina ba kavava mangamangana na topa ra bo na
varvai kai Kristo; upi, ba ona ina vana upi ina gire avat ba ona iau ki kan
avat, ina valongore ure kavava kini, ba ava tur padikat ma ra kopono
nuknuk, ma ava ongor varurung ma ra kopono bala i vavat ure ra nurnur
ta ra bo na varvai; 28 upi koko avat a burut ta diat ra umana ebar; ia ra
vakilang i ra vinirua ta diat, ma a vakilang na varvalaun pire vavat, ma
go tai God iat; 29 tago ure Kristo di tar tul tar ia ta vavat, vakir upi avat
a nurnur uka tana, upi avat a kairane bula ra kinadik ure; 30 ma kavavat
bula nina ra vinarubu ba ava gire tagu, ma ava valongore ure iau gori.

Kristo i ga vaikilik pa ia iat

2 1 Kari ba ta varvargat tai Kristo, ba ta varmaram na varmari, ba ta
varmaliurai na tulungen, ba ta bala na varmari tuna akari, 2 avat
a ongor upi na ot kaugu gugu, ba na tikai ka ra nuknuk i vavat, ba avat
a varogop ta ra varmari, ma na kopono ko ra tulungea i vavat, ma avat
a nuk pa ra kopono magit; 3 koko avat a pait ta magit ta ra varpuapuai
ba ta ra pite varpa vakuku, avat a nuk vangala vargiliane pa avat ma
ra madu na bala i vavat; 4 ma koko tikatikai na mataure upi ra magit ba
kana iat, boina ba avat par, tikatikai, avat a mataure bula upi ra magit
kai ra enana. 5 I boina ba ra nuknuk i vavat na varogop ma ra nuknuk i
Kristo Iesu; 6 tago i ga varogop tuna ma God, ma pa i ga nuk pa ia ba ia

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra magit di ra pa ia upi dir a vardada ma God, 7 ma i ga vung pala vue
mule, ma i kap ra maukua i ra vilavilau, ma di ga vaki ia upi na varogop
ma ra tarai; 8 ma di nunure ra maukuana da ra tutana tuna, i ga vaikilik
pa mule, ma i ongo tar mule ta ra minat, maia, ta ra minat ta ra bolo na
davai. 9 Kari God i ga manga vangala pa ia tana, ma i ga tul tar ia tana ra
iang i lia kakit ta ra lavur iang; 10 upi na talikun ra malmalikun na kau i
diat par arama ra bala na bakut ma ta ra rakarakan a gunagunan ma ta
ra vavai ra rakarakan a gunagunan ta ra iang i Iesu, 11 ma ra karamea i
diat par, diat a mulaot ure Iesu Kristo ba ia ra Luluai, upi ra minamar i
God a Tama i dat.

Avat a pupua da ra kapa ta ra rakarakan a gunagunan

12 Io, avat, iau mari tuna avat, da ava ga toratorom ta ra lavur
bungbung i tar par, vakir ika tago iau ga ki pire vavat, damana gori bula
ba iau ki kan avat, avat a ongor upi avat a pait ot pa kavava varvalaun ta
ra bunurut ma ra nidadar; 13 tago God iat, i vaki ra mamainga upi ia ta
vavat ma ra niongor tana bula, da ra bo na nuknukina iat. 14 Avat a pait
rit ra lavur magit ma koko ra niur ma ra lavur nuknuk tana; 15 upi avat
a langalanga ta ra magit na vartakun ma avat a dovot, a umana natu i
God, ma pa ta nirara ta vavat livuan ta ra taun tarai i gegagege, ma i
taviri ra maukua i diat, nina ava pupua livuan ta diat da ra umana kapa
ta ra rakarakan a gunagunan, 16 ba ava tul tar ra tinata na nilaun; upi ina
langlang me ta ra bung kai Kristo, ba pa iau ga vutvut vakuku, ma pa iau
ga ongor vakuku. 17 Maia, ma ona iau virua da ra tinabar ma ra varvakai
ta kavava nurnur, iau gugu ke tana, ma iau ga varurung ma avat parika;
18 ma damana avat a gugu bula, ma dat par dat a gugu varurung.

Timoteo dir ma Epaprotito

19 Ma iau nuk ia ta ra Luluai Iesu, ba ina tulue Timoteo tadav avat boko,
upi ina ngo bula, ba iau matoto ta kavava kini. 20 Tago pa ta tikai mulai
piragu i varogop ra nuknuk i dir, ba na nuk pa kavava kini ma ra dovotina.
21 Diat par dia nuk pa kadiat iat, ma vakir ra magit kai Iesu Kristo. 22 Ma
ava tar nunure, di tar valar ia, ma da ra bul i torom tai tamana, damana i
ga papalum maravut iau ta ra bo na varvai. 23 Iau nuknuk ia ba ina tulue
muka, ona iau tar nunure ba ina dave; 24 ma iau nurnur ta ra Luluai ba
iau bula ina vana tadav avat boko. 25 Ma iau ga nuk ia, i topa ia muka, upi
ina tulue Epaprotito tadav avat, a turagu ma kaugu tena maramaravut ta
ra papalum ma a talaigu ta go ra vinarubu, ma kavava tultul, nina i ga
toratorom tagu ta kaugu niiba; 26 ma i tar ki nugunugu upi avat par, ma
i tabun ra balana, tago ava tar valongore ba i ga mait; 27 ma a dovotina i
ga mait ma i maravai ba na mat; ma God i ga mari ia; ma vakir ia kaka, i
ga mari iau bula, kan ina alube pa ra niligur vartataun. 28 la kaka go iau

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ongor tana upi ina tulue lulut, upi avat a gugu, tago avat a gire mule, ma
upi na ikilik tana kaugu niligur. 29 Avat a onge pa ia ta ra Luluai ma ra
ngala na gugu; ma avat a ru tuna diat dia damana; 30 tago i ga maravai na
mat ure ra papalum kai Kristo, ma i ga vana ma ra kikinit vakai ure kana
nilaun upi na mal ot pa kavava maramaravut piragu.

A dovot na mangamangana takodo

3 1 A takununa go, a tara na turagu, avat a gugu ta ra Luluai. Ba ina
tumu mule nina ra lavur magit iau ga tumu ia lua tadav avat, pa
na vatalanguan iau, ma na vaboina ke avat. 2 Avat a varbalaurai upi ra
umana pap, avat a varbalaurai upi ra umana kaina tena papalum, ma
avat a varbalaurai upi ra umana tena pinapoko kakaina. 3 Tago dat a
tarai na pokakikil dat, da lotu ta ra Tulungea i God, ma da langlang tai
Kristo Iesu, ma pa da nurnur ta ra palapaka; 4 kan i topa iau bar ba ina
nurnur ta ra palapaka; ona ta tikai i nuk ia upi na nurnur ta ra palapaka,
iau lia tana; 5 di ga poko kikil iau ta ra valavutuluna bung, ma di ga kava
iau a te Israel, ta ra vuna tarai Beniamin, iau a Ebraio tuna ta diat ra
umana Ebraio; iau a Parisaio ure ra magit na varkurai; 6 ure ra niongor,
iau ga vakavakaina diat ra umana ekelesia; ure ra mangamangana
takodo i vuna ta ra tinata na varkurai, pa iau ga rara. 7 Ma ra magit i ga
ngatngat piragu, iau tar nuk pa ia ba ra magit vakuku piragu, upi ina
vatur vake Kristo. 8 Maia, ma a dovotina iau nuk pa ra lavur magit par
ba a magit vakuku ka, tago i manga boina ra varnunurai ma Kristo Iesu
kaugu Luluai; ure nam i tar panie kan iau ra lavur magit parika, ma i
varogop piragu ma ra putaputa ka, upi ina kale pa Kristo, 9 upi da gire
tadav iau ba iau ki tana, ma koko iau vatur vake kaugu varvatakodo iat,
nina i vuna ta ra tinata na varkurai, ma ga nam iat dia vatur vake ta ra
nurnur tai Kristo, a varvatakodo kai God i vuna ta ra nurnur; 10 upi ina
nunure Iesu, ma ra dekdek i kana tinut mulai kan ra minat, ma ra kini
na bartalaina me ta ra magit na kinadik, upi amir a varogop me ta kana
minat; 11 kan ina ko rikai bar tadav ra tinut mulai kan ra minat.

A nivut upi ra tukuna

12 Vakir ba iau ga tar ko rikai boko tana, ma vakir iau tar ko vurakit;
iau ongaongor upi ia ka, upi ina vatur vake ra magit Kristo i ga vatur
vake iau ure. 13 A tara na turagu, pa iau nuk ia ba iau tar vatur vake; ma
go ra kopono magit iau pait ia, iau nuk vue ra lavur magit dia ga par, ma
iau ongaongor upi ra lavur magit dia tur na lua tagu, 14 ma iau vutvut upi
ra tukuna, upi ra vapuak i ra varting urama kai God tai Kristo Iesu. 15 Io,
i boina ba dat da ko kakit, na damana ra nuknuk i dat; ma ona ta tika na
magit pa i kopono ra nuknuk i vavat tana, God na ve tar ia bula ta vavat;
16 i boina ba dat a murmur uka nam ra magit da tar ko rikai tadav ia.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

17 A tara na turagu, avat a murmur varirivut iau, ma avat a gire
vakilang bula diat, dia pait ia damana, tago avet a umana valavalar ure
avat. 18 Iau tar vala ve milate avat, ma go iau ve mule avat ma ra tinangi,
ure mangoro dia vanavana, diat a umana ebar kai ra bolo kai Kristo; 19 a
mutuai diat a vinirua, kadia god ra bala i diat, kadia gugu i tur ta kadia
vavirvir, dia nuk pa ka ra lavur magit ra pia. 20 Dat a tarai na pia na pal
marama ra bala na bakut, ma mabara da ungung pa ra Tena Valaun, ra
Luluai Iesu Kristo; 21 nina ba na vaenana pa ra paka i dat i bilua, upi na
varogopane ma ra pakana i mamar, da nam ra ongor ba na vamolo valar
tar ra lavur magit par tana mulai me.

A umana tinata na varvakapa

4 1 Io, a tara na turagu, iau mari avat ma iau ki nugunugu upi avat,
avat kaugu gugu ma kaugu kere na minamar, avat a tur padikat ta
ra Luluai, a tara na lai.
2 Iau vargat vovo pa Evodia, ma iau vargat Sintike bula, ba na kopono
ko ra nuknuk i dir ta ra Luluai. 3 Ma iau ting pa u bula, kaugu tena
papalum varirivut, a dovot na talaigu, upi una maravut nam ra ura
vavina, dir ga ongor maravut iau ta ra bo na varvai, ma Klement bula,
ma ta ra umana diat, ave ga papalum varirivut ma diat, ra iang i diat i
tur ta ra buk na nilaun.
4 Avat a gugu vatikai ta ra Luluai; ma iau biti mulai: Avat a gugu.
5 Boina ba diat a tarai par diat a nunure ra madu na bala i vavat. A Luluai
i tar maravai. 6 Koko avat a ngarao ure ta magit; ma ta ra lavur magit par
avat a vaarike tar ika kavava lavur mamainga tadav God ma ra niaring,
ma ra nilul ma ra pite varpa. 7 Ma ra malmal kai God, nina i tur lake ra
minatoto par, na balaure vake ra bala i vavat ma ra nuknuk i vavat ure
Kristo Iesu.
8 A takununa go, a tara na turagu, a lavur magit dia dovot, a lavur
magit dia ruru, a lavur magit dia takodo ma ra lavur magit dia gomgom,
a lavur magit dia mariringian, ra lavur magit i boina ra varvai tana; ba
ta magit i boina, ba ta magit na pite varpa, avat a nuk pa nam ra lavur
magit. 9 Nam ra lavur magit ava ga vartovo tana ma ava tar vatur vake
ma ava tar valongore ma ava tar gire tagu, avat a pait diat; ma ra God na
malmal na ki pire vavat.

A pite varpa ure ra vartabar

10 Iau tar gugu muka ta ra Luluai, tago kavava ninunuk ure iau i tar
libobor mulai, ma a dovotina ava ga tar nuk pa iau, ma i ga dekdek ika
upi avat a pait valar pa ta magit. 11 Pa iau tata, tago iau ki na niiba; tago
iau pait valar pa ra kini vovovon ta ra lavur magit i tadav iau. 12 Iau
nunure ra kini na luveana ma ra kini na uviana bula, di tar tovo iau

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ta ra kini na pidik tar ta ra lavur magit par, upi ina maur ma upi ina
mulmulum, upi ina ki ma ra peal magit ma upi ina ki na niiba. 13 Iau pait
valar pa ra lavur magit par ta nina i vator iau. 14 Ma ga ni ava tar pait
mal ia, tago ava ga maravut iau ta ra lavur magit na varmonong. 15 Ma
avat bula, a umana Pilipoi, ava nunure ba di ga tur pa ra bo na varvai
ta nam ra bung iau ga vana kan Makedonia, pa ta ekelesia i tur maravut
iau ma ra tinabar ma ra vavatur vakai vargil, ia kaka avat; 16 tago ba iau
ga ki Tesalonika, ava ga vaurua ma ra tul vue ra magit piragu ure kaugu
kini na luveana. 17 Vakir tago iau mamainge upi ta vartabar, iau mainge
ke ba na pepeal ra vuai vavat, upi avat a boina tana. 18 Iau tar vatur
vapar vake ra lavur magit ma i tar ki ak; iau tar buka, tago iau tar vatur
vake tai Epaprotito ra lavur magit ava ga tulue, i ang na katkat, a tinabar
i varmananai, God i mainge tuna. 19 Ma kaugu God na tabar avat ma ra
magit par ava iba upi ia, da kana peal magit ma ra minamar tai Kristo
Iesu. 20 Ma go a variru tadav kada God ma Tama i dat ba pa na mutu.
Amen.

A mutuaina tinata na varvagai

21 Avat a vatatabe diat par ra lavur tena gomgom tai Kristo Iesu. A
umana tura i dat ave ki varurung ma diat, dia vatatabe avat. 22 Diat par
ra umana tena gomgom dia vatatabe avat, damana muka diat dia ki ra
kuba i ra Kaisar.

23 Ra varmari kai kada Luluai Iesu Kristo na ki pire ra tulungea i vavat.
Amen.[a]

---

[a] **4.23** (Di ga tulue pire ra tarai Pilipoi maro Rom na Epaprotito i ga kap ia.)

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI KOLOSE

1 [1] Paulo, ra apostolo kai Kristo Iesu ure ra mamainga kai God, ma
tura i dat Timoteo, [2] tadav diat ra umana tena gomgom tai Kristo dia
ki Kolose, ma tadav diat ra umana barturana dia nurnur: A varmari tadav
avat ma ra malmal tai God a Tama i dat.

A niaring na pite varpa

[3] Ave pite pa ra God ma ra Tama i kada Luluai Iesu Kristo, ma ave
araring vatikai ure avat, [4] tago ave ga valongore ra varvai ure kavava
nurnur tai Kristo Iesu, ma kavava varmari tadav diat ra umana tena
gomgom, [5] ure ra magit ava kiki nunur pa ia, nam di vung vake arama
ra bala na bakut upi kavavat, varogop ava ga valongore ta ra tinata ure
ra dovotina ta ra bo na varvai, [6] nina i tar pot tadav avat, da i ki ta ra
rakarakan a gunagunan mutu ma i vuai ra vuaina ma i tavua varogop i
pait ia bula ta vavat, papa ta nam ra bung ava tar valongore ra varmari
kai God ma ra dovotina, ma ava nunure tuna; [7] da ava ga valongore
bula tai Epapras, a bo na tena maramaravut pire vevet, ia ra dovot na
tultul kai Kristo ure avat, [8] ma i ga ve bula avet ure kavava varmari ta ra
Tulungen.

[9] Kari go avet bula, papa ta nam ra bung ave ga valongore, pa ave
ngo ma ra niaring ma ra nilul vovo ure avat, upi da vabuka avat ma ra
minatoto ta kana mamainga ta ra kabinana par ma ta ra minatoto na
Tulungen, [10] pi avat a vana da i topa ra Luluai upi na gugu tana, ma upi
avat a vuai ta ra bo na papalum parika, ma upi avat a tavua vanavana
ta ra minatoto ure God; [11] upi da vator avat ma ra lavur dekdek parika,
varogop ma ra dekdek i kana minamar, upi avat a tadav ra kini vovovon
ma ra kini varvamadudur ma ra gugu; [12] ma avat a pite varpa tadav
Tama, nina i ga mal pa dat, upi dat a kale pa ra tiniba kai ra umana tena
gomgom ta ra kapa; [13] nina i tar valaun dat kan ra dekdek i ra bobotoi,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma i kari pa dat tar ta ra varkurai kai kana Bul na Vakak; 14 nina da vatur
vake ra varvalaun tana, ra punpun vuai ai ra varpiam.

A maukua i Kristo ma kana papalum

15 Ia ra malalar i God nina pa i vevengene, ia ra luaina ta ra vavaki
par; 16 tago di ga vaki ra lavur magit parika tana, diat arama ra bala
na bakut ma diat ta ra rakarakan a gunagunan, nina dia gire ma nina
ba pa dia gire, ba ra lavur kiki na king, ba ra lavur kiki na luluai, ba ra
lavur varkurai, ba ra lavur dekdek na luluai; i ga vaki ra lavur magit par
pi kana ka; 17 ma i tar lua ta ra lavur magit parika, ma tana iat ra lavur
magit parika dia tur okot. 18 Ma ia bula ra ulu i ra pakana, nam ia ra
ekelesia; ia ra turpaina, ra luaina kan ra minat; upi na lia vurakit tana
ta ra lavur magit parika. 19 Tago damana ra bo na mamainga kai Tama,
pi ra pepeal magit na ki tana; 20 ma i tar vatur ra malmal ure ra gapu i
kana bolo; upi na vamaram pa mule ra lavur magit tadav ia ure mule;
iau biti, ure mule, ba ra lavur magit ra pia, ba ra lavur magit arama ra
bala na bakut. 21 Ma avat, ava ga tematana lua ma ava ga ebar kan ia ta
ra nuknuk i vavat ma ra kaina mangamangana, ma go i tar vamaram
pa mule avat, 22 ma ra palapakana ure ra minat, upi na tul tar avat a
umana gomgomuna, ma pa ta magit na nirara ta vavat ma pa ta magit na
vartakun ta vavat ta ra luaina matana; 23 ona ava ki petep ta ra nurnur,
ma ona ava tur kadongor ma ava tur padikat, ma ona pa ava takari kan
ra kini nunur kai ra bo na varvai nam ava tar valongore, ma di tar varve
diat a tarai par tana ta ra vavai na bakut; ure nina di ga vaki iau Paulo
upi ina tultul tana.

Paulo i papalum ure ra tarai na lotu

24 Go iau gugu ta kaugu kinadik ure avat, ma iau pait vot vue ta ra
palapakagu nam ra ibaiba na kinadik kai Kristo ure ra pakana, ia ra
ekelesia nam; 25 nina di ga vaki iau upi ina tultul tana, da ra varkurai
kai God di ga tibe iau me ure avat, upi da pait ot pa ra tinata kai God,
26 nina ra magit na pidik, di ga vapidik ia kan diat a lavur tataun ma ra
lavur taun tarai; ma go di tar vaarike pire kana umana tena gomgom;
27 diat ba God i mainge ba na ve tar ia ta diat ba ava ra pepeal magit na
minamar i go ra magit na pidik livuan ta diat ra umana Tematana, nina
ba Kristo ta ra bala i vavat, a vunapai ra kini nunur upi ra minamar,
28 nina ave varvai tana ma ave pit diat a tarai tikatikai, ma ave tovo
bula diat a tarai tikatikai ta ra lavur kabinana, upi avet a tul tar diat par
tikatikai tai Kristo a umana ko kakit. 29 Upi go iau bula iau papalum ma
iau ongaongor, da kana niongor, nina i manga papalum tagu.

2 1 Iau mainge upi avat a nunure kaugu ngala na nginarao, ure avat,
ma ure diat bula Laodikea, ma diat bula pa dia gire boko ra mata i

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra palapakagu; 2 upi na lagar ra bala i diat, ma upi diat a ki guvai ta ra
varmari, upi diat a tadav ra kini na uviana ma upi na ot tuna ra nuknuk
i diat ma ra minatoto i boina vurakit, upi diat a nunure ra magit na
pidik kai God, ia Kristo, 3 nina di ga ive tana ra ngatngat na magit i ra
kabinana ma ra minatoto. 4 Ma iau tatike go, kan ta tikai na vagu pa
avat ma ra tinata na vaongo varpa. 5 A dovotina, a pakagu i ki irai kan
avat, ma ra nuknukigu i tur pire vavat, ma iau gugu ba iau gire kavava
papalum i vana mamal, ma ava tur padikat ta ra nurnur tai Kristo.

A nilaun i ko tai Kristo

6 Da ava tar vatur vake Kristo Iesu ra Luluai, avat a vanavana tana
damana, 7 avat a okor tana ma avat a tavua tana, ma avat a tur padikat ta
ra nurnur, da di ga tovo avat, ma na peal ra pite varpa tana pire vavat.
8 Avat a varbalaurai kan ta tikai na vakaina avat ma ra kabinana kai go
ra rakarakan a gunagunan ma ra vakikiu vakuku, varogop ma ra vartovo
amana tana kai ra tarai, da ra varvateten kai ra rakarakan a gunagunan,
ma pa i varogop ra varvateten kai Kristo; 9 tago ra pepeal magit kai God i
ki ta ra pakana, 10 ma di tar vabuka avat i tana; tai nina iat i lua ta diat dia
lua ma ta ra lavur dekdek bula; 11 ma di tar poko kikil avat tana ta nam ra
pokakikil pa di pait ia ma ra lima, ma ava tar vorodo vue ra mangamangana
kai ra palapaka, ta ra pokakikil kai Kristo; 12 di ga punang varurue avat
me ta ra baptaiso, ma ava tar tut varurung bula me, tago ava nurnur ta
ra dekdek na papalum kai God, nina i ga vatut pa ia kan ra minat. 13 Ma
avat, ava ga tar mat ta ra varpiam ma ta ra paka i vavat, nina ba pa di ga
poko kikil ia, i tar valaun varurue avat mulai me, ma i tar nur vue ra lavur
varpiam ta dat; 14 ma i tar pun vue ra tutumu na vartakun ta ra varkurai,
nina i ga tur bat dat; ma i kap vakakit vue, ma i tar ot i tar ia ta kana bolo;
15 ma ba i vung vue diat ra umana lualua ma ra umana dekdek, i vaki diat,
upi ra magit na ginigira, tago i tar uvia vakakit pa diat i tana.
16 Kari go koko ta tikai na kure avat ure ta nian, ba ta nimomo, ba ta
bung na lukara, ba ta kalamana gai ba ta bung sabat; 17 go diat a malalar
ika ure ra lavur magit ba na pot boko namur, ma ra magit i tuna i tur
pire Kristo. 18 Koko ta tikai na long pa kavava vapuak ta ra malamala
madu na bala ma ra lotu tadav diat ra umana angelo, tago i ling na
la pire nam ra lavur magit na ninana ma ra nuknuk i ra palapakana i
vavagia vakuku pa ia, 19 ma pa i vatur vake ra Ula, nina ba ra palapakana
parika i taiak tana ma ra tinavua kai God, ma di vadekdek ia ma di
vapetep guve ma ra umana varpakan ma ra umana urat.

A minat ma ra nilaun varurung ma Kristo

20 Gala ava tar mat varurung ma Kristo kan ra varvateten kai ra
rakarakan a gunagunan, ta ra ava ava vamolo tar avat ta ra lavur

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vartuluai (varogop ba ava ki ma ra mangamangana ra pia) dari: 21 Koko
una bili ia, koko una dum kilang ia, koko una palum ia 22 (go ra lavur
magit parika na panie ba di palum ia), varogop ma ra vartuluai ma ra
vartovo kai ra tarai? 23 A dovotina go.ra umana magit dia da ra kabinana
ta ra malamala lotu, ma ra malamala madu na bala, ma ra dekdek na
varkurai ure ra paka i dat; ma pa i topa ta magit upi na tur bat ta lavur
kaina mamainga ta ra palapaka.

3 1 Ona ava ga tar tut rikai varurung ma Kristo, i boina ba avat a
tikan upi nam ra lavur magit marama aina Kristo i ki ie, ta ra lime
tuna God. 2 Boina ba avat a bala upi ra lavur magit arama ma koko upi ra
lavur magit mamati ra pia. 3 Tago ava tar mat ma di tar ive varurungane
kavava nilaun ma Kristo tai God. 4 Ona Kristo, ra vunapai kada nilaun,
na vana rikai, ta nam ra bung avat bula, avat a tur rikai varurung me ta
kana minamar.

A maulana nilaun ma ra kalamana nilaun

5 Kari go avat a dokodoko ra magit ai ra paka i vavat ati ra pia; a
ungaunga, ma ra dur na mangamangana ma ra kaina nginarao, ma
ra kaina mamainga, ma ra tenten, nina nam a tinorom tadav ra god
vavaongo; 6 ure go ra lavur magit a kankan kai God na vana taun diat
ra umana natu i ra varongongoi tana; 7 avat bula, ava ga vanavana lua
tana, ta nam ra kilala ava ga ki ta diat. 8 Ma go avat bula, avat a pala
vue go ra lavur magit, a kankan, ma ra kulot, ma ra kaina ninunuk na
bala, ma ra varvul, ma ra dur na tinata kan ra ngie i vavat; 9 koko avat
a vavaongo vargil; tago ava tar vorodo vue ra maulana tutana ma kana
lavur mangamangana, 10 ma ava ga vavauluvai ma ra kalamana, nina di
ga vakalamane upi ra kabinana varogop ra malalar i nina i ga vaki ia;
11 ma go pa ta mulai ra te Elenas ba ta te Iudaia, ba ta pokakikil ba pa ta
pokakikil, ba ta koloata, ba ta vaira, ba ta vilavilau, ba ta tutana tuna; ia
kaka Kristo nina i konome vake diat par, ma i ki ta diat par.

12 Ava da ra umana viviliai kai God, a umana gomgomuna ma ra
umana vakak, avat a vavauluve ra bala marmari, ma ra varmari, ma ra
vovovon na ninunuk, ma ra madu na bala, ma ra kini vamadudur; 13 avat
a varmari vargil, ma avat a nur vargiliane vue kavava nirara, ona ta
magit na vartakun pire ta tikai; varogop ra Luluai i tar nur vue kavavat,
avat bula, avat a pait ia damana; 14 avat a vavauluve taun go ra lavur
magit ma ra varmari, ia nam ra vivi tuna i ko vurakit. 15 Ma boina ba ra
malmal kai Kristo na varkurai ta ra bala i vavat, nina di tar oro pa avat
upi ia ta ra kopono palapaka; ma avat a pite varpa. 16 Ma boina ba ra
tinata kai Kristo na ki pepeal ta ra bala i vavat na ra lavur kabinana par;
avat a varvateten ma avat a pit vargiliane avat ma ra lavur kakailai ta ra
Buk Tabu ma ra lavur kakailai na lotu ma ra lavur kakailai na tulungen

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ure ra varmari, ma avat a kakailai tadav ra Luluai ta ra bala i vavat.
17 Ma ra lavur magit parika ava pait ia, ba ra tinata ba ra papalum, avat a
pait rit ia ta ra iang i ra Luluai Iesu, ma avat a pite varpa ure tadav God a
Tama i dat.

A kini na varmaliurai ta ra kalamana nilaun

18 Avat ra vaden, avat a torom ta kavava umana tutana, varogop i
takodo ta ra Luluai. 19 Avat a umana tutana, avat a mari kavava umana
taulai, ma koko avat a kankanuane diat. 20 Avat a umana bul, avat a
torom ta ra umana tavu i vavat ta ra lavur magit parika; go i boina tuna
pire ra Luluai. 21 Avat ava varvangala, koko avat a vangangal ra umana
natu i vavat, kan avat a vatalanguane diat. 22 Avat a umana vilavilau,
avat a torom ta kavava umana luluai ati ra pia ta ra lavur magit parika;
koko ma ra vavataun da diat dia kaina upi ra varmananai kai ra tarai,
avat a torom uka ma ra dovot na bala i vavat, ma ra bunurut ta ra Luluai;
23 ma ra lavur magit parika ava papait ia, avat a pait ika diat ma ra
niongor da pire ra Luluai, ma koko da pire ra tarai ka; 24 tago ava nunure
ba avat a kale boko tai ra Luluai ra tiniba na vapuak; tago ava torom ta
ra Luluai Kristo. 25 Ma nina i pait ra mangamangana gegagege, na kale
pa ra vapuak ure ra mangamangana gegagege i tar pait ia; ma pa da ru
vakuku pa ta tikai.

4 1 Avat a umana luluai, avat a tul tar ra magit i takodo ma i topa ia ta
kavava umana vilavilau, tago ava nunure ba kavavat bula a Luluai
arama ra bala na bakut.

A tinata na varvakapa

2 Koko avat a ngo ma ra niaring, ma avat a mono tana ma ra pite varpa;
3 ma avat a araring bula ure avet, upi God na papa are ra matakilalat ta
vevet ure ra tinata, upi avet a varvai ta ra magit na pidik kai Kristo, nina
di ga vi iau bula tana; 4 upi ina vaarike da di ga tul tar ia tagu pi ina
varvai.
5 Avat a vanavana ma ra kabinana ta ra mata i diat ra tarai vakuku, ma
avat a ongaongor ta ra kilakilala. 6 Boina ba avat a tatata ma ra mari na
tinata ma avat a pota ma ra solt, pi na topa avat ba avat a bali ra tinata
kai ra tarai par me.

A mutuaina tinata na varvagai

7 Tikiko, a vakak na tura i dat ma ra dovot na tultul, ma ra tena
maramaravut ta ra Luluai, na ve avat ta kaugu kini; 8 iau tar tulue tadav
avat ure go ra magit upi avat a nunure kaveve kini, ma upi na vamaram
ra bala i vavat; 9 dir ma Onesimo, a dovot na tura i dat ma a vakak, ia
tikai ta vavat. Dir a ve boko avat ta ra lavur magit par di pait ia ati.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

10 Aristarko, nina di vi varurue amir me, i vatatabe avat, ma damana
Marko, dir turana kava ma Banaba (nina di tar vateten avat i tana, ona i
vana tadav avat, avat a onge pa ia), 11 ma Iesu, a iangina bula Iusto, dital
ta diat ra tarai na pokakikil; dital ika ave papalum varirivut ma dital
ure ra varkurai kai God, ma dital tar vamaniu iau. 12 Epapras, tikai ta
vavat, ma a vilavilau kai Kristo, i vatatabe avat, ma i ongor vatikai ma ra
niaring, upi avat a tur mamal ma upi na ot i tuna ra nuknuk i vavat ta ra
lavur mamainga kai God. 13 Tago iau varvai dovot tana, ba i ngala kana
varvakai ure avat, ma ure diat bula aro Laodikea, ma ure diat Ierapolis.
14 Luka, ra tena valagar di mari ia, ma Demas, dir vatatabe avat. 15 Da
vatatabe diat ra umana barturana dia ki Laodikea, ma Nimpas, ma ra
ekelesia ta ra kubana. 16 Ma ba di tar luk go ra buk pire vavat, avat a
tul tar ia upi diat a luk ia bula ta ra ekelesia Laodikea; ma avat a luk
bula nam mara Laodikea. 17 Avat a ve bula Arkipo dari: Una balaure ra
papalum, nina di ga tul tar ia tam ta ra Luluai, upi una pait ot pa ia.
18 Iau Paulo, iau varvatatabai ma ra limagu iat. Avat a nuk pa ra agu
lavur vivi. Boina ba ra varmari na ki pire vavat. Amen.[a]

[a] **4.18** (Di ga tumu ia mara Rom tadav ra tarai Kolose, ma Tikiko ma Onesimo dir ga kap tar ia.)

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A LUAINA BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI TESALONIKA

1 1 Paulo, ma Siluano, ma Timoteo, tadav ra ekelesia kai ra tarai
Tesalonika, nina i ki tai God Tama i dat ma ra Luluai Iesu Kristo: A
varmari tadav avat ma ra malmal.

A nilaun ma ra nurnur kai ra tarai Tesalonika

2 Ave pite vatikene pa God ure avat parika, ma ave vatavatang avat ta
kaveve lavur niaring; 3 ma ave nuk vatikene pa kavava papalum na nurnur
ma kavava niongor ta ra varmari ma kavava mangamangana vovovon ta ra
kini nunur upi kada Luluai Iesu Kristo, ta ra luaina mata i kada God Tama
i dat; 4 ma ave tar nunure, a tara na turagu, a umana vakak kai God, ba
di ga pilak pa avat, 5 tago kaveve bo na varvai pa i ga vut tadav avat ma
ra kinanang na tinata ka, i ga pot ma ra dekdek bula, ma ta ra Takodo na
Tulungen, ma ra patuan na ninunuk; da ava nunure kaveve mangamangana
ure avat ba ave ga ki boko pire vavat. 6 Ma ava ga kap lap avet ma ra Luluai,
tago ava tar kapupi ra tinata ma ra gugu ta ra Takodo na Tulungen; livuan
ta ra ngala na varvakadik, 7 ma damana avat ra umana valavalar pire diat
par dia nurnur aro Makedonia ma Akaia. 8 Ma i ga rararang rikai ure avat
ra tinata kai ra Luluai, vakir aro ko Makedonia ma Akaia, kavava nurnur
tadav God i rararang vurvurbit bula ta ra gunagunan parika; ma pa i topa ia
ba avet a tatike mule ta magit. 9 Tago diat iat dia varvai ure avet, ure kaveve
mangana vinavana tadav avat, ma ta kavava vinavana lilikun kan ra tabalar
tadav God, upi avat a torom tadav God, nina i laun ma i dovot, 10 upi avat a
ungung pa bula Natuna marama ra bala na bakut, nina i ga vatut pa ia kan
ra minat, ia nam Iesu, nina i valaun dat kan ra kankan namur.

A papalum kai Paulo aro Tesalonika

2 1 A tara na turagu, ava tar nunure kaveve vinavana tadav avat, vakir
a magit vakuku; 2 ba di ga vakadik value avet, ma di ga vakaina

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tuna avet ara Pilipoi, varogop ava tar nunure, ave ga rurung tai kaveve
God upi avet a ve avat ta ra bo na varveai kai God livuan ta ra ngala na
vinarubu. 3 Kaveve tinata na vargat vakir i vuna ta ra nirara, ba ta ra
dur na mamainga, ba ta ra magit na malatataur; 4 ma da God i ga valar
ot avet upi na nur tar ra bo na varvai ta vevet, ave tatata damana; vakir
upi avet a vagugu ra tarai, ia kaka upi avet a vagugu God kaka nina i
valar ot pa ra bala i vevet. 5 Ma pa ta bung ave tata na pite varpa vakuku,
da ava tar nunure, ma pa ave pait ta vaongo na varbat ta vavat, God i
nunure; 6 pa ave tikan pi ra pite varpa pire ra tarai, ba pire vavat, ba
pire diat ta ra umana, ma gala ave mainge upi avet a vamangula avat,
gala na topa ia, tago avet a umana apostolo kai Kristo. 7 I ga madu ra
maukua i vevet livuan ta vavat, da ra vavina i balaure ra umana natuna;
8 ma tago ave ga mari avat damana, ave ga mainge upi avet a tul tar ia ta
vavat, vakir ra bo na varvai kai God kaka, kaveve nilaun bula, tago ave
ga mari tuna avat. 9 A tara na turagu, ava nuk pa kaveve papalum ma
kaveve ngala na niongor; tago ave ga ongor ta ra marum ma ra keake, upi
koko avet a vamamat ta tikai ta vavat, ma ave ga varve ra bo na varvai
kai God ta vavat. 10 Ava tar nunure, ma God bula, ba i ga gomgom ma
i ga takodo kaveve mangamangana ma pa i ga rara livuan ta vavat ava
nurnur; 11 ma ava nunure bula, ave ga vamaram avat, ma ave ga ununue
avat, tikatikai varogop a tutana i pait ia ta ra umana natuna, 12 upi avat
a vanavana vada i topa God, nina i oro pa avat tadav kana varkurai ma
kana minamar.

13 Kari go pa ave ngo ma ra pite varpa tadav God, tago, ba ava ga
valongore ra tinata kai God ta vevet, pa ava ga vatur vake da ka ra tinata
kai ra tarai, ava ga alube pa ia da ra tinata kai God, ma i dovot damana,
ma i papalum valar pa bula ta vavat ava nurnur. 14 Tago avat, a tara na
turagu, ava ga murmur ra ekelesia kai God aro Iudaia, nam diat dia ki tai
Kristo Iesu; tago avat bula, ava ga kairane ra lavur kaina magit damana
ta kavava tarai, varogop diat ta ra umana te Iudaia; 15 diat, dia ga doko
ra Luluai Iesu ma ra umana propet bula, ma dia ga korot vue avet, ma
pa dia ko ta ra mata i God, ma pa dia varmaram ma ra lavur tarai; 16 ma
dia tigal avet, upi koko avet a tata pire diat ra umana Tematana upi da
valaun diat; upi diat a vaot vatikene kadia varpiam; ma ra kankan i tar
vana taun diat ma i tar ot.

A mamainga kai Paulo pi na tadav diat mulai

17 Ma avet, a tara na turagu, ba ra paka i vevet i ga ki irai kan avat
ta umana bung ka boko, a nuknuk i vevet patana, ma ave ga ongor
muka tana ma ra dekdek na mamainga upi avet a gire mule ra mata i
vavat; 18 ta nin ave mainge tuna ra vinavana pire vavat, iau Paulo, iau
ga vakopono mainge damana, ma i vaurua bula; ma Satan i ga tur bat

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

avet. 19 Ma ava bar kaveve kini nunur, ba kaveve gugu, ba kaveve kere
na langlang? A dovotina avat laka, ta ra mata i kada Luluai Iesu, ta kana
vinavana mulai uti? 20 I dovot muka, avat kaveve minamar ma kaveve
gina.

3 1 Kari, ba i ga dekdek mulai upi avet a ki vovovon, ave ga nuk ia ba
i topa ia, ba ina ki varkolono Atenai; 2 ma ave tar tulue Timoteo,
a tura i vevet ma a tultul kai God ta ra bo na varvai kai Kristo, upi na
vapadikat avat, ma na vamaram avat ure kavava nurnur; 3 Upi koko ta
tikai na malmaliara ta ra lavur magit na varmonong; tago ava nunure ba
nam di tibe dat upi ia. 4 Ma a dovotina, ba ave ki boko pire vavat, ave ga
ve value avat ba da vakadik boko dat; ma di tar pait ia damana, ma ava
tar nunure. 5 Kari go, ba iau ga mama ki vovovon mulai, iau ga vartuluai
upi ina nunure kavava nurnur, kan ra tena varilam i tar valam pa avat
bar, ma ave ga vole kaveve papalum pire vavat. 6 Ma go ba Timoteo i
vana papa kan avat pire vevet, ma i kap ra bo na varvai ure kavava
nurnur ma kavava varmari, ma ba ava nuknuk mal vatikene pa avet, ma
ava ki nugunugu upi avat a gire avet, ma da avet bula, ave mainge upi
avet a gire avat; 7 kari kavava nurnur, a tara na turagu, i ga vango ra
bala i vevet ure avat ta kaveve kini ta ra lavur magit na varmonong ma
ra ngunungut; 8 go ave tar laun, ona ava tur padikat ta ra Luluai. 9 A pite
varpa ava bar avet a pait mule tadav God ure avat, upi da bali ra ngala
na gugu me, ave gugu tana ure avat ta ra luaina mata i God? 10 Ave ongor
ma ra niaring ta ra marum ma ra keake upi avet a gire ra mata i vavat,
upi avet a pait ot pa nam ra magit ava iba boko upi ia ta kavava nurnur.
11 Boina ba God iat a Tama i dat, ma kada Luluai Iesu, na mal are
kaveve nga tadav avat; 12 ma ra Luluai na vangala vakakit kavava
varmari vargil, ma tadav ra tarai parika, varogop bula kaveve varmari
tadav avat; 13 upi go na vapadikat ra bala i vavat, upi koko ta magit na
vartakun tana ure ra mangamangana gomgom vurakit ta ra mata i kada
God ma ra Tama i dat, ta ra vinavana mulai uti kai ra Luluai Iesu Kristo,
diat ma kana lavur tena gomgom par.

A mangana nilaun aina God i gugu tana

4 1 Ma go bula, ave tingting pa avat, a tara na turagu, ma ave vargat
avat ure ra Luluai Iesu, pi avat a manga tavua vanavana ta ra
mangamangana ave ga tovo avat i tana, ma upi avat a vagugu pa God,
ma ra dovotina ava tar pait ia. 2 Tago ava tar nunure ra vartuluai ave
ga ve avat i tana ta ra Luluai. 3 Tago ra mamainga kai God go, ba na
gomgom ra tulungea i vavat upi avat a vatabue ra nipo; 4 upi na tale avat
par tikatikai, ba avat a vatur vake kavava taulai ma ra mangamangana
gomgom vurakit ma ra variru, 5 ma koko ma ra mamainga upi ra kaina
mangamangana varogop ra umana Tematana, nam diat pa dia nunure

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

God; 6 ma upi koko ta tikai na vagu pa turana tai ta mangana magit, ba
na long pa ta magit tana; tago ra Luluai ia ra tena varobo ure ra lavur
magit par damana, varogop ave ga vaale value avat i tana, ma ave ga
varvai dovot i tana. 7 God pa i oro pa dat tadav ra dur na mangamangana,
i oro ko dat ma ra mangamangana i gomgom. 8 Ma ba tikai i varpiam,
pa i piam ra tarai, i piam God kaka iat, nina i ga tul tar ra Takodo na
Tulungen ta dat.

9 Ma pa ina tutumu tadav avat ure ra varmari na barturana; tago
God iat i ga tovo avat, ba avat a varmari vargil; 10 ma a dovotina, ava
pait ia damana pire diat ra umana bartura i dat par aro Makedonia. Ma
ave vargat pa avat, a tara na turagu, ba avat a vapealane vanavana ra
varmari; 11 ma avat a ongor upi ra kini vovovon, ma avat a balaguan
tikatikai ure kana varvakai iat, ma avat a papalum ma ra lima i vavat,
da ave ga vartuluai tadav avat; 12 upi avat a vanavana takodo ta ra luaina
mata i diat ra tarai vakuku, ma upi koko avat a iba upi ta magit.

A pinot mulai kai ra Luluai

13 Ma pa ave mainge ba avat a tuptup, a tara na turagu, ure diat dia va
mat, upi koko avat a lingligur tana, varogop diat ta ra na, pa kadiat ta
kini nunur. 14 Ona da tar kapupi ia ba Iesu i ga mat ma i laun mulai, io,
damana bula God na agure vaarike varurungane diat me dia tar va mat
tai Iesu. 15 Ma go ave ve avat i tana ma ra tinata kai ra Luluai, ba dat,
da laun tuk ta ra vinavana mulai uti kai ra Luluai, pa dat a lua ta diat
dia tar va mat. 16 Tago ra Luluai iat na vana ba marama ma ra ngala na
nioro, ma ra nilai ra luluai na angelo, ma ma ra tavur kai God; ma diat,
dia mat tai Kristo, diat a tut lua; 17 namur dat ra ibaiba ta ra minat da
laun ma da ki ati, da ga puak vatutua varurungane dat ma diat urama ta
ra bakut, upi dat a varkuvo ma ra Luluai ta ra lao; ma dat a ki varurung
ma ra Luluai vatikai. 18 Io, avat a vamaram vargiliane avat ma go ra lavur
tinata.

Avat a ki na vaninara ure ra pinot mulai

5 1 Ma ure ra kilakilala ma ra tataun. a tara na turagu, pa ava iba
mulai upi ra tutumu. 2 Avat iat, ava tar nunure bulu ia ba ra bung
kai ra Luluai na pot da ra tena nilong ta ra marum. 3 Ma ba dia biti: “A
malmal ma ra kini bulbulu,” a vinirua na vut vakaian pire diat, da ra
kinadik na kinakava tadav ra vavina i kap bala; ma pa diat a pait valar
pa ra nilop. 4 Ma avat, a tara na turagu, pa ava ki ta ra bobotoi, upi nam
ra bung na tadav vakaian avat varogop ra tena nilong; 5 avat par, avat
a umana natu i ra kapa, ma ra umana natu i ra keake; vakir dat a tarai
kai ra marum, ba kai ra bobotoi; 6 ma tago damana, koko dat a diadiop,
da diat ta ra na, dat a monamono ma dat a minana. 7 Diat ra umana lup

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

niva dia va ta ra marum; ma diat ra umana lup nimomo dia longlong ta
ra marum. 8 Ma dat, a tarai kai ra keake, boina ba dat a minana, ma dat
a ule tar ra ongaongoi na nurnur ma ra varmari ta ra bongobongo i dat;
ma dat a toke ra kere na vinarubu, a kini nunur upi ra varvalaun nam.
9 Tago God pa i ga tibe dat upi ra kankan, i ga tibe dat upi dat a kale pa
ra varvalaun ure kada Luluai Iesu Kristo, 10 nina i ga mat ure dat, upi dat
a laun varurung me, ba da vangala pa ra keake ba da va mat. 11 Avat a
vamaram vargiliane avat boko, ma avat a vargat vargiliane avat boko,
varogop ava vala papait ia.

A mutuaina tinata na varvakapa ma ra varvagai

12 Ma ave lul vovo pa avat, a tara na turagu, upi avat a ru diat, dia
ongor livuan ta vavat, ma dia kure avat ta ra Luluai, ma dia pit avat;
13 ma na ngala kavava variru ma kavava varmari tadav diat ure kadia
papalum. Avat a ki na malmal vargil. 14 Ma go ave vargat avat, a tara na
turagu, upi avat a pit diat ra umana tena niol, avat a vamaram diat ba
i bilua ra nuknuk i diat, avat a maravut diat dia pagolgol, ma avat a ki
vamadudur pire diat a tarai par. 15 Avat a varbalaurai upi koko ta tikai na
bali ra kaina ma ra kaina; avat a ongor vatikai upi ra magit i boina pire
vavat vargil, ma ure ra lavur tarai par. 16 Avat a gugu vatikai. 17 Koko avat
a ngo ma ra niaring; 18 avat a pite varpa ure ra lavur magit par; go ia ra
mamainga kai God tai Kristo Iesu ure avat. 19 Koko avat a pun doko ra
papalum kai ra Tulungen. 20 Koko avat a piam ra tinata na propet; 21 avat
a valar ot pa ra lavur magit par; ma avat a vatur vadekdek vake nina i
boina; 22 avat a vatabue ra lavur varpiam par.

23 Ma ra God na malmal iat na vagomgom vakakit avat; ma i boina
ba da balaure vapar ra tulungea i vavat ma ra bala i vavat ma ra paka
i vavat, upi koko ta magit na vartakun tana ti ra bung ba na vut mulai
tana kada Luluai Iesu Kristo. 24 Nam i ting pa avat i tar dovot, ma ia bula
na pait valar pa ia.

25 A tara na turagu, avat a araring ure avet. 26 Avat a vatatabe ra
umana barturana par ma ra gomgom na vargalum. 27 Iau vargat avat ta ra
iang i ra Luluai Iesu Kristo ba da luk go ra buk pire diat parika a tara na
tura i dat.

28 A varmari kai ra Luluai Iesu Kristo na ki pire vavat.[a]

---

[a] **5.28** (A luaina buk tadav ra tarai Tesalonika di ga tumu ia maro Korinto.)

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A VAURUANA BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI TESALONIKA

1 [1] Paulo, ma Siluano, ma Timoteo, tadav ra ekelesia kai ra tarai
Tesalonika, diat, dia ki tai God Tama i dat ma ra Luluai Iesu Kristo:
[2] A varmari tadav avat ma ra malmal tai God Tama i dat ma ra Luluai
Iesu Kristo.

A varkurai ta ra pinot kai Kristo

[3] I manga topa avet, ba avet a pite varpa vatikai tadav God ure avat, a
tara na turagu, ma i takodo bula, tago kavava nurnur i manga tavua, ma
ra varmari vargil pire vavat, tikatikai, i ngala muka, [4] ma avet iat, ave
langlang ure avat ta ra lavur ekelesia kai God ure kavava kini vovovon
ma kavava nurnur livuan ta ra lavur magit i tup avat ma ra lavur magit
na varmonong ava pidik tar tana; [5] nam ra vakilang tuna kai ra takodo
na varkurai kai God; upi da nuk pa avat ba ava ko ure ra varkurai kai
God, ure nina bula ave kairane ra kinadik; [6] ona ia ra takodo na magit,
ba God na balbali ma ra kinadik ta diat dia vakadik avat, [7] ma ta vavat
ba di vakadik avat, a ningo varurung ma avet ta nam ra bung da vaarike
tana ra Luluai Iesu marama ra bala na bakut ma ra lavur angelo i ra
dekdekina, [8] ta ra iap i birao, ma na varobo ta diat pa dia nunure God,
ma pa dia torom ta ra bo na varvai kai kada Luluai Iesu Kristo; [9] diat a
kairane ra balbali, a vinirua tukum kan ra mata i ra Luluai, ma kan ra
minamar i ra dekdekina, [10] ta nam ra bung ba na ga vut upi da mar ia
ta diat kana umana tena gomgom, ma upi da manane ta diat par dia tar
nurnur (tago kaveve varvai pire vavat di tar kapupi ia) ta nam ra bung.
[11] Ure go bula ave araring vatikai ure avat, upi kada God na nuk pa avat
da ava ko ure kana varting, ma upi na pait ot pa ma ra dekdekina ra
mamainga upi ra bo na mangamangana, ma ra papalum na nurnur; [12] upi

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

da mar ra iang i kada Luluai Iesu Kristo ta vavat, ma da mar avat bula
tana, da ra varmari kai kada God ma ra Luluai Iesu Kristo.

Satan

2 1 Ure ra vinavana mulai uti kai kada Luluai Iesu Kristo, ma ure bula kada
vinavana varurung tadav ia, ave lul pa avat, a tara na turagu, 2 ba koko
na malmaliara lulut ra nuknuk i vavat, ma koko avat a ngarao, tai ta tulungen,
ba ta varvai, ba ta buk da mamati pire vevet, varogop ba i maravai ra bung
kai ra Luluai; 3 ma koko ta tikai na vagu pa avat ma ta mangana magit; tago ra
ngala na bunura na lua, ma da ga vaarike boko ra tutana na varpiam, ra natu
i ra vinirua, 4 nina i ga varongongoi, ma i vangala pa mule upi na lia ta nam di
vatang ia ba God, ba nam di lolotu tana; ma i ki ta ra kuba i God, ma i vuar pa
mule ba ia God. 5 Ma pa ava nuk pa ia laka, ba iau ga ki boko pire vavat, iau ga
ve avat ta go ra lavur magit? 6 Ma go ava tar nunure ra magit i tur bat ia boko,
upi da ga vaarike ta ra kilalana iat; 7 tago ra magit na pidik kai ra varpiam i
tar papalum gori; ma i tuk ta nam ra bung ba da ga tak vaire vue nina i onge
bat ia. 8 Ma ta nam ra e da vaarike ra tena varpiam, nina ba ra Luluai na
vapanie vue ma ra vuvu na ngiene, ma na kamare vue ma ra vinavana rikai
ta kana pinot; 9 nina muka, ba kana pinot i varogop ma ra papalum kai Satan,
ure ra ngala na dekdek ma ra lavur vakilang ma ra lavur vaongo na magit i
varvakaian, 10 ma ra lavur vavagu i ra mangamangana gegagege ure diat, dia
vana ta ra vinirua; tago pa dia ga vatur vake ra mamainga upi ra dovotina,
nina ba diat a laun tana. 11 Kari go God i tulue ra dekdek na varvagu pire diat,
upi diat a kapupi ra vaongo; 12 Upi da kure vakaina diat par, ba pa dia kapupi
ra dovotina, ma dia tar gugu ka ta ra magit pa i takodo.

Di ga pilak pa avat upi ra varvalaun

13 Ma i manga topa avet upi avet a pite varpa milat tadav God ure avat, a
tara na turagu, a umana vakak kai ra Luluai, tago papa ra vunapaina God i ga
pilak pa avat upi avat a laun ta ra varvagomgom na Tulungen ma ra nurnur
ta ra dovotina; 14 go ra magit i ga oro pa avat i tana ta kaveve bo na varvai,
upi avat a kale pa ra minamar tana kai kada Luluai Iesu Kristo. 15 Io, a tara na
turagu, avat a tur padikat, ma avat a vatur vake ra vartovo di ga tovo tar ia ta
vavat ma kaveve tinata, ba ta kaveve buk.
16 Ma kada Luluai Iesu Kristo iat, ma God, ra Tama i dat, nina i ga mari
dat ma i tul tar ra varmaram tukum ta dat ma ra bo na kini nunur ta ra
varmari, 17 na vamaram ra bala i vavat ma na vapadikat avat ta ra lavur
bo na papalum ma ta ra lavur bo na tinata parika.

Avat a araring ure avet

3 1 A mutuaina go, a tara na turagu, avat a araring ure avet, upi na
vutvut ra tinata kai ra Luluai ma upi da mar ia, varogop pire vavat;

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

2 ma upi da valaun avet kan ra tarai dia gegagege ma dia kaina; tago pa
dia nurnur par. 3 Ma ra Luluai i dovot, nina ba na vapadikat avat, ma na
mono bat avat kan ra kaina. 4 Ma go kaveve kap varupui ta ra Luluai ure
avat, tago ava pait nam ra lavur magit ave ga kure tar ia ta vavat, ma
avat a pait bula diat namur. 5 Ma ra Luluai na vateten ra bala i vavat upi
avat a tadav ra varmari kai God, ma ra kini vovovon kai Kristo.

A mamat i ra papalum

6 A tara na turagu, ave vartuluai tadav avat ta ra iang i kada Luluai
Iesu Kristo, ba avat a vana kan diat ra umana tura i vavat par dia
vanavana gegagege, ma pa dia mur nam ra vartovo ave ga tul tar ia ta
vavat. 7 Ava tar nunure, i topa avat upi avat a kap lap avet; tago avet, pa
ave pait ta mangamangana gegagege livuan ta vavat; 8 ma pa ave ga en
vakuku ra magit kai tikai, tago i ga tup avet ra niongor ta ra papalum,
ta ra marum ma ra keake, upi koko avet a vamangula ta tikai ta vavat;
9 vakir tago pa i ga takodo tar ta vevet, upi ka avet a umana valavalar
pire vavat, upi avat a kap lap avet. 10 Tago ba ave ki boko pire vavat, ave
ga vartuluai tadav avat dari, ba ona tikai i ole ra papalum, koko muka na
ian. 11 Tago ave valongore ba ta umana ta vavat dia vanavana gegagege,
ma pa dia papalum muka, dia varvakai vakuku ma ra magit kai ra enana.
12 Ma diat dia dari, ave vartuluai tadav diat, ma ave pit diat ure kada
Luluai Iesu Kristo, ba diat a papalum ma ra madu na maukua i diat,
ma diat a ian ika ra adiat iat. 13 Ma avat, a tara na turagu, koko avat a
talanguan ta ra papalum ure ra magit i boina. 14 Ma gala tikai pa i torom
ta kaveve tinata ta go ra buk, avat a vakilang nam, ma koko avat a ki
varurung me, upi na vavirvir tana. 15 Ma galiaka avat a nuknuk pa ia ba
kavava ebar, avat a pit ia da a tura i vavat.

A mutuaina tinata

16 Ma go, a Luluai na malmal iat na tul vatikene tar ra malmal ta vavat
ta ra lavur magit parika. Boina ba ra Luluai na ki pire vavat.
17 Iau Paulo, iau varvatatabai ma ra limagu iat; ia ra vakilang ta ra
lavur buk parika; iau tar tumu ia damana. 18 A varmari kai kada Luluai
Iesu Kristo na ki pire vavat par.[a]

---

[a] **3.18** (A vauruana buk tadav ra tarai Tesalonika, di ga tumu ia maro Korinto.)

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A LUAINA BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV TIMOTEO

1 1 Paulo, ra apostolo kai Kristo Iesu ta ra vartuluai kai God kada Tena
Valaun, ma Kristo Iesu, nina da ki nunur tana; 2 tadav Timoteo,
a natugu tuna ta ra nurnur: A varmari, ma ra bala na varmari, ma ra
malmal, tai God Tama i dat, ma Kristo Iesu kada Luluai.

A tinata na varvalai ure ra tinata na vavaongo

3 Da iau ga vargat iu upi una ki boko Epeso, ba iau ga vana uro
Makedonia, upi una tigal ta umana upi koko diat a tovo tar ra enana
tinata na vartovo, 4 ma upi koko bula diat a kapupi ra lavur tinata na
akakur ma ra niluluk na vuna tarai ba pa ta langun tana, ma i vuna ka
ta ra varpuapuai, ma pa i vatavua ra papalum kai God ta ra nurnur; una
pait ia damana. 5 Ma ra mutuai ra vartuluai ia ra varmari ta ra gomgom
na bala ma ra bo na varkurai na bala, ma ra dovot na nurnur; 6 ma ta
ra umana go dia ga vana irai kan ia ma dia tar tadav ra tinata vakuku;
7 kadia mamainga upi diat a umana tena vartovo ta ra varkurai, ma pa
dia matoto ta ra magit dia varvai tana, ba ra magit dia ongor ma ra
varvai tana. 8 Ma ave nunure ba ra tinata na varkurai i boina, ona tikai
i vartovo takodo tana, 9 tago ave nunure ba di ga tul tar ra tinata na
varkurai, vakir ure diat a umana tena takodo, ure ke diat pa dia mur ra
varkurai, ma ra umana tena niol, ma ure diat bula pa dia lotu ma ure
ra umana tena varpiam, ma ure diat pa i gomgom ra tulungea i diat ma
diat dia papait ra magit vakuku, ure diat, dia kita ra tama i diat ma na
i diat, ma ra umana tena rapu tarai, 10 ure diat a umana tena ungaunga,
ma diat, dia pait ra kaina ta ra tarai mulai, ure diat, dia lolong tarai,
ure diat, dia vavaongo, ma diat, dia vavalima vavaongo, ma ure ra lavur
magit par pa i varogop ma ra dovot na vartovo; 11 varogop ma ra bo na
varvai ure ra mariringian i God i ti doan muka, nina di ga nur tar ia
tagu.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A pite varpa ure ra varmari kai God

12 Iau pite pa Kristo Iesu kada Luluai, nina i tar vaongor iau, ma i ga
nuk pa iau ba i dovot ra balagu, ma i tibe iau ta kana papalum, 13 tago
amana iau a tena varvul ma ra tena vakavakaina, ma ra tena varvabilak;
ma iau tar alube pa ra ngala na varmari, tago iau ga pait ia ma ra tuptup
ta ra bobotoi; 14 ma i ga peal vurakit ra varmari kai kada Luluai varurung
ma ra nurnur ma ra varmari, nina tai Kristo Iesu. 15 I dovot go ra tinata,
ma i topa ia tuna upi dat a manga kapupi ia, ba Kristo Iesu i ga vana rikai
ta ra rakarakan a gunagunan upi na valaun ra umana tena varpiam; ma
iau, iau lia kakit ta diat; 16 ma go, iau ga alube pa ra varmari na bala, upi
Iesu Kristo na vaarike kana mangamangana vovovon parika tagu lua,
upi iau a valavalar ure diat, dia nurnur tana namur upi ra nilaun tukum.
17 Ma tadav ra King i ra lavur tataun, nina ba pa ta mareng na minat na
tadav ia, ma pa di gire, God i kopono ko, da tul tar ra variru tana ma ra
pite varpa pa na mutu. Amen.

18 Go ra vartuluai iau tul tar ia tam, Timoteo, a natugu, upi na da ra
umana tinata na propet i ga lua ure u, upi una pait ra bo na vinarubu
tana; 19 ma una vatur vake ra nurnur ma ra bo na varkurai na bala;
nam ta ra umana dia tar vue, ma kadia nurnur i tar virua da ra parau;
20 Imenaio ma Alekandro, a urua ta diat, iau ga tul tar dir tadav Satan
upi da vaminana dir, ba koko dir a tata na varvul mulai.

A nilotu

2 1 Io, iau varvargat lua, ba da pait ra nilul vovo, ra niaring, ma ra
nilul ure, ma ra pite varpa ure diat ra tarai par; 2 ure ra umana king
ma diat parika dia ki na luluai; upi dat a ki bulu ma dat a balamat ta ra
lotu ma ta ra mangamangana takodo bula. 3 Go i vakak ma i boina ta ra
mata i God kada Tena Valaun; 4 nina i mainge ba ra tarai par diat a laun
ma upi diat a nunure ilam boko ra dovotina. 5 Tago tikai ka God, ma a
kopono ko bula ra tena varvamaram ure God ma ra tarai, ra tutana iat,
Kristo Iesu, 6 nina i ga tul tar ia iat mulai upi ra varkul ure ra tarai par,
a varvai dovot ta ra kilalana iat; 7 nam di ga tibe iau upi ina tena varvai
tana, ma upi ina apostolo bula (iau tatike ra dovotina, pa iau vavaongo),
upi iau a tena vartovo pire ra umana Tematana ma ra nurnur ma ra
dovotina.

8 Iau mainge ba ra tarai par diat a araring ta ra lavur gunagunan, ma
diat a vatur ra gomgom na lima i diat urama, ma koko ra kankan ma
koko ra tamtavun. 9 I boina bula ba ra vaden diat a mong ma ra lavur
mal i topa ia, diat a ruva ma diat a minana; ma koko diat a mong ma ra
viri pepe na ulu i diat, ma ra goled, ba ra kiau na kalagi, ba ra ngatngat
na mal; 10 diat a mong ika (da ra vaden dia mur ra lotu) ma ra bo na

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

mangamangana. 11 Ma a vavina na ki mut ba i vartovo ma na toratorom.
12 Ma pa iau nur tar ia tai ta vavina upi na tena vartovo, ba na malamala
ngala pire ra tutana, na ki vovovon ika. 13 Tago di ga vaki Adam lua, ma
namur Eva; 14 ma pa di vagu pa Adam, ra vavina di ga vagu ot pa ia, ma
i ga bura ta ra varpiam; 15 mada valaun ia ta ra vavapitar, ona dia tur
padikat ta ra nurnur ma ta ra varmari ma ta ra mangamangana gomgom
varurung ma ra mangamangana i minana.

A umana lualua ta ra lotu

3 1 Go ra tinata i dovot muka: Ona ta tikai i mainge ra kiki kai ra
ngala na patuana, i mamainge ra bo na papalum. 2 Ma koko ta magit
na vartakun na tur ta ra ngala na patuana, ma na tikai ka kana taulai,
ma na ki vinvini, ma na minana, ma na takodo kana mangamangana,
a tena ongonge vaira, ma na tale ra vartovo; 3 koko na longlong ta ra
nimomo, ma koko na varvarkita; ma na madu ra maukuana, ma koko na
varngangar, ma koko na mari mani; 4 ma na kure mal ra kubana iat ma ra
bo na mangamangana upi ra umana natuna diat a toratorom; 5 (ma ona
pa i tale tikai upi na kure mal ra kubana, na balaure davatane ra ekelesia
kai God?) 6 koko ta tikai i kabur lotu ka, kan na vavagia pa mule ma na
bura ta ra varkurai na kankan kai Satan. 7 Go bula i manga topa ia ba na
boina ra varvai ure pire ra tarai vakuku; kan da tata kaina ure, ma na
bura ta ra kun kai Satan.

A umana tena maramaravut ta ra lotu

8 Damana bula i topa diat ra umana tena maramaravut ba diat a
ruru, ma koko diat a umana lup mome vain, ma koko diat a ngarao upi
ra kaina tabarikik; 9 ma diat a vatur ra magit na pidik i ra nurnur ma
ra gomgom na varkurai na bala. 10 Ma da valar ot value pa diat; ma
namur diat a pait ra papalum na tena maramaravut, ona pa ta magit na
vartakun pire diat. 11 A vaden damana bula, diat a ruru, ma koko diat
a varurai; diat a minana ma diat a dovot ta ra lavur magit par. 12 Ma ra
umana tena maramaravut na tikatikai ka kadia taulai, ma diat a kure
mal ra umana natu i diat ma ra kuba i diat. 13 Diat dia tar pait mal ra
papalum na tena maramaravut, dia vatur vake ra bo na kiki tana, ma dia
manga rurung ta ra nurnur tai Kristo Iesu.

A ngala na magit na pidik

14 Iau nuk ia ba i maravai ba ina vana piram; ma go ra lavur magit iau
tumu ia piram, 15 Upi ona ina vavuan, una nunure ra mangamangana
ba na topa u upi una pait ia ta ra pal kai God, nina ra ekelesia kai God i
laun, ra pagapaga i ra dovotina ma ra vunapaina. 16 Ma go ra magit pa da
varpuai tana, a magit na pidik ta ra lotu i ngala vurakit:

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Nina i ga vana rikai ma ra palapaka i ra tarai,
a Tulungen i ga kure ba i takodo,
a umana angelo dia ga gire,
di ga varvai tana pire ra umana
Tematana,
di ga nurnur tana ta ra rakarakan a gunagunan,
ma di ga kap ia urama ma ra minamar.

A umana tena vartovo vavaongo

4 1 Ma ra Tulungen i varvai bulu tana ba ta ra umana diat a vana
tapuku kan ra nurnur ta ra kilakilala namur, ma diat a onge ta ra
umana tulungen dia varvarara, ma ra vartovo kai ra umana tabaran,
2 ta ra malatataur kai ra umana tena vavaongo, nina di tar tun vakilang
ra varkurai ta ra bala i diat; 3 dia tigal ra varbean, ma dia vartuluai ba
da mamue ta umana magit na nian, nina God i tar vaki ia upi diat, dia
nurnur, ma dia nunure ra dovotina, diat a en ia ma ra pite varpa. 4 Tago
ra magit parika God i vaki ia i boina, ma pa ta magit i bilak ba da alube
pa ia ma ra pite varpa; 5 tago ra tinata kai God ma ra niaring i vagomgom
ia.

A bo na tultul kai Iesu Kristo

6 Gala u vanuk tar go ra lavur magit ta diat ra umana bartura i dat, gala
u ra bo na tultul kai Kristo Iesu, ma u tar taiak ta ra tinata na nurnur, ma
ra bo na vartovo nam u tar mur mal ia; 7 ma una pue vakakit vue ra lavur
varvai na papaua kai ra umana tubuan na vavina. Ma una ongor ma ra
vartovo ta ra lavur mangamangana ai ra lotu. 8 A vartovo ta ra minamal
ure ra paka i dat i topa ra ik; ma ra mangamangana ai ra lotu i topa ra
lavur magit parika, ma i vatur ra vamading ure ra nilaun go gori, ma ra
nilaun bula ba namur. 9 Go ra tinata i dovot, ma i topa ia upi dat a manga
kapupi ia. 10 Tago ave papalum upi nam, ma ave ongaongor bula tana, tago
ave nurnur tai ra God a launa, nina ra Tena Valaun kai ra tarai parika, ma
kadiat tuna dia nurnur. 11 Una tovo tar go ra magit ma una vartuluai me.
12 Koko ta tikai na piam u, tago u barmana boko; boina ba u ra valavalar
ika ure diat dia nurnur, ta ra tinata, ma ta ra mangamangana, ma ta ra
varmari, ta ra nurnur, ma ta ra mangamangana gomgom. 13 Una ongor ta
ra luk buk, ta ra vargat, ma ta ra vartovo, tuk ta ra bung ina pot i tana.
14 Koko u nur vue ra vartabar i tur piram, nam di ga tul tar ia tam ma ra
tinata na propet, ma ra papalagur na lima i diat ra umana patuana. 15 Una
manga nuk pa go ra lavur magit; ma una tul tar iu bulu tana; upi kaum
tinavua na vana rikai pire diat a tarai par. 16 Una balaure mal u, ma kaum
vartovo bula. Una tur padikat ta go ra lavur magit; ba una pait ia dari, una
valaun mule u ma diat bula dia valongore u.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A maramaravut pire diat dia nurnur

5 1 Koko una manga pit ta patuana tutana, una vargat ia ka da tamam;
ma diat ra umana barmana da ra umana turam; 2 ma diat ra lavur
tubuan da nam; ma diat ra umana inip da ra umana taim, ta ra gomgom
na mangamangana. 3 Una ru ra umana ua na vavina, nina dia ua tuna.
4 Ma gala ta ua na vavina ma ta umana natuna ba ta umana tubuna,
boina ba diat a vaarike value kadia lotu ta ra kuba i diat, upi diat a bali
ra varmari kai ra ura tavu i diat; go i boina ta ra mata i God. 5 Ia ra ua
na vavina tuna, nina ba pa ta niuruna, i nurnur tai God, ma i ongor ta
ra nilul vovo ma ra niaring ta ra marum ma ta ra keake. 6 Ma nina i
tikatikan upi ra gugu vakuku i tar mat ba i laun boko. 7 Go ra lavur magit
una vartuluai bula me, upi koko ta magit na vartakun na tur ta diat. 8 Ma
ona ta tikai pa i balaure ra taraina, ma diat muka ta ra kubana, i tar pue
vue ra nurnur, ma i manga kaina ta dir ma tikai pa i nurnur. 9 Da tumu
ka ra iang i tika na ua na vavina ba i laptikai na vinun kana kilala, ma
ba i ga vakopono taulai, 10 ma da valongore ra bo na tinata tana ure ra
umana bo na papalum; ba i ga vamel ta umana bul, ba i ga vango diat
ra umana vaira, ba i ga puk ra kau i diat ra umana tena gomgom, ba i
ga maravut diat dia ki kaina, ba i ga ongor upi ra lavur bo na papalum
parika. 11 Ma diat ra umana ua na vavina pa i vailik kadia kilala, una pue
vue diat; tago ba dia tar kaina upi ra gugu irai kan Kristo, dia mainge
mule ra tinaulai; 12 ma da kure diat, tago dia tar vue ra luaina vavalima.
13 Ma dia ki vakuku bula, ma dia vana vurvurbit ta ra lavur palpal; ma
vakir dia libur uka, diat a umana lup tinata bula ma dia varvakai vakuku
bula ma ra magit kai ra umana enana, ma dia tatike nina ba pa i ko.
14 Kari iau mainge ba ra umana ua na vavina, ba pa dia tubuan boko, diat
a taulai, ma diat a vapitar ra umana bul, ma diat a kure ra kuba i diat,
ma koko diat a pait ta magit upi ra ebar na tata na varvul tana; 15 tago ta
umana dia tar vana irai upi diat a mur Satan. 16 Ba tika na tutana ba tika
na vavina i nurnur ma kana ta umana ua na vavina, boina ba na maravut
diat, ma koko da vamamat ra ekelesia; upi na langalanga ma na maravut
ra umana ua na vavina tuna.

17 I boina ba da manga ru nam ra umana patuana dia varkurai mamal,
ma na manga ngala ra variru tadav diat dia ongor ta ra varvai ma ra
vartovo. 18 Tago a Buk Tabu i biti: “Koko una kaman vake ra ngie i ra
bulumakau, ba i ruarua rama vue ra kon.” Ma dari bula: “I kat ba da
vabongon ra tena niongor.” 19 Koko una kapupi ra vartakun ure tika na
patuana, ia kaka ba a ivut ba a utul a tena varvai tana, una nuk pa ia.
20 Diat dia pait ra varpiam, una pit diat ta ra mata i ra tarai parika, upi
diat ta ra na bula diat a burburut. 21 Iau manga vargat vadekdek iu ta ra
mata i God, ma ra Luluai Kristo Iesu, ma ra umana angelo di pilak pa

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

diat, ba una mur go ra lavur magit, ma koko ra pipilak vakuku. 22 Koko
una vung lulut pa ra ura limam tai ta tikai, ma koko una maravut ta ra
varpiam kai ra umana enana; una balaure u upi una gomgom. 23 Koko
una mome mule ra tava, una mome ta ikilik na vain ure ra balam ma ure
ra binilua i monomonong iu. 24 A varpiam kai ta umana tarai i tur kapa,
ma dia lua ta diat ta ra varkurai; ma kai ta ra umana diat a vana rikai
namur. 25 Damana di gire bula ra bo na mangamangana kai ta umana,
ma diat nina pa di gire, da mama ive diat ta ra nilaun namur.

6 1 Boina ba ra umana vilavilau diat a manga ru kadia umana luluai,
upi koko da tata vakaina ure ra iang i God ma ra vartovo. 2 Ma
diat ba kadia umana luluai dia nurnur, koko diat a piam diat, tago dia
barturana; i boina ba diat a manga torom ta diat, tago diat a umana tena
nurnur ma di mari diat, ma dia pait bula ra bo na mangamangana.

A vartovo vavaongo ma ra dovot na magit

Go ra lavur magit una varvartovo me ma una varvargat me. 3 Ona ta
tikai i vartovo ma ra enana vartovo, ma pa i mulaot ta ra bo na tinata,
ra tinata kai kada Luluai Iesu Kristo iat, ma ra vartovo i da ra lotu; 4 ra
dari i vavagia pa mule, ma pa i nunure ta magit, i papait na papaua ka
ure ra lavur vartir ma ra varvartoto ure ra lavur tinata, nina i arikai
tana ra varngu, ra varngangar, ra varvul ma ra kaina nuknuk, 5 ra lavur
varpuapuai kadiat i bilak ra nuknuk i diat, i tar panie ra dovotina pire
diat, ma dia nuk ia ba ra kini ta ra lotu na vapeal kadia tabarikik. 6 Ma
a dovotina, a lotu, ba i tur varurung ma ra kini vovovon, ia ra vuna
ta ra ngala na tabarikik; 7 tago pa da ga kap vaarike ta magit uti ta ra
rakarakan a gunagunan, ma a dovotina, ba da vana kan ia, pa dat a kap
mule ta magit; 8 ma ona ada magit na nian ma ra mal akari, dat a ngo
tana. 9 Ma diat dia mainge ba diat a uviana, dia bura ta ra varilam ma
ta ra kun ma ta ra mangoro na mamainga dia papaua ma dia varvakai
* na, nina dia vue vadudu vue ra tarai ta ra minat ma ra vinirua. 10 A
mamainga upi ra mani ia ra vunapai ra lavur kaina magit parika; ma ta
umana ba dia ngarao upi ia, dia rara tana kan ra nurnur, ma dia go mule
diat ma ra do na niligur.

A tinata na varvakapa pire Timoteo

11 Ma u, u ra tutana kai God, una lop kan go ra lavur magit; ma una
mur ra mangamangana takodo, ma ra lotu, ma ra nurnur, ma ra varmari,
ma ra kini vovovon, ma ra madu na bala. 12 Una varvarubu ta go ra bo
na vinarubu na nurnur, una tabe vake ra nilaun tukum, nam di ga oro
pa u upi ia, ma u tar tata kapa ta ra bo na varvai ta ra luaina mata i diat
ta ra umana tena varvai vadovot. 13 Iau vargat u ta ra luaina mata i God,
nina i balaure ra lavur magit par, ma Kristo Iesu, nina i ga tata kapa ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra bo na tinata ta ra luaina mata i Pontio Pilato; **14** ba una torom ta ra
vartuluai, upi koko na dur, ma koko ta magit na vartakun tana, tuk ta ra
vinavana rikai kai kada Luluai Iesu Kristo; **15** nina ba ia iat na ve tar ia ta
ra kilalana iat, nina ra kopono Luluai, i ti doan, ra King kai ra lavur king,
ma ra Luluai kai ra lavur luluai; **16** kana ka ra nilaun tukum, ma i ki ta
ra talapar ba pa ta na vana maravai tana; nina ba pa ta tutana i ti gire,
ma pa ta na gire go; da tul tar ra variru tana ma ra dekdek pa na mutu.
Amen.

17 Vargat diat dia uviana ta go ra rakarakan a gunagunan, ba koko
na ngala ra nuknuk i diat ure diat mulai, ba koko diat a nurnur ta ra
gologolo na tabarikik, ia kaka tai God, nina i manga tabar dat ma ra
lavur magit par upi dat a gugu tana; **18** upi diat a pait ra boina, upi
diat a uviana ka ta ra bo na papalum, diat a varvartabar, ma diat a
maramaravut; **19** upi diat a vung varurue ra bo na vunapaina upi kadiat ta
ra kilala namur, upi diat a tabe vake ra nilaun, nina ra nilaun tukum.

20 Ea, Timoteo, una balaure vake nam ra magit di tar tul tar ia tam, ma
una tapgaga kan ra kaina pir maul ma ra varongongoi, nam dia vartuam
me ba ia ra kabinana; **21** nina ba ta umana dia mur tana ma dia rara kan
ra nurnur.

A varmari na ki pire vavat.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A VAURUANA BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV TIMOTEO

1 1 Paulo, ra apostolo kai Kristo Iesu ta ra varkurai kai God, da ra
vamading ure ra nilaun tai Kristo Iesu, 2 tadav Timoteo, a vakak na
natugu: A varmari, ma ra varmaram, ma ra malmal, tai God, Tama i dat,
ma Kristo Iesu kada Luluai.

A pite varpa ma ra tinata na varvargat

3 Iau pite pa God, nina iau torom tana ma ra gomgom na varkurai na
bala, da ra umana tamagu, ma pa iau ngo ma ra ninunuk up u ta kaugu
umana niaring, ta ra marum ma ra keake, 4 ma iau mainge tuna pi ina
gire u, tago iau nuk pa ra lur na matam upi da vabuka iau tana ma ra
gugu; 5 tago iau nuk pa ra dovot na nurnur i tur piram, ma i ga tur lua
pire Loi, tubum, ma Oinike bula, tinam, ma iau nunure i tar tur piram
bula. 6 Kari iau vanuk tar mule tam upi una vamalamalapang ra tinabar
kai God nam i ki piram ure ra papalagur na limagu. 7 Tago God pa i ga
tul tar ra tulungea i ra bunurut ta dat, pata, a tulungea i ra dekdek iat,
ma ra varmari ma ra minatoto. 8 Koko una vavirvir ure ra varvai kai
kada Luluai, ba ure iau kana tultul di ga vi ia; una kairane maravut iau
ra kinadik ure ra bo na varvai ta ra dekdek i God; 9 nina i tar valaun dat
ma i tar ting pa dat ma ra gomgom na varting, vakir ure kada papalum,
ure ke kana mamainga ma kana varmari, nina di ga tul tar ia ta dat tai
Kristo Iesu papa amana lua iat, ba pa ta tataun boko, 10 ma go i tar tapala
ta ra vinavana rikai kai kada Tena Valaun Kristo Iesu, nina i ga vuna vue
ra minat, ma i ga vaarike ra nilaun tuna ma ra nilaun pa na mutu ure ra
bo na varvai, 11 di ga tibe iau ure pi ina tena varvai ma ina apostolo ma
ina tena vartovo tana. 12 Kari go iau kairane bula go ra lavur magit; ma
pa iau vavirvir tana; tago iau nunure nina iau ti nurnur tana, ma i tar ot
muka ra nuknukigu ba na pait valar pa ia pi na balaure vake nam ba iau
ga nur tar ia tana tuk ta nam ra bung. 13 Una vatur vake ra valavalar ure

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra bo na varvai nam u ga valongore tagu, ta ra nurnur ma ra varmari kai
Kristo Iesu. 14 Nam ra bo na magit di ga nur tar ia tam, una balaure vake
ure ra Takodo na Tulungen, nam i ki ta ra bala i dat.
15 Go ra magit u tar nunure, ba diat par maro Asia dia ga vana kan iau;
Pigelo ma Ermogenes diat. 16 Boina ba ra Luluai na tul tar ra varmari
tadav ra kuba i Onesiporo; tago i ga valagar milate pa iau, ma pa i
vavirvir ure ra agu vivi na palariam; 17 ma, ba i ga ki Rom, i ga ongor ma
ra tinikan upi iau, ma i ga tikan tadav iau 18 (boina ba ra Luluai na tul tar
ia tana upi na gire tadav ra varmari tai ra Luluai ta nam ra bung); ma u
tar nunure bulu kana mangoro na papalum maramaravut aro Epeso.

A dovot na tena vinarubu kai Kristo Iesu

2 1 Ma u, natugu, una dekdek vanavana ta ra varmari tai Kristo Iesu.
2 Ma ra lavur magit u ga valongore tagu ta ra mata i diat ra mangoro
na tena valavalongor maravut, una tar ia ta diat ra umana dovot na
tutana, nina ba na tale diat upi diat a tovo ta ra na bula. 3 Una kairane
maravut iau ta ra kaina kini, da ra bo na tena vinarubu kai Kristo Iesu.
4 A tena vinarubu pa i taviviai mulai ta ra lavur balaguan ure go ra
nilaun; upi na vamororo nina i ga pilak pa ia upi na tena vinarubu. 5 Ma
ona tikai i ongor ta ra varkaul, pa di toke tar ra kere tana, ba tumu pa i
mur ra lavur varkurai tana. 6 A tena ongor ta ra uma na vatur value vake
ta vuaina. 7 Una nuk pa go iau tatike; tago ra Luluai na vaminana iu ta
ra lavur magit parika. 8 Ma una nuk vatikene pa Iesu Kristo, nina i ga
tut mulai kan ra minat, a bul mur tai David, da kaugu bo na varvai; 9 ma
nam iau kairane ra kinadik tana, da ra tena varpiam, ma di tar vi iau; ma
go ra tinata kai God pa di vi ia. 10 Kari go iau pidik tar ta ra magit parika
ure diat di ga pilak pa diat, upi diat a vatur vake bula ra nilaun tai Kristo
Iesu varurung ma ra minamar tukum. 11 Go ra tinata i dovot muka: Ba
tumu da tar mat varurung me, dat a laun varurung me; 12 ba tumu da
kairane ra kinadik, dat a varkurai varurung me; ba tumu dat a pue vue,
ia na pue vue bula dat; 13 ari ona pa da dovot, ia i dovot vatvatikai; tago i
dekdek upi na pue mule.

A dovot na tena papalum

14 Go ra lavur magit una vanuk tar mule ta diat, ma una manga vargat
diat ta ra mata i ra Luluai, upi koko diat a varpuapuai ta ra lavur tinata,
tago pa i topa ta magit ma i varara ka diat, dia valongore. 15 Una ongor
upi una tul tar mule u tadav God da ra dovot na tena papalum ba pa ta
magit na vavirvir pirana, tago i palum bulu ra tinata i ra dovotina. 16 Una
vana irai kan ra lavur kaina pir maul; tago dia vatavua ra varpiam, 17 ma
kadia tinata na ngangar da ra kaina manua; Imeneo ma Pileto dir ta
diat; 18 dir rara kan ra dovot na vartovo, ma dir biti ba i tar par ra tinut

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

mulai kan ra minat, ma dir tar vue pukue vue ra nurnur kai ta ra umana.
19 Ma ra dekdek na vunapaina, ba i vuna tai God, i tur padikat, ma go ra
vakilangina: A Luluai i nunure diat kana tarai; ma: I boina ba diat par, dia
vatang ra iang i ra Luluai, diat a vana kan ra lavur varpiam. 20 Ta ra ngala
na pal ta umana la dia tur tana, diat di pait ia ma ra goled ma ra silva, ma
diat bula ba di pait ia ma ra davai ma ra pia; ta umana ure ra magit i ruru,
ma ta ra umana ure ra magit pa i ruru. 21 Ma ona ta tikai i ki varbaiai ma
go diat, da tibe upi ia a la i ruru, nina di tar vagomgom ia, ma na topa ra
luluai, ma di tar vaninare ure ra lavur bo na papalum parika. 22 Una vilau
kan ra kaina mamainga na barmana, ma una mur ra mangamangana
takodo, a nurnur, a varmari ma ra malmal, varurung ma diat dia kail upi ra
Luluai ma ra gomgom na bala i diat. 23 Una ole vue ra lavur tinir na papaua
ba pa ta kabinana tana, tago u nunure ba dia vuna ta ra varngangar. 24 Ma
i tabu upi ra tultul kai ra Luluai na varngangar, na madu ra maukuana pire
diat a tarai par, na tale ra papalum na vartovo, na ki vovovon, 25 ma na
tovo diat ra umana tena varongongoi ma ra madu na bala; kan God na tul
tar ra nukpuku ta diat ma diat a nunure ra dovotina, 26 ma upi diat a laun
mulai kan ra kun kai Satan, nina i tar kinim vake diat upi kana mamainga.

A mutuaina e

3 1 Ma una nunure go, ba ta ra mutuaina ta umana kilala na varvakadik
diat a pot. 2 Tago ra tarai diat a mari ka diat mulai, ma diat a mainge
bula ra mani, diat a tata vangala pa diat mulai, diat a vavagia pa diat
mulai, diat a tatata kaina, diat a piam ra umana tavu i diat, ma pa diat a
pite varpa ure ta magit, ma pa na gomgom ra tulungea i diat, 3 ma pa diat
a varmari vargil, ma pa diat a varmaram, ma diat a varurai, ma pa diat a
tigal valar pa ra paka i diat, a umana lup kankan, ma diat a milikuane ra
boina, 4 a umana tena vavagu, a umana rangrang, ma na ngala ra nuknuk
i diat ure diat mulai, ma diat a manga mainge ra nilibur ma pa diat a
mari God; 5 a malalar i ra lotu na tur pire diat, ma diat a varpuai ure ra
dekdekina; una vana kan diat, dia dari. 6 Damana diat dia kokoa ruk tai
ta umana pal, ma dia ting valar pa diat ra umana lunga na vavina nina i
tar anguvai pire diat ra lavur varpiam, ma ra lavur kaina mamainga i kap
vurvurbingitane diat, 7 dia vartovo vatikai, ma pa dia tadav ra dovotina.
8 Ma da Ianes ma Iambres dir ga onge bat Moses, damana go diat, dia onge
bat ra dovotina; a tarai i bilak ra nuknuk i diat, pa dia topa ra nurnur. 9 Ma
pa diat a pait valar pa ia; tago da al vapange kadia papaua pire ra tarai
parika, upi na varogop ma nam di ga pait ia ure kadir.

A mutuaina tinata na varvakapa

10 Ma u ga tar mur bulu kaugu vartovo, ma kaugu mangamangana,
kaugu togotogo, kaugu nurnur, kaugu kini vamadudur, kaugu varmari,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

kaugu kini vovovon; 11 ma ra lavur milmilikuan ma ra kinadik i tar tadav
iau aro Antiokia ma Ikonion, ma Listra, ma iau ga pidik tar ta nam ra
umana magit na milmilikuan; ma ra Luluai i ga valaun iau kan diat
parika. 12 Maia pa, ma diat par dia mainge ba dia mur ra mangamangana
kai God tai Kristo Iesu, diat a kairane bula ra milmilikuan. 13 Ma diat
ra umana tena varpiam ma ra umana tena vavagu diat a manga kaina
vanavana, dia varara ma di varara bula diat. 14 Ma una tur uka ta ra
magit di ga tovo tar ia tam, ra magit i ot ra nuknukim tana, tago u
nunure nina i tar tovo u; 15 papa ba u ga bul u tar nunure ra Buk Tabu
nina i pait vakabinana valar pa u, upi una laun ta ra nurnur tai Kristo
Iesu. 16 A lavur pakana Buk Tabu i vuna tai God ma i topa ra vartovo, ma
ra varpit, ra varvaminana, ma ra vartovo ta ra mangamangana takodo;
17 upi ra tutana kai God na ko vurakit, ma na vargal bulu upi ra lavur bo
na mangamangana parika.

4 1 Iau manga vargat iu ta ra mata i God, ma Kristo Iesu, nina ba na
kure ra umana launa ma ra umana minat. ta kana vinavana mulai
uti ma kana varkurai: 2 Una varvai ta ra tinata; una ongor ta ra bo na
kilala, ma ra kaina kilala, una varvartakun ot, una varpit, una vargat,
ta ra kini vovovon ma ra vartovo. 3 Tago na vut boko ra kilala ba pa diat
a mainge mule ra takodo na vartovo; ma, da kadia kaina mamainga,
diat a vapeal kadia umana tena vartovo, tago di vala mainge upi diat a
valongore ta kalamana magit; 4 ma diat a valingan vaire vue ra talinga i
diat kan ra dovotina upi ra varvai vakuku. 5 Ma una minana ta ra lavur
magit par, una pidik tar ta ra magit na kinadik, una pait ra papalum na
tena varvai, ma una pait ot pa kaum tiniba. 6 Iau papait na virua da ra
tinabar, ma i maravai ra bung ba ina vana tana. 7 Iau tar varvarubu ta
ra bo na vinarubu, iau tar pait ot pa kaugu nivut, iau tar vatur vadekdek
vake ra nurnur; 8 papa gori di tar vung vake ra kere na mangamangana
takodo ure iau, nina ba ra Luluai, ra takodo na tena varkurai, na tul
tar ia tagu ta nam ra bung; ma vakir tagu kaka, ta diat par bula dia tar
mainge kana vinavana mulai uti.

A tinata tadav Timoteo iat

9 Una ongor pi una vana lulut uti piragu; 10 tago Demas i ga takap kan
iau, tago i ga mari go ra rakarakan a gunagunan, ma i vana Tesalonika;
ma Kresko i vana uro Galatia, ma Tito i vana Dalmatia. 11 Luka ka i ki
piragu. Una ben pa Marko, ma amur a varagur me uti; tago i topa iau
ure ra papalum. 12 Iau tar tulue Tikiko uro Epeso. 13 A olovoi iau ga vana
kan ia aro Troas pire Karpo, ba una vana uti, una kap ia, ma ra umana
buk, ma koko una nuk vue ra umana buk di pait ia ma ra pal a vavaguai.
14 Alekandro, ra tena madaka ta ra palariam i gobol, i ga pait mangoro na
kaina magit piragu; a Luluai na bali ia pirana da kana mangamangana;

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

15 ma u, una balaure u tana; tago i tar tur bat kaveve tinata. 16 Ba iau ga
tatata tavuna bat iau boko, pa ta tikai i ga maravut iau, diat par.dia lop
kan iau; boina ba koko da luk tar ia ta diat. 17 Ma ra Luluai i ga maravut
iau ma i ga vadekdek iau; upi ina pait ot pa ra bo na varvai, ma upi diat
par ra umana Tematana diat a valongore; ma di ga valaun iau kan ra ngie
ra leon. 18 A Luluai na valaun iau boko ta ra magit i kaina parika, ma
na vaki iau bula ta kana varkurai ra bala na bakut; da tul tar ia tana ra
variru pa na mutu. Amen.

A mutuaina tinata na varvagai

19 Una vatatabe Priska ma Akuila, ma diat ra tarai ta ra kuba i
Onesiporo. 20 Erasto i tar ki Korinto; ma iau ga vana kan Tropimo ta ra
gunan Mileto, tago i mait. 21 Una ongor ma ra vinavana uti ba pa i ti vut
boko ra kilala na mudian. Ubulo i vatatabe u, ma Puden, ma Lino, ma
Klaudia, ma diat ra umana tura i dat par.
22 A Luluai na ki ta ra tulungeam. A varmari tadav avat.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV TITO

1 [1] Paulo, a tultul kai God, ma ra apostolo kai Iesu Kristo, da ra nurnur
kadiat ba God i ga pilak pa diat, ma ra minatoto ure ra dovotina,
nina i da ra lotu tadav God, [2] ta ra kini nunur upi ra nilaun ba pa na
mutu, nina ba ra dovot na God i ga vamading me ania, ba pa ta tataun
boko; [3] ma ta ra kilalana iat i ga vaarike kana tinata ta ra varvai, nam
di ga nur tar ia tagu da ra vartuluai kai God kada Tena Valaun; [4] tadav
Tito, a natugu tuna ta ra nurnur i tur pire dat parika: A varmari ma ra
varmaram ma ra malmal tai God Tama i dat ma ra Luluai Kristo Iesu
kada Tena Valaun.

A papalum kai Tito aro Kreta

[5] Iau ga vaki kapi u aro Kreta, upi una vatakodo pa ia ra lavur magit
i tur valala boko, ma una tibe ta umana patuana ta ra lavur pia na pal,
da iau ga tul tar ia tam; [6] ari ona tikai ba pa ta magit na vartakun tana,
ma tikai ka kana taulai, ma ba ra umana natuna dia nurnur, ma ba pa
di takun diat ta ra mangamangana vovoloi ba ta ra niol. [7] Tago i topa ra
ngala na patuana upi koko ta magit na vartakun pirana, tago ia ra tena
balabalaure ure ra magit kai God; koko na pue ngangar, koko na kankan
lolalolo, koko ia ra lup mome vain, koko na varvarkita, ma koko na
ngarao upi ra kaina tabarikik; [8] na onge diat ra umana vaira, na manane
ra boina, na minana, na takodo, na gomgom, na tigal valar pa kana
lavur mamainga; [9] ma na vatur vadekdek vake ra dovot na tinata nina
i varogop ma ra vartovo, upi na pait valar pa ra vargat ta ra dovot na
vartovo, ma na pit diat ra umana tena varpuai.
[10] Tago mangoro na tena varvapurpuruan, a umana tena pirpir maul vakuku
ma ra umana lup malatataur go kari damana tuna diat ra umana pokakikil,
[11] da tur bat ra ngie i diat; diat, dia varara vapar ta ra umana apik na tarai, ma
dia tovo tar ra magit pa i ko, upi kadiat ra kaina tabarikik. [12] Tikai ta diat iat,
kadia propet, i ga biti, “A umana te Kreta a umana tena vavaongo vatikai, a
umana kaina king, a umana lup nian ma a umana tabauma.” [13] Go ra varvai

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

i dovot. Kari go una pit vakarangap diat, upi diat a dekdek ta ra nurnur, 14 ma
upi koko diat a nuk pa ra varvai vakuku kai ra umana Iudaia, ma ra vartuluai
kai ra tarai dia lingan kan ra dovotina. 15 I gomgom ra lavur magit par pire diat
dia gomgom; ma pire diat dia dur ma pa dia nurnur pa ta magit i gomgom; i
dur uka ra nuknuk i diat ma ra varkurai ta ra bala i diat bula. 16 Dia biti ba dia
nunure God, ma ta kadia manga mangana dia pue vue, tago dia kaina vurakit,
ma dia varongongoi, ma pa dia topa ta bo na papalum.

A dovot na vartovo

2 1 Ma una varvai ta ra lavur magit i topa ra dovot na vartovo: 2 dari ba ra
umana tadar na tutana diat a kure bat kadia lavur mamainga vakuku,
diat a ruru, diat a minana, diat a dovot ta ra nurnur, ta ra varmari, ma ta ra
kini vovovon; 3 damana bula ra umana tubuan na vavina, upi diat a pait ra
mangamangana variru, koko diat a umana tena varurai, ma koko diat a umana
lup mome vain, ma diat a vartovo ko ma ra umana bo na mangamangana;
4 upi diat a vamatotone ra umana vavina pa i vailik boko kadia kilala, upi
diat a mari kadia umana tutana, ma diat a mari ra umana natu i diat, 5 ma
diat a minana, diat a gomgom, diat a papalum ta ra kubakuba i diat, diat a
varmal, ma diat a torom ta kadia umana tutana iat, upi koko da vul vakakaina
ra tinata kai God; 6 una vargat diat bula ra umana barmana upi na gomgom
kadia mangamangana; 7 ma una tul tar iu mulai ta ra lavur magit parika upi
ra valavalar ure ra bo na papalum; koko na rara kaum vartovo, na ruru, 8 na
dovot bula kaum tinata, upi na dekdek ba da kure vakaina; upi nina i tur
varbat na vavirvir tana, tago pa ta kaina magit akamana upi da takun dat
me. 9 Boina ba ra umana vilavilau diat a torom ta kadia umana luluai, ma
diat a pait ra lavur magit parika dia mainge; ma koko dia tatata varbat; 10 ma
koko diat a loalong, diat a ve tar ika ra dovot na bala i diat, upi diat a vamong
ra vartovo kai God, kada Tena Valaun, ta ra lavur magit parika. 11 Tago ra
varmari kai God i tar vana rikai, ma i kapkap ra varvalaun tadav ra tarai par,
12 ma i vateten dat, upi dat a vue ra mangamangana pa i da ra lotu ma ra kaina
mamainga da ra rakarakan a gunagunan, ma upi dat a minana, dat a takodo
ma dat a kiki ati ra pia ma ra mangamangana kai ra lotu; 13 ma ba da ungung
pa ra magit na nurnur nina i ti doan, ma ra vinavana pangai kai ra minamar i
ra ngala na God ma kada Tena Valaun Iesu Kristo; 14 nina i ga tul tar mule ure
dat, upi na valaun dat kan ra lavur varpiam ma na vagomgom pa ta vuna tarai
upi kana iat, diat ba dia ongor upi ra lavur bo na papalum.
15 Una tatike go ra lavur magit, ma una vargat tana, ma una varpit ma
ra dekdek na varkurai. Ma koko ta tikai na piam iu.

A mangamangana kai ra te Kristo

3 1 Una vanuk tar ia ta ra bala i diat upi diat a vamolo tar diat ta diat
dia lua, ma ta diat ra umana tena varkurai, ma diat a torom, ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

diat a ki na vaninara upi ra lavur bo na papalum, 2 ma koko diat a tata
kakaina ure ta tikai, koko diat a vartoto, diat a varmari vargil, ma diat
a vaarike ra madu na bala i diat tadav ra tarai par. 3 Tago dat iat bula a
umana lunga, amana da ga olole, ma da ga rara, da ga torom tadav ra
lavur kaina mamainga ma ra gugu vakuku, ma da ga ki ta ra varpiam
ma ta ra varngu, da ga milmilikuan, ma da ga milmilikuane vargiliane
dat. 4 Ma ba i tar vana rikai ra varmari ma ra varmaram kai God kada
Tena Valaun tadav ra tarai, 5 i ga valaun dat ta kana varmari, vakir ure
ra takodo na papalum da tar pait ia, ta ra niiu i ra kalamana kinakava
iat mulai ma ra papalum na varvakalamanai kai ra Takodo na Tulungen,
6 nina i tar manga lingire taun dat, ure Iesu Kristo kada Tena Valaun;
7 upi, ba di tar vatakodo dat ta kana varmari, dat a kakalai vada ra kini
nunur upi ra nilaun tukum. 8 Go ra tinata i dovot muka, ma iau mainge
upi una manga varvai dekdek tana, ba diat, dia nurnur tai God, diat a
ongor upi diat a papait ra lavur bo na mangamangana. I tar boina go ra
magit ma i topa diat ra tarai; 9 ma una vana kan ra lavur vartoto ure ra
tinata na papaua, ma ra niluluk na vuna tarai, ma ra varpuapuai ma ra
varngangar ure ra tinata na varkurai; tago pa dia varvair mamal, a lavur
magit vakuku ka. 10 Ona ta tikai i mur ra enana vartovo, ba di ga vaura
pit ia, una ole vue nam, 11 tago u nunure ba nina i pait ra damana i rara,
ma i varpiam, ma i tibuna kure vakaina mule.

A mutuaina tinata na varvakapa

12 Ba iau tulue Artemas piram, ba Tikiko, una ongor upi una vana tadav
iau aro Nikopoli; tago iau tar kumkubu ba ina ki vue ra kilala na mudian
abara. 13 Una tulue Sena, ra tena kabinana ta ra varkurai, ma Apolos upi
dir a lua, ma koko dir a iba upi ta magit. 14 Ma boina ba kada tarai bula
diat a vartovo upi diat a pait ra bo na mangamangana, upi na topa ra
niiba ma upi koko diat a da ra davai malan.

15 Diat par ati piragu, dia vatatabe u. Una vatatabe diat dia mari dat ta
ra nurnur.

A varmari tadav avat par.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV PILEMON

1 Paulo, di tar vi ia ure Kristo Iesu, ma Timoteo tura i vevet, tadav
Pilemon, nina ave mari ia, ma kaveve tena maramaravut, 2 ma tadav Apia
a tai vevet, ma Arkipo a talai vevet ta ra vinarubu, ma tadav ra ekelesia
ta ra kubam: 3 A varmari tadav avat ma ra malmal tai God, Tama i dat,
ma ra Luluai Iesu Kristo.

A varmari ma ra nurnur kai Pilemon

4 Iau pite varpa tadav kaugu God, ma iau vatang vatikene u ta kaugu
niaring, 5 tago iau tar valongore ure kaum varmari, ma kaum nurnur ta
ra Luluai Iesu, ma tadav ra umana tena gomgom par bula; 6 upi ra kiki na
maramaravut i kaum nurnur na ongor muka, ta ra kabinana ure ra lavur
magit par nam i ki tam tai Kristo. 7 Tago i ngala kaugu gugu ma kaugu
ningo ure kaum varmari, turagu, tago u tar valagar pa ra bala i diat ra
umana tena gomgom.

A nilul ure Onesimo

8 Io, a dovotina, i takodo piragu tai Kristo upi ina vartuluai piram ma
ra magit i topa ia, 9 ma iau lul vovo pa u ka ure ra varmari, tago iau Paulo
ra patuana, ma go di tar vi iau ure Kristo Iesu; 10 iau lul vovo pa u ure
natugu, Onesimo, nina iau tar vangala ta ra agu vivi, 11 nina ba amana
pa i ga topa ta magit piram, ma go i topa u, ma i topa iau bula; 12 ma
iau tulue mule piram, i da iau tulue ra balagu iat; 13 iau ga mainge ke
ba na ki piragu, upi na pait kaum papalum piragu ta go ra vivi na bo na
varvai; 14 ma pa iau ga mainge ba na pait ia, tago pa iau ga nunure boko
ra nuknukim; upi koko kaum varmari na da ra magit da vovo pa ia, ba na
da ka ra magit u ga upi ia. 15 Kan go bar i ga vana boko kan u tana, upi
una vatur vatukum vake; 16 vakir da ra vilavilau mulai, na lia ta diat ra
umana vilavilau, da a vakak na turam, i vakak muka piragu, ma i manga

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vakak piram, ure ra palapakana ma ta ra Luluai bula. 17 Ona u nuk pa
iau ba dor varbete, una vatur vake, ma na da u vatur vake iau. 18 Ba i tar
vakaina u, ba kana ta kinail piram, una luk tar nam tagu; 19 iau Paulo,
iau tar tumu ia ma ra limagu iat, ina bali ia; ma pa iau biti tam, ba pa u
ga bali u boko tagu. 20 Maia, turagu, boina ba ina gugu ure u ta ra Luluai;
una valagar pa ra balagu tai Kristo. 21 Iau ga tutumu piram tago iau
nurnur ta kaum tinorom. ma iau nunure ba una pait lake bula nam iau
tar vatang ia. 22 Ma una vaninare bula ta tika na pal upi ina va tana; tago
iau nuk ia ba da tul tar iau ta vavat ure kavava niaring.

A mutuaina tinata na varvagai

23 Epapras nina di ga vi ia bula ure Kristo Iesu, i vatatabe u; 24 ma
Marko ma Aristarko, ma Demas, ma Luka, ra umana talaigu ta ra
papalum.
25 A varmari kai kada Luluai Iesu Kristo na ki ta ra tulungeam. Amen.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A BUK TADAV RA TARAI EBRAIO

A tinata kai God tai Natuna

1 1 God i ga tata amana ma ra ngie i ra umana propet ta diat ra umana
patuana mangoro na pakana ma ta ra do na mangamangana, 2 ma ta
go ra e, i mur kakit, i tar tata ta dat tai Natuna, nina i ga kure ba na kale
pa ra lavur magit par, ma ure nina bula i ga vaki ra lavur tataun par;
3 nina ba ra talapar i kana minamar, ma ra malalar i ra maukuana tuna,
ma i tukal ra lavur magit parika ma ra tinata i ra dekdekina, ma ba i tar
pait ot pa ra varvagomgom ure ra varpiam, i ga ki ta ra lime tuna ra King
arama liu kakit.

Natuna i lia ta ra umana angelo

4 Ma i ga lia muka ta diat ra umana angelo, tago i ga tar kale vake ra
iang i manga boina vurakit ta go diat. 5 Tago i ga biti ta nuve ta diat ra
lavur angelo ta tika na bung dari:
"U natugu,
Iau tar vangala pa u gori"? ba dari:
"Iau Tamana ma ia natugu"?
6 Ma ba i tar kap vaarike mule ra luaina natuna uti ta ra rakarakan a
gunagunan i biti dari: Boina ba ra lavur angelo kai God diat a lotu tadav
ia. 7 Ma i biti ure diat ra lavur angelo dari:
"Nina i ga vaki kana umana angelo upi diat a da ra vuvu,
Ma kana lavur tultul upi diat a da ra biro na iap." 8 Ma i biti ure
Natuna dari:
"Kaum kiki na king, God, i tur vatikai ma pa na mutu;
Ma kaum buka na king i takodo, ma ia ra buka ure kaum varkurai.
9 U ga mari ra mangamangana takodo, ma u ga milikuane ra varpiam;
Ma kari go God, kaum God, i tar tap u
Ma ra dangi na gugu, upi una lia ta diat ra umana talaim tana."
10 Ma dari:

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

"U Luluai, ta ra turpaina u ga vungvung ra vunapai ra rakarakan a gunagunan,
Ma ra bala na bakut ia ra kau na limam:
11 Diat a tareng boko; ma u tur vavatikai;
Ma diat a maulana boko da ra mal;
12 Ma una pipin diat da ra mal na tubatuba,
Ma da pait vaenana diat.mulai da ra mal;
Ma u, pa u enana ta tika na bung, ma kaum kilala pa na mutu."
13 Ma vingaia i ga biti ure nuve ta diat ra lavur angelo dari:
"Una ki ta ra limagu tuna, tuk ta nam ra bung ba ina vadiop kaum lavur ebar upi ra ruarua na kakim"?
14 Vakir vang diat par a umana tulungen na maramaravut uka, di ga tulue diat, upi diat a papalum maravut ure diat dia kale boko ra nilaun tukum?

A mamat na varvalaun

2 1 Kari i topa dat ba dat a manga nuk pa ra lavur magit da tar valongore, kan dat a tapgaga kan diat. 2 Tago ba ra tinata di ga tatike ma ra ngie i ra umana angelo i ga tur padikat, ma ba i ga bali vapar ra lavur nirara ma ra niol bula; 3 dat a lop dave, ona da tavune ke go ra ngala na varvalaun? Nina ra Luluai i ga varvai lua tana, ma diat dia tar valongore, dia ga vadovot tar ia ta dat; 4 God bula i ga varvai maravut diat, ma ra lavur vakilang ma ra lavur magit na kinaian, ma ra lavur dekdek na papalum ma ra lavur tinabar na Takodo na Tulungen, vada kana mamainga iat.

A lualua na varvalaun

5 Ma pa i ga vamolo tar ra rakarakan a gunagunan ba na murmur ta diat ra lavur angelo, nina da varvai tana. 6 Ma i ga varvai dovot tai tika na pakana, i biti dari:
"Ava bar ra tutana pi una nuk pa ia?
Ba ra natu i ra tutana pi una maravut ia?
7 U ga vaki ia upi na ki ra paupau kilala ta ra kini i ikilik ta nam kai ra lavur angelo;
U ga vatoke ra minamar ma ra variru tana,
Ma u ga vaki ia upi na lua ta ra lavur papalum ai ra limam;
8 U ga vamolo tar ra lavur magit par ta ra vavai na kauna."
Ma ba i ga vamolo tar ra lavur magit par tana, pa i ga vamolo valili ta magit. Ma go boko pa da gire ba di tar vamolo tar ra lavur magit par tana. 9 Ma da gire ke Iesu, nina di ga vaikilik pa ia ra paupau kilala ta ra lavur angelo, di tar vatoke ra minamar tana ma ra variru ure ra kinadik na minat, upi na kairane ra minat ure ra tarai par ta ra varmari kai God.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

10 Tago i ga topa nina, ba ra lavur magit par i tur ure ma i vunapaina
pa ta ra lavur magit par, nina ba i ga agur pa mangoro na natuna tadav
ra minamar, ba na vako vakakit ra raprap ure kadia varvalaun ma ra
kinadik. 11 Ma nina i varvagomgom, ma diat bula di vagomgom diat,
dia vuna tai tikai ka; kari pa i vavirvir upi na vatang diat ba ra umana
turana, 12 i biti ke dari:

"Ina vatang ra iangim pire ra umana turagu,
Ma ina kakailai ma ra pite varpa tadav iu livuan ta ra tarai na
ekelesia."

13 Ma go bula: "Ina nurnur tana." Ma go bula: "Gire, iau go ma ra umana
natugu God i ga tul tar diat tagu." 14 Ma tago ra umana natuna dia vung
ra paka i diat ma ra gap, Kristo bula i ga vung dir damana; upi na vuna
vue ma kana minat nina i ga tar vatur ra dekdek i ra minat, nam Satan;
15 ma upi na pala vue diat ba ra bunurut ure ra minat i ga vi diat ta kadia
nilaun par. 16 Ma a dovotina pa i vatur maravut ra lavur angelo, i vatur
maravut ra lavur bul mur tai Abaraam. 17 Kari go i ga topa ia upi diat a
varogop ma ra tara na turana ta ra lavur magit par, upi na varmari ma
upi ia ra dovot na tena tinabar ngalangala ure ra lavur magit kai God, ma
upi na pait ra varporong ure ra varpiam kai ra tarai. 18 Ma tago i ga tar
kairane ra varilam, na valaun valar pa diat ba ra varilam i tadav diat.

Iesu i lia ta dir ma Moses

3 1 Io, avat a umana gomgom na turagu, avat ava tur maravut ta go ra
varting marama ra bala na bakut, avat a nuk ot pa Iesu ra Apostolo
ma ra Tena Tinabar Lualua ure kada papalum; 2 nam i ga dovot tadav
nina i ga tibe, varogop Moses i ga dovot ta ra kubana. 3 Tago di ga biti
ure go, ba i ko upi na manga ngala kana minamar ta dir ma nam kai
Moses, tago nam i pait ra pal, i ruru muka, ma ra pal iat pa i manga ruru.
4 Tago ra tarai dia pait ra umana pal tikatikai; ma God i pait vapar ra
lavur magit. 5 Ma a dovotina Moses i ga dovot ta ra papalum na tultul ta
ra kubana parika, upi a vakilang ure ra lavur magit da varvai boko tana
namur, 6 ma Kristo, da natuna, i lua dovot ta ra kubana; ma dat a kubana,
ba tumu da vatur vadekdek vake ra nurnur ma ra langlang ta kada kini
nunur tuk ta ra mutuaina.

A ningo kai ra tarai kal God

7 Io, da ra Takodo na Tulungen i biti:
"Go ba ava valongore ra nilaina,
8 Koko avat a valeo ra bala i vavat, da ta ra varvakankan,
Varogop ta ra bung na varilam ta ra bil,
9 Ba ra umana tama i vavat di ga valamlam iau ma dia ga valar ot pa
iau,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Ma dia ga gire kaugu papalum a ivat na vinvinun na kilakilala.
10 Io, iau ga kankanuane go ra taun tarai,
Ma iau ga biti: dia rara vatikai ta ra bala i diat;
Ma pa dia matoto pa ta kaugu mangamangana;
11 Ma iau ga vavalima ta kaugu kankan dari:
'Koko diat a olo ta kaugu ningo.' "
12 Avat a varbalaurai, a tara na turagu, kan ra kaina ninunuk na varpiam
na ki ta ra bala i tikai ta vavat, tago i vana kan ra launa God; 13 ma avat
a vargat vargiliane avat ra bungbung par tago di vatang ia boko ba a
Bung Gori; kan ra varvarara na varpiam na valeo ra bala i tikai ta vavat;
14 tago da kakalai maravut Kristo, ona da vatur vapadikat vake ra turpa i
kada nurnur tuk ta ra mutuaina; 15 ma ba dia bitbiti:
"Gori ba ava valongore ra nilaina,
Koko avat a valeo ra bala i vavat, varogop di ga pait ia ta ra
varvakankan."
16 Tago to ia diat nina dia ga valavalongor, dia ga ngangal ma ra kankan?
Vakir diat par laka ba Moses i ga agure vairop diat kan ra gunan Aigipto?
17 Ma to ia diat i ga kankanuane diat ra ivat na vinvinun na kilakilala?
Vakir vang nam diat, dia ga varpiam, ma dia ga mat ta ra bil? 18 Ma i ga
vavalima ure to ia diat dari, ba pa diat a olo ta kana ningo? Vakir vang
ure diat nam, ba pa dia nurnur? 19 Ma da nunure, dia ga mama olo, tago
pa dia nurnur.

4 1 Io, tago a varvatading ure ra niolo ta kana ningo i tur boko,
boina ba dat a burut kan ta tikai ta vavat na da i ki pit ika. 2 Tago
a dovotina di ga ve ra bo na varvai tadav dat, varogop di ga pait ia ta
diat; ia kaka ra tinata, dia ga valongore, pa i ga mal pa diat, tago pa i ga
varpopoto ma ra nurnur ta diat dia ga valongore. 3 Tago dat, da nurnur,
da olo ta nam ra ningo; varogop i ga biti dari:
"Da iau ga vavalima ta kaugu kankan,
Pa diat a olo ta kaugu ningo. Ma a dovotina i tar par ra umana
papalum papa ra vunapai na rakarakan a gunagunan.
4 Tago i ga biti ta tika na pakana ure ra valavuruana bung dari: "Ma God
i ga ngo kan kana lavur papalum ta ra valavuruana bung." 5 Ma ati bula:
"Koko diat a olo ta kaugu ningo."
6 Ma tago i tur dari upi ta umana diat a olo, ma tago diat, di ga valongore
value ra bo na varvai pa dia olo ta kadia varpiam, 7 i ga vatang mule tika
na bung, ma i ga tatike ta ra buk kai David, vailik boko namur, dari:
"Gori," varogop di ga tar biti lua:
"Gori, ba ava valongore ra nilaina,
Koko avat a valeo ra bala i vavat."
8 Gala Iosua i ga vango diat, gala pa na vatang ta enana bung mulai.
9 Kari i tur valili boko ra ningo ure ra tarai kai God. 10 Nam i ga tar olo

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ta kana ningo, i tar ngo ta kana papalum, da God bula i ga ngo kan kana
iat. 11 Io, i boina, ba dat a ongor upi dat a olo ta nam ra ningo, kan ta
tikai na bura da ra valavalar i nam ra varpiam. 12 Tago ra tinata kai God i
laun, ma i dekdek, ma i manga ngangar, ma i lia ta ra pakat na vinarubu
i ngiene vartalai, ma i poko kutu ra tulungea i dat ma ra bala i dat, i
gobol ra varvarpakan ma i ruk ta ra bala na ur ma i kure valar pa ra
lavur ninunuk ma ra lavur mamainga ta ra bala i dat. 13 Ma pa ta magit
di ga vaki ia ba pa i tur kapa ta ra mata i God; a lavur magit par i tapala
ma i tur langalanga bula ta ra ura kiau na mata i nina i kure dat.

Iesu a lia na tena tinabar ngalangala

14 Ma tago kadat a ngala na tena tinabar lualua, nina i tar olo urama ra
bala na bakut, Iesu, Natu i God, i boina ba dat a vatur vapatuan vake ra
lavur magit da nurnur tana. 15 Tago vakir kadat a tena tinabar lualua ba
pa i mari dat ure kada binilua; a lavur varilam par i ga tadav ia, da i tadav
dat, ma pa kana ta varpiam. 16 Kari i boina ba dat a vana tadav ra kiki na
varmari ma ra ngala na nurnur, upi dat a alube pa ra bala marmari, ma upi
dat a gire tadap ra varmari ba na maravut dat ona da ki na niiba.

5 1 Tago diat par a lavur tena tinabar lualua, ba di pilak pa diat ta ra
tarai, di tibe diat ure ra tarai ma ure ra lavur magit kai God, upi
diat a tul tar ta umana tinabar ma ra varporong ure ra varpiam; 2 diat, ba
diat a mari valar pa diat dia tabobo ma diat dia rara, tago ra binilua i tur
kikil bula diat; 3 ma tago i damana di kure tar diat, ba diat a varporong
ure ra varpiam, ure ra tarai ma ure diat mulai. 4 Ma pa ta tikai i tak
vakuku pa go ra variru; ia kaka God i tibe tar ia, varogop tai Aron. 5 Ma
damana bula Kristo, pa i ga tibuna vangala pa mule upi na tena tinabar
lualua, ia kaka nina i tar biti tana dari:

"U Natugu, iau tar vangala pa u gori;" 6 da kana tinata tai ta ra
pakana:
"U a tena tinabar tukum,
Varogop Melkisedek."

7 Nina ba ta ra lavur bungbung i ga ki ma ra palapakana i ga tar tul tar kana
niaring ma kana nilul vovo ma ra dekdek na tinangi ma ra lur na matana
pire nina ba na ga valaun valar pa ia kan ra minat, ma di ga torom tana,
tago i pait ia ma ra variru tadav God; 8 ma i ga vartovo ta ra tinorom ta ra
lavur magit i ga kairane; ma a dovotina ia Natuna. 9 Ma tago i ga tadav ra
tukuna, i vuna pa ta ra varvalaun tukum pire diat parika dia toratorom
tana; 10 ma God i vatang pa ia ba a tena tinabar lualua varogop Melkisedek.

A tinata na varvalai ure ra vinavana irai

11 A do na magit boko ure upi avet a varvai tana, ma i dekdek upi avet
a pala mal ra kukuraina, tago ra talinga i vavat pa i kapa. 12 Tago i peal

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

kavava umana bung na vartovo ma gala na topa ia upi avat a umana tena
vartovo, ma go, ava kaina upi ta tikai na tovo mule avat ra vunapai ra
tinata kai God; ma ava kaina boko upi ra polo na u, ma pa i tale avat ra
dekdek na nian. 13 Tago nina i mome ke ra polo na u, a kuramana boko,
ma pa i kabatau ta ra vartovo na mangamangana takodo. 14 Ma ra dekdek
na nian i topa diat dia tar patuan, nina diat ba i tale diat, upi diat a
nailam ra magit i boina ma ra magit i kaina, tago dia tar vala vartovo.

6 1 Io, dat a vana boko kan ra vunapai ra vartovo kai Kristo, upi dat a
tadap ra kini i ko vurakit; ma koko dat a vungvung mule ra vunapai
ra nukpuku ure ra lavur papalum dia mat ika, ma ra nurnur tai God, 2 ma
ra vartovo ure ra baptaiso, ma ra papalagur na lima, ma ra tinut mulai
kan ra minat, ma ra varkurai namur. 3 Ma go ra magit da pait ia boko,
ona God i tul tar ia. 4 Ma ona diat ba di tar vakapa diat, ma dia tar valar
kilang ra vartabar marama ra bala na bakut, ma dia tar vatur vake ra
Takodo na Tulungen, 5 ma dia tar valar kilang ra bo na tinata kai God,
ma ra dekdek i ra nilaun namur, 6 ona dia bura mulai kan ia, i dekdek
kakit upi da pait vakalamane mule diat ta ra nukpuku; tago diat iat dia
vakaina mule diat dari, dia ot vakalamane ra Natu i God ta ra bolo, ma
dia vuna ba ia ra magit na varkulumai ta ra mata i ra tarai. 7 Tago God
i vadoane nam ra pia i mome pa ra bata nina i bura milat i tar tana, ma
i vakubur ra davai ba i topa diat dia ipuk ia; 8 ma nam ra pia ra kait i
tavua tana ma ra lavur kaina davai, da vue vakakit ia, ma i maravai da
bor vakakaina; ma a mutuaina, ba da tun vue.

9 Ma avat, ra umana vakak, a dovotina ave nunure ta umana bo na
magit pire vavat, a umana magit dia varagur ma ra varvalaun. 10 Tago
God a tena takodo, ma pa na valubane kavava papalum ma ra varmari
ava ga ve tar ia tadav ra iangina, tago ava ga balaure diat ra umana tena
gomgom, ma i tuk tar gori. 11 Ma ave mainge tuna ba avat par, tikatikai,
avat a vaarike ra nirut damana upi na ot i tuna ra kini nunur tuk ta ra
mutuaina; 12 upi koko avat a talanguan, ma avat a kap lap nam diat, dia
tar kale ra umana varvatading ure ra nurnur ma ra kini vovovon.

A dovot na vatading kai God

13 Tago ba God i tar vatading Abaraam, pa i vatang valar pa ta tikai
i ngala, ma i ga vatang mule ke iat ta kana vavalima, 14 ma i biti: “A
dovotina ina manga vadoane u, ma ina vapeal vakakit u.” 15 Ma ba i ga ki
vovovon pa ia, i ga alube pa ra magit di ga vatading tar ia tana. 16 Tago
ona ra tarai dia vavalima dia vatang ra magit i ngala; ma dia vapar vue
kadia lavur vartolo ma ra vavalima upi na patuan. 17 Io, damana God, ba i
ga mainge upi na manga ve tar ia ra varkurai ba pa di pukue mule ta diat
dia kale ra varvatading, i ga vot pa ia ma ra vavalima; 18 ma ure ra ura
magit, nina pa di pukue valar pa ia, ma i dekdek kakit upi God na vaongo

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ure dir, dat a alube pa ra ngala na varvargat; dat, da tar takap bakit, upi
dat a vatur vake ra kini nunur nina di tar vung ia ta ra luaina mata i dat;
19 nam ra kini nunur da vatur vake da ra vakai ure ra tulungea i dat, i
dovot ma i dekdek, ma i ruk vurakit ta nam ra pakana ba ra mal na rurua
kutu i ive boko kan dat; 20 nam ra pakana kada lualua Iesu i ga ruk tana
ure dat, tago i tar tena tinabar lualua tukum varogop Melkisedek.

Melkisedek, ra tena tinabar

7 1 Ma go ra Melkisedek, a king Salem, a tena tinabar kai God Liu
Muka, nina i ga totongo upi Abaraam ba i talil mulai ta nam ra
bung i ga ubu diat ra umana king tana, ma i tata vadoane pa ia, 2 ma
Abaraam i ga tibe tar ia tana tikatikai ta ra vinvinun ta ra lavur magit
parika (tago a luaina kukurai ra iangina, A king ure ra mangamangana
takodo, ma namur, A king Salem, a kukuraina, A king na malmal; 3 pa
di nunure tamana, ba nana, ba kana vuna tarai, pa ta turpai kana kilala
ma pa i mutu kana nilaun, di tar varogopane upi na da ra Natu i God), ia
nam i tur upi na tena tinabar tukum.
4 Avat a nuk pa go ra ngala na tutana, tago Abaraam, ra patuana, i ga
tul tar ia tana tikatikai ta ra vinvinun ta ra lavur tabarikik i ga rara pa
ia. 5 Ma a dovotina di ga vartuluai pire diat ra umana natu i Levi, dia pait
ra papalum na tena tinabar upi diat a kale pa ra tiniba tai ra tarai da ra
varkurai tana, ma ta diat muka ra umana tura i diat, dia ga arikai ta ra
livua i Abaraam; 6 ma nina ba di biti ba a enana kana vuna tarai i tar
vatur vake ra tiniba na tabarikik tai Abaraam, ma i tar tata vadoane nam
di ga tul tar ra varvatading tana. 7 Ma pa da pue vue go, ba nina i ngala i
tata vadoane ra ikilik. 8 Ma ati, diat dia matmat dia vatur vake ra tiniba;
ma ta nam, tikai ba di varvai dovot tana, ba i lalaun. 9 Ma da biti ke dari:
Levi bula, nina i vatur vake ra tiniba, dir ma Abaraam, dir ga tul tar ra
tiniba; 10 tago i ga ki ta ra livua i tamana, ba dir varkuvo ma Melkisedek.
11 Ma ona i ga ot kakit ra kini ure ra papalum na vartabar kai ra tarai
Levi (ta go ra vuna di tul tar ra tiniba na varkurai ta ra tarai), upi ra ava
ta ra tika na tena tinabar varogop Melkisedek na vana rikai bula, ma pa
da vatang ia ba na varogop Aron? 12 Tago ona di kia vue ra papalum na
vartabar, da kia vue bula ra tinata na varkurai. 13 Ma nina, di tatike go
ra lavur magit ure, i enana kana vuna tarai, nam ba pa ta ta diat i ga
kudakudar ta ra uguugu na vartabar. 14 Tago i tar pada muka ba kada
Luluai i ga tavua rikai ta diat ra tarai Iuda; nam ra vuna tarai Moses pa i
ga tatike ta magit tana ure ra kini na tena tinabar.

Tika na enana tena tinabar da Melkisedek

15 Ma i manga kapa vurakit, ona tika na enana tena tinabar i tar arikai
varogop Melkisedek, 16 nina di ga vaki ia, vakir da ra varkurai ra pia,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

dir vardada ka ma ra dekdek i ra nilaun tukum; 17 tago di tar varvai tana
dari:
"U a tena tinabar tukum
Varogop Melkisedek."
18 Ma di tar vamut vue ra vartuluai i ga lua, tago i bilua ma pa i ga topa
ta magit; 19 (tago pa ta magit i ga ot kakit ure ra tinata na varkurai),
ma di ga vaarike ra nurnur, i lia ta dir, ia nam da kakari maravai tadav
God tana. 20 Ma tago vakir di ga vaki vakuku ia ba pa ta vavalima, 21 (a
dovotina, diat ra lavur tena tinabar di ga vaki diat ma pa ta vavalima
tana; ma go di tibe ma ra vavalima iat kai nina i tar biti tana dari:
"A Luluai i tar vavalima ma pa na nukpuku:
U a tena tinabar tukum");
22 i dovot muka ba Iesu a vuvung varirap ure ra kunubu i manga boina
iat. 23 Ma a dovotina di tar vaki mangoro na tena tinabar, tago a minat
i tur bat diat upi koko diat a ki tukum; 24 ma go nina, tago i tur tukum,
pa dir varvarkia ma ta tikai ta kana papalum na tena tinabar. 25 Kari go
na pait valar pa ia upi na valaun vakakit diat, dia tadav God tana, tago i
laun vatikai upi na araring tadav God ure diat.
26 Ma i tar topa ia muka upi kada ta tika na tena tinabar dari, ta tikai
ba i gomgom, a tena varmari, ta tikai ba pa i dur, diat a enana varbaiai
ma ra umana tena varpiam, ta tikai ba di tar vaki ia upi na lia vurakit
ta ra lavur magit ra bala na bakut; 27 ma pa na tul tar ra varporong ra
bungbung, lua ure kana varpiam iat, ma namur ure nam kai ra tarai,
varogop nam ra lavur tena tinabar lualua; tago i tar vakopono pait ia, ba
i ga tul tar ia iat mulai. 28 Tago ra tinata na varkurai i vaki ra tarai dia
bilua upi diat a tena tinabar lualua; ma nam ra tinata na vavalima, nina
i ga arikai namur ta ra tinata na varkurai, i ga vaki Natuna, nina i ko
vurakit ma pa na mutu.

Iesu kada tena tinabar

8 1 Ma ta nam ra lavur magit da tatike, go ia ra ngala: Kada ta tika na
tena tinabar lualua damana, ma i tar ki ta ra lime tuna ra kiki na
king kai ra ngala na Luluai arama ra bala na bakut, 2 a tultul ta ra pal i
gomgom, ma ta ra pal tabu tuna, nina ba ra Luluai iat i ga vatur ia, ma
vakir ra tarai. 3 Tago diat par a lavur tena tinabar, tikatikai, di vaki diat
upi diat a tul tar ra vartabar ma ra varporong; kari i topa ia ure go ra
tena tinabar lualua ba kana ta magit bula upi na tul tar ia. 4 Ma gala i ki
ati ra pia, gala pa na tena tinabar muka, tago ta ra umana tena tinabar
dia tar ki upi diat a tul tar ra vartabar da ra tinata na varkurai; 5 go diat,
dia torom ta nam ba i da ra malalar i ra lavur magit arama ra bala na
bakut, vada God i ga vateten Moses ba i ga vaninara upi na pait ra pal
tabu; tago i biti dari: "Una gire, pi una pait ra magit parika, varogop ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra malalar di ga ve tar ia tam ta ra ul a luana." 6 Ma go i tar alube pa ra
papalum i lia, tago i tar mal tar ra kunubu i lia, nina di tar vatur ia ma ra
tinata na varvatading i lia vurakit. 7 Tago gala ra luaina kunubu i ga tar
ko vurakit, gala pa da tikan mulai upi ta vauruana. 8 Tago i ga pit diat ma
i ga biti dari:
"Gire, ra Luluai i tar biti, ba a umana bungbung diat a pot,
Ba avet a pait ta kalamana kunubu tana ma diat ta ra kuba i Israel
ma ra kuba i Iuda;
9 Ma pa na da nam ra kunubu ave tar pait ia ma ra umana tama i diat
ta nam ra bung iau ga ben vairop diat ta ra gunan Aigipto;
Tago pa dia ga tur padikat ta kaugu kunubu,
Ma iau ga lingan kan diat, ra Luluai i biti.
10 Ma i dari ra kunubu ba avet a pait ia ma diat ta ra kuba i Israel
Ba i tar par nam ra e, ra Luluai i biti:
Ina poe kaugu lavur vartuluai ta ra nuknuk i diat,
Ma ina tumu diat ta ra bala i diat;
Ma iau kaka kadia God,
Ma diat kaugu tarai;
11 Ma diat dia bartalaina ma diat dia barturana pa dia tovo vargiliane
mule diat dari: Una nunure ra Luluai;
Tago diat par diat a nunure iau, diat dia ikilik ma diat dia ngala.
12 Tago ina mari diat ta kadia nirara, ma kadia lavur varpiam ina nuk
vue muka."
13 Ma tago i biti dari: "A kalamana kunubu," i tar vamaulana ra luaina.
Ma ra magit i papait na maulana ma i vailik tana, i maravai ba na panie
kakit.

A nilotu ati ra pia ma arama ra bala na bakut

9 1 A dovotina ta umana mangamangana ai ra lotu, ma a pal tabu da
ra mangamangana ra pia, dia ga tur bula ta ra kunubu lua. 2 Tago
di tar pait ra pal tabu, ra luaina, a turtur na birao i ga tur tana, ma ra
vuvuvung na nian, ma ra gem na ginigira nina di vatang ia ba a pakana
tabu. 3 Ma maro iat ta ra vauruana mal na rurua kutu, a pal tabu nina di
vatang ia ba, a Pakana i Tabu Kakit; 4 a la na goled ure ra mi i tur tana,
ma ra bok na kunubu di vung vapetep tar ra goled ta ra lavur papar
parika tana, ma ra la na goled, nina di vung ra mana tana, i va ta ra
balana, ma ra buka kai Aron, nina i ga ibul, ma ra pal a vat ai ra kunubu;
5 a ura angelo na minamar dir tur marama liu tana, dir vamalur taun ra
uguugu na varporong; ma gori i dekdek upi da varvai tikatikai ta go ra
lavur magit. 6 Ma tago di tar vaninare vapar go ra lavur magit a umana
tena tinabar dia rukruk vatikai ta ra luaina pal tabu, upi diat a papait
ra lotu; 7 ma ta ra vauruana ra tena tinabar lualua i ga ruk varkolono,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tikatika na bung ta ra kilakilala, ma i kap ra gap, ma i tul tar ia ure ia
iat mulai, ma ure ra umana nirara kai ra tarai; 8 damana ra Takodo na
Tulungen i ve tar go ra magit, ba pa di vaarike bulu boko ra nga ta ra
pakana pal i tabu kakit, tago i tur boko ra luaina pal tabu; 9 nina ba a
malalar ika ure ra e go gori; a e ba di tul tar ra vartabar ma ra varporong
tana, nina ba pa i vagomgom valar pa ra tena lotu, da i topa ra varkurai
na bala, 10 tago i kure tar diat (varurung ma ra nian ma ra nimomo ma ra
lavur vargi) da ra lavur mangamangana ra pia, tuk ta nam ra bung ba na
vut boko ra kilala na minamal.

11 Ma ba Kristo i tar pot, a ngala na tena tinabar lualua kai ra lavur bo
na magit nina di tar vaarike, ta ra pal tabu i ngala ma i lia vurakit, nina
ba pa di pait ia ma ra lima, a kukuraina dari, ba vakir kai go ra vavaki,
12 i tar vakopono ruk ta ra pakana i tabu kakit, ma vakir bula ma ra gapu
i ra me ma ra nat na bulumaku, ma ra gapuna iat, ma i tar pait valar pa
ra varkul tukum. 13 Ma ona i topa ra gapu i ra me ma ra bulumakau, ma
ra kabu i ra nat na bulumakau a tana, nina di pikire tar ia ta diat dia dur,
upi na gomgom ra paka i diat, 14 a gapu i Kristo, nina i ga tul tar mule tai
God ure ra Tulungen ba pa na mutu, ma pa ta pakana dur tana, na dur
valar vue ra lavur papalum vakuku ta ra bala i dat, upi dat a torom ta ra
launa God. 15 Kari go i tar tena varvamalmal ta ra kalamana kunubu, upi
diat di ga oro pa diat, diat a vatur vake ra varvatading ta ra tiniba ba pa
na mutu, ure ra vinirua na varporong ure ra mangamangana nirara di ga
pait ia ta ra kunubu lua. 16 Ma ba ta kunubu go kari, i topa ia ba na mat
lua nina i ga pait ra kunubu. 17 I tur dekdek ra kunubu, ona nina i pait ia i
ga tar mat; ba i laun boko, pa i tur dekdek. 18 Kari pa di vadoane vakuku
ra luaina kunubu, ure ke ra gap iat. 19 Tago ba Moses i tar vatang vapar ra
lavur vartuluai tadav diat a tarai par da ra varkurai i ga tak pa ra gapu
i ra nat na bulumakau ma ra me, ma ra tava, ma ra ivuna sip i meme,
ma ra isop, ma i ga pikire tar ia ta ra buk, ma ta ra tarai par, 20 ma i biti
dari: "Go a gap ure ra kunubu nina God i ga kure tar ia ta vavat." 21 Ma
i ga pikire bula ra gap ta ra pal tabu ma ta ra lavur la na lotu par bula.
22 Ma i maravai ba di vagomgom ra lavur magit ma ra gap, upi na da ra
tinata na varkurai; ma gala pa i talingir ra gap, gala pa ta punpun vue ai
ra varpiam.

A tinabar i Iesu i pun vue kada kaina mangamangana

23 Kari di ga kure tar ia, upi da vagomgom ia damana ra malalar i ra
lavur magit arama ra bala na bakut; ma ra lavur magit i tuna arama
ra bala na bakut da vagomgom diat ma ra umana varporong dia boina
kakit ta nam diat. 24 Tago Kristo pa i ga ruk ta ra pakana i tabu, di pait ia
ma ra lima, ma ra malalar i ka ra dovotina, i ga ruk ta ra bala na bakut
iat, upi na tur rikai gori, ta ra luaina mata i God ure dat; 25 ma vakir i

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ruk bula upi na tul tar milate mule, da ra tena tinabar lualua i ruk ta ra
pakana i tabu ta ra kilakilala ma ra gapu i ra enana mangana; 26 gala
damana, gala na tar peal kana vinirua papa ra vunapai ra rakarakan
a gunagunan; ma go i ga vakopono vana rikai ta ra mutuai ra umana
tataun upi na kap vaire vue ra varpiam ma ra varporong, nina ba ia
iat. 27 Ma da di tar kure ba ra tarai diat a vakopono mat, ma namur a
varkurai; 28 damana bula ra Kristo, di tar vakopono tul tar ia upi na puak
pa ra varpiam kai ra mangoro; ma a vauruana pakana na vana rikai pire
diat dia ki ung pa ia upi ra varvalaun; ma pata ure ra varpiam.

10 1 Tago ra tinata na varkurai i kap ika ra malur i ra lavur bo na
magit ba na ga vana rikai, ma vakir a dovot na malalar i ra lavur
magit, ma pa na vatakodo vakakit diat dia tadav ia ma nam ra lavur
varporong dia ga tul tar diat vatikai ta ra kilakilala. 2 Gala dia ga pait
valar pa ia, gala pa da tul tar mule diat, tago ra umana tena lotu, ba di
tar vakopono vagomgom diat, a nuknuk i diat pa na takun mule diat ma
ra varpiam. 3 Ta nam ra lavur varporong di nuk pa mule ra varpiam ta ra
kilakilala. 4 Tago pa i topa ra gapu i ra bulumakau ma ra me upi na tak
vue ra varpiam. 5 Kari ba i vana uti ta go ra rakarakan a gunagunan, i
biti dari:

"A varporong ma ra vartabar pa u ga mainge,
Ma u tar vaninare ta pakagu;
6 A vartabar di tun ia ma ra varporong ure ra varpiam, u, pa u ga
gugu tana;
7 Ma iau ga biti: Gire, iau tar pot (di tar tutumu ure iau ta ra pinipin
na buk)
Upi ina pait ot pa kaum mamainga, God."

8 Da i ga tatike lua: A varporong ma ra vartabar, ma ra vartabar di tun
tar ia ma ra varporong ure ra varpiam pa u ga mainge, ma pa u gugu
tana (nina di tul tar diat upi na da ra tinata na varkurai), 9 ma i ga biti:
Gire, iau tar pot upi ina pait ot pa kaum mamainga. I tak vue ra luaina,
upi na vatur vadekdek ra vauruana. 10 Ma di tar vagomgom dat ta go ra
mamainga, ure ra paka i Iesu Kristo nina di ga vakopono tul tar ia. 11 Ma
diat par ra umana tena tinabar dia tur ma dia papalum ra bungbung,
ma dia tultul tar milate ra kopono varporong, nam i mama pun vue
ra varpiam. 12 Ma nina, ba i tar tul tar ra kopono varporong upi na tur
tukum ure ra varpiam, i ga ki ta ra lime tuna God; 13 ma papa ta nam
ra bung i ungung pa ia ba da vung kana lavur ebar upi a ruarua na
kauna. 14 Tago ta ra kopono vartabar i tar mal ot vatukum pa diat, dia tar
vagomgom vakakit diat. 15 Ma ra Takodo na Tulungen bula i ve vadovot
dat, tago i tar biti lua:

16 "Go ra kunubu iau ma diat, avet a pait ia,
Ba i tar par nam ra lavur bung, ra Luluai i biti:

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Ina poe kaugu vartuluai ta ra bala i diat,
Ma ina tumu tar diat ta ra nuknuk i diat”; ma go bula namur:
17 “Ma kadia varpiam ma kadia mangamangana milmilikuan ina nuk
vue muka.”
18 Ma ona di tar pun vue nam ra lavur magit, pa ta varporong mulai ure
ra varpiam.

Dat a kakari maravai pire God

19 Kari a tara na turagu, tago da rurung upi ra niruk ta ra pakana pal i
tabu vurakit ure ra gapu i Iesu, 20 ta ra nga, a kalamana ma a launa, nina
i tar mal ot pa ia ure dat, ta ra mal na rurua kutu, ia nam ra palapakana
iat; 21 ma tago kadat a tena tinabar ngala ure ra kuba i God; 22 dat a
kakari maravai ma ra dovot na bala i dat ma ra ngala na nurnur, ba di tar
pipikirai tar ta ra bala i dat ma i langalanga ta ra kaina varkurai na bala,
ma ba di tar puk ra paka i dat ma ra barabara na tava; 23 ma dat a vatur
vadekdek vake ra tinata na kini nunur ma koko ra nidadadar; tago nina i
vatading tar ia i tar dovot; 24 upi dat a nuknuk vargiliane pa dat, upi dat a
vangangap dat ta ra varmari ma ra bo na papalum; 25 ma koko dat a vung
vue kada kivung da ra mangamangana kai ta umana, upi dat a varvargat
vargil muka; ma dat a ongor tana, tago da gire i tia maravai ra bung.
26 Ma ona da ga tar vatur vake ra minatoto ta ra dovotina, ma dat a
gugu upi ra varpiam, pa ta mulai ra varporong ure ra varpiam, 27 ia kaka
ra kini na bunurut upi ra varkurai, ma ra karangap na iap, nina ba na
vaimur vue ra umana ebar. 28 Nina i ga piam ra vartuluai kai Moses, i
virua ta ra tinata kai ra urua ba a utul a tena vartakun, ma pa da mari
ia. 29 Ava ra nuknuk i vavat? Pa na manga ngala vang ra balbali tadav
nina i ruarua taun ra Natu i God ma ra kauna, ma i nuk ia ba ra gap ure
ra vamading a magit vakuku, nina di ga tar vagomgom ia me, ma i vul
vatagiliman ra Tulungea i ra varmari? 30 Tago da tar nunure nina i ga
biti: “Kaugu ka ra varobo, iau kaka ina babali.” Ma dari bula: “Ra Luluai
na kure ra taraina.” 31 la ra magit na bunurut tuna ba da tul tar dat ta ra
lima i ra launa God.
32 Ma avat a nuknuk pa ra umana bung lua, nina di ga tar vakapa avat
i tana, ma i tup avat i tana ra ngala na vinarubu ma ra lavur kinadik;
33 tikai, tago di ga vaki tar avat upi a magit na ginigira ure ra lavur
varvul ma ra varvakadik; ma ta ra tikai, tago ava ga bartalaina ma diat
dia ga damana. 34 Ma ava ga mari diat, di ga vi diat, ma ava ga gugu ba
di ga ra vue kavava tabarikik, tago ava ga nunure ba kavava ta enana
tabarikik i manga boina ma na tur tukum. 35 Koko avat a vue kavava
nurnur, tago na ngala tana ra vapuak. 36 I topa avat ra kini vovovon, upi,
ba ona ava tar pait ra mamainga kai God, avat a vatur vake ra vamading.
37 “Tago a ik ika boko,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Ma nina ba na vana rikai na pot muka, ma pa na vavuan.
38 Ma ra tena takodo na laun ta ra nurnur;
Ma ona na talil mulai, a tulungeagu pa na mainge.”
39 Ma dat, pa da vardada ma diat, dia talil mulai ma di virua; da vardada
ka ma diat, dia nurnur upi ra varvalaun ure ra tulungea i diat.

A nurnur

11 1 A nurnur ia ra patuan na nuknuk ure ra magit da ki ungung pa
ia ma ra kini nunur, ra ninunuk ot ure ra lavur magit pa da gire.
2 Tago ta go ra magit ra umana patuana lua dia ga rararang tana. 3 Ta ra
nurnur da nunure ilam ba ra tinata kai God i ga pait ra lavur tataun, ma
damana ra lavur magit da gire pa di ga pait diat ma ra lavur magit da
gire. 4 Ta ra nurnur Abel i ga tul tar tai God ra varporong i manga boina
ta nam kai Kain, ma i ga vatur vake ra varveai tana ba ia ra tena takodo,
tago God i ga varvarvai ure kana vartabar; a dovotina i tar mat, ma i
tatata boko tana. 5 Ta ra nurnur di ga tak vakari pa Enok upi koko na gire
ra minat; ma pa di na mule, tago God i ga tak vakari pa ia; ma tago ba pa
di ga tak vakari pa ia boko i ga vatur vake ra varvai ba God i ga manane;
6 ma ona pata nurnur i dekdek tuna upi na manane dat; tago i topa nina
i vana tadav God ba na kapupi ia, ba i laun, ma ba na vapuak diat, dia
ongor ma ra tinikan upi ia. 7 Ta ra nurnur Noa, ba God i ga vaale ure ra
lavur magit ba na arikai boko, i ga vaninare ra parau ta ra variru tadav
God upi na valaun ra taraina; ure ra dari i ga kure vakaina ra rakarakan
a gunagunan, ma i ga kale tana ra varvatakodo i vuna ta ra nurnur. 8 Ta
ra nurnur Abaraam, i ga torom ba di ga oro pa ia upi na vana ta ra gunan
nina ba na kale boko; ma i vana pa, ma pa i nunure ra gunan ba na vana
tana. 9 Ta ra nurnur i ga ki da ra vaira ta ra gunan di ga vatading tar ia,
i ga ki ta ra pal na mal, Isak bula ma Iakob dital, nina dital kakalai ta ra
kopono vamading; 10 tago i ga kiki pa ra pia na pal, nina ba ra vunapaina
tana, God iat i ga vatur ia ma i ga pait ia. 11 Damana Sara i ga vatur ra
niongor ta ra nurnur upi na lalau pa ra bul, ma a dovotina i ga tubuan,
tago i ga nuk pa ia, ba nina i ga vatading ia, i dovot; 12 kari a do muka
da ra lavur tagul arama liu, ma da bula ra veo ra valvalian, ba pa di luk
valar pa ia, dia ga tavua rikai tai tikai, ma nina i da ra minat.
13 Diat par go dia ga mat ta ra nurnur, ma vakir di ga vatur vake ra
lavur magit di vamading me, dia ga gire ke diat maro vailik ma dia ga oro
vatatabai diat, ma dia varvai ure diat iat,, ba dia ki na vaira ka ma dia
vanavana ka ati ra pia. 14 Ma diat, dia tatata dari dia vaarike tana ba dia
tikan upi kadia ta gunan. 15 Ma gala di ga nuknuk pa nam dia ga vana kan
ia gala pa na dekdek upi diat a talil mulai upi ia. 16 Ma go dia mainge tikai
i ko vurakit, nam marama ra bala na bakut; ma God pa i vavirvir upi da
vatang ia ba kadia God; tago i tar vaninare tika na pia na pal ba kadiat.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

17 Ta ra nurnur Abaraam, ba di ga valar ia, i ga tul tar Isak; maia,
ma nina i ga vatur vake ra vamading ma ra gugu, i ga tul tar natuna, a
kavakake. ke; 18 nina iat di ga biti ure: A vuna tarai Isak iat da vatang ia
ba kaum vuna tarai; 19 ma i ga nuk ia, ba pa i dekdek tadav God upi na
vatut pa ia, maia, ma kan bula ra minat; ma i varogop ba i vatur vake
mule damana. 20 Ta ra nurnur Isak i ga tata vadoane Iakob ma Esau, ure
ra lavur magit nina ba diat a arikai boko. 21 Ta ra nurnur Iakob, ba i to
na mat, i ga tata vadoane ra ura natu i Iosep; i ga lotu, ma i ga ruru ura
ma kana buka. 22 Ta ra nurnur Iosep, ba i to na mat, i ga varvai ure ra
vinavana kai ra umana natu i Israel; ma i vartuluai ure ra uruna. 23 Ta
ra nurnur, ba di tar kava Moses, a ura tavuna dir ga ive a utul a gai,
tago dir gire ba a bo na bul; ma pa dir burut ta ra vartuluai kai ra king.
24 Ta ra nurnur Moses, ba i ga barmana boko, i ga ole upi da vatang ia
ba dir nana ma natu i Parao; 25 i ga pilak pa ra kinadik upi na kairane
varurungane ma diat ra tarai kai God, ma koko na gugu vakuku ta ra
varpiam ure ta umana bung; 26 i ga nuk ia ba ra milmilikuan ure Kristo
ia ra ngatngat na magit, ma ra lavur tabarikik kai Aigipto pata; tago i
ga nuk pa ra vapuak tana. 27 Ta ra nurnur i ga lop kan ra gunan Aigipto,
ma pa i ga burut ta ra kankan kai ra king; tago i ga ongor da i tar gire
nina ba pa di na ia. 28 Ta ra nurnur i ga pait ra lukara na bolo lake, ma ra
pikire gap, kan nina i ga doko diat ra umana luaina bul na bili vakaina
diat. 29 Ta ra nurnur dia ga bolo ta ra Ta Meme da ta ra pia tuna; ma ba
ra umana te Aigipto dia valar ra vinavana damana dia kongo ko. 30 Ta
ra nurnur i ga tarip ra liplip Ieriko, ba di tar tur kikil ia a lavurua na
bung. 31 Ta ra nurnur ra igoro na vavina Raab pa i ga virua varurung ma
diat dia ga varvarpiam, tago i tar onge diat ra umana tena kilao ma i tar
vango diat. 32 Ma ava mulai ina biti? Na vavuan vurakit ba ina varvai
ure Gideon, ma Barak, ma Samson, ma Iepta; ma David bula ma Samuel,
ma diat ra umana propet; 33 nina diat dia vamolo ta umana vuna gunan
ta ra nurnur, dia ga pait ra takodo na mangamangana, dia vatur vake
ra umana vamading, dia paum bat ra ngie i ra umana leon, 34 dia pun
ra dekdek i ra iap, dia laun kan ra ngangar na pakat na vinarubu, dia
vadekdek mule diat ba dia tar bilua, dia dekdek ta ra vinarubu, dia korot
diat ra lavur loko na tarai na vinarubu kai ra umana enana. 35 Ta umana
vavina dia vatur vake kadia umana minat tai ta tinut mulai kan ra minat;
ma ta umana dia manga vakadik diat, ma dia ole ke ra varvalaun; tago
dia mainge ra tinut mulai nina i manga boina; 36 ta ra umana i tup diat
ra varkulumai ma ra varvirit, maia, ma ra vivi bula ma ra kini ta ra
pal na banubat; 37 di ga tupar diat ma ra vat, di ga poko kutu varbaiane
diat, di ga valam diat, di ga ubu doko diat ma ra pakat na vinarubu; dia
vanavana vurvurbit ma ra pal a sip, ma ra pal a me; dia ga luveana kakit,
dia ga kadik, di ga vakaina diat; 38 (ma ra rakarakan a gunagunan pa i ga

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ko upi diat), ma dia vanavana vurvurbit ta ra umana bil ma ta ra umana
lualuana, ma ta ra umana babang, ma ta ra umana tung ra pia. 39 Ma
go diat parika, dia tar rararang ure ra nurnur, ma pa dia vatur vake ra
vamading, 40 tago God i tar vaninare ta magit i manga boina ure dat, upi
da mal varurungane vakakit pa dat ma diat.

God, Tama i dat

12 1 Tago da nunure ba ra ngala na kor na tena varveai dovot, dia
tur vurkikilane dat, boina ba dat a vorodo vue ra lavur mamat
na magit, ma ra varpiam i taun bat dat, upi dat a vutvut ma ra patuan na
nuknuk i dat ta nam ra nivut na varkaul i tur ta ra luaina mata i dat, 2 ma
dat a giragire Iesu, nina i lualua ta ra nurnur ma i pait ot pa ia bula, nina,
ba ure ra gugu i tar tur ta ra luaina matana, i ga kairane ra kinadik ta
ra bolo, ma pa i ga nuk pa ra vavirvir tana, ma i tar ki ta ra lime tuna ra
kiki kai God. 3 Avat a nuk pa nina i ga tar ki vamadudur ta ra varpuapuai
kai ra umana tena varpiam ure mule, kan na bilua ma na nguangua ra
bala i vavat. 4 Pa ava tar onge bat ia boko upi ra gapu i vavat na talingir
ta kavava vinarubu ma ra varpiam; 5 ma ava tar nuk vue ra vargat, nina i
vateten avat da ra umana bul dari:

"Natugu, koko una piam ra varvapagumanene kai ra Luluai,
Ma koko na talanguan ra balam ona i pit iu;
6 Tago nina ra Luluai i mari ia, i vapagumanena,
Ma i kitakita diat ra umana natuna ba i onge diat."

7 Ona ava ki vamadudur ta ra varvapagumanene, God i malmal avat da
avat ra umana natuna; tago to ia ra bul ba tamana pa i vapagumanena?
8 Ma gala pa di vapagumanene avat, varogop dia papait ia ta diat parika,
gala avat a umana nat na kete, ma vakir a umana natuna tuna. 9 Ma go
bula, a umana tama i dat ra pia dia ga kitakita dat, ma da tar ru diat
tana; ma pa na ngala laka kada tinorom tadav ra Tama i ra tulungea i
dat, upi dat a laun? 10 Tago a dovotina diat nam dia tar kita dat a paupau
bung uka da kadia mamainga; ma nina upi dat a boina tana, upi dat
bula dat a vatur vake kana mangamangana gomgom. 11 Pa da nuk pa ra
varvapagumanene ba a magit na gugu go gori, a magit na nitabun uka;
ma namur boko i vue ra vuai ra varvatakodo ta ra malmal pire diat dia
tar vartovo tana.

A tinata varvakapa ma ra varvalai

12 Io, avat a kodo ra lima i bilua, ma ra malmalikun na keke i pagurgur;
13 ma avat a vatakodo ra nga ure ra kau i vavat, upi koko na takari nina i
kekebau, upi da valaun ia ka.
14 Avat a ongor upi avat a ki na malmal ma ra tarai par, ma upi ra
varvagomgom, tago pa ta na gire ra Luluai ba pa i tur pirana nam ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

magit; 15 ma avat a balaure, kan ta tikai na bura pit kan ra varmari kai
God; ma kan ta tika na mapak na okor na gol rikai ma na vapurpuruan
avat; ma na vadur pa ta mangoro; 16 ma kan ta tikai akamana a tena
ungaunga, ba ta tutana vakuku da Esau, nina i ga ivure kana kini na
nilua ure ta kopono nian. 17 Ma ava tar nunure ba namur i ga mainge upi
na kale ra nidoan ma di tar okole vue ke (ma pa i gire tadav ra kini na
nukpuku), ma a dovotina i manga tikan upi ia ma ra lur na matana.
18 Tago pa ava ga vana tadav ra luana di bili valar pa ia, ma i birao
ma ra iap, ma pa ta bula tadav ra korong na gavul, ma ra bobotoi, ma ra
ngala na vuvu, 19 ma ra nilai ra tavur, ma ra nilai ra umana tinata; nam,
ba diat dia ga valongore, dia araring ure, ba koko na tata mulai pire diat;
20 tago i dekdek upi diat a pidik tar ta ra vartuluai dari: Gala tika na leing
na bili ra luana, gala da tupar ia ma ra vat; 21 ma tago i ga enana tuna
nam ra ngala na ninana, Moses i ga biti: Iau burut ma iau dadadar na
kaia; 22 ia kaka ava tar vut tadav ra luana Sion, ma tadav ra pia na pal
kai ra launa God, a Ierusalem marama ra bala na bakut, ma tadav ra kor
na angelo pa di luk valar pa diat, 23 ma tadav ra kivung ma ra ekelesia
kai ra umana luaina, di tar tumu diat arama ra bala na bakut, ma tadav
God bula, a tena varkurai kai ra tarai par, ma tadav ra tulungea i diat ra
umana tena takodo, nina di tar mal vakakit diat, 24 ma tadav Iesu ra tena
malmal ai ta kalamana kunubu, ma ra gap di pikire, nina i manga boina
kana tinata ta dir ma ra gapu i Abel. 25 Avat a balaure avat, upi koko avat
a ole vue nam i tatata. Tago diat, dia ga ole nina i ga vaale diat ra pia, pa
dia ga laun, ma dat bula pa dat a laun, ona da lingan kan nina i varvaalai
marama ra bala na bakut; 26 nina i ga vamalmaliara ra rakarakan a
gunagunan ma ra nilaina ta nam ra e; ma go i tar vatading tar ia, i biti:
"Ta tika na pakana mulai ina vamalmaliara ra rakarakan a gunagunan,
ma vakir ra rakarakan a gunagunan ika, a bala na bakut bula." 27 Ma
go ra tinata: "Ta tika na pakana mulai," a kukuraina dari, ba da tak vue
ra lavur magit i vamalmaliara, da ra lavur magit di pait ia ka, upi na
tur padikat ra lavur magit ba da mama vamalmaliara. 28 Ma tago da tar
vatur vake ra varkurai di mama vamalmaliara, dat a pite varpa, upi dat a
torom tadav God ma ra variru ma ra ururian da na boina pirana; 29 tago
kada God ia ra ngangap na iap.

A nga nina ba dat a vagugu God me

13 1 Boina ba na tur vatikai ra varmari na barturana. 2 Koko avat
a valubane ra varmari tadav diat ra lavur vaira; tago ta umana
dia ga tabar ra umana angelo ma pa dia ga nunure. 3 Avat a nuk pa
diat dia ki ra pal na banubat, da di vi avat bula; avat a nuk pa diat
bula di vakavakaina diat, tago avat bula ava ki boko ta ra paka i vavat.
4 Boina ba avat par, avat a ru ra kini na bartaulai, ma koko ra dur na

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

mangamangana tana; tago diat ra umana tena ruk varbat ma ra umana
tena nipo God na kure diat. 5 Koko avat a manga mari mani; boina avat
a ngo ko ta nam ra magit ava tar vatur vake; tago ia iat i ga biti: "Pa ina
nur vue u, ma pa ina vana kan u." 6 Upi dat a rurung ma ra tinata dari:
"Ra Luluai kaugu tena maramaravut, ma pa ina burut;
Ma ava mulai ra magit ba ra tarai diat a pait ia tagu?"
7 Avat a nuk pa diat, dia lue avat, dia ga ve avat ra tinata kai God; avat a
kap lap kadia nurnur, ma avat a nuk pa ra mutuai kadia kini ra pia. 8 Iesu
Kristo i varogop vatikai, i damana ta ra bung i tar par ma ta ra bung gori,
maia, ma pa i enana ta ra lavur bungbung namur ba pa i mutu. 9 Koko da alal
vurvurbingitane avat ta ra lavur enana vartovo; tago i topa ia ba da vapadikat
ra bala i vavat ma ra varmari; ma koko ma ra nian, tago pa i mal pa diat dia
varvakai tana. 10 Kada ta tika na uguugu na vartabar, ma pa i takodo upi
diat, dia papalum ta ra pal tabu, diat a ian tana. 11 A tena tinabar lualua i kap
ra gapu i ra vavaguai ta ra pakana pal i tabu kakit upi ra varporong ure ra
varpiam, ma ra paka i diat di tun vue ta ra pakana gunan irai. 12 Ma Iesu bula,
upi na vagomgom diat ra tarai ma ra gapuna iat, i ga kairane ra kinadik ta, ra
pakana gunan irai. 13 Io, i boina ba dat a vanavana tadav ia ta ra pakana gunan
irai, upi da kapkap varurungane ra milmilikuan me. 14 Vakir kada ta pia na pal
ati upi dat a ki vatikai tana, da tikan upi tikai nina na mur boko. 15 Boina ba
dat a tul vatikene tar ra tinabar na pite varpa tadav God tana, ia ra vuai ra bul
na ngie i dat, nina dia vatang ra iangina. 16 Ma koko avat a valubane upi avat a
pait ra boina ma ra varvartabar; tago God i mainge tuna ra tinabar dari. 17 Avat
a ongaongo ta diat dia lue avat, ma avat a torom bulbulu; tago dia makmakile
ure ra tulungea i vavat, da diat da tir boko diat i tana; upi diat a pait go ma ra
gugu, ma koko ma ra niligur; tago nam pa na boina ure avat.
18 Avat a araring ure avet; tago ave nunure tuna, ba i boina ra varkurai
ta ra bala i vevet, ma ave mainge upi na takodo kaveve mangamangana
ta ra lavur magit parika. 19 Ma iau manga vargat avat, upi avat a pait go
ra magit, upi ina vana lulut mulai tadav avat.

A niaring

20 Ma ra God na malmal, nina i ga kap vaarike mule kan ra minat kada
Luluai Iesu, ra ngala na tena balabalaure sip ma ra gap ure ra kunubu ba
pa na mutu, 21 na mal ot pa avat ta ra lavur bo na mangamangana parika,
upi avat a pait kana mamainga, ma na papalum ta ra bala i vavat upi
na vana rikai ra mangamangana i boina ta ra matana ure Iesu Kristo; a
variru tadav ia ba pa na mutu. Amen.

A mutuaina tinata

22 Ma iau lul vovo pa avat, ba avat a kapupi go ra tinata na vargat; tago
iau ga tumu ra buk tadav avat ma ra paupau tinata. 23 Avat a nunure ba

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

di tar pala vue ra tura i dat Timoteo ma ona na pot lulut ati, amir par,
amir a gire avat.
24 Avat a vatatabe diat par dia lue avat ma diat par ra umana tena
gomgom. Diat a tarai Italia dia vatatabe avat.
25 A varmari tadav avat par. Amen.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A BUK KAI IAKOBO

1 [1] Iakobo, a tultul kai God ma kai ra Luluai Iesu Kristo, tadav ra
vinun ma a ura vuna tarai dia ki vurvurbit: Tatabai!

A nurnur ma ra kabinana

[2] Avat a gugu, a tara na turagu, ona ava varkuvo ma ra lavur
mangamangana varilam; [3] tago ava nunure ra valavalar, di valar kavava
nurnur me, na vaarike ra kini vamadudur. [4] Ma i boina ba ra kini
vamadudur na vatur vake ra papalum i ko vurakit, upi avat a ko vurakit,
a umana kidoloina, ma koko avat a kom pit upi ta magit.
[5] Ma ba tikai ta vavat i iba upi ra kabinana, na lul ia pire God, nina i
manga tabatabar dat par ma pa i muie, ma pa i vartakun, ma na tabar ia
me. [6] Ma i boina ba na araring ma ra nurnur, ma koko na nunuk lalar ure
ta magit; tago nina i nunuk lalar dir vardada ma ra bobol na ta, nina a
vuvu i gogone ma i vuvuai vurvurbit. [7] Koko nam ra tutana na nuk ia ba
na vatur vake ta magit tai ra Luluai; [8] a tutana ba a ura nuknukina pa i
patuan ta kana lavur vinavana.

A luveana ma ra uviana

[9] Ma a tura i dat i ikilik na langlang ure kana ngala na kini; [10] ma ra
uviana ure kana ikilik na kini; tago na panie da ra pupu na davai. [11] Tago
ra keake i vana rikai ma ra oao, ma i rang ra vura; ma ra pupuna i bura
ma ra ana bo na ginigira i panie ke; damana bula ra uviana na panie ta
kana lavur vinavana.

A valavalar ma ra varilam

[12] Nam ra tutana i tur patuan ta ra varilam i ti doan; tago ba di tar
valar ot pa ia, da tul tar ra kere na nilaun tana, nina God i ga biti ba na
tul tar ia ta diat dia mari ia. [13] Ba di valam ta tikai koko nam na biti: God
i valam pa iau; tago i dekdek upi da valam pa God ma ra kaina, ma ia iat
pa i valam pa ta tikai; [14] ma di valam ra tarai, tikatikai, ba kadia kaina
mamainga iat i al pa diat ma i oro raprap diat. [15] Namur ba ra kaina
mamainga i ga lalau pa, i kava vue ra varpiam; ma ba ra varpiam i tar

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tavua, i vuai ra minat. 16 Koko da varara avat, a umana vakak na turagu.
17 A lavur bo na vartabar ma ra lavur tinabar i ko vurakit, marama ra
bala na bakut nam, i vana ba kan ra Tama i ra lavur kapa, nina ba pa i
enana mulai, ma pa i pukpukue a ik kana mangamangana. 18 I ga vangala
dat ta kana mamainga iat ta ra tinata i ra dovotina, upi dat a da ra luaina
vuai e ta kana lavur magit na vavaki.

A valavalongor ma ra tinorom

19 Ava nunure go, a umana vakak na turagu. Ma i boina ba ra tarai
par, tikatikai, diat a valavalongor lulut, ma diat a vavabing ma ra tinata,
ma diat a vavabing bula ma ra kankan; 20 tago ra kankan kai ra tarai pa
i pait vaarike ra mangamangana takodo kai God. 21 Io, avat a vungue ra
dur na mangamangana par ma ra pepeal milmilikuan, ma avat a kapupi
ra tinata ma ra madu na maukua i vavat, nina ra tinata di ga vaume
livuan ta vavat, nina ba na valaun valar pa ra tulungea i vavat. 22 Ma i
boina ba avat a toratorom ta ra tinata, ma koko avat a valongore ke, kan
avat a tuam pa mule avat. 23 Tago ba tikai i valongore ke ra tinata ma pa i
torom tana, dir vardada ma ra tutana i gire ra matana ta ra tiroa; 24 tago
i bobe mule ma i vana pa ma i valubane vuavue ba ia a mangamangana
tutana ava. 25 Ma ba tikai i gire bulu ra tinata na vartuluai, nina i
valangalanga ma i ko vurakit, ma i ki patuan tana; nina ba i valongore
ma pa i valubane mule, i torom uka tana ma i papait ia ka, nam ra tutana
na ti doan ta kana tinorom. 26 Ba tikai i nuk ia ba ia ra tena lotu tuna,
ma pa i kure vadekdek ra karameana, ma i vagu pa ka ra balana, a lotu
kai nam ra tutana a magit vakuku. 27 Go ia ra lotu nina i gomgom ma pa
ta magit i rara tana ta ra mata i God, a Tama i dat: Ba da mal pa diat ra
umana nat na ling ma ra umana ua na vavina, dia ki na malari, ma ba da
balaure bat dat kan ra dur na magit kai ra rakarakan a gunagunan.

A tinata na vartigal ure ra ninunuk varbaiai

2 1 A tara na turagu, koko avat a vatur ra nurnur tai kada Luluai Iesu
Kristo, a Luluai na minamar, varurung ma ra variru vakuku ure ta
tikai. 2 Tago ba tikai i ruk ta kavava kivung ma ra lavur domol na goled, ma
ra mal kumau, ma tika na luveana i ruk bula ma ra dur na mal; 3 ma ava nuk
pa nina i mal ma ra mal kumau, ma ava biti tana: Una ki ati ta go ra bo na
kiki; ma ava biti tadav ra luveana: Una tur abara, ba una ki ta ra vavai ra
ruarua na kakigu; 4 dave, pa i enana varbaiai ra nuknuk i vavat laka, ma pa
ava varkurai vang ma ra lavur kaina nuknuk? 5 Avat a valongore, a umana
vakak na turagu: Dave, God pa i ga pilak pa diat laka dia luveana ati ra pia;
upi diat a uviana ta ra nurnur, ma upi diat a kale pa ra varkurai, nina i ga
biti ba na tul tar ia ta diat dia mari ia? 6 Ma avat ava piam vue ra luveana.
Dave, diat ra umana uviana pa dia kure vadekdek avat laka, ma pa dia al pa

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

avat ta ra mata i ra umana kiki na varkurai? 7 Dave, pa dia vul vang ra bo
na iang di ga vatang avat me? 8 Ma ona ava pait ot pa ra tinata na varkurai,
nina i lia kakit ta ra Buk Tabu dari: "Una mari talaim da u mari mule u," ava
pait ra boina damana. 9 Ma ona ava ru vakuku ta tikai, ava pait ra varpiam,
ma ra tinata na varkurai i takun ot pa avat da ra umana tena varpiam.
10 Tago nina i torom ta ra tinata na varkurai par, ma i tume tai ta ra kopono
vartuluai tana, da kure da i tar rara ta ra tinata na varkurai parika. 11 Tago
nina i tatike: "Koko una po," i tatike bula: "Koko una vardodoko." Io, gala
pa u po, ma u vardodoko ko, gala u a tena varpiam ta ra tinata na varkurai.
12 Boina ba avat a tata, ma avat a pait ra lavur magit, da ra tarai da kure diat
boko ma ra tinata na varkurai i valangalanga. 13 Tago pa ta varmari na tur
ta ra varkurai ure nina ba pa i ga pait ra varmari; ma ra varmari i rukue ra
varkurai.

A nurnur ma ra papalum

14 Na topa ra ava, a tara na turagu, ba tikai i biti i vatur ra nurnur, ma pa ta
bo na papalum i tur pirana? Dave, nam ra nurnur na valaun valar pa ia? 15 Ba
tikai ta diat a tara na tura i dat ba tai dat, ma pa kana ta mal, ma i iba upi ana
magit a bungbung par, ma tikai ta vavat i tatike tadav dir: 16 Amur a vana ma
ra malmal, amur a ga madir ma amur a maur; ma pa ava tabar dir ma ra magit
a paka i dir i ko iba upi ia, na topa ra ava damana? 17 Damana bula ra nurnur,
ba pa i vaarike ra umana papalum, i mat ika. 18 Ma ta ra tikai i biti: Kaum ra
nurnur, ma kaugu ra umana papalum; una ve tar kaum nurnur tagu i tur irai
kan kaum lavur papalum, ma iau ina ve tar kaugu nurnur tam ta kaugu umana
papalum. 19 U nurnur ba God tikai ka; i boina damana; a umana tabaran bula
dia nurnur ma dia dadadar. 20 Ma u, ra tutana vakuku, pa u matoto laka ba ra
nurnur, nina i tur irai kan ra umana papalum, ia ra magit vakuku? 21 Dave, pa
di ga vatakodo Abaraam ra tama i dat ma ra papalum, tago i ga tul tar Isak
natuna, a tutana, ta ra uguugu na vartabar? 22 U gire tana, ba ra nurnur dir
ga ongor varirivut ma kana lavur papalum, ma ra lavur papalum di ga mal
ot pa ra nurnur; 23 ma di ga pait ot pa ra pakana Buk Tabu, nina i biti dari:
Ma Abaraam i ga nurnur tai God, ma di ga luk tar ia upi ra mangamangana
takodo; ma di ga vatang ia ba ra talai God. 24 Ava gire tana ba di vatakodo ra
tutana ta kana lavur papalum ma vakir ta ra nurnur uka. 25 Ma damana bula
Raab, ra igoro na vavina, pa di ga vatakodoa bar ta kana papalum laka, tago i
ga vango ra umana kilao, ma i ga tul vue mule diat ta ra enana nga? 26 Tago da
ra paka i dat i mat ika ona dir ki varbaiai ma ra tulungea i dat, damana bula ra
nurnur i mat ika, ona dir ki varbaiai ma ra umana papalum.

A karamea i dat

3 1 A tara na turagu, koko mangoro ta vavat diat a tena vartovo tago ava
nunure a varkurai na mamat pire dat. 2 Tago mangoro na magit dat par

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

da rara tana. Ba tikai pa i tutukai tai ta tinata, nam ra tutana i ko vurakit ma
na kure valar pa bula ra pakana parika. 3 Ba da valonge ra al vakai ta ra ngie
i ra umana os upi diat a torom ta dat, da valilie bula ra paka i diat me. 4 Avat
a gire bula ra umana parau, a dovotina dia ngala, ma ra umana dekdek na
vuvu dia gogone diat, di valilie diat ika ma ra vo tatatabai i ikilik tuna, upi
diat a vana da ra mamainga kai ra tena tinai. 5 Damana bula ra karamea i dat
a ikilik na pakana, ma i vavagia pa mule ma ra lavur ngala na magit. Avat
a gire, di vautunge a ngala na lokor ma ra ikilik na iap! 6 Ma ra karamea i
dat i da ra iap; a karamea i dat ia ra magit ta ra pakapaka i dat i buka ma ra
mangamangana i gegagege, ma i vadur ra kidoloina paka i dat, i vautunge
ra magit par i laun, ma di vautunge value ma ra geena.[a] 7 Tago dia vamaram
ra maukua i ra lavur mangamangana leing, ma ra lavur mangamangana beo
dia purpururung, ma ra lavur magit dia kakao ra pia, ma ra lavur magit dia
tur ara na ta; a maukua i ra tarai i ga vamaram diat. 8 Ma ra karamea i dat pa
ta tutana na vamaram valar pa ia; a kaina magit i tenten, i buka ma ra taring
na matmat. 9 Da pite pa ra Luluai, Tama, me, ma da tata vabilak ra tarai me,
nina di ga vaki diat da ra malalar i God; 10 a tinata na varvadoan ma ra tinata
na varvabilak i arikai ta ra kopono ngia. A lavur magit damana pa dia to
pa ta magit, a tara na turagu. 11 A tava tuna ma ra tava i mapak dir a ninim
rikai dave ta ra kopono matana tava? 12 A tara na turagu, a vuai na oliva
na vana rikai dave ta ra davai na lovo, ma ra davai na vain na vuai vaarike
davatane ra lovo? Damana bula pa ta tava tuna na ninim rikai ta ra ta.

A kabinana marama liu

13 To ia ta vavat i kabinana ma i minana bula? Boina na ve tar kana bo na
mangamangana ta kana lavur papalum ma ra madu na maukua i ra kabinana.
14 Ma ona ra mapak na varpin ma ra varngangar i tur ta ra bala i vavat, koko
avat a pite pa avat mulai, ma koko ava vaongo bat ra dovotina. 15 Nam ra
kabinana pa i vana ba marama, a kabinana ka mamati ra pia, a kabinana
kai ra tarai ma kai ra lavur tabaran. 16 Tago nam ra gunan a varpin ma ra
varngangar i tur tana, a lavur magit i purpuruan i tavua tana ma ra lavur dur
na mangamangana bula. 17 Ma nam ra kabinana i vana ba marama, i gomgom
lua ma i maram, ma i vovovon, i valongore ra nilul, i buka ma ra varmari ma
ra lavur bo na vuaina, ma pa ta varpilak tana, ma pa ta vaongo. 18 Ma ra vuai
ra mangamangana takodo da oe ma ra malmal ta diat dia pait ra malmal.

A kini na varmaliurai ma ra rakarakan a gunagunan

4 1 Mamave nam ra lavur vinarubu ma ra lavur varngangar pire
vavat? A vuna kavava lavur kaina mamainga dia varvarubu ta

---

[a] **3.6** Geena ia ra ngala na tavul a puputa maravai Ierusalem, ma ra iap i ga ioaio vatikai tana. A tarai Iudaia dia ga valarue ra ruarua na tulungen me.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra pakapaka i vavat. 2 Ava mamainga, ma pa ava vavatur vakai; ava
vardodoko ma ava varngu, ma pa ava alube pa ia; ava varubu ma ava
varngangar; pa ava vavatur vakai, tago pa ava lulul. 3 Ava lulul ma pa ava
vavatur vakai, tago ava lul varara upi avat a vole mule ta kavava lavur
kaina mamainga. 4 Avat a umana tena nipo, pa ava nunure laka ba diat
dia bartalaina ma ra rakarakan a gunagunan, dia ebar ma God? Ma diat
par dia mainge upi diat a bartalaina ma ra rakarakan a gunagunan, dia
papait na ebar ma God. 5 Dave, ava nuk ia ba ra Buk Tabu i tata vakuku
bar? Dave, a tulungen, nina God i ga vaki tar ia ta dat, i kaina upi ra
varngu? 6 Ma i tul tar ra varmari i manga ngala. Kari a Buk Tabu i biti
dari: God i onge bat nina i malamala luluai, ma i mari nam i vovovon
ra balana. 7 Io, avat a toratorom tai God; ma avat a onge bat Satan, ma
na lop kan avat. 8 Avat a kakari pire God, ma God na kakari tadav avat.
Avat a gi ra lima i vavat, a umana tena varpiam, avat a vagomgom ra
bala i vavat, avat ba i ivut ra nuknuk i vavat. 9 Da vakadik avat, na tabun
ra bala i vavat, ma avat a tangtangi; da pukue kavava ninongon upi ra
nitabun, ma kavava gugu upi ra tanguvian. 10 Avat a vaikilik mule avat ta
ra mata i ra Luluai, ma na vangala avat.

A vartigal ure ra varkurai vargil

11 Koko avat a varurai vargil, a tara na turagu. Nina i ure tika na tura i
dat, ba nina i kure vakaina turana, i ure ra tinata na varkurai, ma i kure;
ma ba u kure ra tinata na varkurai, vakir u pait ot pa ia, u kure ke. 12 Ma
a kopono ko i vuna ta ra tinata na varkurai ma ia bula i varvarkurai, nina
i valavalaun ma i vakaina valar pa ia; ma to ia vang u, upi u kure talaim?

A vartigal ure ra tinata na vavagia

13 Io, avat ava biti, ieri ba ningene avet a vana ta nam ra pia na pal
ma avet a ki tana a kopono kilala, ma avet a kukul, ma avet a piapie ra
mani tana; 14 ma pa ava nunure ba ava bar na tadav avat ningene. Kavava
nilaun i varogop ma ra ava? Tago avat, a vual avat, nina i vana rikai papa
ma i panie lulut mulai. 15 I topa avat upi avat a biti: Ba ra Luluai i mainge,
avet a laun ma avet a pait go ba nam. 16 Ma go ava vavagia pa mule avat
ma kavava tinata na vavagia varpa; a lavur langlang dari i kaina. 17 Nina
i matoto upi na pait ra boina, ma pa i pait ia, i varogop ra varpiam
pirana.

A dekdek na tinata pire diat dia uviana

5 1 Io, avat a umana uviana, avat a tangtangi ma avat a kukula ta
ra lavur kinadik dia vana taun boko avat. 2 Kavava tabarikik i tar
maroto, ma ra nat na vui i tar en kavava lavur mal. 3 Kavava goled ma
kavava silva i tar kubur; ma ra kubur ta dir na varvai vadovot vakaina

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

avat, ma na en vue ra kanomong i vavat da ra iap. Ava ga vung varurue
kavava ngatngat na tabarikik ure ra umana mutuaina bung. 4 Gire, a
vapuak ava ga muie ma ava long ia ta diat a umana tena ongor, dia ga
doko ra magit ta kavava umana uma, i kukukula; ma ra kunukula kadiat
dia ga dodoko i ga ruk ta ra ura talinga i ra Luluai kai ra lavur Kor. 5 Ava
ga gugu pa ta ra magit ra pia, ma ava ga lukalukara; ava ga tabar vatubu
ra bala i vavat ta ra bung na nidodoko. 6 Ava ga kure vabilak ra tena
takodo ma ava ga doka; pa i onge bat avat.

A kini vovovon ma ra niaring

7 Kari avat a ki vovovon, a tara na turagu, upi ra pinot kai ra Luluai.
Gire, ra tena malmal uma i ungung ra ngatngat na vuai ra pia, ma i ki
vovovon tana upi ra bata i lua ma ra bata i mur na bura tana. 8 Damana
avat bula, avat a vapadikat ra bala i vavat; tago ra pinot kai ra Luluai i
tar maravai. 9 Koko avat a tata mukumuk vargil, a tara na turagu, upi
koko da kure avat; gire ra tena varkurai i tur ta ra mata i ra matakilalat.
10 Avat a nuk pa ra umana propet di ga tata ma ra iang i ra Luluai, a tara
na turagu, diat kavava valavalar ure ra kinadik ma ure ra kini vovovon.
11 Gire, da vatang diat dia ga tur padikat, ba dia ti doan; ava ga valongore
ure ra kini vamadudur kai Iob, ma ava ga gire ra mutuai ra Luluai, tago
ra Luluai a tena varmari tuna.

12 Ma go ra magit avat a nuk value pa ia, a tara na turagu: Koko avat
a vavalima, koko avat a vatang ra bala na bakut tana, ba ra rakarakan a
gunagunan, ba ta enana varvalima; boina ba kavava maia na maia, ma
kavava pata na pata; upi koko da kure avat. 13 Ba tikai ta vavat i kairane
ra kinadik, boina ba na araring. Ba tikai i gugu, boina ba na pite varpa
ma ra kakailai. 14 Ba tikai ta vavat i mait, na vartuluai upi diat a umana
patuana kai ra ekelesia, upi diat a araring ure, ma upi diat a tap ia ma ra
dangi ta ra iang i ra Luluai. 15 Ma ra niaring na nurnur na valaun nam i
mait, ma ra Luluai na vatut pa ia mulai; ma ba i ga varpiam, da nur vue
ke tana. 16 Avat a tata kapa vargil ta vavat ure kavava varpiam, ma avat
a araring vargil ure avat, ma da valagar pa avat. A niaring kai ra tena
takodo na pait valar pa mangoro na magit ta kana niongor. 17 Elias, tika
na tutana da dat, ma i ga lulul upi koko na bata; ma pa i ga bata ta ra
gunagunan a utul a kilala ma laptikai na gai. 18 Ma i ga lulul mulai, ma
ra bakut i ga tul tar ra bata, ma ra pia i ga vuai.

19 A tara na turagu, ba tikai ta vavat i vana rara kan ra dovotina, ma
tikai i ben pukue mule; 20 iau ve avat, nina i ben pukue tika na tena
varpiam kan ra nirara ta kana mangamangana, i valaun tika na tulungen
kan ra minat, ma i tuba ra pepeal varpiam.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A LUAINA BUK KAI PETERO

1 1 Petero, tika na apostolo kai Iesu Kristo, tadav diat di ga pilak pa
diat, a umana vaira dia ki vurvurbit ta ra gunan Ponto, Galatia,
Kapadokia, Asia ma Bitinia, 2 da ra minatoto, God, Tama i dat, i ga
nunure diat tana amana iat, ma ra Tulungen i ga vagomgom diat, upi diat
a toratorom ma upi da puk diat ma ra gapu i Iesu Kristo: Da vangala pa
ra varmari ma ra malmal pire vavat.

A launa kini nunur

3 Da pite pa God Tama i kada Luluai Iesu Kristo, nina i ga kava
vakalamane dat ta kana ngala na varmari upi ra launa kini nunur, ure ra
nilaun mulai kai Iesu Kristo kan ra minat, 4 upi dat a kale ra tabarikik ba
pa i maroto, ma i gomgom ma pa i panie, di ga vung valiling ia arama
ra bala na bakut upi kavavat, 5 ma di balaure avat ma ra dekdek i God ta
ra nurnur upi ra varvalaun, nina di ga vaninare upi na vana rikai ta ra
mutuaina. 6 Ava manga gugu tana, ma a dovotina go ava kairane a ikilik
na kinadik, ure ra lavur mangamangana varilam, ona na topa ia damana,
7 upi da nunure kavava nurnur, nina i manga ngatngat ta ra goled nina
ba na panie, ma a dovotina di valar kilang ia ma ra iap, upi da gire tadav
ra pite varpa, a variru ma ra minamar ta ra vinavana rikai kai Iesu
Kristo, 8 nina ava mari ia, ma pa ava ga gire boko; ava nurnur tana, ma
a dovotina go pa ava gire, ma ava gugu tana ma ra gugu ba pa di vatang
ot pa ia, ma i ngala mat ra minamarina; 9 tago ava vatur vake ra vapuak
i kavava nurnur, ia ra varvalaun kai ra tulungea i vavat. 10 Ure nam ra
varvalaun a umana propet, diat dia ga varvai na propet ure ra varmari
ba da tul tar ia ta vavat, dia ga ongor ma ra tinikan, 11 dia ga tikan ma
dia ga tamean bulbulu upi nam ra tataun ba ra mangamangana kilala, a
Tulungea i Kristo nina i ga ki ta ra bala i diat, i ga vakilang tar ia ta diat
ta nam ra bung ba i ga varvai lua tana ure ra lavur kinadik kai Kristo ma
ra lavur minamar ba na mur tana. 12 Di tar vaarike go ra lavur magit ta
diat, vakir upi diat a kudakudar me ta diat mulai, upi diat a kudakudar

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

me ta vavat; diat, di ga kap ra bo na varvai pire vavat ta ra Takodo na
Tulungen, nina di ga tulue marama ra bala na bakut, go di ga ve avat
tana; ma nam ra lavur magit a umana angelo dia mainge upi diat a na ot
pa ia.

A nioro upi ra gomgom na nilaun

13 Io, avat a vi Pit ra livua i ra nuknuk i vavat, avat a minana ma
avat a nurnur bulbulu upi ra varmari ba da tul tar ia ta vavat ta ra
vinavana rikai kai Iesu Kristo; 14 da ra umana natu i ra tinorom, ma
koko avat a varogopane avat ma kavava lavur mamainga lua ta ra
kilala ava ga ngulngul tana; 15 boina ba avat a gomgom ta kavava lavur
mangamangana, da nina i ga oro pa avat i gomgom; 16 tago di ga tumu ia
dari: "Avat a gomgom; tago iau tar gomgom." 17 Ma ona ava kail pa ia ba
Tama, nina i kure ra papalum kai ra tarai tikatikai, ma pa i ru vakuku ta
tikai, boina ba avat a vanavana ma ra bunurut ta nam ra kilala ava ki na
vaira tana. 18 Tago ava nunure ba pa di ga kul valaun avat ma ra magit
i panie, a silva ba ra goled, kan ra lavur mangamangana vakuku, nina a
umana tama i vavat di ga tovatovo avat i tana; 19 di ga kul valaun avat
ma ra ngatngat na gap, da ra gapu i ra gomgom na lam, a gapu i Kristo
iat; 20 nina di ga nunure amana iat, ba pa di ga vaki boko ra vunapai ra
rakarakan a gunagunan, ma di ga vaarike ta ra mutuai ra tataun ure
avat, 21 ma ava nurnur tai God tana, nina i ga vatut pa ia mulai kan ra
minat, ma i ga tul tar a minamar tana; upi kavava nurnur ma kavava kini
nunur na tur tai God. 22 Tago ava ga vagomgom ra tulungea i vavat ta
kavava tinorom tadav ra dovotina upi ra dovot na varmari tadav ra lavur
tura i vavat, i boina avat a varmari vargil ma ra malamalapang na bala;
23 tago vakir di ga kava vakalamane avat ta ra magit i panie, di ga kava
vakalamane avat ta ra magit ba pa i panie, ta ra tinata kai God, nina i
laun ma i tur pa na mutu. 24 Tago:

"A tarai par dia varogop ma ra vura,
Ma kadia minamar i da ra pupuna.
A vura i makuk, ma ra pupuna i bura;
25 Ma ra tinata kai God na tur pa na mutu."

Ma go ra tinata ia ra bo na varvai, ba di ga varve avat i tana.

A vat i laun ma ra gomgom na tarai

2 1 Avat a vung vue ra lavur kaina ninunuk, ma ra lavur vavagu ma
ra lavur vaongo, ma ra lavur varngu ma ra lavur kaina varurai,
2 ma boina ba avat a kaina upi ra polo na u i tulungen, ma i dovot, da ra
umana kuramana, upi avat a taiak tana upi ra varvalaun; 3 ona ava ga
valar kilang ra varmari kai ra Luluai; 4 avat a mai tadav ia, tadav ra vat i
laun; a dovot, a tarai di ga vue ma God i ga pilak pa ia, a ngatngatina, 5 i

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

boina ba avat bula, a umana launa vat, avat a papait vaarike avat upi ta
pal i tulungen, a gomgom na tarai na tinabar, upi avat a tul tar ra umana
tinabar dia tulungen ma dia ko ta ra mata i God ure Iesu Kristo. 6 Tago i
tur ta ra Buk Tabu:

"Gire ina vung tika na vat na bita ngu na pal ta ra gunan Sion, a
ngatngatina ma di ga pilak pa ia;
Ma pa da varuva nina i nurnur tana.

7 Pire vavat, ava nurnur, i ngatngat, ma pire diat, ba pa dia nurnur:

"Nam ra vat, nina ba ra umana tena pait pal di ga pilak vue,
Nina iat di ga vung ia upi ra luaina ta ra ngu na pal;"

8 ma:

"A vat na tukatukai; ma ra timul i ra vat na tukatukai;"

dia tutukai tana, tago pa dia torom. ta ra tinata; ma di ga tibe diat upi
ia. 9 Ma avat, a vuna tarai avat, ba di ga pilak pa ia, a vuna tena tinabar
na king, a gomgom na vuna tarai, a tarai God iat i kale, upi avat a ve
tar ra ko na maukua i nina i ga oro pa avat kan ra bobotoi tadav kana
enana kapa; 10 amana, vakir a vuna tarai avat, ma ieri di ga vaki avat upi
ra tarai kai God; amana pa ava ga vatur vake ta varmari, ma go ava tar
vatur vake.

A umana vilavilau kai God

11 A vakavakak na tarai, avat, ava ki na vaira ma ava vanavana ka,
iau vargat avat, upi avat a vatabue ra lavur mamainga i ra paka i vavat,
diat dia varubu ma ra tulungea i vavat, 12 ma upi avat a pait mal kavava
lavur mangamangana livuan ta diat ra umana Tematana; upi diat, dia
tata vakaina avat, da avat a umana tena varpiam, diat a pite pa God ta ra
bung na vavaarikai, ure kavava umana bo na papalum nina ba dia gire.
13 Boina ba avat a vamolo tar avat ta ra lavur varkurai di vatur ia ra pia
ure ra Luluai; ta ra king i lualua kakit; 14 ba ta ra umana tena varkurai
na gunan i tul vue diat upi ra. balbali ta diat dia pait ra umana kaina
magit, ma ra pite varpa tadav diat dia pait ra. boina. 15 Tago ra nuknuk i
God i damana, upi avat a vamut vue ra papaua kai ra lavur tabobo ma ra
lavur bo na papalum; 16 da ra tarai dia langalanga, da ra umana vilavilau
kai God ma koko na varogop ma diat, dia tuba ra kaina ma ra kini
langalanga. 17 Avat a ru ra tarai par, avat a mari ra tara na tura i vavat.
Avat a burut tai God. Avat a ru ra king.

A valavalar i Iesu ure ra kini na malari

18 Avat, a umana tultul, boina ba avat a toratorom ta kavava lavur
luluai ma ra bunurut, vakir ta diat ika dia boina, ma i madu ra maukua
i diat, ta diat bula i dekdek ra maukua i diat. 19 Tago da manane go ra
magit dari, ba ta tikai, tago dir varnunurai ma God, i ki vamadudur pa ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

magit na varmonong ba i kairane ra kinadik, ma pa i vuna tana. [20] Ona
ava langlang, tago di kita avat ure kavava varpiam ma ava ki vamadudur
tana, a mangamangana langlang ava nam? Ma ba di vakadik avat ure
kavava bo na papalum ma ava ki vamadudur tana, nam ra magit God i
manane. [21] Di ga oro pa avat upi nam; tago Kristo i ga malari bula ure
avat, ma i ga vung kapi kana valavalar ta vavat upi avat a murmur ra
pal a kauna; [22] pa ta varpiam i ga pait ia, ma pa di gire tadav ta vaongo
ta ra ngiene; [23] nina, ba di vul ia, pa i ga varvul balbali mulai; ba i ga
kairane ra kinadik, pa i ga varvaunungai; i ga nur tar mule tai nina i
varkurai takodo; [24] nina iat i ga puak kada varpiam ma ra palapakana
ta ra davai, upi dat, ona da tar mat kan ra varpiam, dat a laun upi ra
mangamangana takodo; ava tar lagar ta ra kinkinina. [25] Tago ava ga vana
rara da ra umana sip; ma go ava tar lilikun tadav ra Tena Balabalaure ma
ra Monamono kai ra tulungea i vavat.

A kini na tinaulai

3 [1] Damana bula, avat ra vaden ava tar taulai, avat a vamolo tar avat
ta kavava umana tutana tikatikai; upi damana, ba ta umana pa dia
torom ta ra tinata, da ting ot pa diat ma ra bo na mangamangana ka
kai kadia umana taulai; [2] tago dia gire kavava mangamangana gomgom
nina i tur varurung ma ra bunurut. [3] Koko kadia minong na tur ta ra
paka i diat, ta ra viri pepe na ulu i diat, ba ra varmar di ga pait ia ma ra
goled, ba ra umana mal kumau dia mong me; [4] na tur ta ra maukua i. ra
tulungea i diat di ga ive, ta ra.mangamangana ba pa i panie, a tulungea
i diat nina i vovovon ma i madu bula, ma i ngatngat ta ra mata i God.
[5] Tago damana bula ra gomgom na vaden amana iat, nina dia ga nurnur
tai God, dia ga mong damana, dia ga vamolo tar diat ta kadia umana
tutana; [6] da Sara i ga torom tai Abaraam ma i ga vatang ia ba luluai; ba
ava pait ra boina ma ba ava burut ta ra magit na kinaian, ieri avat ra
umana natuna.

[7] Avat a tarai, ava tar taulai, damana bula, boina avat a ki pire kavava
umana taulai ma ra kabinana; avat a tul tar ra variru ta diat ra vaden,
tago diat a umana bilua, ma dia kale pa bula ra varmari ure ra nilaun;
upi koko da tur bat kavava lavur niaring.

A kinadik ure ra mangamangana takodo

[8] Ma go i par me; boina ba na kopono ko ra nuknuk i vavat, avat a
mari biaui, ma avat a varmari da ra tarai dia barturana, na vovovon ra
tulungea i vavat ma na ikilik ra nuknuk i vavat ure avat mulai; [9] koko
ava bali ra kaina ma ra kaina, a varvul ma ra varvul; da pukue ke pi
a varvadoan; tago di ga oro pa avat upi avat a kale pa ra varvadoan.
[10] Tago:

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

"Nina i mari ra nilaun,
Ma i mainge upi na gire ra lavur bo na bung,
Na tigal ra karameana ta ra kaina,
Ma ra ura bul na ngiene upi koko dir a tatike ra vaongo.
11 Ma na lingan kan ra kaina, ma na pait ra boina;
Na tikan upi ra malmal ma na ure.
12 Tago ra ura kiau na mata i ra Luluai dir gire diat ra lavur tena takodo,
Ma ra ura talingana dir valongore kadia nilul;
Ma ra mata i ra Luluai i bobe diat, dia pait ra kaina."
13 Ma to ia bar na vakaina valar pa avat, ona ava varvargat upi ra magit i boina? 14 Ma ba di vakadik avat ure ra mangamangana takodo, ava ti doan; ma koko avat a burut ta kadia varvaburut, ma koko avat a ngarao tana; 15 avat a ru Kristo ta ra bala i vavat da i tar Luluai; avat a ki na vaninara vatikai, upi avat a bali ra tinata kadiat dia titir avat ta ra vunapai ra nurnur i ki ta vavat; ma avat a bali ia ma ra madu na maukua i vavat ma ra bunurut; 16 avat a ongor upi ra bo na varkurai na bala, upi diat, dia vul kavava bo na mangamangana tai Iesu, diat a ruva boko ta ra magit dia tata kaina ure avat i tana. 17 Tago i manga boina, ona ra mamainga kai God i damana, pi avat a kairane ra kinadik ure ra bo na papalum, ma pa i boina ba avat a malari ure ra varpiam. 18 Tago Kristo bula di tar vakopono vakadik ia ure ra varpiam, ra tena takodo ure diat ba pa dia takodo, upi na ben pa dat tadav God; di ga doko ra palapakana, ma di ga valaun ra tulungeana; 19 nina i ga vana tana ma i ga varvai tadav diat ra lavur tulungen dia ga ki ta ra pal na banubat, 20 diat dia ga varpiam amana, ba God i ga ungung pa diat ta ra kilala kai Noa ba di ga pait ra parau ta tana nina di ga valaun ta umana, lavutul a tulungen me, ta ra tava, 21 a dovot na malalar i ra baptaiso, nina i valaun avat ieri, vakir a vungvunguai na dur ta ra paka i dat, ia kaka ra tinikan upi ra bo na varkurai na bala ta ra mata i God ure ra nilaun mulai kai Iesu Kristo; 22 nina i ki ta ra lime tuna God, tago i tar tutua urama ra bala na bakut; ma ra umana angelo, ma diat di ga tul tar ra varkurai ma ra dekdek ta diat, di ga vamolo tar diat i tana.

A enana mangana nilaun

4 1 Tago di ga vakadik Kristo ta ra pakana, boina ba avat a vargal ma nam uka ra nuknukina; tago nam i tar kadik ra pakana i ngo kan ra varpiam. 2 Upi papa gori koko na pait mule ra lavur kaina mamainga i ra paka i ra tarai ta ra ibaiba i kana nilaun, upi na pait ika ra mamainga kai God. 3 Tago ra lavur kilala i tar par da ga pait ra lavur mamainga kai ra lavur Tematana tana, ma da ga la ta ra varpiam, ma ta ra lavur kaina mamainga, ma ra nimomo vain, ma ra kor na lukara, ma ra nimomo

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

varurung ma ra bilak na lotu tadav ra umana tabataba; ma i topa ia pi da
ngo tana. 4 Ma dia kaian ta go, tago pa ava vutvut varirivut mulai ma diat
ta nam ra kopono lum, i buka lake ma ra mangamangana vovoloi, ma dia
tata kaina ure God; 5 ma nina i tar vaninara upi na kure ra tarai dia laun,
ma diat dia mat, na tir boko diat tana. 6 Damana di ga varvai ma ra bo na
varvai tadav diat a lavur minat, upi da kure diat vada ra tarai ta ra paka
i diat, ma upi diat a laun ta ra tulungea i diat da God.

A umana bo na tena balabalaure

7 Ma i tia maravai ra mutuai ra lavur magit: boina avat a minana ma
avat a tavangun upi ra niaring; 8 ma avat a manga nuk pa go ra magit:
na malamalapang tuna kavava varmari vargil, tago a varmari i tuba
ra pepeal varpiam. 9 Avat a vango vargiliane avat, ma koko avat a urur
tana; 10 da ra tinabar di ga tul tar ia ta vavat tikatikai, avat a maravut
vargiliane avat da ra umana tena balabalaure ure ra do na mangana
varmari kai God. 11 Ona tikai i tata, na tata da ra tinata kai God; ona
tikai i maramaravut, na maravut da ra dekdek God i tul tar ia tana; upi
da pite pa God ta ra lavur magit par ure Iesu Kristo, nina ba kana muka
ra minamar ma ra varkurai pa na mutu. Amen.

A varvakadik pire ra te Kristo

12 A umana vakavakak, koko avat a kaian ta ra valavalar i dada ra
iap pire vavat, pi da valar avat tana; pa ta enana magit nam; 13 ba di
tibe avat ma ra kinadik kai Iesu, avat a gugu; upi, ta kana vinavana
rikai bula, avat a ga ma ra ngala na gina. 14 Ba di vul avat ure ra iang
i Kristo, ava ti doan; tago ra Tulungea i ra minamar, ma ra Tulungea i
God i ki pire vavat. 15 Koko ta tikai ta vavat na kairane ra kinadik da ra
tena vardodoko, ba ra tena nilong, ba ra tena varpiam, ba da ra tutana
i bili vakuku ra papalum kai ra enana; 16 ma ona di vakadik ta tikai,
tago ia ra talai Kristo, koko na ruva nam; boina ba na pite pa God ta go
ra iang. 17 Tago i tar pot ra kilala ba di tur pa ra varkurai ta ra kuba i
God tana; ma ona di tur pa ia pire dat lua, ava bar ra mutuai diat, ba pa
dia toratorom ta ra bo na varvai kai God? 18 Ma ona i papait na dekdek
upi da valaun ot pa ra tena takodo, na tur rikai ave ra tena varpiam ma
ra tena varpuai? 19 Ioi, diat bula dia kairane ra kinadik varogop ma ra
mamainga kai God, diat a pait ra boina ma diat a nur tar ra tulungea i
diat ta ra dovot na tena vavaki tana.

A kikil na sip kai God

5 1 Iau vargat ra umana patuana pire vavat, iau a patuana bula, ma
a tena varvai dovot ure ra umana kinadik kai Kristo, ma ina vatur
vake bula ra minamar da ga vaarike boko: 2 Avat a tabatabar ra kikil na

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

sip kai God, i tur pire vavat, ma avat a balaure, koko da vovo pa avat
tana, boina ba avat a tamarigat upi ia da i topa God; koko ure ra dur na
tabarikik, ta ra minariga na nununuk uka; 3 koko ava papait na luluai
pire diat ta ra papalum di ga tibe tar ia ta vavat, boina ba avat a umana
valavalar ure ra kikil na Sip. 4 Ma ba i vana rikai ra tena balabalaure sip
i ngala kakit, avat a vatur vake ra kere na minamar nina ba pa i panie.
5 Avat a umana barmana, avat a toratorom ta diat a umana patuana.
Maia, avat par, avat a vi pit ma ra ikilik na ninunuk ure avat mulai, ma
avat a toratorom vargil ta vavat; tago God i onge bat nina i malamala
luluai, ma i tul tar kana varmari tai nina i vovovon ra balana. 6 Avat
a vaikilik pa mule avat ta ra vavai ra dekdek na lima i God, ma ia na
vangala pa avat ta kana kilala; 7 ma avat a puak tar kavava nginarao
tai God, tago i mataure avat. 8 Boina ba avat a minana, ma avat a
monamono, tago kavava ebar, Satan, i vana lamlabit da ra leon, i kukula
mat, ma i tikatikan upi ta umana ba na konom pa diat; 9 avat a onge bat
ia ma ra nurnur, tago ava nunure di vakadik bula diat ra umana tura i
vavat ta ra rakarakan a gunagunan ma go ra umana kinadik. 10 Ma ra
God i ra lavur varmari par, nina i ga oro pa avat tadav kana minamar pa
na mutu tai Kristo, ia iat na mal pa avat, ma na vatur vapadikat avat, ma
na vaongor avat, ba ava tar kairane ra kinadik ta umana bung. 11 Da tul
tar ra varkurai tana pa na mutu. Amen.

A mutuaina tinata na varvagai

12 Iau tar tumu go ra ik a buk tadav avat, ta ra maramaravut kai
Siluano, (iau nuk ia, ba ia ra dovot na tura i dat), upi ina vargat avat, ma
upi ina varvai dekdek, ba go ra varmari, ava tur tana, a dovot na varmari
kai God. 13 Nina di ga pilak pa avat varurung me, ma i ki Babilon, i
vatatabe avat; damana bula Marko, natugu. 14 Avat a vatatabe vargiliane
avat ma ra vargalum na varmari.

A malmal tadav avat par ava ki tai Kristo.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A VAURUANA BUK KAI PETERO

1 1 Simon Petero, a tultul ma ra apostolo kai Iesu Kristo, tadav diat dia
vatur vake bula ra nurnur i ngatngat, da avet, ure ra mangamangana
takodo kai kada God ma kada Tena Valaun Iesu Kristo: 2 Da vangala pa ra
varmari ma ra malmal pire vavat ta ra minatoto tai God ma tai Iesu kada
Luluai.

A nioro ma ra pipilak kai God

3 Tago ra dekdekina, ba i da ra dekdek i God, i ga tul tar ra lavur magit
ta dat, nina i topa ra nilaun ma ra lotu, ure ra minatoto tai nina i ga oro
pa dat ma kana minamar iat ma ra ko na maukuana; 4 ma i ga tabar dat
tana ma kana lavur tinata na varvatading i ngala kakit ma i ngatngat
muka; upi avat a vatur vake ra maukua i God tana, tago ava ga lop kan
ra vinirua i tur ta ra rakarakan a gunagunan ure ra kaina mamainga.
5 Maia pa, kari go i boina upi avat a ongor na kaia, upi avat a vaot kavava
nurnur ma ra bo na mangamangana ma kavava bo na mangamangana
ma ra kabinana; 6 ma kavava kabinana ma ra mangamangana vinvini;
ma kavava mangamangana vinvini ma ra kini vamadudur; ma kavava
kini vamadudur ma ra variru tadav God; 7 ma kavava variru tadav God
ma ra varmari tadav ra umana tura i vavat; ma kavava varmari tadav ra
umana tura i vavat ma, ra varmari tadav ra tarai par. 8 Tago ona go ra
umana magit dia tur pire vavat ma dia peal vanavana, vakir ava tabauma
mulai, ma vakir ava iba upi ra vunuai ta ra minatoto tai Iesu Kristo kada
Luluai. 9 Tago nina i ko iba upi go ra lavur magit i pula, ma i gamgavul
ra matana, ma i ga valubane ra niu na varvagomgom ure ra varpiam lua.
10 Ta nin, a tara na turagu, boina ba avat a ongor upi avat a vadovot pa
ra varting ma ra pipilak pire vavat; tago ba ava pait go ra lavur magit, pa
avat a bura mulai. 11 Tago damana da manga tul tar ra niruk ta vavat ta ra
varkurai ba pa na mutu kai kada Luluai, ma kada Tena Valaun Iesu Kristo.
12 Io, iau tar vaninara vatikai upi ina vanuk vatikene tar go ra lavur
magit ta vavat ta ra bungbung par, ma a dovotina, ava matoto tana,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma ava tur padikat ta ra dovotina i tur pire vavat. 13 Ma iau nuk ia ba i
takodo, ba ina vargat avat boko ma ra varvai ta nam ra lavur bung ba iau
ki ka boko ta go kaugu pal na turturup; 14 tago iau nunure ba na pot lulut
nam ra bung ba ina vungue kaugu pal na turturup tana, vada kada Luluai
Iesu Kristo i ga ve tar ia tagu. 15 Maia, ina ongor upi avat a nuk vatikene
pa go ra lavur magit, ba iau mat kan avat.

Di ga gire ra minamar i Kristo ma ra mata i diat

16 Tago ta nam ra bung ave ga vaarike ta vavat ra dekdek i ra Luluai
Iesu Kristo ma kana vinavana pire dat, vakir ave ga mur ra umana
akakur di ga nuknuk mal tadav diat ta ra kabinana, tago ave ga gire
kana minamar ma ra mata i vevet. 17 Tago i ga vatur vake ra variru ma ra
minamar tai God, Tama, ta nam ra bung ba ra nilai ra ngala na minamar
tuna i ga vut tadav ia dari: Go Natugu, a bul na vakak, iau gugu muka
tana. 18 Ma avet iat, ave ga valongore go ra nilaina i vana rikai marama
ra bala na bakut ta nam ra bung ba ave ga varagur me ta ra ul a luana
i gomgom. 19 Ma di ga vadovot muka ra tinata na propet pire dat; ma i
boina, avat a nuk pa ia, da ra lamp pupua ta ra bobotoi tuk ta ra lar, ma
ba ra tagul na lar na ga vana rikai ta ra bala i vavat; 20 ma avat a nunure
value go, ba pa ta tinata na propet ta ra Buk Tabu ba da pala ia ma ra
nuknuk i dat iat. 21 Tago pa ta tinata na propet i ga arikai ta ra mamainga
kai ra tarai; a umana tutana di ga tata ka tai God, ma ra Takodo na
Tulungen i ga vateten diat.

A umana tena vartovo vavaongo

2 1 Ma ra umana propet vavaongo bula dia ga tur rikai livuan ta diat ra
tarai, varogop ra umana tena vartovo vavaongo diat a ki boko livuan
ta vavat bula, ma diat a kap ivaive ra umana enana vartovo upi ra vinirua,
diat a pue vue ra Luluai i ga kul pa diat, ma ra vinirua na lulut tadav diat.
2 Ma mangoro diat dia mur kadia dur na mangamangana, ma dia murmur
diat di vul ra nga i ra dovotina. 3 Ma diat a vaongo pa avat ma ra tinata na
vavagu; a vuna a varbat; ma ra varkurai ure diat pa i vavuan papa ania ma
kadia vinirua pa i va mat. 4 Tago ba God pa i ga mari diat ra umana angelo
dia ga pait ra varpiam, ma i ga vue vaba diat ura geena,[a] ma i ga tulue diat
ta ra umana odo na bobotoi, upi da balaure vake diat upi ra varkurai; 5 ma
pa i ga mari ra rakarakan a gunagunan lua, ma i ga valaun pa ka Noa, a tena
varvai ure ra mangamangana takodo, diat ma ta ra lavurua bula, ta nam ra
kilala ba i ga tul vue ra lovon ta tana tadav ra gunagunan kai ra umana tena
varpiam; 6 ma i ga tun ra ura pia na pal Sodom ma Gomora upi dir kabu, ma

---

[a] **2.4** Geena ia ra ngala na tavul a puputa maravai Ierusalem, ma ra iap i ga ioaio vatikai tana. A tarai Iudaia dia ga valarue ra ruarua na tulungen me.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

i ga kure vabilak dir ma ra pupukuai upi na vaale diat ra lavur tena varpiam
namur me; 7 ma i ga valaun Lot, ra tena takodo, i ga tabun na kaia ra balana
ure ra varpiam kai ra umana tena varpiam, 8 (tago go ra tena takodo i ga ki
livuan ta diat, ma i ga tabun na kaia ra takodo na tulungeana ta ra bungbung
par, tago i ga gire ma i ga valongore kadia lavur dur na papalum); 9 a Luluai i
nunure ba na valaun valar pa ra lavur tena lotu ta ra varilam, ma na balaure
vake ra lavur tena varpiam upi da vakadik diat ta ra bung na varkurai; 10 ma
lua iat nina diat dia mur ra palapaka ta ra mamainga i dur, ma dia piam vue
bula ra i varkurai. Pa dia burutue ta magit, dia mur ra nuknuk i diat iat, dia
vul ra umana ngalangala, ma pa dia dadar; 11 ma ra umana angelo, i ngala ra
ongor i diat ma ra dekdek i diat, pa dia vul diat ma ra varkurai pire ra Luluai.
12 Ma go diat, dia varogop ma ra umana beo pa dia kabinana, di ga kava diat
upi da kinim pa diat ma da doko pa diat, dia vul ra umana magit dia tuptup
tana, da kamare vue diat ma kadia mangamangana vinirua, 13 ma dia vatur
vake ra vapuak ure kadia mangamangana i gegagege; diat a umana dur, ina
ra umana milmilikuan, dia gugu mat ta ra umana kaina lukara dia pait ia
ta ra keake, ma dia ga ta kadia mangamangana nilong ba dia ki maravut
kavava lukara; 14 a mata i diat i buka ma ra nipo, ma pa dia ngo kan ra
varpiam; ma dia lam raprap diat ba pa i tur padikat ra tulungea i diat; ma ra
bala i diat i la ta ra varbat; diat a umana natu i ra varvabilak; 15 dia ga vana
kan ra nga i takodo, ma dia ga vana rara, dia ga mur ra nga i Balam natu i
Beor, nina i ga mainge ra totokom ure ra varpiam; 16 ma di ga pit ia ta kana
nirara; ra bombom na as i ga tata ma ra nilai ra tutana, ma i ga tur bat ra
papaua kai ra propet. 17 Diat go, dia varogop ma ra umana kivu dia mama,
dia da ra umana gavul, a ngala na vuvu i kap diat; ma ra marut na bobotoi di
ga vaninare ure diat. 18 Tago dia tatike ra lavur ngala na tinata vakuku, ma
dia lam raprap varara mule diat ma ra kaina mamainga, nina dia kabur vilau
kan diat, dia mur ra nirara; 19 ma dia vatading tar ra kini langalanga, ma
diat iat, diat a umana vilavilau kai ra vinirua; tago nina i uvia pa ta tikai, na
kale pa ia bula upi kana vilavilau. 20 Tago ba dia ga vilau kan ra dur i ki ta ra
rakarakan a gunagunan, ure ra minatoto ta ra Tena Valaun Iesu Kristo, ma di
vi vake mule diat i tana, ma dia bura tana, kadia kini namur i manga kaina
ta dir ma nam i lua. 21 Tago gala pa di ga nunure ra nga i ra mangamangana
takodo, gala diat a boina tana; ma go dia tar minana tana ma dia lingan
mulai kan ra gomgom na vartuluai, nina ba di ga ve tar ia ta diat. 22 I tar
ot pire diat nam ra dovot na tinata valavalar dari: A pap i talil mulai upi ra
magit i ga marue vue, ma ba ra boroi i ga gumu, i bulbulue mule ta ra paipai.

A varvatading ure ra pinot mulai kai ra Luluai

3 1 Avat a umana vakak, go ia ra vauruana buk iau tumu ia tadav avat,
ma ta go ra ura buk par ina vargat ra dovot na nuknuk i vavat ma
ra varvai mulai; 2 upi avat a nuk pa ra lavur tinata ba ra umana gomgom

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

na propet dia ga varvai lua tana, ma ra vartuluai kai ra Luluai ma ra
Tena Valaun, nina a umana apostolo di ga tul tar ia ta vavat; 3 ma avat a
nunure value ba ta ra mutuaina a umana tena varkulumai diat a tut ma
kadia varkulumai, ma diat a papait kadia kaina mamainga iat, 4 ma diat a
biti: Akave kana tinata na varvatading ure kana vinavana mulai uti? Tago
papa nam ra bung a umana tama i dat dia ga mat i tana, a lavur magit
dia tur da di ga vaki diat ta ra vunapai ra vavaki. 5 Ma kadia mamainga
iat upi diat a valubane go ra magit, ba papa ania di ga vaki ra bala na
bakut ma ra rakarakan a gunagunan i ga ki guvai ma ra polo, ma i ga
vana rikai ta ra tava ure ra tinata kai God; 6 nina i ga vuna tana tago ra
rakarakan a gunagunan lua i ga virua ta ra lovon ta; 7 ma a umana bala
na bakut dia tur gori ma ra rakarakan a gunagunan bula, di ga balaure
vake diat ta go ra tinata iat, upi ure ra bung na varkurai ma ra vinirua
kai ra umana tena varpiam.

8 Ma koko avat a valubane go ra kopono magit, a umana vakak, ba a
kopono bung i varogop ma ra arip na marmar na kilakilala pire ra Luluai
ma ra arip na marmar na kilakilala dia varogop uka ma ra kopono bung.
9 A Luluai pa i vabing ure kana tinata na varvatading, da ta ra na dia
biti ba i vavabing; ia kaka i ungung vovovon pa avat, ma pa i mainge
ba ta tikai na virua, i mainge ba dat par dat a tadav ra nukpuku. 10 Ma
ra bung kai ra Luluai na ga pot da ra tena kinakinau; ta nam ra bung a
umana bala na bakut diat a panie ma ra ngala na kanunur, ma ra lavur
magit diat a polo ma ra ngala na oao, ma ra rakarakan a gunagunan ma
ra lavur papalum tana na panie ta ra iap. 11 Ma tago di vapanie vue go
ra lavur magit, i topa ia ba avat a manga ongor ta ra mangamangana
gomgom ma ta ra lotu tadav God, 12 ma avat a nuknuk upi ra bung kai
God, upi na pot, ma avat a ongor upi ia; nina i vuna tana tago na panie ra
umana bala na bakut ta ra iap, ma ra lavur magit diat a polo ma ra ngala
na oao. 13 Ma da kana tinata na varvatading, da nuknuk upi ra umana
kalamana bala na bakut ma ra kalamana rakarakan a gunagunan bula,
ba ra mangamangana takodo i ki tana.

14 Io, avat a umana vakak, tago ava nuknuk upi go ra lavur magit, i
boina ba avat a ongaongor upi da gire tadav ra malmal pire vavat, ma
upi avat a gomgom ma pa ta magit na rara ta vavat ta ra luaina matana.
15 Ma avat a nuk pa ia, ba ra mangamangana. vovovon kai kada Luluai ia
ra varvalaun; damana bula Paulo, a tura i dat a vakak, i ga tutumu tadav
avat da ra kabinana di ga tul tar ia tana; 16 ma damana bula ta kana
lavur buk i ga varvai ure go ra lavur magit; ma ta umana magit tana i
dekdek upi da nunure ra kukuraina, nina ba ra umana papaua, ma diat i
malmaliara ra bala i diat, dia pukue pa ia; damana bula dia pukue pa ta
ra umana enana pakana ta ra Buk Tabu, ma diat iat dia virua tana. 17 Ma
avat a umana vakak, tago ava nunure value go ra lavur magit, i boina ba

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

avat a varbalaurai, kan da kap vue avat ta ra nirara kai ra umana tena
varpiam ma avat a bura kan kavava dekdek na kini. **18** I boina ba avat
a taiak ta ra varmari ma ta ra minatoto tai Iesu Kristo, kada Luluai ma
kada Tena Valaun. Da tul tar ra minamar tana go ieri ma pa na mutu.
Amen.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A LUAINA BUK KAI IOANES

A Tinata na Nilaun

1 [1] la nam i ga laun amana iat ra vunapaina, nina ba ave ga valongore,
nina ba ave ga giragire ma ra kiau na mata i vevet, nina ba ave ga
bobobe bulbulu ia, ma ave ga bili ia ma ra lima i vevet ure ra Tinata na
nilaun [2] (ma di ga vaarike ra nilaun, ma ave ga gire, ma ave ga varve tar
ra nilaun tukum ta vavat, nina dir ga ki guvai ma Tama, ma di ga vaarike
tar ia ta vevet); [3] nina ba ave ga gire ma ave ga valongore, ave ve avat
bula tana, upi dat a bartalaina ma avat, da avet, ave bartalaina ma Tama,
ma Natuna Iesu Kristo; [4] ma go ra lavur magit ave tumu ia, upi da pait ot
pa kada gugu tana.

God ia ra kapa

[5] Ma go ra varvai ave ga valongore tana, ma ave ve tar ia ta vavat, ba
God ia ra kapa muka ma pa ta ik a matmat na bobotoi i tur pirana. [6] Ona
da biti ba da tar bartalaina me, ma da vanavana ta ra bobotoi, da vaongo
ko, ma pa da pait ra dovotina; [7] ma ona da vanavana ta ra kapa, da ia i
ki ta ra kapa, da tar bartalaina vargil, ma ra gapu i Iesu, Natuna, i dalu
vue ra varpiam parika kan dat. [8] Ona da biti ba pa ta varpiam i tur pire
dat, da tuam pa mule Ke dat, ma ra dovotina pa i ki ta ra bala i dat. [9] Ona
da tata kapa ure kada varpiam, ia iat i dovot ma i takodo upi na pun vue
kada lavur varpiam, ma upi na vagomgom dat ta ra lavur magit ba pa
i takodo. [10] Ona da biti ba, pa da ga pait ra varpiam, da vatang vaongo
pirana, ma kana tinata pa i ki ta ra bala i dat.

Kristo kada tena maramaravut

2 [1] A tara na natugu ikik, iau tumu go ra lavur magit tadav avat, upi
koko avat a varpiam. Ma ona ta tikai i varpiam, kada tika na Tena
Tur Varbat pire Tama, Iesu Kristo, ra tena takodo; [2] ma ia ra varporong
ure kada varpiam, ma vakir ure kadat ika, ure bula ra rakarakan a

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

gunagunan parika. 3 Ma da matoto ta go ra magit ba da nunure, ona da
torom ta kana umana vartuluai. 4 Nina i biti: Iau nunure, ma pa i torom
ta kana lavur vartuluai, ia ra tena vaongo, ma pa ta dovotina i tur pirana;
5 ma ona tikai i torom ta kana tinata, a dovotina a varmari kai God i tar
ot tana. Ta go ra magit da nunure ba da ki tana: 6 Nina i biti ba i ki tana, i
topa ia ba na vanavana vada ia iat muka i ga vanavana.

A kalamana vartuluai

7 A umana vakak, vakir a kalamana vartuluai iau tumu ia tadav avat,
nina ka ra maulana vartuluai ba i ga tur pire vavat papa ra vunapaina;
a maulana vartuluai ia ka ra tinata ava ga valongore. 8 Tikai bula, a
kalamana vartuluai iau tumu ia tadav avat, nina i dovot pirana, ma pire
vavat bula, tago ra bobotoi i panie, ma ra kapa tuna i tar vana rikai.
9 Ona tikai i biti ba i tar ki ta ra kapa ma i milikuane turana, nam i ki ka
ta ra bobotoi tuk ta ra bung gori. 10 Nina i mari turana i ki ta ra kapa, ma
pa ta magit na tukatukai i tur pirana. 11 Ma nina i milikuane turana i ki
ta ra bobotoi, ma i vanavana ta ra bobotoi, ma pa i nunure ba i vana uve,
tago ra ura kiau na matana dir tar pula ta ra bobotoi.
12 Iau tutumu tadav avat, a umana natugu ikik, tago di tar pun vue
kavava varpiam ure ra iangina. 13 Iau tutumu tadav avat, a umana
patuana, tago ava nunure nina i laun papa ra vunapaina. Iau tutumu
tadav avat, a umana barmana, tago ava tar uvia pa ra Tena Varpiam. Iau
tar tutumu tadav avat a umana nat na bul, tago ava nunure Tama. 14 Iau
tar tutumu tadav avat a umana patuana, tago ava nunure nina i laun
papa ra vunapaina. Iau tar tutumu tadav avat a umana barmana, tago
ava tar dekdek, ma ra tinata kai God i ki ta ra bala i vavat, ma ava tar
uvia pa ra Tena Varpiam. 15 Koko avat a mari ra rakarakan a gunagunan
ba ra lavur magit ra pia. Ba tikai i mari ra rakarakan a gunagunan, a
varmari kai Tama pa i bang ta ra balana. 16 Tago ra lavur magit ta ra
rakarakan a gunagunan, a kaina mamainga kai ra paka i dat, ra kaina
mamainga kai ra kiau na mata i dat, ma ra vavagia na tabarikik, vakir
tai Tama, mamati ka ra pia. 17 Ma ra rakarakan a gunagunan i panie
vanavana, ma kana kaina mamainga bula; ma nina ba i pait ra nuknuk i
God na tur tukum.

A ebar kai Kristo

18 A umana natugu ikik, go ra pakana bung ia ra mutuaina. Ma varogop
ava ga valongore ba na vut ra ebar kai Kristo, go muka mangoro na ebar
kai Kristo dia tar papangai. ma ava nunure tana ba go ra pakana bung ia ra
mutuaina. 19 Di tar vana papa kan dat, ma vakir diat a umana talai dat; gala
diat a umana talai dat, gala diat a ki vatikai pire dat; ma go dia ga vana kan
dat, upi na po rikai tana ba vakir diat par a umana talai dat. 20 Ma kavava

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ta vartap kai ra Tena Gomgom, ma avat par ava matoto tana. 21 Pa iau ga
tutumu tadav avat, tago ava. tuptup ure ra dovotina, iau ga tutumu, tago ava
nunure, ma tago ra vaongo pa i tavua ta ra dovotina. 22 Ia ra tena vaongo?
Ia ka nam i varpuai tana ba Iesu ia ra Kristo. Nina iat i pue vue Tama ma
Natuna ia nam ra ebar kai Kristo. 23 Diat par dia pue vue Natuna, Tama bula
pa i ki pire diat; diat dia mulaot tai Natuna, Tama bula i ki pire diat. 24 Ma
avat. boina ba ra magit par ava ga valongore papa ra vunapaina na ki pire
vavat. Ba nam ra magit ava ga valongore papa ra vunapaina i ki pire vavat,
avat bula, ava ki pire Natuna, ma pire Tama. 25 Ma go ra varvatading i ga
vatading tar ia ta dat, ia ra nilaun ba pa na mutu. 26 Go ra lavur magit iau ga
tumu ia tadav avat ure diat dia mainge upi diat a varara avat. 27 Ma ra vartap,
nina ava ga vatur vake tana, i ki ta vavat, ma pa ava iba upi ta tikai ba na
tovo avat; ma da kana vartap i tovo avat ure ra magit par, ma i dovot, ma
vakir a vaongo, ma da i ga vateten avat, damana ava ki vatikai tana. 28 Ma
go a umana natugu ikik, avat a ki vatikai tana, upi ona na vana rikai, dat a
rurung, ma pa dat a vavirvir tana ta kana pinot. 29 Ba tumu ava nunure ba ia
ra tena takodo, ava nunure diat par bula, dia pait ra mangamangana takodo,
i ga vangala diat.

A umana natu i God

3 1 Avat a gire ra ngala na varmari Tama i ga tul tar ia ta dat, ba da
vatang dat a umana natu i God; ma a dovotina dat damana. Kari go ra
rakarakan a gunagunan pa i nunure dat, tago pa i nunure God. 2 A umana
vakak, go dat a umana natu i God, ma pa di ga vaarike boko ba dat a dave. Da
nunure, ba ona na ga vana rikai, dat a varogop me; tago dat a gire kana kini
tuna. 3 Ma diat par ba kadiat go ra kini nunur, dia vagomgom mule diat, da
ia iat i gomgom. 4 Diat par dia pait ra varpiam, dia pait ra nirara bula; ma ra
varpiam ia ra varpuai ure ra vartuluai. 5 Ma ava nunure, i ga vana rikai upi na
tak vue ra varpiam; ma pa ta varpiam i ki tana. 6 Diat par dia ki tana, pa dia
varpiam; diat par dia varpiam, vakir dia ga gire, ma pa dia nunure. 7 A umana
natugu ikik, koko ta tikai na varara avat; nam i pait ra mangamangana
takodo, i takodo varogop God i takodo. 8 Nina ba i varpiam, natu i Satan nam;
tago Satan i varpiam papa ra vunapaina. Natu i God i ga vana rikai upi na
kamare vue ra papalum kai Satan. 9 Diat par ba God i ga vangala diat, pa dia
varpiam, tago ia iat i ki ta ra bala i diat, ma i dekdek upi diat a varpiam, tago
God i ga vangala diat. 10 Go ra magit di vaarike ra lavur natu i God tana, ma
ra lavur natu i Satan. Diat par ba pa dia pait ra mangamangana takodo, vakir
diat tai God, ma damana bula nina ba pa i mari turana.

A varmari vargil

11 Tago go ra varvai ava ga valongore papa ra vunapaina, upi dat a
varmari vargil. 12 Koko da varogop ma Kain, natu i Satan, ma i ga ubu

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

turana. Ma i ub ia ta ra ava? Tago i ga kaina kana mangamangana ma ra
mangamangana kai turana i ga takodo.
13 A tara na turagu, koko avat a kaian ba ra rakarakan a gunagunan
i milmilikuane avat. 14 Da tar nunure ba da ga vana kan ra minat tadav
ra nilaun tago da mari ra lavur tura i dat. Nina ba pa i pait ra varmari i
ki ta ra minat. 15 Nina i milikuane turana ia ra tena vardodoko; ma ava
nunure ba ra nilaun tukum pa i ki ta ra tena vardodoko. 16 Go ra magit da
nunure ra varmari tana, tago i ga vungue kana nilaun ure dat; damana
i topa dat upi dat a vungue kada nilaun ure ra umana tura i dat. 17 Nina
i ga vung ra vurvur magit mamati ra pia, ma i gire turana i iba upi ta
magit ma i banu bat ra balana tadav ia, a varmari kai God na ki dave
tana? 18 A umana natugu ikik, koko dat a varmari ma ra tinata ka ba ma
ra karamea i dat; dat a varmari ma ra bo na papalum ma ra dovotina.

Dat a rurung pire God

19 Go ra magit da nunure tana ba dat a umana natu i ra dovotina, ma
da ve vango ra bala i dat ta ra matana, 20 ta ra lavur magit a bala i dat i
takun vakaina dat me; tago God i lia ta dir ma ra bala i dat ma i nunure
ra lavur magit par. 21 A umana vakak, ba tumu ra bala i dat pa i takun
dat, da a rurung pire God; 22 ma ra magit par da lul ia, dat a vatur vake
tana, tago da torom ta kana lavur vartuluai, ma da pait ra lavur magit
i kat ta ra matana. 23 Ma go kana vartuluai, upi dat a kapupi ra iang i
Natuna Iesu Kristo, ma dat a varmari vargil vada ra vartuluai i ga tul tar
ia ta dat. 24 Ba tikai i torom ta kana lavur vartuluai, i ki tana, ma ia bula
i ki ta ra balana. Ma go ra magit da nunure tana ba i ki ta ra bala i dat, ta
ra Tulungen i ga tul tar ia ta dat.

A tulungen i dovot ma nam i vavaongo

4 1 A umana vakak, koko avat a kapupi ra lavur tulungen, boina ba
avat a kukure bulu ra umana tulungen, ba dia ga vana rikai tai God
ba pata; tago mangoro na propet vavaongo dia ga vana ta ra rakarakan a
gunagunan. 2 Go ra magit avat a nunure ra Tulungea i God tana: A lavur
tulungen dia varvai kapa ba Iesu Kristo i tar pot ma ra paka i ra tutana
diat nam tai God; 3 ma ra lavur tulungen dia pue vue Iesu, nam diat
vakir tai God; ma ia kaka go ra maukua i ra ebar kai Kristo, nina ava ga
valongore ure ba na vut, ma go i tar ki ta ra rakarakan a gunagunan. 4 A
umana natugu ikik, avat tai God, ma ava tar uvia pa diat; tago nina i ki
ta ra bala i vavat i ngala ta dir ma nina i ki ta ra rakarakan a gunagunan.
5 Diat mara ra pia; ma dia tata varogop ma ra mangamangana ra pia, ma
ra rakarakan a gunagunan i valongore diat. 6 Dat tai God; nina i nunure
God i valongore dat; nina ba vakir tai God pa i valongore dat. Go ra magit
da nunure ra tulungea i ra dovotina tana ma ra tulungea i ra vaongo.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

God ia ra varmari

7 A umana vakak, boina ba dat a varmari vargil; tago God i vuna ta ra
varmari; ma diat par dia varmari, God i ga vangala diat, ma dia nunure
God. 8 Nina ba pa i varmari vakir i nunure God, tago God ia ra varmari.
9 Ta go ra magit ra varmari kai God i ga vana rikai tana pire dat, ba
God i ga tul vue Natuna, a kavakake, ta ra rakarakan a gunagunan upi
dat a laun tana. 10 Ia ra varmari, tago God i ga mari dat, ma i ga tul vue
Natuna, pi ia ra varporong ure kada lavur varpiam, ma vakir tago dat da
ga mari God. 11 A umana vakak, ba tumu God i ga mari dat dari, i takodo
upi dat a varmari vargil. 12 Pa ta i ga gire God; ba tumu da varmari
vargil, i ki ta ra bala i dat, ma kana varmari i tar ot kakit ta ra bala i
dat; 13 go ra magit da nunure tana ba da ki tana, ma ba i ki ta dat, tago
i ga tul tar ra Tulungeana ta dat. 14 Ma avet, ave tar bobe ma ave varvai
tana, ba Tama i ga tul vue Natuna pi na Tena Valaun ure ra rakarakan a
gunagunan. 15 Diat par dia varvai kapa ba Iesu ia ra Natu i God, God i ki
ta diat, ma dia ki tai God. 16 Ma da nunure ma da ga kapupi ra varmari
kai God tadav dat. God ia ra varmari; ma nina i ki ta ra varmari i ki tai
God, ma God i ki tana. 17 Go ra magit i tar ot kakit ra varmari pire dat
tana, ba dat a rurung ta ra bung na varkurai; tago dat a varogop me ta go
ra rakarakan a gunagunan. 18 A varmari pa i varpopoto ma ra bunurut;
a varmari nina i ot, i okole vue ra bunurut, tago ra bunurut i kapkap ra
balbali; ma nina i burut pa i ot ra varmari pirana. 19 Da varmari tago i
ga mari value dat. 20 Ba tikai i biti: Iau mari God, ma i milikuane turana,
a tena vaongo nam; tago nina ba pa i mari turana ba i tar gire, na mari
davatane God ba pa i ti gire? 21 Ma go ra vartuluai i ga tul tar ia ta dat,
dari. Ba tikai i mari God na mari bula turana.

Kada niuvia pa ra rakarakan a gunagunan

5 1 Diat par dia nurnur ba Iesu ia ra Kristo, God i ga vangala diat; ma
diat par, dia mari nina i ga varvangala, dia mari bula nam ba God
i ga vangala. 2 Go ra magit da nunure tana ba da mari ra umana natu i
God, tago da mari God, ma da torom ta kana lavur vartuluai. 3 Ma go
ko ra varmari kai God, ba dat a torom ta kana lavur vartuluai; ma kana
lavur vartuluai pa dia mamat. 4 Tago diat par ba God i ga vangala diat,
dia uvia pa ra rakarakan a gunagunan; ma go ko ra niongor i tar uvia
pa ra rakarakan a gunagunan: kada nurnur. 5 Ia nam ba i uvia pa ra
rakarakan a gunagunan? Nina iat i kapupi ia ba. Iesu ia ra Natu i God.

A varveai ure Iesu Kristo

6 Ma go i tar vut ma ra tava ma ra gap, Iesu Kristo; vakir ma ra tava
ka, ma ra tava ma ra gap bula. 7 Ma ra Tulungen i varvai dovot, tago ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

Tulungen ia ra dovotina. 8 Ma ra tabautul dital varvai dovot, ra Tulungen,
ra tava, ma ra gap; ma go ra utul dital tikai ka. 9 Ba tumu da kapupi ra
varvai kai ra tarai, a varvai kai God i ngala ta dir, tago ra varvai kai
God go, ba i ga varvai dovot ure Natuna. 10 Nina i nurnur tai Natu i God,
a varvai dovot i tur ta ra balana; nina ba pa i kapupi God, i takun ia ba
a tena vaongo; tago pa i ga kapupi ra varvai dovot kai God ure Natuna.
11 Ma go ra varvai dovot, dari, ba God i ga tul tar ra nilaun tukum ta dat,
ma nam ra nilaun i ki tai Natuna. 12 Nina i vatur vake Natuna, i vatur
vake ra nilaun bula; nina ba pa i vatur vake Natu i God, pa i vatur vake
ra nilaun.

A nilaun tukum

13 Go ra lavur magit iau ga tumu ia tadav avat, upi avat a nunure ba
ava vatur vake ra nilaun tukum, tadav avat ava nurnur ta ra iang i Natu
i God. 14 Ma go ia ra magit da rururung tana tadav ia, tago ba da lul ta
magit da ra nuknukina, i vatorome dat; 15 ma ba da nunure ba i valongore
dat ta ra magit par ba da lul ia, da matoto bula ba da tar vatur vake nam
da ga lul ia tana. 16 Ba tika na tutana i gire turana ba i pait ra varpiam,
nina ra minat pa i vana rikai tana, na araring God, ma na tul tar ra
nilaun tana ure diat ba pa dia pait ra varpiam nina a minat i vana rikai
tana. Tika na mangana varpiam akamana a minat i vana rikai tana; vakir
nam iau biti ba da araring ure. 17 A lavur mangamangana ba pa i takodo,
ia ra varpiam; ma tika na mangana varpiam a minat pa i vana rikai tana.
18 Da nunure diat par ba God i ga vangala diat, pa dia varpiam, tago
nina, ba God i tar vangala, i balaure mule, ma Satan pa i bili ia. 19 Da
nunure ba dat tai God, ma ra rakarakan a gunagunan i va ta ra varpiam.
20 Da nunure bula ba Natu i God i tar pot, ma i ga tul tar ra minatoto ta
dat, upi dat a nunure nina i dovot ma da ki tai nina i dovot, tai Natuna
Iesu Kristo. Go ia ra God tuna, ma ra nilaun tukum. 21 A umana natugu
ikik, avat a balaure avat kan ra umana tabataba.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A VAURUANA BUK KAl IOANES

1 A patuana tadav ra tadar vavina, di ga pilak pa ia, ma ra umana
natuna bula, diat iau mari tuna diat; ma vakir iau kaka, diat par bula
dia nunure ra dovotina; 2 ure ra dovotina, aina i ki ta dat, ma na ki pire
dat pa na mutu: 3 A varmari, a tulungea i ra varmari, a malmal kai God,
Tama, ma kai Iesu Kristo Natu i Tama, na ki pire dat ma ra dovotina ma
ra varmari.

A dovotina ma ra varmari

4 Iau ga gugu na kaia, tago iau tar gire tadav ra umana natum, dia
vanavana ta ra dovotina, varogop ma ra vartuluai Tama i ga tul tar
ia ta dat. 5 Ma go iau aring pa u, ra tadar vavina, vakir da iau tumu
ta kalamana vartuluai tadav u, nam uka da ga vatur vake papa ra
vunapaina, upi dat a varmari vargil. 6 Ma go ia ra varmari, ba da mur
kana lavur vartuluai. Go ia ra vartuluai, nina ava ga valongore papa ra
vunapaina, ba avat a vanavana tana. 7 Tago mangoro na tena malatataur
dia ga vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan, diat dia varpuai ta ra
pinot kai Iesu Kristo ma ra pakana. Go ra tena malatataur ma ra ebar kai
Kristo. 8 Avat a balaure avat, upi koko avat a varara nam ra umana magit
ave tar pait ia, upi avat a vatur vapar vake ra vapuak. 9 Diat par dia bolo
lake ta ra vartovo kai Kristo ma pa dia ki tana, God pa i ki pire diat; nam
i tur patuan ta ra vartovo, Tama ma Natuna dir ki tana. 10 Ba tikai i vana
pire vavat ma pa i kap go ra vartovo, koko avat a agure varuk ia ta ra
kuba i vavat, ma koko avat a vatatabe pa ia; 11 tago nina i vatatabe pa ia,
dir varogop me ta kana umana papalum na varpiam.

A mutuaina tinata

12 Mangoro na magit boko ba ina tumu ia pire vavat, ma pa iau mainge
ba ina pait ia ma ra mapina buk ma ra polo na tutumu; iau nuk ia, ba ina
vana pire vavat, ma ina tata ma ra ngiegu, upi na ngala muka kada gugu.
13 A umana natu i tana vavim, di ga pilak pa ia, dia vatatabe u.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A VAUTULUNA BUK KAI IOANES

1 A patuana tadav Gaio, ra.vakak na tutana, nina iau mari ia tuna.
2 Talaigu tuna, iau araring upi una ki mamal ma upi na boina kaum nilaun, da
ra tulungeam i ki mamal. 3 Tago i ngala muka kaugu gugu ta nam ra bung ba ra
umana tura i dat dia ga pot i tana, ma dia ga varvai ure ra dovotina piram, tago
u vanavana ta ra dovotina. 4 Pa ta magit mulai i manga ngala muka kaugu gugu
tana, ia kaka go, ba iau valongore ra umana natugu dia vanavana ta ra dovotina.

Di pite pa Gaio

5 Talaigu tuna, i fovot kaum papalum u pait ia tadav diat a lavur tura i dat dia
vaira; 6 ma dia tar varvai dovot ta ra luaina mata i ra ekelesia ure kaum varmari; ma
i boina ba una tul vue diat ta kadia vinavana da i topa God. 7 Tago dia tar vana pa
ure ra Iang, ma pa dia vatur vake ta magit tai ra umana Tematana. 8 Kari go i takodo
upi dat a vango diat, upi dat a umana tena papalum varirivut ma ra dovotina.

Diotrepe dir ma Demetrio

9 Iau ga tumu ta umana magit tadav ra ekelesia; ma Diotrepe, nina i
mainge upi na lualua kakit ta diat, pa i kapupi dat. 10 Io, ba iau pot, ina
vanuk tar mule ra lavur magit i papait ia, tago i tata vakuku ure dat ma
ra kaina tinata; ma vakir nam uka, go bula, pa i vango ra umana tura i
dat, ma i tigal bat diat dia mainge, ma i okole vue diat kan ra ekelesia.
11 Talaigu tuna, koko una mur pa ra magit i kaina, una mur pa ra magit i
boina. Nina i pait ra magit i boina, tai God nam; nina i varpiam, pa i ti gire
God. 12 A tarai par ma ra dovotina iat, bula, dia varvai dovot ure Demetrio;
maia, avet bula ave varvai dovot, ma u tar nunure ba kaveve varvai i dovot.

A mutuaina tinata na varvagai

13 Mangoro na magit ba ina tumu ia tadav u, ma pa iau mainge ra tutumu tadav
u ma ra polo na tutumu ma ra pen; 14 iau nuk ia ba i maravai upi dor a varboboi
ma dor a tata ma ra ngie i dor. 15 A malmal, na ki piram. A umana talai dat dia
vatatabe u. Una vatatabe ra lavur talai dat tikatikai, ma una vatang ra iang i diat.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A BUK KAI IUDAS

1 Iudas, tura i Iakobo, ma ra tultul kai Iesu Kristo, tadav diat nina God
i ga ting pa diat ma dia ki ta ra vavai na varmari kai Tama God ma ta ra
varbalaurai kai Iesu Kristo: 2 A bala varmari, a malmal ma ra varmari na
peal pire vavat.

A umana tena vartovo vavaongo

3 A umana vakak, ba iau ga mainge tuna upi ina tutumu tadav avat
ure ra nilaun kadat par, di ga vovo pa iau upi ina tutumu ma ina vargat
avat, upi avat a ongor tuna ta ra nurnur di ga vakopono tul tar ia ta
diat ra lavur tena gomgom. 4 Tago ta umana tutana di ga ruk kokoko
ivaivai, nam diat ba di ga vakilang tar diat upi go ra varkurai na kankan,
a umana tena varpiam, dia pukue ra varmari kai kada God upi ra
mangamangana i dur, ma dia pue vue kada kopono tena varkurai tuna
ma kada Luluai, Iesu Kristo.
5 Go iau mainge ba ina ve mule avat, ma a dovotina ava tar nunure
muka go ra lavur magit, ba ra Luluai i ga valaun tika na vuna tarai kan
ra gunan Aigipto, ma namur i ga vapar vue diat ba pa dia nurnur. 6 Ma ra
umana angelo, diat ba pa dia ga tur padikat ta kadia tiniba na luluai, ma
dia ga vana kan kadia kiki, i tar vake diat ma ra umana vivi pa na mutu
ta ra bobotoi upi ra varkurai ta ra ngala na bung. 7 Damana bula Sodom
ma Gomora, ma ra umana pia na pal di ga tur maravai pire dir, tago di
ga tul tar mule diat upi ra ungaunga da dir, ma dia ga vana upi ra paka
i ra umana enana, di vatur diat upi ra vakilang na varvaalai, tago dia
kairane ra kinadik na balbali ta ra iap ba pa na mutu. 8 Damana go diat
bula, ta kadia umana mangamangana ririvon, dia vadur ra palapaka, dia
piam vue ra ngala na varkurai, ma dia kulume ra umana ngalangala. 9 Ma
Mikael, ra angelo i lualua, ta nam ra bung dir vartoto ma Satan ma dir
varpuapuai ure ra paka i Moses, i ga ruva ma pa i pait tar ta varkurai na
varvul tana, i ga biti ka dari: A Luluai na bor u. 10 Ma go diat dia kulume
ra lavur magit dia tuptup tana; ma dia virua ta nam ra magit ba i minana
vakuku tana ra nuknuk i diat, da ra umana leing dia tabobo. 11 Na kaina
ta diat, tago di ga murmur ra nga kai Kain ma dia ga tul tar mule diat

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

upi ra nirara kai Balam ure ra vapuak ma dia ga virua ta ra varpuai kai
Kora. 12 Go diat a umana mamapit dia tur ivai ta kavava lavur lukara na
varmari, ba dia iaian varurung ma avat, a umana tena varbalaurai ure
diat mulai, ma dia tabar vamaur pa mule diat, ma pa dia burut; a umana
bakut, ma pa ta tava ta diat, a vuvu i kapkap diat; a umana davai, a
mapmap i diat i vura ele, pa ta vuai diat, dia tar vaura mat, dia tarubat
ma ra okor i diat; 13 a umana bobol na ta dia urung ma dia rore vue ra
magit dia vavirvir tana; a umana tagul ba dia rara vurvurbit, di ga vung
valiling ra marut na bobotoi pa na mutu ure diat. 14 Ma Enok bula, ra
valavuruana tai Adam, i ga tatike ra tinata na propet ure diat, dari: "Gire
ra Luluai na pot ma kana umana kor na tena gomgom, 15 upi na pait ra
varkurai ta diat par, ma upi na takun ot pa diat ra lavur tena varpiam ure
kadia umana kaina papalum dia ga pait ia, ma ra kaina nuknuk i diat, ma
ra lavur mamat na tinata dia ga takun ia me." 16 Go diat a umana lup tata
mukumuk, a umana tena urur, dia uraure kadia umana kaina mamainga
(ma ra ngie i diat i tatike ra umana ngala na tinata), ma dia variru ta ra
mata i ra tarai upi diat mulai diat a boina tana.

A vartigal ma ra tinata kapa

17 Ma avat, a umana vakak, avat a nuk pa ra lavur tinata, a umana
apostolo kai kada Luluai Iesu Kristo di ga ve value avat i tana; 18 di ga
biti tadav avat dari ba: "Ta ra mutuaina a umana tena varkulumai diat a
tut ma diat a uraure kadia kaina mamainga iat." 19 Go diat, dia varbaiane
avat, dia mur ra nuknuk i diat vakuku, a Tulungen pa i ki pire diat. 20 Ma
avat, a umana vakak, boina ba avat a tavua rikai ta kavava nurnur nina i
gomgom tuna, avat a araring ta ra Takodo na Tulungen, 21 avat a balaure
avat ta ra varmari kai God, ma avat a nuk upi ra bala na varmari kai ra
Luluai Iesu Kristo upi ra nilaun tukum. 22 Ma i boina ba avat a mari ta
umana dia malmaliara; 23 ma ta ra umana avat a ra valaun pa diat kan ra
iap; ma ta ra na mulai avat a mari diat ma ra bunurut; avat a milikuane
ra mal, nina i dur ta ra palapaka.

A niaring na pite varpa

24 Ma pire nina i balaure valar pa avat kan ra bunura, ma i vatur avat
ta ra luaina mata i kana minamar ma ra gomgom ma ra ngala na gugu,
25 ma pire ra kopono God kada Tena Valaun, a pite varpa, a minamar, a
varkurai ma ra dekdek, ure Iesu Kristo kada Luluai, amana iat, ma go, ma
pa na mutu. Amen.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A BUK NA VAVAARIKAI KAI IOANES

1 1 Go a vavaarikai kai Iesu Kristo, nina God i ga tul tar ia upi na
vateten kana umana tultul ta nam ra lavur magit i maravai ba da
pait diat; ma i ga vakilang tar ia ma i ga tulue kana angelo me tadav
kana tultul Ioanes; 2 nina i ga varvarvai dovot ma ra tinata kai God, ma
ra varvai dovot bula kai Iesu Kristo, ra lavur magit ba i tar gire. 3 Nina
i lukluk go ra lavur tinata na propet, ma diat dia valongore, ma dia
nuknuk pa nam di ga tumu ia tana, dia ti doan; tago ra kilala i maravai.

A varvagai pire diat ra lavurua na ekelesia

4 Ioanes, tadav ra lavurua na ekelesia ta ra gunan Asia: A varmari
tadav avat ma ra malmal, tai nina i laun go, ma i ga laun lua, ma na
laun namur; ma tai ra lavurua na Tulungen dia tur ta ra luaina mata i
kana kiki na king; 5 ma tai Iesu Kristo, ra dovot na tena varvai, a luaina
ta diat, dia tut mulai kan ra minat, ma ia ra Luluai kai ra umana king ra
pia. Tadav nina i mari dat ma i ga pala vue dat kan kada varpiam ma ra
gapuna. 6 ma i ga vaki dat upi dat a umana tena varkurai, ma ra umana
tena tinabar tadav kana God ma Tamana; da tul tar ra minamar tana
ma ra varkurai pa na mutu. Amen. 7 Gire, i pot ma ra umana bakut; ma
ra lavur kiau na mata diat a bobe, ma diat bula dia ga goa; ma ra lavur
vuna tarai par ta ra rakarakan a gunagunan diat a tabun ure. Maia pa,
damana. Amen.
8 God, a Luluai, nina i laun go, ma i ga laun lua, ma na laun namur, ra
Luluai i dekdek muka, i biti: Iau ra Alpa ma ra Omega.

A ninana ure Kristo

9 Iau Ioanes, a tura i vavat ma ra talai vavat ta ra lavur magit na
varmonong, ma ta ra varkurai ma ta ra kini vamadudur tai Iesu, iau ga
ki ta ra lolo a iangina Patmos, ure ra tinata kai God ma ra varvai dovot
ure Iesu. 10 Iau ga ki ta ra Tulungen ta ra bung kai ra Luluai, ma iau tar
valongore arua namur tagu a ngala na nilai tikai, da ra tavur, i biti dari:

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

11 A magit par, ba u gire, una tumu ia ta ra buk, ma una tulue tadav ra
lavurua na ekelesia, uro Epeso, ma uro Smirna, ma uro Pergamon, ma
uro Tiatera, ma uro Sardes, ma uro Piladelpia, ma uro Laodikea. 12 Ma
iau ga tur tapuku upi ina gire nam i ga tata tagu; ma ba iau tur tapuku,
iau ga gire lavurua na turtur na birao di ga pait ia ma ra goled; 13 ma
livuan ta diat ra umana turtur na birao, tikai da ra natu i ta tutana,
i ga mal ma ra lolovina olovoi, ma i ga vi pit ra bongobongono ma ra
vipit na goled. 14 Ma ra uluna ma ra tagal a uluna i ga pua da ra ivuna
sip i pua, da ra kabang; ma ra ura kiau na matana dir ga varogop ma ra
birao na iap; 15 a ura kauna da ra palariam i gobol ma i manga lapap ta
ra ubu; ma ra nilaina da ra nilai ra mangoro na tava. 16 Ma i ga vatur
vake lavurua na tagul ta ra limana tuna, ma tika na pakat na vinarubu
i mangi vartalai i ga vana rikai ta ra ngiene; ma ra matana i ga da ra
keake i rarao ma ra dekdekina. 17 Ma ba iau ga gire, iau ga bura pire ra
ura kauna, da tikai i tar mat. Ma i ga palagur iau ma ra limana tuna,
ma i ga biti: Koko una burut; iau ra.luaina ma iau ra mutuaina, 18 ma ra
launa bula; ma iau ga mat, ma go ina laun pa na mutu, ma iau vatur vake
ra ki ure ra minat ma ure ra ruarua na tulungen. 19 Io, una tumu ra lavur
magit u ga gire, ma ra lavur magit i tur go, ma nam diat bula ba diat a
murmur; 20 a magit na pidik ure ra lavurua na tagul, diat u ga gire diat
ta ra limagu tuna, ma ra lavurua na turtur na birao di ga pait ia ma ra
goled. Nam ra lavurua na tagul diat ra lavurua na angelo kai ra lavurua
na ekelesia; ma ra lavurua na turtur na birao diat ra lavurua na ekelesia.

A tinata tadav diat aro Epeso

2 1 Una tutumu tadav ra angelo kai ra ekelesia i ki Epeso:
Nina i vatur ra lavurua na tagul ta ra limana tuna, nina i
vanavana livuan ta ra lavurua na turtur na birao di ga pait ia ma ra
goled, i tatike go ra lavur magit: 2 Iau tar nunure kaum lavur papalum,
ma kaum niongor ma kaum kini vamadudur, ma pa u mainge diat ra
kaina tarai, ma u tar valar diat dia tibuna vatang diat ba a umana
apostolo, ma pata, ma u tar na ilam diat ba a umana tena vaongo; 3 ma u
ki vamadudur ma u ga pupupuak ure ra iangigu, ma pa u ga talanguan
tana. 4 Ma go ra magit iau takun u me, tago u ga vungue ra varmari i ga
tur lua tam. 5 Una nuk pa ra kini u ga bura kan ia, una nukpuku, ma una
pait mule ra mangamangana u ga pait ia lua; ba pata, ina vut piram ma
ina tumak vue kaum turtur na birao, ona pa u nukpuku. 6 Ma go ra magit
i tur piram, u milikuane ra lavur mangamangana kai ra umana Nikolaita,
ma. iau bula iau milikuane. 7 Nina ba ra talingana, boina ba na valongore
ra varvai kai ra Tulungen tadav ra lavur ekelesia. Ina tul tar tai ra tena
uvuvia upi na ian ta ra davai na nilaun, nina i tur ta ra Paradaiso kai
God.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

A tinata tadav diat aro Smirna

8 Ma una tutumu tadav ra angelo kai ra ekelesia i ki Smirna:
A luaina ma ra mutuaina, nina i ga mat, ma i ga laun mulai, i tatike go
ra lavur magit: 9 Iau nunure ra lavur magit i monong iu, ma kaum kini na
luveana (ma u uviana), ma ra varvul kadiat dia tibuna vatang mule diat
ba ra umana te Iudaia, ma vakir diat a umana te Iudaia, diat a kivung kai
Satan. 10 Koko una burutue ra lavur magit na varmonong i vana tadav u;
gire, Satan na vue varuk ta umana ta vavat ta ra pal na banubat, upi da
valar avat; ma da vakadik avat a vinun na bung. Una tur padikat tuk ta
ra minat, ma ina tul tar ra kere na nilaun tam. 11 Nina ba ra talingana,
boina ba na valongore ra varvai kai ra Tulungen tadav ra lavur ekelesia.
A vauruana minat pa na vakaina nina i uvuvia.

A tinata tadav diat aro Pergamon

12 Ma una tutumu tadav ra angelo kai ra ekelesia i ki Pergamon:
Nina i vatur ra pakat na vinarubu i mangi vartalai, i tatike go ra lavur
magit: 13 Iau nunure nam ra gunan u ki ie, ba a kiki na king kai Satan
tana; ma u ga vatur vadekdek vake ra iangigu, ma pa u ti pue vue kaugu
nurnur ta nam ra umana bung kai Antipas, kaugu dovot na tena varvai,
nina ba di ga doka livuan ta vavat, abara ba Satan i ki ie. 14 Ma a ura
magit ik iau takun u me, tago ta ra na ta diat dia tatabai ta ra vartovo
kai Balam, dia ki piram, nam i ga vateten Balak upi na vung ra timul
na tukatukai ta ra luaina mata i ra umana natu i Israel, upi diat a ian
ra umana magit ba di ga vartabar me pire ra umana tabataba ma upi
diat a pait ra ungaunga. 15 Damana bula ta umana ta diat dia tatabai ta
ra vartovo kai ra umana Nikolaita dia ki piram. 16 Boina una nukpuku,
ona pata ina vana lulut piram, ma ina varubu ma diat ma ra pakat na
vinarubu kai ra ngiegu. 17 Nina ba ra talingana, boina ba na valongore ra
varvai kai ra Tulungen tadav ra lavur ekelesia. Ina tabar ra tena niuvia
ma ra mana di ga ive, ma ina tul tar tika na vat i pua tana, di ga tumu
tika na kalamana iang tana, ma pa ta i nunure, ia kaka nam i vatur vake.

A tinata tadav diat aro Tiatera

18 Ma una tutumu tadav ra angelo kai ra ekelesia i ki Tiatera:
Natu i God, nina ba ra kiau na matana i da ra biro na iap, ma ra ura
kauna da ra gobol na palariam i lapap, i tatike go ra lavur magit: 19 Iau
nunure kaum lavur papalum, ma kaum varmari, kaum nurnur, kaum
maramaravut, ma kaum kini vamadudur, ma ba kaum umana papalum
dia mur, dia ngala ta nina diat dia lua. 20 Ma go ra magit iau takun u me,
ba pa u vungue ra vavina Iesabel nina i biti ba ia ra propet; ma i tovotovo
kaugu umana tultul ma i varara diat, upi diat a pait ra ungaunga, ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

upi diat a ian ra magit di ga vartabar me tadav ra umana tabataba. 21 Ma
iau ga tul tar ia tana ra kilala upi na nukpuku tana; ma pa i mainge ra
nukpuku kan kana ungaunga. 22 Gire, ina vue tar ia ta ra vava, ma diat
dia ga po me, ta ra ngala na kinadik, ona pa dia nukpuku kan kadia
mangamangana. 23 Ma ina doko ra umana natuna ma ra minat; ma ra
lavur ekelesia diat a nunure ba iau matoto ta ra bala i ra tarai ma ta ra
nuknuk i diat, ma ba ina balbali pire vavat tikatikai da kavava lavur
mangamangana. 24 Ma iau tatike ta diat ta ra umana dia ki Tiatera, ta
diat par ba pa dia vatur vake go ra vartovo, ma dia biti ba pa dia nunure
ra umana lulur na magit kai Satan: Pa iau puak tar ta kinakap mulai ta
vavat. 25 la kaka go, ba avat a vatur vake nam i tur pire vavat tuk ta ra
bung ina pot i tana. 26 Ma tai nina i uvuvia ma i vatur vadekdek vake
kaugu papalum tuk ta ra mutuaina, ina tul tar ra varkurai tana ure diat
a umana Tematana; 27 ma na kure diat ma ra buka na palariam, diat a
tapamar da di pamar gigi a umana la na pia; da Tamagu i ga tul tar ia
bula tagu; 28 ma ina tabar ia ma ra tagul na lar. 29 Nina ba ra talingana,
boina ba na valongore ra.varvai kai ra Tulungen tadav ra lavur ekelesia.

A tinata tadav diat aro Sardes

3 1 Ma una tutumu tadav ra angelo kai ra ekelesia i ki Sardes:
Nina i vatur ra lavurua na Tulungen kai God ma ra lavurua na
tagul i tatike go ra lavur magit: Iau nunure kaum lavur papalum, tago
u kap iang ba u laun ma u mat ika. 2 Una mono, ma una vapadikat ra
ibaiba, nina ba i ga to na mat; tago pa iau ga na tadav kaum ta papalum
ba i boina kakit ta ra mata i kaugu God. 3 Io, una nuk pa ra magit di ga
tul tar ia tam, ma u ga valongore bula; ma una vatur vadekdek vake, ma
una nukpuku. Ona pa u monamono, ina vut da ra tena nilong ma una
tuptup tuna ure ra pakana bung ina vana taun u tana. 4 Ma ta umana
iang i tur piram ara Sardes, pa dia ga vadur kadia umana mal; ma avet
ma diat, avet a vanavana ma ra mal pua; tago i topa diat damana. 5 A
tena niuvia na mong ma ra umana mal pua; ma pa ina pun vue muka ra
iangina ta ra buk na nilaun, ma ina kale pa ra iangina ta ra luaina mata
i Tamagu, ma kana lavur angelo. 6 Nina ba ra talingana, boina ba na
valongore ra varvai kai ra Tulungen tadav ra lavur ekelesia.

A tinata tadav diat aro Piladelpia

7 Ma una tutumu tadav ra angelo ka ra ekelesia i ki Piladelpia:
Nina i gomgom, ma i dovot, nina i vature ra ki kai David, nina i
ki are ma pa ta na ki bat mule, ma i ki bat ma pa ta na ki are mule, i
tatike go ra lavur magit: 8 Iau nunure kaum lavur papalum (gire, tika
na matakilalat i tapapa ta ra luaina matam, ma pa ta na ki bat ia), ba i
ikilik ika ra dekdekim, ma u ga vatur vake kaugu tinata ma pa u ti pue

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vue ra iangigu. 9 Gire, ina tul tar ta umana tarai ta ra kivung kai Satan,
dia tibuna vatang mule diat ba diat a umana te Iudaia, ma pata., dia
vaongo ko; gire, ina ongor pire diat, upi diat a vana piram,, ma diat a
va timtibum pire ra ura kaum. ma diat a nunure ba iau ga tul tar kaugu
varmari tam. 10 Tago u tar vatur vadekdek vake ra tinata ure kaugu kini
vamadudur, iau bula ina balaure u ta ra pakana bung na varilam, nina ba
na vana tadav ra rakarakan a gunagunan parika, upi na valar diat, dia ki
ta ra rakarakan a gunagunan. 11 Ina pot lulut; una vatur vake nam i tur
piram, upi koko ta tikai na ra vue kaum kere. 12 Nina i uvuvia, ina vatur
ia, upi na pagapaga ta ra pal tabu kai kaugu God, ma pa na irop mulai;
ma ina tumu ra iang i kaugu God tana, ma ra iang i ra pia na pal kai
God, a kalamana Ierusalem nina i vana ba marama ra bala na bakut kan
kaugu God, ma ra kalamana iangigu iat. 13 Nina ba ra talingana, boina ba
na valongore ra varvai kai ra Tulungen tadav ra lavur ekelesia.

A tinata tadav diat aro Laodikea

14 Ma una tutumu tadav ra angelo kai ra ekelesia i ki Laodikea:
Amen, a tena varvai kai God, i dovot muka, ra vunapai ra papalum kai
God, i tatike go ra lavur magit: 15 Iau nunure kaum lavur mangamangana,
tago vakir u madoldol ma pa u malamalapang bula; iau mainge muka ba
una madoldol ba una malamalapang. 16 Ma tago u malamalapang a ikilik
ika, ma pa u malamalapang tuna ma pa u madoldol, ina marue vue u
kan ra ngiegu. 17 Tago u biti: Iau a tadar, maia, iau ga varurue ra do na
tabarikik, ma pa iau iba upi ta magit; ma pa u nunure ba u ki kaina, ma
u ti malari, ma u ti luveana, ma u ti pula, ma u ti ki bia. 18 Ina vateten u,
ba una kul ra goled tagu, nina di ga tun vagomgom ia ta ra iap, upi una
uviana; ma ra umana mal pua, upi una mong me, upi koko na vana rikai
ra ngala na niruva ure kaum kini bia; ma ra bira pi una kolo ra kiau na
matam me, upi una nana. 19 Diat ba iau mari diat, iau pit diat ma iau virit
diat, io, una ongor, ma una nukpuku. 20 Gire, iau tur ta ra banbanu, ma
iau pipidil; ba tikai i valongore ra nilaigu ma i papa are ra matakilalat,
ina ruk pirana, ma amir a ki me ta ra nian. 21 Nina i uvuvia, ina tul tar
ia upi amir a ki varurung me ta kaugu kiki na king, da iau ga uvuvia, ma
amir ma Tamagu amir ki ta kana kiki na king. 22 Nina ba ra talingana,
boina ba na valongore ra varvai kai ra Tulungen tadav ra lavur ekelesia.

A nilotu arama ra bala na bakut

4 1 Ba i par go ra lavur magit iau ga gire tika na banbanu i ga tapapa
are arama ra bala na bakut, ma ra nilai tikai, nina iau valongore
ba i ga tata lua da ra nilai ra tavur, i biti: Una tutua uti ma ina ve tar
ra lavur magit tam ba da pait ia namur. 2 Ma iau ga ki vuavuai ta ra
Tulungen; ma tika na kiki na king i ga tur ta ra bala na bakut, ma tikai

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

i ga ki ta ra kiki na king; 3 ma nina i ga ki tana i ga papait na varogop
ma ra vat, a iangina iasper, ma ra daimon, ma ra gogol i ga tur kikil ra
kiki na king, i varogop ma ra emeraled. 4 Ma a ura vinun ma a ivat na
kiki na king dia ga tur kikil ra ngala na kiki na king; ma a ura vinun ma
a ivat na patuana dia ga ki tana, ma dia ga mong ma ra umana mal pua;
ma dia ga toke ra umana kere na goled ta ra ulu i diat. 5 Ma ra meme ma
ra nilai ra umana pangpagur, ma ra pipi, dital ga vana rikai kan ra kiki
na king. Ma lavurua na biro na iap dia ga io ta ra luaina kiki na king,
a lavurua na Tulungen kai God nam; 6 ma ta ra luaina mata i ra kiki
na king i ga da ra ta, i varogop ma ra tiroa, da ra kristal; ma a ivat na
magit na vavaki a umana launa dia tur livuan ta ra kiki na king ma kikil
ia bula; a lua i diat ma ra muru i diat i vartabirit ma ra umana kiau na
mata. 7 Ma ra luaina magit na vavaki i ga da ra leon, ma ra vauruana da
ra nat na bulumakau, ma ra mata i ra vautuluna i da ra mata i ra tutana,
ma ra mata i ra vaivatina i da ra taragau i purpururung. 8 Ma nam ra ivat
na magit na vavaki a umana launa a laplaptikai na bebea i diat ma ra
pakapaka i diat ma ra bala i diat i vartabirit ma ra lavur kiau na mata;
ma pa dia ngo ta ra keake ma ta ra marum, ma dia tatike ra tinata dari:
I gomgom, i gomgom, i gomgom, ra Luluai, God, i dekdek muka, nina i
ga laun amana, ma i laun go, ma na laun namur. 9 Ma ba ra ivat na magit
na vavaki a umana launa diat a tul tar ra varmananai, ra variru, ma ra
pite varpa tai nina i ki ta ra kiki na king, i laun pa na mutu, 10 nam ra ura
vinun ma a ivat na patuana diat a bura timtibum ta ra mata i nina i ki
ta ra kiki na king, ma diat a lotu tadav nina i laun pa na mutu, ma diat
a vung kadia umana kere ta ra mata i ra kiki na king, ma diat a biti: 11 I
topa u tuna, kaveve Luluai ma kaveve God, upi da tul tar ra varmananai
tam, ra variru, ma ra varkurai; tago u ga vaki ra lavur magit ma dia tar
ki ma di ga vaki diat ta kaum mamainga.

Ra buk ma ra Lam

5 1 Ma iau ga gire tika na buk ta ra lime tuna nam i ga ki ta ra kiki na
king, ma di ga tutumu ta ra balana ma ta ra muruna, ma di ga vabulit
bat ia ma di ga taun ra bulit ma ra lavurua na vakilang. 2 Ma iau ga gire
tika na dekdek na angelo i ga oraoro ma ra ngala na nilaina dari: To ia i ko
upi na pelegi ra buk, ma upi na pala vue kana lavur vakilang ta ra bulit?
3 Ma pa i ga tale ta tikai arama ra bala na bakut, ba ra pia, ba ta ra vavai
ra pia, upi na pelegi ra buk ma upi na gire. 4 Ma iau ga manga tangtangi,
tago pa ta i ga ko upi na pelegi ra buk ma upi na gire; 5 ma tikai ta.diat
a umana patuana i tatike tagu: Koko una tangi; tago ra Leon ta ra vuna
tarai Iuda, a Okor i David i ga uvuvia varpa, upi na pelegi ra buk ma kana
lavurua na bulit. 6 Ma iau ga gire tika na Lam, da di ga doka, i tur livuan
ta ra kiki na king ma ra ivat na magit na vavaki a umana launa ma livuan

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ta ra umana patuana, ma i ga vung lavurua na ramuna ma lavurua na
kiau na matana, a lavurua na Tulungen kai God nam, di ga tul vue diat ta
ra rakarakan a gunagunan par 7 Ma i ga vut ma i ga tak pa ra buk kan ra
lime tuna nina i ga ki ta ra kiki na king. 8 Ma ba i ga tak pa ra buk, a ivat
na magit na vavaki, a umana launa, ma ra ura vinun ma a ivat na patuana,
dia bura timtibum ta ra luaina mata i ra Lam, dia vatur tikatikai a ngala
na pagol ma ra umana la di ga pait ia ma ra goled, ma dia buka ma ra bulit
i ang na katkat, ia nam ra lavur niaring kai ra umana tena gomgom. 9 Ma
dia kakaile ra kalamana kakailai, dari: I topa u tuna, pi una tak pa ra buk
ma pi una pelegi kana lavur bulit, tago di ga doko u, ma u ga kul pa ra
tarai ma ra gapum, a tarai ta ra lavur vuna tarai, ma ra lavur alala tinata,
ma ra lavur vuna gunan, ma ra lavur kor na tarai, upi kai God, 10 ma u
tar vaki diat upi ra umana tena varkurai ma ra umana tena tinabar kai
kada God, ma diat a varkurai boko ta ra rakarakan a gunagunan. 11 Ma
iau ga gire ma iau ga valongore ra nilai ra mangoro na angelo, dia tur
kikil ra kiki na king ma ra umana magit na vavaki a umana launa ma ra
lavur patuana; ma di luk guve diat a vinun na arip na marmar na vinun na
arip na marmar, ma mangoro na arip na marmar; 12 ma dia tatike ma ra
ngala na nilai diat dari: I topa tuna ra Lam, nam di ga doka, upi da tul tar
ra varkurai tana, ra pepeal magit, ma ra kabinana, ma ra niongor, ma ra
variru, ma ra pite varpa, ma ra varvadoan. 13 Ma iau ga valongore ra lavur
magit di ga vaki diat ta ra bala na bakut, ma ra pia bula, ma ta ra vavai
ra pia, ma ta ra ul a ta, ma ra lavur magit i tur ta diat, dia ga tatike dari:
Da tul tar ra varvadoan, ra variru, ma ra pite varpa, ma ra varkurai pa
na mutu, tai nina i ki ta ra kiki na king ma tadav ra Lam. 14 Ma ra ivat na
magit na vavaki a umana launa dia ga biti: Amen. Ma ra umana patuana
dia ga bura timtibum ma dia ga lotu tadav ia.

A umana vakilang na bulit

6 1 Ma iau ga gire ba ra Lam i pelegi ra luaina ta ra lavurua na
vakilang ta ra bulit, ma iau ga valongore tikai ta diat ra ivat na
magit na vavaki a umana launa i ga biti: Una mai; ma ra nilaina i ga da
ra pipi. 2 Ma iau ga gire tika na os i pua, ma nam i ga ki tana i ga vature
tika na panak; ma di ga tul tar tika na kere tana, ma i ga vana rikai ma
ra niongor upi na uvuvia ta ra vinarubu.

3 Ma ba i ga pelegi ra vaivutuna vakilang ta ra bulit, iau ga valongore
ra vauruana magit na vavaki a launa i biti: Una mai. 4 Ma ta ra os i ga
vana rikai, a birao; Ta di ga tul tar nina i ga ki tana upi na tak vue ra
malmal kan ra rakarakan a gunagunan, ma upi diat a ubu vargiliane
diat; ma di ga tul tar ra ngala na pakat na vinarubu tana.

5 Ma ba i pelegi ra vautuluna vakilang ta ra bulit, iau ga valongore ra
vautuluna magit na vavaki a launa i ga biti dari: Una mai. Ma iau gire

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tika na os korakorong; ma nina i ga ki tana, i ga vature a valavalar ta ra
limana. 6 Ma iau ga valongore da ra nilai tikai i arikai livuan ta diat ra
ivat na magit na vavaki a umana launa, dari: Tika na valavalar na vit ure
tika na denaria,[a] ma a utul a valavalar na kon ure tika na denaria; ma
koko una vakaina ra dangi ma ra vain.
7 Ma ba i pelegi ra vaivatina vakilang ta ra bulit, iau ga valongore ra
nilai ra vaivatina magit na vavaki a launa i ga biti dari: Una mai. 8 Ma iau
ga gire tika na. os i kabu; ma ra iang i nina i ga ki tana: a Minat; ma dir
ga varagur ma ra ruarua na tulungen. Ma di ga tul tar ra varkurai ta dir
ure ra vaivatina pakana rakarakan a gunagunan, uti dir a vardodoko ma
ra pakat na vinarubu, ma ra mulmulum, ma ra minat, ma ra umana kaina
leing ta ra rakarakan a gunagunan.
9 Ma ba i pelegi ra vailimana vakilang ta ra bulit, iau ga gire ta ra
vavai na uguugu na vartabar ra lavur tulungea i diat di ga doko diat ure
ra tinata kai God, ma ure ra varvai dovot, nina i ga tur pire diat; 10 ma di
ga oraoro ma ra ngala na nilai diat dari: Luluai gomgom ma u dovot bula,
vingaia bar una ga kure diat ma una ga obo pa ra gapu i vevet ta diat
dia ki ta ra rakarakan a gunagunan? 11 Ma di ga tul tar tikatika na mal
pua ta diat; ma di ga ve diat upi diat a. ngo pa boko a ikilik, tuk tar ta ra
bung ba diat dia tultul varirivut ma diat, ma ra tara na tura i diat ba da
doko boko diat, da di ga doko value diat, dia ga pait ot pa kadia papalum.
12 Ma iau ga gire ba i pelegi ra valaptikaina vakilang ta ra bulit, i ga
guria na kaia; ma ra matana keake i ga papait na marut da ra mal na
nitabun ma ra gai parika i ga varogop ma ra gap; 13 ma ra umana tagul
kai ra bala na bakut dia ga bura ra pia, da ra lovo i vungue ra vuaina
ba i kokor boko, tago a ongor na vuvu i vamalmaliara. 14 Ma ra bala na
bakut i ga panie da ra buk di pipin ia; ma di ga kari ra lavur lualuana
ma ra lavur lolo kan kadia turtur. 15 Ma ra umana king ta ra rakarakan a
gunagunan, ma diat dia luluai na kaia, ma diat dia lualua ma ra umana
uviana, ma ra umana tena niongor, ma ra umana vilavilau parika, ma ra
tarai tuna parika, dia ga paraparau ta ra umana babang ma ta ra umana
ngala na vat ta ra lualuana; 16 ma dia lul ra umana luana ma ra umana
ngala na vat dari: Avat a kokopo taun avet, ma avat a punang avet kan ra
mata i nam i ki ta ra kiki na king, ma kan ra kankan kai ra Lam; 17 tago i
tar vut kadir ngala na bung na kankan; ma na tale to ia pi na tur valar pa
tana?

Ra 144,000 tarai Israel

7 1 Ma ba i par go ra lavur magit iau ga gire a ivat na angelo dia tur
ta ra ivat na nguna rakarakan a gunagunan ma di ga vature ra ivat

---

[a] **6.6** A vapuak kai tika na tena papalum ure tika na bung

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

na matana vuvu kai ra rakarakan a gunagunan, upi koko ta vuvu na
tadav ra gunan, ba tadav ra ta, ba tadav ra davai. 2 Ma iau ga gire ta ra
angelo i tutua ta ra vanavana rikai na keake, ma i vature ra bulit kai ra
launa God; ma i ga manga oro tadav diat ra ivat na angelo di ga tul tar
ia ta diat upi diat a vakaina ra pia ma ra ta, ma i biti dari: 3 Koko avat a
vakaina ra pia, ba ra ta ba ra umana davai, tuk tar ta ra bung ba ave ga
vabulit vakilang ra lavur tultul kai God ta ra pal a mata i diat. 4 Ma iau
ga valongore ra niluluk ure diat di ga vabulit vakilang diat; tika na mar
ma a ivat na vinun ma a ivat na arip na marmar, di ga vabulit vakilang
diat ta ra lavur vuna tarai kai ra umana natu i Israel.

5 Ta ra vuna tarai Iuda tika na vinun ma a ura rip na marmar;
Ta ra vuna tarai Ruben tika na vinun ma a ura rip na marmar;
Ta ra vuna tarai Gad tika na vinun ma a ura rip na marmar;
6 Ta ra vuna tarai Aser tika na vinun ma a ura rip na marmar;
Ta ra vuna tarai Naptali tika na vinun ma a ura rip na marmar;
Ta ra vuna tarai Manase tika na vinun ma a ura rip na marmar;
7 Ta ra vuna tarai Simeon tika na vinun ma a ura rip na marmar;
Ta ra vuna tarai Levi tika na vinun ma a ura rip na marmar;
Ta ra vuna tarai Isakar tika na vinun ma a ura rip na marmar
8 Ta ra vuna tarai Sebulon tika na vinun ma a ura rip na marmar;
Ta ra vuna tarai Iosep tika na vinun ma a ura rip na marmar;
Ta ra vuna tarai Beniamin tika na vinun ma a ura rip na marmar di
ga vabulit vakilang diat.

A ngala na kor

9 Ma ba i par go ra lavur magit iau ga gire ra ngala na kor, pa ta tutana
na luk valar pa diat, ta ra lavur vuna gunan, ma ta ra lavur vuna tarai, ma
ta ra lavur kor na tarai, ma ta ra lavur alala tinata, dia ga tur ta ra luaina
mata i ra kiki na king ma ta ra luaina mata i ra Lam, dia ga mong ma ra
mal pua ma dia ga vature ra mapina ul ta ra lima i diat; 10 ma dia oraoro
ma ra ngala na nilai diat dari: A varvalaun tadav kada God, nina i ki ta ra
kiki na king, ma tadav ra Lam bula. 11 Ma ra lavur angelo dia ga tur kikil
ra kiki na king ma ra umana patuana ma ra ivat na magit na vavaki a
umana launa, ma dia ga bura timtibum ta ra luaina mata i ra kiki na king,
ma dia ga lotu tadav God, 12 ma dia ga biti: Amen, a varvadoan, ma ra
minamar, ma ra kabinana, ma ra pite varpa, ma ra variru, ma ra dekdek,
ma ra niongor, tadav kada God pa na mutu. Amen. 13 Ma tikai ta diat ra
umana patuana i tatike bali iau dari: Diat go, dia mong ma ra umana mal
pua, ia diat, ma dia ga vana mamave? 14 Ma iau ga biti tana: Kaugu Luluai,
u nunure. Ma i ga biti tagu: Go diat, dia vana kan ra lavur ngala na magit
na varmonong, ma dia ga dur vapua kadia lavur bo na mal ta ra gapu i ra
Lam. 15 Kari go dia tur ta ra luaina mata i ra kiki na king kai God, ma dia

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

toratorom tana ta kana pal na vartabar ta ra keake ma ta ra marum; ma
nina i kiki ta ra kiki na king na turup taun diat ma kana minamar. 16 Ma
pa dia mulmulum ma pa dia mar mulai; a keake pa na tup mule diat, ba ta
enana oao; 17 tago ra Lam, nina i ki livuan ta ra kiki na king, na tabatabar
diat ma na agure pa diat tadav ra umana kivu na tava na nilaun; ma God
na u vue ra lavur lur na mata i diat.

A valavuruana vakilang

8 1 Ma ba i pelegi ra valavuruana vakilang ta ra bulit, i ga ki toptop
muka arama ra bala na bakut vada ma ra ngungu na pakana bung.
2 Ma iau ga gire ra lavurua na angelo, diat dia tur ta ra luaina mata i
God; ma di ga tul tar a lavurua na tavur ta diat.
3 Ma ta ra angelo i vut ma i ga tur pire ra uguugu na vartabar, ma i
vature tika na la na goled di tun ra magit i ang na vuvuvul tana; ma
di ga tul tar bula ra ngala na magit i ang na katkat i tana, upi na vung
varurungane ma ra lavur niaring kai ra lavur tena gomgom ta ra ul a
uguugu na vartabar, di ga pait ia ma ra goled, ta ra luaina mata i ra kiki
na king. 4 Ma ra mi na magit i ang na vuvuvul diat ma ra lavur niaring
kai ra umana tena gomgom, dia tubang rikai ta ra lima i ra angelo tadav
God. 5 Ma ra angelo i ga rakan pa ra la; ma i ga vabuka pa ia ma ra iap ta
ra uguugu na vartabar, ma i vue tar ia ara ra pia; ma ra umana pipi ma
ra nilai ta umana, ma ra umana meme ma ra guria dia vana rikai tana.

A umana tavur

6 Ma ra lavurua na angelo, diat dia vature ra lavurua na tavur, dia ga
vaninara upi diat a pupunge.
7 Ma ra luaina angelo i ga pupunge, ma ra vat na ais ma ra iap, di ga
varpopoto ma ra gap, dir ga bura da ra bata ara ra pia; ma ra iap i tun
vue ra vautuluna pakana ta ra rakarakan a gunagunan, ma ra vautuluna
pakana ta ra davadavai, ma ra lavur lubalubang na vura parika.
8 Ma ra vauruana angelo i pupunge, ma i ga da di vue ra ngala na luana
i io ma ra birao uro na ta; ma ra vautuluna pakana ta ra ta i ga da ra gap;
9 ma i ga mat ra vautuluna pakana ta ra lavur magit i laun ta ra ta, ma ra
vautuluna pakana ta ra lavur parau i ga virua.
10 Ma ra vautuluna angelo i pupunge, ma ra ngala na tagul i bura
marama ra bala na bakut, i birao da ra ul, ma i ga bura taun ra vautuluna
pakana ta ra lavur tava alir, ma taun ra lavur kivu na tava; 11 ma ra
iang i ra tagul: A Mapak Tuna; ma ra vautuluna pakana ta ra lavur tava
i ga mapak na kaia; ma mangoro na tarai dia mat ta ra tava, tago di ga
vamapak ia tuna.
12 Ma ra vaivatina angelo i pupunge, ma di ga ubu ra vautuluna pakana
ta ra matana keake, ma ra vautuluna pakana ta ra gai, ma ra vautuluna

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

pakana ta ra lavur tagul; upi ra vautuluna pakana ta diat na bobotoi ma
koko i kapa ra vautuluna pakana ta ra bung, ma damana bula ra marum.
13 Ma iau ga gire, ma iau ga valongore ta tika na taragau, i
purpururung livuan ta ra bala na bakut, ma i ga oro ma ra ngala na
nilaina: Na kaina, na kaina, na kaina ta diat dia ki ta ra rakarakan a
gunagunan ure ra nilai ra utul a tavur kai nam ra utul a angelo ba dital a
pupunge boko.

9 1 Ma ra vailimana angelo i ga pupunge, ma iau ga gire tika na tagul
i ga bura marama ra bala na bakut uti ra pia; ma di ga tul tar ra ki
tana ure ra ngala na tung i lulur mat. 2 Ma i ga papa are ra ngala na tung
i lulur mat; ma ra mi i tubang rikai ta ra ngala na tung, da ra mi ta ra
ngala na ubu; ma ra keake ma ra maup ta ra vavai na bakut i ga bobotoi
ta ra mi kai ra ngala na tung. 3 Ma ra umana kubau dia ga vana rikai
ta ra mi upi diat a ki ta ra rakarakan a gunagunan; ma di ga tul tar ra
dekdek ta diat, da ra umana kuka na pal a galip dia ki ta ra rakarakan
a gunagunan. 4 Ma di ga ve diat upi koko diat a vakaina ra vura ta ra
rakarakan a gunagunan, ba ta magit i lubalubang, ba ta davai, diat a
vakaina ka nina ra tarai ba pa ta vakilang kai God i tur ta ra palamata
i diat. 5 Ma vakir di ga tul tar diat pi diat a doko diat, upi diat a vakadik
diat ika a ilima na gai; ma kadia kinadik i ga da ra kinadik kai ra kuka
na pal a galip ba i inging ra tarai. 6 Ma ta nam ra umana bung a tarai dia
tikan upi ra minat, ma pa dia tikan tadav ia; dia mainge upi diat a mat,
ma ra minat na lop kan diat. 7 Ma ra malalar i ra umana kubau i ga da
ra umana os di ga vaninare pa diat ure ra vinarubu; ma di ga vatoke ra
umana kere da ra goled ta ra ulu i diat, ma ra mata i diat i ga varogop
ma ra mata i ra tarai. 8 A pepe na ulu i diat i ga varogop ma ra pepe na
ulu i ra vaden, ma ra palangie i diat i ga da ra palangie i ra umana leon.
9 Ma ra papal ta ra bongobongo i diat i ga da ra papal na palariam; ma ra
rurunga i ra bebea i diat i ga da ra rurunga i ra umana kiki na vinavana
ba mangoro na os tana dia vutvut upi ra vinarubu. 10 Ma ra tauku i diat
i ga da ra tauku i ra umana kuka na pal a galip ma ra umana lobotono
tana; ma ra dekdek i diat i ki ta ra tauku i diat upi diat a vakaina ra tarai
ta ilima na gai. 11 Ma ra angelo kai ra ngala na tung nina i lulur mat, i
king ta diat; di vatang ra iangina ta ra tinata Ebraio ba: Abadon, ma ta ra
tinata Elenas ba: Apolion.
12 I tar par ra luaina Kinadik, a ura Kinadik dir a mur boko.
13 Ma ra valaptikaina angelo i ga pupunge, ma iau ga valongore ra nilai
tikai i arikai ta ra ivat na ramu i ra uguugu na vartabar di ga pait ia ma
ra goled, ma i tur ta ra luaina mata i God, 14 ma i tatike ta ra valaptikaina
angelo, nina i vature ra tavur, dari: Una pala vue ra ivat na angelo di
ga vi diat ta ra ngala na tava alir, a iangina ba Oiprate. 15 Ma di ga pala
vue ra ivat na angelo, diat dia ga vaninara upi ra pakana bung, ma ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

bung, ma ra gai, ma ra kilala, ba diat a doko ra vautuluna pakana ta ra
tarai par. 16 Ma di ga luk guve diat ra tarai na vinarubu dia ga ki ra os,
da di vangala pa ra ura vinun na rip na marmar ma ra vinun na rip na
marmar; iau ga valongore ba aivia diat. 17 Ma damana iau ga gire ra lavur
os ma ra tarai dia ga ki ta diat ta ra ninana, a papal na palariam ta ra
bongobongo i diat i ga da ra birao, ma da ra vat i blu ma ra pakar; ma
ra ulu i diat ra lavur os dia ga da ra ulu i ra umana leon; ma ra iap ma
ra mi ma ra pakar i vana rikai ta ra ngie i diat. 18 Ta go ra utul a kinadik
dital ga doko ra vautuluna pakana ta ra tarai par, a iap, ma ra mi, ma
ra pakar, nina dital ga vana rikai ta ra ngie i diat. 19 Tago ra dekdek i ra
umana os i tur ta ra ngie i diat ma ta ra tauku i diat; tago ra tauku i diat i
varogop ma ra umana vui, ma dia vung ra ulu i diat; ma dia vakavakaina
me. 20 Ma ra tarai di ga doko valili diat ta go ra umana kaina kinadik, ma
pa dia ga nukpuku kan ra lavur papalum na lima i diat, upi koko diat a
lotu tadav ra umana tabaran ma ra umana tabataba, di ga pait diat ma ra
goled, ma ra silva, ma ra gobol na palariam, ma ra vat, ma ra davai; ma
pa dia gigira, ma pa dia valavalongor, ma pa dia vanavana; 21 ma pa dia
ga nukpuku kan kadia lavur vardodoko, ma kan kadia lavur agagar ma
kadia ungaunga, ma kan kadia lavur nilong.

Ra angelo ma ra ikilik na buk

10 1 Ma iau ga gire ta ra dekdek na angelo mulai, i vana ba marama
ra bala na bakut i ga mong ma ra bakut; ma ra gogol i ga tur ta
ra uluna, ma ra matana i ga varogop ma ra matana keake, ma ra kauna
i ga da ra pagapaga na iap; 2 ma i ga vature ra ikilik na buk i tapelegi
ta ra limana; ma ra kauna ta ra papar a lima tuna i ga rua ra ta, ma ra
mairana i ga rua ra pia; 3 ma i ga oro ma ra ngala na nilaina, da ra leon
i kukula; ma ba i ga kukukula, a lavurua na pipi dia ga tata. 4 Ma ba ra
lavurua na pipi dia ga tata mutu ma ra nilai diat, iau ga mainge upi ina
tutumu. Ma iau ga valongore ra nilai tikai marama ra bala na bakut i ga
biti dari: Una vabulit bat go ra lavur magit, nina ba ra lavurua na pipi dia
ga tatike; ma koko una tumu diat. 5 Ma nam ra angelo, nina iau ga gire i
ga tur taun ra ta ma taun ra pia bula, i tulue ra limana tuna urama tadav
ra bala na bakut, 6 ma i vavalima tai nina i laun pa na mutu, ma i ga vaki
ra bala na bakut ma ra magit par tana, ma ra rakarakan a gunagunan
ma ra magit par i ki tana, ma ra ta ma ra lavur magit tana, dari ba: Pa ta
kilala mulai; 7 ma ga ta nam ra umana bung kai ra nilai ra valavuruana
angelo, ba i vaninara upi na pupunge, di tar pait ot pa ra magit na pidik
kai God da ra bo na varvai i ga ve diat kana umana tultul, ra umana
propet, ure. 8 Ma ra nilai tikai, nina ba iau ga valongore marama ra bala
na bakut, i ga biti mulai tagu dari: Una vana, una tak pa ra buk i tapelegi
ta ra lima i ra angelo, nina i tur taun ra ta ma taun ra pia. 9 Ma iau ga

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

vana tadav ra angelo, ma iau ga lul ra ikilik na buk. Ma i ga biti tagu
dari: Una tak pa ia, ma una konom ia; ma ra balam na mapak tana, ma
na kalami ta ra ngiem da ra polo na livur. 10 Ma iau ga tak pa ra ikilik
na buk ta ra lima i ra angelo, ma iau ga en ia; ma ta ra ngiegu i ga da ra
polo na livur i kalami; ma ba iau ga en pa ia, i ga vamapak ra balagu.
11 Ma dia biti tagu dari: Una tata na propet mulai ure ra mangoro na
vuna tarai, ma mangoro na kor na tarai, ma ra alala tinata, ma mangoro
na king.

A ura tena varvai dovot

11 1 Ma di ga takan tar ra vuvur da ra buka tagu; ma tikai i ga
biti dari: Una tut, ma una valar ra pal na vartabar kai God ma
ra uguugu, ma diat dia lolotu tana. 2 Ma una nur vue ra bala na gunan
i ra pal na vartabar, ma koko una valar ia; tago di ga tul tar ia ta diat
ra umana Tematana. Ma diat a ruarua ra pia na pal tabu ma ra vavai
na kak i diat a ivat na vinun ma a ura gai. 3 Ma ina tul tar kaugu a ura
tena varvai dovot, ma dir a tata na propet tika na arip ma a ura mar ma
laptikai na vinun na bung, ma dir a mong ma ra mal na tinabun. 4 A ura
davai na oliva ma ra ura turtur na birao nam dir, ma dir a tur ta ra luaina
mata i ra Luluai kai ra rakarakan a gunagunan. 5 Ma ba tikai i mainge
upi na vakaina dir, a iap i vana rikai ta ra ngie i dir, ma i en vue kadir
lavur ebar; ma ba tikai i mainge upi na vakaina dir, da ga doka damana.
6 Dir vature ra varkurai upi dir a banu bat ra bakut, upi koko na bata ta
kadir bungbung na varvai na propet; ma dir vature ra varkurai ure ra
umana tava pi dir a pukue diat upi diat a gap uka, ma upi dir a vakadik
ra gunagunan ta ra lavur bung ba dir mainge. 7 Ma ba dir ga varvai vapar
kadir dovot na varvai, a leing, nina i tutua kan ra ngala na tung, na pait
ra vinarubu ure dir, ma na uvia pa dir, ma na doko dir. 8 Ma ra minat i dir
na va ta ra pal a nga i ra pia na pal di vatang ia ma ra tinata valavalar ba
Sodom ma Aigipto, nina di ga ot pa kadir Luluai ta ra bolo tana. 9 Ma ta
umana tarai ta diat ra lavur tarai ma ra lavur vuna tarai ma ra lavur alala
tinata ma ra lavur vuna gunan dia bobe ra minat i dir a utul a bung ma a
ngungu, ma pa diat a tul tar dir upi da punang ra minat i dir. 10 Ma ra tarai
dia ki ta ra rakarakan a gunagunan dia gugu ure dir, ma dia ga muka;
ma dia tulue ra vartabar vargil, tago go ra ura propet dir ga vakadik ra
tarai ta ra rakarakan a gunagunan. 11 Ma ba i ga tar par ra utul a bung ma
a ngungu, ra tulungen na nilaun tai God i ga ruk ta dir, ma dir tur ta ra
kau i dir; ma ra ngala na bunurut i vana tadav diat dia ga gire dir. 12 Ma
dir ga valongore ra ngala na nilai tikai marama ra bala na bakut, i biti ta
dir dari: Amur a tutua uti. Ma dir ga tutua urama ra bala na bakut ta ra
bakut; ma kadir lavur ebar dia ga gire dir. 13 Ma ta nam ra pakana bung i
ga guria na kaia, ma ra vavinun na pakana ta ra pia na pal i ga tarip; ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

lavurua na arip na marmar na tarai dia ga virua ta nam ra guria; ma ra
ibaiba dia ga burut, ma dia ga pite pa God arama ra bala na bakut.
14 A vauruana Kinadik i tar par; gire, ra vautuluna Kinadik i vana lulut
uti.

A valavuruana tavur

15 Ma ra valavuruana angelo i ga pupunge; ma di valongore ra ngala na
nilai ta umana arama ra bala na bakut dari: Di ga tul tar. tai kada Luluai
ma kana Kristo ra varkurai ta ra rakarakan a gunagunan; ma na pait ra
varkurai na king pa na mutu. 16 Ma ra ura vinun ma a ivat na patuana,
diat dia ki ta kadia umana kiki na king ta ra luaina mata i God, dia ga
bura timtibum ma dia ga lotu tadav God, ma dia ga biti: 17 Luluai, God
dekdek muka, u laun go ma u ga laun amana; ave pite pa iu, tago u ga
tak pa ra ngala na dekdekim ma u varkurai na king. 18 Ma ra lavur vuna
tarai dia ga kankan, ma kaum kankan i ga pot, ma ra kilala i ra lavur
minat upi da kure diat, ma upi da vabongon kaum lavur tultul, a umana
propet, ma ra umana tena gomgom, ma diat, dia ru ra iangim, a umana
ikilik ma ra umana ngala; ma upi da kamare vue diat dia vakaina ra
rakarakan a gunagunan.
19 Ma dia ga papa are ra pal na vartabar kai God arama ra bala na
bakut; ma di ga gire ra bok na kunubu ta kana pal na vartabar; ma ra
meme i ga palapala ia, ma di valongore ra nilai ra umana pipi, ma i
guria, ma ra bata na ais i bura.

Ra vavina ma ra dragon

12 1 Ma ra ngala na vakilang ta ra bala na bakut i vana rikai; tika na
vavina i ga mong ma ra keake, ma ra gai i ga tur ta ra vavai ra
ura kakene, ma ra kere, ba a vinun ma a ivu tagul tana, ta ra uluna; 2 ma
i kap bala ma i kukula ma ra kinadik ma ma ra makmaki na kinakava.
3 Ma ta ra tika na vakilang i ga vana rikai ta ra bala na bakut; ma gire,
tika na ngala na dragon,[b] i meme, lavurua na uluna, ma a vinun na
ramuna, ma ta ra lavurua na uluna a lavurua na vipuar. 4 Ma ra taukuna
i al pa ra vautuluna pakana ta ra lavur tagul arama ra bala na bakut, ina
i vue vaba diat ra pia; ma ra dragon i ga tur ta ra luaina mata i ra vavina
nina i to na kakava, upi na konom pa natuna, ba i ga kakava. 5 Ma i ga
kava ra bul, a tutana, nina ba na kure ra lavur vuna tarai ma ra buka na
palariam; ma di ga puak vatutua pa natuna tadav God ma tadav kana
kiki na king. 6 Ma ra vavina i ga lop uria ra pupui ta nam ra pakana, God
i ga tar vaninare ra kubana ie, upi diat a tabar ia tana tika na arip ma a
ura marmar ma laptikai na vinun na bung.

---

[b] **12.3** A ngala na mangana king, da ra pukpuk.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

7 Ma dia ga tut upi ra vinarubu arama ra bala na bakut; Mikael ma
kana lavur angelo dia vana rikai upi diat a varubu ma ra dragon; ma ra
dragon ma kana lavur angelo dia varubu; 8 ma pa dia uvuvia, ma pa di
gire tadav mule ta pakana maup ba kadiat arama ra bala na bakut. 9 Ma
di ga vue vaba ra ngala na dragon, nam ra vui papa ania, a iangina Tena
Vartakun ma Satan, nina i varara ra rakarakan a gunagunan, ma di tar
vue vaba ia ra pia ma diat kana lavur angelo bula. 10 Ma iau ga valongore
ra ngala na nilai tikai arama ra bala na bakut, i oraoro dari: Go i tar
vana rikai ra varvalaun, ma ra dekdek, ma ra varkurai kai kada God,
ma ra varkurai kai Kristo; tago di tar vue vaba ra tena vartakun kai ra
umana tura i dat, nina i ga takun diat ta ra mata i God ta ra keake ma ta
ra marum. 11 Ma dia tar uvia pa ia ure ra gapu i ra Lam, ma ure ra tinata
na varvai dovot; ma pa dia ga mari vake kadia nilaun tuk ta ra minat.
12 Kari go avat a gugu, a umana bala na bakut, ma avat, ava ki tana. Na
kaina ta ra gunagunan ma ta ra ta bula; tago Satan i ga vana ba tadav
avat ma ra ngala na kankan, tago i nunure ba kana kilala i ikilik ika.
13 Ma ba ra dragon i gire ba di tar vue vaba ia ra pia, i korot ra vavina,
nina i ga kava ra bul tutana. 14 Ma di tul tar ra ivu bebea i ra ngala na
taragau ta ra vavina, upi na pukai ura ra pupui ta kana gunan kan ra
mata i ra vui, upi diat a vavamel ia abara ta tika na kilala, ma ta umana
kilala, ma ta pakana kilala. 15 Ma ra vui i ga marue vue ra tava ta ra
ngiene tadav ra vavina, da ra tava alir, upi ra alal na tava na kap vue.
16 Ma ra pia i ga maravut ra vavina, ma i ga panganga ra ngiene ma i ga
konom pa ra tava alir, nina a dragon i ga marue vue ta ra ngiene. 17 Ma
ra dragon i ngangal ure ra vavina, ma i vana upi na kap ra vinarubu
tadav diat ra ibaiba ta kana vuna tarai, nina diat dia torom ta ra lavur
vartuluai kai God, ma dia vatur vake ra varvai dovot ure Iesu.

A ura king

13 1 Ma iau ga tur ta ra veo na ta.
Ma iau ga gire tika na leing i tutua kan ra bala na ta, a vinun
na ramuna ma lavurua na uluna, ma a vinun na vipuar ta ra vinun na
ramuna, ma a umana iang na varvul ta ra lavurua na uluna. 2 Ma nam ra
leing iau ga gire i ga da ra panter[c] ma ra kauna i ga da ra kau i ra bear,[d]
ma ra ngiene da ra ngie i ra leon; ma ra dragon i ga tul tar ra dekdekina
tana, kana kiki na king, ma ra ngala na varkurai. 3 Ma iau ga gire tika
na uluna i ga da di ga ub ia pi na mat; ma ra kinkin na minat i ga tar
map mulai ma ra rakarakan a gunagunan i kaian mur ra leing; 4 ma dia
ga lotu tadav ra dragon, tago i ga tul tar kana varkurai ta ra leing; ma

---

[c] **13.2** A panter ia ra ngala na pusi, a tena varkarat. [d] **13.2** A bear ia ra ngala na king, a kauna i da ra kau i ra tutana.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

dia ga lotu tadav ra leing, ma dia ga biti dari: To ia dir varogop ma ra
leing, ma i tale to ia upi dir a varubu me? 5 Ma di ga tul tar ra ngiene
tana upi na tatike ra lavur ngala na magit ma upi na varvul; ma di ga
tul tar ia upi na pait kana mangamangana a ivat na vinun ma a ivu gai.
6 Ma i tak ngiene ma ra varvul tadav God upi na vul ra iangina, ma ra
kubana ma diat bula dia ki arama ra bala na bakut. 7 Ma di ga tul tar ia
upi diat a varubu ma ra umana tena gomgom, ma upi na uvia pa diat;
ma di ga tul tar ia bula upi na kure ra lavur vuna tarai, ra lavur vuna
gunan, ra lavur alala tinata, ma ra lavur kor na tarai. 8 Ma diat par dia ki
ra pia diat a lotu tadav ia, diat par ba pa di ga tumu ra iang i diat ta ra
buk na nilaun kai ra Lam nina di ga doka papa ra vunapai ra rakarakan
a gunagunan. 9 Nina ba ra talingana, boina ba na valavalongor. 10 Nam i
kinim vavilavilau, da kinim vavilavilau pa ia bula; ba tikai i vardodoko
ma ra pakat na vinarubu, da doka bula ma ra pakat na vinarubu. A
mangamangana vovovon ma ra nurnur kai ra umana tena gomgom go
kari.

11 Ma iau ga gire ta ra leing i tutua rikai ta ra gunan; ma a ura ramuna
da ra lam, ma i ga tata da ra dragon. 12 Ma i vatur vake ra varkurai par
kai ra luaina leing ta ra luaina matana. Ma i varkurai upi ra rakarakan
a gunagunan ma diat, dia ki tana, diat a lotu tadav ra luaina leing, nina
ba kana kinkin na minat i ga tar map mulai. 13 Ma i pait ra umana ngala
na vakilang, i vabura bula ra iap marama ra bala na bakut uti ra pia ta ra
mata i ra tarai. 14 Ma i varara pa diat dia ki ta ra rakarakan a gunagunan
ma ra lavur vakilang, di ga tul tar ia upi na pait diat ta ra mata i ra leing;
ma i ve diat ta ra rakarakan a gunagunan, upi diat a pait ra malalar pi
kai ra leing; nina i kinkin ta ra pakat na vinarubu ma i ga lagar mulai.
15 Ma di ga tul tar ia upi na tabar ra malalar i ra leing ma ra vuvu na
nilaun, upi ra malalar i ra leing na tata, ma upi na vuna bula ba da doko
nina diat pa dia lotu tadav ra malalar i ra leing. 16 Ma i vovo pa diat par,
a lavur ikilik ma ra lavur ngala, a lavur uviana ma ra lavur luveana, a
tarai tuna ma ra lavur vilavilau, upi diat a pait ra vakilang ta ra lima
tuna ta diat ba ta ra palamata i diat; 17 ma upi koko ta tikai na kukul ba
na ivivura, ia kaka nam ba ra vakilang, nina ba ra iang i ra leing ba kana
matana pika, i tur tana. 18 A kabinana go kari. Nina ba i matoto, boina na
luk guve ra matana pika kai ra leing; tago a matana pika kai ta tutana.
Ma kana matana pika i varogop ma Laptikai na mar ma laptikai na vinun
ma laptikai.

A kakailai kadiat di ga varkul bat diat

14 1 Ma iau ga gigira, ma ra Lam i ga tur ta ra ul a luana Sion, diat ma
tika na mar ma a ivat na vinun ma a ivat na arip na marmar, diat di
ga tumu ra iangina ta ra palamata i diat, ma ra iang i Tamana bula. 2 Ma iau

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ga valongore ra nilai tikai marama ra bala na bakut, da ra nilai ra mangoro
na tava, ma da ra nilai ra ngala na pipi; ma ra nilai nina iau ga valongore i ga
da ra nilai ra umana tena ububu pagol ba dia ububu kadia umana pagol; 3 ma
dia kakakailai da ra kalamana kakailai ta ra luaina mata i ra kiki na king, ma
ta ra luaina mata i ra ivat na magit na vavaki a umana launa ma ra umana
patuana; ma pa i ga tale ta tutana upi na vartovo ta go ra kakailai, i tale diat
ika ra mar ma a ivat na vinun ma a ivat na arip na marmar di ga varkul bat
diat ta ra rakarakan a gunagunan. 4 Go diat, ba pa dia ga vadur mule diat ma
ra vaden: dia inip uka. Go diat, dia mur ra Lam ta ra gunagunan i vanavana
tana. Go diat, di ga varkul bat diat livuan ta ra tarai upi diat a luaina vuai e
kai God ma kai ra Lam. 5 Ma pa di gire tadav ta vaongo ta ra ngie i diat; ma pa
ta magit na vartakun ta diat.

A utul a angelo

6 Ma iau ga gire ta ra angelo mulai i purpururung livuan ta ra bala na bakut,
ma i ga vature ra bo na varvai ba pa na mutu, upi na varvai me tadav diat dia
ki ta ra rakarakan a gunagunan, ma ta ra lavur kor na tarai, ma ra lavur vuna
tarai, ma ra lavur alala tinata, ma ra lavur vuna gunan; 7 ma i biti ma ra ngala
na nilaina dari: Avat a ru God ma avat a tul tar ra pite varpa tana; tago ra
pakana bung na varkurai i tar vut. Io, avat a lotu tadav nina i ga vaki ra bala
na bakut ma ra rakarakan a gunagunan, ma ra ta, ma ra lavur matana tava.
8 Ma ta ra angelo, a vauruana, i murmur, ma i biti dari: I tar bura, i tar
bura Babilon ra ngala, nina i ga vamomo ra lavur gunagunan ma ra vain
na kankan ure kana ungaunga.
9 Ma ta ra angelo, a Vautuluna, i ga mur dir ma i oro ma ra ngala na nilaina
dari: Ba ta tutana i lotu tadav ra leing ma ra malalarina ma ra vakilang i tur
ta ra palamatana, ba ta ra limana, 10 nam bula na momo ta ra vain na kankan
kai God, nina di ga vaninare ta ra la kai kana kulot ma pa di ga pidakia; ma da
vakadik ia ma ra iap ma ra pakar ta ra luaina mata i ra lavur angelo gomgom,
ma ta ra luaina mata i ra Lam; 11 ma ra mi ure kadia kinadik na tubang tutua
pa na mutu; ma pa dia ngo ta ra keake ma ta ra marum, diat dia ga lotu tadav
ra leing ma ra malalarina, ma diat dia vatur vake ra vakilang ure ra iangina.
12 A mangamangana vovovon kai ra umana tena gomgom diat dia vatur vake
ra lavur vartuluai kai God, ma ra nurnur tai Iesu go kari.
13 Ma iau ga valongore ra nilai tikai marama ra bala na bakut i ga
biti: Una tumu go: Diat dia mat ma ra nurnur tai ra Luluai papa gori,
dia ti doan; maia pa, ra Tulungen i biti, upi diat a ngo kan kadia lavur
papalum; ma kadia lavur bo na papalum diat a mur diat.

A magit na uma i manga matuka

14 Ma iau ga gigira, ma tika na bakut i pua; ma tikai da natu i ta tutana
i ki ta ra ul a bakut, ma a kere na goled ta ra uluna, ma i vature ra pakat

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

i likokoi i mangi muka ta ra limana. 15 Ma ta ra angelo i ga irop kan ra
pal na vartabar, ma i ga oro ma ra ngala na nilaina tadav nina i ga ki
ta ra ul a bakut dari: Una tul vue kaum pakat i likokoi ma una dodoko;
tago i tar pot ra pakana bung na nidodoko; tago ra magit na uma i manga
matuka. 16 Ma nina i ga ki ta ra ul a bakut i ga vue kana pakat i likokoi ta
ra rakarakan a gunagunan ma di ga doko pa ra rakarakan a gunagunan.
17 Ma ta ra angelo mulai i vana rikai kan ra pal na vartabar i tur ta
ra bala na bakut, i vature bula a mangi na pakat i likokoi. 18 Ma ta ra
angelo mulai i vana rikai kan ra uguugu na vartabar, nina i kure ra iap;
ma i oraoro ma ra ngala na nilaina tadav nina i vature ra pakat i likokoi,
ma i biti: Una tul vue kaum mangi na pakat i likokoi ma una avir guve
ra rere na vain matuka. 19 Ma ra angelo i ga vue tar ra pakat i likokoi
ura ta ra rakarakan a gunagunan ma i ga avir guve ra vuai na vain ta ra
rakarakan a gunagunan, ma i ga vue ta ra tung na vat di rua vapolo ra
vain tana, a ngala na tung ure ra kankan kai God. 20 Ma di ga rua vapolo
ra vain ta ra tung na vat i tur ta ra papar a liplip na pia na pal, ma ra
gap i vana rikai ta ra tung na vat, ma i tutua tuk tar ta ra al vakai kai ra
umana os, ma i vana a utul a mar ma a ura vinun na kilomita (a ura mar
na mail).

A umana angelo ma ra umana kinadik

15 1 Ma iau ga gire ta ra vakilang arama ra bala na bakut, i ngala
ma i enana tuna, lavurua na angelo dia ga vatur vake ra lavurua
na kinadik, uina dia mur kakit, tago ra kankan kai God i ot tana.
2 Ma iau ga gire i ga da ra ta i vardada ma ra tiroa, di ga pota ma ra
iap; ma diat dia ga uvia pa ra leing ma ra malalarina, ma ra matana pika
na iangina bula, dia tur ta ra ul a ta i vardada ma ra tiroa, ma dia ga
vature ra umana pagol kai God. 3 Ma dia kakaile ra kakailai kai Moses ra
tultul kai God, ma ra kakailai kai ra Lam, dia ga biti dari: Luluai, God u
dekdek muka; kaum lavur papalum dia ngala ma dia padapada varvo; u a
King kai ra lavur vuna tarai, kaum lavur mangamangana dia takodo ma
dia dovot. 4 Luluai, to ia ba pa na burut, ma pa na pite pa ra iangim? Tago
u kaka u gomgom; tago ra lavur vuna tarai diat a vut boko ma diat a lotu
ta ra matam; tago di ga vaarike kaum takodo na mangamangana.
5 Ba i ga par go ra lavur magit iau ga gigira, ma di ga papa are ra pal
na vartabar, a kuba i ra varvai dovot, nina i tur arama ra bala na bakut;
6 ma ra lavurua na angelo dia ga vature ra lavurua na kinadik, dia ga
irop ta ra pal na vartabar, ma dia ga mong ma ra mal pua i bagabagele,
ma dia ga vi pit ra bongobongo i diat ma ra vipit na goled. 7 Ma tikai ta
diat ra ivat na magit na vavaki a umana launa i ga tul tar lavurua na la
na goled ta diat ra lavurua na angelo; ma dia ga buka ma ra kankan kai
God, nina i laun pa na mutu. 8 Ma ra pal na vartabar i buka ma ra mi tai

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ra minamar i God, ma tai ra dekdekina; ma pa i ga tale ta tikai ba na
ruk ta ra pal na vartabar tuk ta ra bung ba di ga pait ot pa ra lavurua na
kinadik kai ra lavurua na angelo.

A umana la na kankan kai God

16 1 Ma iau ga valongore ra ngala na nilai tikai i vana rikai ta ra pal
na vartabar, i biti tadav ra lavurua na angelo dari: Avat a vana
ma avat a lolonge taun ra rakarakan a gunagunan ma ra lavurua na la na
kankan kai God.
2 Ma ra luaina angelo i ga vana ma i ga lolonge kana la taun ra
rakarakan a gunagunan, ma nam ra tarai ba dia ga kap ra vakilang kai
ra leing, ma dia ga lotu tadav ra malalarina, di ga manua ma ra umana
kaina manua ma ra umana bilak na manua.
3 Ma ra vauruana i ga lolonge kana la taun ra ta; ma i ga gap da ra
gapu i ra tutana i mat, ma ra lavur magit i laun ara na ta i ga mat.
4 Ma ra vautuluna i ga lolonge kana la taun ra lavur tava alir ma ra
lavur matana tava, ma dia gap uka. 5 Ma iau ga valongore ra angelo
kai ra umana tava i ga biti dari: U tar takodo, u laun go, ma u ga laun
amana, u a Tena Gomgom, tago u ga varkurai dari: 6 tago di ga lolonge
ra gapu i ra umana tena gomgom ma ra umana propet, ma u ga vamomo
diat mulai ma ra gap; dari i ga topa diat. 7 Ma iau ga valongore ba ra
uguugu na vartabar i ga biti: Maia, Luluai, God Dekdek Muka, kaum
lavur varkurai dia takodo ma dia dovot.
8 Ma ra vaivatina i ga lolonge kana la taun ra keake, ma di ga tul tar ia
tana ba na rang ra tarai ma ra iap. 9 Ma di ga rang ra tarai ma ra ngala
na oao, ma dia ga vul ra iang i God, nina i vatur vake ra varkurai ure go
ra lavur kinadik; ma pa dia nukpuku upi diat a pite pa ia.
10 Ma ra vailimana i ga lolonge kana la taun ra kiki na king kai ra
leing; ma di ga vabobotoi kana varkurai, ma dia ga karat mule ra
karamea i diat ta ra kinadik, 11 ma dia ga vul ra God arama ra bala na
bakut ta kadia kinadik ma ure ra manua i diat, ma pa dia ga nukpuku
kan kadia mangamangana.
12 Ma ra valaptikaina i ga lolonge kana la taun ra ngala na tava alir,
a iangina Oiprate; ma i mama upi da mal are ra nga ure diat ra umana
king mara ra vanavana rikai na keake. 13 Ma iau ga gire ra utul a dur na
tabaran, da ra utul a rokrok, dital ga vana rikai kan ra ngie i ra dragon
ma ra ngie i ra leing, ma ra ngie i ra propet vavaongo; 14 a tulungea i ra
utul a tabaran nam, dital pait ra umana vakilang; dital vana tadav ra
lavur king ta ra rakarakan a gunagunan upi dital a varurue diat ure ra
vinarubu ta ra ngala na bung kai God i Dekdek Muka. 15 (Gire, iau pot
da ra tena nilong. Nina i monamono ma i vaninare kana umana mal, i ti
doan; upi koko na vanavana bia ma da gire ra pakana tuna.) 16 Ma dital

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ga varurue diat ta ra pakana gunan a iangina ta ra tinata Ebraio ba:
Armagedon.
17 Ma ra valavuruana i ga lolonge kana la taun ra maup; ma ra ngala na
nilai tikai ga vana rikai ta ra pal na vartabar kan ra kiki na king, dari: Di
tar pait ia; 18 ma ra umana meme ma ra nilai ta umana ma ra umana pipi
dia ga vana rikai; ma i ga guria na kaia, pa i ga guria damana papa ra
bung nam ba ra tarai dia ga ki ta ra rakarakan a gunagunan, a guria i ga
ngala tuna. 19 Ma di ga tibe ra ngala na pia na pal upi na utul a pakana,
ma ra umana pia na pal kai ra umana vuna tarai dia ga tarip; ma ta ra
mata i God dia ga nuk pa Babilon ra ngala, upi da vamoma ma ra la na
vain kai ra karangap i kana kankan. 20 Ma ra lavur lolo par dia ga vilau,
ma pa di gire tadav mule ra lavur lualuana. 21 Ma ra bata na ais i bura
marama ra bakut taun ra tarai, ma tikatika na vat na ais i mamat da ra
kopono talant.[e] Ma ra tarai dia ga vul God ta ra kinadik na bata; tago i
ga ngala muka kana kinadik.

Ra ngala na igoro na vavina

17 1 Ma tikai ta diat ra lavurua na angelo dia vature ra lavurua na
la, i ga vana piragu, ma i ga biti tagu dari: Una mai, ina ve tar
ra varkurai tam ure ra ngala na igoro na vavina, nina i ki taun mangoro
na tava; 2 ma ra umana king dia ki ta ra rakarakan a gunagunan dia ga
pait ra kaina me, ma ra tarai dia ki ta ra rakarakan a gunagunan dia
ga longlong ta kana vain na ungaunga. 3 Ma i ga puak iau uria ra pupui
ta ra Tulungen; ma iau ga gire ta tika na vavina i ga ki tai tika na leing
meme, i vartabirit ma ra lavur iang na varvul, ma ra lavurua na uluna
ma a vinun na ramuna. 4 Ma ra vavina i ga mong ma ra mal meme, ma
di ga mar ia ma ra goled ma ra vat i ngatngat ma ra kiau na kalagi, ma i
vature ra la na goled ta ra limana, i buka ma ra kaina mangamangana,
ma ra dur na magit ure kana ungaunga, 5 ma di ga tumu tika na iang ta
ra pal a matana dari: A magit na pidik, Babilon ra ngala, na i ra lavur
igoro na vavina ma ra bilak na mangamangana tuna kai ra rakarakan
a gunagunan. 6 Ma iau ga gire ra vavina i ga longlong ma ra gapu i ra
umana tena gomgom, ma ra gapu i diat di ga doko diat ta ra varvai dovot
kai Iesu. Ma iau ga kaian muka ba iau ga gire. 7 Ma ra angelo i ga biti
tagu dari: Ta ra ava u kaian? Ina ve u boko ta ra magit na pidik kai ra
vavina ma ra leing i ki tana, nina ba ra lavurua na uluna ma ra vinun na
ramuna. 8 Nina ra leing ba u tar gire, i ga laun, ma pa i laun, ma na tutua
rikai ta ra ngala na tung i lulur mat, ma na vana ta ra vinirua. Diat dia
ki ta ra rakarakan a gunagunan, diat ba pa di ga tumu ra iang i diat ta ra
buk na nilaun papa ra vunapai ra rakarakan a gunagunan, diat a kakaian

---

[e] **16.21** A talant i da ra mamat i tika na beg na braun rais.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tana, ba dia gire ra leing, tago i ga tar laun, ma pa i laun, ma na pot. 9 Go
ra kukuraina, ma ia ra kabinana. A lavurua na uluna diat a lavurua na
luana, ma ra vavina i ki ta diat; 10 ma diat a lavurua na king bula; a ilima
dia tar bura, tikai go i ki ma ta ra tikai pa i ti pot boko; ma ba na pot,
na ki papa a ik ika. 11 Ma ra leing i ga laun lua, ma go pa i laun, ia iat ra
valavutuluna, ma tikai ta diat ra lavurua; ma i vana ta ra vinirua. 12 Ma
nam ra vinun na ramuna nina u tar gire, diat a vinun na king, nam diat
ba pa dia vatur vake ta varkurai boko; ma diat a vatur varurungane vake
ra varkurai ma ra leing da ra umana king ure ta kopono pakana bung.
13 A nuknuk i diat i kopono ko, ma dia tul tar kadia kini na varkurai ma
ra dekdek i diat ta ra leing. 14 Ma diat a varubu ma ra Lam, ma ra Lam
na uvia pa diat, tago ia ra Luluai kai ra lavur luluai, ma ia ra King kai
ra lavur king; ma diat dia bartalaina me, nina di ga oro pa diat ma di ga
pilak pa diat ma dia dovot, diat bula diat a uvia pa diat. 15 Ma i biti tagu
dari: Nam ra lavur tava abara ba ra igoro na vavina i ki ie, ia nam diat
ra lavur vuna tarai, ma ra kor na tarai, ma ra lavur vuna gunan, ma ra
lavur alala tinata. 16 Ma ra vinun na ramuna, u ga gire diat, ma ra leing,
diat a milikuane ra igoro na vavina, ma diat a vana kan ia upi na ki
varkolono ma upi na ki bia, ma diat a ian ra viono ma diat a vaulung vue
ma ra iap. 17 Tago God i ga vanuk tar ia ta ra bala i diat upi diat a pait ra
nuknukina, ma upi na kopono ko ra nuknuk i diat, ma upi diat a tul tar
kadia varkurai tadav ra leing, tuk ta nam ra bung ba ra tinata kai God
i ot tana. 18 Ma ra vavina u tar gire, ia ra ngala na pia na pal, ma i kure
diat ra lavur king ta ra rakarakan a gunagunan.

Babilon i tar bura

18 1 Ma ba i ga par go ra lavur magit, iau ga gire ta ra angelo i
vana ba marama ra bala na bakut, ma i vatur vake ra ngala na
varkurai; ma ra rakarakan a gunagunan i ga kapa ta kana minamar.
2 Ma i ga oro ma ra ngala na nilaina, ma i biti: I tar bura, i tar bura
Babilon ra ngala, ma go ieri ia ra kuba i ra umana tabaran, a pal na
banubat kai ra lavur dur na tabaran ma ra pal na banubat kai ra lavur
beo dia dur ma dia milmilikuan. 3 Tago ra lavur vuna tarai dia ga
bura ta ra vain na kankan ure kana ungaunga; ma ra lavur king ta ra
rakarakan a gunagunan dia ga pait ra kaina me, ma ra umana tena
kunukul ta ra rakarakan a gunagunan dia ga uviana ta ra niongor i kana
mangamangana vovoloi.

4 Ma iau ga valongore ta ra nilai tikai marama ra bala na bakut dari:
Avat kaugu tarai, avat a vana irop kan ia, upi koko avat a varagur me
ta kana lavur varpiam, ma upi koko avat a alube pa ta na ta kana lavur
kinadik; 5 tago kana lavur varpiam dia tar tuk urama ra bala na bakut,
ma God i ga nuk pa.kana lavur mangamangana gegagege. 6 Avat a

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

babali pirana da i ga babali, ma avat a vaura babali varogop ma kana
mangamangana; ma ta ra la i ga pota, avat a vaura pota tar mule tana.
7 Ma da i ga tibuna pite pa mule, ma i ga papait kana mangamangana
vovoloi, damana avat a valar tar ia tana ra kinadik ma ra tinabun; tago
i biti ta ra balana dari: Iau ki na tadar vavina, ma vakir iau a ua, ma pa
ina gire muka ra tabun. 8 Io, kana lavur kinadik diat a pot ta ra kopono
bung, a minat, a tinabun ma ra mulmulum; ma da vaulung vue ma ra
iap; tago ra Luluai God nina i tar kure, i dekdek. 9 Ma ra umana king ta
ra rakarakan a gunagunan, diat dia ga pait ra ungaunga me, ma dia ga
ki varurung me ta ra vovoloi, diat a tangtangie, ma diat a kukula ure, ba
dia gire ra mi ta kana nidodo, 10 ma diat a tur aro vailik, tago dia burutue
kana kinadik, ma diat a oraoro dari: Na kaina, na kaina, ra ngala na pia
na pal Babilon; ra dekdek na pia na pal, tago kaum balbali i tar pot ta ra
kopono pakana bung. 11 Ma ra umana tena kunukul kai ra rakarakan a
gunagunan dia tangtangie ma dia lingligur tana, tago pa ta tikai na kul
pa mule, kadia tabarikik. 12 A tabarikik ba di ga pait ia ma ra goled, ma
ra silva, ma ra ngatngat na vat, ma ra umana kiau na kalagi, ma ra bo,
na mal, ma ra mal meme marut, ma ra mal kumau, ma ra mal birao; ma
ra lavur davai i ang na katkat, ma ra lavur la di ga pait ia ma ra loko na
elepant, ma ra lavur la di ga pait ia ma ra davai i ngatngat muka, ma ra
gobol na palariam, ma ra palariam tuna, ma ra bo na vat; 13 a sinamon
bula, ma ra kalami, a pupuka i ang na katkat, a bira na davai, ma ra
bulit i ang na katkat, a vain, a dangi, a plaua, a vit, a umana bulumakau,
a umana sip, a umana os, a umana kiki na vinavana, ma ra umana
vilavilau, ma ra umana tulungea i ra tarai. 14 Ma ra lavur magit ra balam
i kaina upi ia, dia tar vana kan u, ma ra lavur magit na barbar ma ra
lavur magit na minong dia tar panie kan u, ma pa da na tadav diat mulai.
15 Ma ra umana tena kunukul dia ga vung go ra lavur magit, diat ba i ga
vauviana diat, diat a tur aro vailik, tago dia burutue kana kinadik, ma
dia tangtangi ma i tabun ra bala i diat; 16 ma dia oraoro dari: Na kaina,
na kaina, ra ngala na pia na pal, i ga mong ma ra mal kumau, ma ra mal
meme marut, ma di ga mar ia ma ra goled, ma ra ngatngat na vat, ma
ra kiau na kalagi, 17 tago ta ra kopono pakana bung di tar vakaina vue
nam ra ngala na tabarikik par. Ma ra lavur luluai na parau, ma diat dia
vana vurvurbit ma ra parau, ma diat ra lavur tena ta par, ma diat dia
papalum ta ra ul a parau, dia ga tur aro vailik, ma ba dia ga gire ra mi
ta kana niio, 18 dia ga oraoro dari: Nuve ra pia na pal dir varogop ma
go ra kaliana? 19 Ma dia ga vue imimire ra tobon ta ra ulu i diat, dia ga
tangi ma dia ga kukula ma dia ga manga oraoro dari: Na kaina, na kaina,
ra ngala na pia na pal, ure nina diat dia ga vana na ta ma kadia umana
parau, dia ga uviana ta kana lavur ngatngat na tabarikik; tago di tar re
vue ta ra kopono pakana bung. 20 U, ra bala na bakut, una gugu ta go,

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

ma avat a gugu ra lavur tena gomgom, ma avat ra umana apostolo, ma ra
umana propet; tago God i pait ot pa kavava varkurai tana.
21 Ma tika na dekdek na angelo i ga tak pa tika na ngala na vat da ra
vat na uduudu, ma i ga vue ura na ta, ma i ga biti dari: Da ga vue bula
Babilon damana, ra ngala na pia na pal, ma na ngala kana bunura, ma
pa da gire tadav mule muka. 22 Ma pa da valongore mule piram ra nilai
diat dia ububu ra pagol, ba ra umana tena kakakat kakailai ma ra umana
tena vuvu kaur, ma ra umana tena pupunge tavur, ma pa ta tena madaka
ta ra bo na papalum na ki mulai piram, ma pa da valongore mule ra
nilai ra vat na uduudu piram; 23 ma pa ta birao na lamp na pupua mulai
piram; ma pa da valongore mule ra nilai ra taulai kalama, a tutana,
ba ra taulai kalama, a vavina, piram; tago kaum umana tena kunukul
dia ga ngalangala ta ra rakarakan a gunagunan; tago di ga vagu pa ra
lavur vuna tarai par ma kaum agagar. 24 Ma di ga gire tadav ra gapu i ra
umana propet ma ra umana tena gomgom pirana ma ra gapu i diat par
bula di ga doko diat ta ra rakarakan a gunagunan.

19 1 Ma ba i ga par go ra lavur magit iau ga valongore da ra nilai
ra matana kor na tarai arama ra bala na bakut dia oraoro dari:
Aleluia; a varvalaun, ma ra minamar, ma ra dekdek kai kada God; 2 tago
i dovot ma i takodo kana lavur varkurai; tago i ga kure ra ngala na
igoro na vavina, nina i ga vakaina ra rakarakan a gunagunan ma kana
ungaunga, ma i tar obo pa ra gapu i kana umana tultul pirana. 3 Ma dia
ga biti mulai: Aleluia. Ma kana mi i tubang rikai pa na mutu. 4 Ma ra
ura vinun ma a ivat na patuana, ma ra ivat na magit na vavaki a umana
launa, dia ga bura timtibum ma dia ga lotu tadav God, nina i ki ta ra kiki
na king, ma dia ga biti dari: Amen; Aleluia.

A lukara na varbean kai ra Lam

5 Ma ra nilai tikai i ga vana rikai ta ra kiki na king, dari: Avat a pite
pa kada God, avat par kana umana tultul, avat ava burutue, ra umana
ikilik ma ra umana ngala. 6 Ma iau ga valongore i ga da ra nilai ra
matana kor na tarai, ma da ra nilai mangoro na matana tava, ma da
ra nilai ra ngala na pipi, ma i ga biti dari: Aleluia, tago ra Luluai, kada
God nina i Dekdek Muka, i ki na king. 7 Dat a gugu ma dat a ga muka,
ma dat a pite pa ia; tago ra bung na varbean kai ra Lam i tar pot ma
kana taulai i tar vaninara. 8 Ma di ga tul tar ia upi na mong ma ra mal
kumau, i bagabagele ma i gomgom; tago ra mal kumau ia ra lavur takodo
na mangamangana kai ra umana tena gomgom. 9 Ma i biti tagu: Una
tutumu: Diat di ga ting pa diat upi ra lukara na varbean kai ra Lam, dia
ti doan. Ma i biti tagu: Go ra umana dovot na tinata kai God. 10 Ma iau
ga bura pire ra ura kauna upi ina lotu tadav ia. Ma i biti tagu: Koko, tago
iau bula tika na tultul uka, dat par ma ra umana turam, nina dia vatur ra

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

varvai dovot ure Iesu; una lotu tadav God; tago ra varvai dovot ure Iesu
ia ra tulungea i ra tinata na propet.

Nina i ga ki ta ra os pua

11 Ma iau ga gire ra bakut i ga taprei; ma tika na os pua, ma nina i ga
ki tana, a iangina Takodo ma ra Dovot; ma i takodo kana varkurai ma
kana vinarubu. 12 A ura kiau na matana dir varogop ma ra biro na iap,
ma mangoro na vipuar na vat i ngatngat ta ra uluna; ma di ga tumu ra
iangina tana, ma pa ta i nunure, ia kaka iat. 13 Ma i mong ma ra mal di
ga apur ia ma ra gap; ma di vatang ra iangina ba: A Tinata kai God. 14 Ma
ra lavur loko na tarai na vinarubu arama ra bala na bakut dia mur ia, ma
dia ga mong ma ra mal kumau. i pua ma i gomgom. 15 Ma tika na pakat
na vinarubu i mangi muka i vana rikai ta ra ngiene, upi na kita ra lavur
vuna tarai me; ma na kure diat ma ra buka na palariam; ma i ruarua ra
tung na vain i ra karangap i ra kankan kai God i Dekdek Kakit. 16 Ma di
ga tumu ra iangina ta kana mal ma ta ra par kabin dari ba: A King kai ra
lavur king, ma ra Luluai kai ra lavur luluai.
17 Ma iau ga gire tika na angelo i ga tur ta ra matana keake; ma i ga oro
ma ra ngala na nilaina tadav ra lavur beo, dia purpururung livuan ta ra
bala na bakut, dari: Avat a mai, ma avat a kor varurung tadav ra ngala
na lukara kai God; 18 upi avat a ian ra kanomong i ra umana king, ma ra
kanomong i ra umana luluai, ma ra kanomong i ra umana ngala, ma ra
kanomong i ra umana os, ma ra kanomong i diat bula dia ki tana, ma ra
kanomong i diat par ra tarai tuna, ma ra umana vilavilau, a umana ikilik
ma ra umana ngala.
19 Ma iau ga gire ra leing, ma ra lavur king kai ra rakarakan a
gunagunan ma kadia lavur loko na tarai na vinarubu, dia ga tur
varurung upi diat a varubu ma nam i ga ki ta ra os, ma kana lavur loko
na tarai na vinarubu bula. 20 Ma di ga kinim vake ra leing, dir ma ra
propet vavaongo, nina i ga pait ra umana vakilang ta ra luaina matana,
nina i ga vagu pa diat me, dia ga kap ra vakilang kai ra leing, ma diat
dia ga lotu tadav ra malalarina. Ma di ga vue valauna dir par ta ra lum
i birao ma ra iap ma ra pakar; 21 ma ra ibaiba di ga doka ma ra ngala na
pakat na vinarubu kai nina i ga ki ta ra os, nina ra pakat na vinarubu
iat i vana rikai ta ra ngiene; ma ra lavur beo par dia ga maur ma ra
kanomong i diat.

Tika na arip na marmar na kilakilala

20 1 Ma iau ga gire tika na angelo i vana ba marama ra bala na
bakut ma i vature ra ki ure ra ngala na tung i lulur mat, ma tika
na ngala na vinau na palariam ta ra limana. 2 Ma i kinim vake ra dragon,
ra vui papa ania, ra Tena Vartakun ma ra Satan, ma i ga vi vake ure

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

tika na arip na marmar na kilakilala, 3 ma i ga vue vaba ia ta ra ngala
na tung, ma i ga banu bat ia, ma i ga vabulit bat ia upi koko i vagu pa ra
lavur vuna tarai mulai tuk ta nam ra bung ba i tar par tana tika na arip
na marmar na kilakilala; ma namur ta go da valangalanga vue mule a ik
ika.
4 Ma iau ga gire ra umana kiki na king, ma diat dia ga ki tana, ma di
ga tul tar ra varkurai ta diat; ma iau ga gire ra tulungea i diat di ga kutu
vue ra ulu i diat ure ra varvai dovot ure Iesu, ma ure ra tinata kai God,
ma diat ba pa dia ga lotu tadav ra leing, ba ra malalarina, ma diat ba pa
dia ga kap ra vakilang kai ra leing ta ra palamata i diat ma ta ra lima i
diat; ma dia ga lalaun ma dia ga varkurai varirivut ma Kristo tai tika na
arip na marmar na kilakilala. 5 Ma diat ra ibaiba, ba dia ga vatut valili
diat kan ra minat, vakir dia ga laun mulai tuk ta nam ra bung ba i ga tar
par ra arip na marmar na kilakilala. Go ra luaina nilaun mulai kan ra
minat. 6 Diat di valaun diat ta ra luaina nilaun mulai, dia ti doan ma dia
ti gomgom; a vauruana minat pa na kure diat; tago diat a umana tena
tinabar kai God ma kai Kristo, ma diat a varkurai rangup me tika na arip
na marmar na kilakilala.

Di uvia pa Satan

7 Ma ba i tar par ra arip na marmar na kilakilala, da pala vue Satan
kan kana pal na banubat, 8 ma na vana rikai upi na vagu pa ra lavur vuna
tarai ta ra ivat na nguna rakarakan a gunagunan, Gog ma Magog, upi na
varurue diat upi ra vinarubu; ma kadia matana pika i ngala da ra veo na
ta. 9 Ma dia ga tutua ta ra tababa kai ra gunagunan, ma dia ga tur kikil
ra kuba i ra umana tena gomgom ma ra vakak na pia na pal; ma ra iap
i vana ba marama ra bala na bakut, ma i ga en vue diat. 10 Ma di ga vue
vaba Satan, nina i ga vagu pa diat, ta ra lum na iap ma ra pakar, a leing
ma ra propet vavaongo dir ki bula tana, ma da vakadik diat ta ra keake
ma ta ra marum pa na mutu.

A mutuaina varkurai

11 Ma iau ga gire ra ngala na kiki na king i pua, ma nina i ga ki tana,
ma ra rakarakan a gunagunan ma ra bala na bakut dir ga lop kan ra
matana; ma vakir di ga gire mule ta maup ure dir. 12 Ma iau ga gire ra
lavur minat par, a umana ngala ma ra umana ikilik, dia ga tur ta ra mata
i ra kiki na king, ma di ga pelegi ra umana buk; ma di ga pelegi bula ta
ra tika na buk mulai, nina ba ra buk na nilaun; ma di ga kure ra lavur
minat ta nam ra lavur magit di ga tumu diat ta ra lavur buk, da kadia
lavur mangamangana. 13 Ma ra ta i ga vamule ra lavur minat dia ga va ta
ra balana; ma ra tung na minat ma ra ruarua na tulungen dir ga vamule
ra lavur minat dia ga ki ta dir; ma di ga kure diat tikatikai da kadia lavur

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

mangamangana. 14 Ma di ga vue ra minat ma ra ruarua na tulungen ta
ra ngala na lum i birao ma ra iap. A vauruana minat go; a lum na iap iat.
15 Ma diat par ba pa di ga tumu ra iang i diat ta ra buk na nilaun, di ga
vue vaba diat ta ra lum na iap.

A kalamana bala na bakut ma ra kalamana rakarakan a gunagunan

21 1 Ma iau ga gire ra kalamana bala na bakut ma ra kalamana
rakarakan a gunagunan; tago ra luaina bala na bakut ma ra
luaina rakarakan a gunagunan dir ga panie; ma pa ta ta mulai. 2 Ma
iau ga gire ra kalamana Ierusalem ra gomgom na pia na pal i vana ba
marama ra bala na bakut kan God, di ga vaninare da di vamong ra taulai
kalama, a vavina ure kana tutana. 3 Ma iau ga valongore ra ngala na nilai
tikai i ga arikai ta ra kiki na king, i biti dari: Gire, a kuba i God i ki pire
ra tarai, ma da vatang diat ba a taraina, ma God iat na ki pire diat, ma ia
iat kadia God; 4 ma na u vue ra lur na mata i diat; ma pa ta minat, ma pa
ta tinabun, ma pa ta tinangi, ma pa ta kinadik mulai; tago ra lavur magit
i ga lua i tar panie. 5 Ma nina i ki ta ra kiki na king i biti dari: Gire, ina
pait vakalamane ra lavur magit. Ma i biti: Una tutumu; tago go ra lavur
tinata i takodo ma i dovot. 6 Ma i biti tagu: Di tar pait ia. Iau ra Alpa ma
ra Omega, ra vunapaina ma ra mutuaina. Nina i mar, ina tabar vakuku ia
ma ra tava tai ra kivu na tava na nilaun. 7 Nina i uvuvia na kale pa go ra
lavur magit; ma iau kana God, ma ia a natugu. 8 Ma ure ra lavur ulai, ma
diat ba pa dia nurnur, ma ra lavur bilak, ma ra lavur tena ungaunga, ma
ra lavur tena agagar, ma ra lavur tena lotu tadav ra tabataba, ma ra lavur
tena vavaongo par, kadia tiniba ta ra lum i birao ma ra iap ma ra pakar;
ia nam ra vauruana minat.

A kalamana Ierusalem

9 Ma tikai ta diat ra lavurua na angelo dia ga vature ra lavurua na la, dia
ga buka ma ra lavurua na kinadik dia mur kakit, i ga vut; ma i ga biti tagu
dari: Una mai, ina ve tar ra taulai kalama tam, ra taulai kai ra Lam. 10 Ma
i ga puak pa iau ta ra Tulungen urama ta ra ngala na luana i manga tuluai,
ma i ga ve tar Ierusalem tagu, ra gomgom na pia na pal, i vana ba marama
ra bala na bakut kan God, 11 ma ra minamar i God i ki tana; a kapana i ga
da ra vat i ngatngat muka, da ra vat na iasper ma i barabara da ra kristal.
12 A ngala na liplip na vat i tur kikil ia, i manga tuluai urama; ma a vinun
ma a urua na mataniolo tana, ma a vinun ma a urua na angelo dia ga
tur ta ra vinun ma a urua na mataniolo; ma di ga tumu ra iang i diat ra
vinun ma a urua na vuna tarai kai ra umana natu i Israel tana; 13 a utul a
mataniolo ta ra papar a taur, a utul ta ra papar a labur, a utul ta ra papar
a taubar, a utul ta ra papar a taoai. 14 Ma ra bit a liplip na vat kai ra pia na
pal a vinun ma a ura vat i tana, ma di ga tumu ra iang i diat ra vinun ma

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

a urua na apostolo kai ra Lam tana. 15 Ma nina ba amir tata me i ga vatur
ra valavalar, a vuvur, di ga pait ia ma ra goled, upi na valar ra pia na pal,
ma kana lavur mataniolo, ma kana liplip na vat. 16 Ma ra pia na pal i dari:
a ivat na nguna tana, ma kana lolovina i varogop ma ra tababana; ma i ga
valar ra pia na pal ma kana vuvur, a ura arip ma a ivat na mar na kilomita
(tika na arip ma a ilima na mar na mail); ra lolovinana ma ra tababana,
ma. ra tuluaina urama dital ga varogop par. 17 Ma i ga valar kana liplip
na vat, tika na mar ma a ivat na vinun ma a ivat na malmalikun, da ra
valavalar kai ra tutana, di vatang ia bula kai ra angelo. 18 Ma di ga papait
ra liplip na vat ma ra iasper; ma ra pia na pal di ga pait ia ma ra goled
tuna, i barabara da ra tiroa. 19 Ma ra umana bit a liplip na pia na pal dia
ga mong ma ra lavur mangana vat i ngatngat. A luaina bit a liplip a iasper;
a vauruana a sapir; ra vautuluna a kalkidon; ra vaivatina a emeraled;
20 a vailimana a daimon; ra valaptikaina a sardio; ra valavuruana a
krisolito; ra valavutuluna a beril; ra valavuvatina a topas; ra vavinununa
a krisopras; ra vavinununa ma tikai a iasint; ra vavinununa ma a urua a
ametis. 21 Ma ra vinun ma a ivu kiau na kalagi; tikatika na mataniolo a
kopono kiau na kalagi; ma ra pal a nga kai ra pia na pal di ga pait ia ma
ra goled, i barabara da ra tiroa. 22 Ma pa iau ga gire ta pal na vartabar
tana, tago ra Luluai God i Dekdek Kakit, ia iat ma ra Lam, dir kana pal
na vartabar. 23 Ma ra pia na pal vakir i iba upi ra matana keake, ba ra gai,
upi dir a vakapa; tago ra minamar i God i ga vakapa, ma ra Lam iat ia ra
lamp ure. 24 Ma ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan diat a vanavana ta
ra kapana; ma ra lavur king dia vung kapi kadia minamar tana. 25 Ma pa
dia banubat muka kana umana mataniolo ta ra keake (ma pa ta marum
tana); 26 ma diat a kap ra minamar ma ra variru kai ra lavur vuna tarai
tana. 27 Ma pa ta dur na magit na olo muka tana, ba ta tika na bilak, ba ta
vaongo; diat ika di ga tumu diat ta ra buk na nilaun kai ra Lam.

22 1 Ma i ga ve tar tagu tika na tava alir, a tava na nilaun, i
barabara da ra kristal, i alir apang ta ra kiki na king kai God
ma ra Lam, livuan ta kana nga. 2 Ma ra davai na nilaun i ga tur ta ra ura
papar a tava, a vinun ma a urua kana vunuai, ma ta ra gaigai par i vuai;
ma ra mapina davai i topa ra varvalaun kai ra lavur vuna tarai. 3 Ma pa
da gire mule ta bilak na magit; ma ra kiki na king kai God ma kai ra Lam
na tur tana; ma kana lavur tultul diat a toratorom tana; 4 ma diat a gire
ra matana; ma ra iangina na tur ta ra palamata i diat. 5 Ma pa ta marum.
mulai; ma pa dia mainge ra kapa na lamp ba ra kapa na keake; tago ra
Luluai God na vakapa diat; ma diat a varkurai na king pa na mutu.

A pinot kai Iesu

6 Ma i biti tagu: I takodo, ma i dovot go ra lavur tinata; ma ra Luluai
God kai ra lavur tulungea i ra lavur propet, i ga tul vue kana angelo upi

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea

na ve tar ia ta kana lavur tultul ra umana magit i maravai ba da pait ia.
7 Ma ina pot lulut. Nina i vatur vake ra lavur tinata na propet ta go ra buk
i ti doan.
8 Ma iau, Ioanes, iau ga valongore ma iau ga gire go ra lavur magit. Ma
ba iau ga valongore ma ba iau ga gire, iau ga bura timtibum upi ina lotu
pire ra kau i ra angelo, nina i ga ve tar go ra lavur magit tagu. 9 Ma i ga
biti tagu: Koko, iau bula a tultul uka, dat ma diat ra lavur turam ma ra
lavur propet ma diat dia vatur vake ra tinata ta go ra buk; una lotu tadav
God.
10 Ma i biti tagu: Koko una vabulit bat ra tinata na propet ta go ra
buk; tago ra kilala i tar maravai. 11 Nina ba pa i takodo, na pait boko ra
magit ba pa i takodo; ma nina i dur da vadur ia mulai boko; ma nina i
takodo, na pait boko ra mangamangana takodo, ma nina i gomgom, da
vagomgom ia mulai. 12 Gire, ina pot lulut, amir ma kaugu vapuak, upi ina
bali ra mangamangana kai ra tarai tikatikai. 13 Iau ra Alpa ma ra Omega,
iau lua ma iau mur kakit, iau ra vunapaina ma ra mutuaina. 14 Diat dia
dur pa kadia lavur mal upi diat vana tadav ra davai na nilaun ma upi
diat a olo ta ra umana mataniolo ta. ra pia na pal, dia ti doan. 15 A lavur
pap, ma ra lavur tena agagar, ma ra lavur tena ungaunga, ma ra lavur
tena vardodoko, ma ra lavur tena lotu tadav ra tabataba, ma diat par dia
mainge ra vaongo, ma dia pait i bula, pa diat a ruk muka tana.
16 Iau Iesu, iau ga tul vue kaugu angelo upi na varvai dovot ta go ra
lavur magit ta vavat ure ra lavur ekelesia. Iau ra okor i David, ma kana
bul mur bula, a tagul na lar i rarao.
17 Ma ra Tulungen ma ra taulai kalama dir biti: Una mai. Ma nina i
valavalongor na biti: Una mai. Ma nina i mar, boina ba na vana uti; ma
nina i mainge, boina ba na vana uti, ma na mome ra tava na nilaun ma
pa da kul ia.

A mutuaina

18 Iau varvai dovot tadav diat par dia valongore ra tinata na propet ta
go ra buk: Ba tikai i vot tar ta magit ta diat, God bula na vot i tar ra lavur
kinadik tana, nina di ga tutumu ure ta go ra buk; 19 ma ba tikai i tak vue
ta magit kan ra tinata ta go ra buk na propet, God na tak vue bula kana
tiniba ta ra davai na nilaun, ma ta ra gomgom na pia na pal, nina di ga
tutumu ure ta go ra buk.
20 Nina i varvai ure go ra lavur magit i biti: Maia pa; ina pot lulut.
Amen; una mai, Luluai Iesu.
21 A varmari kai ra Luluai Iesu na ki pire diat ra lavur tena gomgom.
Amen.

The New Testament in Kuanua of Papua New Guinea; 1882, 1983, © The Bible Society of Papua New Guinea